នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

សុពោធាលង្ការដីកា

គន្ថារម្ភកថា

យោ បាទនីរជវរោទររាជិតេន [...រាទិតេន (ក.)],
លោកត្ថយេន’វិកលេន និរាកុលេន;
វិញ្ញាបយី និរុបមេយ្យតមត្តនោ តំ,
វន្ទេ មុនិន្ទមភិវន្ទិយ វន្ទនីយំ។

បត្តោ សបត្តវិជយោ ជយពោធិមូលេ,
សទ្ធម្មរាជបទវី យទនុគ្គហេន;
សត្តាបសត្ត [សត្តប្បសត្ត (ក.)] វិបុលាមលសគ្គុណស្ស,
សទ្ធម្មសាររតនស្ស នមត្ថុ តស្ស។

យោ ភាជនត្តមភិសម្ភុណិ សគ្គុណស្ស,
តស្សាបិ ធម្មរតនស្ស មហារហស្ស;
សម្ភាវិតំ សសិរសាហិតសន្នតេហិ,
សម្ភាវយាមិ សិរសា គណមុត្តមំ តំ។

យេ’នន្តតន្តរតនាករមន្ថនេន,
មន្ថា’ចលោល្លសិតញាណវរេន លទ្ធា;
សារា មតាតិ សុខិតា សុខយន្តិ ចញ្ញេ,
តេ មេ ជយន្តិ គុរវោ គុរវោ គុណេហិ។

១. ទោសាវពោធ បឋមបរិច្ឆេទ

រតនត្តយប្បណាមវណ្ណនា

១. **មុនិន្ទវទនម្ភោជ-គព្ភសម្ភវសុន្ទរី;**
សរណំ បាណិនំ វាណី, មយ្ហំ បីណយតំ មនំ។

១. អថាយំ គន្ថការោ គន្ថារម្ភេ បុព្ពបយោគានុពន្ធសភាវសិទ្ធិករិកុណោបេតានំ យតិបោតានំ តទុបាយន្តរវិរតា កមន្តរាបេតបរក្កមសម្ភវេនាធិគតព្យសនសតមុបលព្ភ ទយាសញ្ជាតរសរសហទយតាយ តទុបាយភូតំ ពន្ធលក្ខណំ វិរចយិតុកាមោភិមតសិទ្ធិនិមិត្តមត្តនោធិគតសទ្ធម្មទេវតានុស្សរណំ តាវ ទស្សេតុមាហ “**មុនិន្ទេ**”ច្ចាទិ។ ននុ “ពន្ធលក្ខណំ វិរចយិតុកាមោ”តិ វុត្តំ, កិមេត្ថ លក្ខណករណេន អទិដ្ឋលក្ខណាបិ ទិស្សន្តិ ពន្ធន្តាតិ? សច្ចំ, តថាបិ តេ យុណក្ខរប្បកាសា តព្ពិទូនំ បយោគានុសារិនោ វា សិយុំ, បុព្ពេ កតសត្ថបរិចយា វា សិយុន្តិ វិញ្ញេយ្យំ។ វាណី មយ្ហំ មនំ បីណយតន្តិ សម្ពន្ធោ។ **វាណី**តិ វា សរស្សត្យបរនាមធេយ្យា កាចិ ទេវតា, សា សព្ពាវទាតា យថិច្ឆិតត្ថសាធនបុណ្ឌរីកគព្ភេ និសីទតីតិ លោកវាទោ។ **វាណី**តិ បន បច្ចុហវិរហេនាភិមតសិទ្ធិនិពន្ធនេកតាណោ សម្មាសម្ពុទ្ធភាសិតោ សទ្ធម្មោ, តតោយេវាយំ ទេវតា វុច្ចតេ។ តត្ថ សរស្សតិយា យថា’សត្តាជាតាយ មនោសម្បីណនន្តិ លោកោ, សទ្ធម្មទេវតាយ តុ មនោបីណនំ, តស្សា សព្ពាវជ្ជរហិតាយច្ចន្តនិម្មលាយ និរន្តរត្ថនេកតាណប្បវត្តិយា មនសោ សម្បីណនំ។ តេន ច បស្សទ្ធិ, តាយ បន សុខំ, តេនាបិ សមាធិ, សមាធិសម្ភវេន យថាភូតាវពោធសម្ភវតោ វិចិត្តានេកសទ្ទត្ថវិសេសា បដិភន្ត្យនាយាសេន, តតោ ច យថិច្ឆិតសិទ្ធិនិប្ផត្តីតិ វង្កវុត្តិយា តប្បសាទមាសីសតិ។

កីវិសិដ្ឋោច្ចាហ “**មុនិន្ទេ**”ច្ចាទិ។ ឧភោ លោកេ មុនាតិ ជានាតីតិ មុនិ, ឥន្ទតិ បរមិស្សរិយំ បវត្តេតិ សព្ពត្ថាតិ ឥន្ទោ, មុនិ ច សោ ឥន្ទោ ច, មុនីនំ ឥន្ទោតិ វា **មុនិន្ទោ**, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ តតោយំ តស្ស និមិត្តកសញ្ញា។ វិជ្ជមានេសុបិ បរិយាយសទ្ទេស្វញ្ញេសុ ករិកាមិតស្សត្ថស្សេកន្តវាចកត្តេនោ’ ចិត្យសម្បោសកោយំ **មុនិន្ទ**

សទ្ទោ, តថា ហិ យោ ឧភយលោកជានេនេន មុនីនំ បរមិស្សរិយបុគ្គលានម្បិ បរមិស្សរិយំ វត្តេតិ, សោ បរំ បីណេតិ ហេតុភាវេន’ត្រេ’ត្យ’ចិតមេវ, តថា បទន្តរានម្បិ ឱចិត្យំ បោសេតិ។ តថា ហិ តាទិសស្ស វទនារវិន្ទោទរេ សម្ភវា សុន្ទរី, តតោយេវ បដិសរណំ, តស្មា ច មនោ បីណេតីតិ។ តស្ស វទនំ, តមិវ **មុនិន្ទវទនំ**, អម្ភោជំ។ តមេវ វា លក្ខិសំយោគិតាទិសធម្មេន’ម្ភោជំ, បទុមំ។ តស្ស គព្ភោ។ តត្ថ **សម្ភវេន** បវត្តិយា, ឧប្បត្តិយា វា **សុន្ទរី** និរវជ្ជា ទេវតា។ វាចា បន ទោសលេសេនាប’សម្ពុដ្ឋាវ និរវជ្ជា, តថា ច វក្ខតិ “គុណាលង្ការសំយុត្តា” [សុពោធាលង្ការ ១៤ គាថា] ឥច្ចាទិ។ តតោវាយំ **សរណំ បាណិនំ** សត្តានំ បដិភានាទិគុណវិសេសាវហត្តមត្តេន បដិសរណភូតា ទេវតា។ វាចា បន សព្ពបទ្ទវនិវារណេន សព្ពហិតសុខសម្បទាសម្បាទនេនេចូន្តបដិសរណភូតា។ សភាវេនបុំស កត្តា ចេត្ថ ន លិង្គបរិវត្តនំ។ មយ្ហន្តិ ឯកវចនេនត្តនោ និរភិមានត’មានេតិ សជ្ជនមាចារំ។ អភិន្នបទសិលេសោ ចាយំ, សព្ពត្ថេវាវិកតសទ្ទប្បយោគតោ។ សិលេសោ ចាយំ វង្កវុត្តិយា សព្ពត្ថ សិរី បោសេតិ។ តថា ច វក្ខតិ “វង្កវុត្តីសុ បោសេតិ, សិលេសោ តុ សិរិំ បរ”ន្តិ [សុពោធាលង្ការ ១៧២ គាថា]។ អយមេត្ថ សង្ខេបេន នយេន អត្ថវណ្ណនា។ វិត្ថារនយេន បន នានប្បការេនត្ថោ សំវណ្ណេតុំ សក្កា។ តថា សតិ គន្ថគារវោបិ សិយាតិ បការោយមេវព្ភុបគតោ។

១. សុបរិសុទ្ធពុទ្ធិគោចរបរមវិចិត្តគន្ថការកោយមាចរិយ- សង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទោ ស បិដកត្តយសព្ពសត្ថបារាវតរណេន សញ្ជាតានប្បកបីតិសុខមនុភវំ បដិបត្តិបដិវេធសាសនទ្វយស្ស បរិយត្តិ មូលកត្តា យេន កេនចិ បរិយាយេន តស្សា បរិយត្តិយា អត្ថាវពោធេន “អប្បេវ នាម សាធុជនំ បរិតោសេយ្យ”មិតិ តទធិគមោបាយភូតមិទំ បករណមារភន្តោ គន្ថារម្ភេ ឥដ្ឋទេវតាយ បណាមករណំ សតាចារានុរក្ខណត្ថំ [សទាចារានុរក្ខណត្ថំ (ក.)], វិសេសតោ អភិមតគន្ថស្សានន្តរាយេន បរិសមត្តិយា ច ការណមិតិ ឥដ្ឋទេវតានុស្សរណំ, គន្ថន្តរារម្ភបដិក្ខេបកជនបដិពាហនបុព្ពកានិ អភិធានាភិធេយ្យករណប្ប ការបយោជនានិ ច ទស្សេន្តោ “**មុនិន្ទវទនម្ភោជ…បេ.… បរិស្សមោ**”តិ គាថត្តយមាហ។ ឯត្ថ បឋមគាថាយ ឥដ្ឋទេវតាសង្ខាតរតនត្តយប្បណាមោ ទស្សិតោ, ទុតិយគាថាយ អារម្ភបដិក្ខេបកជនា និសេធិតា, តតិយ គាថាយ អភិធានាទិកំ ទស្សិតំ។ តថា ហិ លោកុត្តរធម្មនិស្សិតបរិយត្តិសង្ខាតសព្ពញ្ញុភារតិយា មនោសម្បីណនាសីសនាបទេសេន អត្តនោ និស្សេសធម្មរតនេ បសាទោ បកាសិតោ។ សោ បន ធម្មប្បសាទោ តទវិនាភាវតោ ពុទ្ធសង្ឃេសុបិ សិទ្ធោតិ រតនត្តយវិសយំ បណាមំ វង្កវុត្តិយា ទស្សេតិ។ សោ ហិ អត្ថតោ បណាមក្រិយាភិនិប្ផាទិកា កុសលចេតនា។ ឯត្ថ ផលំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

បុន សន្តេសុ រាមសម្មាទ្យលង្ការេសុ បិដ្ឋបិសនំ វិយ ហោតីទំ អលង្ការករណន្តិ វទន្តា វិរុទ្ធវាទិនោ រាម សម្មាទីនមត្តិភាវំ ឧព្ភាវេត្វា [អក្ខ្យបគមេត្វា (ក.)] តេ សុទ្ធមាគធិកា ន វឡញ្ជេន្តីតិ ឥមិនា បដិសិទ្ធា។ និរាករណផលញ្ហិ គន្ថស្ស និទ្ទោសភាវោវ។ អបិច សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការទីបកេន **អលង្ការ**សទ្ទេន គន្ថសរីរ សង្ខាតសញ្ញិនោ សញ្ញាសង្ខាតអភិធានញ្ច **អលង្ការ**សទ្ទស្ស សទ្ទាលង្ការាទ្យភិធេយ្យញ្ច សុទ្ធមាគធិកត្ថំ វត្វា **អលង្ការ**សទ្ទស្ស វិសេសនភូតអន្ទរូបសទ្ទោបាទានេន ពុទ្ធវចនស្ស ឧបយោគត្ថំ មាគធិកវោហារេន ភវតីតិ គម្យមានត្តា ករណប្បការញ្ច អលង្ការគន្ថប្បវត្តិយា អត្ថាលង្ការាទិនិស្សិតត្តា ឥមិនា **អលង្ការ**សទ្ទេនេវ អលង្ការ សង្ខរណសង្ខាតប្បយោជនញ្ច ទស្សេតិ។

សត្ថប្បយោជនានំ សាធ្យសាធនលក្ខណោ សម្ពន្ធោ បន សម្ពន្ធស្ស និស្សយភូតសត្ថប្បយោជនានំ ទស្សនេនេវ តន្និស្សិតត្តា សយម្បិ វុត្តោ ហោតិ។ វុត្តំ ហិ–

“សត្ថំ បយោជនញ្ចេវ, ឧភោ សម្ពន្ធនិស្សយា;
វុត្តា តំវុត្តិយាយេវ, វុត្តោ តន្និស្សិតោបិ សោ”តិ។

តស្សត្ថោ– **សម្ពន្ធនិស្សយា** សម្ពន្ធស្ស អាធារភូតា **សត្ថំ, បយោជនញ្ច ឧភោ វុត្តា**, **តំវុត្តិយាយេវ** តេសំ ឧភិន្នំ កថនេនេវ **តន្និស្សិតោ** តេ និស្សាយ បវត្តោ **សោបិ** សម្ពន្ធោ **វុត្តោ** ភវតីតិ។

ឯត្ថ អភិធានកថនំ វោហារសុខត្ថំ, អភិធេយ្យាទិកថនំ បន តេហិ យុត្តានំយេវ គន្ថានំ សុពុទ្ធិបុព្ពកាទីនំ ឧបាទេយ្យត្តញ្ច តព្ពិបរីតានំ ឧម្មត្តកវចនាទីនមិវអនុបាទេយ្យត្តញ្ច បកាសនត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហិ –

“សម្ពន្ធានុគុណោបាយំ [សម្ពន្ធ្យនុគុណោបាយំ (ក.)], បុរិសត្ថាភិធាយកំ;
វិមំសាធិគតំ [វិមំសាធិកតំ (សី.)] វាក្យ-មតោនធិគតំ [...នធិកតំ (សី.)] បរ”ន្តិ។

តស្សត្ថោ– **សម្ពន្ធានុគុណោបាយំ** សាធិយសាធនលក្ខណសម្ពន្ធស្ស និស្សយភូតវាច្ចវាចកានំ សម្ពន្ធិភូតានំ អញ្ញមញ្ញានុរូបគុណបរិជាននេ ការណភូតំ **បុរិសត្ថាភិធាយកំ** ចតុព្ពិធធម្មអត្ថកាមមោក្ខសង្ខាតានំ បុរិសត្ថានំ វាចកភូតំ **វាក្យំ** "ឯកាខ្យាតោ បទច្ចយោ, សិយា វាក្យំ សការកោ"តិ [អភិធានប្បទីបិកា ១០៦ គាថា] វុត្តលក្ខណមជ្ឈបតិតវាក្យសមុទាយោបេតំ មហាវាក្យសរូបសត្ថំ **វិមំសាធិគតំ** ញាណគតិលក្ខណឧបបរិក្ខាយ អធិគតំ អធិប្បេតំ, **អតោ បរំ** វុត្តលក្ខណសត្ថតោ អញ្ញំ **អនធិគតំ** នាធិប្បេតន្តិ។ ឥទំ បនេត្ថ គាថានំ និក្ខេបប្បយោជនំ។

លោកេ បទុមគព្ភេ វសន្តិយា សព្ពង្គធវលាយ យថិច្ឆិតត្ថសាធិកាយ សរស្សតីនាមិកាយ ទេវតាយ "វាណី"តិ វោហារតោ ឥមិនា អត្ថេន យោជេត្វា អភិន្នបទសិលេសាលង្ការវសេន វុត្តត្តា បទត្ថោ ឯវំ វេទិតព្ពោ – មុនិន្ទស្ស សោភាសុគន្ធាទិគុណយោគតោ មុខសទិសស្ស, នោ ចេ មុខសង្ខាតអម្ភោជស្ស **គព្ភេ** ឧទរេ **សម្ភវេន** បវត្តិយា ឧប្បត្តិយា វា **សុន្ទរី** និទ្ទោសា, សោភនា វា **បាណិនំ សរណំ** អតោយេវ អហិតាបនយនហិតាវហត្ថេន សព្ពសត្តានំ បដិស្សរណភូតា **វាណី** យថាវុត្តគុណោបេតា សរស្សតីទេវតា, នោ ចេ សព្ពញ្ញុភារតីតិ វុត្តសទ្ទម្ពរតនំ **មយ្ហំ មនំ** គន្ថរិរចនេ ព្យាវដស្ស មេ ចិត្តំ **បីណយតំ** អភិមតត្ថសម្បាទនេន បីណយតូតិ។

ឧភយលោកជាននតោ មុនិ ច សោ ឥន្ទភាវបវត្តនតោ ឥន្ទោ ចេតិ កម្មធារយេន វា, អគារិយមុនិអនគារិយមុនិសេខមុនិអសេខមុនីនំ ចតុន្នំ បញ្ចមោ ហុត្វា ឥន្ទោតិ ឆដ្ឋីតប្បុរិសេន វា **មុនិន្ទោ**។ ទេវតាបក្ខេ វទនមិវ **វទន**ន្តិ អម្ភោជេ, សទ្ទម្ពបក្ខេ អម្ភោជមិវ **អម្ភោជ**ន្តិ វទនេ ច ឧបចារេន គហិតេ កម្មធារយោ។ មុនិន្ទស្ស វទនម្ភោជមិតិ ច, តស្ស គព្ភោតិ ច, តស្មិំ សម្ភវោតិ ច, តេន សុន្ទរីតិ ច វាក្យំ។ វាណិយា វិសេសនត្តេបិ ឯកន្តនបុំសកត្តា **សរណ**សទ្ទស្ស ន លិង្គបរិវត្តនភាវោ។ **បាណិន**ន្តិ វស្សត្តំ, ទីឃស្ស ព្យភិចារត្តា។ មយ្ហន្តិ ឯកវចនេន អត្តនោ សាធុគុណោទយការណំ និរតិមានតំ ទីបេតិ។ សន្តេសុបិ អញ្ញេសុ ជិនបរិយាយេសុ **មុនិន្ទ**សទ្ទោ ឥដ្ឋមនោសម្បីណនអម្ភោជតុល្យតាសុន្ទរិត្តសរណត្តសង្ខាតានំ អត្ថន្តរានំ ឱចិត្យំ បោសេតីតិ បយុត្តោ។ តថា ហិ តាទិសស្ស មុខំ អម្ភោជតុល្យំ, តស្មិំ មុខោទរេ សម្ភវា សុន្ទរី, តតោយេវ បាណិនំ សរណំ។ តស្មាយេវ មនោសម្បីណនេ បដុត្តំ សុព្យត្តមិតិ ឱចិត្យំ ហោតិ។ លោកេ បត្ថូដមិទមោចិត្យមាទរណីយំ ហោតិ។ តស្មិញ្ហិ ឧត្តមករយោយេវ ឧបទេសកាតិ។ វុត្តញ្ហិ –

> "ឱចិត្យំ នាម វិញ្ញេយ្យំ, លោកេ វិខ្យាតមាទរា;
> តត្ថោបទេសប្បភវា, សុជនា កវិបុង្គវា"តិ [សុពោធាលង្ការ ១០៤ គាថា]។

និមិត្តវណ្ណនា

២. **វាមសម្មាឡលង្ការា, សន្តិ សន្តោ បុរាតនា;**
តថាបិ តុ វឡញ្ជេន្តិ, សុទ្ធមាគធិកា ន តេ។

២. អថេវមភិគតាមិតសិទ្ធិសម្បទាបាទនេកចតុរបរមិដ្ឋទេវតា- ភាវរូបិតសទ្ទម្ពរតនស្សោ' បទស្សិតនិបច្ចការេន ឥដ្ឋទេវតាបូជំ ទស្សេត្វា "ននុ ពន្ធលក្ខណមត្ថិយេវ បុព្ពកំ, តស្មា កិមនេន បិដ្ឋបិសនេនេ"តិ លក្ខណន្តរារម្ភបដិក្ខេបកជនបដិពាហនបុព្ពកមភិធេយ្យប្បយោជន- សម្ពន្ធេ ទស្សេតុមាហ **"វាមសម្មេ"**ច្ចាទិ។ វាមសម្មាទីនំ វាមសម្មបភុតីនំ បុព្ពាចរិយានំ, វាមសម្មាទយោ វា តំសម្ពន្ធតោ។ ភវតិ ហិ តំសម្ពន្ធតោ តព្ពោហារោ យថា កិញ្ចិបិ វេជ្ជសត្ថំ "ពិម្ពិសារោ"តិ។ **អលង្ការា** ភូសាវិសេសា, ពន្ធាលង្ការបដិបាទកត្ថេន អលង្ការខ្យា គន្ថវិសេសា វា។ **សន្តោ** សោភនា។ ទ្វេបិ បុរា បុព្ពកាលេ ភវា **បុរាតនា,** បោរាណិកា។ ឧភោបិ សន្តិ។ យជ្ជបិ សំវិជ្ជន្តិ។ **តថាបិ តូ**តិ និបាតសមុទាយោយំ វិសេសាភិធានារម្ភេ។ ឯវំ សន្តេបីតិ អត្ថោ។ **សុទ្ធមាគធិកា**តិ មគធេសុ ភវា, តត្ថ វិទិតា វា មគធា, សទ្ទា។ តេ ឯតេសំ សន្តិ, តេសុ វា និយុត្តាតិ មាគធិកា។ សុទ្ធា ច សក្កដាទិភាសិតកាលុសិយាភាវេន វិសុទ្ធា, អសម្មិស្សា វា អបរិចិតត្តា តេ មាគធិកា ចាតិ **សុទ្ធមាគធិកា,** យតិបោតា។ **តេ** យថាវុត្តេ អលង្ការេ អាភរណវិសេសេ ន វឡញ្ជេន្តិ, បសាធនវិសេសេ នានុភវន្តិ។ គន្ថវិសេសេ បន ឧគ្គហណធារណាទិវសេន អត្តនោ សុទ្ធមាគធិកត្តា, វាមសម្មាទីនញ្ច សក្កដាទិភាវតោតិ អយមេត្ថ សទ្ទត្ថោ។ ភាវត្ថលេសោបេត្ថ បរិប្ផុរតិ, តថាវិធបតីតិយោគតោ។ សុទ្ធមាគធិកា អត្តនោ បរិសុទ្ធភាវេន បុព្ពេ សោភនាបិ តេ អលង្ការា ឥទានិ មលគ្គហិតភាវប្បត្តា "កឹ តេហិ មលគ្គហិតេហិ អម្ហាទិសានំ សុទ្ធសត្តាន"ន្តិ ន វឡញ្ជេន្តីតិ។

> "បតីយមានំ បន កិញ្ចិ វត្ថុ,
> អត្ថេវ វាណីសុ មហាកវីនំ;

យំ តំ បសិទ្ធាវយវាតិរិត្ត-
មាភាតិ លាវណ្យមិវង្គនាសូ”តិ។

ហិ វុត្តំ។

២. **សន្តោ** វិញ្ញូហិ បសត្ថត្តា សោភនា **បុរាតនា** បុព្ពកាលសម្ភូតា **រាមសម្មាទ្យលង្ការា** រាមសម្មាទីហិ អាចរិយេហិ វិរចិតត្តា, តេសំ តំសម្ពន្ធតោ តព្ពោហារសទិសនាមត្តា វា រាមសម្មាទយោ នាម អលង្ការា កិស្មិញ្ចិ វេជ្ជសត្ថេ “ពិម្ពិសារោ”តិ វោហារោ វិយ។ អលង្ការា ភូសាវិសេសា, អលង្ការត្ថបដិបាទនតោ អលង្ការនាមិកា គន្ថវិសេសា វា **សន្តិ** កិញ្ចាបិ វិជ្ជន្តិ, **តថាបិ តុ** ឯវំ សន្តេបិ **សុទ្ធមាគធិកា** សក្កដបាកតាទីសុ អញ្ញភាសាសុ បរិចយាភាវតោ កេវលមាគធិកា **តេ** រាមសម្មាទិកេ អលង្ការេ **ន វឡញ្ជេន្តិ** បសាធនវសេន, ឧគ្គហណធារណាទិវសេន ន សេវន្តិ។ មគធេសុ ភវា, តេសុ វា វិទិតា មគធា, សទ្ទា។ តេ ឯតេសំ អត្ថិ, តេសុ និយុត្តាតិ វា **មាគធិកា**។ **សុ**ទ្ធសទ្ទោ មគធវិសេសនោ, មាគធិកវិសេសនោ វា ហោតិ។ សទ្ទានំ តាទិសបតីតិវិសេសយោគតោ ភាវត្ថលេសោបិ តជ ទិប្បតិ។ តថា ហិ សុទ្ធមាគធិកា អត្តនោ សុទ្ធត្តា តេសំ វិន្យាសេន សោភនត្តេ សតិបិ ភាសាយ បុរាតនត្តា អបរិសុទ្ធោតិ អវមញ្ញមានា ន វឡញ្ជេន្តីតិ។ វត្តិច្ឆិតស្សត្ថស្ស ឧបត្ថម្ភកភូតោ ភាវត្ថលេសោបិ មហាកវីនំ វចនេសុយេវ លព្ភតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ វុត្តំ ហិ–

“បតីយមានំ បន កិញ្ចិ វត្ថុ,
អត្ថេវ វាណីសុ មហាកវីនំ;
យំ តំ បសិទ្ធាវយវាតិរិត្ត-
មាភាតិ លាវណ្យមិវង្គនាសូ”តិ។

តស្សត្ថោ – **មហាកវីនំ** បូជិតកវីនំ **វាណីសុ** វចនវិសេសេសុ **បតីយមានំ** គម្មមានំ **យំ កិញ្ចិ វត្ថុ** យោ កោចិ អត្ថលេសោ **អត្ថេវ** អត្ថិ ឯវ, **តំ** វត្ថុ **អង្គនាសុ** វនិតាសុ **បសិទ្ធាវយវាតិរិត្តំ** ហត្ថបាទាទិបាកដសរីរាវយវតោ អធិកំ **លាវណ្យមិវ** មនោគោចរភូតសុន្ទរត្តំ វិយ **បសិទ្ធាវយវាតិរិត្តំ** បកាសសទ្ទាវយវតោ អធិកំ ហុត្វា **អាភាតិ** ទិប្បតីតិ។

អភិធានាទិវណ្ណនា

៣. **តេនាបិ នាម តោសេយ្យ-មេតេ’លង្ការវជ្ជិតេ;**
អនុរូបេនា’លង្ការេ-នេ’សមេសោ បរិស្សមោ។

៣. **តេនេ**ច្ចាទិ។ យេន តេ អលង្ការេ ន វឡញ្ជេន្តិ, **តេន** ការណេន **អលង្ការវជ្ជិតេ** អាភរណេហិ, គន្ថវិសេសេហិ វា រហិតេ, អលង្ការា វា យថាវុត្តាវជ្ជិតា យេហិ តេ, **ឯតេ** យតិបោតេ **ឯសំ** យតិបោតានំ **អនុរូបេន** តទានិ វិរចិយមានត្តាភិនវភាវតោ, ទសពលវទនកមលមជ្ឈវាសិតភាសិតវិរចិតភាវតោ ច អនុច្ឆវិកេន **អលង្ការេន** អាភរណេន, អលង្ការសត្ថេន វា **តោសេយ្យំ អបិនាម** យថិច្ឆិតបសាធនវសេន, សវនធារណាទិវសេន វា វឡញ្ជនេន សន្តុដ្ឋេ ករេយ្យំ អប្បេវ នាម យន្នូនាតិ **ឯសោ បរិស្សមោ** អយំ អម្ហាកំ តាទិសសន្តុដ្ឋិជនកាលង្ការបករណប្បយោគោ។

អលង្ករោន្តិ អត្តភាវមនេនាតិ **អលង្ការោ,** អាភរណំ ហារកេយូរាទិ។ អលង្ករោន្តិ ពន្ធសរីរមនេនាតិ **អលង្ការោ**តិមិនា បន **អលង្ការ**សទ្ទេន បសាទាទយោ សទ្ទាលង្ការា, សភាវវុត្យាទយោ ច អត្ថាលង្ការា នានប្បការា សង្គហិតា, យេហិ សទ្ទត្ថសង្ខាតំ ពន្ធសរីរំ សោភតេ, យថា ហិ បុរិសសរីរេ ហារកេយូរាទ្យលង្ការោ ឡស្សតេ, យេន សោភតេ, តថា ពន្ធសរីរេបិ សទ្ទាលង្ការា, អត្ថាលង្ការា ច និក្ខិបីយន្តិ, យតោ សោភតេ។ តេនេវ វក្ខតិ “តំ តុ បាបេន្តលង្ការា, វិន្ទនីយតរត្តន”ន្តិ [សុពោធាលង្ការ ៩ គាថា] ច, “អត្ថាលង្ការសហិតេ”ច្ចាទិកញ្ច [សុពោធាលង្ការ ១៦៤ គាថា]។

អលង្ការវិធានភាវេន តុ ពន្ធសរីរម្បិ តទត្ថិយា អលង្ការោ, តថា តប្បដិបាទកំ សុពោធាលង្ការនាមធេយ្យសត្ថំ អលង្កតបដិបាទកត្តេន មង្គលសុត្តន្តិ វិយ។ វក្ខតិ ហិ “គន្ថោបិ កវិវាចាន-មលង្ការប្បកាសកោ” [សុពោធាលង្ការ ១២ គាថា] ច្ចាទិ។ អត្រ ឧច្ចតេ –

“មុខ្យោលង្ការសទ្ទោយំ, សទ្ទត្ថាលង្កតិស្សិតោ;
សាមត្ថិយា ត្វធិដ្ឋានេ, តថា សត្ថេបិ តព្ពតី”តិ។

អនេនស្សាភិធេយ្យាទីនិ វុច្ចន្តិ។ អភិធីយតេ ឥតិ អភិធេយ្យំ, សមុទិតេន សត្ថេន វចនីយត្ថោ។ សោ ច សវិភាគាលង្ការវិភាគកប្បនាយ តេសំ បដិបាទនំ។ សុពោធាលង្ការេន ហិ តេ បដិបាទីយន្តិ។ យេន ច យោ បដិបាទីយតិ, តស្សាយមត្ថោ ភវតីតិ អភិធេយ្យសត្ថោបិ។ ទស្សិតមេវ តុ សវិភាលង្ការសង្ខរណំ បយោជនំ, តំ និស្សាយ សុពោធាលង្ការប្បវត្តិតោ។ យស្ស ហិ យមុទ្ទិស្ស បវត្តិ ហោតិ, តំ តស្ស បយោជនំ, តំ បន កវិត្តកិត្តិបសិទ្ធាទិលក្ខណំ, បរម្បរាយ តទត្ថតាយ សុពោធាលង្ការសង្ខរណស្ស។ សត្ថបយោជនានំ, សាធិយសាធនលក្ខណោ សម្ពន្ធោ តុ និស្សយបទស្សិនា ទស្សិតោយេវ។ យថាហ –

> “សត្ថំ បយោជនញ្ចេវ, ឧភោ សម្ពន្ធនិស្សយា;
> វុត្តាតំវុត្តិយាយេវ, វុត្តោ តន្និស្សិតោបិ សោ”តិ។

អភិធេយ្យាទិកថនញ្ច តំសមង្គិស្សេវ ច វីមំសាវិសេសសមង្គីនមុបាទីយមានត្តា, អញ្ញាទិសស្ស បន ឧម្មត្តកវចនាទិនោ វិយ ហេយ្យត្តា។ វុត្តញ្ចេតំ –

> “សម្ពន្ធានុគុណោបាយំ, បុរិសត្ថាភិធាយកំ;
> វីមំសាធិគតំ វាក្យ-មតោនធិគតំ បរ”ន្តិ។

វាក្យន្តិ ចេត្ថ វាក្យលក្ខណោបេតមន្តរវាក្យសន្និចយំ មហាវាក្យសរូបំ សត្ថមេវាធិប្បេតំ។

៣. យេន តេ តេ អលង្ការេន វណ្ណេន្តិ, **តេន** ការណេន **អលង្ការវជ្ជិតេ** អាភរណវិសេសេហិ, គន្ធវិសេសេហិ វា វជ្ជិតេ, តេ វិរហិតេ យេហិ **ឯតេ** សុទ្ធមាគធិកេ **ឯសំ** សុទ្ធមាគធិកានំ **អនុរូបេន** អភិនវភាវតោ មាគធិកសរូបំ អនុគតរូបេន, ទសពលភាសិតវិរចិតត្តា វា អនុកូលេន **អលង្ការេន** អាភរណវិសេសេន, គន្ធវិសេសេន វា **តោសេយ្យំ** អលង្ការវណ្ណាបនេន, គន្ធវិសេសេ [គន្ធវិសយេ (ក.)] ឧគ្គហណធារណាទិការាបនេន វា សន្តុដ្ឋេ ករេយ្យំ **អបិនាម** យំនូន សុន្ទរមិតិ, **ឯសោ បរិស្សមោ** អយំ មម អលង្ការបករណប្បយោគោ។ **អបិនាមា**តិ ឯត្ថ **ឥ**តិសទ្ទោ គម្យមានោ។

អលង្ការេហិ វជ្ជិតា, អលង្ការា វជ្ជិតា យេហិ វាតិ ច។ រូបស្ស អនុ **អនុរូបំ,** រូបំ អនុគតំ អនុរូបំ វា, តេន អនុរូបេន។ អលង្ករោន្តិ អត្តភាវមនេនេតិ **អលង្ការោ,** ហារកេយូរាទិ អាភរណបក្ខេ, គន្ធបក្ខេ តុ អលង្ករោន្តិ ពន្ធសរីរមនេនេតិ **អលង្ការោ**។ ឥមិនា មុខ្យភាវេន បសាទាទិសទ្ទាលង្ការា ច សភាវវុត្យាទិអត្ថាលង្ការា ច បវុច្ចន្តិ។ អមុខ្យតោ បន ឥមេសំ ទ្វិន្នំ អលង្ការានមធិដ្ឋានភូតពន្ធសរីរម្បិ, តថា មង្គលសុត្តរតនសុត្តាទិវោហារោ វិយ អលង្ការបកាសកំ “សម្មា ពុជ្ឈន្តិ ទ្វិប្បការា អលង្ការា អនេនេ”តិ ឥមិនា អត្ថេន លទ្ធសុពោធាលង្ការវនាមធេយ្យសត្ថម្បិ វុច្ចតិ។ វុត្តមិទមេវ –

> “មុខ្យោលង្ការសទ្ទោយំ, សទ្ទត្ថាលង្កតិស្សិតោ;
> សាមត្ថិយា ត្វធិដ្ឋានេ, តថា សត្ថេបិ តព្ពតី”តិ។

ឯត្ថ **សាមត្ថិយំ** នាម តទាធារតប្បដិបាទកត្តវោហារតោ តទាធេយ្យតប្បដិបាទនីយំ ន ភវតិ ចេ, អញ្ញំ កឹ ភវតីតិ អញ្ញថានុបបត្តិលក្ខណមេវាតិ។

៤. **យេសំ ន សញ្ចិតា បញ្ញា-នេកសត្ថន្តរោចិតា;**
សម្មោហព្ភាហតាវ’តេ, នាវពុជ្ឈន្តិ កិញ្ចិបិ។

៥. **កឹ តេហិ បាទសុស្សូសា, យេសំ នត្ថិ គរូនី’ហ [គរូនិហ (ក.)];**
យេ តប្បាទរជោកិណ្ណា, តេ’វ សាធូវិវេកិនោ។

៤-៥. ឯវំ លក្ខណារម្ភបដិក្ខេបកជនបដិពាហនបុព្ពកមភិធេយ្យាទិកំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សត្ថតោវ សព្ពត្ថ គុណទោសវិវេចនំ។ អតោយេវ វុច្ចតិ –

> “សព្ពត្ថ សត្ថតោយេវ, គុណទោសវិវេចនំ;
> យំ ករោតិ វិនា សត្ថំ, សាហសំ កិមតោធិក”ន្តិ។

តស្មា គុណទោសវិភាគវិចារណំ នាម តព្ពិទូនំយេវ, នាសត្ថញ្ញូនំ បុរិសបសូនំ។ តថា ចាហ –

“គុណទោសមសត្តញ្ញូ, ជនោ វិភជតេ កថំ;
អធិការោ កិមន្ធស្ស, រូបភេទោបលទ្ធិយ”ន្តិ [កាព្យាទាស ១.៨]។

យេនេវំ, តេនេត្ថ គុណទោសទស្សនេ បសន្នានេកសត្ថចក្ខុយេវាធិគតោ, នញ្ញោ តព្ពិបរិតោត្យន្វយព្យតិរេកវសេន ទស្សេន្តោ **“យេស”**ន្តិអាទិគាថាទ្វយមាហ។ តត្ថ **យេស**ន្តិ អនិយមុទ្ទេសោ, យេហីតិ អត្ថោ។ យេហិ ន សញ្ចិតា ន រាសិកតា, នានាសន្តានវុត្តិនីបិ ឯកត្តនយេន ឯកស្មឹ សន្តានេ ន វាសិតា នបរិភាវិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កា សា? បញ្ញា ហេយ្យោបាទេយ្យវិវេករូបា។ កីទិសីតិ អាហ **“អនេកសត្ថន្តរោចិតា”**តិ។ **អនេកស្មឹ** តិបិដកតក្កព្យាករណាលង្ការសត្ថាទិកេ សត្ថន្តរេ **ឧចិតា** សវនធារណាទិវសេន បរិចិតា សាយំ បញ្ញា យេសំ ន សញ្ចិតាតិ បកតំ។ **ឯតេ**តិ យថាឧទ្ទិដ្ឋានំ និយមវចនំ។ **សម្មោហព្ភាហតា**តិ យថាវុត្តាយាតិសយវតិយា បញ្ញាយាភាវតោ ពលប្បត្តេន មោហេន អព្ភាហតា វិសេសេន បហតា, ឯវំសទ្ធិតា ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ យតោ ឯវំ, តស្មាបិ **កិញ្ចិបិ** ហេយ្យោបាទេយ្យរូបំ យំ កិញ្ចិទេវ អង្គានា និយោជកតាទិសគុរុបាទសុស្សូសានិស្សយបដិលទ្ធវិវេកបញ្ញាតិ- សយាលាភេន **នាវពុជ្ឈន្តិ**, ន ជានន្តីត្យត្ថោ។ យតោ អាលសិយាទិទោសលេសបរិត្តហោបិ សតតាចរិយសេវនវសេន សិរោវិកិណ្ណតាទិសគុរុបាទបង្កជម្ពុជប រាយនោ ចិរេនបិ កាលេន នានាវិធសត្ថន្តរកតបរិចយពលេន បប្បោតិ តាទិសំ បញ្ញាវេយត្តិយំ។ តេនេវាហ ភគវា –

“និហីយតិ បុរិសោ និហីនសេវី,
ន ច ហាយេថ កទាចិ តុល្យសេវី;
សេដ្ឋមុបនមំ ឧទេតិ ខិប្បំ,
តស្មា’ត្តនោ ឧត្តរិតរំ ភជេថា”តិ [អ. និ. ៣.២៦]។

តតោ ឯតាទិសោ បញ្ញាវេយេវេត្ថ គុណទោសវិភាគវិវេចនេ អធិការី, នញ្ញោ តព្ពិបរីតោ បុរិសបសូតិ អយមេត្ថាធិប្បាយោ។ វុទ្ធោ អត្ថវិសេសោ។ តេនាហ **“កី តេហិ បាទសុស្សូសា, យេសំ នត្ថិ គរូនិហា”**តិ។ **ឥហា**តិ ឥមស្មឹ លោកេ **យេសំ** ជនានំ គរូនំ កាតព្ពា **បាទសុស្សូសា** បាទបរិចរិយា **នត្ថិ, តេហិ** ជនេហិ យថាវុត្តនយេន បញ្ញាវេយត្តិយរសានភិញ្ញេហិ **កី** បយោជនំ, លេសមត្តម្បិ នត្ថិ, អនធិគតាយេវេត្ថ ឯតេតិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ ព្យតិរេកមុខេន អាហ **“យេ”**តិអាទិ។ **យេ** បុព្ពេ កតបុញ្ញតាទិសម្បត្តិសម្បន្នា **តប្បាទរជេហិ** តេសំ គរូនំ បាទធូលីហិ **ឱកិណ្ណា** ខិនទ្ធា គវច្ឆិតា, **តេវ សាធូ** យថាវុត្តនយេន បញ្ញាវេយត្តិយេន អភិញ្ញាតា សជ្ជនា ឯវ **វិវេកិនោ** ហេយ្យោបាទេយ្យគុណទោសវិភាគនិយមនបញ្ញាសម្បត្តិសមង្គិនោ ហោន្តិ, តេយេវេត្ថ គុណទោសវិវេចនេ អធិគតាតិ អធិប្បាយោ។ សា ចាយំ គរុបាទសុស្សូសា វិសិដ្ឋាទរេន ករណីយាតិ វង្កវុត្តិយា តទភ្យាសេ សាធុជនេ និយោជេតិ។

៤-៥. យេ សកលសត្ថបរិចិតញ្ញាណបាដវា យទិ ទោសមារោបយន្តិ, តេសំ តទ្ទោសនិរាករណំ វិនា បទេសាវពោធនមត្តេន បណ្ឌិតមានីនំ វចនស្សាគុរុករណំ វង្កវុត្តិយា ទស្សេន្តោ ច តំទ្វារេនេវ អត្តនោ អនញ្ញសាធារណគុរុគារវតំ សាធុជនេហិ បរមាទរេន សម្បាទេតព្ពមិតិ ទស្សេតុំ **“យេសំ...បេ.... កិនោ”**តិ គាថាទ្វយមាហ។ **អនេកសត្ថានំ** តិបិដកតក្កព្យាករណាទីនំ អនេកេសំ គន្ថានំ **អន្តរេ** តត្ថត្ថសង្ខាតអព្ភន្តរេ **ឧចិតា** សវនឧគ្គហណធារណាទិវសេន បរិចិតា **បញ្ញា** សុតមយា បញ្ញា **យេសំ** យេហិ **ន សញ្ចិតា**, ទ្វិន្នមេកក្ខណេ បវត្តិយាភាវេបិ ឧបចិតសមូហភាវតោ, បុព្ពកាលិកបញ្ញាយ អបរកាលិកបញ្ញាយ អនន្តរអាសេវនាទិបច្ចយលាភតោ អវត្ថាពាហុល្លបវត្តិតោ វា សញ្ចិតព្ពាបិ ន រាសិកតា។ **ឯតេ** ព្លទិសបញ្ញាបាដវរហិតា ឥមេ **សម្មោហព្ភាហតា** បញ្ញាបាដវាភាវតោ ពលប្បត្តេន មោហេន វិសេសេន បហតា ឯវ **កិញ្ចិបិ** ហេយ្យោបាទេយ្យំ នាវពុជ្ឈន្តិ។ ន ឯកេ អនេកេតិ ច, តេ ច តេ សត្ថា ចេតិ ច, តេសមន្តរមិតិ ច, តស្មឹ ឧចិតាតិ ច សម្មោហេន អព្ភាហតាតិ ច វិគ្គហោ។ តេន វុត្តំ–

“គុណទោសមសត្តញ្ញូ, ជនោ វិភជតេ កថំ;
អធិការោ កិមន្ធស្ស, រូបភេទោបលទ្ធិយ”ន្តិ [កាព្យាទាស ១.៨]។

តស្សត្ថោ – អសត្តញ្ញូ ជនោ គុណទោសំ កថំ វិភជតេ។ តថា ហិ **រូបភេទោបលទ្ធិយំ** នីលបីតាទិរូបវិសេសាវពោធនេ **អន្ធស្ស អធិការោ** អភិមុខករណំ **កី** ហោតិ, ន ភវត្យេវ, តស្មា អនេកសត្ថន្តរគតសុប្បសន្នបញ្ញាចក្ខុនា ឯវ គុណទោសវិវេចនំ ភវតិ, តទភាវេ ន ភវត្យេវ។ តទមេវ វុច្ចតេ–

“សព្ពត្ថ សត្ថតោយេវ, គុណទោសវិវេចនំ;

យំ ករោតិ វិនា សត្ថំ, សាហសំ កិមតោធិក”ន្តិ។

តស្សត្ថោ – សព្ពត្ថ គុណទោសវិវេចនំ សត្ថតោយេវ ហោតិ, **សត្ថំ វិនា** សត្ថោចិតតាទិសបញ្ញំ វិនា **យំ ករោតិ** គុណាគុណវិភាគំ ករោតិ, យំ ករណំ អត្ថិ, **អតោធិកំ សាហសំ កឹ** អាសុំ កិរិយា អនុបបរិក្ខនកិរិយា នត្ថេវ។

ឥហ ឥមស្មឹ លោកេ **យេសំ** អកតបុញ្ញានំ ជនានំ **គរូនំ**

“បិយោ គរុ ភាវនីយោ,
វត្តា ច វចនក្ខមោ;
គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា,
នោ ចា’ដ្ឋានេ និយោជកោ”តិ [អ. និ. ៧.៣៧]។

និទ្ទិដ្ឋគុណោបេតានំ អាចរិយានំ កាតព្ពា **បាទសុស្សូសា** បាទបរិចរិយា នត្ថិ, **តេហិ កឹ** បយោជនំ។ **យេ** កតបុញ្ញា ជនា **តប្បាទរជោកិណ្ណា** តេសំ គរូនំ បាទរជេហិ គុណ្ឋិតា, **តេវ សាធូ** ជនា ឯវ **វិវេកិនោ** កល្យាណមិត្តគរុបាសនាហិ អធិគតវិសិដ្ឋវិវេកពុទ្ធិនោ ភវន្តិ, តេ ឯវ វិវេកំ ជានន្តីតិ ភាវោ។ សោតុមិច្ឆា សុស្សូសា, តំ និស្សាយ កត្តព្ពបាទបរិចរិយាបិ តទត្ថិយា សុស្សូសា នាម ហោតិ។ បាទេសុ សុស្សូសាតិ ច, តេសំ បាទាតិ ច, តេសុ រជានីតិ ច, តេហិ ឱកិណ្ណាតិ ច វិគ្គហោ។ សិស្សានំ សកលាភិពុទ្ធិយា គរុបដិពទ្ធត្តា អត្តនោ គុណតោ អធិកតរាយេវ សេវិតព្ពា។ វុត្តញ្ហិ ភគវតា –

“និហីយតិ បុរិសោ និហីនសេវី,
ន ច ហាយេថ កទាចិ តុល្យសេវី;
សេដ្ឋមុបនមំ ឧទេតិ ខិប្បំ,
តស្មា’ត្តនោ ឧត្តរិតរំ ភជេថា”តិ [អ. និ. ៣.២៦]។

៦. **កព្ពនាដកនិក្ខិត្ត-នេត្តចិត្តា កវិជ្ជនា;**
យំកិញ្ចិ រចយន្តេ’តំ, ន វិម្ហយករំ បរំ។

៧. **តេយេ’វ បដិភាវន្តោ, សោ’វ ពន្ធោ សវិម្ហយោ;**
យេន តោសេន្តិ វិញ្ញូយេ, តត្ថាប្យ’វិហិតាទរា។

៦-៧. ឯវមេត្តាវតា ទ្វយព្យតិរេកវសេនាធិគតេ ទស្សេត្វា ឥទានិ “កឹ អម្ហាកំ កព្ពនាដកបរិចយាភាវេវចនាវិសេសាភិយោគោបជនិតបរិស្សមេនា”តិ ឱលីនវុត្តិនោ សោតុជនេ សមុស្សាហេតិ **“កព្ពនាដកា”**តិអាទិនា។ កវិប្បយោគសង្ខាតោ ពន្ធោវ កវិនោ ឥទន្តិ **កព្ពំ**។ មុត្តកាទិវាក្យសមុត្តិកាទ្យវយវសភាវា អន្តរវាក្យសមុទាយសម្បន្នំ វុត្តជាតិភេទភិន្នំ បជ្ជមយំ គជ្ជមយំ បជ្ជគជ្ជមយំ ចម្បូនាមកញ្ច, មហាវាក្យរូបំ មហាកព្ពញ្ច, តំ បន មហាកព្ពំ សគ្គេហិ សគ្គនាមកេហិ បរិច្ឆេទវិសេសេហិ ពន្ធតេ ករីយតីតិ សគ្គពន្ធោតិ បវុច្ចតិ។ តស្ស តុ លក្ខណំ “សគ្គពន្ធស្ស មុខំ ឥដ្ឋាសីសនំ សិយា បណាមោ វា ពន្ធសម្ពន្ធិនោ កស្សចិ អត្ថស្ស និទ្ទេសោ វា”តិអាទិនា អនេកធា វណ្ណេន្តិ។ តំ យថា?

“សគ្គពន្ធោ មហាកព្ព-មុច្ចតេ ត្វស្ស លក្ខណំ;
បណាមោ វត្ថុនិទ្ទេសោ, អាសីសាបិ ច តម្មុខំ។

ឥតិហាសកថុព្ភូតំ, សន្តសន្និស្សយម្បិ វា;
ចតុវគ្គផលាយត្តំ, ចតុរោទាត្តនាយកំ។

បុរណ្ណវុតុសេលិន្ទ-សរិតូទយវណ្ណនំ;
ឧយ្យានសលិលក្កីឡា, មធុបានរតុស្សវំ។

វិប្បលម្ភវិវាហេហិ, កុមារោទយវឌ្ឍិហិ;
មន្តទូតប្បយានាជិ-នាយកាភ្យុទយេហិបិ។

អលង្កតមសំខិត្ត-រសភាវនិរន្តរំ;

នាតិវិត្ថិណ្ណសគ្គេហិ, បិយវុត្តសុសន្ធិភិ។

សព្ពត្ថ ភិន្នសគ្គន្តេ-ហុបេតំ លោករញ្ជកំ;
កព្ពំ កប្បន្តរដ្ឋាយិ, ជាយតេ សាធ្វលង្កតី”តិ [កាព្យាទាស ១.១៤ – ១៩ គាថា]។

តត្ថ **ឥតិហាសកថុព្ភូត**ន្តិ បុរាវុត្តកថាសន្និស្សយំ។ **សន្តសន្និស្សយ**ន្តិ ឥតរសោភនាធិករណគុណរាជចរិតាទិនិស្សយំ វា។ **ចតុវគ្គផលាយត្ត**ន្តិ ធម្មាទិចតុវគ្គផលាយត្តំ។ **ធម្មោ** នាម អព្ភុទយនិព្ពានហេតុកោ។ **អត្ថោ** នាម វិជ្ជាភុម្យាទីនំ យថាញាយមជ្ជនំ, អជ្ជិតានញ្ច វឌ្ឍនំ។ **កាមោ** នាម និរយោ វិសយោ បយោគោ។ **មោក្ខោ** នាម សព្ពសំសារទុក្ខនិវត្តិ។ **ចតុរោទាត្តនាយក**ន្តិ ឧស្សាហសត្តិមន្តសត្តិបភុសត្តិយោគេន ចតុរោ កុសលោ ចាគាតិសយាទិយោគេន ឧទាត្តោ ឧទារោ នាយកោ វិបក្ខោ, បដិបក្ខោ ច យត្ថ, តំ។ **មធុ** នាម សុរា។ **វិប្បលម្ភោ** វិរហោ។ **មន្តោ** នីតិវេទីហិ សហ ការិយនិច្ឆយោ។ **ទូតោ** សន្ទានប្បវត្តោ បុរិសោ។ **បយានំ** សង្គាមាទិនិមិត្តគមនំ។ **អាជិ** សន្ធាភាវេ វិគ្គហោ។ **អសង្ខិត្តរសភាវនិរន្តរ**ន្តិ អសំខិត្តា ពហុត្តា **រសា** សិង្គារវីរាទយោ, **ភាវា** រតិឧស្សាហាទយោ, តេហិ **និរន្តរំ** បត្ថដំ។ **បិយវុត្តសុសន្ធិភី**តិ បិយានិ សុតិសុភគានិ វុត្តានិ ឥន្ទវជិរាទីនិ អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធសំសគ្គតាយ សោភនោ សន្ធិ អញ្ញមញ្ញសង្គហា យេសំ សគ្គានំ, តេហីតិ។

បុនបិ យថាវុត្តេសុ អង្គេសុ នគរវណ្ណនាទីសុ កិញ្ចិ យថាសម្ភវំ មធុបានាទិរហិតម្បិ តញ្ញូនំ មនោ រញ្ជេតិ ឧបាទិយតេវ សព្ពីតិ ទស្សេតុមាហ–

“កព្ពំ ន ទុស្សតង្គេហិ, ន្យូនមប្យត្រ កេហិចិ;
ពន្ធង្គសម្បទា តញ្ញូ, កាមមារាធយន្តិ ចេ”តិ [កាព្យាទាស ១.២០]។

បុនបិ –

“គុណតោ បឋមំ វត្វា, នាយកំ តេន សត្តុនោ;
និរាករណមិច្ចេស, មគ្គោ បកតិសុន្ទរោ។

វំសវីរសុតាទីនិ, វណ្ណយិត្វា រិបុស្សបិ;
តជ្ជយា នាយកុក្កំស-កថនញ្ច សុខេតិ នោ”តិ [កាព្យាទាស ១.២១ ២២ គាថា] អាហុ។

សព្ពម្បេតំ សទ្ទម្មាមតរសបានសរសហទយានំ សម្មប្បលាបវិបុលវិសប្បវេសោបទ្ទុតកព្ពនាដកបរម្មុខានំ សតតចរិតសញ្ចរិតរតនភាជនានំ សប្បុរិសានំ កី ហទយខេទោបជនិតបរិស្សមេនេតិ តទនុរូបមេវោបទស្សិតន្តិ។

នាដកំ នាម ភរតាទិនាដ្យសត្ថេ នានប្បការនិរូបិតរូបំ កប្បំ, តំលក្ខណេកទេសភូតលក្ខណានិ បករណាទីនិ នវ រូបកានិ។ នាដិកា ច ឯត្ថេវាវរុម្ភន្តិ។ កព្ពញ្ច នាដកញ្ច, តេសុ និក្ខិត្តំ ឋបិតំ នេត្តញ្ច ចិត្តញ្ច យេហីតិ វិគ្គហោ។ កេ តេ? កវិនោ។ តត្ថ **និក្ខិត្តនេត្តចិត្ត**វចនេន សុតស្ស ចិន្តនញ្ច ឩហាបោហមុខេន យថុគ្គហិតនិយាមំ, អវិបរីតត្ថនិច្ឆយនំ, និច្ឆិតស្ស ភាវនា, និរន្តរាភិយោគោ ច ទស្សិតោ។ **កព្ពនាដក**វចនេន សុតំ, ចិន្តិតំ, ភាវិតញ្ច ទស្សិតំ។ សុតេ ទស្សិតេ តន្និស្សយំ សុតមយញាណម្បិ ទស្សិតមេវ សិយាតិ។ “កព្ពនាដកនិក្ខិត្តនេត្តចិត្តា”តិ ឥមិនា សុតចិន្តាភាវនានុក្កមេន សម្បាទិតបញ្ញាបាដវានំ កព្ពរចនាយ សាមត្ថិយំ ទស្សេតិ។ ហោតិ ហិ តាទិសានំ តំសុតាទិ ពន្ធនការណំ។ វុត្តញ្ហិ –

“សាភាវិកី ច បដិភា,
សុតញ្ច ពហុ និម្មលំ;
អមន្ទោ ចាភិយោគោយំ,
ហេតុ ហោតិហ ពន្ធនេ”តិ [កាព្យាទាស ១.១០៣ គាថា]។

យំកិញ្ចីតិ អត្តនោ ចិត្តារុឡ្ហំ យំកិញ្ចិ ពន្ធជាតំ។ ឥមិនា បន អនិយមវចនេន អត្តនោ តត្ថ អាទរាភាវំ ទីបេតិ។ **រចយន្តិ** ករោន្តិ។ **ឯតំ** តេហិ រចិតំ ពន្ធជាតំ **បរំ** អច្ចន្តមេវ វិម្ហយករំ ន ហោតិ, តាទិសោបាយសម្បត្តិសម្បន្នស្ស ឧបេយ្យសម្បត្តិសព្ភាវតោ អនច្ឆរិយមេវាតិ អធិប្បាយោ។ **តត្ថ** តេសុ កព្ពនាដកេសុ រចនាវិសេសឯកន្តោបាយភូតេសុ **អវិហិតាទរាអបិ** សុតាទិវសេន អកតាទរាបិ **យេ** សប្បុរិសា បញ្ញវន្តោ **យេន** ពន្ធ

វិសេសេន **វិញ្ញូ** គុណទោសវិទុនោ សត្ថញ្ញុនោ បណ្ឌិតជនេ **តោសេន្តិ** បីណេន្តិ។ តោសេន្តិយេវ ហិ តេ តាទិសេ សាភាវិកបដិភាវិរហេបិ ឯតាទិសេសុ អត្ថេសុ សុគចិន្តាភាវនាវសេន វាយមន្តា។ វុត្តញ្ហិ –

"ន វិជ្ជតី យទ្យបិ បុព្ពវាសនា-
គុណានុពន្ធិ បដិភានមព្ភុតំ;
សុតេន វាចុ'ស្សហនេនុបាសិតា,
ធុវំ ករោត្យេវ កមប្យនុគ្គហ"ន្តិ [កាព្យាទាស ១.១០៤ គាថា]។

បដិភាវន្តោ ហេយ្យោបាទេយ្យបរិច្ឆេទលក្ខណបញ្ញាយ បញ្ញវន្តោ នាម, **តេយេវ** សប្បុរិសា។ **សវិម្ហយោ** "កីទិសាយំ, តាទិសោបាយន្តររហិតានម្បិ ឯតាទិសោ ពន្ធោ សិយា"តិ វិម្ហយេន សហ វត្តមានោបិ។ **សោវ ពន្ធោ** តមេវ ពន្ធនំ តាទិសោបាយសម្បត្តិវិរហេនោបេយ្យសម្បត្តិយា សព្ភាវតោ, នាញ្ញោតិ។

៦-៧. ឥទានិ កព្ពនាដកេសុ អបរិចិតានមម្ហាកំ គន្ថរចនាសភាវាវពោធោវ កុតោតិ ឱសក្កន្តេ "**កព្ពនាដកា**"ទិគាថាទ្វយេន សមុស្សាហេតិ។ **កព្ពនាដកនិក្ខិត្តនេត្តចិត្តា** កព្ពនាដកេសុ សុតានុលោកនចិន្តាភាវនាវសេន ឋបិតនេត្តចិត្តា **កវិជ្ជនា** កព្ពការកា **យំ កិញ្ចិ** អត្តនោ អភិមតំ **រចយន្តិ** ករោន្តិ, **ឯតំ** ពន្ធនំ **បរំ** អតិសយេន **ន វិម្ហយករំ** អច្ឆរិយករំ ន ហោតិ, និរន្តរាភិយោគតោ សិទ្ធោបាយមូលបញ្ញាសម្បទាយ ឧបេយ្យភូតគន្ថសង្ខរណំ ភវត្យេវាតិ អធិប្បាយោ។ កវិនោ ឥទំ **កព្ពន្តិ** ច, នដកស្ស ឥទំ **នាដកំ**, នច្ចគីតាទិ។ ឥធ បន តប្បដិបាទកកថាបកាសកគន្ថោ **នាដកំ** នាម។ កព្ពញ្ច នាដកញ្ចាតិ ច, កព្ពនាដកេសុ និក្ខិត្តំ នេត្តចិត្តំ យេហីតិ ច វិគ្គហោ។ **យេ** ជនា **តត្ថ** តេសុ កព្ពនាដកេសុ **អវិហិតាទរាបិ** សវនធារណាទិវសេន អកតសម្ភមា ឯវ **វិញ្ញូ យេន** គន្ថរចនាវិសេសេន **តោសេន្តិ** បីណេន្តិ, **តេយេវ បដិភាវន្តោ** បដិភានសង្ខាតបញ្ញវន្តោ ភវន្តិ។ **សោវ ពន្ធោ សវិម្ហយោ** អញ្ញេសំ ឧប្បជ្ជមានវិម្ហយេន សហិតោ។ បដិភា ឯតេសំ អត្ថីតិ ច, សហ វិម្ហយេន វត្តតីតិ ច, អវិហិតោ អាទរោ យេហីតិ ច វិគ្គហោ។ ពាហិរសត្ថាភិយោគាភាវេបិ បុព្ពវាសនាភាវេបិ ឥហ និរន្តរាភិយោគំ ករោន្តោ តាទិសសាមត្ថិយំ សាធេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ វុត្តញ្ហិ –

"ន វិជ្ជតី យទ្យបិ បុព្ពវាសនា-
គុណានុពន្ធិ បដិភានមព្ភុតំ;
សុតេន វាចុ'ស្សហនេនុបាសិតា,
ធុវំ ករោត្យេវ កមប្យនុគ្គហ"ន្តិ [កាព្យាទាស ១.១០៤ គាថា]។

តស្សត្ថោ – យទិ **បុព្ពវាសនាគុណានុពន្ធី** អតីតជាតិយា បរិចយវាសនាគុណស្ស អនុពលប្បទានវសេន អនុពន្ធោ យស្សត្ថិ, តាទិសំ **អព្ភុតំ បដិភានំ** ន វិជ្ជតិបិ, តថាបិ **សុតេន** សវនេន **ឧស្សហនេន** បគុណករណាទិវាចុស្សហនេន វា **ឧបាសិតា** កតតុរុបាសនា **វាចា កមបិ អនុគ្គហំ** កិញ្ចិបិ បញ្ញាបាដវំ **ធុវំ** ឯកន្តេន ករោតិ ឯវាតិ។

ឯត្ថ **កព្ពំ** នាម មុត្តកកុលកាទិវាក្យវសេន ច អវយវសភាវេហិ តេសំយេវ អន្តរវាក្យាវយវសមូហេហិ បរិបុណ្ណំ វុត្តវិសេសេហិ បភេទគតំ កេវលំ បជ្ជមយំ វា គជ្ជមយំ វា ចម្បូតិខ្យាតបជ្ជគជ្ជមយំ វាតិ មហាវាក្យសភាវេន ចតិដ្ឋតិ។ **នាដកំ** នាម ភរតាទិនដសត្ថគតនានប្បការទស្សិតសភាវំ។ កព្ពញ្ច ឥធេវ ទស្សិតលក្ខណតោ ឯកទេសយុត្តប្បករណាទិនវរូបកានិ ច នាដិកា ច ភវន្តិ។ កព្ពលក្ខណំ បន ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ–

"សគ្គពន្ធោ មហាកព្ព-មុច្ចតេ ត្វស្ស លក្ខណំ;
បណាមោ វត្ថុនិទ្ទេសោ, អាសីសាបិ ច តម្មុខំ។

ឥតិហាសកថុព្ភូតំ, សន្តសន្និស្សយម្បិ វា;
ចតុវគ្គផលាយត្តំ, ចតុរោទាត្តនាយកំ។

បុរណ្ណវុតុសេលិន្ទុ-សរិតូទយវណ្ណនំ;
ឧយ្យានសលិលក្កីឡា, មធុបានរតុស្សវំ។

វិប្បលម្ភវិវាហេហិ, កុមារោទយវណ្ណិហិ;
មន្តទូតប្បយានាជិ-នាយកាភ្យុទយេហិបិ។

អលង្កតមសំខិត្ត-រសភាវនិរន្តរំ;
នាតិវិត្ថិណ្ណសគ្គេហិ, បិយវុត្តសុសន្ធិភិ។

សព្ពត្ថ ភិន្នសគ្គន្តេ-ហុបេតំ លោករញ្ជកំ;
កព្ពំ កប្បន្តរដ្ឋាយិ, ជាយតេ សាធុលង្កតី”តិ [កាព្យាទាស ១.១៤ – ១៩ គាថា]។

តស្សត្ថោ – **សគ្គពន្ធោ** សគ្គសង្ខាតេហិ បរិច្ឆេទវិសេសេហិ ពន្ធោ “**មហាកព្ព**”ន្តិ ឧច្ចតេ។ **អស្ស លក្ខណំ តុ** វុច្ចតេតិ សម្ពន្ធោ **កាកក្ខិគោឡកនយេន តម្មុខំ** តស្ស កព្ពស្ស អាទិ បន **បណាមោ** ទេវតានមស្សនំ វា, **វត្ថុនិទ្ទេសោ** –

“អស្ត្យុត្តរស្យាំ ទិតិ ទេវតាត្មា,
ហិមាលយោ នាម នគាធិរាជ?;
បូវាបរេង វារិនិធី វិគាហ្យ,
ស្ថិត? បថិយា ឥវ មានទណ្ឌ?” [កុមារសម្ភវ ១.១.]។

ឥច្ចាទិពន្ធសម្ពន្ធិនោ កស្សចិ វត្ថុនោ ទស្សនំ, **អាសីសាបិ** “មយ្ហំ បីណយតំ មន” មិច្ចាទិឥដ្ឋាសីសនំ វា ភវតិ។

ឥតិហាសកថុព្ភូតំ បុរាវុត្តកថាសន្និស្សយំ វា **សន្តសន្និស្សយម្បិ** សោភនានម្បិ រាជចរិយាទិនិស្សយំ វា **ចតុវគ្គផលាយត្តំ** លោកិយលោកុត្តរសុខការណំ **ធម្មោ**, វិជ្ជាភូមិអាទីនំ សញ្ចយោ, សញ្ចិតានំ រក្ខា ច **អត្ថោ**, អបាយសំវត្តនិកបញ្ចកាមគុណសង្ខាតោ **កាមោ**, សព្ពទុក្ខា និវត្តិហេតុ **មោក្ខោ** ចាតិ ចតុវគ្គផលាធីនំ **ចតុរោទាត្តនាយកំ** ឧស្សាហសត្តិមន្តសត្តិបភូសត្តិយោគតោ ចតុរោ ទក្ខោ ចាគាតិសយាទិយោគេន ឧទាត្តោ ឧឡារោ សបក្ខោ, វិបក្ខោ វា នាយកោ យត្ថ, តំ យថាវុត្តំ **បុរណ្ណវុតុសេលិន្ទុ-សវិតូទយវណ្ណនំ បុរំ** នគរំ, **អណ្ណវំ** សាគរំ, **ឧតុ** ហេមន្តវសន្តាទិឧតុ, **សេលំ** បព្ពតោ, **ឥន្ទុសវិតូទយោ** ចន្ទសូរិយានំ ឧទយោ ចាតិ ឥមេសំ វណ្ណនំ យត្ថ, តំ។ **សវិតា**តិ ឯត្ថ **តុ**បច្ចយន្តោ។ **ឧយ្យានសលិលក្កីឡាមធុបានរតុស្សវំ** ឧយ្យានកីឡាសុរាបានរតិកីឡាសង្ខាតោ ឧស្សវោ យត្ថ, តំ **វិប្បលម្ភវិវាហេហិ** ទារាវិយោគទារបរិគ្គហេហិ ច **កុមារោទយវឌ្ឍិហិ** កុមារុប្បត្តិកុមារវឌ្ឍីហិ ច **មន្តទូតប្បយានាជិនាយកាភ្យុទយេហិ** នីតិជាននបញ្ញា **មន្តោ**, សន្ទានការកោ **ទូតោ**, យុទ្ធាភិគមនំ **បយានំ**, យុទ្ធសង្ខាតោ **អាជិ**, សបក្ខនាយកស្ស អភិវឌ្ឍិសង្ខាតោ **អភ្យុទយោ** ចាតិ ឥមេហិ **អលង្កតំ** សជ្ជិតំ **អសំខិត្ត…បេ…. ន្តរំ** អសំខិត្តា វិត្ថារា **រសា** សិង្គារាទយោ អដ្ឋ **ភាវា** រតិឧស្សាហាទយោ ចាតិ ឥមេហិ **និរន្តរំ** វិត្ថិណ្ណំ **បិយវុត្តសុសន្ធិភិ** សុតិសុភគេហិ ឥន្ទវជិរាទីហិ វុត្តេហិ បុព្ពាបរសម្ពន្ធបរិច្ឆេទតាយ សោភនា សន្ធិ យេសំ សគ្គានំ, តេហិ **សព្ពត្ថ** សព្ពស្មឹ បរិច្ឆេទេ **ភិន្នសគ្គន្តេហិ** ភិន្នសគ្គា បរិយោសានា យេសំ, តេហិ **នាតិវិត្ថិណ្ណសគ្គេហិ** នាតិវិត្ថារសគ្គសង្ខាតេហិ បរិច្ឆេទេហិ **ឧបេតំ** យុត្តំ **សាធុលង្កតិ** សោភនាលង្ការវន្តំ **កព្ពំ លោករញ្ជកំ** តំសមានំ **កប្បន្តរដ្ឋាយិ** កប្បនិរន្តរដ្ឋាយិ កប្បន្តរេ ឋាយិ វា **ជាយតេ**។ ឯត្ថ មធុបានាទិរហិតបុរវណ្ណនាទយោបិ តញ្ញូនំ ចិត្តំ អារាធេតិ ចេ, តំប្បទុដ្ឋំ។ វុត្តញ្ហិ –

“កព្ពំ ន ទុស្សតង្គេហិ, ន្យូនមប្យត្រ កេហិចិ;
ពន្ធង្គសម្បទា តញ្ញូ, កាមមារាធយន្តិ ចេ”តិ។

តស្សត្ថោ – **អត្រ** ឥមេសុ កព្ពង្គេសុ មជ្ឈេ **កេហិចិ អង្គេហិ** កេហិចិ អវយវេហិ **ន្យូនមបិ** ឩនមបិ, **និ** សទ្ទោត្រតព្ភាវេ។ កព្ពំ ន ទុស្សតិ, តំ បន អទុស្សនំ **ពន្ធង្គសម្បទា** រចិតបុរវណ្ណនាទិអង្គសម្បទា **តញ្ញូ** កព្ពញ្ញូជនេ **កាមំ** ឥច្ឆានុរូបំ **ចេ អារាធយន្តិ**, ឯវំ សន្តេ ភវតិ។ បុនបិ នាយកវណ្ណនាសុ សបក្ខនាយកំ វណ្ណេត្វា តេន និរាករណភាវម្បិ។ នោ ចេ, បច្ចត្ថិកំ វណ្ណេត្វា អត្តនោ នាយកេន តស្សាភិភវនម្បិ វណ្ណេតុំ វដ្ដតិ។ វុត្តញ្ហិ –

“គុណតោ បឋមំ វត្វា, នាយកំ តេន សត្តុនោ;
និរាករណមិច្ចេស, មគ្គោ បកតិសុន្ទរោ។

វំសវីរសុតាទីនិ, វណ្ណយិត្វា រិបុស្សបិ;
តជ្ជយា នាយកុក្កំស-កថនញ្ច សុខេតិ នោ”តិ។

៨. **ពន្ធោ ច នាម សទ្ទត្ថា, សហិតា ទោសវជ្ជិតា;**
បជ្ជគជ្ជវិមិស្សានំ, ភេទេនា’យំ តិធា ភវេ។

៨. ឯវមេតេហិ សោតុជនសមុស្សាហនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ កត្តុមិច្ឆិតពន្ធោតិ វុត្តំ ពន្ធស្ស លក្ខណំ កត្តុមារភតេ “**ពន្ធោ ចា**”តិអាទិ។ **ទោសវជ្ជិតា** ទោសេហិ សទ្ទនិស្សិតេហិ, អត្ថនិស្សិតេហិ ច វិរោធេហិ វជ្ជិតា បរិច្ចត្តា, តេ វា វជ្ជិតា យេហិ, សទ្ទត្ថា **សហិតា** ឯកីភូតា។ វុត្តលក្ខណា យេហិ តេ បុព្ពាចរិយេហិ សហិតា វុច្ចន្តិ។ សហិតានំ ភាវោ សហទយហិលាទការណំ សាហិច្ចំ សាហិច្ចំ។ ឥតិ ទោសវជ្ជិតេ សហិតេ សទ្ទត្ថេ បសិទ្ធភាវេន អនុវទិត្វា **ពន្ធោ នាម** សភាវវុត្តិវង្កវុត្តិអលង្ការវុត្តិវសេន តិវិធោបីតិ អប្បសិទ្ធំ ពន្ធសរីរំ វិធីយតេ យថា “យោ កុណ្ឌលី, សោ ទេវទត្តោ”តិ។ **ច**សទ្ទោវត្តព្ពន្តរស្ស សមុច្ចយោ, កិញ្ចីតិ អត្ថោ។

តត្ថ ជាតិគុណក្រិយាទព្ពលក្ខណោ សទ្ទានមត្ថោ មុខ្យោ ចតុព្ពិធោ ហោតិ។ មុខ្យស្សត្ថស្ស ចតុព្ពិធត្តា តិវិធេសុ សទ្ទេសុ តព្ពាចកោ ចតុព្ពិធោ ហោតិ ជាតិសទ្ទោ គុណសទ្ទោ ក្រិយាសទ្ទោ ទព្ពសទ្ទោតិ។ តិវិធោ ហិ សទ្ទោ វាចកោ លក្ខណិកោ ព្យញ្ជកោតិ ព្យាបារភេទេន។ ព្យាបារោ ច នាម សទ្ទស្ស’ត្ថប្បតីតិការិត្តមេវ។ សោ ហិ តិវិធោ មុខ្យោ លក្ខណោ ព្យញ្ជនសភាវោ ចេតិ។ តត្ថ ជាត្យាទិនិវន្ធនវត្ថុវិសយោ សទ្ទព្យាបារោ មុខ្យោ។ សោយេវ អភិធាតិ ឧច្ចតេ។ តំព្យាបារវា អព្យវហិតជាត្យាទិសកេហិ តមត្ថំ មុខ្យភាវេន យោ វទតិ គោអាទិកោ, សោ វាចកោ។ សទ្ទន្តរវត្ថុវិសយនិទ្ទិដ្ឋោ សទ្ទព្យាបារោ លក្ខណោ។ សា ទុវិធា សុទ្ធា, ឧបចារមិស្សា ចេតិ។ តត្ថ សុទ្ធា យថា “គោ មុច្ចតុ, មញ្ចា ឧក្កោសេន្តិ, គង្គាយំ ឃោសោ”តិ។ ឯត្ថ **គោ**សទ្ទេន វិសេសនំ គោត្តសាមញ្ញមេវោច្ចតេ, ន តុ គោព្យត្តិ។ វុត្តញ្ហិ –

“វិសេស្សំនាភិធា គច្ឆេ, ខីណសត្តិ វិសេសនេ”តិ [កាព្យប្បកាសេ ទុតិយឧល្លាសេ អាគតន្យាយោ’យំ]។

សាមញ្ញស្ស ព្យាបកត្តា, អសរីរត្តា ច។ តត្ថ ពន្ធនមោចនានិ ន សម្ភវន្តីតិ អត្តនោ និស្សយភូតា គោព្យត្តិ អាកឌ្ឍីយតេ, តថា មញ្ចានមុក្កោសនំ ន សម្ភវតីតិ អត្តនោ ឧក្កោសនក្រិយាសិទ្ធត្ថំ មញ្ចសមង្គិនោ បុរិសា អាកឌ្ឍីយន្តិ។ តថា គង្គាសទ្ទវាច្ចស្ស ជលប្បវាហស្ស ឃោសប្បត្យាករតា ន សម្ភវតីតិ **គង្គា**សទ្ទោ អត្តនោភិធេយ្យស្សោទកប្បវាហស្ស និកដំ តដំ លក្ខេតិ។ ឧបចារស្សានេកប្បការត្តា ឧបចារមិស្សា លក្ខណាប្យនេកធា សិយា។ យថា កត្ថចិ ការណេ ការិយមុបចរិយតេ, យថា “អាយុ ឃត”ន្តិ។ កត្ថចិ ការណ ការិយានមភេទោ យថា “អាយុយេវេទ”ន្តិ។ កត្ថចិ ឧបមានេ ឧបមេយ្យមុបចរីយតេ, យថា “គោ ពាហិកោ”តិ។ កត្ថចិ អភេទោ តេសំ, យថា “គោយេវាយ”ន្តិ។ កត្ថចិ តទាធារតាយ [តទត្ថតាយ (ក.)] តំព្យបទេសោ, យថា “បទីបង្ហា កបល្លិកា បទីបោ”តិ។ កត្ថចិ តំកម្មសម្ពន្ធា តំព្យបទេសោ, យថា “អវឌ្ឍកីបិ វឌ្ឍកី អយ”ន្តិ។ កត្ថចិ សំសាមិសម្ពន្ធា, យថា “រាជសម្ពន្ធី បុរិសោ រាជាយ”ន្តិ។ កត្ថចិ អវយវេ សមុទាយព្យបទេសោ, យថា “បដេកទេសេ បដសទ្ទោ” ឥច្ចាទិ។

លក្ខណាយ និស្សយោ សទ្ទោ លក្ខណិកោ។ ព្យញ្ជនសភាវោ បន បរបរិយាយោ សទ្ទស្ស គតិយោ ព្យាបារោ។ តស្ស និស្សយោ សទ្ទោ ព្យញ្ជនកោ។ ឥច្ចេតំ តិណ្ណំ សទ្ទានំ វសេន អត្ថោបិ តិវិធោ ហោតិ វាច្ចោ លក្ខណិយោ ព្យង្គ្យោតិ។ តត្ថ ព្យង្គ្យោយេវត្ថោ ពន្ធសត្តា វុច្ចតេ។ តេនេវ បធានព្យង្គ្យោ ពន្ធោ ឧត្តមោ, អបធានព្យង្គ្យោ មជ្ឈិមោ, អព្យង្គ្យោ អធមោ, ព្យង្គ្យេន វិនា ពន្ធោ និជ្ជីវោ សិយាតិ បុព្ពាចរិយានំ បវត្តិ, សភាវវុត្តិ ពន្ធោបិ តុ និជ្ជីវោតិ នាសង្កនីយោ។ យស្មា កវីនំ លោកវោហារកោសល្លំ សភាវវុត្តិយេវ គមេតិ។ យោ ហិ សកលលោកដ្ឋិតី ន ជានាតិ, សោ កវិយេវ ន ហោតីតិ។

អថេត្ថ តិវិធម្បិ អត្ថំ តាទិសជនាវពោធត្ថំ សមុទាហរិស្សាម “**មុនិន្ទវទនម្ភោជេ**”ត្យាទិ។ ឯត្ថ **វាណី**សទ្ទស្ស សទ្ទម្ហសង្ខាតោ អត្ថោ វាច្ចត្ថោ។ វាណី នាម ចេតនា, តស្សំ យាវ ទេវតត្តំ នារោប្បតេ, តាវ តប្បតី អត្តនោ មនោសម្បីណនអាសីសនា ន សំគច្ឆតីតិ វាក្យសាមត្ថិយាយេវ វាណិយំ សាយមោចិត្យភេទេន **ទេវតា**សទ្ទស្ស អារោបិតោត្ថោ លក្ខណិយោ។ តថា **វទន**សទ្ទស្សាបិ មុខំ វាច្ចត្ថោ។ **អម្ភោជ**សទ្ទស្ស សមារោបិតោត្ថោ លក្ខណិយោ។ មនោសម្បីណនស្ស តុ អញ្ញថា អនុបបត្តិយា បស្សឡាទិក្កមេន យថាភូតាវពោធសម្ភវា អនាយាសេន វិចិត្តានេកសទ្ទត្ថបដិភានេន គន្ថបរិសមត្តិសង្ខាតា យថិច្ឆិតត្ថនិប្ផត្តិ ហោតេវ, អយំ ព្យង្គ្យត្ថោ។ តព្ពាចកា សទ្ទា វាចកលក្ខណិកព្យញ្ជកា ហោន្តីតិ ឯវំ សព្ពត្ថ សទ្ទត្ថវិចារោ គន្តព្ពោ។

តមេវំ យថាវុត្តពន្ធសរីរំ កតិវិធមិច្ចាហ “**បជ្ជ**”ច្ចាទិ។ **អយំ** យថាវុត្តោ **ពន្ធោ** ពន្ធសរីរំ **តិធា ភវេ** តិប្បការេន សិយា, នាធិកំ នាប្បនំ។ កថំ? **បជ្ជគជ្ជវិមិស្សានំ ភេទេន** បជ្ជសភាវាទីនំ វិសេសេន តិធា ភវេតិ បកតំ។ តត្ថ **បជ្ជំ** នាម អម្ហេហិយេវ វិរចិតវុត្តោទយាខ្យេ ឆន្ទសិ និរូបិតា វុត្តជាតិប្បភេទា ចតុប្បទិកត្តា និរូបិតោ មុត្តកាទិបិ វុត្តជាតិប្បការោយេវ។ តេនេវេត្ថ តេសមទស្សនំ។ តេសុ ឯកគាថា និដ្ឋិតត្ថា សប្បធានា គាថន្តរានិរបេក្ខា **មុត្តកំ,** ឯកក្រិយាទានេន អញ្ញមញ្ញសាបេក្ខា និដ្ឋិតត្ថា បច្ចេកំ អនិដ្ឋិតត្ថា គាថា **កុលកំ,** នានាភិត្តិយោ ភិន្នកិរិយោ សប្បធានា គាថា កោសោ វិយ ឋបិតា **កោសោ,** ឯកភិត្តិបទោសាទិកំ វណ្ណេតុំ

សមុទាយេន បវត្តា ភិន្នក្រិយា គាថា **សង្ឃាតោ**, សោបិ ចតុព្ពិធោ បជ្ជប្បការោ យថាវុត្តសត្តពន្ធោវាតិ វិញ្ញាតព្ពំ។ **គជ្ជំ** នាម បាទសន្និដ្ឋានរហិតោ ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តប្បពន្ធោ។ តស្ស តុ ទ្វេ បការា អាខ្យាយិកា, កថាតិ។ **វិមិស្សំ** បជ្ជគជ្ជមយំ នាដកប្បករណាទិ, ចម្បូ ជាតកមាលាទិកា ច។

៨. ឥទានិ សញ្ញាននាភិលាសីនំ អលង្ការនិស្សិតំ ពន្ធសរីរំ, សោវ ពន្ធោតិ អធិកតំ, "យោ កុណ្ឌលី, សោ ទេវទត្តោ"តិ បសិទ្ធកុណ្ឌលិត្តានុវាទេន អប្បសិទ្ធស្ស ទេវទត្តត្តវិធានំ វិយ ទស្សេន្តោ **"ពន្ធោ"**ច្ចាទិមាហ។ តត្ថ **ពន្ធោ នាម ច** ពន្ធនំ បន។ **ទោសវជ្ជិតា** សទ្ទត្ថនិស្សិតទោសេហិ បរិច្ចត្តា, តេ វា វជ្ជិតា ឯតេហិ តាទិសា។ **សហិតា** អញ្ញមញ្ញានុរូបត្តេន សហភាវំ គតា។ **សទ្ទត្ថា** សទ្ទោ, អត្ថោ ច។ ឯវំបការេហិ តុ វុត្តទិសសទ្ទត្ថានំ វិញ្ញូនំ តុដ្ឋិជនកអញ្ញមញ្ញានុរូបគុណសហិតានំ ភាវោតិ វចនត្តេន "សាហិច្ច"មិតិ វទន្តិ។ **សទ្ទត្ថា**តិ ឯត្ថ សទ្ទត្ថានំ កឹ នានាករណន្តិ? សទ្ទោ បន អត្ថប្បតីតិយំ អត្តនោ មុខ្យព្យាបារំ លក្ខណព្យាបារំ ព្យញ្ជនសភាវព្យាបារញ្ចេតិ តិវិធំ ព្យាបារភេទេន។ កមតោ វាចកោ លក្ខណិកោ ព្យញ្ជនកោ ចេតិ តិវិធោ។ តថា អត្ថោបិ វាច្ចោ លក្ខណិយោ ព្យង្គ្យោ ចេតិ តិវិធោ។ អត្រ តុ វាចកោ សទ្ទោ អត្តនា ទីបេតព្ពមុខ្យត្ថស្ស ជាតិគុណក្រិយាទព្ពភេទេន ចតុព្ពិធត្តា សយម្បិ ជាតិគុណក្រិយាទព្ពសទ្ទវសេន ចតុព្ពិធោ។ វាចកសទ្ទស្ស មុខ្យព្យាបារោ "អភិធា"តិ ច វោហរីយតិ។ សោ មុខ្យព្យាបារោ ជាត្យាទីហិ អព្យវហិតត្តេវ វត្តតេ។ តថា ហិ "គោ នីលំ បាចកោ វិសាណិ"ច្ចាទោ គោអាទិសទ្ទានំ មុខ្យព្យាបារោ គោបិណ្ឌនីលបដបាចកកត្តុសិង្គីតិ ទព្ពានំ វិសេសនភូតជាតិគុណក្រិយាទព្ពេស្វេវ បវត្តតិ, ន បន ជាត្យាទីនំ និស្សយភូតគោបិណ្ឌាទីសូតិ។ វុត្តំ ហិ–

"វិសេស្យំ នាភិធា គច្ឆេ, ខីណសត្តិ វិសេសនេ"តិ [កាព្យប្បកាសេ ទុតិយឧល្លាសេ អាគតន្យាយោ'យំ]។

តស្សត្ថោ – **វិសេសនេ** វិសេសនភូតជាត្យាទិម្ហិ **ខីណសត្តិ** ខីណព្យាបារវតី **អភិធា** មុខ្យព្យាបារោវ **វិសេស្យំ** ទព្ពំ **ន គច្ឆេ** ន បាបុណាតីតិ។

ជាត្យាទីនំ និស្សយគោបិណ្ឌាទិកំ អភិធា ន វទតិ ចេ, ឯវញ្ច សតិ "គោ គច្ឆតិ, នីលំ និវាសេតិ, បាចកោ អាគច្ឆតិ, សិង្គី ធាវតិ"ច្ចាទីសុ ជាត្យាទិវិសិដ្ឋគោបិណ្ឌាទីនំ គោអាទិសទ្ទស្ស កថំ វាចកត្តំ យុជ្ជតីតិ? ទព្ពាធីន ជាតិគុណាទីសុ វុត្តេសុ តព្ពិសិដ្ឋស្ស ទព្ពស្ស បរិយាយតោ វាចកត្តា។ និប្បរិយាយតោ បន សុទ្ធលក្ខណព្យាបារស្សេវ វិសយោ។ លក្ខណព្យាបារោបិ សុទ្ធោ ឧបចារមិស្សោតិ ទុវិធោ។ តត្ថ សុទ្ធោ លក្ខណព្យាបារោ ជាត្យាទិវជ្ជិតត្ថវិសយោ។ តថា ហិ "គោ គច្ឆតិ, នីលំ និវាសេតិ, បាចកោ អាគច្ឆតិ, សិង្គី ធាវតិ, មញ្ចា ឧក្កោសេន្តិ, គង្គាយំ ឃោសោ"ត្យាទីសុ ជាតិគុណក្រិយាសិង្គទព្ពមញ្ចគង្គាទីនំ គមនាទីហិ យោគាសម្ភវតោ ជាតិគុណាទយោ អតិក្កម្ម យថាក្កមំ គមននិវាសនអាគមនធាវនឧក្កោសនឃោសាទីនំ និស្សយភូតគោបិណ្ឌាទយោ បរាមសតិ។

មិស្សោ តុ ឧបចារភេទេន ពហុវិធោ។ តថា ហិ កត្ថចិ ការណេ ការិយមុបចរីយតេ, យថា "អាយុឃត"ន្តិ, ឯត្ថ អាយុវឌ្ឍនការណភូតេ ឃតេ ការិយភូតអាយុនោ វោហារោ អារោបិតោ ហោតិ។ ឧបរិបិ ឧបចារោ យថាយោគំ យោជេតព្ពោ។ អតំសភាវេ ហិ តំសភាវារោបនំ ឧបចារោ។ កត្ថចិ ការណការិយានមភេទោ, យថា "អាយុយេវ ឃត"ន្តិ។ កត្ថចិ ឧបមេយ្យឧបមានោបចារោ, យថា "គោ ពាហិកោ"តិ។ កត្ថចិ ឧបមាន ឧបមេយ្យានមភេទោ, យថា "គោយេវាយំ ពាហិកោ"តិ។ កត្ថចិ តទាធារតាយ តទូបចារោ, យថា "បទីបដ្ឋកបល្លិកា បទីបោ"តិ។ កត្ថចិ ក្រិយាសម្ពន្ធេន តំព្យបទេសោ, យថា "អវឌ្ឍកីបិ វឌ្ឍកី អយ"ន្តិ។ កត្ថចិ សំសាមិសម្ពន្ធេន តំព្យបទេសោ, យថា "រាជវល្លភោបិ រាជា អយ"ន្តិ។ កត្ថចិ អវយវេ សមុទាយព្យបទេសោ, យថា "បដោ ទឌ្ឍោ"តិ។ ឥមិនា មុខេន ឧបចារភេទោ ទដ្ឋព្ពោ។ ព្យញ្ជនសភាវព្យាបារោ ឯវ "ធន"ន្តិ ច វុច្ចតិ, តស្ស តតិយព្យាបារស្ស វិសយោ តាទិសវាក្យមេវ វាតិ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯត្ថ ព្យង្គ្យត្ថំ ពន្ធស្ស ជីវិតមិតិ ច, ព្យង្គ្យត្ថបធានំ ពន្ធមុត្តមន្តិ ច, ព្យង្គ្យត្ថបធានរហិតំ មជ្ឈិមន្តិ ច, អព្យង្គ្យពន្ធំ អធមមិតិ ច វទន្តិ។ ហោន្តិ ចេត្ថ –

> អត្ថប្បតីតិយំ សទ្ទ-ព្យាបារោ តិវិធោ ភវេ;
> មុខ្យោ លក្ខណព្យញ្ជន-សភាវោ ចាតិ ឯត្ថ តុ។
>
> អភិធាបរបរិយាយោ, ព្យាបារោ បឋមោ ភវេ;
> ធនន្តាបរបរិយាយោ, ព្យាបារោ តតិយោ បុន។

មុខ្យោ និរន្តរត្ថេសុ, លក្ខណា តុ តិរោហិតេ;
អត្ថេ’តរោ តុ វាក្យស្ស, អត្ថេយេវ បវត្តតិ។

ព្យាបារស្ស បភេទេន, តិធា សទ្ទោបិ វាចកោ;
លក្ខណិកោ ព្យញ្ជកោតិ, តទត្ថោបិ តិធា មតោ។

វាច្ចោ លក្ខណិយោ ព្យង្គ្យោ-ច្ចេវំ សទ្ទេសុ វាចកោ;
ជាតិគុណក្រិយាទព្ព-ភេទេន សោ ចតុព្ពិធោ។

វាច្ចត្ថស្ស ចតុទ្ធាវ, ភិន្នត្តា ជាតិអាទិតោ;
ជាត្យាទីនំ បភេទេន, តថា លក្ខណិកោ មតោ។

ឧបចារពហុត្តេន, ភេទេ សតិបិ តស្ស តុ;
ព្យញ្ជកោ តុ អនញ្ញត្តា, វិសុំ តេហិ ន វុច្ចតីតិ។

លក្ខណតោ ឯវំ វេទិតព្ពំ – “មុនិន្ទវទនម្ភោជេ” ត្យាទិគាថាយំ **វទន**សទ្ទស្ស មុខត្ថោ វាច្ចត្ថោ, អារោបិតអម្ភោជត្ថោ លក្ខណិយត្ថោ។ **អម្ភោជ**សទ្ទស្ស បទុមត្ថោ វាច្ចត្ថោ, ឧបចរិតមុខត្ថោ លក្ខណិយត្ថោ។ **វាណិ**សទ្ទស្ស សទ្ទម្ហសង្ខាតោ អត្ថោ វាច្ចត្ថោ, អារោបិតទេវតាអត្ថោ លក្ខណិយត្ថោ។ ឯត្ថ អាសីសនា នាម យថាវុត្តនយេន បុញ្ញាតិសយតា, តតោ តជ អភិមតត្ថពាធកាកុសលនិវារណញ្ច កុសលានមនុពលប្បទានញ្ច តតោ កាយចិត្តបីឡាវិគមោ ច តតោ សុខប្បដិលាភោ ច តតោ ចិត្តសមាធានញ្ច តតោយេវ អនេកវិធត្ថាវពោធោ ច តតោ អភិមតគន្ថបរិសមត្តិ ច ភវតីត្យយំ វាក្យសាមត្ថិយតោ លទ្ធត្ថោ ព្យង្ឃត្ថោ។ តំតំអត្ថប្បកាសកា សទ្ទា វាចកលក្ខណិកព្យញ្ជនកា នាម ភវន្តិ។ ឯវំ សទ្ទសទ្ទត្ថវិចារោ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ បកាសិតពន្ធស្ស ភេទំ វទតិ “**បជ្ជា**”ទិនា។ **អយំ** វុត្តលក្ខណោ ពន្ធោ **បជ្ជគជ្ជវិមិស្សានំ ភេទេន** គាថាចុណ្ណិយតទុភយមិស្សានំ វសេន តិធា ភវេ។ សទ្ទោ ច អត្ថោ ចេតិ ច, សហភាវំ ឥតា បត្តាតិ ច, ទោសេហិ វជ្ជិតា, ទោសេ វា វជ្ជិតា យេហីតិ ច, បជ្ជញ្ច គជ្ជញ្ច វិមិស្សញ្ចេតិ ច វិគ្គហោ។ ឥហ **បជ្ជំ** នាម មុត្តកកុលកកោសកសង្ឃាតវសេន ចតុប្បភេទំ ឆន្ទសិ និទ្ទិដ្ឋវុត្តវិសេសវិរចិតំ ចតុប្បទិកគាថាពន្ធំ។ តត្ថ **មុត្តកំ** នាម និដ្ឋិតត្ថា សប្បធានា ឯកា គាថា, **កុលកំ** នាម បច្ចេកមនិដ្ឋិតត្ថា អញ្ញមញ្ញសាបេក្ខា ឯកក្រិយាទ្វារិកា នានាគាថា, **កោសកោ** នាម នានាវិធវណ្ណនាភូមិកា ភិន្នក្រិយាទ្វារប្បវត្តា សប្បធានា គាថារាសិ, **សង្ឃាតោ** នាម សញ្ញាកាលាទិឯកវណ្ណនាភូមិនិស្សិតា ភិន្នក្រិយាសមុទាយេន បវត្តា គាថា។ **គជ្ជំ** នាម អនិយតបទោ អាខ្យាយិកាកថាវសេន ទ្វិប្បភេទោ ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តោ វចនប្បពន្ធោ។ **មិស្សោ** បន ឥមេហិ ទ្វីហិ សំមិស្សោ នាដកបករណាទិ ច ជាតកមាលាទិចម្បូ ច។

៩. **និពន្ធោ ចា’និពន្ធោ ច, បុន ទ្វិធា និរុប្បតេ;**
តំ តុ បាបេន្ត្យ’លង្ការា, វិន្ទនីយតរត្តនំ។

៩. ឯវំ តិប្បការំ ពន្ធសរីរំ វត្វា ឥទានិ អញ្ញថាបិ ទស្សេតុមាហ “**និពន្ធោចា’និពន្ធោ ច, បុន ទ្វិធា និរុប្បតេ**” ឥតិ។ **បុន** ភិយ្យោ យថាវុត្តោ បជ្ជមយពន្ធោ ទ្វិធា ទ្វិប្បការេន **និរុប្បតេ** និច្ឆីយតេ។ កថំ? **និពន្ធោ ច** តទេកទេសភូតេហិ មុត្តកាទីហិ ចតូហិ សគ្គពន្ធាទិវសេន ពន្ធោ ច **អនិពន្ធោ ច** កេវលំ មុត្តកវសេនាតិ ឯវំ **ទ្វិធា និរុប្បតេ** ឥតិ បកតំ។ ននុ តស្សេតស្ស យថាវុត្តវាតិមយស្ស សក្កដំ បាកតំ អបព្ភំសោ បេសាចិកំ មិស្សញ្ចេតិ បញ្ចវិធត្តំ វត្វា “**សក្កដំ** នាម ទេវតាភាសា។ **បាកតំ** ចតុព្ពិធំ សក្កដេហិ វណ្ណញ្ញត្តមត្តេន ឧប្បន្នត្តា មហិន្ទសិន្ទវាទិ តព្ភវំ, តស្សមំ ហិរិហរកមលាទិ, មហារដ្ឋាទិទេសបសិទ្ធំ ទេសីយំ, តព្ភវាទីហិ សម្មិស្សំ មិស្សំ។ អាភីរាទីនំ វាចា **អបព្ភំសោ**, សោ ច បាកតំ វិយ ចតុព្ពិធោ, តិវិធោ ច នាគរឧបនាគរវុទ្ធភេទេន។ បិសាចានំ វចនំ **បេសាចិកំ**។ សព្ពេសំ វសេន មិស្ស”ន្តិ សក្កដាទីនំ លក្ខណំ វុត្តំ។ តថា “សិង្គារប្បធានទច្ចសង្ខាតលាស្យាទីនំ បដិបាទកត្តេន លាស្យាទិកមភិនយប្បធានត្តា **ទស្សនីយំ,** ឥតរំ កព្ពំ **សវនីយ**”ន្តិ ទុវិធំ វុត្តំ, ឯវំ បុព្ពាចរិយេហិ ភាសាភេទេន វុត្តំ បញ្ចវិធត្តំ, វិនិយោគភេទេន វុត្តំ ទុវិធត្តញ្ច ឥធ កស្មា ន វុត្តន្តិ? សច្ចំ, តថាបិ តទេវមិធានុបយោគិតាយ ន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឯវមលង្ការាធិដ្ឋានភាវេន បឋមំ ពន្ធសរីរំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ហារកេយូរាទិនា បុរិសសរីរមិវ ពន្ធសរីរំ សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការេហិ វិន្ទនីយតរំ ហោតីតិ ទស្សេតុមាហ “**តំ តុ**” ឥច្ចាទិ។ **តុ**សទ្ទោ វិសេសវចនិច្ឆយំ។ **តំ** ពន្ធសរីរំ **តុ អលង្ការា** អលង្ករិយតិ តំ ពន្ធសរីរមេតេហីតិ បសាទាទយោ សទ្ទាលង្ការា, សភាវវុត្យាទយោ អត្ថាលង្ការា

ច **វិន្ទនីយតរត្តនំ** អតិសយេន វិន្ទនីយភាវំ អស្សាទនីយភាវំ **បាបេន្តិ** នយន្តិ។ សព្ពថា និទ្ទោសភូតានំ សទ្ទត្ថានំ អញ្ញមញ្ញានុរូបតោ សហិតភាវេន បរមាយ វណ្ណបោក្ខរតាយ សមន្នាគតំ តាទិសបុរិសសរីរមិវ វិន្ទនីយម្បិ សមានំ អលង្ការេហិ បសាធិតេ សតិ អច្ចន្តមេវ វិន្ទនីយំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

៩. បុនបិ តស្សេវ ពន្ធស្ស ភេទំ កថេតុំ “**និពន្ធោ ចា**”ទិមាហ។ បុន **និពន្ធោ ច** មុត្តកាទីហិ ចតូហិ អវិនាភាវតោ មហាកព្ពាទិសភាវេន និរន្តរំ កត្វា ពន្ធោ ច **អនិពន្ធោ ច** កេវលំ មហាកព្ពាទិសភាវេន មុត្តកត្តា អនិរន្តរំ កត្វា ពន្ធោ ចាតិ សោវ ពន្ធោ ទ្វិធា **និរុប្បតេ** និច្ឆីយតេ។ បុនបិ សោ ពន្ធោ សក្កដបាកតអបព្ភំសបេសាចិកមិស្សភាសាភេទេន បញ្ចវិធោ។ សិង្គារបធាននច្ចសង្ខាតលាស្សាទីនំ ទស្សនប្បធានត្តា តាទិសំ នច្ចំទស្សនីយំ, តទញ្ញំ កព្ពំ សវនីយមិតិ វេឡញ្ញនភេទតោ ទុវិធោ ច ហោតិ។ សោ សព្ពោបិ បយោជនាភាវតោ ឥហ ន គហិតោ។ តត្ថ **សក្កដំ** នាម ទេវតាភាសា។ តតោ កេហិចិ អក្ខរេហិ ភិន្នំ **បាកតំ** នាម។ តំ បន តព្ភវតស្សមទេសិយមិស្សវសេន ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តត្ថ សក្កដតោ វណ្ណញត្តមត្តេន និព្ពត្តំ **តព្ភវំ** នាម, តំ មហិន្ទសិន្ធវាទិ។ **តស្សមំ** ហិរិហរកមលាទិ។ ទេសេ បសិទ្ធំ **ទេសិយំ។ មិស្សំ** នាម តព្ភវាទីហិ សម្មិស្សំ។ **អបព្ភំសោ** នាម គោបាលកាទីនំ វាចា, សោ ច តព្ភវាទីហិ ចតុព្ពិធោ, នាគរឧបនាគរវុទ្ធភេទេន តិវិធោ ច ហោតិ។ បិសាចានំ វចនំ **បេសាចិកំ**។ តេហិ សក្កដាទីហិ សម្មិស្សំ **មិស្សំ** នាម ហោតិ។ ឥទានិ វុត្តាទិសប្បភេទវន្តពន្ធស្ស អលង្ការេន សោភនត្តំ វត្តុំ “**តំ តុ**”ច្ចាទិមាហ។ **តំ តុ** តំ បន វុត្តប្បការំ ពន្ធសរីរំ **អលង្ការា** បសាទាទិសទ្ទាលង្ការា, សភាវវុត្យាទិអត្ថាលង្ការា ច **វិន្ទនីយតរត្តនំ** អតិសយបសាទនីយត្តំ បាបេន្តិ។ និរន្តរំ ពន្ធោ **និពន្ធោ**តិ ច, ន និពន្ធោ **អនិពន្ធោ**តិ ច, អតិសយេន វិន្ទនីយោ វិន្ទនីយតរោ, តស្ស ភាវោ **វិន្ទនីយតរត្តន**ន្តិ ច វិគ្គហោ។

១០. **អនវជ្ជំ មុខម្ភោជ-មនវជ្ជា ច ភារតី;**
អលង្កតាវ សោភន្តេ, កឹ នុ’តេ និរលង្កតា?

១០. តមេវ សមត្ថេតិ “**អនវជ្ជ**” មិច្ចាទិនា។ **អនវជ្ជំ** អញ្ញមញ្ញានុរូបាធិកតនេត្តកណ្ណាទិអវយវេន បិឡកតិលកកាឡកាទ្យនាហតាយ ច សុន្ទរភាវតោ អគរហិតំ **មុខម្ភោជំ** វទនារវិន្ទញ្ច តថា **អនវជ្ជា** បទាទិទោសានភិភូតាយ សុន្ទរភាវេន អគរហិតា **ភារតី** ច វាណី ឧបចារតោ តប្បដិបាទនីយោ អត្ថោ ចាតិ **ឯតេ អលង្កតាវ** មុខំ តិលកតាឧង្កាទិនាលង្ការេន, សទ្ទត្ថា សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការេហិ បសាធិតា សជ្ជិតា ឯវ, **និរលង្កតា** តថា អបសាធិតា អសជ្ជិតា **សោភន្តេ កឹ នុ**, ន សោភន្តេវាតិ វិតក្កេមីតិ អត្ថោ។ **នុ**ឥតិ វិតក្កេ។

១០. តមេវ “**អនវជ្ជ**” មិច្ចាទិនា សមត្ថេតិ។ វណ្ណសណ្ឋានាទិអវយវសម្បត្តិយា ច បិឡកតិលកកាឡកាទិទោសរហិតត្តា ច អនិន្ទិតំ **មុខម្ភោជញ្ច អនវជ្ជា** បទទោសវាក្យទោសអត្ថទោសេហិ អមិស្សត្តា អគរហិតា **ភារតី** វាណី ច អភេទោបចារេន តប្បដិបាទនីយត្ថោ ចាតិ ឥមេ **អលង្កតាវ** កុណ្ឌលតិលកាទិអាភរណេហិ ច សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការេហិ ច សជ្ជិតា ឯវ, **និរលង្កតា** តេហិ អវិភូសិតា **សោភន្តេ កឹ នុ**, ន សោភន្តេតិ មញ្ញេ។ នត្ថិ អវជ្ជមស្សាតិ ច, មុខមេវ អម្ភោជមិតិ ច វិគ្គហោ។ **កិ**មិតិ បដិសេធេ, **នុ**ឥតិ វិតក្កេតិ។

១១. **វិនា គុរូបទេសំ តំ, ពាលោ’លង្កត្តុមិច្ឆតិ;**
សម្បាបុណេ ន វិញ្ញូហិ, ហស្សភាវំ កថំ នុ សោ?

១១. អលង្ករណញ្ច តេសំ វិនា គុរូបទេសេន ករោន្តោ វិនា បហាសំ នាបរំ វិសេសមធិគច្ឆតីតិ ទស្សេតុំ សិលេសាលង្ការមាហ “**វិនា**”តិអាទិ។ **គុរូនំ** បសាធនោបាយោបទេសកានំ, អលង្ការការណោបាយោបទេសកានំ វា **ឧបទេសំ** “ឯត្ថ ឯវំ កតេ សោភេយ្យា”តិ ឧបទិសនំ **វិនា** បរិច្ចជ្ជ មុខស្ស, ពន្ធស្ស ច អលង្ករណានភិញ្ញតាយ **ពាលោ** អញ្ញាណកោ យោ កោចិ បុគ្គលោ **តំ** មុខំ, ពន្ធំ វា **អលង្កត្តុំ** អននុរូបវសេន សជ្ជេតុំ **ឥច្ឆតិ** អធិប្បេតិ, **សោ** តាទិសោ អញ្ញាណបុគ្គលោ **វិញ្ញូហិ** តព្ពិទូហិ បណ្ឌិតជនេហិ **ហស្សភាវំ** អវហាសំ **កថំ** កេន បការេន **ន សម្បាបុណេយ្យ**។ “កិមិទំ អញ្ញាណបុរិសេន ករិយតី”តិ ហសន្តេវាតិ អធិប្បាយោ។ **នុ**ឥតិ វិតក្កេ។

១១. ឥទានិ បទាទិទោសរហិតពន្ធសរីរស្ស អលង្ការេហិ ភូសនមបិ គុរូបទេសសហិតមេវ សេដ្ឋន្តិ ទស្សេតុំ “**វិនា គុរូបទេស**” មិច្ចាទិសិលេសាលង្ការមាហ។ **ពាលោ** មុខាទិសរីរាលង្ការេ, ពន្ធាលង្ការេ វា អសមត្ថោ យោ កោចិ **គុរូបទេសំ វិនា** សរីរាលង្ការករណស្ស, ពន្ធាលង្ការករណស្ស វា អនុរូបោបទេសមន្តរេន **តំ** សរីរំ, ពន្ធំ វា **អលង្កត្តុំ** តិលកតាឧង្កាទីហិ, សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការេហិ វា សជ្ជេតុំ ឥច្ឆតិ ចេ, **សោ វិញ្ញូហិ** តទុភយញ្ញូហិ **ហស្សភាវំ** អវហសិតព្ពតំ **កថំ ន សម្បាបុណេ**, បាបុណាត្យេវ, តស្មា គុរូហិ សាទរតោ ឧគ្គណ្ហិត្វា កត្តព្ពន្តិ ភាវោ។

១២. **គន្ថោបិ កវិវាចាន-មលង្ការប្បកាសកោ;**
យាតិ តព្ពចនីយត្តំ, តព្ពោហារូបចារតោ។

១២. ននុ សទ្ទកម្មា, អត្ថកម្មា ច អលង្ការាតិ គន្ថោ កថន្តិ អាហ “**គន្ថោបី**”តិអាទិ។ **គរិវាចានំ** គរិប្បយោគានំ សមុទាយរូបានំ, បដិបាទនីយតាយ តព្ពចនីយានញ្ច អត្ថានំ **អលង្ការប្បកាសកោ** អលង្ការានំ យថាវុត្តានំ វិភាវិតោ **គន្ថោបិ** កិរិយាកប្បសង្ខាតំ សត្ថម្បិ **តព្ពចនីយត្តំ** តេន **អលង្ការ**សទ្ទេន វាច្ចតំ **យាតិ** ឧបគច្ឆតិ។ កិន្តិ អាហ “**តព្ពោហារូបចារតោ**”តិ។ តស្ស កតវោហារស្ស **អលង្ការ**សទ្ទស្ស, តស្មឹ វា មណ្ឌនវិសេសេ បវត្តស្ស អលង្ការវោហារស្ស ឧបចរណំ សោយមិត្យភេទេន បរិកប្បនំ ឧបចារោ។ កស្មា? បដិបាទនីយបដិបាទកានំ អភេទវសេន ការណេ ការិយស្ស ឧបចរិយតោតិ អធិប្បាយោ។

១២. ឥទានិ សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការគន្ថោ កថមលង្ការោតិ អាហ “**គន្ថោ**”ច្ចាទិ។ **គរិវាចានំ** គរីហិ វុត្តវាក្យសង្ខាតានំ, ឧបចារតោ តប្បដិបាទនីយអត្ថសង្ខាតានញ្ច គរិប្បយោគានំ **អលង្ការប្បកាសកោ** សទ្ទត្ថាលង្ការប្បកាសកោ **គន្ថោអបិ** កិរិយាកប្បសង្ខាតំ សត្ថម្បិ **តព្ពោហារូបចារតោ** តស្ស អលង្ការោតិ កតវោហារស្ស **អលង្ការ**សទ្ទស្ស ការណេ ការិយូបចារេន **តព្ពចនីយត្តំ** តេន **អលង្ការ**សទ្ទេន វត្តព្ពតំ យាតិ។ **អបិ**សទ្ទោ អលង្ការមបេក្ខតិ។ អលង្ការេ បកាសេតិ, អលង្ការានំ វា បកាសកោតិ ច, តេន វចនីយោ, តស្ស ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។ ឯត្ថ ភាវោតិ វាច្ចវាចកសម្ពន្ធោ។ តស្ស សទ្ទាទិអលង្ការស្ស វោហារោតិ ច, តព្ពោហារស្ស **អលង្ការ**សទ្ទស្ស ឧបចារោតិ ច វាក្យន្តិ។

១៣. **ទ្វិប្បការា អលង្ការា, តត្ថ សទ្ទត្ថភេទតោ;**
សទ្ទត្ថា ពន្ធនាមាវ, តំសជ្ជិតតទាវលិ។

១៣. ឥទានិ យថាវុត្តអលង្ការានំ បភេទំ, តប្បសង្គញ្ច តំពន្ធសរីរញ្ច ហេដ្ឋា វុត្តម្បិ ឯកតោ សម្ពន្ធេត្វា ទស្សេតុំ “**ទ្វិប្បការា**”ទិ អារទ្ធំ។ **តត្ថ** តស្មឹ កិរិយាកប្បសង្ខាតេ គន្ថេ, តស្មឹ វា ពន្ធាលង្ការាធិការេ **អលង្ការា** យថាវុត្តា **ទ្វិប្បការា** ហោន្តិ។ កថំ? សទ្ទភេទតោ, អត្ថភេទតោ ច, សទ្ទាលង្ការា អត្ថាលង្ការាតិ អលង្ការា ទ្វិប្បការា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ យេសំ ភេទេន តេ ទ្វិប្បការា, តេ សទ្ទា, អត្ថា ច។ “ពន្ធោ” ឥតិ វុត្តំ នាមំ យស្សា អាវលិយា សា **ពន្ធនាមា ឯវ។ តំសជ្ជិតតទាវលិ** តេហិ អលង្ការេហិ សជ្ជិតា បកាសិតា តំសជ្ជិតា, តេសំ សទ្ទត្ថានំ អាវលិ សមុទាយា, មហាវាក្យំ, អន្តរវាក្យំ វា។ បរិបុណ្ណោ ពន្ធោ មហាវាក្យំ, មុត្តកាទយោវយវា អន្តរវាក្យានិ, តំសជ្ជិតតទាវលិកំ បសិទ្ធភាវេន អនុវទិត្វា អប្បសិទ្ធា សទ្ទត្ថា វិធីយន្តេ។

១៣. ឥទានិ យថាវុត្តអលង្ការានំ អវុត្តភេទញ្ច តទាធារាធិកតំ យថាវុត្តពន្ធសរីរញ្ច ឯកតោ ទស្សេតុំ “**ទ្វិប្បការេ**”ច្ចាទិមាហ។ **តត្ថ** តស្មឹ កិរិយាកប្បសង្ខាតេ អលង្ការគន្ថេ, នោ ចេ, អលង្ការាធិការេ វា **អលង្ការា** វក្ខមានាលង្ការា **សទ្ទត្ថភេទតោ** សទ្ទាលង្ការអត្ថាលង្ការភេទេន ទ្វិប្បការា ហោន្តិ, យេសំ ភេទេន អលង្ការា ភិន្នា, តេ សទ្ទត្ថា ពន្ធនាមាវ។ **តំសជ្ជិតតទាវលិ** តេហិ សទ្ទត្ថាលង្ការេហិ អលង្កតា, តេសំ សទ្ទត្ថានំ មហាកព្ពាទិសមុទាយរូបា បដិបាដិពន្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ “ពន្ធោ” ឥតិ នាមំ យស្សេតិ ច, តេហិ សទ្ទត្ថាលង្ការេហិ សជ្ជិតាតិ ច, តេសំ សទ្ទត្ថានំ អាវលីតិ ច សមាសោ។

១៤. **គុណាលង្ការសំយុត្តា, អបិ ទោសលវង្កិតា;**
បសំសិយា ន វិញ្ញូហិ, សា កញ្ញា វិយ តាទិសី។

១៤. ឯវំ គុណេន អលង្ការេន សជ្ជិតាបិ សា សទ្ទត្ថាវលិ អប្បកេនបិ ទោសេន សំយុត្តា សតី អសម្ភាសិតព្ពាវ វិញ្ញូហិ សិយាតិ ទស្សេតុមាហ “**គុណ**” ឥច្ចាទិ។ សទ្ទាលង្ការាខ្យេន គុណេន, អត្ថាលង្ការេន ច **សំយុត្តាបិ** វិសេសេន សជ្ជិតាបិ សទ្ទត្ថាវលិ **ទោសលវេន** ទោសលេសេនាបិ **អង្កិតា** អភិលញ្ឆិតា សតី **វិញ្ញូហិ** គុណទោសវិភាគវិទូហិ បណ្ឌិតបុរិសេហិ **ន បសំសិយា** នេវ បសំសិតព្ពា។ ការិយាតិ អាហ “**កញ្ញា វិយតាទិសី**”តិ។ យថា ហិ **កញ្ញា** ទសវស្សិកា សន្ទទ្ធយោព្ពនាភិមុខភាវេន ជននយនមនោវិលុភ្ពិនីគុណេន, អាភរណវិសេសេន ចាលង្កតា កេនចិ កុដ្ឋទោសលេសេន អង្កិតា វិញ្ញូនំ អសម្ភុសនីយា សិយា, បគេវាបរា, ឯវមេវ សទ្ទត្ថាវលិបិ អប្បកេនបិ សទ្ទរូបេន, អត្ថលក្ខណេន ច ទោសេន កុដ្ឋកប្បេន វជ្ជនីយា ឯវ វិញ្ញូនំ, បគេវ ពហុនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

១៤. ឯវំ សទ្ទត្ថានំ គុណីភូតេហិ អលង្ការេហិ សជ្ជិតា សទ្ទត្ថាវលិ កេនចិ បទាទិទោសេន អភិលក្ខិតា ចេ, អប្បសត្ថាតិ ទស្សេន្តោ “**គុណាលង្ការិ**”ច្ចាទិមាហ។ **គុណាលង្ការសំយុត្តា អបិ** សទ្ទាលង្ការសង្ខាតគុណេន, អត្ថាលង្ការេន ច វិសេសេន យុត្តាបិ **សា** សទ្ទត្ថាវលិ **ទោសលវង្កិតា** បទទោសាទិនា អណុមត្តេនបិ ទោសេន អង្កិតា យុត្តា សហិតា **តាទិសី** គុណាលង្ការសំយុត្តាបិ ទោសលវង្កិតា **កញ្ញា វិយ** ទសវស្សិកា យោព្ពនប្បត្តា វនិតាវ **វិញ្ញូហិ** គុណទោសបរិក្ខកេហិ **ន បសំសិយា** ន បសំសិតព្ពា។ យថា ហិ ទសវស្សិកា ឥត្ថី បិយសភាវសណ្ឋិតា មនុញ្ញេហិ គុណេហិ, សោភនានុរូបគីវេយ្យាទិអាភរណវិសេសេហិ យុត្តាបិ ទិស្សមានេន កេនចិ សេតកុដ្ឋលវេន យុត្តា សមានា គុណទោសបរិក្ខកេហិ ទស្សនីយា ន ហោតិ, ឯវំ វុត្តប្បការាបិ ពន្ធបទ្ធតិ កុដ្ឋតុល្យេន កេនចិ បទាទិ

ទោសេន យុត្តា វិញ្ញូហិ អស្សាទនីយាតិ អធិប្បាយោ។ ទោសានំ លវោ, តេន អង្កិតាតិ ច, សា វិយ ទិស្សតីតិ **តាទិសី**តិ ច វិគ្គហោ។

១៥. តេន ទោសនិរាសោវ, មហុស្សាហេន សាធិយោ;
និទ្ទោសា សព្ពថា សា'យំ, សគុណា ន ភវេយ្យ កឹ។

១៥. យតោ ឯវំ, **តេន** តស្មា ការណា **មហុស្សាហេន** មហតា វាយាមេន **ទោសានំ** បទទោសាទីនមនត្ថនិមិត្តានំ **និរាសោវ** សត្តុទិដ្ឋិយា សត្តុប្បភាវតោ បរិច្ចាគោយេវ **សាធិយោ** សាធេតព្ពោ, "វិញ្ញូហី"តិ សេសោ។ ឯវំ ទោសនិរាសេ កោ គុណោ ឧបលព្ភតីតិ ចេ។ **សព្ពថា** សព្ពប្បការេន **និទ្ទោសា** ទោសេហិ និគ្គតា **សាយំ** សទ្ទត្ថាវលិ **សគុណា** សទ្ទាលង្ការសង្ខាតេហិ គុណេហិ សហិតា **ន ភវេយ្យ កឹ,** ភវតេវ្យេវ, គុណរហិតំ តំអលង្កតមនុបាទេយ្យំ សិយាតិ អធិប្បាយោ។

១៥. តេន យតោ ទោសយុត្តា វិញ្ញូហិ អនុបាទេយ្យា, តស្មា **មហុស្សាហេន** អធិកវាយាមេន **ទោសនិរាសោវ** បទទោសាទីនំ និរាករណមេវ **សាធិយោ** អនេកសត្តុវិសយាយ បញ្ញាយ វិញ្ញូហិ សាធេតព្ពោ, ឯវំ សតិ **សព្ពថា** សព្ពាការេន **និទ្ទោសា** ទោសរហិតា **សា អយំ** សទ្ទត្ថាវលិ **សគុណា** សទ្ទាលង្ការសង្ខាតេហិ គុណេហិ យុត្តា **ន ភវេយ្យ កឹ,** គុណយុត្តា ភវេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។ ទោសានំ និរាសោតិ ច, នត្ថិ ទោសា ឯតិស្សា, និគ្គតា ទោសេហិ វាតិ ច, សហ គុណេហិ វត្តមានាតិ ច វិគ្គហោ។

១៦. សា'លង្ការវិយុត្តាបិ, គុណយុត្តា មនោហរា;
និទ្ទោសា ទោសរហិតា, គុណយុត្តា វធូ វិយ។

១៦. កឹការណមេវំភូតោ ទោសបរិច្ចាគេន គុណាទានេន ពន្ធោតិ អាហ "**សា'លង្ការេ**"ច្ចាទិ។ **សា** សទ្ទត្ថាវលិ អលង្ការេហិ វិយុត្តាបិ សតី **និទ្ទោសា** សព្ពប្បការេន ទោសេហិ និគ្គតា គុណេហិ សទ្ទាលង្ការសង្ខាតេហិ សំយុត្តា ជនានមាននុសន្ទោហាភិសន្ទនេកហេតុតាយ មនោ ហរតិ អត្តនោ សន្តិកមាកឌ្ឍតីតិ **មនោហរា** ហោតីតិ។ តត្ថោទាហរណមាហ "**ទោសរហិតា គុណយុត្តា វធូ វិយា**"តិ។ យថា យេន កេនចិបិ ទោសេន វិរហិតា វធូ មនាបចារិតាទីហិ គុណវិសេសេហិ សំយុត្តា សតី កេនចិ អាភរណេន អមណ្ឌិតា អបសាធិតាបិ កិន្នាម មធុរា កវីនំ បសាទនំ កិន្នាម មនោហរា ហោតិ, ឯវមយំ សទ្ទត្ថាវលិបិ មនោហរា ហោតីតិ អត្ថោ។

១៦. ឥទានិ ទោសបរិច្ចាគេន គុណាទានេ បយោជនំ ទស្សេតិ "**សា'លង្ការវិយុត្តេ**"ច្ចាទិនា។ **សា** សទ្ទត្ថាវលិ អលង្ការេហិ វិយុត្តា សតីបិ និទ្ទោសា សព្ពប្បការេន ទោសរហិតា **គុណយុត្តា** តតោយេវ គុណីភូតា សទ្ទាលង្ការេន យុត្តា **ទោសរហិតា** ទុព្ពណ្ណទុស្សណ្ឋានាទិទោសេហិ បរិច្ចត្តា **គុណយុត្តា** ហទយង្គមគុណយុត្តា **វធូ វិយ** អង្គនា វិយ **មនោហរា** សាធុជនេ អារាធេតិ។

១៧. បទេ វាក្យេ តទត្ថេ ច, ទោសា យេ វិវិធា មតា;
សោទាហរណមេតេសំ, លក្ខណំ កថយាម្យ'ហំ។

១៧. យតោ ឯវំ គុណាលង្ការសំយុត្តាយបិ ទោសលវង្កិតាយ វិញ្ញូនមនាទរណីយតា, អលង្ការវិយុត្តាបិ ទោសាភាវេន គុណយុត្តាយ មនោហរតា, ឯវមនត្ថាវហស្សាបិ ទោសស្ស បរិហរិតព្ពតា សត្តុទិដ្ឋិយា, តស្មា តេ ទោសេ ទស្សេតុំ បដិជានាតិ "**បទេ**"តិអាទិនា។ តេសំ បទានំ វាក្យានំ អត្ថោ **តទត្ថោ,** តស្មឹ។ ឧទាហរីយតិ លក្ខ្យភាវេនាតិ ឧទាហរណំ, សហ ឧទាហរណេហីតិ **សោទាហរណំ**។ លក្ខិយតិ លក្ខិយមនេនាតិ **លក្ខណំ**។

១៧. ឯវំ អលង្ការយុត្តាបិ អប្បកេន ទោសេន យុត្តពន្ធស្ស អនុបាទេយ្យត្តា, អលង្ការអលង្ករណេ អសតិបិ ទោសរហិតេ វិញ្ញូហិ ឧបាទេយ្យត្តា ច មុខ្យស្ស ទោសបរិហារស្ស អវស្សំ កត្តព្ពត្តា ឥទានិ អធិគតទោសេ ទស្សេតុំ បដិជានាតិ "**បទេ វាក្យេ**"ច្ចាទិនា។ **បទេ** នាមាទិចតុព្ពិធបទេ ច, **វាក្យេ** "ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តានំ ចយោ វាក្យំ សការកកិរិយា"តិ វុត្តលក្ខណេ វាក្យេ ច, **តទត្ថេ ច** តេសំ បទវាក្យានំ អត្ថេ ច **វិវិធា** អនេកប្បការា **យេ ទោសា** វិញ្ញូហិ ទោសភាវេន **មតា** ញេយ្យា, ឯតេសំ បទាទិទោសានំ **សោទាហរណំ** ឧទាហរណសហិតំ លក្ខណំ អហំ កថយាមិ។ ឯត្ថ ច–

> "បទំ ចតុព្ពិធំ វុត្តំ, នាមាខ្យាតោបសគ្គិកំ;
> និបាតកញ្ច តញ្ញូហិ, អស្សោ ខល្វាភិធាវតី"តិ [រូបសិទ្ធិដីកាយំ នាមកណ្ឌេ]។

វុត្តនិយាមេន បទំ តាវ ទដ្ឋព្ពំ។ ឧទាហរីយន្តិ លក្ខិយភាវេនាតិ **ឧទាហរណានី**តិ ច, សហ ឧទាហរណេនាតិ **សោទាហរណា**ន្តិ ច, លក្ខីយតិ លក្ខិយមនេនាតិ ច វិគ្គហោ។

បទទោសឧទ្ទេស

១៨. វិរុទ្ធត្ថន្តរាឈត្ថ-កិលិដ្ឋានិ វិរោធិ ច;
នេយ្យំ វិសេសនាបេក្ខំ, ហីនត្ថកមនត្ថកំ។

វាក្យទោសឧទ្ទេស

១៩. ទោសា បទាន, វាក្យាន-មេកត្ថំ ភគ្គរីតិកំ;
តថា ព្យាកិណ្ណគាម្មានិ, យតិហីនំ កមច្ចុតំ;
អតិវុត្តមបេតត្ថំ, សពន្ធផរុសំ តថា

វាក្យត្ថទោសឧទ្ទេស

២០. អបក្កមោ’ចិត្យហីនំ, ភគ្គរីតិ សសំសយំ;
គាម្មំ ទុដ្ឋាលង្កតីតិ, ទោសា វាក្យត្ថនិស្សិតា។

បទទោសាទិឧទ្ទេសវណ្ណនា

១៨-១៩-២០. ឥទានិ យថាបដិញ្ញាតេ ទោសេ ឧទ្ទិសតិ “**វិរុទ្ធត្ថន្តរ**” ឥច្ចាទិនា។ វិរុទ្ធំ អត្ថន្តរំ យស្ស តំ **វិរុទ្ធត្ថន្តរំ**។ កឹ តំ? បទំ។ ឯវមុបរិបិ យថាយោគំ។ អធិកោ អត្ថោ វិសេស្យស្ស យេន តំ **អជ្ឈត្ថំ**។ នីយតិ អវុត្តោ ហេតុ ឯត្ថ អានីយតីតិ **នេយ្យំ។ ទោសា បទាន**ន្តិ យេហិ ទោសេហិ បទានិ ទុដ្ឋានិ, តេ វិរុទ្ធត្ថន្តរតាទយោ បទានំ ទោសាតិ អត្ថោ។ ឯវមុបរិបិ យថាយោគំ។ វាក្យានំ ទោសាតិ សម្ពន្ធោ។ ភគ្គា រីតិ កមោ យស្មឹ តំ **ភគ្គរីតិកំ,** វាក្យំ។ អបក្កមតាទយោ វាក្យត្ថទោសា, វាក្យត្ថានំ ទោសតោ។ វាក្យំ ទុដ្ឋំ សិយាតិ វាក្យមេវ វិសេស្យតេ។ តេន សព្ពត្ថ នបុំសកលិង្គេន និទ្ទេសោ។

១៨-១៩-២០. ឥទានិ កថេតព្ពភាវេន បដិញ្ញាតេ ទោសេ ឧទ្ទិសន្តោ “**វិរុទ្ធ...បេ.... និស្សិតា**”តិ អាហ។ កវីហិ ឥច្ឆិតត្ថតោ វិរុទ្ធោ អញ្ញត្ថោ យស្ស បទស្សាតិ តំ **វិរុទ្ធត្ថន្តរំ** នាម។ វិសេស្យស្ស អធិកត្ថភាវករណតោ **អឈត្ថំ** នាម។ កវីហិ ឥច្ឆិតត្ថស្សាវីករណេ អវិសទត្តា **កិលិដ្ឋំ** នាម។ ទេសកាលកលាទីនំ វិរុទ្ធត្តា **វិរោធិ** នាម។ អញ្ញមាហរិត្វា វត្តព្ពតោ **នេយ្យំ** នាម។ វិសេសនំ បត្វាវ សាត្ថកភាវប្បត្តិតោ **វិសេសនាបេក្ខំ** នាម។ វិសេស្យស្ស ហីនតាបាទនតោ **ហីនត្ថកំ** នាម។ អត្ថរហិតត្តា **អនត្ថកំ** នាមាតិ ឥមេ អដ្ឋ បទនិស្សិតត្តា **បទទោសា** នាម។

វុត្តត្ថស្សេវ បុន វចនតោ **ឯកត្ថំ** នាម។ ភិន្នក្កមត្តា **ភគ្គរីតិកំ** នាម។ តថា សម្មោហការណត្តា **ព្យាកិណ្ណំ** នាម។ វិសិដ្ឋវចនវិរហតោ **គាម្មំ** នាម។ យតិសម្បត្តិវិរហតោ **យតិហីនំ** នាម។ បទត្ថក្កមតោ ចុតត្តា **កមច្ចុតំ** នាម។ លោកិយំ វោហារមតិក្កម្ម វុត្តត្តា **អតិវុត្តំ** នាម។ សមុទាយត្ថតោ អបគតត្តា **អបេតត្ថំ** នាម។ ពន្ធផរុសយុត្តត្តា **ពន្ធផរុសំ** នាម, តេន សហិតំ សពន្ធផរុសន្តិ ឥមេ នវ **វាក្យានំ តថា** ទោសា នាម។ ឯត្ថ **តថា**សទ្ទោ “ទោសា”តិ បទំ ឧបសំហរតិ។

អបគតក្កមត្តា **អបក្កមំ** នាម។ ឧចិតភាវស្ស បរិហីនត្តា **ឱចិត្យហីនំ** នាម។ ភិន្នវិភត្តិក្កមត្តា **ភគ្គរីតិ** នាម។ សំសយជននតោ **សសំសយំ** នាម។ ទុប្បតីតិករត្តា **គាម្មំ** នាម។ ទូសិតាលង្ការត្តា **ទុដ្ឋាលង្កតិ** នាមាតិមេ ឆ វាក្យត្ថនិស្សិតត្តា **វាក្យត្ថទោសា** នាម។

អញ្ញោ អត្ថោ អត្ថន្តរោ។ វិរុទ្ធោ អត្ថន្តរោ យស្សាតិ វិគ្គហោ។ ទោសបកាសកបទម្បិ ទោសតោ អព្យតិរិត្តត្តា ទោសោ នាម។ ឯវំ សន្តេបិ សមាសេន បទស្ស គហិតត្តា នបុំសកំ ហោតិ។ ឯសេវនយោ ឥតោ បរេសុបិ។ វិសេស្យស្ស អធិកោ អត្ថោ យស្ស តំ, កិលិដ្ឋំ វិយ **កិលិដ្ឋំ**។ យថា ហិ មលគ្គហិតោ អាទាសោ អត្តនោ កិលិដ្ឋត្តា មុខាទីនំ បកាសនេ អវិសទោ ហោតិ, ឯវមធិប្បេតត្ថប្បកាសនេ អសមត្ថំ បទំ **កិលិដ្ឋំ** នាម។ វិរោធោ អស្ស អត្ថីតិ **វិរោធិ**។ នីយតិ អវុត្តោ ហេតុ ឯត្ថាតិ **នេយ្យំ**។ វិសេសនេ អបេក្ខា យស្ស តំ។ ហីនោ វិសេស្យស្ស អត្ថោ យេន តំ។ នត្ថិ អត្ថោ យស្ស តន្តិ វិគ្គហោ។

បទទោសានំ អនញ្ញត្តេបិ វិកប្បនាភេទតោ “**បទានំ ទោសា**”តិ វុត្តំ, យថា “សិលាបុត្តកស្ស សរីរ”ន្តិ។ **វាក្យានំ ទោសា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ឯកោ អត្ថោ យស្ស តំ។ ភគ្គារីតិ កមោ យស្ស តំ។ វិសុំ វិសុំ អាកិណ្ណំ **ព្យាកិណ្ណំ**។ គាមេ ភវោ **គាម្មោ**, អព្យត្តានំ វោហារោ។ តប្បកាសកបទម្បិ ឧបចារតោ **គាម្មំ** នាម។ យតិ ហីនា ឯត្ថាតិ **យតិហីនំ**។ កមតោ ចុតំ **កមច្ចុតំ**។ អតិក្កម្ម វុត្តំ **អតិវុត្តំ**។ អត្ថតោ អបេតំ **អបេតត្ថំ**។ ពន្ធេ ផរុសំ ផរុសតា យត្ថ តំ។ អបគតោ កមោ យស្មា តំ។ ឱចិត្យំ ហីនំ យត្ថ តំ។ ភគ្គា រីតិ យត្ថ តំ។ សហ សំសយេន វត្តតីតិ តំ។ **គាម្មំ** វុត្តនយមេវ។ ទុដ្ឋា ទូសិតា អលង្កតិ អលង្ការោ យត្ថ តំ។ វាក្យានំ អត្ថោ, តន្និស្សិតា **វាក្យត្ថនិស្សិតា**តិ វិគ្គហោ។ ឯត្ថ អនត្ថកាបេតត្ថទោសទ្វយំ បទវាក្យតោ ភិន្នំ, អញ្ញំ ភគ្គរីតិទោសទ្វយំ, គាម្មទ្វយំ, កមច្ចុតអបក្កមទ្វយញ្ច វាក្យវាក្យត្ថតោ ភិន្នំ។

បទទោសនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១. ***វិរុទ្ធត្ថន្តរំ តញ្ហិ, យស្ស’ញ្ញត្ថោ វិរុជ្ឈតិ;***
អធិប្បេតេ យថា មេឃោ, វិសទោ សុខយេ ជនំ។

២១. អថោទ្ទេសក្កមេន បទាទិទោសេ ឧទាហរតិ “***វិរុទ្ធ***” ច្ចាទិនា។ **ហិ** យស្មា ការណា, បសិទ្ធិយំ វា **ហិ**សទ្ទោ។ **យស្ស** បទស្ស **អញ្ញោ** អធិប្បេតតោ អបរោ **អត្ថោ អធិប្បេតេ** វត្តុមិច្ឆិតេ អត្ថេ វិរុជ្ឈតីតិ អនុវទិត្វា តស្មា **តំ** “***វិរុទ្ធត្ថន្តរ***”ន្តិ វិធីយតេ។ “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ។ យថា ឥទំ វិរុទ្ធត្ថន្តរំ, តថា អញ្ញម្បិ តាទិសំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ន** ត្វិទមេវេតិ **យថា**សទ្ទស្ស អត្ថោ។ មេឃោ វិសទោ សុខយេ ជននិ្ត។ វិសំ ឧទកំ, តំ ទទាតីតិ ***វិសទោ មេឃោ*** វារិវហោ **ជនំ** លោកំ **សុខយេ** សុខយតីតិ កវិច្ឆិតត្ថោ។ ***វិស***សទ្ទោ គរឡស្ស ច វាចកោ សិយាតិ គរឡទោ មេឃោ មារយតិ, ន បន សុខយតីតិ “វិសទោ”តិ វិសេសនបទស្ស វិរុទ្ធតា។

២១. ឥទានិ ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេន វិរុទ្ធត្ថន្តរាទីនំ សលក្ខណលក្ខិយំ ទស្សេន្តោ “***វិរុទ្ធ***”ច្ចាទិមាហ។ **យស្ស** បទស្ស **អញ្ញត្ថោ** កវិច្ឆិតត្ថតោ អញ្ញោ អត្ថោ **អធិប្បេតេ** ឥច្ឆិតត្ថេ **ហិ** យស្មា វិរុជ្ឈតិ, តស្មា **តំ** បទំ ***វិរុទ្ធត្ថន្តរំ*** នាម។ បសិទ្ធិយំ វា **ហិ**សទ្ទោ។ តថា ហេស អប្បសិទ្ធំ វិរុទ្ធត្ថន្តរំ “យស្ស អញ្ញត្ថោ អធិប្បេតេ វិរុជ្ឈតី”តិ បកាសេត្វា តស្មឹ បកាសិតត្ថវិសយេ វត្តតិ។ “តំ ហី”តិ យោជិតត្តា “យស្ស អញ្ញត្ថោ អធិប្បេតេ វិរុជ្ឈតី”តិ លក្ខណំ បសិទ្ធភាវេន អនុវទិត្វា **តំ *វិរុទ្ធត្ថន្តរ***ន្តិ អនុវទិតព្ពអប្បសិទ្ធវិរុទ្ធត្ថន្តរំ វិធីយតេ, យថា “យោ កុណ្ឌលី, សោ ទេវទត្តោ”តិ។ ឧបរិ បសិទ្ធានុវាទេន អប្បសិទ្ធវិធានមេវ ទដ្ឋព្ពំ។ “យថា...បេ.... ជន”ន្តិ ឧទាហរណំ លក្ខិយំ ទស្សេតិ។ **យថា** “មេឃោ វិសទោ”ច្ចាទិ វិរុទ្ធត្ថន្តរស្ស ឧទាហរណំ, ឯវមីទិសមញ្ញម្បិ ឥមស្សុទាហរណំ, ន កេវលំ “មេឃោ”ច្ចាទិមេវ ភវតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **យថា**សទ្ទោ ចេត្ថ ***ឥវ***សទ្ទបរិយាយត្តេបិ ឧទាហរណត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, ឧបរិប្បេវំ។ **មេឃោ** អម្ពុធរោ ***វិសទោ*** វិសសង្ខាតំ ជលំ ទទន្តោ ជនំ ***សុខយេ*** សុខយតីតិ កវីហិ អធិប្បេតត្ថោ។ ឯត្ថ ***វិស***សទ្ទស្ស គរឡសង្ខាតសប្បវិសវាចកត្តា, “វិសំ ទទាតីតិ វិសទោ”តិ ឯត្ថ វិសស្ស ឧទកវិសានំ សាធារណត្តា វិសទាយកោ មេឃោ នាសេតិយេវ, ន សុខយតីតិ កវិនា អធិប្បេតស្ស សុខការណស្ស មេឃវិសេសន***វិស***សទ្ទស្ស វិរុទ្ធ អញ្ញត្ថតាតិ ***វិស***បទំ វិរុទ្ធត្ថន្តរទោសេន ទុដ្ឋន្តិ។

២២. ***វិសេស្សមធិកំ យេនា’-***
ធ្យត្ថមេតំ ភវេ យថា;
ឱភាសិតាសេសទិសោ,
ខជ្ជោតោ’យំ វិរាជតេ។

២២. **យេន** បទេន ***វិសេ***ស្សំ វិសេសិតព្ពំ អបរំ បទំ អត្ថវសេន **អធិកំ** ភវតីត្យនុវទិត្វា **ឯតំ** អឈត្ថំ ភវេតិ វិធីយតេ។ “យថេ”ត្យុទាហរតិ “***ឱភាសិតេ***”ច្ចាទិ។ ឯវមុបរិបិ សុវិញ្ញេយ្យំ។ ***ឱភាសិតា*** ទីបិតា ***អសេសា*** និខិលា ទិសា យេន **សោយំ** ខជ្ជោតោ ***វិរាជតេ*** ទិប្បតិ។ ឯត្ថ ខជ្ជោតស្សាខិលទិសាភាគាវភាសនមតិវុត្តីតិ អធិកត្ថំ។

២២. **យេន** វិសេសនបទេន ***វិសេស្សំ*** វិសេសិតព្ពំ បទំ អត្ថវសេន **អធិកំ** ហោតិ, **ឯតំ** យថាវុត្តលក្ខណោបេតំ បទំ **អឈត្ថំ *ភវេ*** អឈត្ថំ នាម បទទោសោ ភវេ។ ***យថា*** តស្សុទាហរណមេវំ។ ***ឱភាសិតាសេសទិសោ*** ជោតិតសព្ពទិសោ ***អយំ ខជ្ជោតោ*** អយំ ជោតិរិង្គណោ ***វិរាជតេ*** ទិប្បតិ។ ឯត្ថ វិសេស្សស្ស ខជ្ជោតស្ស សកលទិសោភាសនស្ស អឈត្ថត្តា [អត្យុត្តត្តា (ក.)] “ឱភាសិតាសេសទិសោ”តិ វិសេសនបទំ អឈត្ថបទទោសោ នាម។ ឱភាសិតា អសេសទិសា យេនាតិ វិគ្គហោ។

២៣. ***យស្ស’ត្ថាវគមោ ទុក្ខោ,***
បកត្យាទិវិភាគតោ;

កិលិដ្ឋំ តំ យថា តាយ,
សោ’យមាលិង្ស្យតេ បិយា។

២៣. បកត្យាទិវិភាគតោតិ បច្ចយា បឋមំ ករិយតីតិ **បកតិ។ អាទិ**សទ្ទេន បច្ចយាទីនំ បរិគ្គហោ។ បកត្យាទីនំវិភាគតោ វិភជនតោ, “អយំ បកតិ, អយំ បច្ចយោ, អយមាទេសោ”តិអាទិនា បកតិបច្ចយវិភាគកប្បនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ បីណេតីតិ **បី, តាយ បិយា** វល្លភាយ **សោយំ** សាមី **អាលិង្ស្យតេ** សិលិស្សតេ។ ឯត្ថ “បិយា”តិ កិលិដ្ឋំ។

២៣. យស្ស បទស្ស **អត្ថាវគមោ** អត្ថាវពោធោ **បកត្យាទិវិភាគតោ** “អយំ បកតិ, អយំ បច្ចយោ, អយមាទេសោ”តិអាទិនា បកត្យាទីនំ វិភជនជាននេន, “បកត្យាទិ នាម កិ”ន្តិ គវេសនតោ វា **ទុក្ខោ, តំ កិលិដ្ឋំ** នាម។ **យថា** តស្សុទាហរណមេវំ។ **តាយ បិយា** វនិតាយ **សោ អយំ** វល្លភោ **អាលិង្ស្យតេ** សិលិស្សតេ។ បច្ចយា បឋមំ ករិយតីតិ **បកតិ**។ សា អាទិ យេសំ បច្ចយានំ, តេសំ វិភាគោតិ វាក្យំ។ បីណេតីតិ **បី,** នារី។ តាយ **បិយា** ឯត្ថ បិយាសង្ខាតាយ វល្លភាយ កថនេ **បី**សទ្ទស្ស អវិសទត្តា “បិយា”តិ បទំ កិលិដ្ឋំ។

២៤. **យំ កិលិដ្ឋបទំ មន្ទា-ភិធេយ្យំ យមកាទិកំ;**
កិលិដ្ឋបទទោសេវ, តម្បិ អន្តោ ករិយតិ។

២៤. ឥទានិ យមកាទិកមនធិប្បេតម្បិ កិលិដ្ឋេយេវ អន្តោគធំ ទស្សេតុមាហ “**យ**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **យ**ន្តិ អនិយមវចនំ, តស្ស និយមវចនំ យមកាទិកន្តិ។ យមកមាទិ យស្ស បហេឡិកាជាតស្ស តំ **យមកាទិកំ**។ កីទិសន្តិ អាហ “**កិលិដ្ឋបទ**”ន្តិអាទិ។ កិលិដ្ឋានិ អប្បតីតទោសសភាវេ បិតតាយ មលិតាន្យវិសទានិ បទានិ យស្ស តំ **កិលិដ្ឋបទំ**។ មន្ទោ អប្បកោ អភិធេយ្យោ អត្ថោ យស្ស តំ **មន្ទាភិធេយ្យំ,** តាទិសំ **តម្បិ** យមកាទិកំ កិលិដ្ឋបទទោសេយេវ យថាវុត្តេ **អន្តោ** អព្ភន្តរេ **ករិយតិ** វិធីយតិ តត្ថេវ បក្ខិបីយតិ, កិលិដ្ឋបទទោសតោ ន ព្យតិរិច្ចតីតិ អធិប្បាយោ។

២៤. ឥទានិ អនធិប្បេតមបិ យមកាទី កិលិដ្ឋទោសេយេវ អន្តោករណព្យាជេន អារិករោន្តោ អាហ “**យំ កិលិដ្ឋេ**”ច្ចាទិ។ **កិលិដ្ឋបទំ** អប្បតីតទោសេន មិស្សកត្តា អវិសទបទំ **មន្ទាភិធេយ្យំ** អប្បកាភិធេយ្យំ **យំ យមកាទិកំ** យំ យមកប្បហេឡិកាជាតមត្ថិ, **តម្បិ កិលិដ្ឋបទទោសេយេវ** យថាវុត្តកិលិដ្ឋបទទោសេយេវ **អន្តោ ករិយតិ** អព្ភន្តរេ ករិយតិ, កិលិដ្ឋបទទោសតោ អព្យតិរិត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ កិលិដ្ឋានិ បទានិ យស្ស, មន្ទោ អភិធេយ្យោ យស្ស, យមកំ អាទិ យស្ស បហេឡិកាជាតស្ស, កិលិដ្ឋបទានំ ទោសោតិ វិគ្គហោ។

២៥. **បតីតសទ្ទរចិតំ, សិលិដ្ឋបទសន្ទិកំ;**
បសាទគុណសំយុត្តំ, យមកំ មត’មេទិសំ។

២៥. ហោតុ កាមមនភិមតមេទិសំ យមកាទិកំ, កិញ្ចរហិ អភិមតន្តិ អាហ “**បតីតិ**”ច្ចាទិ។ អត្ថនោ វចនីយត្ថប្បតីតវសេន វាចកាបិ សទ្ទា បតីតាយេវ នាមាតិ បតីតេហិ បសិទ្ធេហិ សទ្ទេហិ បាដិបទិកេហិ រចិតំ កតំ **បតីតសទ្ទរចិតំ**។ សិលិដ្ឋា អញ្ញមញ្ញាលិង្គនេន មដ្ឋា បទានំ ស្យាទ្យន្តាទីនំ សន្ធយោ សន្ធនា យស្ស តំ **សិលិដ្ឋបទសន្ទិកំ**។ បតីតសទ្ទរចិតត្តាយេវ **បសាទ**សង្ខាតេន **គុណេន** សទ្ទាលង្ការេន **សំយុត្តំ** សម្មទេវោបេតំ **ឯទិសំ** យថាវុត្តគុណាសយំ រមណីយំ យមកំ **មតំ** អភិមតន្តិ អត្ថោ។

២៥. ឥទានិ អធិគតេសុ យមកេសុ ឰទិសំ យមកមិដ្ឋមិតិ សិស្សានំ ឧបទិសន្តោ អាហ “**បតីតេ**”ច្ចាទិ។ **បតីតសទ្ទរចិតំ** “តមស្សត្ថស្សាយំ វាចកោ”តិ បតីតេហិ បសិទ្ធេហិ សទ្ទេហិ រចិតំ បាដិបទិកេហិ កតំ **សិលិដ្ឋបទសន្ទិកំ** សិលិដ្ឋា ស្យាទ្យន្តាទិបទានំ សន្ធយោ យស្ស តំ **បសាទគុណសំយុត្តំ** បតីតសទ្ទរចិតត្តាយេវ បសាទសង្ខាតេន សទ្ទាលង្ការគុណេន សំយុត្តំ **ឰទិសំ** ឯវំភូតំ គុណាធិកតោ រមណីយំ ឧបរិ វក្ខមានយមកសទិសំ យមកំ **មតំ** វិញ្ញូហិ អភិមតំ។ បតីតា ច តេ សទ្ទា ច, តេហិ រចិតំ, សិលិដ្ឋា បទានំ សន្ធយោ យស្ស, បសាទោតិ គុណោ សទ្ទាលង្ការោ, តេន សំយុត្តន្តិ វិគ្គហោ។

២៦. **អព្យបេតំ ព្យបេត’ញ្ញ-មាវុត្តានេកវណ្ណជំ;**
យមកំ តញ្ច បាទាន-មាទិមជ្ឈន្តគោចរំ។

២៦. ឥទានិ តំ យថាវុត្តមភិមតំ ទស្សេតុមុបក្កមតេ “**អព្យបេតេ**”ច្ចាទិនា។ **អាវុត្តា** អធិវុត្តា បុនប្បុនុច្ចារណុបេតា អនេកេសំ បតិរូបត្តា, ពហុវណ្ណា សរព្យញ្ជនរូបា, ន ឯកោ វណ្ណោ តស្សានុប្បាសត្តា, តថា

ច វក្ខតិ “វណ្ណាវុត្តិ បរោ យថា”តិ [សុពោធាលង្ការ ១២៧ គាថា], តេហិ ជាតំ យមកន្តិ វិញ្ញាយតេ។ កតិវិធំ តំ វិកប្បីយតីតិ អាហ “**អព្យបេតំ ព្យបេតញ្ច**”ន្តិ។ តត្ថ យំ វណ្ណន្តរាព្យវហិតំ វណ្ណសមុទាយេន វុត្តំ។ **តទព្យបេតំ** យមកំ។ យំ តុ ព្យវហិតំ, តំ **ព្យបេតំ**។ យំ បន ឧភយមិស្សំ, តំ **អញ្ញំ** អបរំ **អព្យបេតព្យបេត**ន្តិ តិធា យមកំ តាវ វិកប្បីយតេ។ តមេតំ តិវិធំ **យមកំ** វិសយវិភាគនិរូបនាយំ អាទិ ច មជ្ឈោ ច អន្តោ ច គោចរោ វិសយោ យស្សេតិ **អាទិមជ្ឈន្តគោចរំ** វិញ្ញេយ្យំ។ កេសំ បាទានំ? បច្ចេកំ ចតុន្នំគាថាវយវានំ។ សាបេក្ខត្តេបិ សមាសោ គម្មកត្តា។

តត្ថ បាទចតុក្កស្ស អាទិមជ្ឈន្តភាវីនំ យមកានំ យាវន្តោ បការា សម្ភវន្តិ, តេ មូលា សត្ត។ កថំ? ឯកស្មឹយេវ បាទេ ក្វចិ អាទិយមកំ, ក្វចិ មជ្ឈយមកំ, ក្វចិ អន្តយមកំ, ក្វចិ មជ្ឈន្តយមកំ, ក្វចិ មជ្ឈាទិយមកំ, ក្វចិ អាទ្យន្តយមកំ, ក្វចិ សព្ពយមកន្តិ។ ឯវំ បច្ចេកំ មូលភូតា សត្តាតិ ចតូសុ អដ្ឋវីសតិ ហោន្តិ។ បាទាទិយមកញ្ច បឋមបាទាទិយមកមព្យបេតំ តថា ទុតិយតតិយចតុត្ថបាទាទិយមកមព្យបេតំ បឋមទុតិយបាទាទិយមកមព្យបេតំ បឋមតតិយបាទាទិយមកមព្យបេតំ បឋមចតុត្ថ បាទាទិយមកមព្យបេតន្តិអាទិនា អនេកធា បសំសន្តិ។ យទា ច សព្ពតោយមកំ, តទា មហាយមកាទយោ វិកប្បា ជាយន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

២៦. ឥទានិ អភិមតយមកំ ទីបេតិ “**អព្យបេតេ**”ច្ចាទិនា។ អាវុត្តេហិ បុនប្បុនំ វុត្តេហិ អនេកវណ្ណេហិ សមុទាយរូបត្តា អនេកេហិ សរព្យញ្ជនសរីរេហិ វណ្ណេហិ ជាតំ **យមកំ** អញ្ញេហិ វណ្ណេហិ អព្យវហិតត្តា **អព្យបេតំ**, វណ្ណន្តរេហិ ព្យវហិតត្តា **ព្យបេតំ**, ឧភយមិស្សកត្តា តេហិ **អញ្ញំ អព្យបេតព្យបេតញ្ចា**តិ តិវិធំ ហោតិ។ **តញ្ច** យមកំ វិសយវិភាគនិយមេន គាថាបាទានំ អាទិគោចរំ មជ្ឈគោចរំ អន្តគោចរមិតិ តិវិធំ ហោតិ។ ឯត្ថ **ច**សទ្ទោ វត្តព្ពន្តរេ បវត្តតិ, វត្តព្ពន្តរំ នាម យថាវុត្តអព្យបេតាទិភេទតោ អញ្ញំ វត្តព្ពតាយ សមុខីភូតំ បាទានំ អាទិមជ្ឈាវសានន្តរំ, ឧបន្យាសោ វាក្យារម្ភោតិ ច ឯតស្សេវ នាមំ។ វិសទិសេន វណ្ណេន អបេតំ **ព្យបេតំ**។ តព្ពិបរីតម**ព្យបេតំ**។ អព្យបេតញ្ច ព្យបេតញ្ច អញ្ញញ្ចាតិ សមាហារទ្វន្ទោ។ អនេកេ ច តេ វណ្ណា ច, អាវុត្តាយេវ អនេកវណ្ណា, តេហិ ជាតំ, អាទិ ច មជ្ឈោ ច អន្តោ ច, តេ គោចរា យស្សាតិ វិគ្គហោ។

តត្ថ បាទចតុក្កស្ស អាទិមជ្ឈាវសានេសុ លព្ភមានយមកភេទា ឯកេកស្មឹ បាទេ សត្ត សត្ត ភវន្តិ។ កថំ? បាទាទិយមកំ បាទមជ្ឈយមកំ បាទន្តយមកំ មជ្ឈន្តយមកំ មជ្ឈាទិយមកំ អាទ្យន្តយមកំ សព្ពតោយមកន្តិ ឯវំ បច្ចេកំ សត្ត សត្ត កត្វា ចតូសុ មូលភូតយមកា អដ្ឋវីស ភវន្តិ។ ឯត្ថ បាទាទិយមកាទិកម្បិ អព្យបេតបឋមបាទាទិយមកំ តថា ទុតិយតតិយចតុត្ថបាទាទិយមកមិតិ ច អព្យបេតបឋមទុតិយបាទាទិយមកំ តថា បឋមតតិយបាទាទិយមកំ បឋមចតុត្ថបាទាទិយមកមិតិ ច អព្យបេតទុតិយតតិយបាទាទិយមកំ តថា ទុតិយចតុត្ថបាទាទិយមកមិតិ ច អព្យបេតតតិយចតុត្ថបាទាទិយមកមិតិ ច ឯវមព្យបេតបាទាទិយមកាទស ហោន្តិ។ តថា ព្យបេតាបិ ទសាតិ វីសតិ, អព្យបេតបឋមបាទមជ្ឈយមកំ តថា ទុតិយបាទមជ្ឈយមកមិច្ចាទិនា មជ្ឈយមកម្បិ វីសតិវិធំ ហោតិ។ អព្យបេតបឋមបាទន្តយមកំ តថា ទុតិយបាទន្តយមកមិច្ចាទិនា អន្តយមកម្បិ វីសតិវិធំ។ សំសគ្គភេទតោ បន អនេកវិធំ ហោតិ។

អព្យបេតបឋមបាទាទិយមកវណ្ណនា

២៧. សុជនា’សុជនា សព្ពេ, គុណេនាបិ វិវេកិនោ;
វិវេកំ ន សមាយន្តិ, អវិវេកិជនន្តិកេ។

២៧. “**សុជនា**”ឥច្ចាទិ។ **សុជនា** សជ្ជនា, **អសុជនា** អសជ្ជនាតិ ឯតេ **សព្ពេ** ឧភយបក្ខបាតិនោ វិសេសាជនា **គុណេន** សីលាទិនា ករណភូតេន, ហេតុភូតេន វា **វិវេកិនោបិ** សាធូសុ លព្ភមានាននមសាធូស្វនុបលព្ភនតោ បុថុភូតាបិ អវិវេកីនំ ជនានំ អន្តិកេ សមីបេ តេសំ សន្និធានេ **វិវេកំ** វិភាគំ **ន សមាយន្តិ** នបាបុណន្តិ, វិភាគវិជាននបញ្ញាវេកល្លេន ច វិវេកិនោបិ ជនា តេ ឯកតោ កត្វា បស្សន្តីតិ។ ឥទំ បឋមបាទាទិយមកមព្យបេតំ។

២៧. ឥទានិ អព្យបេតបឋមបាទាទិយមកស្ស មុខមត្តំ ទស្សេតុមាហ “**សុជនិ**”ច្ចាទិ។ **សុជនា** សាធុជនា, **អសុជនា** អសាធុជនា ចេតិ **សព្ពេ** ឧភយបក្ខិកា សីលាទិនា, បាណាតិបាតាទិនា **គុណេន** ហេតុនា **វិវេកិនោ អបិ** សាធូសុ បាណាតិបាតាទីនំ, អសាធូសុ សីលាទីនំ អប្បវត្តិតោ គុណេន បុថុភូតាបិ **អវិវេកិជនន្តិកេ** វិវេកញាណរហិតានំ ជនានំ សន្តិកេ **វិវេកំ** វិភាគំ **ន សមាយន្តិ** ន បាបុណន្តិ។ វិវេកោ វិនាភវនមេតេសមត្ថីតិ

វិវេកិនោ។ ឯត្ថ វិសយោបចារេន **វិវេកោ**តិ បញ្ញា, ន វិវេកិនោតិ អវិវេកិនោ, តេយេវ ជនា, តេសំ អន្តិកមិតិ ច វិគ្គហោ។ ឥទំ អព្យបេតបឋមបាទាទិយមកំ។

អព្យបេតបឋមទុតិយបាទាទិយមកវណ្ណនា

២៨. កុសលា’កុសលា សព្ពេ, បពលា’បពលា’ថវា;
នោ យាតា យាវ’ហោសិត្តំ, សុខទុក្ខប្បទា សិយុំ។

២៨. “**កុសលា**”ឥច្ចាទិ។ **បពលា** អាសេវនប្បដិលាភវសេន ពលវន្តោ ច។ **អថា**តិ អនន្តរត្ថេ និបាតោ។ **អបពលា** តទភាវតោ ទុព្ពលា ច **សព្ពេ កុសលាកុសលា** ធម្មា **យាវ** យត្តកំ កាលំ **អហោសិត្តំ** វិនា ឧប្បត្តិមត្តំ ផលទានាសម្ភវតោ កេវលំ “អហោសី”តិ វចនីយត្ថនិមិត្តមត្តកម្មភាវេន អហោសិកម្មត្តំ **នោ យាតា** ន សម្បត្តា, តាវ តត្តកំ កាលំ សុខញ្ច ទុក្ខញ្ច តំ បទន្តីតិ **សុខទុក្ខប្បទា សិយុំ**។ យាវ សំសារបវត្តិ, តាវ សុខទុក្ខទាយកា ហោន្តីតិ។ ឥទំ បឋមទុតិយបាទាទិយមកមព្យបេតំ។

២៨. បពលា អាសេវនាទិបច្ចយលាភេន ពលវន្តោ វា **អថ អបពលា** តទភាវេន ទុព្ពលា វា សព្ពេ កុសលាកុសលា **អហោសិត្តំ** ផលទានាភាវតោ បវត្តិមត្តកំ **យាវ** យត្តកំ កាលំ **នោ យាតា** អប្បត្តា, តាវ តត្តកំ **សុខទុក្ខប្បទា** យថាក្កមំ សុខទុក្ខបទាយិនោ **សិយុំ** ភវន្តិ។ ឥទំ អព្យបេតបឋមទុតិយបាទាទិយមកំ។ កុសលបដិបក្ខា **អកុសលា**។ “អហោសី”តិ វត្តព្ពស្ស ភាវោ **អហោសិត្តំ**។ “ឯហិបស្សិកោ”តិអាទីសុ វិយ ក្រិយាបទតោបិ **ណ**ាទិបច្ចយា ហោន្តិ។

អព្យបេតបឋមទុតិយតតិយបាទាទិយមកវណ្ណនា

២៩. សាទរំ សា ទរំ ហន្តុ, វិហិតា វិហិតា មយា;
វន្ទនា វន្ទនាមាន-ភាជនេ រតនត្តយេ។

២៩. “**សាទរ**”មិច្ចាទិ។ **វន្ទនា** ទ្វារត្តយោបទស្សិយមានា **មានោ** ច បូជា, តេសំ **ភាជនេ** អាធារភូតេ រតិជននាទិនា អត្ថេន រតនសង្ខាតានំ ពុទ្ធាទីនំ តយេ សមូហភូតេ **រតនត្តយេ សាទរំ** អាទរសហិតំ កត្វា **មយា វិហិតា** កតា, **វិហិតា** អលំសំសារទុក្ខវិសជនិរាករណតោ វិសេសេន ហិតា បថ្យា **សា វន្ទនា** សោ បណាមោ **ទរំ** ទរថំ កាយចិត្តបរិឡាហំ **ហន្តុ** ហឹសតុ។ **មយា**តិ វុត្តត្តា **មេ**តិ អត្ថតោ វិញ្ញាយតិ។ ឥទំ បន បឋមទុតិយតតិយបាទាទិយមកមព្យបេតំ។

២៩. វន្ទនាមានភាជនេ ទ្វារត្តយេន វិធិយមានបណាមបូជានំ អាធារភូតេ **រតនត្តយេ** រតិជននាទិអត្ថេន រតនសង្ខាតានំ ពុទ្ធាទីនំ តយេ **មយា** យា វន្ទនា **សាទរំ** អាទរសហិតំ **វិហិតា** កតា, **វិហិតា** លោកិយលោកុត្តរ សម្បត្តិសាធនតោ វិសេសេន ហិតា **សា វន្ទនា ទរំ** មយ្ហំ កាយចិត្តទរថំ **ហន្តុ** វិនាសេតុ។ ឥទំ អព្យបេតបឋមទុតិយតតិយបាទាទិយមកំ។ សហ អាទរេន វត្តមានំ **សាទរំ**, ក្រិយាវិសេសនំ។ ឯត្ថ ក្រិយា នាម **វិហិតា**សទ្ទេន និទ្ទិដ្ឋករណំ។ ករណញ្ហិ **វិហិតា**សទ្ទស្ស វុត្តកម្មត្តេបិ អញ្ញថានុបបត្តិលក្ខណសាមត្ថិយតោ ភិជ្ជិត្វា វិជ្ជមានំ “អកាសិ”ន្តិ ក្រិយាយ សម្ពន្ធមុបេន្តំ កម្មញ្ច ហោតិ, ភាវេ វិហិតស្ស **យុ**បច្ចយន្តស្ស នបុំសកត្តា នបុំសកញ្ច, សត្តាយ ឯកត្តា ឯកវចនញ្ច តព្ពិសេសនត្តា **សាទរ**សទ្ទោបិ នបុំសកទុតិយេកវចនោ ហោតិ។

> “វិសេស្យេ ទិស្សមានា យា,
> លិង្គសង្ខ្យាវិភត្តិយោ;
> តុល្យាធិករណេ ភិយ្យោ,
> កាតព្ពា តា វិសេសនេ”តិ [សម្ពន្ធចិន្តោ ១៥ គាថា ភេទចិន្តា ១៩៤ គាថា]។

ហិ វុត្តំ។ ឯវំ ក្រិយាវិសេសនេ គហិតេ សាមត្ថិយតោ “មយា”តិ តតិយន្តស្ស បឋមន្តត្តំ, “វន្ទនា”តិ បឋមន្តស្ស ឆដ្ឋន្តត្តញ្ច ហោតិ។ វន្ទនា ច មានោ ច, តេសំ ភាជនំ។ តិណ្ណំ សមូហោ **តយំ**, រតនានំ តយន្តិ ច វិគ្គហោ។

អព្យបេតចតុក្កបាទាទិយមកវណ្ណនា

៣០. កមលំ ក’មលំ កត្តុំ-វនទោ វនទោ’ម្ពរំ;
សុគតោ សុគតោ លោកំ, សហិតំ សហិតំ ករំ។

៣០. “**កមល**”មិច្ចាទិ។ **កមលំ** អរវិន្ទំ **កំ** ជលំ **អលង្កត្តុំ** សជ្ជនត្ថាយ ហោតិ, វិកសិតារវិន្ទសន្ទោហសម្ភារិតោទកស្ស វាបាទីសុ តាទិសរមណីយត្តសម្បត្តិសម្ភវតោ, អវនំ រក្ខំ ទទាតិ សស្សសម្បត្យាទិការណភាវេនោតិ **អវនទោ**។ វនំ ជលំ ទទាតិ ន តុច្ឆោតិ **វនទោ** មេឃោ **អម្ពរំ** អាកាសំ ជលធារភាវភរិតម្ពរកុហរស្ស ទស្សនីយតាគុណយោគតោ អលំកត្តុន្តិ អធិកតំ។ **សហិតំ** សម្បុណ្ណំ **ហិតំ** អភិវុទ្ធិ **ករំ** ករោន្តោ សុដ្ឋុ គទតីតិ **សុគតោ** មញ្ជុភាណី បុព្ពពុទ្ធា វិយ នេក្ខម្មាទិនា កាមច្ឆន្ទាទិកេ បជហន្តោ គន្ធា អរហត្តមគ្គេន សវាសនសកលកិលេសេ សមុច្ឆិន្ទិត្វា សោភនំ និព្ពានបុរំ គតោតិ វា **សុគតោ**តិ វុត្តោ សោ មហាមុនិ អត្តនោ អបរិមិតបារមិតាសិម្បុកចគលិតតិលកភាវេន **លោកំ** លោកត្តយំ, សហិតំ លោកន្តិ វា យោជនីយំ **អលង្កត្តុំ** អលំករណាយាតិ។ ឥទំ បាទចតុក្កាទិយមកមព្យបេតំ។

៣០. **កមលំ** បទុមំ **កំ** ជលំ **អលង្កត្តុំ** បញ្ចវិធបទុមសញ្ឆន្នស្ស ឧទកស្ស រមណីយត្តា សជ្ជេតុំ ហោតិ។ **អវនទោ** កាលេ វុដ្ឋិសម្បទាយ សស្សសម្បទាទីនំ ការណត្តា អារក្ខំ ទេន្តោ **វនទោ** មេឃោ **អម្ពរំ** អាកាសំ **អលង្កត្តុំ** ជលធារភាវភរិតម្ពរកុច្ឆិយា ទស្សនីយត្តា សជ្ជេតុំ ហោតិ, **សហិតំ** សម្បុណ្ណំ **ហិតំ** អភិវុឌ្ឍឹ **ករំ** ករោន្តោ **សុគតោ** ចិត្រកថី សុន្ទរំ និព្ពានំ គតោ វា **សោ សុគតោ** សោ តថាគតោ **លោកំ** លោកត្តយំ, **សហិតំ** លោកំ វា **អលង្កត្តុំ** ចិត្រកថាទិការណេហិ តាទិសស្ស អញ្ញស្ស ច លោករាមណេយ្យស្សាភាវា សជ្ជេតុំ ហោតិ។ សព្ពបទត្ថានំ សត្តាព្យភិចារិត្តា ហោតីតិ គម្យំ។ តតោយេវ សព្ពេ បឋមន្តភវនក្រិយាយ យុជ្ជន្តីតិ វទន្តិ។ ឥទំ អព្យបេតចតុក្កបាទាទិយមកំ។

៣១. **អព្យបេតាទិយមក-ស្សេសោ លេសោ និទស្សិតោ;**
ញេយ្យានិ'មាយេវ ទិសា-យ'ញ្ញានិ យមកានិបិ។

៣១. ឥច្ចេវមភិមតយមកេ អព្យបេតបាទាទិយមកស្ស ទិសាមត្តំ ទស្សេត្វា ឧបសំហរតិ “**អព្យបេតេ**”ច្ចាទិនា។ **អព្យបេតស្ស** អព្យវហិតស្ស ចតុន្នំ បាទានំ **អាទោ**, អាទិភូតស្ស វា យមកស្ស **ឯសោ** យថាវុត្តោ **លេសោ** កោចិទេវ ភេទោ **និទស្សិតោ** វិកប្បិតោ។ អបរានិបិ កឹ ន វិកប្បិយន្តីតិចេតិ អាហ “**ញេយ្យានិ**”ច្ចាទិ។ **ឥមាយ ទិសាយ** ឥមិនា ឧបាយេន មគ្គេនេវ **អញ្ញានិ** វុត្តតោ អបរានិ ទុតិយបាទាទិយមកតតិយបាទាទិយមកចតុត្ថបាទាទិយមកាទីនិ អព្យបេតានិបិ បឋមទុតិយបាទាទិយមកបឋមតតិយបាទាទិយមកានិបិ ព្យបេតានិ, បឋមចតុត្ថទុតិយតតិយបាទាទិយមកាទីនិបិ អព្យបេតព្យបេតានិ, តថា មជ្ឈន្តបាទយមកានិ **ញេយ្យានិ** ជានិតព្ពានិ, វិញ្ញូនំ តាទិសាយ ទិសាយ ទស្សិតត្តាតិ។ តត្ថ ច –

> “គុណាគុណេន សហ តេ, សាធវោ'សាធវោ ជនា;
> វិគាហន្តេ សមំ នាថ, ចិត្តំ ចិត្តេ កថំ នុ តេ”។

ឥច្ចាទិនា ទុតិយបាទាទិយមកាទីនិ អព្យបេតានិ,

> “បិយេន វចសា សព្ពេ,
> បិយេន'ប្បិយភាណិនោ;
> បាទានតេ ជិនោកាសិ,
> សោ ធម្មោ ហន្ត វោ'ប្បិយំ”។

ឥច្ចាទិនា បឋមទុតិយបាទាទិយមកាទីនិ អព្យបេតានិ,

> “ស'មលំ សមលំ កត្តុំ, សុចិរំសុចិ វំជយេ;
> សុចិរំ សុចិរំគំ តំ, ស'មលំ សមលំភិ យោ”។

ឥច្ចាទិនា បឋមចតុត្ថទុតិយតតិយបាទាទិយមកាទីនិ អព្យបេតព្យបេតានិ,

> “មនោហរ ហរ ក្លេសំ, ជិន ចេតោភវំ មម;
> ននុ ត្វំ បារមីសារា-មតភាវិតមោសធំ”។

ឥច្ចាទិនា មជ្ឈបាទយមកានិ,

> “សាធុនា វំជយ ជយ-ទ្ធនិនា’បូរយិ មហី;
> យោ តំ ជិនវរំ ធីរ-មត្ថកាមោសិ ថេ តុវំ”។

ឥច្ចាទិនា អន្តបាទយមកានិ ជានិតព្ពានិ។

៣១. ឯវំ អភិមតយមកេន អព្យបេតយមកានមុបាយាទីនិ និគមេន្តោ អាហ “**អព្យបេតិ**”ច្ចាទិ។ **អព្យបេតាទិយមកស្ស** វិសទិសវណ្ណេហិ អព្យវហិតាទិយមកស្ស, អព្យបេតបាទាទិយមកស្ស វា **ឯសោ លេសោ** “សុជនិ”ច្ចាទិកោ អប្បកោទាហរណនយោ **និទស្សិតោ** និទ្ទិដ្ឋោ។ **អញ្ញានិ យមកានិបិ ឥមាយេវ ទិសាយ** ឥមិនា នយេនេវ **ញេយ្យានិ** វិញ្ញូហិ ញាតព្ពានិ។ អាទោ យមកំ, អាទិភូតំ វា យមកំ, អព្យបេតញ្ច តំ អាទិយមកញ្ចាតិ វាក្យំ។ ឯវំ ទស្សិតេន ឥមិនា កមេន អព្យបេតទុតិយបាទាទិយមកាទយោ ញាតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

តត្ថ អព្យបេតទុតិយបាទាទិយមកមេវំ វេទិតព្ពំ –

> គុណាគុណេន សហ តេ, សាធវោ’សាធវោ ជនា;
> វិគាហន្តេ សមំ នាថ, ចិត្តំ ចិត្តេ កថំ នុ តេ។

ភោ **នាថ តេ** តុយ្ហំ **ចិត្តេ សាធវោ អសាធវោ តេ ជនា គុណាគុណេន** សកសកគុណេន អគុណេន ច **សហ សមំ** ឯកជ្ឈំ **កថំ នុ វិគាហន្តេ,** ចិត្តំ អច្ឆរិយំ សុជនទុជ្ជនេសុ សមមេត្តា អច្ឆរិយាតិ អធិប្បាយោ។

អព្យបេតបឋមទុតិយបាទាទិយមកមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

> បិយេន វចសា សព្ពេ, បិយេន’ប្បិយភាណិនោ;
> បាទានតេ ជិនោកាសិ, សោ ធម្មោ ហន្ត វោ’ប្បិយំ។

ជិនោ អប្បិយភាណិនោបិ សព្ពេ ជនេ បិយេន យេន វចសា បាទានតេ អកាសិ, សោ ធម្មោ វោ អប្បិយំ ហន្ត។ ឯត្ថ **អបិ**សទ្ទបរិយាយស្ស **បិ**សទ្ទស្ស គហិតត្តា យតិភង្គោ នត្ថិ។

បឋមចតុត្ថទុតិយតតិយបាទាទិអព្យបេតព្យបេតយមកមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

> ស’មលំ សមលំ កត្តុំ, សុចិរំសុចិ វំជយេ;
> សុចិរំ សុចិរំគំ តំ, ស’មលំ សមលំភិ យោតិ។

ឯត្ថ “សមលំ សមលំ, សុចិរំ សុចិរ”ន្តិ វិសទិសវណ្ណេហិ អព្យវហិតត្តា អព្យបេតំ, “សមលំ សមល”ន្តិ បុព្ពបរយុគឡំ [បុព្ពបរយុគឡទ្វយំ (ក.)] “កត្ត”មិតិ ភិន្នវណ្ណេហិ, “សុចិរំ សុចិរ”ន្តិ បុព្ពបរយុគឡំ [បុព្ពបរយុគឡទ្វយំ (ក.)] “ជយេ”តិ ភិន្នវណ្ណេហិ ច ព្យវហិតត្តា ព្យបេតញ្ច ហោតិ។ **សុចិរំសុចិ** សោភនវំសិនា ឧចិ យុត្តោ **យោ** ជិនោ **សំ** សន្តី និព្ពានំ **សមលំភិ** អលភិ, **អលំ** អច្ចន្តំ អតិសយេន **សុចិរំគំ** វិសុទ្ធទេហំ **តំ** ជិនំ **សមលំ** ជល្លិកាសង្ខាតេន, រាគាទិកុច្ឆិតសង្ខាតេន វា មលេន សហិតំ **សំ** អត្តានំ **អលំកត្តុំ** និម្មលំ កត្វា សជ្ជេតុំ **សុចិរំ** សុចិរកាលំ **វំជយេ** អត្តនិ អភិរមាបេយ្យ។

បាទមជ្ឈយមកមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

> មនោហរ ហរ ក្លេសំ, ជិន ចេតោភវំ មម;
> ននុ ត្វំ បារមីសារា-មតភាវិតមោសធន្តិ។

មនោហរ ជិន មម ចេតោភវំ **ក្លេសំ** សន្តាបំ **ហរ** អបនយ, ត្វំ បារមីសារាមតភាវិតំ **ឱសធំ** ទិព្ពោសធំ ននុ។

បាទន្តយមកមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

> សាធុនា វំជយ ជយ-ទ្ធនិនា’បូរយិ មហី;
> យោ តំ ជិនវរំ ធីរ-មត្ថកាមោសិ ថេ តុវន្តិ។

យោ ជិនវរោ សាធុនា **ជយទ្ធនិនា** វេនេយ្យជយឃោសេន មហី អាបូរយិ, ធីរំ តំ ជិនវរំ គុរុំ សប្បុរិស ចេ អត្ថកាមោ អសិ, **វជយ** អភិរមាបេហិ។ ឥមិនា និទ្ទិដ្ឋយមកេហេវ អវសេសា តតិយបាទាទិយមកាទយោ វិញ្ញេយ្យា។

៣២. អច្ចន្តពហវោ តេសំ,
ភេទា សម្ពេទយោនិយោ;
តត្ថាបិ កេចិ សុករា,
កេចិ អច្ចន្តទុក្ករា។

៣២. កឹ បន សាកល្លេន ន វិកប្បិតានីតិ អាហ **"អច្ចន្តិ"**ច្ចាទិ។ **តេសំ** វិកប្បានំ សម្ភេទោ សង្ករោ មិស្សត្តមុច្ចារណប្បការោ យោនិ បភវោ យេសំ តេ **សម្ពេទយោនិយោ, ភេទា** បការា **អច្ចន្តពហវោ** អតិសយេន ពហុលា យថាវុត្តនយេន សម្ភវន្តិ, **តត្ថាបិ** តេសុ វិកប្បេសុបិ **កេចិ** វិកប្បា សុខេន ករិយន្តិ បយុជ្ជន្តីតិ **សុករា,** តព្ពិបរីតោ ច **កេចិ** វិកប្បា អច្ចន្តទុក្ករា។ ឥតិ ទ្វិធា សង្គយ្ហន្តិ, តេសុ សុករានំ កេសញ្ចិ អភិមតយមកានំ មុខមត្តំ ទស្សិតំ។ ឥទានិ ទុក្ករានំ កេសញ្ចិ មុខមត្តំ ន សព្ពមេវ វេទិតព្ពំ។

សមុន្នតេន តេ សតា,
កថំ ន តេ ន តេ សិយុំ;
យតោ នតេនតេបិ'តោ,
សិយុំ ន តេ នតេ សុភា។

ឥទំ បាទចតុក្កមជ្ឈយមកមព្យបេតព្យបេតមេករូបំ ទុក្ករំ។

ន ភាសុរា តេបិ សុរា វិភូសិតា,
តថាសុរា ភូរិ សុរាបរាជិតា;
សភាសុ រាជាបិ តថា សុរាជិតោ,
យថា សុរាជន្តិ សុរាវិនិស្សជា។

ឥទំ ចតុក្កបាទមជ្ឈយមកមេករូបព្យបេតំ។

៣២. សព្ពមិទមនុទ្ទិសិត្វា លក្ខណាតិទេសេន និគមនំ កិមត្ថមិច្ចាសង្កាយមាហ **"អច្ចន្តេ"**ច្ចាទិ។ **តេសំ** យមកានំ **សម្ពេទយោនិយោ** បភេទុប្បត្តិការណភូតា **ភេទា** ឧច្ចារចបការា **អច្ចន្តពហវោ, តត្ថាបិ** តេសុបិ **កេចិ** យមកា **សុករា** សុសាធិយា, **កេចិ អច្ចន្តទុក្ករា** អតិសយេន ទុស្សាធិយា។ សម្ភេទោ យោនិ យេសន្តិ វិគ្គហោ។

ឥហ សុករស្ស ឧបទិសិតត្តា ទុក្ករយមកបវេសោបាយមត្តមុបទិសីយតេ –

"មនំ មនំ សត្ថុ ទទេយ្យ ចេ យោ,
មនំ មនំ បីណយត'ស្ស សត្ថុ;
មនំ មនំ តេន ទទេយ្យ ចេ ន,
មនំ មនំប'ស្ស ន សាធុបុជ្ជ"ន្តិ។

ឥទំ បាទចតុក្កាទិយមកមេករូបំ អព្យបេតព្យបេតំ។

យោ បុគ្គលោ **មនំ** អត្តនោ ចិត្តំ **សត្ថុ** ជិនស្ស **មនំ** ខណមត្តម្បិ ទទេយ្យ ចេ, **សត្ថុ** មុនិន្ទស្ស **មនំ** ចិត្តំ **អស្ស** បុគ្គលស្ស **មនំ** ចិត្តំ **បីណយតិ** សម្បីណេតិ, **តេន** តស្មា **មនំ មនំ** ចិត្តំ ចិត្តំ **ទទេយ្យ ចេ ន** យទិ នោ ទទេយ្យ, **អស្ស** បុគ្គលស្ស **មនំ** ចិត្តំ **មនំបិ** មុហុត្តម្បិ **សាធុបុជ្ជំ** សាធូហិ បូជិតព្ពំ **ន** ភវតិ។

"សមុន្នតេន តេ សតា,
កថំ ន តេ ន តេ សិយុំ;
យតោ នតេ'នតេបិ'តោ,
សិយុំ ន តេ នតេ សុភា"តិ។

ឥទំ បាទចតុក្កមជ្ឈយមកមេករូបមព្យបេតព្យបេតំ។

យតោ យេន ការណេន **តេ** គុយ្ហំ **សតា** សោភនេន **សមុន្នតេន** សម្មា ឧន្នតេន ហេតុនា **នតេបិ** អវនតេបិ **អនតេបិ** អនវនតេបិ **តេ តេ សុភា** តេ តេ សោភនា **ន ន សិយុំ**, ភវន្តេវ, **អតោ** តេន ការណេន **តេ សុភា** តេ សោភនា **នតេ** អវនតេ **កថំ ន សិយុំ**, ភវន្តេវ។

“ជិនំ បណាមោនតសជ្ជនំ ជនំ,
គុណេ និវេសេន្តមសជ្ជនំ’ជនំ;
វេនេយ្យនេត្តេ គុណភាជនំ ជនំ,
នមេ មមេន្តំ ខលុ សជ្ជនំជន”ន្តិ។

ឥទំ បាទចតុក្កន្តយមកមេករូបមព្យបេតព្យបេតយមកំ ទុក្ករំ។

បណាមោនតសជ្ជនំ បណាមិតុកាមោនតសាធុជនវន្តំ **ជនំ** វេនេយ្យជនំ **អសជ្ជ** បមាទមកត្វា **គុណេ** សីលាទិគុណេ **និវេសេន្តំ** និយោជេន្តំ វេនេយ្យនេត្តេ **អញ្ជនំ** អញ្ជនភូតំ **គុណភាជនំ** គុណានមាធារភូតំ **សជ្ជនំជនំ** ឥមិនា ការណេន សាធុជនានំ អញ្ជនភូតំ **ជនំ** សាធុជនំ **ខលុ** ឯកន្តេន **មមេន្តំ** មមាយន្តំ **នំ** ជិនំ **នមេ** នមាមិ។

“សាភាសុ សាភា ភុវនេ ជិនស្ស,
សាភាយ សា ភាសតិយេវ ជាតុ;
សាភាយ សា ភាតិ ន ចេ កថំ ន,
សាភា សសាភានមតិច្ច ភាតី”តិ។

ឥទំ បាទចតុក្កាទិយមកេករូបព្យបេតំ។

ភុវនេ សត្តលោកេ **សាភាសុ** វិជ្ជមានាភាសុ **ជិនស្ស សាភា** សោភនា អាភា **សាភាយ** វិជ្ជមានាយ, សោភនាយ វា អាភាយ អាភាតោ **ជាតុ** ឯកន្តេន **ភាសតិយេវ** ទិប្បតេវ, **សា** ជិនាភា **សាភាយ** វិជ្ជមានាភាតោ អធិកា ហុត្វា **ចេ ន ភាតិ** យទិ ន ភាសតិ, **សសាភានំ** វិជ្ជមានសោភនាភានំ ព្រហ្មាទីនំ **សាភា** សោភនាភាយោ **អតិច្ច** អតិក្កម្ម **កថំ ន ភាតិ**, ភាសតិយេវ។

“ន ភាសុរា តេបិ សុរា វិភូសិតា,
តថាសុរា ភូរិ សុរាបរាជិតា;
សភាសុ រាជាបិ តថា សុរាជិតោ,
យថា សុរាជន្តិ សុរាវិនិស្សដា”តិ។

ឥទំ បាទចតុក្កមជ្ឈយមកេករូបព្យបេតំ។

សុរាវិនិស្សដា សុរាបានតោ អបគតា ជនា **យថា សុរាជន្តិ**, តថា **វិភូសិតា** វិសេសេន អលង្កតា **តេបិ សុរា** តេ ទេវា អបិ **ន ភាសុរា** សោភមានា ន ហោន្តិ, **តថា** ឯវំ **សុរាបរាជិតា** សុរាបានហេតុ បរាជិតភាវំ បត្តា **ភូរិ អសុរា** ពហវោ វេបចិត្តិអាទយោ អសុរាបិ **ន ភាសុរា** ន សោភន្តិ, **តថា** ឯវំ **សុរាជិតោ** សុដ្ឋុ អលង្កតោ **រាជាបិ សភាសុ ន ភាសុរោ**។

“ជិនាណត្តិយំ យោ’ហិតាសា សិតាសា,
អវស្សំវ តេ ហោន្ត្យ’តាសា ហតាសា;
អតោ សព្ពបាបេ សតាសា វតាសា,
ករោន្តេវ សន្តិស្សិតា សាមិតាសា”តិ។

ឥទំ បាទចតុក្កន្តយមកមេករូបព្យបេតំ។

យេ សប្បុរិសា **ជិនាណត្តិយំ** ពុទ្ធស្ស វិនយបញ្ញត្តិសង្ខាតាណត្តិយំ **ឱហិតាសា** អវីតិក្កមវសេន បតិដ្ឋិតអាសា ហោន្តិ **សិតាសា** បរិសុទ្ធាសា, **តេ** សាធវោ **ហតាសា** អនុក្កមេន ហតតណ្ហា **អវស្សំវ** ឯកន្តេនេវ **អតាសា** ភយ

វហិតា យតោ ហោន្តិ, **អតោ** តស្មា **សព្ពបាបេ** សព្ពាកុសលេ **សតាសា** ភយសហិតា **វតាសាវ** និរវជ្ជវតាភិលាស វន្តោ សាធុជនា **សន្តិស្សិតា** សន្តិនិស្សិតាយោ **សាមិតាសា** សាមិភាវាសាយោ ករោន្តេវ។

៣៣. **យមកំ តំ បហេឡី ច, នេកន្តមធុរានិ’តិ;**
ឧបេក្ខិយន្តិ សព្ពានិ, សិស្សខេទភយា មយា។

៣៣. ននុ យមកំ នាម ករីនំ សាមត្ថិយវិសេសសូចកន្តិ តត្ថ តំ សោបយោគំ, បហេឡិកា ច សោបយោគា កីឡាវិនោទនេ សម្មាជដ្ឋានមន្តនេ បរព្យាមោហនេ [បរមព្យាមោហនេ (ក.), កាព្យាទាស ៣.៩៧] ច, តស្មា តត្ថ កថមុបេក្ខា ភវតោតិ អាហ “**យមក**”ន្តិអាទិ។ **តំ** យថាវុត្តំ **យមកញ្ច** សុករទុក្ករប្បភេទំ។ **បហេឡិកា** បន បុព្ពាចរិយេហិ សោឡស និទ្ទិដ្ឋា សមាគតាវញ្ចិតាទិកា។ តត្ថិទំ លក្ខណំ –

> **សមាគតា** នាម សិយា, គុឡ្ហត្ថា បទសន្ធិនា;
> **វញ្ចិតា**ញ្ញត្ថ រុឡ្ហេន, យត្ថ សទ្ទេន វញ្ចនា។
>
> **ឧក្កន្តា**តិព្យវហិត-ប្បយោគា មោហការិនី;
> សិយា **បមុស្សិតា** យស្សា, ទុព្ពោធត្ថា បទាវលិ។
>
> **សមានរូបា**’មុខ្យត្ថា-រោបាហិតបទា សិយា;
> **ផរុសា** បច្ចយាទីហិ, ជាតសទ្ទា កថញ្ចិបិ។
>
> **សង្ខ្យាតា** នាម សង្ខ្យានំ, យត្ថ ព្យាមោហការណំ;
> អញ្ញថា’ភាសតេ យត្ថ, វាក្យត្ថោ សា **បកប្បិតា**។
>
> សា **នាមន្តរិកា** យស្សា, នាមេ នានត្ថកប្បនា;
> **និភូតា**’វដ្ឋិតញ្ញត្ថា, តុល្យត្ថសុតិហេតុតោ។
>
> **សមានសទ្ទា** សា ឥដ្ឋ-សទ្ទបរិយាយសាធិតា;
> **សម្មូឡ្ហា** មូឡ្ហតាយេវ, និទ្ទិដ្ឋត្ថាបិ សាធុកំ។
>
> យស្សា សម្ពន្ធពាហុល្យា, នាមំ សា **បារិហារិកី**;
> **ឯកច្ឆន្នា** ភវេ ព្យញ្ជា-ធេយ្យំ និស្សយគោបនា។
>
> សា ភវេ **ឧភយច្ឆន្នា**, យស្សា ឧភយគោបនា;
> **សំកិណ្ណា** នាម សា យស្សា, នានាលក្ខណសង្ករោតិ។

ទោសត្តេបិ ចេសំ សព្ពេសំ ឧក្កន្តាទីសុ ទោសភាវេ នារោបិតព្ពា។ ឯសា ហិ [មនសោតិ (ក.)] “ពហុគុណេ បណមតិ”ច្ចាទិនា [សុពោធាលង្ការ ៨៤ គាថា] វាក្យសំកិណ្ណនាមេន ន វុត្តា, បកប្បិតា ច សំសយទោស បរិហារេន “យាតេ ទុតិយំ និលយ”ន្តិ [សុពោធាលង្ការ ១១២ គាថា] អាទិនា និទ្ទិដ្ឋា។

> “បភវា’នតវិត្ថិណ្ណា, តវា’ណា មហតី សតិ;
> ចិរាយ ជយតំ នាថ, បហុតផលសាធនី”តិ។

អយំ **សមាគតា**។

> “ភទ្ទមេវោ’បសេវេយ្យ, វិច្ឆិតមទកិព្ពិសំ;
> សម្បាបយេ បុរំ ខេមំ, ស ទន្តោ’ត្តនិសេវិន”ន្តិ។

អយំ **វញ្ចិតា**។

បមុស្សិតាទយោ តុ លក្ខណានុសារេន, តត្ថោទាហរណានុសារេន ច វេទិតព្ពា។

ឯវំ បុព្ពាចរិយេហិ បរិកប្បិតា បហេឡិកា ចេតិ ឯតានិ **សព្ពានិ ឯកន្តេន** និយមេន **ន មធុរានិ** អត្ថរសស្ស វា សទ្ទរសស្ស វា កស្សចិ អភាវេន អស្សាទិតព្ពានិ ន ហោន្តីតិ ឥមិនា ការណេន **សិស្សានមុប្បន្នោ ខេទោ**យេវ **ភយំ** តតោ តេសំ ខេទតោ វា ឧប្បន្នភយតោ មយា ឧបេក្ខិយន្តីតិ សម្ពន្ធនីយំ។

៣៣. ឯវំ សុករទុក្ករវសេន ទុវិធត្តំ វត្វា ករិនំ សាមត្ថិយប្បកាសនេ សប្បយោជនយមកានញ្ច, កីឡាវិនោទនេ សម្មោធដ្ឋានសម្មន្តនេ បរព្យាមោហនេ ចាតិ ឥមេសុ សប្បយោជនានញ្ច បហេឡិកានមវចនេ ការណំ និទ្ទិសតិ **"យមក"**មិច្ចាទិនា។ **តំ យមកំ** យថាវុត្តំ សុករទុក្ករាទិភេទំ យមកជាតញ្ច **បហេឡិ** ច បុព្ពាចរិយេហិ និទ្ទិដ្ឋា សមាគតាទិកា បហេឡិកា ច **ឥតិ** ឥមានិ **សព្ពានិ ឯកន្តមធុរានិ** ន ឥតិ អស្សាទេតព្ពស្ស អត្ថរសស្ស, សទ្ទរសស្ស វា និយមតោ អភាវា ឯកន្តេន អមធុរានិ, **ឥតិ** ឥមិនា ការណេន ច **សិស្សខេទភយា** សិស្សានំ អសហនសង្ខាតាយ អសហនេន ជាតាយ វា ភីតិយា ច មយា ឧបេក្ខីយន្តិ។ សិស្សានំ ខេទោយេវ ភយំ, សិស្សខេទតោ ឧប្បន្នំ វា ភយំ, តតោតិ វិគ្គហោ។

ឯត្ថ បហេឡិកា ឯវំ ទដ្ឋព្ពា –

សមាគតា ច វញ្ចិតុ-ក្កន្តា បមុស្សិតាបិ ច;
សមានរូបា ផរុសា, សង្ខ្យាតា ច បកប្បិតា។

អថោបិ នាមន្តរិកា, និភូតា ច បហេឡិកា;
អថោ សមានសទ្ទា ច, សម្មូឡ្ហា បារិហារិកី;
ឯកច្ឆន្នោភយច្ឆន្នា, សំកិណ្ណាតិ ច សោឡសាតិ។

តត្រិទំ លក្ខណំ –

សមាគតា នាម សិយា, គុឡ្ហត្ថា បទសន្ធិនា;
វញ្ចិតាញ្ញត្ថ រុឡ្ហេន, យត្ថ សទ្ទេន វញ្ចនា។

ឧក្កន្តាតិព្យវហិត-ប្បយោគា មោហការិនី;
សិយា **បមុស្សិតា** យស្សា, ទុព្ពោធត្ថា បទាវលិ។

សមានរូបា’មុខ្យត្ថា-រោបាហិតបទា សិយា;
ផរុសា បច្ចយាទីហិ, ជាតសទ្ទា កថញ្ចិបិ។

សង្ខ្យាតា នាម សង្ខ្យានំ, យត្ថ ព្យាមោហការណំ;
អញ្ញថា’ភាសតេ យត្ថ, វាក្យត្ថោ សា **បកប្បិតា**។

សា **នាមន្តរិកា** យស្សា, នាមេ នានត្ថកប្បនា;
និភូតា’វន្តិតញ្ញត្ថា, តុល្យត្ថសុតិហេតុតោ។

សមានសទ្ទា សា ឥដ្ឋ-សទ្ទបរិយាយសាធិតា;
សម្មូឡ្ហា មូឡ្ហតាយេវ, និទ្ទិដ្ឋត្ថាបិ សាធុកំ។

យស្សា សម្ពន្ធពាហុល្យា, នាមំ សា **បារិហារិកី**;
ឯកច្ឆន្នា ភវេ ព្យញ្ជា-ធេយ្យំ និស្សយគោបនា។

សា ភវេ **ឧភយច្ឆន្នា,** យស្សា ឧភយគោបនា;
សំកិណ្ណា នាម សា យស្សា, នានាលក្ខណសង្ករោតិ។

អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – **បទសន្ធិនា** បទានំ សន្ធានតោ **គុឡ្ហត្ថា** អបាកដត្ថា **សមាគតា** នាម សិយា។ **គុឡ្ហត្ថា**តិ បសិទ្ធានុវាទេន អបសិទ្ធា សមាគតា វិធីយតេ។ ឥតោ បរម្បិ អនុវាទានុវាទ្យភាវោ ឯវំ វេទិតព្ពោ។ **យត្ថ** បហេឡិកាយំ **អញ្ញត្ថ រុឡ្ហេន សទ្ទេន** អញ្ញស្មិំ អត្ថេ បសិទ្ធេន រុឡ្ហិសទ្ទេន វញ្ចនា **វញ្ចិតា** នាម សិយា។

អតិព្យវហិតប្បយោគា អតិសយេន អន្តរិតបយុជ្ជមានបទយុត្តា តតោយេវ **មោហការិនី** សម្មោហការិកា បហេឡិកា **ឧក្កន្តា** នាម។ **យស្សា** បហេឡិកាយ **បទាវលិ** បទបន្តិ **ទុព្ពោធត្ថា** ទុរនុពោធាភិធេយ្យា, សា **បមុស្សិតា** នាម។

អមុខ្យត្ថារោបាហិតបទា អប្បធានត្ថេ មុខ្យត្ថបកាសកសទ្ទានំ កិញ្ចិ សធម្មំ និស្សាយ អារោបនតោ ឧបដ្ឋិតបទយុត្តា **សមានរូបា** នាម សិយា។ **បច្ចយាទីហិ** បច្ចយាទេសាទីហិ **កថញ្ចិបិ** យេន កេនចិ បការេន **ជាតសទ្ទា** និប្ផន្នសទ្ទា **ផរុសា** នាម។

យត្ថ យស្សំ បហេឡិកាយំ **សង្ខ្យានំ** គណនំ វុត្តមបិ ព្យាមោហការណំ ហោតិ, សា បហេឡិកា **សង្ខ្យាតា នាម** សិយា។ **យត្ថ** យស្សំ បហេឡិកាយំ **វាក្យត្ថោ** សមុទាយត្ថោ **អញ្ញថា** អញ្ញេន បការេន **អាភាសតេ** វិញ្ញាយតេ, **សា បកប្បិតា** នាម។

យស្សា បហេឡិកាយ **នាមេ** បយុត្តាភិធានេ **នានត្ថកប្បនា** វិវិធាភិធេយ្យកប្បនា សម្ភវតិ, **សា** បហេឡិកា **នាមន្តរិកា** នាម។ **តុល្យត្ថសុតិហេតុតោ** សមានត្ថសទ្ទានំ បយោគហេតុយា **អវដ្ឋិតញ្ញត្ថា** បតិដ្ឋិតអញ្ញត្ថា ហោតិ, សា **និភូតា** នាម។

យា បហេឡិកា **ឥដ្ឋសទ្ទបរិយាយសាធិតា** ឥច្ឆិតត្ថសទ្ទស្ស វេវចនេហិ និប្ផាទិតា ហោតិ, **សា សមានសទ្ទា** នាម។ សាធុកំ **និទ្ទិដ្ឋត្ថាបិ** ទស្សិតអត្ថយុត្តាបិយា **មូឡ្ហតាយេវ** សម្មោហភាវត្តំ ឯវ ភវតិ, សា **សម្មូឡ្ហា** នាម។

យស្សា បហេឡិកាយ វិរចនេ **នាមំ** ទស្សិយមានំ នាមំ **សម្ពន្ធពាហុល្យា** សម្ពន្ធស្ស ពាហុលភាវតោ ភវតិ, **សា បារិហារិកី** នាម។ **យស្សា អាធេយ្យំ ព្យញ្ជ** អភិព្យញ្ជិយ បកាសេត្វា **និស្សយគោបនា** អាធារគុត្តិ ភវតិ, សា **ឯកច្ឆន្នា** នាម។

យស្សា បយោគេ **ឧភយគោបនា** ឧភិន្នមាធារាធេយ្យានំ គោបនា ភវតិ, សា **ឧភយច្ឆន្នា** នាម។ **យស្សា នានាលក្ខណសង្ករោ** សមាគតាទិនានាវិធលក្ខណានំ សង្ករោ ហោតិ, សា **សំកិណ្ណា** នាម សិយា។

ឥទានិ សមាគតាទីនំ លក្ខិយំ កមេន ឯវំ ញាតព្ពំ –

> “បភវា’នតវិត្តិណ្ណា, តវា’ណា មហតី សតី;
> ចិរាយ ជយតំ នាថ, បហុតផលសាធិនី”តិ។

អយំ **សមាគតា**។

នាថ តវ បភវតោ បដ្ឋាយ **នតវិត្តិណ្ណា** ឱណតវសេន បត្ថដា, ឯវំ សតិ នទី វិយ ទិស្សតិ។ **បភវ** បកដ្ឋត្ត សោភាវន្ត។ ភោ **នាថ តវ** តុយ្ហំ **មហតី សតី** មហន្តី សមានា **អាណា អានតវិត្តិណ្ណា** អត្តនិ នតេសុ ជនេសុ បត្ថដា **បហុតផលសាធិនី** ពហុលត្ថនិប្ផាទនី **ចិរាយ** ចិរកាលំ **ជយតំ** ឧក្កំសភាវេន បវត្តតុ។ ឯត្ថ បភវអានត ឥតិសន្ធិនា អត្ថោ គុឡ្ហោ។

> “ភទ្ទមេវា’បសេវេយ្យ, វិធូតមទកិព្ពិសំ;
> សម្បាបយេ បុរំ ខេមំ, ស ទន្តោ’ត្តនិសេវិត”ន្តិ។

អយំ **វញ្ចិតា**។

វិធូតមទកិព្ពិសំ វិនាសិតមទទោសំ **ភទ្ទមេវ** មន្ទបិយ [បិន្ទបិស្ស (ក.)] – ភទ្ទជាតិកេសុ ហត្ថីសុ ភទ្ទជាតិកហត្ថិមេវ ឧបសេវេយ្យាតិ វុត្តំ វិយ ទិស្សតិ។ **ភទ្ទមេវ** ឧត្តមបុរិសមេវ សេវេយ្យាតិ អត្ថោ។ សេវនំ កិមត្ថន្តិ ចេ? ហត្ថិបក្ខេ **ទន្តោ** សិក្ខិតោ **សោ** ហត្ថិ **អត្តនិសេវិតំ** អត្តានំ ភជិតំ ជនំ **ខេមំ** និព្ភយំ **បុរំ** នគរំ សម្បាបេតិ។ បុរិសបក្ខេ បន **ទន្តោ** ទមិតោ **សោ** អរិយបុគ្គលោ **អត្តនិសេវិតំ** អត្តានមុបសេវិតំ ជនំ **ខេមំ** និទ្ទុក្ខំ **បុរំ** និព្ពានបុរំ បាបេតិ។ ឯត្ថ កវិច្ឆិតឧត្តមត្ថោ អញ្ញេន ហត្ថិអត្ថេ វុឡ្ហេន សទ្ទេន វញ្ចនា នាម។

> “ពហុគុណេ បណមតិ, ទុជ្ជនានំប្បយំ ជនោ;
> ហិតំ បមុទិតោ និច្ចំ, សុគតំ សមនុស្សរ”ន្តិ។

អយំ **ឧក្កន្តា**។ តមស្សត្ថោ ឧបរិ អាគមិស្សតិ។

ព្យាកិណ្ណទោសត្តេ សតិបិ បហេឡិការុឡ្ហត្តា ឯសា តង្វា។ វុត្តញ្ហិ “បហេឡិកាយមារូឡ្ហា, ន ហិ ទុដ្ឋា កិលិដ្ឋតា”តិ។ តហ សម្ពន្ធីបទានំ អដ្ឋានដ្ឋាបនេន ព្យវហិតត្តំ ហោតិ។

“មុខផុល្លំ គិង្គមកំ, និយុរុគ្គត្ថនុន្នតំ;
បដច្ឆវីវរំ បោសោ, ភីរុយា ធារយន្តិយា”តិ។

អយំ **បមុស្សិតា**។

មុខផុល្លំ តិលកាទី **គិង្គមកំ** ឯវំនាមកំ បសាធនំ **និយុរុគ្គត្ថនុន្នតំ** និយុរំ វលយំ, ឧគ្គត្ថនំ បយោធរបដំ, ឧន្នតំ នលាដបដាទិកំ, មុខតោ ឧន្នតាភរណញ្ច **ធារយន្តិយា ភីរុយា** តត្ថិយា **បដច្ឆវី** ជិណ្ណវត្ថនិវាសី **បោសោ** បុរិសោ **វរំ** ឧត្តមោ។ ឯត្ថ ពហុបយោគរហិតេហិ សទ្ទេហិ រចិតត្តា អត្ថស្ស ទុរវពោធតា។

“នវ’គ្គរតនាន’ស្មឹ, ទិស្សន្តិ រតនាករេ;
បុរិសានេត្ថ អដ្ឋន្នំ, អដ្ឋា’សាធារណា’បរ”ន្តិ។

អយំ **សមានរូបា**។

អស្មឹ រតនាករេ អគ្គរតនានិ នវ ទិស្សន្តិ, **ឯត្ថ** តមេសុ រតនេសុ **អដ្ឋ** រតនានិ អដ្ឋន្នំ បុរិសានំ អសាធារណានិ, **អបរំ** រតនំ សាធារណំ។ តមានិ នវ លោកុត្តរានិ ចិត្តីកតាទិអត្ថេន “រតនានី”តិ ច តប្បភវោ សម្ពាសម្ពុទ្ធោ “អាករោ”តិ ច កប្បិតោតិ អមុខ្យត្ថេសុ រតនាទិសទ្ទានមារោបនំ ហោតិ។

“វិន្ទន្តិ ទេវគន្ធព្ពា, ហិមវន្តមហាតលេ;
រសវន្តេ សរេ សត្ត, ន នាគាបិ ឧបោសថា”តិ។

អយំ **ផរុសា**។

ហិមវន្តមហាតលេ ហិមាលយស្ស មត្ថកេ **រសវន្តេ** សោទកេ **សត្ត សរេ** អនោតត្តាទិកេ ទេវគន្ធព្ពា **វិន្ទន្តិ** សេវន្តិ, ឧបោសថា នាគាបិ ន វិន្ទន្តិ។ អយមបរត្ថោ។ ហិមវន្តមហាតលេ ចន្ទវំសិយុត្តេ មហាបាសាទតលេ **ទេវគន្ធព្ពា** កីឡមានា គន្ធព្ពា **រសវន្តេ** មធុរគុណយុត្តេ **សត្ត សរេ** វីណាយ ឆជ្ជាទិកេ សត្ត សរេ វិន្ទន្តិ, **នាគាបិ** អរិយាបិ **ឧបោសថាបិ** ឧបវុត្ថាបិ **ន វិន្ទន្តិ** នានុភវន្តិ។ ឯត្ថ ទិព្ពន្តីតិ **ទេវា**។ ឧបោសថោ ឯតេសមត្ថីតិ **ឧបោសថា**តិ វិគ្គហោ។ លក្ខណក្កមតោ បសិទ្ធបចុរបយោគតោ អញ្ញទត្ថា យេន កេនចិ លេសេន បច្ចយាទីនំ ជាតសទ្ទស្ស អត្ថិតា។

“គីតសទ្ទេ សរា ទ្វេ ទ្វេ, ទ្វេ ឆជ្ជញ្ញត្រ ឆស្សរា;
បញ្ចវណ្ណំ យថា ចក្ខុ, ឆព្ពណ្ណា នាសិកា តថា”តិ។

អយំ **សង្ខ្យាតា**។

គីតសទ្ទេ សរា ទ្វេ ហោន្តិ, **ឆជ្ជ’ញ្ញត្រ** ឆជ្ជតោ អញ្ញត្រ ឆជ្ជំ វជ្ជេត្វា ឧសភោ គន្ធារោ មជ្ឈិមោ បញ្ចមោ ធេវតោ និសាទោតិ។ ឯត្ថ យុគឡតោ ទ្វេ ទ្វេ **ឆស្សរា** ឆសរវន្តោ។ យថា ចក្ខុ បញ្ចវណ្ណំ ហោតិ, **តថា** ឯវំ នាសិកា ឆព្ពណ្ណា ហោតិ, គីតសទ្ទេ ឦការ**អ**ការសរទ្វយសព្ភាវតោ ច ឆជ្ជំ ឋបេត្វា ឧសភាទីសុ សរានំ តិវិធត្តា ច “ចក្ខូ”តិ សព្យញ្ជនវសេន បញ្ចវណ្ណានំ សព្ភាវតោ ច “នាសិកា”តិ ឆន្នំ សព្ភាវតោ ច ឯវំ វុត្តំ។ ឯត្ថ វុត្តសង្ខា គីតាទិសទ្ទសន្និដ្ឋានតោ សម្មោហការិនី ហោតិ។

“បាតុ វោ ឧទិតោ រាជា, សិរិមា រត្តមណ្ឌលោ;
សកន្តិគហនក្ខត្ត-សង្ឃយុត្តោ សុលក្ខណោ”តិ។

អយំ **បកប្បិតា**។

សិរិមា សិរិមន្តោ **វត្តមណ្ឌលោ** អនុវត្តជនបទមណ្ឌលោ, អនុវត្តអមច្ចមណ្ឌលោ វា **សកន្តិគហនក្ខត្តសង្ឃយុត្តោ** សកស្ស អត្តនោ អន្តេ សមីបេ គហនេហិ អវិរឡេហិ ខត្តសង្ឃេហិ ខត្តិយសមូហេហិ យុត្តោ សំយុត្តោ **សុលក្ខណោ** បសត្ថបុរិសលក្ខណោ **ឧទិតោ** បសិទ្ធោ **រាជា** នរិន្ទោ **វោ** តុម្ហេ **បាតុ** រក្ខតូតិ អយំ អនធិប្បេតត្ថោ។ **សិរិមា** “លក្ខិយា វាសដ្ឋានត្តា”តិ វុត្តត្តា សិរិមន្តោ **វត្តមណ្ឌលោ** ឧត្តមេន វត្តមណ្ឌលោ **សកន្តិគហនក្ខត្តសង្ឃយុត្តោ** កន្តិសហិតេហិ គហនក្ខត្តតារគណេហិ យុត្តោ **សុលក្ខណោ** សុដ្ឋុ សសលក្ខណោ **ឧទិតោ** ឧគ្គតោ **រាជា** ចន្ទោ **វោ** តុម្ហេ **បាតូ**តិ ឧភយបក្ខស្ស សាធារណគុណគុណីបទបរិគ្គហេន ឥធ វាក្យត្ថស្ស អញ្ញថា ទិស្សមានតា ហោតិ។

> “វុច្ចតា’ទោ ឥសិគ្យេ’កោ, សុមហន្តោបការវា;
> សនាតនោ ច ន ឥសិ, ន សខា ន សនាតនោ”តិ។

អយំ **នាមន្តរិកា**។

ឯកោ **អាទោ** បុព្វេ “ឥសី”តិ វុច្ចតិ, **សុមហន្តោបការវា** អតិមហន្តោបការសមន្នាគតោ **សនាតនោ ច** សស្សតោ ច ហោតិ, តថាបិ **ន ឥសិ** ឥសិ នាម ន ហោតិ, **ន សខា** មិត្តោបិ ន ហោតិ, **ន សនាតនោ** សស្សតោបិ ន ហោតិ, អយំ គម្យមានត្ថោ។ **សុមហា** អតិមហន្តោ ឯកោ **អាទោ** នាមាទិម្ហិ ឥសីតិ វុច្ចតិ, **អន្តោ** មជ្ឈេ **បការវា ប-**ការេន សមន្នាគតោ, **សនាតនោ ច** សស្សតោ ច ហោតិ, ឥសិបិ នាម ន ហោតិ, មិត្តោបិ ន ហោតិ, សោ **នាតនោ** តនឥតិ អក្ខរទ្វយរហិតោ **ន** ហោតិ។ អាទិមជ្ឈានំ វុត្តត្តា **អន្តេ**តិ ញាយតិ, “**ឥសិបតនវិហារោ**”តិ គហេតព្ពំ។ តត្ថ ឥសិបតននាមេន ឥសិអាទីនំ គម្យមានត្តត្តា នានត្ថកប្បនា ហោតិ។

> “ធាវន្តំ ឧទយា អត្ថំ, មុហុត្តំ ន និវត្តតិ;
> ន ចន្ទមណ្ឌលំ ឯតំ, នាបិ អាទិច្ចមណ្ឌល”ន្តិ។

អយំ **និភូតា**។

ឧទយា ឧទយតោ បភុតិ **អត្ថំ** យាវ អត្ថំ **ធាវន្តំ** ជវន្តំ **មុហុត្តំ** មុហុត្តកាលំ **ន និវត្តតិ** ន បុនាវត្តតិ។ ឯតំ ចន្ទមណ្ឌលម្បិ ន ហោតិ, អាទិច្ចមណ្ឌលម្បិ ន ហោតិ។ **ឧទយា** បដិសន្ធិតោ **អត្ថំ** យាវចុតិ។ **ធាវន្ត**ន្តិ អាយុកិច្ចតោ អាយុចន្ទាទីនមត្ថានំ, តប្បកាសកសទ្ទានញ្ច តុល្យត្តា ឯត្ថ បតិដ្ឋិតចន្ទាទិអត្ថន្តរានំ សម្ភវោ។

> “ទេវី កិត្តិមហីនាមំ, កឡារត្តរូបយំ បុរិ;
> ហិត្វា ន សរិ សោ ធីរោ, ករោន្តោប្យ’យ្យមរូបយ”ន្តិ [ករោន្តោមុត្តមរូបយន្តិ (ក.)]។

អយំ **សមានសទ្ទា**។

កិត្តិមហីនាមំ កិត្តិមហីនំ ទ្វិន្នំ នាមេន សមន្នាគតំ **ទេវី** អគ្គមហេសី **កឡារត្តរូបយំ បុរិ** កឡារអត្ថានំ ទ្វិន្នំ នាមេន សមន្នាគតំ បុរិ នគរញ្ច សោ ធីរោ **ហិត្វា** បរិច្ចជិត្វា **ឧយ្យមរូបយំ** ឧយ្យមនាមេន សមន្នាគតំ ករោន្តោ អបិ **ន សរិ** សម្បត្តឹ នានុសរិ, យសោធរាទេវិញ្ច កបិលវត្ថុបុរិញ្ច ហិត្វា វីរិយសង្ខាតបធានំ ករោន្តោ មហាសត្តោ សម្បត្តឹ ន សរិ, ឯត្ថាភិមត**យសោធរា**ទិសទ្ទានំ បរិយាយេហិ **កិត្តិមហី**សទ្ទាទីហិ រចិតតា។

> “ចតុទ្ទិសាមុខា ពន្ទា, ចត្តារោ សិន្ទវា សយំ;
> បរិភុញ្ជន្តិ និក្ខិត្តំ, តិណំ មជ្ឈេ យថាសុខ”ន្តិ។

អយំ **សម្មូឡ្ហា**។

សិន្ទវា ចត្តារោ អស្សា **ចតុទ្ទិសាមុខា** យថា ចតុទ្ទិសាសម្មុខា ហោន្តិ, តថា **ពន្ទា** មជ្ឈេ និក្ខិត្តំ តិណំ សយំ យថាសុខំ បរិភុញ្ជន្តិ, អញ្ញមញ្ញំ បិដ្ឋឹ កត្វា ពន្ទា វិយ ខាយតិ, តេ បន សម្មុខំ កត្វា ពន្ទា ហោន្តិ។ ឯត្ថ “ចតុទ្ទិសាមុខាពន្ទា”តិ និទ្ទិដ្ឋត្តា បិដ្ឋឹ កត្វា ពន្ទាតិ សម្មូឡ្ហតា ហោតិ។

> “ជនោ ជីវនជានន្ទ-ករពន្ធុស្ស ភាសិតំ;
> សក្ករោន្តោវ បប្បោតិ, បុញ្ញាវិក្ខយគោចរេ”តិ។

អយំ **បារិហារិកី**។

ជីវនជានន្ទុករពន្ធុស្ស ជីវនតោ ឧទកតោ ជាតានំ បទុមានំ អានន្ទករស្ស សូរិយស្ស ពន្ធុស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស **ភាសិតំ** វចនំ **សក្ករោន្តោ** បូជេន្តោ ជនោ **បុញ្ញវិក្ខយគោចរេ** បុញ្ញានំ បដិបក្ខត្តា បុញ្ញវិសង្ខាតានំ អកុសលានំ ខយស្ស និមិត្តភូតំ និព្ពានមារម្មណំ កត្វា ឧប្បន្នេ មគ្គផលេ **បយ្យោតិ** បាបុណាតិ។ ឯត្ថ ជីវនជានំ អានន្ទករស្ស ពន្ធុស្សេតិ ច, បុញ្ញវិនំ ខយនិមិត្តំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តេតិ ច ឥមិនា ពុទ្ធោ មគ្គផលា ច បារម្បរិយេន សម្ពន្ធេន វុត្តាតិ សម្ពន្ធានំ ពាហុល្លភាវោ។

> “ន គណ្ហាតិ មហន្តម្បិ, សទ្ទំ ន ច វិភូសនំ;
> ចតុប្បទស្ស កស្សាបិ, កណ្ណោយំ ន កិលាផលោ”តិ។

អយំ **ឯកច្ឆន្នា**។

កស្សាបិ ចតុប្បទស្ស កណ្ណោ មហន្តម្បិ សទ្ទំ ន គណ្ហាតិ, អារម្មណំ ន ករោតិ, វិភូសនម្បិ ន គណ្ហាតិ។ តថាបិ អយំ កណ្ណោ អផលោ ន កិល, សផលតោ និប្ផលោ ន ហោតិ កិរ។ អស្សកណ្ណោ វុក្ខោ។ ឯត្ថ កណ្ណោតិ អាធេយ្យំ កត្វា តទាធារស្ស អវចនតោ និស្សយគុត្តិ។

> “អលង្ករោន្តោ ភុវនំ, សស្សិរិកោ សទេវកំ;
> កស្មឹ សញ្ជាតសំវទ្ធោ, កោ កេន នុបលិម្បតី”តិ។

អយំ **ឧភយច្ឆន្នា**។

សស្សិរិកោ សទេវកំ ភុវនំ អលង្ករោន្តោតិ ពុទ្ធោ វិយ ខាយតិ។ **ភុវនំ** ភុវនសង្ខាតំ **កំ** ជលំ សទា ឯវ អលង្ករោន្តោ **សស្សិរិកោ** លក្ខិយសមន្នាគតោ **កស្មឹ** ជលេ សញ្ជាតសំវទ្ធោ **កោ** កតរោ **កេន** ជលេន **ន ឧបលិម្បតិ** ន លិម្បតិ។ បទុមោតិ វិសជ្ជនំ។ បទុមោ ហិ បំសុបំសុកលិង្គោ។ ឥហ ជលបទុមានំ ទ្វិន្នម្បិ ឆាទិតត្តា ឧភយច្ឆន្នា នាម។

> “អាទោ សោយេវ យោ អន្តេ, មជ្ឈិមស្សាទិ មជ្ឈិមោ;
> សិទ្ធន្តាទីសុ វត្តន្តំ, អសង្ខតបទំ វទា”តិ។

អយំ **សំកិណ្ណា**។

អន្តេ អវសានេ យោ ហោតិ, អាទោបិ សោយេវ ហោតិ, មជ្ឈិមស្ស អាទិភូតោ មជ្ឈិមោ ឯវ ហោតិ, **សិទ្ធំ** និប្ផន្នំ **តាទីសុ** អរិយេសុ វត្តន្តំ អសង្ខតបទំ **វទ** កថេហីតិ អយមបរត្ថោ។ **អាទោ** អាទិម្ហិ **សោយេវ** សការោ ឯវ **អន្តេ** បរិយោសានេ **យោ** យការោយេវ, **មជ្ឈិមោ** មជ្ឈិមវណ្ណោ **មជ្ឈិមស្ស** សទ្ទស្ស **អាទិ** មការោ, **សិទ្ធន្តាទីសុ** មតសមយកាលាទីសុ វត្តន្តំ វាចកភាវេន បវត្តន្តំ **អសង្ខតបទំ** សង្ខតតោ អញ្ញត្តា អសង្ខតភូតំ បញ្ញត្តឹ **វទ** កថេហីតិ។ សមយសទ្ទោ ហិ នាមបញ្ញត្តិ។ ឯត្ថ **សិទ្ធន្ត**សទ្ទេន **អាទិ**សទ្ទស្ស សង្គហិតត្តា តាទិអត្ថោ លព្ភតីតិ អត្ថស្ស គុឡ្ហតាយ សមាគតាលក្ខណេន ច “សោ”តិ “យោ”តិ “អសង្ខតបទ”ន្តិ អញ្ញត្ថវុឡ្ហសទ្ទេន វញ្ចិតត្តា វញ្ចិតាលក្ខណេន ច **សមយ**សទ្ទេ នានត្ថកប្បនតោ នាមន្តរិកាលក្ខណេន ចាតិ តីហិបិ លក្ខណេហិ មិស្សិតោតិ។ សេសេសុបិ សំកិណ្ណត្តំ ឯវមេវ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ តត្ថ វុត្តលក្ខណានុសារេនេវ សមាគតាទីនំ អន្វត្ថសញ្ញតា វេទិតព្ពា។

> **៣៤. ទេសកាលកលាលោក-ញាយាគមវិរោធិ យំ;**
> **តំ វិរោធិបទំ ចេ’ត-មុទាហរណតោ ផុដំ។**

៣៤. “**ទេសិ**”ច្ចាទិ។ **ទេសោ** ថលជលទេសាទិ។ **កាលោ** រត្តិន្ទិវោ។ **កលា** នច្ចគីតាទយោ។ **លោកោ** ចរាចរភូតប្បវត្តិ។ **ញាយោ** យុត្តិ។ **អាគមោ** ឥធ ពុទ្ធវចនំ។ អញ្ញត្ថ តុ សុតិធម្មសំហិតា, តេ ច។ តេហិ វិរោធោ អស្ស អត្ថីតិ **ទេស...បេ.... វិរោធិ**។ យន្តិ អនុវទិត្វា។ **តំ វិរោធិបទ**ន្តិ វិធីយតេ។ **ឯតញ្ច** បទំ **ឧទាហរណតោ** លក្ខិយតោ **ផុដំ** បាកដំ។ យតោ ជលជាទីនំ ថលាទីសុ បាតុភាវាទិ, រត្យាទីសុ សម្ពវន្តានំ កុសុមាទីនំ ទិវាទីសុ សម្ភវោ ច, “នច្ចគីតាទិចតុសដ្ឋិយា កលាសុ ភិន្នឆជ្ជោ នាម សត្តសរោ”តិអាទិនា កលាសត្ថាភិហិតលក្ខណាតិក្កមវិរោធោ ច, “អគ្គិសីតលោ, និស្សារោ ខទិរោ”តិអាទិនា លោកសីមាតិក្កមោ ច,

វុត្តាយបា’នរុប្បត្តសមុប្បត្តិយា មិទ្ធស្ស រូបភាវាបាទនាទិញាយវិរោធោ ច, យថាសកមាគមេន វិរោធោ ច សុខេន ច សក្កា បាកដត្តា វិញ្ញាតុំ, តតោ សព្ពមេតំ នោទាហដន្តិ អធិប្បាយោ។

៣៤. ឯវំ យមកបហេឡិកានមទស្សនេ ការណំ វត្វា ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេន សម្បត្តវិរោធិទោសំ “**ទេសកាលិ**”ច្ចាទិនា វទតិ។ **យំ** បទំ **ទេសោ** ថលជលបព្ពតាទិ។ **កាលោ** រត្តិន្ទិវោ ហេមន្តាទិវសេន តិវិធោ, វសន្តាទិវសេន ឆព្ពិធោ។ **កលា** នច្ចគីតាទិចតុសដ្ឋិ។ **លោកោ** ថាវរជង្គមភូតបវត្តិសង្ខាតោ។ **ញាយោ** យុត្តិ។ **អាគមោ** ឥហ ពុទ្ធវចនំ, អញ្ញត្ថ បន សុតិធម្មសំហិតោ ច។ តេហិ វិរោធោ អស្ស អត្ថីតិ **ទេស...បេ.... វិរោធិ។ តំ វិរោធិបទំ** នាម។ **ឯតំ** វិរោធិបទំ **ឧទាហរណតោ** លក្ខិយតោ **ផុដំ** បរិព្យត្តំ។ វស្សិកជាតិសុមនាទីនំ ជលជាទិភាវោ ច, បទុមកុមុទាទីនំ ថលជាទិភាវោ ច, រត្តិអាទីសុ លព្ភមានានំ កុមុទាទីនំ ទិវាទីសុ សម្ភវោ ច, នច្ចគីតាទិចតុសដ្ឋិយា កលាសុ “ឆជ្ជោ ឧសភោ គន្ធារោ មជ្ឈិមោ បញ្ចមោ ធេវតោ និសាទោ”តិ ទស្សិតសត្តសរានមេកទេសស្ស ឆជ្ជស្ស ភិន្នសត្តសរោ ឆជ្ជោ នាមាតិ សមុទាយវសេន វោហារករណាទីហិ សត្តាគតតំ, លក្ខណាតិក្កមញ្ច, “អគ្គិ សីតលោ, ចន្ទនំ ឧណ្ហំ, ខទិររុក្ខោ និស្សារោ, ឯរណ្ឌោ សសារោ” ឥច្ចាទិនា លោកមរិយាទាតិក្កមោ ច, មិទ្ធស្ស អរូបភាវុបបត្តិយា វុត្តាយបិ រូបភាវសាធនសទិសយុត្តិវិរោធិកថនញ្ច, យថាសកមាគមមតិក្កម្ម កថនញ្ចាតិ សព្ពេសំ វិរុទ្ធសភាវស្ស បាកដត្តា ឧទាហរណំ ន ទស្សយិស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។ ឥមេសមេវ ទេសាទិវិរោធីនមវិរុទ្ធត្តំ ឯត្ថេវ វិរោធិបទទោសបរិហារេ “ពោធិសត្តប្បភាវេនា”តិច្ចាទិនា ទិស្សតិ។ ទេស...បេ.... គមេហិ វិរោធោ, សោ អស្ស អត្ថីតិ ទេស...បេ.... វិរោធិ។ និទ្ទាយំ អយមស្សត្ថីតិ វិវច្ឆិតា។

៣៥. យ’ទប្បតីត’មានីយ, វត្តព្ពំ នេយ្យមាហុ តំ;
យថា សព្ពាបិ ធវលា, ទិសា រោចន្តិ រត្តិយំ។

៣៥. “**យ**”មិច្ចាទិ។ **អប្បតីតំ** សទ្ទតោ, អត្ថតោ វា អនធិគតំ នហុញ្ញថាវគមោ គន្ថន្តរាភាវតោ។ វក្ខតិ ហិ “ទុល្លភាវគតី សទ្ទ-សាមត្ថិយវិលង្ឃិនី”តិ។ យំ កិញ្ចិ បទំ សមានីយ អានេត្វា វត្តព្ពំ, តំ នេយ្យមាហុ។ **យថេ**ត្យុទាហរតិ។ **សព្ពាបិ** សកលាបិ **ទិសា** បុព្ពទិសាទយោ ទស ទិសា **រត្តិយំ** រជន្យំ **ធវលា** ឧជ្ជលា **រោចន្តិ** ទិប្បន្តីតិ ឯត្តកេ និទ្ទិដ្ឋេ ចន្ទមរីចិនោ ឯត្ថ នេយ្យត្តំ។

៣៥. ឥទានិ នេយ្យទោសមុទាហរតិ “**យ**”មិច្ចាទិនា។ **យំ** បទំ **អប្បតីតំ** បទន្តរេន, តេនាភិហិតត្ថេន វា “ឥមស្សត្ថោយ”មិតិ អវិញ្ញាតំ អានីយ វត្តព្ពំ, តតោយេវ បទន្តរមានីយ វត្តព្ពំ ហោតិ, **តំ នេយ្យមាហុ** “នេយ្យទោសោ”តិ បោរាណា អាហុ។ **យថា** តត្ថោទាហរណមីទិសំ “សព្ពាបិ ធវលា ទិសា រោចន្តិ រត្តិយ”ន្តិ។ **សព្ពាបិ ទិសា** បុព្ពទក្ខិណាទយោ ទស ទិសា **ធវលា** សេតា **រត្តិយំ** រជន្យំ **រោចន្តិ** ទិប្បន្តិ។ ឯត្ថ ទិសាយ វិសេសនំ ធវលគុណំ កេលាសកូដសុធាភិត្តិចន្ទរំសិអាទីសុ កុតោ សញ្ជាតមិតិ អនិច្ឆិតត្តា អញ្ញនិវត្តនត្ថំ ចន្ទកិរណាទិវាចកបទំ អានេត្វា ធវលតា ឥមិនេតិ វត្តព្ពត្តា **ធវល** បទំ នេយ្យទោសេន ទុដ្ឋំ ហោតិ។ បតីតំ វិញ្ញាតំ, ន បតីតំ **អប្បតីតំ**។ ឯត្ថ **អ**ការោ បសជ្ជបដិសេធោ។

៣៦. នេទិសំ ពហុ មញ្ញន្តិ, សព្ពេ សព្ពត្ថ វិញ្ញុនោ;
ទុល្លភា’វគតី សទ្ទ-សាមត្ថិយវិលង្ឃិនី។

៣៦. អប្បតីតំ និច្ឆន្តិ វិញ្ញូតិ ទស្សេតុមាហ “**នេ**”តិអាទិ។ **ឦទិសំ** អនន្តរេ វុត្តប្បការំ នេយ្យំ សព្ពេបិ **វិញ្ញុនោ** ញេយ្យវិទូ **សព្ពត្ថ** គជ្ជាទិកេ **ន ពហុ មញ្ញ**ន្តិ ន សម្ភាវេន្តិ នប្បយុជ្ជន្តិ។ កី ន ពហុមញ្ញន្តីតិ ចេ អាហ “**ទុល្លភា**”តិអាទិ។ តថា ហិ **អវគតី** អត្ថាវគមោ **សទ្ទំ** វាចកំ, **សាមត្ថិយញ្ច** ញាយំ **វិលង្ឃយតិ** ចជតិ អនុបទស្សនតោតិ **សទ្ទសាមត្ថិយវិលង្ឃិនី ទុល្លភា ន** លព្ភតេ។ ញាយោបត្តោ វា សទ្ទោបត្តោ វា យោត្ថោ ន ហោតិ។ សោ នប្បតីយតេ យថា មនសិ អវដ្ឋិតមត្តេនាតិ អត្ថោ។ តស្មា សទ្ទតោ, អត្ថតោ វា បតីតព្ពមនេយ្យំ, តព្ពិបរីតំ នេយ្យន្តិ វិញ្ញេយ្យំ។

៣៦. ឥមំ អប្បតីតបទំ វិញ្ញូហិ នាភិមតន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**នេទិស**”មិច្ចាទិ។ **ឦទិសំ** យថាវុត្តប្បការំ នេយ្យំ **សព្ពេ វិញ្ញុនោ សព្ពត្ថ** គជ្ជបជ្ជាទិកេ **ន ពហុ មញ្ញន្តិ** ន សម្ភាវេន្តិ នប្បយោជេន្តិ។ **អវគតី** អត្ថាវពោធោ **សទ្ទសាមត្ថិយវិលង្ឃិនី** សទ្ទសង្ខាតវាចកញ្ច សាមត្ថិយសង្ខាតញាយញ្ច អតិក្កម្ម បវត្តិនី **ទុល្លភា** តាទិសបយោគាភាវតោ ទុល្លភា ហោតិ។ យោ អត្ថោ សទ្ទាគតោ, ញាយាគតោ វា ន ហោតិ, សោ កត្តុនោ មនសិ បតិដ្ឋិតមត្តេន បតីតោ ន ហោតីតិ តំ បទំ នេយ្យទោសមិតិ សព្ពេ កវិនោ បរិហរន្តីតិ អធិប្បាយោ។ ពហុមានំ ករោន្តីតិ វាក្យេ ពហុមញ្ញន្តីតិ នាមធាតុ។ សទ្ទសាមត្ថិយំ វិលង្ឃយតិ សីលេនាតិ **សទ្ទសាមត្ថិយវិលង្ឃិនី**។

៣៧. សិយា វិសេសនាបេក្ខំ,
យំ តំ បត្វា វិសេសនំ;
សាត្ថកំ តំ យថា តំ សោ,
ភិយ្យោ បស្សតិ ចក្ខុនា។

៣៧. “**សិយា**”ឥច្ចាទិ។ **យំ** បទំ វិសេសនំ បត្វា អត្ថេន សហ វត្តតីតិ **សាត្ថកំ**។ និព្ពិសេសនន្តុ វុត្តត្ថមេវ ហោតិ។ **តំ វិសេសនាបេក្ខំ** សិយា។ “**តំ យថេ**”ត្យាទិនា ឧទាហរតិ។ “បស្សតី”តិ វុត្តេ “ចក្ខុនា”តិ លព្ភតេវ។

៣៧. “**សិយា**”មិច្ចាទិ។ **យំ** បទំ វិសេសនំ បត្វា **សាត្ថកំ** អត្ថសហិតំ, តទភាវេ និរត្ថកំ ហោតិ, **តំ វិសេសនាបេក្ខំ** នាម សិយា។ **តំ យថា** តស្សោទាហរណមេវំ “តំ សោ ភិយ្យោ បស្សតិ ចក្ខុនា”តិ។ **សោ** បុរិសោ **តំ** បុរិសំ **ភិយ្យោ** យេភុយ្យសា ចក្ខុនា បស្សតិ។ ឯត្ថ “បស្សតី”តិ វុត្តេយេវ “ចក្ខុនា”តិ ញាយតិ។ **ចក្ខុនា**តិ វិសេស្យបទំ វិសេសនំ លទ្ធាវ សាត្ថកំ ហោតិ។ វិសេសនេ អបេក្ខា អស្សាតិ ច, សហ អត្ថេន វត្តមានំ សាត្ថកមិតិ ច សមាសោ។

៣៨. ហីនំ ករេ វិសេស្សំ យំ, តំ ហីនត្ថំ ភវេ យថា;
និប្បភីកតខជ្ជោតោ, សមុទេតិ ទិវាករោ។

៣៨. “**ហីន**”មិច្ចាទិ ។ **យំ** វិសេសនបទំ **វិសេស្សំ** វិសេសិតព្ពំ **ហីនំ** លាមកំ **ករេ** ករេយ្យ, **តំ** វិសេសនបទំ **ហីនត្ថំ** ហីនោ អត្ថោ យស្ស តំ ហីនត្ថំ នាម ភវេយ្យ។ “**យថា**”ឥត្យាទិនា ឧទាហរតិ។ និប្បភីកតោ ខជ្ជោតោ យេន សោ **ទិវាករោ** បភាករោ **សមុទេតិ** ឧបគច្ឆតីតិ។ ឯត្ថ ខជ្ជោតប្បភាបហរណេ ន ថុតិ ទិវាករស្សាតិ។

៣៨. “**ហីនំ ករេ**”ច្ចាទិ។ **យំ** បទំ វិសេស្សំ ហីនំ ករោតិ, តំ ហីនត្ថំ ភវេ។ យថា តត្ថោទាហរណមេវំ “និប្បភីកតខជ្ជោតោ, សមុទេតិ ទិវាករោ”តិ។ បភាវហិតកតា ខជ្ជោតា យេន សោ **ទិវាករោ** សូរិយោ **សមុទេតិ** ឧគ្គច្ឆតិ។ “និប្បភីកតខជ្ជោតោ”តិ ឥមិនា វិសេសនេន លាមកាលោកលទ្ធយុត្តស្ស ខជ្ជោបនកស្ស អភិភវនប្បកាសនំ សហស្សរំសិនោ និន្ទាយេវ, ន ថុតីតិ វិសេស្សំ ហីនត្ថំ ហោតិ។ ហីនោ អត្ថោ យស្សេតិ ច, នត្ថិ បភា ឯតេសន្តិ ច, និប្បភា កតាតិ ច, និប្បភីកតា ខជ្ជោតា យេនាតិ ច វិគ្គហោ។

៣៩. បាទបូរណមត្តំ យំ, អនត្ថមិតិ តំ មតំ;
យថា ហិ វន្ទេ ពុទ្ធស្ស, បាទបង្កេរុហម្បិច។

៣៩. ហិ អបិ ចសទ្ទានំ បាទបូរណមត្តត្តា អនត្ថកត្តំ។ វិសេសនវិសេស្យបទទោសោ។

៣៩. “**បាទបូរណិ**”ច្ចាទិ។ **យំ** បទំ **បាទបូរណមត្តំ** ចតុត្ថំសសង្ខាតស្ស បាទស្ស បូរណមត្តមេវ ហោតិ, **តំ អនត្ថមិតិ មតំ** ញាតំ។ **យថា**សទ្ទោ វុត្តត្ថោ។ ពុទ្ធស្ស **បាទបង្កេរុហំ** បាទម្ពុជំ វន្ទេតិ។ ឯត្ថ **ហិ អបិចា**តិ ឥមេសំ សមត្ថនាទិអត្ថេសុ អប្បវត្តិតោ កេវលំ បាទបូរណមត្តតោ អនត្ថកត្តំ។ **មត្ត**សទ្ទោ អវធារណេ។ វិសេសន វិសេស្យបទទោសោ។

បទទោសនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វាក្យទោសនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤០. សទ្ទតោ អត្ថតោ វុត្តំ, យត្ថ ភិយ្យោបិ វុច្ចតិ;
តមេកត្ថំ យថា’ភាតិ, វារិទោវារិទោ អយំ។

៤០. “**សទ្ទតោ**”ឥច្ចាទិ។ **សទ្ទតោ** វាចកេន តស្មឹយេវត្ថេ តស្សេវ សទ្ទស្ស បុន បយោគតោ **អត្ថតោ** អភិធេយ្យេន បុព្ពបដិបាទិកស្សេវ វត្ថុស្សាវិសេសេន បុន បដិបាទនតោ **វុត្តំ** បយុត្តំ យំ បទត្ថរូបំ **យត្ថ** យស្មឹ វាក្យេ **ភិយ្យោបិ វុច្ចតិ** បុនបិ បយុជ្ជតេ, តមេកត្ថន្តិ អនុវទិត្វា “**យថេ**”ច្ចាទិនា វិធីយតេ។ វារឹ ទទាតីតិ **វារិទោ**។ អយំ **វារិទោ** មេឃោ **អាភាតិ** ទិប្បតីតិ។ ជលទានមត្តាបេក្ខាយ ឥទំ សទ្ទតោ ឯកត្ថំ។

៤០. ឥទានិ ឧទ្ទិដ្ឋក្កមេន វាក្យទោសំ និទ្ទិសតិ “**សទ្ទតោ**”ច្ចាទិនា។ **សទ្ទតោ** វាចកេន **អត្ថតោ** អភិធេយ្យេន **វុត្តំ** បយុត្តំ យំ បទត្ថរូបំ **យត្ថ** យស្មឹ វាក្យេ **ភិយ្យោបិ** បុនបិ **វុច្ចតិ** យុជ្ជតេ, **តំ** វាក្យំ **ឯកត្ថំ** នាម

ទោសោ។ ឧទាហរណំ “**យថិ**”ច្ចាទិ។ **វារិទោ** ជលទាយកោ **អយំ វារិទោ** មេឃោ **អាភាតិ** ទិប្បតិ។ សម្បត្តិសាធកំ “ជលទាយកោ”ច្ចាទិវិសេសនំ វិនា ជលទានមត្ថស្ស វុត្តត្តា សទ្ទតោ ឯកត្ថំ នាម ហោតិ។

យថា ច

៤១. តិត្ថិយង្កុរពីជានិ, ជហំ ទិដ្ឋិគតានិ’ហ;
បសាទេតិ បសន្នេ សោ, មហាមុនិ មហាជនេ។

៤១. តិត្ថិយសង្ខាតានំ អង្កុរានំ **ពីជានិ** ឧប្បត្តិហេតុភូតានិ **ទិដ្ឋិគតានិ** ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ **ជហំ** ជហន្តោ ទូរីករោន្តោ **សោ មហាមុនិ** សម្មាសម្ពុទ្ធោ **ឥហ** លោកេ អត្ថនិ **បសន្នេ** បសាទពហុលេ មហាជនេ បសាទេតីតិ អបរមុទាហរណំ។ បសាទសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស “**បសន្នេ បសាទេតី**”តិ វុត្តត្តា ឥទមត្ថតោ ឯកត្ថំ។

៤១. “**តិត្ថិយិ**”ច្ចាទិ។ សោ មហាមុនិ **តិត្ថិយង្កុរពីជានិ** តិត្ថិយសង្ខាតានំ អង្កុរានំ ឧប្បត្តិការណភូតានិ **ទិដ្ឋិគតានិ** សស្សតាទិភេទភិន្នា ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិយោ **ជហំ** ជហន្តោ អបនេន្តោ **ឥហ** លោកេ **បសន្នេ** អត្ថនិ បសន្នេ **មហាជនេ** បសាទេតិ។ **បសន្ន**សទ្ទេន វុត្តប្បសាទសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស **បសាទេតី**តិ ក្រិយាបទេនបិ វុត្តត្តា សទ្ទេភិន្នេបិ អត្ថតោ ឯកន្តិ អត្ថតោ ឯកត្ថស្សុទាហរណំ។ តិត្ថិយា ឯវ អង្កុរានិ, តេសំ ពីជានិ, ទិដ្ឋីសុ គតានិ, ទិដ្ឋិយោ ឯវ គតានីតិ វា វិគ្គហោ។

៤២. អារទ្ធក្កមវិច្ឆេទា, ភគ្គរីតិ ភវេ យថា;
កាបិ បញ្ញា, កោបិ គុណោ, បកតីបិ អហោ តវ។

៤២. **អារទ្ធោ** វត្តុមុបក្កមន្តោ, **កមោ** វចនបដិបាដិ។ តស្ស **វិច្ឆេទោ** ភង្គោ, តតោ។ “**យថេ**”តិអាទិនា ឧទាហរតិ។ អវុត្តស្សបិ បសាទវសា អជ្ឈាហរោតិ។ មហាមុនិ **តវ** តេ **បញ្ញា កាបិ** សាតិសយត្តា អនិទ្ទារិតំ សភាវវិសេសា កាចិយេវ, អហោ បវត្តមានាយបិ វសភាវស្សានិទ្ទារិតត្តា អច្ឆរិយន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ **កាបិ កោបី**តិ សព្ពនាមបទក្កមស្ស **បកតី**តិ ឯត្ថ វិច្ឆិន្នត្តា ភគ្គរីតិ។

៤២. “**អារទ្ធក្កមិ**”ច្ចាទិ។ **អារទ្ធក្កមវិច្ឆេទា** វត្តុមារទ្ធបទក្កមស្ស វិច្ឆេទហេតុ **ភគ្គរីតិ ភវេ** ភគ្គរីតិវាក្យទោសោ ភវតិ។ ឧទាហរតិ “**យថិ**”ច្ចាទិ។ មហាមុនិ **តវ** តុយ្ហំ **បញ្ញា** សាតិសយភូតា បញ្ញា **កាបិ** វចនវិសយាតិក្កន្តត្តា កាបិយេវ។ **គុណោ** សីលសមាធិអាទិអនញ្ញសាធារណគុណសមូហោ **កោបិ** បមាណបរិគ្គហស្ស កេនចិ លេសេនបិ កត្តុមសក្កុណេយ្យត្តា កោបិយេវ។ **បកតីបិ** អចិន្តេយ្យភូតា បកតីបិ ឯវមេវ **អហោ** វិជ្ជមានានំយេវ បញ្ញាទីនំ សភាវាវពោធស្ស ទុក្ករតា អច្ឆរិយា។ **កាបិ កោបី**តិ បទក្កមស្ស “**បកតី**”តិ ឯត្ថ សុញ្ញត្តា រីតិភង្គោ។ អារទ្ធោយេវ កមោ, តស្ស វិច្ឆេទោ, ភគ្គា រីតិ អស្ស, ឯត្ថ វាតិ វិគ្គហោ។

៤៣. បទានំ ទុព្ពិនិក្ខេបា, ព្យាមោហោ យត្ថ ជាយតិ;
តំ ព្យាកិណ្ណន្តិ វិញ្ញេយ្យំ, តទុទាហរណំ យថា។

៤៣. “**បទាន**”មិច្ចាទិ។ **យត្ថ** យស្មឹ វាក្យេ **បទានំ** ស្យាទ្យន្តាខ្យាតិកានំ **ទុព្ពិនិក្ខេបា** ទុដ្ឋបនតោ **ព្យាមោហោ** សំមុឡ្ហតា **ជាយតិ** ឧប្បជ្ជតិ, **តំ** វាក្យំ ព្យាកិណ្ណន្តិ **វិញ្ញេយ្យំ** ញាតព្ពំ។ **តស្ស** ព្យាកិណ្ណស្ស **ឧទាហរណំ** លក្ខិយំ “**យថេ**”តិ ទស្សេតិ។ យថា ឥទំ, តថា អញ្ញម្បីតិ អត្ថោ។

៤៣. “**បទានិ**”ច្ចាទិ។ **បទានំ** ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តបទានំ **ទុព្ពិនិក្ខេបា** ទុដ្ឋបនតោ **យត្ថ** វាក្យេ **ព្យាមោហោ** សំមោហោ ជាយតិ, **តំ** ព្យាកិណ្ណទោសោតិ វិញ្ញេយ្យំ។ **តទុទាហរណំ** តស្ស ព្យាកិណ្ណទោសស្ស លក្ខិយំ **យថា** ឥមិនា វក្ខមាននយេន។

៤៤. ពហុគុណេ បណមតិ, ទុជ្ជនានំ ប្បយំ ជនោ;
ហិតំ បមុទិតោ និច្ចំ, សុគតំ សមនុស្សរំ។

៤៤. ពហុអនន្តត្តា ពហុភូតេ គុណេ សីលាទិកេ **សមនុស្សរំ** សម្មទេវ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ អនុស្សរន្តោ គុណវិសយសតី បច្ចុបដ្ឋាបេន្តោ តេនេវ ការណេន **បមុទិតោ** ហដ្ឋបហដ្ឋោ **អយំ ជនោ** សព្ពោបិ លោកោ **ទុជ្ជនានំ** សុជនេតរានម្បិ ទេវទត្តាទីនំ **និច្ចំ** កាលំ ហិតំ **សុគតំ** សម្មាសម្ពុទ្ធំ **បណមតិ** នមស្សតីតិ អយំ អត្ថោ កវិវញ្ចិតោ។ តត្ថ “ពហុគុណេ បណមតី”ត្យាទិ ព្យវហិតបទប្បយោគា មោហោ ជាយតីតិ ព្យាកិណ្ណំ។

៤៤. “**ពហុគុណេ**”ច្ចាទិ។ **ពហុគុណេ** អនន្តត្តា ពហុភូតេ សីលសមាធិអាទិគុណេ **សមនុស្សរំ** វិសេសតោ អនុស្សរន្តោ **បមុទិតោ** តតោយេវ បហដ្ឋោ អយំ ជនោ សត្ថុនិកាយោ **ទុជ្ជនានម្បិ** អសប្បុរិសានម្បិ **និច្ចំ** សតតំ **ហិតំ** មិត្តភូតំ **សុគតំ** សព្ពញ្ញុំ **បណមតិ** វន្ទតិ។ ឯត្ថ បទានំ អដ្ឋានបយោគតោ ព្យាកិណ្ណត្តំ បទត្ថានុសារេនេវ គម្យតេ។

៤៥. **វិសិដ្ឋវចនា’បេតំ, គាម្មំ’ត្យ’ភិមតំ យថា;**
កញ្ញេ កាមយមានំ មំ, ន កាមយសិ កឹ ន្វិ’ទំ។

៤៥. វិសិដ្ឋស្ស កស្សចិ អត្ថស្ស វចនតោ កថនតោ **អបេតំ** បរិច្ចត្តំ។ **កញ្ញេ**ឥត្យាមន្តនំ។ អហំ តំ ឥច្ឆាមិ, តាទិសំ មំ ត្វំ កស្មា និច្ឆសិ, ឥទំ កឹ នុ ឥតិ គាមិកជនវចនត្តា “**កញ្ញេ**”ច្ចាទិកំ គាម្មំ។

៤៥. “**វិសិដ្ឋេ**”ច្ចាទិ។ **វិសិដ្ឋវចនាបេតំ** បិយភូតេន ឧត្តិវិសេសេន វិសេសិតព្ពស្ស កថនតោ បរិហីនំ វាក្យំ “គាម្មទោស”ន្តិ កវីហិ អភិមតំ។ ឧទាហរតិ “**យថិ**”ច្ចាទិ។ **កញ្ញេ** ហេ កញ្ញេ **កាមយមានំ មំ** តុវំ ឥច្ឆយមានំ មំ **ន កាមយសិ** ត្វំ ន ឥច្ឆសិ, ឥទំ កឹ នុ។ ឦទិសេ ឥច្ឆាវិឃាតេ វុច្ចមានេ ឯវំ–

“យាចនា មទិយា តវ ការុណាយំ,
ទិនេ ទិនេ និប្ផលតំ ឧបេតិ;
ទក្ខោ សទា មានិនិមានភង្គេ,
ស មន្មថោទ្យត្រ គតោ មតោ នុ”ឥតិ វិយ។

បិយត្ថស្ស កថនាភាវតោ “កញ្ញេ”ត្យាទិកំ វចនំ មិលក្ខុកានំ វចនត្តា **គាម្មំ**។ ឯត្ថ **កញ្ញា**សទ្ទោ ទសវស្សិកាយ វត្តតីតិ និយមោ នត្ថិ។ វិសិដ្ឋស្ស អត្ថស្ស វចនតោ អបេតន្តិ វាក្យំ។

៤៦. **បទសន្ធានតោ កិញ្ចិ, ទុប្បតីតិករំ ភវេ;**
តម្បិ គាម្មំត្យ’ភិមតំ, យថា យាភវតោ បិយា។

៤៦. “**បទេ**”ច្ចាទិ។ **បទសន្ធានតោ** បុព្ពាបរានំ បទានំ សន្ធិវសេន យំ **កិញ្ចិ** វាក្យំ ទុដ្ឋុ អសុតិសុភគំ បតីតិមវពោធំ ករោតីតិ ករំ ភវេ, **តម្បិ** យថាវុត្តំ គាម្មន្ត្យភិមតំ។ **យថា**ត្យុទាហរតិ។ ភវតោ **យា** កាចិ វនិតា **បិយា** ហោតីតិ ឯកោត្ថោ។ **យភ** មេថុនេ។ យភនំ យាភោ។ សោ វិជ្ជតេ យស្ស សោ **យាភវា**។ តស្ស **យាភវតោ បិយា**ឥត្យបិ ភវតិ។

៤៦. “**បទសន្ធានិ**”ច្ចាទិ។ **កិញ្ចិ** វាក្យំ **បទសន្ធានតោ** បុព្ពាបរបទានំ ឃដនតោ **ទុប្បតីតិករំ ភវេ** អសព្ភភូតទុដ្ឋត្ថស្ស បកាសកោ ហោតិ, **តម្បិ គាម្មន្តិ** យថាវុត្តគាម្មទោសេន ទូសិតន្តិ [ទុប្បសិតន្តិ (ក.)] សព្ពេហិ កវីហិ **អភិមតំ** ញាតំ។ **យថា**តិ ឧទាហរតិ។ **ភវតោ** ភវន្តស្ស **យា** កាចិ ឥត្ថី **បិយា** ភវតីតិ អយំ កវិនា ឥច្ឆិតត្ថោ។ **យាភវតោ** មេថុនវន្តស្ស បិយាតិបិ អត្ថោ។ “**យភ** មេថុនេ”តិ ហិ ធាតុ។ យភនំ យាភោ, សោ អស្ស អត្ថីតិ **យាភវា**, តស្ស យាភវតោតិ គហិតេ អសោតព្ពត្តា ទុប្បតីតិករតា។ ទុដ្ឋាយេវ បតីតិ អវពោធោ, តំ ករោតីតិ វិគ្គហោ។

៤៧. **វុត្តេសុ សូចិតេ ឋានេ, បទច្ឆេទោ ភវេ យតិ;**
យំ តាយ ហីនំ តំ វុត្តំ, យតិហីនន្តិ សា បន។

៤៧. “**វុត្តេស្វិ**”ច្ចាទិ។ **វុត្តេសុ** ឆន្ទោសត្ថបរិនិដ្ឋិតេសុ អនុដ្ឋុភាទីសុ **សូចិតេ** ឋានេ “ឯត្ថយតី”តិ ឆន្ទោវិចិតិយា បកាសិតដ្ឋានេ បទានំ ស្យាទ្យន្តានំ ឆេទោ វិច្ឆិតិ វិភាគោ អនុវាទោ យំ យតិ ភវេតិ វិធីយតិ។ **តាយ** យតិយា **ហីនំ** បរិហីនំ វិរុទ្ធំ **យំ** វាក្យំ, តំ **យតិហីន**ន្តិ វុត្តំ, “យមនំ វិរាមោ **យតិ**, សា ហីនា ឯត្ថា”តិ កត្វា។ **បនា**តិ វិសេសេ, **សា** យតិ បនាតិ សម្ពន្ធោ។

៤៧. “**វុត្តេស្វេ**”ច្ចាទិ។ **វុត្តេសុ** ឆន្ទោសត្ថេ និទ្ទិដ្ឋអនុដ្ឋុភាទីសុ **សូចិតេ ឋានេ** “អយមេត្ថ យតី”តិ បកាសិតេ ឋានេ **បទច្ឆេទោ** ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តាទីនំ បទានំ វិច្ឆេទោ យតិ នាម ភវេ, **តាយ** យតិយា **យំ** វាក្យំ **ហីនំ** អភិមតដ្ឋានេ វណ្ណវិច្ឆេទេន បរិហីនំ, **តំ** វាក្យំ **យតិហីន**ន្តិ យតិហីនទោសេន ទុដ្ឋន្តិ វិញ្ញូហិ វុត្តំ។

៤៨. **យតិ សព្ពត្ថ បាទន្តេ, វុត្តឌ្ឍេ ច វិសេសតោ;**
បុព្ពាបរានេកវណ្ណ-បទមជ្ឈេបិ កត្ថចិ។

៤៨. “**យតិ**”ច្ចាទិ។ **សព្ពត្ថ បាទន្តេ** សព្ពស្មឹ ចតុក្កំសសង្ខាតានំ គាថាបាទានំ អន្តេ អវសានេ ច **វិសេសតោ** វិសេសេន ឯកន្តេន **វុត្តឌ្ឍេ ច** វុត្តានំ បាទទ្វយសង្ខាតេ អឌ្ឍេ ច, តទវសានេ ចាតិ អធិប្បាយោ។ “សិយា”តិ សេសោ។ ននុ “បទច្ឆេទោ”តិ វុត្តត្តា បទមជ្ឈេ យតិ ន ហោតេវាតិ ចេតិ អាហ “**បុព្ព**”ឥច្ចាទិ។ **កត្ថចិ** កិស្មិញ្ចិ ឋានេ, ន សព្ពត្ថ។ បុព្ពាបរានេកវណ្ណបទមជ្ឈេបិ យតីតិ សម្ពន្ធោ។ បុព្ពេ ច អបរេ ច **បុព្ពាបរេ**។ អនេកេ វណ្ណា **អនេកវណ្ណា**។ បុព្ពាបរេ អនេកវណ្ណា យស្ស តំ តថា។ តញ្ច តំ បទញ្ច, តស្ស មជ្ឈេបិ។

៤៨. ឥទានិ យតិម្ហិ លព្ភមានំ សព្ពវិសយំ ទស្សេតិ “**យតិ**”ច្ចាទិនា។ សា បន យតិ **សព្ពត្ថ បាទន្តេ** ចតុក្កំសសង្ខាតគាថាបាទានំ អន្តេ ច **វិសេសតោ** និយមតោ **វុត្តឌ្ឍេ** ច វុត្តានំ បាទទ្វយសង្ខាតេ អឌ្ឍេ ច, តទវសានេ ចាតិ អធិប្បាយោ។ **កត្ថចិ** កិស្មិញ្ចិ ឋានេ **បុព្ពាបរានេកវណ្ណបទមជ្ឈេបិ** បុព្ពាបរភូតអនេកវណ្ណសមន្នាគតបទានំ មជ្ឈេ ច សិយា។ បទច្ឆេទស្ស “យតី”តិ វុត្តត្តា បទមជ្ឈេ ន ហោតីតិ សង្កាបរិហរណត្ថំ “បុព្ពាបរានេកវណ្ណបទមជ្ឈេ”តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ បាទន្តោ, វុត្តឌ្ឍោ, បទមជ្ឈញ្ច យតិដ្ឋានន្តិ។ បទមជ្ឈេយេវ លព្ភមានា យតិ កត្ថចិ ហោតិ, ទ្វក្ខរត្យក្ខរបទមជ្ឈេ បន ន ហោតិ។

តត្ថោទាហរណបច្ចុទាហរណានិ យថា –

៤៩. **តំ នមេ សិរសា ចាមី-ករវណ្ណំ តថាគតំ;**
សកលាបិ ទិសា សិញ្ច-តីវ សោណ្ណរសេហិយោ។

៤៩. ឧទាហរិយតីតិ **ឧទាហរណំ**។ បដិបក្ខមុទាហរណំ **បច្ចុទាហរណំ**។ ចាមីករស្សេវ សុវណ្ណស្ស វិយ វណ្ណោ យស្ស តំ តថាគតំ សិរសា នមាមិ។ កីទិសំ? **យោ** តថាគតោ **សកលាបិ ទិសា** សព្ពាយេវ ទស ទិសា **សោណ្ណរសេហិ** ចាមីករវណ្ណត្តា រសេហិ សុវណ្ណរសេហិ **សិញ្ចតីវ** សិញ្ចតីតិ មញ្ញេ, **តំ** តថាគតន្តិ អបេក្ខតេ។ ឯត្ថ បុព្ពបាទន្តេ វុត្តឌ្ឍេ ច និយតា យតិ។ **ចាមីករ**សទ្ទោ ចេត្ថ ចតុរក្ខរោ។ តត្ថ **ចាមី**ឥតិ បុព្ពភាគោ, **ករ**ឥតិ បរោ។ ឯត្ថ បុព្ពាបរានេកវណ្ណបទមជ្ឈេ យតិ។ **សិញ្ចតី**តិ ឯត្ថ បន បុព្ពាបរានេកវណ្ណបទមជ្ឈត្តាភាវា **សិញ្ច** ឥត្យត្រ យតិ ទុដ្ឋាតិ។ ឥទំ បច្ចុទាហរណំ។

៤៩. **តត្ថ** បាទន្តវុត្តឌ្ឍេសុ យតិយា បាកដត្តា **តស្មឹ** បទមជ្ឈេ យតិយា **ឧទាហរណបច្ចុទាហរណានិ** ឥដ្ឋោទាហរណបដិបក្ខោទាហរណានិ យថា។ “**តំ នមេ**”ច្ចាទិ។ **យោ** តថាគតោ សកលាបិ ទិសា **សោណ្ណរសេហិ** សុវណ្ណរសធារាហិ **សិញ្ចតីវ** សិញ្ចតិ មញ្ញេ, **ឥវ**សទ្ទោ វិតក្កេ។ **ចាមីករវណ្ណំ** សុវណ្ណវណ្ណសទិសឆវិវណ្ណំ **តំ** តថាគតំ សិរសា នមេ។ ឯត្ថ “ចាមីករវណ្ណ”ន្តិ យតិយា **ចាមី**តិ អក្ខរទ្វយមតិក្កម្ម ឋិតត្តា អន្តេបិ **ករ**ឥតិ អក្ខរទ្វយេនាទូនត្តា បទច្ឆេទស្ស បុព្ពាបរវណ្ណានមនេកត្តមិតិដ្ឋោទាហរណំ។ **សិញ្ចតី**តិ បទេ **សិញ្ចា**តិ វណ្ណទ្វយមតិក្កម្ម យតិយា ទិស្សមានត្តេបិ **តិ**ឥតិ បរភាគេ ឯកវណ្ណត្តា អនេកវណ្ណភាវោតិ បច្ចុទាហរណំ។ ឯត្ថ អនេកវណ្ណត្តំ បទវសេនេវ ញាតព្ពំ។ ចាមីករស្ស វណ្ណោ វិយ វណ្ណោ យស្ស សោតិ វិគ្គហោ។

៥០. **សរោ សន្ធិម្ហិ បុព្ពន្តោ, វិយ លោបេ វិភត្តិយា;**
អញ្ញថា ត្វ’ញ្ញថា តត្ថ, យាទេសាទិ បរាទិ’វ។

៥០. “**សរោ**”ច្ចាទិ។ វិភត្តិយា **លោបេ** សតិ **សន្ធិម្ហិ** សំហិតាយំ កតាយំ **សរោ** បរបទាទិភូតោ **បុព្ពន្តោ វិយ** បុព្ពបទស្ស អន្តភូតោ យោ សរោ, សោ វិយ ហោតិ, អនេកវណ្ណត្តាភាវេបិ តតោ វិហិតយតិយា នេវត្ថិ ភង្គោតិ អធិប្បាយោ។ **អញ្ញថា តុ** វិភត្តិយា អលោបេ តុ សតិ សំហិតាយំ កតាយំ បុព្ពបទន្តភូតោ សរោ ចេ, **អញ្ញថា** អញ្ញេន បការេន ហោតិ, បរបទស្សាទិសរោ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ តំ វិភត្តិយា សន្ធឹ វិហាយ កតយតិយា នត្ថិ ភង្គោតិ អធិប្បាយោ។ **តត្ថ** តស្សំ យតិយំ **យាទេសាទិ** ឥវណ្ណាទីនំ កាតព្ពោ **យ**ការាទេសាទិ **បរាទិវ** បរបទស្ស អាទិសរោ វិយ ហោតិ។ កត**យា**ទេសាទិសហិតំ ព្យញ្ជនំ វិហាយ កតាយ យតិយា នត្ថិ ភង្គោតិ អធិប្បាយោ។

៥០. ឥទានិ ហេដ្ឋា វុត្តស្ស វិរុទ្ធត្តេបិ យតិភង្គាភាវំ ទស្សេន្តោ អាហ “**សរោ**”ច្ចាទិ។ វិភត្តិយា លោបេ សន្ធិម្ហិ សតិ **សរោ** សន្ធិសរោ **បុព្ពន្តោ វិយ** បុព្ពបទស្ស អន្តោ វិយ ហោតិ, **អញ្ញថា តុ** វិភត្តិយា អលោបេ សំហិតាយំ កតាយំ អញ្ញថា ហោតិ, បុព្ពបទន្តភូតោ សរោ បរបទស្ស អាទិសរោ វិយ ហោតិ។ **តត្ថ** យតិយំ **យាទេសាទិ** ឥវណ្ណាទីនំ កត្តព្ព**យ**ការាទេសាទិ **បរាទិវ** បរបទស្ស អាទិសរោ វិយ ហោតិ, បុព្ពន្តសទិសសរមតិក្កមិត្វាបិ បរបទាទិសរសទិសវណ្ណមាគម្ម តំ អនតិក្កមិត្វាបិ បរបទាទិសរសទិសយាទេសាទិមតិក្កមិត្វាបិ យតិយា បយុត្តាយ សតិ អនេកវណ្ណត្តាភាវេបិ យតិភង្គោ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ បុព្ពស្ស អន្តោតិ ច, យោ ច សោ អាទេសោ ច, សោ អាទិ យស្ស មការាទិនោតិ ច, បរស្ស អាទីតិ ច វាក្យំ។

៥១. ចាទី បុព្ពបទន្តាវ, និច្ចំ បុព្ពបទស្សិតា;
បាទយោ និច្ចសម្ពន្ធា, បរាទីវ បរេន តុ។

៥១. និច្ចំ អនវរតំ បុព្ពបទំ សិតា និស្សិតា **ចាទី ច**ការាទយោ និបាតា បុព្ពស្ស បទស្ស អន្តា អវយវា វិយ ហោន្តិ, តេ អន្តោ កត្វា យតិ កាតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។ **បរេន** បរបទេន **និច្ចសម្ពន្ធា** សតតយោគិនោ, **តុ**សទ្ទោ អង្គានប្បយុត្តោ, **បាទយោ តុ បរាទីវ** បរបទស្ស អាទី អវយវា វិយ ហោន្តិ, តំ វិហាយ បុព្ពបទន្តេ យតិ កាតព្ពាតិ អធិប្បាយោ។

៥១. "ចាទិ"ច្ចាទិ។ **និច្ចំ** សតតំ **បុព្ពបទស្សិតា** បុព្ពបទំ និស្សាយ បវត្តា **ចាទី ច**ការាទិនិបាតា **បុព្ពបទន្តាវ** បុព្ពបទស្ស អន្តា អវយវា វិយ ហោន្តិ, **បរេន** បរបទេន **និច្ចសម្ពន្ធា** និរន្តរយោគិនោ **បាទយោ តុ បា**ទិឧបសគ្គា បន **បរាទីវ** បរបទស្ស អាទី អវយវាវិយ ហោន្តិ។ **ចា**ទយោ អាគម្ម តេ ពហិ កត្វាបិ **បា**ទយោ អាគម្ម តេ អន្តោ កត្វាបិ បវត្តោ វិរាមោ យតិភង្គោតិ អធិប្បាយោ។ ចោអាទិ យេសន្តិ ច, បុព្ពបទំ សិតាតិ ច, បោ អាទិ យេសន្តិ ច, និច្ចំ សម្ពន្ធាតិ ច វិគ្គហោ។ ឯត្ថ ច តគ្គុណសំវិញ្ញាណត្តា ចការបការាទីនម្បិ បរិគ្គហោ។

សព្ពត្ថោទាហរណានិ យថា

៥២. នមេ តំ សិរសា សព្ពោ-បមាតីតំ តថាគតំ;
យស្ស លោកគ្គតំ បត្ត-ស្សោ'បមា ន ហិ យុជ្ជតិ។

៥៣. មុនិន្ទំ តំ សទា វន្ទា-ម្យ'នន្តមតិ'មុត្តមំ;
យស្ស បញ្ញា ច មេត្តា ច, និស្សីមាតិ វិជម្ភតិ។

៥២-៥៣. សព្ពត្ថាតិ បុព្ពន្តសទិសាទីសុ។ **"នមេត"**ន្តិអាទិគាថាទ្វយេ បទត្ថោ បាកដោ, អធិប្បាយោ តុ យតោ លោកគ្គតំ បត្តោ, តតោ សព្ពោបមាតីតោ, យតោ បញ្ញាមេត្តា លោកេ និរន្តរមិវ វត្តន្តិ, តតោ អនន្តមតិ, ឧត្តមោ ចាតិ។ ឯត្ថ "សព្ពា ឧបមា"តិ សមាសំ កត្វា វិភត្តិលោបេ សំហិតាយញ្ច កតាយំ បរបទាទិឧការោ បុព្ពបទន្តព្ពការដ្ឋ**អ**ការោ វិយ ហោតីតិ **សព្ពោ** ឥច្ចត្រ បាទន្តយតិ។ **បត្តស្សោបមា** ឥច្ចត្រ យការាទេសស្ស បរាទិសទិសភាវោ វិយ ហោតិ, វិភត្តិយា អលោបេ សំហិតាយំ កតាយំ **ស**វិភត្តិយា **អ**ការោ បរបទាទិ **ឧ**ការោ វិយ ហោតីតិ តំវិភត្តិយា បសិទ្ធំ វិហាយ **បត្ត**ឥច្ចត្រ បាទន្តយតិ។ តថា **វន្ទាម្យនន្ត**ឥច្ចត្រ **យ**ការាទេសស្ស បរាទិសទិសភាវោ វិហិតោតិ **ម្យ**សទ្ទំ វជ្ជេត្វា **វន្ទា**ឥច្ចត្រ បាទន្តយតិ។ បុព្ពបទស្សិតានំ **ចា**ទីនំ បុព្ពបទន្តសទិសតា វុត្តាតិ **មេត្តា ចា**តិ **ច**សទ្ទតោ យតិ, អបរបទសម្ពន្ធា **បា**ទយោ បរបទាទិសទិសា ហោន្តីតិ **និស្សីមា**តិ ឯត្ថ **និ**សទ្ទំ វិហាយ តតោ អាទិម្ហិ យតិ។

៥២-៥៣. សព្ពត្ថ យថាវុត្តបុព្ពន្តសទិសសរាទីសុ បញ្ចសុ ឧទាហរណានិយថា។ **"នមេ ត"**មិច្ចាទិ, លោកគ្គតំ បត្តស្ស **យស្ស** ពុទ្ធស្ស **ឧបមា ន ហិ យុជ្ជតិ** សកលបទត្ថានំ អតិក្កម្ម ឋិតត្តា ន ហិ យុជ្ជតិ។ សព្ពោបមាតីតំ តំ តថាគតំ សិរសា **នមេ** នមាមិ។ **សព្ពោ**តិ ឯត្ថ ឱការស្ស បុព្ពបទន្តសរសទិសត្តា តតោ បរាយ យតិយា ច **ស្សោបមា**តិ បរបទាទិសទិសំ វណ្ណមនតិក្កម្ម ឋិតាយ យតិយា ច ឧទាហរណំ។

"មុនិន្ទេ"ច្ចាទិ។ **យស្ស** សម្ពុទ្ធស្ស បញ្ញា ច មេត្តា **ចនិស្សីមា** អនន្តសត្តអនន្តញេយ្យវិសយករណតោ សីមារហិតា អតិវិជម្ភតិ។ **អនន្តមតី** ឧទយព្ពយសម្ភវេបិ ញេយ្យស្សានន្តត្តា វិសយិម្ហិ វិសយវោហារេន អនន្តបញ្ញាយ សមន្នាគតំ **ឧត្តមំ** តតោ ឯវ បវរំ តំ មុនិន្ទំ សទា វន្ទាមិ, **យា**ទេសស្ស បរាទិសទិសត្តា តមនាគម្ម យតិ ភវតិ។ **មេត្តាចនិស្សីមា**តិ ឯត្ថ **ចា**ទីនំ បុព្ពបទន្តសទិសត្តាច **បា**ទីនំ បរបទាទិសទិសត្តា ច **"ចា"**តិ "នី"តិ ឥមេសម្បិ យតិ ភវតិ។

ចាទិបាទីសុ បច្ចុទាហរណានិ យថា

៥៤. មហាមេត្តា មហាបញ្ញា, ច យត្ថ បរមោទយា;
បណមាមិ ជិនំ តំ ប-វរំ វរគុណាលយំ។

៥៤. "មហា"ឥច្ចាទិ។ **យត្ថា**តិ យស្មិំ ជិនេ។ **បរមោទយា**តិ មហាមេត្តាទយោ ឧក្កដ្ឋាភិវុឌ្ឍិយោ។ តតោយេវ វរគុណាលយំ, តេនេវ **បវរំ** ឧត្តមំ តំ ជិនន្តិ សម្ពន្ធោ។ ឯត្ថ បុព្ពបទនិស្សិតំ ចការំ បរបទាទិភូតំ កត្វា តតោ

បុព្ពេ កតា យតិ ច, បរបទាទិសម្ពន្ធបការំ បុព្ពបទន្តភូតំ កត្វា បការតោ បរំ កតា យតិ ច វិរុទ្ធាតិ ឧភយត្ថ បច្ចុទាហរណំ។

៥៤. ចាទិបាទីសុ វិសយភូតេសុ បច្ចុទាហរណំ យថា។ **“មហាមេត្តិ”**ច្ចាទិ។ **យត្ថ** យស្មឹ ជិនេ មហាមេត្តា ច មហាបញ្ញា ច ឥមា **បរមោទយា** ឧក្កដ្ឋាភិវុឌ្ឍិយោ ហោន្តិ។ **វរគុណាលយំ** ឧត្តមគុណាករំ **បរវំ** តតោយេវ ឧត្តមំ តំ ជិនំ បណមាមិ។ ឯត្ថ ចការំ បរបទាទី កត្វា បការំ បុព្ពបទន្តំ កត្វា យតិយា បវត្តត្តា “ច យត្ថ, តំ បា”តិទ្វយមបិ បច្ចុទាហរណំ។

៥៥. បទត្ថក្កមតោ មុត្តំ, កមច្ចុតមិទំ យថា;
ខេត្តំ វា ទេហិ គាមំ វា, ទេសំ វា មម សោភនំ។

៥៥. “បទ”ឥច្ចាទិ។ បទានំ អត្ថក្កមតោ **មុត្តំ** គឡិតំ កមច្ចុតមិទន្តិ វិធីយតេ។ **ខេត្តំ វា** ឥច្ចាទិនា អរុចិតោយំ យាចនក្កមោ វត្តនោ អវិញ្ញុតំ គមេតិ។ យោ ហិ ខេត្តម្បិ ទាតុំ និច្ឆតិ, កថំ សោ គាមាទិកំ ទស្សតីតិ។

៥៥. “បទត្ថិ”ច្ចាទិ។ **បទត្ថក្កមតោ** បទានំ អត្ថក្កមតោ **មុត្តំ** គឡិតំ **ឥទំ** វាក្យំ កមច្ចុតំ នាម។ ឧទាហរតិ **“យថិ”**ច្ចាទិ។ មម សោភនំ ខេត្តំ វា គាមំ វា ទេសំ វា ជនបទំ វា ទេហិ។ ឯត្ថ **ខេត្ត**មិច្ចាទិ យាចនក្កមោ វត្តុនោ អវិញ្ញុភាវំ វិនា ឧចិតបទត្ថក្កមំ នប្បកាសេតិ, តថា ហិ ខេត្តមបិ ទាតុមនិច្ឆន្តោ គាមនិគមជនបទាទី កថំ ទស្សតីតិ កមហានិ។

៥៦. លោកិយត្ថ’មតិក្កន្តំ, អតិវុត្តំ មតំ យថា;
អតិសម្ពាធ’មាកាស-មេតិស្សា ថនជម្ភនេ [ថនជុម្ភនេ (សី.)]។

៥៦. “លោកិ”ច្ចាទិ។ លោកេ វិទិតោ លោកិយោ, តំ **លោកិយត្ថ**មភិធេយ្យំ **អតិក្កន្តំ** អននុវុត្តំ យំ តំ អតិវុត្តំ មតន្តិ វិធីយតេ។ **យថេ**ត្យាទិនា ឧទាហរតិ។ **ឯតិស្សា** វនិតាយ **ថនានំ** បយោធរានំ **ជម្ភនេ** ព្យាបនេ **អាកាសំ** គគនំ **អតិសម្ពាធំ** អច្ចន្តប្បកំ។

៥៦. “លោកិយត្ថិ”ច្ចាទិ។ **លោកិយត្ថំ** លោកេ បសិទ្ធមភិធេយ្យំ **អតិក្កន្តំ** កថនាការេន អតិក្កមិតំ វាក្យំ អតិវុត្តមិតិ មតំ។ ឧទាហរតិ **“យថិ”**ច្ចាទិ។ **ឯតិស្សា ថនជម្ភនេ** ថនានំ វិជម្ភនេ អាកាសំ **អតិសម្ពាធំ** អនោកាសំ។ ឯត្ថ បយោធរានំ មហន្តត្តំ វទាមាតិ លោកេ មហន្តន្តិ បសិទ្ធំ គគនមបិ អតិក្កន្តត្តា វាក្យមតិវុត្តទោសេន ទូសិតំ។

៥៧. សមុទាយត្ថតោ’បេតំ, តំ អបេតត្ថកំ យថា;
គាវិបុត្តោ ពលីពទ្ទោ, តិណំ ខាទី បិវី ជលំ។

៥៧. “សមុទាយិ”ច្ចាទិ។ **សមុទាយស្ស** បករណតោ បទសន្និនោ វាក្យស្ស **អត្ថោ** អភិធេយ្យំ អង្គង្គិភូតំ ក្រិយាការកសម្ពន្ធីវិសេសលក្ខណំ សំវោហារិកំ, តតោ **អបេតំ** អបគតំ សុញ្ញំ, វិនា [ន (ក.)] បទត្ថមត្តេន តស្ស កត្ថចិ ព្យភិចារាភាវតោ ឯតាទិសំ យំ តមបេតត្ថកន្តិ វិធិ។ ន ហិ “គាវិបុត្តោ”ច្ចាទីសុ សមុទាយត្ថោ សម្ភវតិ។

៥៧. “សមុទាយិ”ច្ចាទិ។ **សមុទាយត្ថតោ** វិសេសនវិសេស្សភូតក្រិយាការកសម្ពន្ធេហិ យុត្តវាក្យសង្ខាតបទសមុទាយស្ស សម្ពន្ធបទត្ថា វោហារានុរូបអត្ថតោ **អបេតំ** អបគតំ, អវយវត្ថមត្តស្ស វា សព្ពត្ថ លព្ភមានត្តា សមុទាយត្ថតោ សុញ្ញំ, **តំ** វាក្យំ **អបេតត្ថកំ** នាម។ **យថិ**ច្ចាទិនា ឧទាហរតិ “គាវិបុត្តោ ពលីពទ្ទោ ឧសភោ តិណំ ខាទិ, ជលំ បិវី”តិ។ ឯត្ថ អវយវត្ថមត្តេន វិនា សមុទាយេន គម្យមានស្ស កស្សចិ វិសេសត្ថស្ស អភាវា សមុទាយត្ថតោ អបគតំ នាម ហោតិ។

៥៨. ពន្ធេ ផរុសតា យត្ថ, តំ ពន្ធផរុសំ យថា;
ខរា ខិលា បរិក្ខីណា, ខេត្តេ ខិត្តំ ផលត្យ’លំ។

៥៨. “ពន្ធេ”ច្ចាទិ។ **ខរា**ឥច្ចាទិកំ ពន្ធផរុសំ សុតិសុភគត្តាភាវតោ **ខរា** កក្កសា **ខិលា** ខាណុកាទយោ **បរិក្ខីណា** ខយំ បត្តា យតោ, តស្មា **ខេត្តេ** កេទារេ **ខិត្តំ** វុត្តំ **អល**មច្ចន្តំ **ផលតិ** និប្ផជ្ជតិ។ វាក្យទោសោ។

៥៨. “**ពាន្ធេ**”ច្ចាទិ។ **ពាន្ធេ** ពន្ធសរីរេ **ផរុសតា** សុតិសុខតាភាវតោ ផរុសភាវោ **យត្ថ** វាក្យេ ភវតិ, **តំ** វាក្យំ **ពាន្ធផរុសំ** នាម ហោតិ។ **យថា**តិ ឧទាហរតិ។ **ខរា** កក្កសា **ខិលា** ខាណុកាទយោ **បរិក្ខីណា** យស្មា ខីណា ហោន្តិ, តស្មា ខេត្តេ **ខិត្តំ** វុត្តំ ពីជំ **អលំ** អតិសយេន **ផលតិ** និប្ផជ្ជតិ។

វាក្យទោសនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វាក្យត្ថទោសនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៩. **ញេយ្យំ លក្ខណមន្វត្ថ-វសេនា’បក្កមាទិនំ;**
ឧទាហរណមេតេសំ, ទានិ សន្ទស្សយាមហ’ហំ។

៥៩. “**ញេយ្យ**”មិច្ចាទិ។ អបក្កមាទីនំ យថាឧទ្ទិដ្ឋានំ លក្ខីយតិ ឧទាហរណមនេនាតិ អត្ថេន **លក្ខណំ អន្វត្ថវសេន** អបគតោ កមោ យត្ថ តំ អបក្កមន្តិអាទិនា អត្ថានុគមនវសេន **ញេយ្យំ** វិញ្ញាតព្ពំ។ **ឥទានិ** វាក្យទោសេ និទ្ទិសិត្វា អវសរប្បត្តេ ឥមស្មឹ កាលេ **ឯតេសំ** អបក្កមាទីនំ **ឧទាហរណំ** លក្ខិយំ អហំ **សន្ទស្សយាមិ** បកាសេស្សាមិ។

៥៩. ឥទានិ ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេន អបក្កមាទិអត្ថទោសានិ វិភាវេតិ “**ញេយ្យ**”មិច្ចាទិនា។ **អបក្កមាទីនំ** អបក្កមោចិត្យហីនាទីនំ **លក្ខណំ** អបក្កមាទិវិសយពុទ្ធិយា អវិបរីតវុត្តិយា បវត្តិការណំ **អន្វត្ថវសេន** អបគតោ កមោ យត្ថីច្ចាទិវចនត្ថានុគតញាណវសេន **ញេយ្យំ** ញាតព្ពំ, វិសុំ លក្ខណំ ន វទាមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទានិ អហំ **ឯតេសំ** អបក្កមាទីនំ **ឧទាហរណំ** លក្ខិយំ សន្ទស្សយាមិ។ អត្ថានុគតមន្វត្ថំ អន្វត្ថស្ស ញាណស្ស វសោតិ វិគ្គហោ។

តត្ថាបក្កមំ យថា

៦០. ***ភាវនាទានសីលានិ, សម្មា សម្បាទិតានិ’ហ;***
ភោគសគ្គាទិនិព្ពាន-សាធនានិ ន សំសយោ។

៦០. “***ភាវនា***”តច្ចាទិ។ **សម្មា** អលោភាទិហេតុសម្បត្តិយា សក្កច្ចំ **សម្បាទិតានិ** និប្ផាទិតានិ។ ឯត្ថ ភោគសគ្គាទិនិព្ពានានំ ហេតវោ យថាក្កមំ ទានសីលភាវនាយោ, ន តុ ភាវនាទានសីលានិ។

៦០. **តត្ថ** តេសុ អបក្កមាទីសុ **អបក្កមំ យថា** អបក្កមស្សោទាហរណមេវំ។ **ឱចិត្យហីនំ យថា**ត្យាទីសុបិ ឯវមេត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “***ភាវនិ***”ច្ចាទិ។ **ឥហ** ឥមស្មឹ អត្តភាវេ **សម្មា សម្បាទិតានិ** អលោភាទិហេតុសម្បត្តិយា សក្កច្ចំ សម្បាទិតានិ រាសិកតានិ ភាវនាទានសីលានិ ***ភោគសគ្គាទិនិព្ពានសាធនានិ*** ឧបភោគបរិភោគានិ, សគ្គុប្បត្តិអាយុអារោគ្យាទីនិ, និព្ពានញ្ចេតិ ឯតេសំ សាធកានិ។ **ន សំសយោ** សទិសវិសទិសវិបាកទានេ សំសយោ នាម នត្ថិ។ ឯត្ថ ភោគសគ្គនិព្ពានានំ ហេតុភូតា បន កមតោ ទានសីលភាវនាយោ ភវន្តីតិ ផលក្កមស្ស ហេតុក្កមំ វិរុទ្ធមិតិ កមាបេតំ នាម ហោតិ។

ឱចិត្យហីនំ យថា

៦១. **បូជនីយតរោ លោកេ, អហ’មេកោ និរន្តរំ។**
មយេកស្មឹ គុណា សព្ពេ, យតោ សមុទិតា អហុំ។

៦១. “**បូជនីយិ**”ច្ចាទិ។ **យតោ** យស្មា ការណា **សព្ពេ គុណា** សីលាទយោ **ឯកស្មឹ** កេវលេ **មយិ** ឯវ **សមុទិតា** រាសិភូតា **អហុំ** អហេសុំ, តស្មា ការណា ឥមស្មឹ សត្តលោកេ **ឯកោ** កេវលោ អហមេវ **និរន្តរំ** សតតំ **បូជនីយតរោ** អតិសយេន បុជ្ជោតិ។ ឯវមត្តបសំសនមរុចិតំ សប្បុរិសស្ស។

៦១. “**បូជនីយតរ**”ច្ចាទិ។ **យតោ** យស្មា **សព្ពេ គុណា** សីលាទយោ **ឯកស្មឹ មយិ** អទុតិយេ មយិ ឯវ **សមុទិតា** រាសិភូតា **អហុំ** អហេសុំ, តស្មា **លោកេ** សត្តលោកេ **ឯកោ** អទុតិយោ អហមេវ **និរន្តរំ** សតតំ **បូជនីយតរោ** អតិសយេន បូជនីយោ។ ឯវំ អត្តប្បសំសនតោ ឧចិតកាយ បរិហានីតិ **ឱចិត្យហីនំ** នាម។

៦២. យាចិតោហំ កថំ នាម, ន ទជ្ជាម្យបិ ជីវិតំ;
តថាបិ បុត្តទានេន, វេធតេ ហទយំ មម។

៦២. “**យាចិតោ**”តច្ចាទិ។ ឯត្ថ “យទិ យាចីសុ, ជីវិតម្បិ យាចកានំ ទជ្ជាមី”តិ ទស្សិតោទារតាយានុចិតំ បុត្តទានេ ហទយបវេធនកថនំ វេស្សន្តរស្ស យជ្ជេវមវោច។

៦២. យថា ច, ឯវម្បិ ឱចិត្យហីនស្ស ឧទាហរណំ ទដ្ឋព្ពំ “**យាចិតោ**”ច្ចាទិ។ **យាចិតោ** យាចកេហិ យាចិតោ អហំ ជីវិតមបិ កថំ នាម ន ទជ្ជាមិ, **តថាបិ** ឯវំ ទានជ្ឈាសយេ សតិបិ បុត្តទានេន មម ហទយំ **វេធតេ** កម្បតេ។ ឯត្ថ វេស្សន្តរស្ស “យទិ យាចេយ្យុំ, ជីវិតមបិ យាចកានំ ទជ្ជាមី”តិ កតបដិញ្ញាយ បុត្តទានេន ហទយកម្បនស្ស កថនំ ចាគាតិសយយោគសង្ខាតឧទារគុណស្ស អននុច្ឆវិកន្តិ ឱចិត្យហីនំ។

ភគ្គរីតិ យថា

៦៣. តត្ថិនំ ទុជ្ជនានញ្ច, វិស្សាសោ នោបបជ្ជតេ;
វិសេ សិង្គិម្ហិ នទិយំ, រោគេ រាជកុលម្ហិ ច។

៦៣. “**តត្ថិន**”មិច្ចាទិ។ **នោបបជ្ជតេ** ន យុជ្ជតិ។ ឯត្ថ សម្ពន្ធេ ឆដ្ឋិយា បរិច្ចាគេន **វិសេ**តច្ចាទិនា អាធារេ សត្តមីនិទ្ទេសោ អត្ថរីតិយា ភង្គោ។ អាទោ មជ្ឈេ ច **ច**ការបរិច្ចាគា សទ្ទរីតិយា ភង្គោ, រីតីនំ អនន្តត្តា ភង្គាប្យនន្តា។ ឧទាហរណំ តុ ទិសាមត្តំ។

៦៣. “**តត្ថិន**”មិច្ចាទិ។ តត្ថីនញ្ច ទុជ្ជនានញ្ច **វិស្សាសោ** សហវាសាទីហិ វិស្សាសោ **នោបបជ្ជតេ** អនត្ថសំសយានិវត្តិការណត្តា ន យុជ្ជតិ។ **វិសេ** គរឡេ ច **សិង្គិម្ហិ** សិង្គវតិ មហី សាទោ ច នទិយញ្ច **រោគេ** វឌ្ឍមានកេ រោគេ ច **រាជកុលម្ហិ** ច វធពន្ធនាទិការកេ រាជកុលេ ច វិស្សាសោ នោបបជ្ជតេ។ ឯត្ថ អាទោ សម្ពន្ធេ ឆដ្ឋិយា អារភិត្វា តំ បហាយ សត្តមិយា វុត្តត្តា អត្ថរីតិ ច, អាទិមជ្ឈេសុ **ច**សទ្ទបរិច្ចាគតោ សទ្ទរីតិ ច ភិន្នា។ **ច**សទ្ទំ បយុញ្ជន្តេន អាទោ ឯវ វា អន្តេ ឯវ វា បច្ចេកំ វា យោជេតព្ពំ ហោតិ។ ឦទិសោ បយោគោ រីតិភង្គោ នាម ហោតិ។ រីតីនំ ពហុត្តា រីតិភង្គទោសាបិ ពហុវិធា។ តទំ បន មុខមត្តនិទស្សនំ។

សសំសយំ យថា

៦៤. មុនិន្ទចន្ទិមាលោក-រសលោលវិលោចនោ;
ជនោ’វក្កន្តបន្ថោ’វ, គោបទស្សនបីណិតោ។

៦៤. “**មុនិន្ទ**”ច្ចាទិ។ ចន្ទិមា វិយ ចន្ទិមា, មុនិន្ទោយេវ ចន្ទិមា, តស្ស អាលោកនំ ទស្សនំ, អាលោកោ បកាសោ វា, តស្មិំ **រសោ** អនុរាគោ, តេន **លោលានិ** ចបលានិ **លោចនានិ** អក្ខីនិ យស្ស សោ ជនោ **អវក្កន្តោ** ឱក្កន្តោ បរិន្តោ **បន្ថោ** មគ្គោ យេន អវក្កន្តបន្ថោ ឯវ **គុន្នំ** វំសីនំ, តដ្ឋត្ថនិប្ផត្តិសូចកភាវេន **គោ**បទត្ថស្ស វា បទស្សនេន **បីណិតោ** មុទិតោតិ ឯត្ថ គោរូបស្ស បទស្សនេនាតិបិ វិញ្ញាយតីតិ សន្ទេហោ។

៦៤. “**មុនិន្ទ**”ច្ចាទិ។ **មុនិន្ទចន្ទិមាលោករសលោលវិលោចនោ** មុនិន្ទសង្ខាតស្ស ចន្ទិមស្ស អាលោកេ ទស្សនេ បាតុភាវេ វា រសេន អាលយេន ចញ្ចលនេត្តោ ជនោ **អវក្កន្តបន្ថោវ** ឱតិណ្ណមគ្គោវ ពុទ្ធស្ស ទស្សនត្ថាយ មគ្គមោតិណ្ណោតិ អធិប្បាយោ។ **គោបទស្សនបីណិតោ** គោសង្ខាតវំសិបទស្សនេន, អភិមង្គលសម្មតគោបទស្សនេន វា សន្តុដ្ឋោ ហោតិ។ ឯត្ថ គោបទស្សនេនាតិ ច អត្ថស្ស គម្យមានត្តា វិញ្ញាតុំ សំសយោ ឧប្បជ្ជតីតិ **សសំសយំ** នាម។ អវក្កន្តោ បន្ថោ យេនាតិ ច, គុន្នំ វំសីនំ, គាវស្ស វា បទស្សនន្តិ ច, គោបទស្សនេន បីណិតោតិ ច វិគ្គហោ។

៦៥. វាក្យត្ថតោ ទុប្បតីតិ-ករំ គាម្មំ មតំ យថា;
ពោសោ វីរិយវាសោ’យំ, បរំ ហន្ត្វាន វិស្សមិ។

៦៥. “**វាក្យ**”តច្ចាទិ។ **បរំ** សត្តុំ **ហន្ត្វាន** បហរិត្វា **វីរិយវា** សូរោ **សោយំ ពោសោ** បុរិសោ **វិស្សមិ** វិស្សន្តោ។ អយមត្ថោ គាវំ ន ទុប្បតីតោ។ **បរំ** អច្ចន្តំ ហន្ត្វាន **វីរិយវា** ឧចិតសម្ភវោ សោយំ ពោសោ វិស្សមីតិ ទុប្បតីតោយមត្ថោ។

៦៥. អន្វត្ថវសេន លក្ខណស្ស អបាកដត្តា សលក្ខណំ លក្ខិយមុទាហរតិ “**វាក្យត្ថតោ**”ច្ចាទិនា។ វាក្យត្ថតោ ទុប្បតីតិករំ វិរុទ្ធប្បកាសកំ គាម្មន្តិ មតំ។ **យថា**តិ ឧទាហរតិ។ **បរំ** សត្តុំ **ហន្ត្វាន** មារេត្វាន **វីរិយវា** សូរោ សោ អយំ បោសោ **វិស្សមិ** វិគតបរិស្សមោ អហោសិ, អយមត្ថោ ឥដ្ឋោ។ **បរំ** អតិសយេន **ហន្ត្វាន** វីតិក្កមំ កត្វា **វីរិយវា** ឧបចិតសម្ភវោ ឧបចិតសុក្កោ សោ អយំ បុរិសោ វាយាមេន **វិស្សមិ** វិគតវាយាមោ អហោសីតិ។ ឥមស្សត្ថស្ស អសព្ភារហត្តា គាម្មត្តំ។ វីរិយំ ឧស្សាហោ សម្ភវោ វា អស្ស អត្ថីតិ វិគ្គហោ។

៦៦. **ទុដ្ឋាលង្ករណំ តេតំ, យត្ថាលង្ការទូសនំ;**
តស្សាលង្ការនិទ្ទេសេ, រូបមាវីភវិស្សតិ។

៦៦. “**ទុដ្ឋា**”ឥច្ចាទិ។ **យត្ថ** យស្មឹ វាក្យេ អលង្ការានំ **ទូសនំ** វិកដតា, ឯតន្តុ **ទុដ្ឋាលង្ករណំ** ទុដ្ឋាលង្ករណំ នាម, **តស្ស** ទុដ្ឋាលង្ការស្ស **រូបំ** សរូបំ **អលង្ការនិទ្ទេសេ** តំនាមកេ បរិច្ឆេទេ **អាវីភវិស្សតិ** បកាសិស្សតិ, តត្ថេវ តំ ទស្សយិស្សាមីតិ អធិប្បាយោ។

៦៦. “**ទុដ្ឋាលង្ករិ**”ច្ចាទិ។ **យត្ថ** វាក្យេ **អលង្ការទូសនំ** អលង្ការានំ វិរោធោ ហោតិ, **ឯតំ** វាក្យត្ថនិស្សិតំ **ឯតំ** វាក្យំ **ទុដ្ឋាលង្ករណំ** ទុដ្ឋាលង្ការោ នាម, **តស្ស** ទុដ្ឋាលង្ករណទោសោបលក្ខិតវាក្យស្ស **រូបំ** សរូបំ លក្ខិយំ **អលង្ការនិទ្ទេសេ** អលង្ការានំ និទស្សនដ្ឋានភូតេ បរិច្ឆេទេ អាវីភវិស្សតិ។ ឯត្ថ វុត្តេបិ បុន តត្ថាបិ វត្តព្ពំ សិយាតិ ន វុត្តន្តិ អធិប្បាយោ។ ឧទ្ទេសេ “ទុដ្ឋាលង្កតី”តិ វត្វា ឥទានិ “ទុដ្ឋាលង្ករណ”ន្តិ វចនំ **អលង្កតិ អលង្ករណអលង្ការ** សទ្ទានំ តុល្យត្ថត្តា ន វិរុជ្ឈតិ។

៦៧. **កតោ’ត្រ សង្ខេបនយា មយា’យំ,**
ទោសានមេសំ បវរោ វិភាគោ;
ឯសោ’វ’លំ ពោធយិតុំ កវីនំ,
តមត្ថិ ចេ ខេទករំ បរម្បិ។

ឥតិ សង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទវិរចិតេ សុពោធាលង្ការេ

ទោសាវពោធោ នាម

បឋមោ បរិច្ឆេទោ។

៦៧. ឯវំ “សោទាហរណមេតេសំ, លក្ខណំ កថយាម្យហ”ន្តិ កតបដិញ្ញានុរូបំ បដិបជ្ជ ទានិ “**កតោត្រិ**”ច្ចាទិនា និក្ខិបននយំ សង្ខិបតិ។ **អត្រ** ឥមស្មឹ អធិការេ, បរិច្ឆេទេ វា **ឯសំ** យថាវុត្តានំ **ទោសានំ** បទទោសាទីនំ **បវរោ** ឧត្តមោ **វិភាគោ** វិភជនំ **សង្ខេបនយា** សង្ខេបក្កមេន, ន វិត្ថារតោ, យតោ អបរិសង្ខ្យេយ្យានំ នត្ថិ បរិយន្តោ មយា **កតោ** និដ្ឋាបិតោ។ ននុ “សង្ខេបនយា”តិ វុត្តត្តា បុរាតនេហិ [បុរាតរេហិ (ក.)] ទីបិតា សន្តិ ពហូ ទោសា, តេ បរិច្ចត្តា សិយុន្តិ? ឯត្ថ វុច្ចតេ, វិត្ថារក្កមស្ស អនធិប្បេតត្តា “សង្ខេបនយា”តិ វុត្តំ, ន បន សព្ពថា បរិច្ចាគេន។ តថា ហិ–

“និហន្តុ សោយំ ជលិតំ, បតង្គោ អវិបាវក”ន្តិអាទីនំ

អក្ខមត្ថន្តរាទិកំ វិរុទ្ធត្ថន្តរានុគតន្តិ ច។ ឯត្ថ ហិ **បតង្គ**សទ្ទេន ជោតិរិង្គណសង្ខាតមត្ថន្តរមសមត្ថមិច្ឆិតត្ថេ “វចន្តិ គណ្ឌា”ត្យេវមាទិកំ អមង្គលអបយុត្តបទាទិកំ កិលិដ្ឋេ អន្តោគធន្តិ ច។

គជហេសាទិ សម្ពន្ធទូសិតំ លោកវិរោធិ, សោគតាគមាទីសុ បសិទ្ធំ រូបក្ខន្ធាទិកមញ្ញត្រ វុត្តំ អប្បតីតំ នាម។ ឥទំ អាគមវិរោធិឥតិ, សម្ពន្ធទូសិតប្បតីតាទិកំ វិរោធិម្ហិ បវិដ្ឋន្តិ ច, អានេតព្ពហេតុត្តា ហេត្វបេក្ខំ នេយ្យតោ ន ព្យតិរិច្ចតីតិ ច។

“ទេវោ វោហរតុ ក្លេសំ, រាហុខិន្នោ ទិវាករោ”

ឥច្ចាទិកំ អសាមត្ថ្យាភិធេយ្យាទិកំ ឱចិត្យហីនេ សង្គហិតន្តិ ច។ ជិគុច្ឆអសព្ភសំសូចកអត្ថន្តរកញ្ច គាម្មំ ទុប្បតីតិករេ សង្គយ្ហតីតិ ច។ ( ) [(ទុរុច្ចារណំ)?] សពន្ធផរុសមេវេតិ ច។

ឯត្ថ បន ឱចិត្យហីនទុប្បតីតិករានំ វាក្យត្ថទោសត្តេបិ ផន្ទផរុសស្ស ច វាក្យទោសត្តេ បទបទត្ថានំ ទោសតោ វាក្យមេវ ទុដ្ឋំ សិយា, វាក្យញ្ច បទេហិ វិរិច្ចតេ, បទេ ទុដ្ឋេ វាក្យត្ថោ ច ទុដ្ឋោ សិយា។ បទទោសតោ វាក្យវាក្យត្ថានំ នានាភាវាភាវញ្ញាបនត្ថំ អសាមត្ថិយាភិធេយ្យាទិកំ បទំ ឱចិត្យហីនាទិវាក្យត្ថទោសាទីសុ អន្តោកថិតំ។ តថា ហិ បុរាតនេហិ វិរុទ្ធត្ថន្តរាទីហិ បទេហិ វិរចិតំ វាក្យំ វិរុទ្ធន្តិអាទិនា ពហូនិ ទុដ្ឋានិ វាក្យានិ ទស្សិតានិ។ “ហរិសមានយី”តិ ឯត្ថ **ហ**បុព្ពំ រិស’មានយីតិ ឥច្ឆិតត្ថា បរិ ភដ្ឋំ **ភដ្ឋំ**។ នានត្ថមប្បសិទ្ធេហិ យុត្តំ **គុឡ្ហំ**, យថា “សក្កោ សហស្សគូ”តិ។ ឥតិ ភដ្ឋគុឡ្ហត្ថាទយោ បសាទាលង្ការវិរុទ្ធាតិ ច។

វាក្យេបិ **វិសន្ធិក**មិហានុបយោគីតិ ច, វាក្យន្តរោបគតំ វាក្យំ **វាក្យគព្ភំ**, វាក្យន្តរបទសម្មិស្សំ “អបាថ្យមេសោ ទិស្សតិ, វេជ្ជំ ខាទត្យនារត”មិច្ចាទិកំ **វាក្យសំកិណ្ណញ្ច** ព្យាកិណ្ណេ សមោហិតន្តិ ច។

> “កាចុយ្យានេ មយា ទិដ្ឋា, វល្លរី បញ្ចបល្លវា;
> បល្លវេ បល្លវេ មុធា, យស្សា កុសុមមញ្ជរី”តិ។

ឥទ**មវាចកំ** បហេឡិកាយ បមុស្សិតាសន្និស្សិតន្តិ ច, តត្ថ ច កវិនា **ឧយ្យាន**សទ្ទេន គេហំ, លតាវាចិនា **វល្លរិ**សទ្ទេន អង្គនា, **បល្លវ**សទ្ទេន ករចរណទសនច្ឆទា, **មញ្ជរី**សទ្ទេន នខសោភា ទន្តកន្តិយោ ច វត្តុមិច្ឆិតា, វាក្យត្ថេបិ បទុមិនីនំ រត្តិយមុន្និទ្ទតាទិកំ **វិរុទ្ធំ** វិរោធិនិលីនន្តិ ច នាត្យនុញ្ញាតា, ន តុ សព្ពថា បរិច្ចាគេន។ **ឯសោវ** ឯវំ យថាវុត្តនយេន និដ្ឋាបិតោ អយំ សង្ខេបនយោ ឯវ **កវីនំ** បណ្ឌិតជនានំ **ខេទករំ** “កថំ នាម ពន្ធេបីទិសំ សតិ សន្តី”តិ ឯវមាសុហនោបជនំ បរំ បទទោសេ អសាធុសន្និទ្ធបរិយាយ ញេយ្យអប្បតីតត្ថអប្បយោជក ទុព្ពោធទេសិយាទិកំ, វាក្យទោសេ អធិកឩនភគ្គច្ឆន្ទាទិកំ, វាក្យត្ថទោសេ ឧបក្កមោបសំហារវិសមញ្ចេតិ ឥច្ចេវមាទិកមបរម្បិ ទូសនំ **អត្ថិ ចេ** យទិ ភវេយ្យ, **តម្បិ ពោធយិតុ**មវគមេតុំ **អលំ** សមត្ថំ យថាវុត្តទោសានុសារេន ពុទ្ធិមន្តេហិ សក្កា ឩហិតុន្តិ។

ឯវំ វទតោ ច គន្ថការស្សាយមធិប្បាយោ – យេ ទោសា វិភាគសោ ន វុត្តា, តេ មយា គន្ថគារវភយា សង្ខេបិតា, លក្ខណតោ តុ សង្គហិតា។ ន ហិ តេសមន្តំ កោ ជហាបេតិ។

តត្ថ សទ្ទសត្ថវិរុទ្ធ**មសាធុ**។ យំ ក្រិយាទិនិមិត្តមុបាទាយ អត្ថន្តរេបិ វត្តតេ, តំ សញ្ញាភាវេនេវ បយុត្តំ សន្និទ្ធំ, យថា “រវិម្ហិហិមហា”តិ, ឥទំ បន វិសេសនត្តេ សាធុ ហោតិ។ បសិទ្ធសញ្ញាសទ្ទស្ស បរិយាយន្តរេន បរិកប្បិតបទំ **បរិយាយញេយ្យំ**, យថា “វឡវាមុខេនេ”តិ ឯត្ថ “អស្សវនិតាននេន” ឥតិ។ យំ អច្ចន្តាព្យភិចារីភាវេន វិសេស្សស្ស គុណំ វទតិ, តំ អប្បតីតត្ថំ, យថា “កណ្ហមសី”តិ។ អធិគតត្ថានុបយោគំ **អប្បយោជកំ**, យថា “អតិផេនិលំ សាគរមលង្ឃី”តិ។ “មនុញ្ញទ្ទនយោ បាទេ, ខាទយោ កនិ ភន្តិ តេ” ឥច្ចាទិកោ **ទុព្ពោធោ**, កនិ កញ្ញេ ខាទយោ គត្សិកា។ “ឥមេ លាវណ្យតល្លា តេ, គល្លា លោលវិលោចនេ”ឥច្ចាទិកោ **ទេសិយោ**, តល្លោ ជលាសយវិសេសោ, គល្លោ កបោលោ។ “សគ្គសេវីនំ វិបូនមិត្តីនមកង្កណោ បាណិ។ នេត្តមនញ្ជន”ន្តិអាទិកំ **អធិកំ**។ “អកង្កណោ បាណី”តិអាទិនា វេធព្យស្ស គម្មមានត្តា “សគ្គសេវីន”ន្តិ អធិកន្តិ។ យត្ថ វត្តព្ពស្ស ឩនតា, តំ **ឩនំ**, យថា “តិលោកតិលកំ មុនិ”ន្តិអាទិ។ ឯត្ថ “វន្ទាមី”តិ ឩនំ, ឆន្ទោភង្គាន្វិតំ វចោ **ភគ្គច្ឆន្ទំ** បាកដំ។ អារម្ភាវសានេន វិសមំ **ឧបក្កមោបសំហារវិសមំ**, តំ បន អារទ្ធក្កមបរិច្ចាគេនាបរេន និក្ខិបនំ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការេ មហាសាមិនាមិកាដីកាយំ

ទោសាវពោធបរិច្ឆេទោ។

៦៧. ឯវំ “សោទាហរណមេតេសំ, លក្ខណំ កថយាម្យហ”ន្តិ កតបដិញ្ញានុរូបំ សម្បាទេត្វា ឥទានិ **“កតោត្រេ”**ច្ចាទិនា និគមេន្តោ ទោសេ សង្ខិបតិ។ **អត្រ** ឥមស្មិំ អធិការេ, បរិច្ឆេទេ វា **ឯសំ ទោសានំ** យថាវុត្តបទទោសាទីនំ **បវរោ** លក្ខណាវិរោធលក្ខិយតោ ឧត្តមោ **វិភាគោ** អសង្ករតោ វិភជនំ **សង្ខេបនយា** វិត្ថារាបនិយសង្ខេបក្កមេន មយា **កតោ** វុត្តោ **ឯសោវ** យថាវុត្តោ ឯសោ សង្ខេបក្កមោ ឯវ **កវីនំ** វិរចយន្តានំ **ខេទករំ** ពន្ធសរីរេ **ឦទិសំ** ឦទិសប្បយោគំ កថំ នាម ករោមីតិ ឯវំ បវត្តខេទមុប្បាទយន្តំ **បរម្បិ** អសាធុសន្និទ្ធាទិ អញ្ញម្បិ ទូសនមត្ថិ ចេ, **តំ** សព្ពំ **ពោធយិតុំ** ពោធេតុំ **អលំ** សមត្ថោ ហោតិ។ និយតិ អវុត្តោបិ អត្ថោ ឯតេនាតិ ច, សង្ខេបោ ច សោ នយោ ចាតិ វិគ្គហោ។

ឥហានិទ្ទិដ្ឋំ

“និហន្តុ សោយំ ជលិតំ, បតង្គោ អវិបាវក”ន្តិអាទិកំ

អក្កមត្ថន្តរាទិកំ វិរុទ្ធត្ថន្តរេ អនុបគត្តា ន វុត្តំ, ឯត្ថ សូរិយវាចកោ **បតង្គ**សទ្ទោ ជោតិរិង្គណវាចកោបិ ហោតីតិ វត្តុមិច្ឆិតអមិត្តក្ខិវិនាសេ អសមត្ថញ្ញត្តោ ហោតិ។

“វចន្តិ គណ្ឌិ”ច្ចាទិកំ អាគមេ អប្បសិទ្ធំ លក្ខណមត្តេន សាធិយំ។ **អប្បយុត្តបទាទិ**ទោសោ កិលិដ្ឋបទទោសេ អន្តោគធោ ហោតីតិ ន វុត្តោ។

គជហេសាតុរង្គកោញ្ចនាទាទិ**សម្ពន្ធទូសិត**ញ្ច។ ជិនាគមាទីសុ បសិទ្ធរូបក្ខន្ធាទិកមញ្ញត្រ បយុត្តម**ប្បតីត**ន្ទាមាតីទំ ទ្វយំ យថាក្កមំ លោកវិរោធមាគមវិរោធញ្ច ហោតីតិ វិរោធិបទេ អន្តោគធំ ហោតិ។ **ហេត្វបេក្ខំ** អានេតព្ពហេតុត្តា នេយ្យេ អន្តោគធន្តិ ន វុត្តំ។

“ទេវោ វោហរតុ ក្លេសំ, រាហុខិន្នោ ទិវាករោ”

ឥច្ចាទិកំ **អសមត្ថាភិធាយិ**ច្ចាទិ ឱចិត្យហីនេ អន្តោគធន្តិ ន វុត្តំ។ ឯត្ថ ទិវាករោ សយំ រាហុគហិតោ អញ្ញេសំ កិលេសាបនយនេ អសមត្ថោតិ តមសាមត្ថិយំ វិសេសនភូតេន “រាហុខិន្នោ”តិ បទេន ញាយតិ។

ជិគុច្ឆាវមង្គលអសព្ភានំ គិណ្ណមញ្ញត្រស្ស ជោតកំ វាចកំ វា អត្ថន្តរំ វា គាម្មំ ទុប្បតីតិករត្តា វាក្យត្ថគាម្មទោសេយេវ អន្តោគធន្តិ ន វុត្តំ។ **ទុរុច្ចារណ**ភូតលក្ខណំ **កដ្ឋំ** ពន្ធផរុសតោ អព្យតិរិត្តន្តិ ន វុត្តន្តិ។ “ហរិសមានយី”តិ វត្តព្ពេ ហបុព្ពំ វិស’មានយិតច្ចាទិកំ ឥច្ឆិតត្ថតោ បរិភដ្ឋត្តា **ភដ្ឋ**ញ្ច “សក្កោ សហស្សក្ខ”ឥច្ចាទិកំ អបសិទ្ធវិសយេ បរិយុត្តគុឡ្ហញ្ចេតិ ឥមេ អត្ថគូឡ្ហាទយោ បសាទាលង្ការវិរុទ្ធត្តា បសាទគុណាទានេនេវ បរិច្ចត្តាតិ ន វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ សហស្សំ គាវោ ចក្ខូនិ អស្សាតិ សហស្សក្ខូតិ សក្កស្ស នាមំ គុឡ្ហំ នាម ហោតិ។

វាក្យទោសេបិ **វិសន្ធិវាក្យំ** ឥធ អនុបយោគិត្តា ន វុត្តំ។ វាក្យមជ្ឈបតិតវាក្យយុត្តំ វាក្យគព្ភញ្ច, វាក្យន្តរបទសម្មិស្សំ។

“អបាថ្យមេសោ ទិស្សតិ, វេជ្ជំ ខាទត្យនាវតំ”

ឥច្ចាទិកំ **វាក្យសំកិណ្ណ**ញ្ច ព្យាកិណ្ណេ អន្តោគធន្តិ ន វុត្តំ។ ឯត្ថ **ឯសោ** ភិសក្កោ **អនាវតំ** និច្ចំ **អបាថ្យំ** រោគស្ស អហិតំ **ទិស្សតិ** វទតិ។ **ឯសោ** រោគី **អនាវតំ** សតតំ **អបាថ្យំ** អហិតំ ខាទតិ។ **វេជ្ជំ** ភិសក្កំ **ទិស្សតិ** កុជ្ឈតិ។ ឯវំ អនេកវាក្យេហិបិ សន្ធិវាក្យំ សំកិណ្ណំ នាម។

> “កាចុយ្យានេ មយា ទិដ្ឋា, វល្លរី បញ្ចបល្លវា;
> បល្លវេ បល្លវេ មុជា, យស្សា កុសុមមញ្ចរី”តិ។

ឥទ**មវាចកំ** បហេឡិកាសុ បមុស្សិតាសន្ទិស្សិតមិតិ ន វុត្តំ។ ននុ ចេត្ថ អត្ថនា បហេឡិកាយ អទស្សិតត្តា អវាចកស្ស បមុស្សិតាយ អន្តោគធករណំ អសិទ្ធេន អសិទ្ធសាធនន្តិ? នយិទមេវំ, “ឧបេក្ខិយន្តិ សព្ពានិ, សិស្សខេទភយា មយា”តិ ច ឧបរិ កិលិដ្ឋបទទោសបរិហារេ “បហេឡិកាយមារុឡ្ហា, ន ហិ ទុដ្ឋា កិលិដ្ឋតា”តិ ចេតិ ឥមិនា បុរាតនេហិ និទ្ទិដ្ឋសោឡសបហេឡិកាយោបិ ទស្សិតាតិ សិទ្ធេន អសិទ្ធសាធនំ ហោតិ។ តត្ថ ករិនា **ឧយ្យាន**សទ្ទេន គេហញ្ច លតាបរិយាយ**វល្លរី**សទ្ទេន អង្គនា **ច បល្លវ**សទ្ទេន ករចរណាធរា ច **មញ្ចរី**សទ្ទេន នខទន្តកន្តិយោ ច វត្តុមិច្ឆិតា។

វាក្យត្ថទោសេបិ បទុមិនីនំ រត្តិយំ បពុជ្ឈនាទិកំ **វិរុទ្ធំ** វិរោធិបទេយេវ អន្តោគធត្តា ន វុត្តន្តិ ទស្សេតុំ **“កតោត្រ សង្ខេបនយា”**តិ វុត្តំ, ន បន តេសំ សព្ពថា បរិច្ចត្តត្តាតិ។ ឯត្ថ ឱចិត្យហីនទុប្បតីតិករានំ ទ្វិន្នំ វាក្យត្ថទោសត្តេ សតិ ពន្ធផរុសស្ស វាក្យទោសត្តេ សតិ វិរោធិនោ បទទោសត្តេ **សតិ** “អសមត្ថាភិធាយិ”អាទិបទំ, “ជិគុច្ឆាទិត្តយបកាសកា”ទិបទំ, កដ្ឋបទំ, បទុមិនីនំ រត្តិយំ ផុល្លតាទិ [ទុន្និទ្ទតាទិ (ក.)] វាក្យត្ថញ្ចេតិ ឥមេ ចត្តារោ ទោសា ភិន្នជាតិកេសុ ឱចិត្យាទីសុ កថំ សង្គហិតាតិ? សច្ចំ, តថាបិ បទានំ ទុដ្ឋត្តេ សតិ វាក្យវាក្យត្ថានមទុដ្ឋតា នាម នត្ថីតិ បទទោសេន សន្ធិវាក្យវាក្យត្ថទោសានមនញ្ញត្តំ សិស្សានំ ញាបនត្ថំ បទទោសាទិកំ វាក្យត្ថទោសាទីសុ សង្គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥមិនាយេវ បុរាតនេហិ វិរុទ្ធត្ថន្តរាទិបទេហិ វិចរិតំ វាក្យំ វិរុទ្ធន្តិអាទិនា ទុដ្ឋានិ ពហូនិ វាក្យានិ ទស្សិតានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥមាយេវ [ឥមិស្សាយេវ (ក.)] គាថាយ “តមត្ថិ ចេ ខេទករំ បរម្បី”តិ ឯត្ថ **បរ**សទ្ទេនអសាធុសន្ទិទ្ធ បរិយាយញេយ្យាប្បតីតត្ថអប្បយោជក- ទុព្ពោធទេសិយាទិបទទោសេ ច អធិកឩនភគ្គច្ឆន្ទាទិវាក្យទោសេ ច ឧបក្កមោបសំហារវិសមសង្ខាតេ វាក្យត្ថទោសេ ច បរិគ្គណ្ហាតិ។ ឯត្ថ សទ្ទសត្ថវិរុទ្ធ**មសាធុ** នាម។ ក្រិយានិប្ផត្តិការណមុបាទាយ អត្ថន្តរេ បវត្តនាមំ វិសេសនត្ថេន វិនា សញ្ញាភាជនេ បយុត្តំ **សន្ទិទ្ធំ** នាម, យថា “វរិម្ហិ ហិមហា”តិ។ ឯត្ថ ហិមហា រវីតិ វិសេសនេ កតេ ទោសោ នត្ថិ។ បសិទ្ធសញ្ញាសទ្ទស្ស បរិយាយនាមេន កប្បិតបទំ **បរិយាយញេយ្យំ** នាម, យថា “វឡវាមុខស្ស អស្សវនិតាននេ”ន្តិ។ អតិសយា វិនា ភាវិតត្ថេន វិសេស្សស្ស គុណវាចកំ បទំ **អប្បតីតត្ថំ** នាម, យថា “កណ្ហមសី”តិ។ អធិគតត្ថានុបយោគិបទំ **អប្បយោជកំ** នាម, យថា “អតិផេនិលំ សាគរមលង្ឃី”តិ។ អប្បសិទ្ធវចនំ **ទុព្ពោធំ** នាម, យថា–

“មនុញ្ញទ្ធនយោ បាទេ, ខាទយោ កនិ ភន្តិ តេ”តិ។

កនិ ហេ កញ្ញេ **តេ** តវបាទេ **មនុញ្ញទ្ធនយោ** មនោហរសទ្ទសមន្នាគតា **ខាទយោ** គត្សរិកា **ភន្តិ** ទិព្ពន្តីតិ។ កិស្មិញ្ចិ ទេសេយេវ សិទ្ធនាមំ **ទេសិយំ** នាម។ យថា–

“ឥមេ លាវណ្យតល្លា តេ, គល្លា លោលវិលោចនេ”តិ។

ហេ លោលវិលោចនេ **តេ** តវ ឥមេ **គល្លា** កបោលា **លាវណ្យតល្លា** មនុញ្ញគល្លា ជលាសយវិសេសា ភវន្តិ។ កេនចិ លេសេន បកាសិតមត្ថមុបាទាយ បយុត្ត**មធិកំ** នាម។ យថា–

> “ត្វយិ រាជតិ រាជិន្ទ, វិបូនំ សគ្គសេវិនំ;
> ថិនំ អកង្កណោ បាណិ, សិយា នេត្តមនញ្ជន”ន្តិ។

ឯត្ថ “អកង្កណោ បាណិ, នេត្តមនញ្ជន”ន្តិ ឥមិនាយេវថិនំ វិធវត្តំ គម្យមានំ ហោតីតិ តប្បកាសនត្ថំ បយុត្តំ “សគ្គសេវិន”ន្តិ ឥទំ អធិកំ នាម។ វត្តព្ពយុត្តតោ ឩនំ វាក្យំ **ឩនំ** នាម។ “តិលោកតិលកំ មុនិ”ន្តិ ឯត្ថ “វន្ទាមី”តិ វត្តព្ពស្ស អវុត្តត្តា ឩនំ។ ឆន្ទោហានិសំយុត្តំ **ភគ្គច្ឆន្ទំ** នាម។ ឥទំ តេសំ តេសំ ឆន្ទានំ អក្ខរគណនតោ ឩនាធិកវសេន បាកដំ ហោតិ។ អាទ្យន្តតោ វិសមំ **ឧបក្កមោបសំហារវិសមំ** នាម។ ឥទំ អារទ្ធក្កមំ បរិច្ចជិត្វា កមន្តរេន និយមន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការនិស្សយេ

បឋមោ បរិច្ឆេទោ។

២. ទោសបរិហារវោធបរិច្ឆេទវណ្ណនា

៦៨. **កទាចិ កវិកោសល្លា, វិរោធោ សកលោប្យ’យំ;**
ទោសសង្ខ្យមតិក្កម្ម, គុណវីថី វិគាហតេ។

៦៩. **តេន វុត្តវិរោធាន-មវិរោធោ យថា សិយា;**
តថា ទោសបរិហារា-វពោធោ ទានិ នីយតេ។

៦៨-៦៩. ឥច្ចេវំ ទោសវិភាគំ បរិច្ឆិជ្ជ ឥទានិ យថាវុត្តទោសបរិហារក្កមមុបទិសិតុមាហ “**កទាចី**”ត្យាទិ។ សកលោបិ អយំ **វិរោធោ** វិរុទ្ធត្ថន្តរាទិកោ ន កោចិ ឯកោ ឯវ ទោសេសុ, ទោសានំ វា **សង្ខ្យំ** គណនំ ទោសភាវំ **អតិក្កម្ម** បរិច្ចិជ្ជ **គុណានំ វីថិ** បទវិ គុណសភាវតំ **វិគាហតេ** អជ្ឈុបគច្ឆតិ **កទាចិ,** ន សព្ពទា។ កវិនោ បយុជ្ជកស្ស កោសល្លា តាទិសវិសយបរិគ្គហលក្ខណនេបុញ្ញការណា, ន តុ យថា តថា ចេតិ។ “**តេនេ**”ច្ចាទិ។ យេនេវំ, **តេន** ការណេន វុត្តានំ វិរុទ្ធត្ថន្តរាទីនំ វិរោធានំ **យថា** យេន បការេន **អវិរោធោ** និទ្ទោសតា **សិយា** ភវេយ្យ, **តថា** តេន បការេន ទោសានំ **បរិហារោ** ទូរីករណំ អវពុជ្ឈតិ ញាយតិ ឯតេនាតិ អវពោធោ, តស្ស អវពោធោ, តន្នាមិកោ បរិច្ឆេទោ ឥទានិ **នីយតេ** អានីយតេ វុច្ចតេតិ អត្ថោ។

៦៨-៦៩. ឯវំ ទោសវិភាគំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឥទានិ យថាវុត្តទោសានំ បរិហារត្ថមារភន្តោ “**កទាចី**”ត្យាទិមាហ។ សកលោបិ អយំ **វិរោធោ** បទទោសាទិកោ **ទោសសង្ខ្យំ** ទោសានំ, ទោសេសុ វា គណនំ ទោសភាវំ អតិក្កម្ម កទាចិ **កវិកោសល្លា** កវិនោ ព្យាករណាភិធានឆន្ទោអលង្កតិអាទីសុ បរិចយលក្ខណេន បញ្ញាបាដវេន យតោ **គុណវីថី** គុណបទវិ កេវលំ គុណសភាវំ **វិគាហតេ** អជ្ឈុបគច្ឆតិ, **តេន** ការណេន **វុត្តវិរោធានំ** យថាវុត្តបទទោសាទិវិរោធានំ **អវិរោធោ** អវិរុទ្ធតា **យថា សិយា** យេន បការេន ភវេយ្យ, **តថា** តេន បការេន **ទោសបរិហារាវពោធោ** យថាវុត្តបទទោសាទិសម្ពន្ធិនោ បរិហរណក្កមស្ស អវពោធការណត្តា តន្នាមិកបរិច្ឆេទោ **ឥទានិ** លទ្ធាវសរេ **នីយតេ** វុច្ចតេ។ យថាវុត្តទោសា កវិសាមត្ថិយេន និទ្ទោសត្តំ ភជន្តិ, តស្ស សាមត្ថិយស្ស ឧបទេសំ ទស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។

បទទោសបរិហារវណ្ណនា

តត្ថ វិរុទ្ធត្ថន្តរស្ស បរិហារោ យថា –

៧០. **វិន្ទន្តំ បាកសាលីនំ, សាលីនំ ទស្សនា សុខំ;**
តំ កថំ នាម មេឃោ’យំ, វិសទោ សុខយេ ជនំ។

៧០. “**វិន្ទន្ត**”មិច្ចាទិ។ **បាកេន** បរិណតភាវេន **សាលីនំ** យុត្តានំ, មនុញ្ញានំ វា **សាលីនំ** រត្តសាលិអាទីនំ សាលិជាតីនំ ទស្សនា **សុខំ** ចេតសិកំ សោមនស្សំ វិន្ទន្តំ តំ ជនំ **វិសទោ** អយំ មេឃោ អម្ពុទោ កថំ នាម សុខយេតិ។ ឯត្ថ តាទិសស្ស ជនស្ស អសុខប្បទានំ គរឡស្ស មេឃស្សានុរូបន្តិ វិរុទ្ធត្ថន្តរតា បរិហដា។

៧០. តត្ថ វិរុទ្ធត្ថន្តរស្ស បរិហារោ យថា ឯវំ។ “**វិន្ទន្តិ**”ច្ចាទិ។ **បាកសាលីនំ** បរិណាមេន យុត្តានំ, មនុញ្ញានំ វា **សាលីនំ** រត្តសាលិអាទីនំ **ទស្សនា** ទស្សនហេតុ **សុខំ** ចេតសិកសោមនស្សំ **វិន្ទន្តំ** អនុភោន្តំ **តំ ជនំ** តំ កស្សកជនំ **វិសទោ** ជលទាយកោ អយំ មេឃោ កថំ នាម សុខយេ, ន សុខយតេវ។ តាទិសស្ស ជនស្ស ទុក្ខទានំ គរឡទាយកស្ស មេឃស្សាបិ អនុរូបមិតិ វិរុទ្ធញ្ញត្ថោ អបនីតោ ហោតិ។ បាកេន សាលិនោតិ វិគ្គហោ។ សុខំ ករោតីតិ សុខយេតិ នាមធាតុ។

យថា វា –

៧១. **វិនាយកោបិ នាគោសិ,**
គោតមោបិ មហាមតិ;
បណីតោបិ រសាបេតោ,
ចិត្តា មេ សាមិ តេ គតិ។

៧១. “**វិនាយកោបិ**”ច្ចាទិ។ **វីនំ** បក្ខីនំ នាយកោ, គរុឡោ, សត្តេ វិនេតីតិ **វិនាយកោ,** វុទ្ធោ, ភគវា ច។ តត្ថ យទា វិនាយកោ គរុឡោ, តទា តុ នាគោ បន្នគោសីតិ វិរុទ្ធំ, បក្ខន្តរេ ត្វវិរុទ្ធំ ភគវតោ អាគុស្ស រាគាទិនោ

អភាវតោ។ ឥមេសំ គុន្នំ អតិសយេន គោ **គោតមោ** ហីនបសុ, គោតមវំសាវតិណ្ណត្តា **គោតមោ** ភគវា ច។ ហីនបសុ ច ត្វំ មហាមតិ អសីតិ វិរុទ្ធំ អច្ចន្តហីនបសុនោ មហតិយា បញ្ញាយ អភាវតោ។ បក្ខន្តរេ តុ ន ព្យាឃាតោ។ បណីតោ មធុរោ រសោ, ឧត្តមោ ច សុគតោ។ តត្ថ មធុររសតោ អបេតោ អបគតោសីតិ វិរុជ្ឈតិ, ភគវតោ តុ រសេហិ សិង្គារាទីហិ អបេតោតិ យុជ្ជតិ។ **មេ** មម។ **សាមី**តិ អាមន្តនំ។ **តេ** តវ **គតិ** បវត្តិ **ចិត្តា** អព្ភុតាតិ។ ឯត្ថ វិរុទ្ធត្ថន្តរំ វិរោធាលង្ការំ សិលាយនីយន្តិ តេន តំ បរិហដំ។

៧១. **យថា វា** ឧត្តទោសស្ស បរិហារោ ឦទិសោ វា។ **"វិនាយកោ"**ច្ចាទិ។ ហេ **សាមិ** ត្វំ **វិនាយកោបិ** គរុឡោបិ **នាគោសិ** បន្នគោ អសិ។ នោ ចេ, **វិនាយកោបិ** សត្ថេ វិនេន្តោ ឯវ **នាគោសិ** និក្កិលេសោ អសិ។ **គោតមោបិ** បសុតមោបិ **មហាមតិ** មហាបញ្ញវាសិ។ នោ ចេ, **គោតមោបិ** គោត្តតោ គោតមោយេវ **មហាមតិ** មហាបញ្ញវាសិ។ **បណីតោបិ** មធុរោបិ **រសាបេតោ** មធុររសតោ អបគតោសិ។ នោ ចេ, **បណីតោបិ** ឧត្តមោ ឯវ **រសាបេតោ** សិង្គារាទិរសតោ អបគតោសិ។ **តេ** តុយ្ហំ **គតិ** បវត្តិ **មេ** មយ្ហំ **ចិត្តា** អច្ឆរិយា។ ឯត្ថ គរុឡស្ស នាគត្តញ្ច បសុតមស្ស បញ្ញវន្តត្តញ្ច បណីតស្ស និរសត្តញ្ច វិរុទ្ធំ, តថាបិ អញ្ញបក្ខស្ស អវិរុទ្ធត្តា វិរុទ្ធត្ថន្តរទោសោ បសត្ថេន វិរុទ្ធាលង្ការេន និរាកតោ។ វីនំ បក្ខីនំ នាយកោ, គរុឡោ។ សត្ថេ វិនេតីតិ **វិនាយកោ**, ពុទ្ធោ។ នត្ថិ អាគុ [អគោ (ក.)] ឯតស្សាតិ **នាគោ**, ពុទ្ធោ។ គុន្នមតិសយេន គោតមោ, បសុ។ មហតី មតិ អស្សាតិ **មហាមតិ**, ពុទ្ធោ។ បធានត្តំ នីតោ **បណីតោ**, មធុរោ រសោ។ រសតោ អបេតោតិ **រសាបេតោ**, ពុទ្ធោតិ វិគ្គហោ។

អឈត្ថស្ស យថា –

៧២. **កថំ តាទិគុណាភាវេ,**
លោកំ តោសេតិ ទុជ្ជនោ;
ឱភាសិតាសេសទិសោ,
ខជ្ជោតោ នាម កឹ ភវេ។

៧២. **"កថ"**មិច្ចាទិ។ ទុជ្ជនោ តាទិនោ គុណា លោកំ តោសេន្តិ, តាទីនំ គុណានំ អត្តនិ អភាវេ សតិ **លោកំ** សត្តលោកំ កថំ តោសេតិ, ន តោសេតីតិ អត្ថោ។ វុត្តមេវត្ថន្តរេន សាធេតិ "ខជ្ជោតោ នាម ឱភាសិតា ទីបិតា អសេសទិសា យេន តថាវិធោ កឹ ភវេ, ន ភវេយ្យ តាទិនោ គុណស្ស អភាវតោ"តិ។ ឯត្ថ ខជ្ជោតស្ស អធិកត្ថភាវេន សិតោ ឱភាសិតាសេសទិសត្ថទោសោ "កថំ តាទិគុណាភាវេ"តិអាទិវចោភង្គិយា បរិហដោ។

៧២. **អឈត្ថស្ស យថា**តិ ឯត្ថ បរិហារោ អជ្ឈាហារោ, ឯវមុបរិបិ។ **"កថិ"**ច្ចាទិ។ **ទុជ្ជនោ** គុណហីនជនោ **តាទិគុណាភាវេ** សន្តោសជននការណានំ តាទិសានំ សីលាទិគុណានំ អត្តនិ អវិជ្ជមានត្តេ សតិ **លោកំ** សត្តលោកំ កថំ តោសេតិ, ន តោសេតិយេវ, តថា ហិ ខជ្ជោតោ នាម ឱភាសិតាសេសទិសោ កឹ ភវេ, ន ភវត្យេវ។ ឯត្ថ ខជ្ជោតស្ស សកលទិសោភាសនសង្ខាតមធិកត្ថទោសោ "កថំ តាទិគុណាភាវេ"ច្ចាទិវាក្យលីលាយ និរាកតោ។ តាទី ច តេ គុណា ចេតិ វិគ្គហោ។

៧៣. **បហេឡិកាយមារូឡ្ហា, ន ហិ ទុដ្ឋា កិលិដ្ឋតា;**
បិយា សុខា'លិង្គិតំ ក-មាលិង្គតិ នុ នោ ឥតិ។

៧៣. **"បហេឡិកាយំ"**ឥច្ចាទិ។ **កិលិដ្ឋតា** កិលិដ្ឋបទទោសោ បហេឡិកាយ វិសយេ អារូឡ្ហា សហី **ន ហិ** នោ ទុដ្ឋោ សិយា។ កីទិសីតិ អាហ **"បិយេ"**ច្ចាទិ។ **ឥតី**តិ និទស្សនេ។ **បិយា** វល្លភាយ **អាលិង្គិតំ កំ** ជនំ **សុខំ** កាយិកំ ចេតសិកញ្ច **នោ អាលិង្គតិ** ន សំយុជ្ជតិ នុ។ **នុ**ឥតិ បរិវិតក្កេ និបាតោ។ ឯត្ថ **បិយាតិ** កិលិដ្ឋំ បហេឡិកាយ សមារោបេន បរិហដំ។

៧៣. **"បហេឡិកេ"**ច្ចាទិ។ **កិលិដ្ឋតា** កិលិដ្ឋបទទោសសង្ខាតា បហេឡិកាយំ វិសយេ អារូឡ្ហា ចេ, **ន ហិ ទុដ្ឋា** ទុដ្ឋា ន ហោតិ។ កិមុទាហរណំ? បិយា សុខាលិង្គិតំ កមាលិង្គតិ នុ នោ ឥតិ, **ឥតិ**សទ្ទស្ស និទស្សនត្ថត្តា សេសឧទាហរណានមេតមុបលក្ខណន្តិ ញាតព្ពំ។ នោ ចេ, ឯវំបការានមុទាហរណានមបរិគ្គហេតព្ពត្តា **ឥតិ** សទ្ទោ បការត្ថោតិ។ **បិយា** វល្លភាយ **អាលិង្គិតំ** ឧបគុហិតំ **កំ** នាម ជនំ **សុខំ** កាយិកមានសិកំ **នោ អាលិង្គតិ នុ**, អាលិង្គតេវាតិ។ ឯត្ថ **បិយា**តិ កិលិដ្ឋបទំ បហេឡិកាយមារោបនេន និរាកតំ ហោតិ។

៧៤. **យមកេ នោ បយោជេយ្យ, កិលិដ្ឋបទ'មិច្ចិតេ;**
តតោ យមក'មញ្ញំ តុ, សព្ពមេតំមយំ វិយ។

៧៤. “**យមកេ**”ច្ចាទិ។ **តតោ អញ្ញន្តិ** ឥច្ឆិតយមកតោ អញ្ញំ។ **តុ**ឥតិ វិសេសជោតកោ។ **ឯតំមយំ វិយា**តិ ឯតេន កិលិដ្ឋបទេន និព្ពត្តំ វិយ។

៧៤. “**យមកេ**”ច្ចាទិ។ កិលិដ្ឋបទំ ឥច្ឆិតេ យមកេ ឥដ្ឋយមកេ នោ បយោជេយ្យ នប្បយុញ្ជេយ្យ, **តតោ** ឥដ្ឋយមកតោ អញ្ញំ សព្ពំ យមកំ បន **ឯតំមយំ វិយ** ឥមិនា កិលិដ្ឋបទទោសេន កតំ វិយ ហោតិ។ ឯត្ថ ឥដ្ឋយមកំ វុត្តនយេន ញាតព្ពំ, ឯតេន និព្ពត្តំ ឯតំមយន្តិ វិគ្គហោ។

ទេសវិរោធិនោ យថា –

៧៥. **ពោធិសត្តប្បភាវេន, ថលេបិ ជលជាន្យ’ហុំ;**
នុទន្តានិ’វ សុចិរា-វាសក្លេសំ តហឹ ជលេ។

៧៥. “**ពោធិសត្តេ**”ច្ចាទិ។ **ពោធិសត្តស្ស** មាយាទេវិយា សុតស្ស វក្ខមានស្ស វិសេសស្ស តទុប្បន្នទិនេ សម្ភវា **បភាវេន** បុញ្ញប្បភាវតោ **ជលជានិ** អម្ពុជានិ ថលេបិ **អហុំ** អហេសុំ អចិន្តនីយត្តា បុញ្ញប្បភាវស្ស។ កឹ បន វាប្យាទីសុ កឹ ករោន្តាវ **តហឹ** តស្មិញ្ច ជលេ **សុចិរំ** សព្ពទាវ អាវសន**មាវាសោ** តេន ជាតោ ក្លេសោ តំ **នុទន្តានិវ** ទូរតោ ជហន្តានិវេតិ។ អចិន្តនីយត្តា បុញ្ញប្បភាវស្ស ឦទិសម្បិ អច្ឆរិយមហោសីតិ ន ទេសវិរោធោ។

៧៥. **ពោធិសត្តប្បភាវេន** ពោធិសត្តស្ស អចិន្តេយ្យានុភាវេន **ជលជានិ** ជលជសទិសត្តា តន្នាមកានិ បទុមកេរវាទីនិ **តហឹ ជលេ** វិសយត្តេន បសិទ្ធេ តស្មិំ ឧទកេ **សុចិរាវាសក្លេសំ** អតិចិរំ និវាសតោ ជាតអាយាសំ **នុទន្តានិ ឥវ** ចជន្តានិ ឥវ ថលេបិ **អហុំ** អហេសុំ, វាបិអាទីសុ កា កថា។ ឯត្ថ ជលជានំ ថលុប្បត្តិកថនសង្ខាតំ ទេសវិរោធំ អចិន្តេយ្យបុញ្ញប្បភាវេន ឦទិសានំ អច្ឆរិយានំ បាតុភាវតោ “ពោធិសត្តប្បភាវេនា”តិ ឥមិនា និរាករោតិ។ ពោធិយំ ចតុមគ្គបញ្ញាយំ សត្តោតិ ច, តស្ស បភាវោតិ ច, សុចិរំ អាវាសោតិ ច, តេន ភូតោ ក្លេសោតិ ច វាក្យំ។

កាលវិរោធិនោ យថា –

៧៦. **មហានុភាវបិសុនោ, មុនិនោ មន្ទមារុតោ;**
សព្ពោតុកមយំ វាយិ, ធុនន្តោ កុសុមំ សមំ។

៧៦. “**មហា**”ឥច្ចាទិ។ **មន្ទោ** មុទុភូតោ មារុតោ អយំ **សព្ពោតុកំ** សព្ពេសុ ឧតូសុ បុប្ផនកំ **កុសុមំ** បុប្ផំ **សមំ** ឯកតោ កត្វា **ធុនន្តោ** វិកិរន្តោ **មុនិនោ** មុនិសទិសត្តា ភវិស្សន្តមុនិភាវេន ច ពោធិសត្តស្ស, មុនិនោយេវ វា សម្មាសម្ពោធិសមធិគមសមយេ មហានុភាវស្ស **បិសុនោ** សូចកោ **វាយិ** បវាយតីតិ។ ឯត្ថ យទ្យបេកទា សព្ពោតុកាសម្ភវោ នានាឧតូសុ នានាកុសុមស្ស សម្ភវា, តថាបិ ភគវតោ មហានុភាវបិសុនមីទិសមេកបទិកំ សម្ភវតីតិ កាលវិរោធោ ឥមិនា បរិហដោ។

៧៦. “**មហានុភាវេ**”ច្ចាទិ។ អយំ **មន្ទមារុតោ** អចណ្ឌសមីរណោ **សព្ពោតុកំ** វសន្តាទីសុ សព្ពឧតូសុ វិកសន្តំ **កុសុមំ** បុប្ផជាតំ **សមំ** ឯកតោ កត្វា **ធុនន្តោ** កម្បេន្តោ **មុនិនោ** ឯកន្តភាវិត្តា មុនិសង្ខាតស្ស ពោធិសត្តស្ស, សម្មាសម្ពោធិសមធិគមសមយេ ភូតត្តា មុនិនោ សព្ពញ្ញុនោ វា **មហានុភាវបិសុនោ** មហន្តំ បុញ្ញប្បភាវំ បកាសេន្តោ **វាយិ** សម្បវាយីតិ។ ឯត្ថ នានាកាលេ សម្ភវន្តានម្បិ កុសុមានំ ឯកកាលេ សម្ភវស្ស កាលវិរោធត្តេបិ ភគវតោ បុញ្ញានុភាវោ តាទិសមច្ឆរិយមេកក្ខណេ ជនេតុំ សមត្ថោតិ កាលវិរោធំ “មហានុភាវបិសុនោ”តិ ឥមិនា និរាករោតិ។ មហានុភាវស្ស, មហានុភាវំ វា បិសុនោតិ វាក្យំ។

កលាវិរោធិនោ យថា –

៧៧. **និមុគ្គមនសោ ពុទ្ធ-គុណេ បញ្ចសិខស្សបិ;**
តន្តិស្សរវិរោធោ សោ, ន សម្បីណេតិ កំ ជនំ។

៧៧. “**និមុគ្គ**”ច្ចាទិ។ ពុទ្ធស្ស **គុណេ** សីលាទិកេ អបរិមាណេ និមុគ្គំ ឱគាឡ្ហំ មនំ ចិត្តំ យស្ស តស្ស **បញ្ចសិខស្ស** គន្ធព្ពទេវបុត្តស្សបិ វីណាយ តន្តិយា សរោ កិរិយាកាលមានលក្ខណវិលម្ពិតទុតមជ្ឈភេទភិន្នោ ឆជ្ជាទិកោ តស្ស វិរោធោ កលាសត្ថបរិនិទ្ទិដ្ឋកមវេសមំ កំ ជនំ ន សម្បីណេតិ, បីណេតិយេវ។ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស លោកិយគុណានុពន្ធពុទ្ធីនំ វិក្ខេបប្បវត្តិបិ តថាវិធំ បីណេតីតិ។ “ពុទ្ធគុណេ និមុគ្គមនសោ”តិ ឥមិនា កលាវិរោធោ បរិហដោ។

៧៧. “**និមុត្តិ**”ច្ចាទិ។ **ពុទ្ធគុណេ** សព្ពញ្ញុនោ វិម្ហយជនកសីលាទិគុណសម្ភារេ **និមុគ្គមនសោ** ឱតិណ្ណចិត្តស្ស **បញ្ចសិខស្សបិ** គន្ធព្ពទេវបុត្តស្សាបិ សោ **តន្តិស្សរវិរោធោ** វីណាយ តន្តិយា ឃដ្ដនកិរិយា, អទ្ធមត្តិកាទិកាលោ, ហត្ថាទីនំ សន្និវេសលក្ខណោ មានោតិ ឥមេហិ តីហិ លក្ខណេហិ យុត្តស្ស មន្ទសីឃមជ្ឈិមប្បមាណេហិ ភិន្នស្ស ឆជ្ជាទិសត្តសរស្ស កលាសត្ថាគតក្កមស្ស វិនាសសង្ខាតោ វិរោធោ **កំ ជនំ ន សម្បីណេតិ**, សម្បីណេតិ ឯវ។ ឯត្ថ អកន្តិយា ការណភូតោ កលាសត្ថាគតក្កមភង្គោ លោកុត្តរពុទ្ធគុណានុគតពុទ្ធិយា ជាតោតិ សោ ភង្គោ “និមុគ្គមនសោ ពុទ្ធគុណេ”តិ វុត្តត្តា បីតិយា ការណមេវេតិ ន វិរោធោ។ និមុគ្គោ មនោ អស្សាតិ ច, តន្តិយា សរោតិ ច, តេសំ វិរោធោតិ ច វាក្យំ។

លោកវិរោធិនោ យថា –

៧៨. **គណយេ ចក្កវាឡំ សោ, ចន្ទនាយបិ សីតលំ;**
សម្ពោធិសត្តហទយោ, បទិត្តង្គារបូរិតំ។

៧៨. “**គណយេ**”ច្ចាទិ។ ចន្ទនាយ អបិ សីតលំ **គណយេ** ចិន្តេសិ។ កិន្តំ? បទិត្តង្គារបូរិតំ ចក្កវាឡំ។ កោ សោ? **សម្ពោធិយំ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ **សត្តំ** បរិពទ្ធំ **ហទយំ** ចិត្តំ យស្ស សោ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណានុពន្ធពុទ្ធិនោ ហិតាទិសោ មនោពន្ធោតិ ន លោកវិរោធោ។

៧៨. “**គណយេ**”ច្ចាទិ។ **សម្ពោធិសត្តហទយោ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេ អាសត្តចិត្តោ **សោ** ពោធិសត្តោ **បទិត្តង្គារបូរិតំ** អាទិត្តង្គារេហិ បរិបុណ្ណំ **ចក្កវាឡំ** ចក្កវាឡគព្ភំ **ចន្ទនាយបិ** ចន្ទនតោ អបិ **សីតលំ** អតិសីតលំ កត្វា **គណយេ** ចិន្តេយ្យាតិ។ ឥដ្ឋត្ថលុទ្ធស្ស ចិត្តប្បវត្តិយា ឦទិសត្តា អគ្គិនោ ចន្ទនតោបិ អធិកសីតត្តកប្បនា “ចន្ទនំ សីតលំ, អគ្គិ ឧណ្ហោ”តិ បវត្តលោកសីមាយ វិរុទ្ធា ន ហោតិ។ សម្ពោធិយំ សត្តហទយំ យស្សេតិ ច, បទិត្តានិ អង្គារានីតិ ច, តេហិ បូរិតន្តិ ច វិគ្គហោ។

ញាយវិរោធិនោ យថា –

៧៩. **បរិច្ចត្តភវោបិ ត្វ-មុបនីតភវោ អសិ;**
អចិន្ត្យគុណសារាយ, នមោ តេ មុនិបុង្គវ។

៧៩. “**បរិច្ចត្តោ**”ច្ចាទិ។ **មុនិបុង្គវ** មុនីនំ ឧត្តម បរិច្ចត្តោ វិសជ្ជោ ភវោ សុគតិទុគ្គតិសង្ខាតោ យេនាតិ **បរិច្ចត្តភវោបិ** ត្វំ ឧបនីតោ អានីតោ បវត្តិតោ ភវោ វុឌ្ឍិ យេនាតិ **ឧបនីតភវោ** អសិ។ តស្មា ការណា អចិន្ត្យគុណសារាយ តេ នមោ អត្ថូតិ សេសោ។ ឦទិសំ ន ញាយវិរុទ្ធមេវវិធត្តា មុនិបុង្គវស្ស។

៧៩. “**បរិច្ចត្តោ**”ច្ចាទិ។ **មុនិបុង្គវ** មុនិសេដ្ឋ ត្វំ **បរិច្ចត្តភវោបិ** អបនីតសុគតិទុគ្គតិភវោបិ **ឧបនីតភវោ** លោកស្សានីតអភិវុទ្ធិកោ **អសិ** ភវសិ, **អចិន្ត្យគុណសារាយ** តតោ ឯវ ចិន្តាវិសយាតិក្កន្តសារគុណស្ស **តេ** តុយ្ហំ នមោ អត្ថូតិ សព្ពាការតោ ភវស្ស បរិច្ចត្តត្តា អត្តនិ អវិជ្ជមានំ សុគតិភវំ លោកស្ស ទេតីតិ ឯតំ ញាយាគតំ ន ហោតីតិ បដិភាតិ, តថាបិ ច សព្ពញ្ញូនំ បវត្តិ ឦទិសាយេវាតិ ញាយវិរោធោ និរាកតោ។ អចិន្ត្យា គុណសារា យស្មិន្តិ វិគ្គហោ។

អាគមវិរោធិនោ យថា –

៨០. **នេវាលបតិ កេនាបិ, វចីវិញ្ញត្តិតោ យតិ;**
សម្បជានមុសាវាទា, ផុសេយ្យាបត្តិទុក្កដំ។

៨០. “**នេវេ**”តិអាទិ។ **យតី**តិ ភិក្ខុ **កេនាបិ** សហ **នេវាលបតិ** ន វទត្យេវ, តថាបិ **វចីវិញ្ញត្តិតោ** ចោបនវាចាសង្ខាតេន វចីវិញ្ញត្តិហេតុនា បវត្តិតោ សម្បជានន្តស្ស មុសាវាទតោ ការណា **អាបត្តិទុក្កដំ** “សម្បជានមុសាវាទស្ស ហោតី”តិ វុត្តទុក្កដាបត្តិំ **ផុសេយ្យ** អាបជ្ជតីតិ។ ឯត្ថ អនាលបតោ វចីវិញ្ញត្តិយា កថំ មុសាវាទោតិ អភិធម្មាបន្នវិរោធោ នត្ថិ, អបរវចនត្តេ ត្វាទិសោ វិរុជ្ឈតីតិ។

៨០. “**នេវា**”ច្ចាទិ។ **យតិ** សមណោ **កេនាបិ** កេនចិ សទ្ធឹ **នេវាលបតិ** នោ ភាសតិ, តថាបិ **វចីវិញ្ញត្តិតោ** ចោបនវាចាសង្ខាតវិញ្ញត្តិការណា បវត្តនតោ **សម្បជានមុសាវាទា** សម្បជានន្តស្ស មុសាភណនតោ **អាបត្តិទុក្កដំ** ទុក្កដាបត្តឹ **ផុសេយ្យ** អាបជ្ជេយ្យាតិ។ ឯត្ថ អនាលបន្តស្ស វចីវិញ្ញត្តិតោ មុសាវាទោ កថំ សម្ភវតីតិ អភិធម្មាបន្នវិរោធោ, “សន្តឹ អាបត្តឹ នាវិករេយ្យ, សម្បជានមុសាវាទ’ស្ស ហោតី”តិ និទានុទ្ទេសេ និទ្ទិដ្ឋវចីទ្វារេ

អកិរិយសមុដ្ឋានា ទុក្កដាបត្តិ ហោតីតិ អាគមវិរោធោ និរាកតោ។ មុសាភណនំ វិនា អាបត្តិ កថំ ភវតីតិ? យថា កាលេ អវស្សមានមេឃតោ សញ្ជាតទុព្ភិក្ខំ "មេឃកតំ ទុព្ភិក្ខ"ន្តិ វត្តព្ពំ ហោតិ, ឯវំ កថេតព្ពកាលេ អកថនតោ សញ្ជាតា វចីទ្វារេ អកិរិយសមុដ្ឋានា ទុក្កដាបត្តិបិ តតោ សញ្ជាតាតិ វត្តព្ពា ហោតិ។ សម្បជានន្តស្ស មុសាវាទោតិ ច, អាបត្តិយេវ ទុក្កដន្តិ ច វាក្យំ។

នេយ្យស្ស យថា –

៨១. **មរីចិចន្ទនាលេប-លាភា សីតមរីចិនោ** [សិតមរីចិនោ (សី.)];
ឥមា សព្ពាបិ ធវលា, ទិសា រោចន្តិ និព្ភរំ។

៨១. **"មរីចី"**ត្យាទិ។ **សីតមរីចិនោ** ចន្ទស្ស **មរីចិយោ** ទីធិតិយោ ឯវ ចន្ទនំ, តស្ស **អាលេបោ** ឧបទេហោ, តស្ស លាភេន ឥមា សព្ពាបិ ទិសា **និព្ភរ**មតិសយំ **ធវលា** សេតា រោចន្តីតិ នត្ថេត្ថ នេយ្យតា មរីចិយា សទ្ទោបាត្តត្តាយ តុ។

៨១. **"មរីចិ"**ច្ចាទិ។ **សីតមរីចិនោ** ចន្ទស្ស **មរីចិចន្ទនាលេបលាភា** មរីចិសង្ខាតចន្ទនាលេបស្ស បដិលាភតោ ឥមា សព្ពាបិ ទិសា **និព្ភរ**មតិសយំ **ធវលា** សេតា **រោចន្តិ** ទិព្ពន្តីតិ។ ទិសានំ ធវលការណស្ស "មរីចិ ចន្ទនាលេបលាភា សីតមរីចិនោ"តិ វុត្តត្តា នេយ្យទោសោ ន បតិដ្ឋាតិ, ចន្ទនមិវ ចន្ទនំ, មរីចិយោយេវ ចន្ទនមិតិ ច, តស្ស អាលេបោតិ ច, តស្ស លាភោតិ ច វិគ្គហោ។

យថា វា –

៨១. **មនោនុវញ្ចនោ មារ-ង្គនាសិង្គារវិព្ភមោ;**
ជិនេនា'សមនុញ្ញាតោ, មារស្ស ហទយានលោ។

៨២. **"មនោ"**ច្ចាទិ។ មនំ បស្សន្តានមនុស្សានំ វញ្ច ចិត្តំ អនុវញ្ចេតីតិ **មនោនុវញ្ចនោ,** មារង្គនានំ សិង្គារកតោ **វិព្ភមោ** វិលាសោ ជិនេន **អសមនុញ្ញាតោ** អព្ពុបគតោ **មារស្ស** វសវត្តិនោ **ហទយានលោ** ហទយគ្គិ ជាតោ។ សោកោ ចេត្ថ អនលត្តេ និរុប្បិតោ តស្ស តាទិសត្តានតិវត្តនតោ, ការណន្តបចារេនាតិ។ ឯត្ថ យជ្ជបិ មារង្គនាបរាជយោ ន សទ្ទោបាត្តត្តោ, តថាបិ "សិង្គារវិព្ភមោ មារស្ស ហទយគ្គី"តិ វុត្តេ សាមត្ថិយា មារង្គនាប រាជយោ គម្យតេ, តថាវិធស្ស មារសោកស្ស មារង្គនាបរាជយាព្យភិចារតោ។ នេវេទិសស្ស នេយ្យតា, វង្កវុត្តិទិសី គុណោយេវ ពន្ធស្ស។

៨២. វត្តព្ពស្ស ញាយោបាត្តត្តា នេយ្យទោសបរិហារត្ថមុទាហរតិ **"មនោ"**ច្ចាទិ។ **មនោនុវញ្ចនោ** ទស្សន សវនានុស្សរណំ ករោន្តានំ ជនានំ ចិត្តមត្តនិ អនុវញ្ចន្តោ **មារង្គនាសិង្គារវិព្ភមោ** មារវធូនំ រតិកីឡាហេតុ ភូតកាមបត្ថនាសង្ខាតសិង្គារេន កតលីលា **ជិនេន** ជិតបញ្ចមារេន សត្ថុនា **អសមនុញ្ញាតោ** អនព្ពុបគតោ អសម្បដិច្ឆិតោ **មារស្ស** វសវត្តិនោ **ហទយានលោ** ហទយគ្គិ អហោសីតិ។ អនលត្តេន កប្បិតការិយភូតោ សោកោ មារង្គនាសិង្គារវិព្ភមសង្ខាតការណេន សទ្ធិំ អភេទកប្បនាយ [អនលត្តកប្បនាយ (ក.)] "គុឡោ សេម្ហំ, តិបុសំ ជរោ"តិអាទីសុ វិយ តុល្យាធិករណភាវេន វុត្តោ ហោតិ។ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ មារង្គនានំ បរាជយវាចកោ សទ្ទោ នត្ថិ, តថាបិ "សិង្គារវិព្ភមោ មារស្ស ហទយានលោ"តិ វុត្តេ មារង្គនាបរាជយំ វិនា តាទិសសោកុប្បត្តិការណស្ស អនធិគតត្តា អញ្ញថានុបបត្តិលក្ខណសាមត្ថិយេន តាសំ បរាជយោ បកាសិតោ ហោតីតិ ឦទិសវង្កវុត្តិយា ពន្ធ គុណត្តា នេយ្យទោសោ និរាកតោ ហោតីតិ។ មនោ អនុវញ្ចេតីតិ ច, មារង្គនានំ សិង្គារោតិ ច, តេន កតោ វិព្ភមោតិ ច វាក្យំ។

វិសេសនាបេក្ខស្ស យថា –

៨៣. **អបយាតាបរាធម្បិ, អយំ វេរី ជនំ ជនោ;**
កោធបាដលភូតេន, ភិយ្យោ បស្សតិ ចក្ខុនា។

៨៣. **"អបយាតេ"**ច្ចាទិ។ អយំ វេរី ជនោ អបយាតាបរាធម្បិ ជនន្តិ សម្ពន្ធោ។ អបយាតោ អបគតោ អបរាធោ យស្ស តំ, កោធេន បាដលភូតេន សេតរត្តេន។ ឥមិនា វិសេសនាបេក្ខទោសោ បរិហដោ។

៨៣. **"អបយាតិ"**ច្ចាទិ។ អយំ វេរី ជនោ **អបយាតាបរាធម្បិ** អបគតាបរាធម្បិ ជនំ **កោធបាដលភូតេន** កោធេន ភូតសេតលោហិតវណ្ណយុត្តេន ចក្ខុនា **ភិយ្យោ** យេភុយ្យេន បស្សតីតិ។ "បស្សតី"តិ វចនស្ស

វិជ្ជមានត្តេបិ “ចក្ខុនា”តិ វិសេស្សវចនំ “កោធបាដលភូតេនា”តិ វិសេសនស្ស លព្ភមានត្តា សាត្ថកំ ហោតីតិ វិសេសនាបេក្ខទោសោ និរាកតោតិ។ អបយាតោ អបគតោ អបរាជោ អស្មាតិ ច, កោធេន បាដលភូតន្តិ ច វិគ្គហោ។

ហីនត្ថស្ស យថា –

៨៤. **អប្បកានម្បិ បាបានំ,**
បភាវំ នាសយេ ពុធោ;
អបិ និប្បភតានីត-
ខជ្ជោតោ ហោតិ ភាណុមា។

៨៤. “**អប្បកាន**”មិច្ចាទិ។ **ពុធោ** បណ្ឌិតបោសោ អប្បកានំ បាបានម្បិ កិមុតមធិកានំ **បភាវំ** អានុភាវំ **នាសយេ** អប្បវត្តិំ បាបេយ្យ។ តំ អត្ថន្តរន្យាសេន សាធេតិ។ **ភាណុមា** សូរិយោ និប្បភតំ អានីតោ ខជ្ជោតោ យេន តថាវិធោ អបិ ហោតិ។ “មន្ទប្បភោ អយ”ន្តិ ជោតិរិង្គណម្បិ នោបេក្ខតិ ចក្កវាឡកុហរានុ ចរិតមហានុភាវោបីតិ។ ឯត្ថ **អបី**ត្យាទិនា វចោភង្គិយា ហីនត្ថទោសោ បរិហដោ។

៨៤. “**អប្បកានិ**”ច្ចាទិ។ **ពុធោ** បញ្ញវា **អប្បកានម្បិ** អតិមន្ទានម្បិ **បាបានំ** អកុសលានំ **បភាវំ** វិបាកទានសាមត្ថិយសង្ខាតានុភាវំ **នាសយេ** អហោសិកម្មតាបាទនេន នាសេយ្យ, ពហូនំ បាបានំ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តមត្ថមត្ថន្តរន្យាសាលង្ការេន សមត្ថេតិ **អបិ**ច្ចាទិ។ **ភាណុមា** សូរិយោ **និប្បភតានីតខជ្ជោតោ អបិ** និប្បភតមាបាទិតជោតិរិង្គណេហិ សមន្នាគតោបិ ហោតីតិ។ ហីនបភាវោ ហោតិ ខជ្ជោបនកេ បហាយ អត្តនោ អាលោកំ ករោន្តោ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ **អបិ និប្បភតិ**ច្ចាទិវចនវិលាសវសេន ហីនបក្ខំ គហេត្វាបិ សូរិយឧទារត្តស្សេវ បោសិតត្តា “និប្បភតានីតខជ្ជោតោ”តិ វិសេសនបទំ ហីនត្ថទោសំ ន និស្សយតិ។ នត្ថិ បភា យេសន្តិ ច, តេសំ ភាវោតិ ច, តំ អានីតា ខជ្ជោតា យេនេតិ ច វិគ្គហោ។

អនត្ថស្ស យថា –

៨៥. **ន បាទបូរណត្ថាយ, បទំ យោជេយ្យ កត្ថចិ;**
យថា វន្ទេ មុនិន្ទស្ស, បាទបង្កេរុហំ វរំ។

៨៥. “**ន បាទេ**”ច្ចាទិ។ ឯត្ថ **វន្ទេ**តច្ចាទោ ហេដ្ឋា វិយ បាទបូរណស្ស កស្សចិ អភាវេន អនត្ថាភាវោ។

៨៥. “**ន បាទិ**”ច្ចាទិ។ បាទបូរណត្ថាយ គាថាបាទានំ បូរណសង្ខាតបយោជនត្ថាយ **បទំ** នាមាទិកំ កត្ថចិ ន យោជេយ្យ វិញ្ញូតិ, **យថា** និរត្ថកបទាយោជនេ ឧទាហរណមេវំ “មុនិន្ទស្ស វរំ បាទបង្កេរុហំ វន្ទេ”តិ។ ហេដ្ឋា ទុដ្ឋោទាហរណេ វិយ បាទបូរណត្ថំ កស្សចិ បទស្ស អយោជិតត្តា សាត្ថកបទេហិ និរត្ថកទោសោ និរាកតោតិ។ មុទុនិម្មលសោភាទិសាធារណគុណយោគតោ បង្កេរុហសទិសំ ឧបចារតោ បង្កេរុហំ នាម។ បាទមេវ បង្កេរុហន្តិ វិគ្គហោ។ វិសេសនវិសេស្សបទទោសបរិហារោ។

៨៦. **ភយកោធបសំសាទិ-**
វិសេសោ តាទិសោ យទិ;
វត្តុំ កាមីយតេ ទោសោ,
ន តត្ថេ’កត្ថតាកតោ។

៨៦. “**ភយេ**”ច្ចាទិ។ **ភយ**ញ្ច ចិត្តុត្រាសោ **កោធោ** ច ទោសោ **បសំសា** ច ថុតិ, តា អាទិ យស្ស តុរិតាទិនោ សោ តាទិសោ វិសេសោ យទិ វត្តុំ **កាមីយតេ** ឥច្ឆីយតេ, **តត្ថ** តស្មិំ ភយាទិវិសេសេ វិសយេ ឯកត្ថតាយ ឯកត្ថភាវេន កតោ ទោសោ នត្ថិ។

៨៦. ឥទានិ វាក្យទោសបរិហារត្ថមារភតិ “**ភយកោធេ**”ច្ចាទិ។ ភយកោធបសំសាទិ ចិត្តុត្រាសបដិឃថុតិអាទីហិ សមន្នាគតោ តាទិសោ វិសេសោ វត្តុំ **យទិ កាមីយតេ** ចេ វិញ្ញូហិ ឥច្ឆីយតេ, **តត្ថ** ភយកោធាទិកេ វិសេសេ **ឯកត្ថតាកតោ** ឯកត្ថភាវេន កតោ **ទោសោ** វាក្យទោសោ ន ភវតិ។ ភយាទិវិសេសេ វត្តុមិច្ឆិតេ បុព្ពុច្ចារិតបទស្ស បុនុច្ចារណេ ឯកត្ថទោសោ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ ភយញ្ច កោធោ ច បសំសា ចាតិ ច, តា អាទិ យស្ស តុរិតកោតូហលអច្ឆរាហាសសោកបសាទសង្ខាតស្ស អត្ថវិសេសស្សេតិ ច វិគ្គហោ។

តគ្គុណសំវិញ្ញាណអញ្ញបទត្ថសមាសត្តា ភយាទីសុ កថិតមបិ គហេត្វា បុនប្បុនំ កថនមវិរោធំ។ ឯកោ អត្ថោ យេសំ បទាទីនំ តេ ឯកត្ថា, តេសំ ភាវោ ឯកត្ថតា, តាយ កតោតិ វិគ្គហោ។

យថា –

៨៧. **សប្បោ សប្បោ អយំ ហន្ទ, និវត្តតុ ភវំ តតោ;**
យទិ ជីវិតុកាមោ’សិ, កថំ តមុបសប្បសិ។

៨៧. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ “**សប្បោ**”តច្ចាទិ។ “អយំ សប្បោ សប្បោ”តិ ភយេនាមេឌិតំ **ហន្ទា**តិ ខេទេ **តតោ** តម្ហា ឋានា, សប្បតោ វា **ភវំ** ភវន្តោ **និវត្តតុ** គតមគ្គាភិមុខោ អាវត្តតុ។ **តំ** ឋានំ, សប្បំ វា។ នត្ថេត្ថ ឯកត្ថតាទោសោ ភយេនាមេឌិតប្បយោគតោ។

៨៧. “**សប្បោ**”ច្ចាទិ។ **ហន្ទ** នង្គោ វត, អយំ សប្បោ សប្បោ ភវំ **តតោ** ឋានតោ, សប្បតោ វា **និវត្តតុ** អាវត្តតុ យទិ ជីវិតុកាមោ អសិ, **តំ** ឋានំ, សប្បំ វា **កថមុបសប្បសិ** កថមុបគច្ឆសីតិ។ ភយេ អាមេឌិតវចនត្តា ឯកត្ថតាទោសោ នត្ថិ, ជីវិតុកាមោសីតិ ឯត្ថ ពិន្ទុលោបោ។

បទទោសបរិហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វាក្យទោសបរិហារវណ្ណនា

ភគ្គរីតិនោ យថា –

៨៨. **យោ កោចិ រូបាតិសយោ,**
កន្តិ កាបិ មនោហរា;
វិលាសាតិសយោ កោបិ,
អហោ ពុទ្ធមហោទយោ។

៨៨. “**យោ**”តច្ចាទិ។ **រូបស្ស** អនុព្យញ្ជនេហិ អនុព្យញ្ជិតពាត្តឹសវរបុរិសលក្ខណោបសោភិតស្ស ព្យាមប្បភាកេតុមាលាវិរាជិតស្ស **អតិសយោ** អាធិក្កំ វាចាគោចរភាវាតិក្កមេន អវចនីយត្តា យោ កោចិយេវ។ មនោ អនេកលោកស្ស ចិត្តំ ហរតីតិ **មនោហរា** ចិត្តមវហរន្តី **កន្តិ** សោភា **កាបិ** អវចនបថា កាបិយេវ។ **វិលាសស្ស** គត្យាទិនោ **អតិសយោ** វចនបថាតិក្កន្តោ កោបិយេវ, តស្មា ពុទ្ធស្ស មហន្តោ ឧទយោ អភិវុឌ្ឍិ អហោ អព្ភុតោតិ។ ឯត្ថ កឹសទ្ទេនាវទ្ធា រីតិ ន កត្ថចិ ភគ្គា។

៨៨. “**យោ កោចិ**”ច្ចាទិ។ **រូបាតិសយោ** សុប្បហិដ្ឋិតបាទតាទិទ្វត្តឹសបុរិសលក្ខណេហិ សោភិតស្ស ចិត្តង្គុលិតាទិអសីតិអនុព្យញ្ជនេហិ អលង្កតស្ស ព្យាមប្បភាកេតុមាលាហិ ឧជ្ជលស្ស រូបកាយស្ស អាធិក្យំ **យោ កោចិ**យេវ មនោគោចរភាវំ វិនា វចនវិសយាតិក្កន្តត្តា យោ កោចិយេវ។ **មនោហរា** លោកស្ស ចិត្តំ ហរន្តី **កន្តិ** សោភា **កាបិ**យេវ វចីវិសយាតិក្កន្តត្តា កាបិយេវ។ **វិលាសាតិសយោ** វិសយភូតបិយភាវសង្ខាតស្ស គមនាទិវិលាសស្ស អាធិក្យម្បិ **កោបិ**យេវ វុត្តការណេនេវកោបិយេវ។ តតោ **ពុទ្ធមហោទយោ** ពុទ្ធស្ស មហាភិវុទ្ធិសង្ខាតោ ឧទយោ **អហោ** អច្ឆរិយោតិ។ ឯត្ថ សព្ពនាមិកេន **កឹ** សទ្ទេន វត្តុមារទ្ធក្កមោ ន កត្ថចិ ភិន្នោតិ ភគ្គរីតិទោសោ នត្ថីតិ។

៨៩. **អព្យាមោហករំ ពន្ធំ, អព្យាកិណ្ណំ មនោហរំ;**
អទូរបទវិន្យាសំ, បសំសន្តិ កវិស្សរា។

៨៩. “**អព្យាមោហ**”តច្ចាទិ។ នត្ថិ ទូរមេសន្តិ អទូរានិ, តានិយេវ បទានិ, តេសំ **វិន្យាសោ** យាថាវតោ ឋបនំ យស្ស តំ។ តតោយេវ អព្យាកិណ្ណោ អសម្មិស្សោ ច។ សោ អព្យាកិណ្ណតាយ ឯវ មនោហរោ ចាតិ **អព្យាកិណ្ណំ មនោហរំ**។ តេនេវ “អយមេត្ថ អត្ថោ អយំ វា”តិ ឯវំ ព្យាមោហំ ន ករោតីតិ **អព្យាមោហករោ**, តំ។ បសាទាលង្ការាលង្កិតំ **ពន្ធំ**។ កវីនំ ឥស្សរា បធានា។ យេ កនិដ្ឋង្គុលិគណនានិដ្ឋា, តេ **បសំសន្តិ** ថុវន្តិ តាទិសពន្ធគុណស្សាតិសយបសំសាវហភាវេន។

៨៩. “**អព្យាមោហេ**”ច្ចាទិ។ **អទូរបទវិន្យាសំ** នាមាទិបទានំ វោហារកាលេ អទូរសម្ពន្ធោ យថា សិយា, តថា បដិបាដិយា បទដ្ឋបនេន សមន្នាគតំ **អព្យាកិណ្ណំ**, តតោយេវ អញ្ញសម្ពន្ធីបទេហិ អសម្មិស្សំ **មនោហរំ**,

តតោយេវ វិញ្ញូនំ ចិត្តមារាធេន្តំ **អព្យាមោហករំ** “តមស្សត្ថោ តមស្សត្ថោ ឯសោ ឯសោ វា”តិ សំសយមនុប្បាទេន្តំ **ពន្ធំ** បសាទាលង្ការសំយុត្តំ ពន្ធនំ **ករិស្សរា** ករីនំ បធានា បណ្ឌិតជនា, កនិដ្ឋង្គុលិយា គណិតព្ពា អគ្គករិនោតិ អធិប្បាយោ។ **បសំសន្តិ** ថោមេន្តិ។ ព្យាមោហំ ន ករោតីតិ អព្យាមោហករោ។ វិ អាកិណ្ណោ ព្យាកិណ្ណោ, ន ព្យាកិណ្ណោ **អព្យាកិណ្ណោ**។ នត្ថិ ទូរំ យេសំ, តានិយេវ បទានិ, តេសំ **វិន្យាសោ** ឋបនំ យស្ស ពន្ធស្សាតិ វិគ្គហោ។

យថា –

៨០. នីលុប្បលាភំ នយនំ,
ពន្ធុករុចិរោ’ធរោ;
នាសា ហេមង្កុសោ តេន,
ជិនោយំ បិយទស្សនោ។

៨០. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ “**នីលុប្បលាភ**”មិច្ចាទិ។ យស្ស ជិនស្ស **នយនំ** នេត្តំ **នីលុប្បលាភំ** ឥន្ទីវរទ្វយនិភំ, **អធរោ** អធរោដ្ឋោ **ពន្ធុកមិវ** ពន្ធុកកុសុមមិវ **រុចិរោ** កន្តោ, **នាសា** នាសិកា សយំ **ហេមង្កុសោ** សុវណ្ណង្កុសោយេវ, **តេន** ការណេន អយំ ជិនោ បិយំ មធុរំ ទស្សនមស្សាតិ **បិយទស្សនោ**។ ឦទិសោ ន ព្យាកិណ្ណទោសោ, អព្យាកិណ្ណោ បសាទោយេវាតិ។

៨០. ឥទានិ ព្យាកិណ្ណទោសបរិហារំ បរិហរតិ “**នីលុប្បលិ**”ច្ចាទិនា។ **នយនំ** យស្ស នេត្តយុគឡំ **នីលុប្បលាភំ** នីលុប្បលទលសទិសំ, **អធរោ** អធរោដ្ឋោ **ពន្ធុករុចិរោ** ពន្ធុកបុប្ផមិវ មនុញ្ញោ, **នាសា** នាសិកា **ហេមង្កុសោ** សុវណ្ណង្កុសោយេវ, **តេន** ការណេន អយំ ជិនោ **បិយទស្សនោ** មនុញ្ញទស្សនោ ហោតីតិ។ ឯត្ថ បសាទាលង្ការេន យុត្តត្តា ន ព្យាកិណ្ណទោសោ។ **អាភា**សទ្ទោ **និភា**សទ្ទោ វិយ ឥវត្ថោ។ នោ ចេ, **បភា**បរិយាយោ វា ហោតិ។ ពន្ធុកមិវ រុចិរោតិ ច, បិយំ ទស្សនំ យស្សេតិ ច វិគ្គហោ។ ឥហ ទស្សនស្ស កត្តុភូតសាធុជនសម្ពន្ធត្តេបិ វិសយត្តេនេវ ជិនសម្ពន្ធោ ហោតីតិ អញ្ញបទត្ថេន តថាគតោ គហិតោតិ។

៨១. សមតិក្កន្តគាម្មត្ត-កន្តវាចាភិសង្ខតំ;
ពន្ធនំ រសហេតុត្តា, គាម្មត្តំ អតិវត្តតិ។

៨១. “**សមតិក្កន្តិ**”ច្ចាទិ។ សម្មា អតិក្កន្តំ និក្កន្តំ។ គាម្មស្ស ភាវោ **គាម្មត្តំ**។ យាសំ **កន្តានំ** មធុរានំ វាចានំ តាហិ អភិសង្ខតំ រចិតំ ពន្ធនំ **រសស្ស** មាធុរិយស្ស **ហេតុត្តា** ការណភាវេន **គាម្មត្តំ** យថាវុត្តំ **អតិវត្តតិ** អតិក្កមតិ។

៨១. “**សមតិ**”ច្ចាទិ។ **សមតិក្កន្តគាម្មត្តកន្តវាចាភិសង្ខតំ** វិសេសតោ អតិក្កន្តគាម្មភាវាហិ កន្តវាចាហិ រចិតំ **ពន្ធនំ** មុត្តកាទិពន្ធនំ **រសហេតុត្តា** បណ្ឌិតានំ បីតិរសស្ស ការណត្តា យថាវុត្តគាម្មទោសំ **អតិវត្តតិ** អតិក្កម្ម បវត្តតីតិ។ សម្មា អតិក្កន្តំ គាម្មត្តំ យាសំ, តាហិយេវ កន្តវាចាហិ អភិសង្ខតន្តិ ច, រសស្ស ហេតុ, តស្ស ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។

យថា –

៨២. ទុនោតិ កាមចណ្ឌាលោ,
សោ មំ សទយ និទ្ទយោ;
ឦទិសំ ព្យសនាបន្នំ,
សុខីបិ កិមុបេក្ខសេ។

៨២. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ។ កាមាតុរា កាចិ វនិតា អត្តនោ បិយំ បតី វិរវតិ “**ទុនោតិ**”ច្ចាទិនា។ ទយាយ សហ បវត្តីតិ **សទយ**ឥតិ អនុនយវសេន បិយស្ស អាមន្តនំ, សានុនយាមន្តនញ្ហិ តតោនុក្កហាភិកង្ខាយមច្ចន្តមុចិតំ, សោ កាមោ កន្ទប្បោ ឯវ ចណ្ឌាលោ អកណ្ណោ វា អសយ្ហោបតាបាវហត្តា។ កាមេ ចណ្ឌាលត្តារោបនញ្ច ឧចិតមេវ យតោនេន កយិរមានមសហនមុបតាបមសហមានា តំ បរិភវន្តំ វិប្បលបតិ, **និទ្ទយោ** និក្ករុណោ, ឥទមបិ ឧចិតមុបតាបេ និក្ករុណានំ តាទិសី គតីតិ។ **មំ ទុនោតិ** អធិកមុបតាបេតិ និទ្ទយត្តា, ន ភវន្តំ, តេនេវ ភវំ សុខី។ ឥមិនា អញ្ញាសត្តតំ តស្ស ទីបេតិ។ យទិ នាញ្ញាសត្តោសិ, នាហមេកាកិនី ភវាមិ។ អសហាយានញ្ហិ បដិសត្តវោ ហោន្តិ។ ឯកាកិត្តាយេវាហមប្បដិសរណត្តានេន ទុសាមីតិ [ទុញ្ញាមីតិ (?)]

តវ កាមំ ត្វំ សុខី ហោសិ។ សនាថានំ តាទិសី វុត្តីតិ ឯវំ សុខីបិ ត្វំ ឦទិសំ ព្យសនមាបន្នំ **កឹ** កស្មា ឧបេក្ខសេតិ។ ឯវមេយំ វង្កវុត្តិយា អត្តនោ, តំ វិសយមនុភវន្តស្ស ច វិមុខត្តំ និទស្សេតីតីទិសំ ន គាម្មំ។

៨២. គាម្មទោសបរិហារេ លក្ខិយំ ទស្សេតិ “**ទុនោតិ**”ច្ចាទិ។ កាមតណ្ហាភិភូតា អង្គនា អត្តនោ វល្លភំ និស្សាយ ឯវំ វិលបតិ “**សទយ** ហេ ការុណិក **សោ កាមចណ្ឌាលោ** សោ អនង្គនីចោ **និទ្ទយោ** និក្ការុណិកោ **មំ ទុនោតិ** បីឡេតិ, **សុខីបិ** មម វិយ អនាថភាវាភាវតោ សុខិតោបិ ត្វំ ឦទិសំ **ព្យសនាបន្នំ** ឯវំ កាមចណ្ឌាលេន អការុណេន កតអសយ្ហសន្តាបសង្ខាតព្យសនមនុប្បត្តំ **មំ កិមុបេក្ខសេ** កស្មា ឧទាសីនោសី”តិ។ អត្តនោ ទុក្ខាតុរត្តា ទុក្ខទូរីករណំ ការុណិកានំយេវ វិសយន្តិ “សទយេ”តិ អនុនយវសេន អាមន្តនុចិតំ អត្តនោ ទុក្ខាតុរតំ បោសេតុំ បីឡាការកេ កាមេ ចណ្ឌាលត្តារោបនញ្ច និទ្ទយត្តកថនញ្ច ឧចិតមេវ អត្តនិ ឧបេក្ខកត្តា។ **សុខីបី**តិ ឥមិនា តស្ស បរវិសយាសត្តតាយ អតិចារំ អព្ភុបគមេតិ។ ឯវំ វង្កវុត្តិយា អត្តនោ វល្លភេ សានុរាគត្តញ្ច អត្តនិ តស្ស តទភាវត្តញ្ច ទស្សេតីតិ។ “កញ្ញេ កាមយមានំ មំ, ន កាមយសិ កឹន្វិទ”ន្តិ ឯត្ថ វិយ ឥហ គាម្មទោសោ នត្ថីតិ គាម្មទោសបរិហារមិទំ។ កាមោយេវ ចណ្ឌាលោ កាមចណ្ឌាលោ, សហ ទយាយ យោ វត្តតីតិ ច, នត្ថិ ទយា អស្សេតិ ច, សុខមស្ស អត្ថីតិ ច វិគ្គហោ។ **អបិ**សទ្ទោ អក្ខមេ។

៨៣. **យតិហីនបរិហារោ, ន បុនេ’ទានិ នីយតេ;**
យតោ ន សវនុព្ពេគំ, ហេដ្ឋា យេតំ វិចារិតំ។

៨៣. “**យតិ**”ច្ចាទិ។ **វិចារិត**ន្តិ “តំ នមេ សិរសា ចាមី-ករវណ្ណំ តថាគត”ន្តិអាទិនា ហេដ្ឋា បកាសិតន្តិ អត្ថោ។

៨៣. “**យតិហីនិ**”ច្ចាទិ។ **យតោ** យស្មា **សវនុព្ពេគំ** “ទោសានមុទ្ទេសក្កមេន ទោសបរិហារក្កមោ ន វុត្តោ”តិ ឯវំ វិញ្ញូនមុប្បជ្ជមានំ ឥមស្ស គន្ថស្ស សវនាសហនំ នត្ថិ, តតោ **យតិហីនបរិហារោ** យតិហីនទោសស្ស បរិហរណវសេន បវត្តមុទាហរណំ ឥទានិ បុន **ន នីយតេ** នាហរីយតេតិ។ ឥមិនាធិគតមាទោ វុត្តត្ថមេវ សមត្ថេតិ។ **ហេដ្ឋា យេតំ វិចារិត**ន្តិ ឯវំ យតិហីនទោសបរិហរណំ ហេដ្ឋា អនន្តរបរិច្ឆេទេ វិចារិតំ “តំ នមេ សិរសា ចាមី-ករវណ្ណំ តថាគត”ន្តិអាទិនា បកាសិតន្តិ។ អាទោ យតិហីនទោសបាតុភាវេយេវ បរិហារក្កមស្សាបិ ទស្សិតត្តា ឥហាទស្សនេបិ គន្ថស្ស ឩនតា នត្ថីតិ អធិប្បាយោ។ យតិ ហីនា ឯត្ថេតិ ច, តស្ស បរិហារោតិ ច, សវនេ ឧព្ពេគន្តិ ច វិគ្គហោ។

កមច្ចុតស្ស យថា –

៨៤. **ឧទារចរិតោ’សិ ត្វំ, តេនេវា’រាធនា ត្វយិ;**
ទេសំ វា ទេហិ គាមំ វា, ខេត្តំ វា មម សោភនំ។

៨៤. “**ឧទារ**”ឥច្ចាទិ។ ឧទារំ ឧទារត្តំ ចាគាតិសយសម្ពន្ធតោ ចរិតំ អតិគុណបវត្តិ យស្សាតិ វិគ្គហោ។ ឯត្ថ ឧចិតត្តា ទេសាទីនំ យាចនក្កមស្ស កមច្ចុតស្ស បរិហារោយំ។

៨៤. “**ឧទារិ**”ច្ចាទិ។ ត្វំ បុញ្ញវន្ត **ឧទារចរិតោសិ** ចាគាតិសយយោគតោ វិសារទបវត្តិយុត្តោសិ, **តេនេវ** តេន ការណេនេវ **អារាធនា** មម យាចនា ត្វយិ ហោតិ។ **ទេសំ** វាជនបទំ វា, នោ ចេ, **គាមំ** វា សំវសថំ វា, នោ ចេ, សោភនំ **ខេត្តំ** វា កេទារំ វា មម ទេហីតិ អនុបុព្ពំ ហីនបទត្ថយាចនា ទាយកស្ស ទានស្សាបិ យាចកស្ស ឥច្ឆិតត្ថបដិលាភស្សាបិ អនុរូបត្តា កមច្ចុតទោសមបនេតិ។ ឧទារំ ចរិតំ អស្សាតិ វិគ្គហោ។

អតិវុត្តស្ស យថា –

៨៥. **មុនិន្ទចន្ទសម្ភូត-**
យសោរាសិមរីចិនំ;
សកលោប្យ’យមាកាសោ,
នា’វកាសោ វិជម្ភនេ។

៨៥. “**មុនិន្ទ**”ឥច្ចាទិ។ មុនិន្ទោយេវ ចន្ទោ, តតោ សម្ភូតា បាតុភូតា, យសោរាសី ឯវ មរីចិយោ, តាសំ។ អយំ សកលោ អាកាសោបិ គគនមេវ, ន តស្សេកោ បទេសោ។ **វិជម្ភនេ** ព្យាបនេ នាវកាសោ តាទិសត្តា តាសំ មរីចិនន្តិ នាតិវុត្តំ។

៩៥. “**មុនិន្ទ**”ច្ចាទិ។ **មុនិន្ទចន្ទសម្ភូតយសោរាសិមរីចិនំ** មុនិន្ទសង្ខាតចន្ទតោ បាតុភូតានំ កិត្តិសមូហសង្ខាតកិរណានំ **វិជម្ភនេ** ព្យាបនេ អយំ សកលោបិ អាកាសោ **នាវកាសោ** ន ឱកាសោ ហោតីតិ។ ហេតុផលាទិឯកេកការណេនាបិ អប្បមេយ្យានំ សព្ពញ្ញុគុណានំ បវត្តិយា អប្បមេយ្យសាមញ្ញភូតាកាសស្ស និរវកាសស្ស ឥវ កថនមុចិតន្តិ អតិវុត្តទោសោ ឥហ ន ភវតិ។ ចន្ទោ ឥវ ចន្ទោ, មុនិន្ទោ ឯវ ចន្ទោ, តតោ សម្ភូតានំយេវ យសានំ រាសី ច តា មរីចិយោ ចាតិ វិគ្គហោ។

៩៦. **វាក្យំ ព្យាបន្នចិត្តានំ, អបេតត្ថំ អនិន្ទិតំ;**
តេនុ’ម្មត្តាទិកានំ តំ, វចនា’ញ្ញត្រ ទុស្សតិ។

៩៦. “**វាក្យ**”មិច្ចាទិ។ ព្យាបន្នំ នដ្ឋំ អយថាបវត្តំ ចិត្តំ យេសំ, តេសំ។ **វាក្យំ** វាក្យលក្ខណោបេតំ។ អបេតោ អបគតោ សុញ្ញោ អត្ថោ អភិធេយ្យំ សំវោហារិកំ យស្ស, តំ។ **អនិន្ទិតំ** អហីឡិតំ។ **តេន** យថាវុត្តេន ការណេន។ **តំ** វាក្យំ **ឧម្មត្តោ** ធាតុក្ខោភាទិនា ខិត្តចិត្តោ, សោ អាទិ យេសំ ពាលាទីនំ តេសំ **វចនា** អសង្គតាយ វាចាយ **អញ្ញត្រ** អញ្ញស្មិំ អព្យាបន្នចិត្តវិសយេ **ទុស្សតិ** ទុដ្ឋំ ជាយតេ, ឧម្មត្តាទីនំយេវ តថាវិធាយ វាចាយ ឧចិតត្តាតិ។

៩៦. “**វាក្យ**”មិច្ចាទិ។ **ព្យាបន្នចិត្តានំ** វិរុទ្ធភាវមាបន្នចិត្តានំ **វាក្យំ** ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តបទសមុទាយរូបំ វាក្យំ **អបេតត្ថំ** អបគតសមុទាយត្ថំ **អនិន្ទិតំ** វិញ្ញូហិ គរហិតំ ន ហោតិ, **តេន** ការណេន **ឧម្មត្តាទិកានំ** ឧម្មត្តវេទនដ្ដាទីនំ **វចនាញ្ញត្រ** វចនំ វិនា អនុម្មត្តាទិវចនេ **តំ** សមុទាយត្ថសម្ពន្ធរហិតំ វចនំ **ទុស្សតិ** ទោសទុដ្ឋំ ហោតិ។ ព្យាបន្នំ ចិត្តំ យេសន្តិ ច, អបេតោ អត្ថោ អស្សាតិ ច, ឧម្មត្តោ អាទិ យេសន្តិ ច វិគ្គហោ។

យថា –

៩៧. **សមុទ្ទោ បីយតេ សោ’យ-មហ’មជ្ជ ជរាតុរោ;**
ឥមេ គជ្ជន្តិ ជីមូតា, សក្កស្សេ’រាវណោ បិយោ។

៩៧. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ “**សមុទ្ទោ**”ឥច្ចាទិ។ ន ហេត្ថ “សមុទ្ទោ បីយតេ”ឥច្ចាទិនោ បទសមុទាយស្ស កោចិ ឯកោ អត្ថោ គយ្ហតិ, យោ សោ ពន្ធត្ថោ សិយា។ អវយវត្ថា ឯវ តុ អយោសលាកាកប្បាបដិភន្តីតិ ឦទិសមបេតត្ថមនិន្ទិតំ វិញ្ញេយ្យំ ព្យាបន្នចិត្តានំ។

៩៧. “**សមុទ្ទោ**”ច្ចាទិ។ សោ អយំ សមុទ្ទោ បីយតេ យេន កេនចិ បីយតេ, អហំ អជ្ជ **ជរាតុរោ** ជររោគាភិភូតោ, ឥមេ **ជីមូតា** មេឃា **គជ្ជន្តិ** ថនយន្តិ។ សក្កស្ស ឯរាវណោ បិយោតិ។ ឥទំ និន្ទិតានិន្ទិតានំ ទ្វិន្នមុទាហរណំ។ ឥទំ វាក្យំ អវយវត្ថមន្តរេន សមុទាយតោ គម្យមានត្ថស្សាភាវា អបេតត្ថំ នាម ហោតិ។ ឦទិសំ វាក្យំ ឧម្មត្តកាទីហិ វុត្តមប្បីតិករំ ន ហោតិ, អញ្ញេហិ វុត្តំ បន កណ្ណេ អយោសលាកា វិយ អប្បីតិករំ។ ជរាយ អាតុរោតិ វាក្យំ។

៩៨. **សុខុមាលាវិរោធិត្ត-ទិត្តភាវប្បភាវិតំ;**
ពន្ធនំ ពន្ធផរុស-ទោសំ សំទូសយេយ្យ តំ។

៩៨. “**សុខុមាលិ**”ច្ចាទិ។ ន វិរុជ្ឈតិ សីលេនាតិ អវិរោធី, តស្ស ភាវោ អវិរោធិត្តំ។ សុខុមាលស្ស អវិរោធិត្តំ យស្ស សោ ទិត្តភាវោ, តេន **បភាវិតំ** វឌ្ឍិតំ សំយុត្តំ **តំ** ពន្ធនំ ពន្ធផរុសទោសំ **សំទូសយេយ្យ** នាសយេតិ អត្ថោ។

៩៨. “**សុខុមាលិ**”ច្ចាទិ។ **សុខុមាលាវិរោធិត្តទិត្តភាវប្បភាវិតំ** “អនិដ្ឋរក្ខរប្បាយេ”ច្ចាទិនា វុច្ចមានសុខុមាលគុណស្ស អវិរុទ្ធភាវសមន្នាគតេន វណ្ណានំ អញ្ញមញ្ញសង្គភិលក្ខណេន **ទិត្តភាវេន** បិយភាវេន អនុព្រូហិតំ **តំ** ពន្ធនំ **ពន្ធផរុសទោសំ** ពន្ធផរុសសង្ខាតទោសំ **សំទូសយេយ្យ** នាសេយ្យ, **តំ** ពន្ធផរុសទោសន្តិ វា សម្ពន្ធោតិ។ ន វិរុជ្ឈតិ សីលេនាតិ អវិរោធី, តស្ស ភាវោតិ ច, សុខុមាលស្ស អវិរោធិត្តំ យស្សាតិ ច, សោយេវ ទិត្តស្ស ភាវោតិ ច, តេន បភាវិតន្តិ ច វាក្យំ។

យថា –

៩៩. **បស្សន្តា រូបវិភវំ, សុណន្តា មធុរំ គិរំ;**
ចរន្តិ សាធូ សម្ពុទ្ធ-កាលេ កេឡិបរម្មុខា។

៩៩. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ “**បស្សន្តា**”ឥច្ចាទិ។ កេឡិយា កីឡាយ បរម្មុខា វិគតច្ឆន្ទា ចរន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

៩៩. “**បស្សន្តេ**”ច្ចាទិ។ **សាធូ** សជ្ជនា **សម្ពុទ្ធកាលេ** សម្ពុទ្ធស្ស ធរមានកាលេ **រូបវិភវំ** តស្ស រូបសម្បត្តឹ **បស្សន្តា** ចក្ខុំ សន្តប្បេត្វា ឱលោកេន្តា **មធុរំ គិរំ** តស្សេវ ភគវតោ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ មធុរវចនំ សុណន្តា **កេឡិបរម្មុខា** កីឡាយ វិមុខា កីឡាភិរតិរហិតា **ចរន្តិ** គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ។ កេវលំ ផរុសសិថិលវណ្ណេហិ វិនា សុខុច្ចារណីយវណ្ណេហិ សម្ភូតសុខុមាលគុណាវិរោធអញ្ញមញ្ញសង្គតវណ្ណវិសទប្បវត្តគុណយុត្តត្តា ឯត្ថ ពន្ធផរុសទោសោ នត្ថិ។ កេឡិយា បរានិ បរិវត្តិតានិ មុខានិ ឯតេសន្តិ វិគ្គហោ។ ឯត្ថ **កាលោ**តិ កិរិយា។ សា ច អត្ថតោ តទាការប្បវត្តសម្ពន្ធោយេវ។ លោកោ បន វិសុំ ឯកោ បទត្ថោយេវាតិ វោហរតិ។ វាក្យទោសបរិហារោ។

វាក្យទោសបរិហារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វាក្យត្ថទោសបរិហារវណ្ណនា

អបក្កមស្ស យថា –

១០០. **ភាវនាទានសីលានិ, សម្មា សម្បាទិតានិ’ហ;**
និព្ពានភោគសគ្គាទិ-សាធនានិ ន សំសយោ។

១០០. “***ភាវនា***”ឥច្ចាទិ។ ឯត្ថ ភាវនាទីនិ និទ្ទិសិត្វា យថាក្កមំ និព្ពានាទីនំ និទ្ទេសេន អបក្កមទោសោ បរិហដោ។

១០០. “***ភាវនេ***”ច្ចាទិ។ **ឥហ** មនុស្សលោកេ **សម្មា សម្បាទិតានិ** កម្មផលំ សទ្ទហិត្វា យថាវិធិ សម្បាទិតានិ អត្តនោ សន្តានេ បវត្តាបិតានិ ភាវនាទានសីលានិ **និព្ពានភោគសគ្គាទិសាធនានិ** យថាក្កមំ និព្ពានឧបភោគបរិភោគសម្បត្តិសគ្គប្បត្តិអាទីនំ ហេតុភាវេន សាធកានិ ហោន្តិ, ឯត្ថ សាធនេ ន សំសយោ ហោតីតិ។ ឥហ ភាវនាទយោ ឧទ្ទិសិត្វា ឧទ្ទេសក្កមំ អនតិក្កម្ម និព្ពានាទីនមនុទ្ទេសស្ស កតត្តា អបក្កមវាក្យត្ថទោសស្ស ឱកាសោ ន ហោតិ។

១០១. **ឧទ្ទិដ្ឋវិសយោ កោចិ** [កោបិ (ក. សី.)], **វិសេសោ តាទិសោ យទិ;**
អនុទ្ទិដ្ឋេសុ [អនុទិដ្ឋេសុ (?)] **នេវ’ត្ថិ, ទោសោ កមវិលង្ឃនេ។**

១០១. “**ឧទ្ទិដ្ឋេ**”ច្ចាទិ។ ឧទ្ទិដ្ឋា បឋមំ យុត្តា អត្ថា វិសយោ គោចរោ យស្ស ឧទ្ទេសានុទ្ទេសសម្ពន្ធវិធាននលក្ខណស្ស វិសេសស្ស សោ តាទិសោ កោចិ វិសេសោ **អនុទ្ទិដ្ឋេសុ** យថាក្កមមុទ្ទេសកមានមតិក្កមេន បុន អត្ថន្តរនិស្សយេន បរាមដ្ឋេសុ យទិ ភវេយ្យ, **កមស្ស** យថោទ្ទិដ្ឋេសុ អនុក្កមស្ស **វិលង្ឃនេ** អតិក្កមេ ទោសោ នេវត្ថិ។

១០១. “**ឧទ្ទិដ្ឋេ**”ច្ចាទិ។ **ឧទ្ទិដ្ឋវិសយោ** បឋមំ បយុត្តត្ថវិសយោ តាទិសោ **កោចិ វិសេសោ** ឧទ្ទេសានុទ្ទេសានំ “ឥទមស្ស បុព្ពកថនំ, ឥទមស្ស បច្ឆាកថន”ន្តិ ឯវំ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខលក្ខណសម្ពន្ធបរិធាននលក្ខណោ វិសេសោ **អនុទ្ទិដ្ឋេសុ** អត្ថន្តរំ និស្សាយ បុន វុត្តេសុ យទិ “ភវេយ្យា”តិ សេសោ។ **កមវិលង្ឃនេ** ឧទ្ទេសានុទ្ទេសានំ កមាតិក្កមេ **ទោសោ** សត្តញ្ញូនំ សុតិកាលេ អសហនការណំ នេវត្ថីតិ។ ឧទ្ទិដ្ឋា បឋមុច្ចារិតា អត្ថា វិសយោ គោចរោ អស្សេតិ ច, កមស្ស វិលង្ឃនន្តិ ច វាក្យំ។

យថា –

១០២. **កុសលាកុសលំ អព្យា-កត’មិច្ចេសុ បច្ឆិមំ;**
អព្យាកតំ បាកទំ ន, បាកទំ បឋមទ្វយំ។

១០២. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ “**កុសលេ**”ច្ចាទិ។ **កុសលំ** កាមាវចរាទិកមេកវីសតិវិធំ, **អកុសលញ្ច** ទ្វាទសវិធំ, **អព្យាកតំ** វិបាកក្រិយាសង្ខាតមិតិ **ឯតេសុ** តីសុ **បច្ឆិមំ** អព្យាកតំ, បាកំ វិបាកំ ទទាតីតិ **បាកទំ។ នេ**តិ និបាតបទំ។ **បឋមទ្វយំ** កុសលាកុសលំ បាកំ ទទាតីតិ **បាកទ**ន្តិ។ ឯត្ថ អបាកទត្តំ អព្យាកតស្សេវ, បាកទត្តំ តេសមេវ ទ្វិន្នន្តិ វិសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

១០២. “**កុសលេ**”ច្ចាទិ។ **កុសលំ** កាមាវចរាទិឯកវីសតិកុសលញ្ច **អកុសលំ** ទ្វាទសវិធំ អកុសលញ្ច **អព្យាកតំ** វិបាកក្រិយារូបនិព្ពានវសេន ចតុព្ពិធមព្យាកតញ្ច **ឥច្ចេសុ** ឯវមេតេសុ តីសុ **បច្ឆិមំ** ឧទ្ទេសក្កមេន បច្ឆិមមព្យាកតំ **បាកទំ ន** វិបាកទាយកំ ន ហោតិ, **បឋមទ្វយំ** កុសលាកុសលំ **បាកទំ** យថាសកំ វិបាកទាយកំ

ហោតីតិ។ “យថាសង្ខ្យមនុទេសោ សមាន”ន្តិ [បាណិនិ ១.៣.១០ សុត្តមិទំ។ អនុទិស្សតេ ឥតិ អនុទេសោ, បច្ឆា ឧច្ចារិតោ ឥច្ចត្ថោ “សមានំ”ឥតិ សម្ពន្ធេឆដ្ឋី (កត្ថពោធិនី)] វុត្តត្តា ឧទ្ទិដ្ឋេហិ សមានមនុទ្ទិដ្ឋានមេវ សមសង្ខ្យាយ លព្ភមានត្តា សង្ខ្យាយានតិក្កមោ ហោតិ។ ឯត្ថ បន កុសលាទិសភាវតោ តិវិធត្តេបិ វិបាកទានា ទានវសេន ទុវិធកុសលាកុសលាទិវិសយភូតវិសេសស្ស បវត្តិយា វត្តិច្ឆាតោ បឋមំ វុត្តព្ពតំ វិនា កមេន និស្សយនំ នាម នត្ថីតិ អបក្កមទោសោ ន ហោតីតិ។

១០៣. សគុណានា’វិករណេ, ការណេ សតិ តាទិសេ;
ឱចិត្យហីនតាបត្តិ, នត្ថិ ភូតត្ថសំសិនោ។

១០៣. “សគុណាន”មិច្ចាទិ។ សោតូនំ អត្តត្ថនិប្ផាទនាទិកេ តាទិសេ **ការណេ** ហេតុម្ហិ សតិ **ភូតំ** យថាបវត្តំ **អត្ថំ** អត្តនោ ចរិតលក្ខណំ **សំសិនោ** វទន្តស្ស សស្ស អត្តនោ, សានំ វា គុណានំ **អាវិករណេ** អធិការវសេន “បូជនីយតរោ លោកេ”ឥច្ចាទិកថនេ ឱចិត្យហីនតាយ **អាបត្តិ** បាបុណនំ សម្ភវោ នត្ថិ។

១០៣. “សគុណិ”ច្ចាទិ។ **តាទិសេ ការណេ សតិ** សោតូនំ អត្តត្ថនិប្ផាទនាទិកេ តាទិសេ ហេតុម្ហិ វិជ្ជមានេ **ភូតត្ថសំសិនោ** អត្ថនិ វិជ្ជមានកាយាទិសំវរលក្ខណគុណសង្ខាតមត្ថំ “បូជនីយតរោ លោកេ អហ មេកោ”ឥច្ចាទិនា តាទិសាវសរេ វទន្តស្ស **សគុណានំ** សស្ស អត្តនោ, សានំ វា សកានំ គុណានំ **អាវិករណេ** បាកដីករណេ **ឱចិត្យហីនតាបត្តិ** ឱចិត្យហីនសង្ខាតទោសស្សាបត្តិ នត្ថីតិ។ **ស**សទ្ទស្ស អត្តអត្តនិយវាចកត្តា សស្ស អត្តនោ គុណា សេ ច តេ គុណា ចេតិ វា វិគ្គហោ។ ភូតោយេវ អត្ថោ, តំ សំសតិ វទតិ សីលេនាតិ វិគ្គហោ។

១០៤. ឱចិត្យំ នាម វិញ្ញេយ្យំ, លោកេ វិខ្យាតមាទរា;
តត្ថោ’បទេសបភវា, សុជនា កវិបុង្គវា។

១០៤. “ឱចិត្យ”មិច្ចាទិ។ **លោកេ** សត្តលោកេ **វិខ្យាតំ** បសិទ្ធំ អាពាលជនំ [អាពាលជនានំ (ក.)] យថាសកមនុរូបំ វិធានតោ **ឱចិត្យំ** ឧចិតភាវោ នាមេតិ បសិទ្ធិយំ **អាទរា** អាទរេន ឧស្សាហេន តតោ បរមាទរណីយស្សាភាវតោ, ន ហិ អនុចិតំ កិញ្ចិ កេនាប្យាទរណីយំ សព្ពថា អនស្សាទនីយត្តា, វិញ្ញេយ្យំ “សោតូន”ន្តិ សេសោ។ **តត្ថ** តស្មិំ ឱចិត្យេ **ឧបទេសស្ស** បឋមុច្ចារណស្ស ឧត្តណ្ហាបនវសេន បវត្តស្ស **បភវា** ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតា **សុជនា** សុន្ទរជនា **កវិបុង្គវា** ឧត្តមា, [កវិឧត្តមា (?)] កវិសេដ្ឋាតិ វុត្តំ ហោតិ។

១០៤. “ឱចិត្យេ”ច្ចាទិ។ **លោកេ** សត្តលោកេ **វិខ្យាតំ** អាពាលបសិទ្ធំ ឱចិត្យំ នាម **អាទរា** គារវេន **វិញ្ញេយ្យំ** វិញ្ញូហិ ញាតព្ពំ ហោតិ, **តត្ថ** ឱចិត្យវិសយេ **ឧបទេសបភវា** បឋមុច្ចារណស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតា **សុជនា** សាធុជនភូតា **កវិបុង្គវា** ឧត្តមកវយោ ភវន្តីតិ, បសិទ្ធឱចិត្យបទេន យុត្តត្តា ឯត្ថ **នាម**សទ្ទោ បសិទ្ធិយំ។ ឧបទេសស្ស បភវាតិ ច, បុមានោ ច តេ គាវោ ចេតិ ច, កវីនំ បុង្គវាតិ ច វាក្យំ។

១០៥. វិញ្ញាតោចិត្យវិភវោ-
ចិត្យហីនំ បរិហរេ;
តតោ’ចិត្យស្ស សម្បោសេ,
រសបោសោ សិយា កតេ។

១០៥. “វិញ្ញាត”មិច្ចាទិ។ វិញ្ញាតោ អវពុទ្ធោ យថាវុត្តកវិវរបសាទា ឱចិត្យមេវ **វិភវោ** សម្បត្តិ យេន សោ ឱចិត្យហីនំ នាម ទូសនំ **បរិហរេ** បរិវជ្ជេយ្យ។ **តតោ** តស្មា បរិហារតោ ហេតុតោ ឱចិត្យស្ស **សម្បោសេ** សុដ្ឋុ វឌ្ឍិភាវេ វឌ្ឍនេ កតេ **រសស្ស** អស្សាទិតព្ពតាសង្ខាតស្ស មាធុរិយស្ស សម្បោសោ **សិយា** ភវេយ្យ។

១០៥. “វិញ្ញាតេ”ច្ចាទិ។ **វិញ្ញាតោចិត្យវិភវោ** តាទិសកវិនមនុគ្គហេន វិញ្ញាតឱចិត្យសង្ខាតសម្បត្តិសមន្នាគតោ កវិ **ឱចិត្យហីនំ** នាម ទូសនំ **បរិហរេ** និរាករេយ្យ, **តតោ** ទោសបរិហារតោ ឱចិត្យស្ស **សម្បោសេ** ឧបព្រូហនេ កតេ សតិ **រសបោសោ** មាធុរិយសង្ខតស្ស អស្សាទេតព្ពស្ស បូរណំ **សិយា** ភវេយ្យាតិ។ ឱចិត្យមេវ វិភវោតិ ច, វិញ្ញាតោ ឱចិត្យវិភវោ យេនេតិ ច, រសស្ស បោសោ បុដ្ឋភាវោ [វុទ្ធភាវោ (ក.)] បោសេតព្ពភាវោតិ ច វាក្យំ។

យថា –

១០៦. យោ មារសេនមាសន្ន-មាសន្នវិជយុស្សវោ;
តិណាយបិ ន មញ្ញិត្ថ, សោ វោ ទេតុ ជយំ ជិនោ។

១០៦. “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ “**យោ**”តច្ចាទិ។ **វិជយោ** បរាភិភវោ អាសន្នោ វិជយោ ឯវ **ឧស្សវោ** អត្ថុទយោ និប្បដិបក្ខា បវត្តិ យស្ស ឯទិសោ យោ **អាសន្នំ** អត្តនោ សមីបមុបគតំ មារសេនំ **តិណាយបិ ន មញ្ញិត្ថ** តិណម្បិ ន មញ្ញិត្ថ, តិណតោបិ ហីនំ មញ្ញិត្ថ, **សោ ជិនោ** មារជិ **វោ** តុម្ហាកំ ជយំ **ទេតូ**តិ ទិទ ជាតុ។ ឯត្ថ ជយាសីសនា “ជិនោ”តិ អច្ចន្តមុចិតំ, យោ អជិនិ បញ្ចមារេតិ ជិនោ បរាភិភវេករសោ, តស្ស បរេសំ វិជយប្បទានេ សាមត្ថិយេកយោគោ សិយាតិ។ “មារសេនមាសន្នំ តិណាយបិ ន មញ្ញិត្ថា”តិ ឥទំ បនេត្ថ អតិសមុចិតំ យតោ សមីបមុបគតម្បិ តាទិសំ មារសេនំ តិណតោបិ ហីនំ មញ្ញិ, តេនស្ស បរេសំ វិជយប្បទានេករសតា វិសេសតោ យុត្តាតិ។

១០៦. ឥហ សត្ថេ សព្ពត្ថ សង្ខេបក្កមមិច្ឆន្តោបិ អាចរិយោ ឱចិត្យំ នាម អាទរេន សក្ករូហិ ឧគ្គណ្ហិត្វា បយុជ្ជិតព្ពមិច្ចេវំ វិត្ថារេន សិស្សេ អនុសាសិត្វា ឥទានិ ឱចិត្យហីនបរិហរណត្ថំ “**យោ មារសេនមាសន្នេ**”ច្ចាទិនា លក្ខិយមុទាហរតិ។ **អាសន្នវិជយុស្សវោ** អទូរសត្តុវិជយសង្ខាតឧស្សវោ, អថ វា អច្ចាសន្នបដិបក្ខវិរហប្បវត្តិសង្ខាតអភិវុទ្ធិយា សមន្នាគតោ យោ ជិនោ **អាសន្នំ** អនេកប្បការភីសនករូបេន អត្តនោ សមីបមាគតំ **មារសេនំ** មារពលំ **តិណាយបិ** តិណលវំ កត្វាបិ **ន មញ្ញិត្ថ** សល្លក្ខណំ នាកាសិ, **សោ ជិនោ** សោ ជិតបញ្ចមារោ **វោ** តុម្ហាកំ ជយំ ទេតូតិ។ ឯត្ថ យោ បញ្ចមារេ ជិតត្តា ជិនោ នាម ហោតិ, សោ បរាភិភវនេ អសហាយកិច្ចត្តា បរេសំ ជយទានេ សាមត្ថិយយុត្តោតិ “ជយំ ទេតូ”តិ កតំ ជយាសីសនមតិឧចិតំ ហោតិ, ជយទានេ សាមត្ថិយស្សេវ បោសកត្តា។ “មារសេនមាសន្នំ តិណាយបិ ន មញ្ញិត្ថា”តិ ឥទំ វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ។ ឯវំ អច្ចន្តឧចិតបយោគេន ឱចិត្យហីនទោសោ និរាកតោតិ។ វិជយោ ឯវ ឧស្សវោ, អាសន្នោ វិជយុស្សវោ យស្សេតិ វិគ្គហោ។

១០៧. **អារទ្ធកត្តកម្មាទិ-កមាតិក្កមលង្ឃនេ;**
ភគ្គរីតិវិរោធោ’យំ, គតី ន ក្វាបិ វិន្ទតិ។

១០៧. “**អារទ្ធ**”តច្ចាទិ។ កត្តា ច កម្មញ្ច តានិ អាទីនិ យេសំ ករណាទីនំ **អារទ្ធានិ** វត្តុំ បដ្ឋបិតានិ កត្តកម្មាទីនិ តេសំ កមោ តស្ស **អតិក្កមោ** បរិច្ចាគោ តស្ស លង្ឃនេ សតិ, វត្តុមារទ្ធកត្តកម្មាទិកមានតិក្កមេតិ វុត្តំ ហោតិ។ អយំ យថាវុត្តោ ភគ្គរីតិវិរោធោ **ក្វាបិ** កត្ថចិបិ ឋានេ **គតី ន វិន្ទតិ** បតិដ្ឋំ ន លភតេ។

១០៧. “**អារទ្ធ**”ច្ចាទិ។ **អារទ្ធកត្តកម្មាទិកមាតិក្កមលង្ឃនេ** វត្តុមារទ្ធកត្តកម្មាទីនំ កមបរិច្ចាគស្សាតិក្កមេ អយំ យថាវុត្តភគ្គរីតិវិរោធោ **ក្វាបិ** កត្ថចិបិ ឋានេ **គតី** បតិដ្ឋំ **ន វិន្ទតិ** ន លភតេតិ។ អារទ្ធានិ ច តានិ កត្តកម្មាទីនិ យេសំ ករណាទីនំ តេសំ កមស្ស អតិក្កមោ តស្ស លង្ឃនន្តិ វិគ្គហោ។

យថា –

១០៨. **សុជនញ្ញាន’មិត្ថីនំ, វិស្សាសោ នោ’បបជ្ជតេ;**
វិសស្ស សិង្គិនោ រោគ-នទីរាជកុលស្ស ច។

១០៩. **ភេសជ្ជេ វិហិតេ សុទ្ធ-ពុទ្ធាទិរតនត្តយេ;**
បសាទ’មាចរេ និច្ចំ, សជ្ជនេ សគុណេបិ ច។

១០៨-១០៩. ឯត្ថ ច “សុជន”មិច្ចាទិកេ “ភេសជ្ជេ”តច្ចាទិកេ ច គាថាទ្វយេ ឆដ្ឋិយា, សត្តមិយា ច អបរិច្ចាគេន នាត្ថរីតិយា ភង្គោ, **ច**ការស្សេកស្ស កតត្តា ន សទ្ទរីតិយា ភង្គោ។ ពហូនមត្ថានញ្ហិ សមុច្ចយត្ថំ វាក្យេ ឯកោ វា ចការោ កាតព្ពោ បដិបទំ វា។

១០៨. “**សុជនេ**”ច្ចាទិ។ **សុជនញ្ញានំ** សជ្ជនេហិ អញ្ញេសំ ទុជ្ជនានញ្ច ឥត្ថីនញ្ច **វិសស្ស** ជីវិតហរណសមត្ថស្ស **សិង្គិនោ** វិសាណវតោ ច រោគនទីរាជកុលស្ស ច **វិស្សាសោ** សំសគ្គោ **ន ឧបបជ្ជតេ** កិញ្ចិកាលេ វិរុជ្ឈនតោ ន យុជ្ជតេតិ។ ឯត្ថ អារទ្ធស្ស ឆដ្ឋន្តក្កមស្ស សព្ពត្ថ អបរិច្ចាគតោ អត្ថរីតិភង្គោ ច, យុត្តដ្ឋានេ ឯកស្សេវ ចការស្ស យុត្តត្តា សទ្ទរីតិភង្គោ ច នត្ថិ។ **ច**សទ្ទស្ស អនេកត្ថសមុច្ចយត្តា “សុជនញ្ញានញ្ច”តិអាទិម្ហិ វា, ឥហ វុត្តនិយាមេន អវសានេ វា, សព្ពត្ថ វា យោជនមរហតិ។

១០៩. “**ភេសជ្ជេ**”ច្ចាទិគាថាយម្បិ ឯសេវ នយោ សត្តមីមត្តមេវ វិសេសោ។ **វិហិតេ** បថ្យេ **ភេសជ្ជេ** ឱសធេ ច សុទ្ធពុទ្ធាទិរតនត្តយេ ច **សជ្ជនេ** សាធុជនេ ច **អបិ** បុនបិ **សគុណេ** វិជ្ជមានគុណេ ច **បសាទំ** អត្តនោ ចិត្តបសាទំ **និច្ចំ** សតតំ **អាចរេ** សប្បុរិសោ ករេយ្យ សេវេយ្យាតិ។

សសំសយស្ស យថា –

១១០. មុនិន្ទចន្ទិមាលោក-
វំសលោលវិលោចនោ;
ជនោ’វក្កន្តបន្ថោ’វ,
វំសិទស្សនបីណិតោ។

១១០. “**មុនិន្ទេ**”ច្ចាទិ។ ឯត្ថ **វំសិ**សទ្ទោ សសំសយំ បរិហរតិ។

១១០. សសំសយបរិហារលក្ខិយភូតា “**មុនិន្ទិ**”ច្ចាទិគាថា អនន្តរបរិច្ឆេទេ វុត្តត្ថាវ។ **វំសិ**សទ្ទោយេវ ហិ វិសេសោ, ឯត្ថ **វំសិ**សទ្ទេន សុណន្តានំ ឧប្បជ្ជមានសំសយេន សសំសយភូតំ ពន្ធទោសមោហតីតិ។

១១១. សំសយាយេវ យំ កិញ្ចិ, យទិ កីឡាទិហេតុនា;
បយុជ្ជតេ ន ទោសោ’វ, សសំសយសមប្បិតោ។

១១១. “**សំសយេ**”ច្ចាទិ។ **កីឡាទី**តិ **អាទិ**សទ្ទេន អាកិណ្ណសម្មន្តនាទី សង្គណ្ហាតិ, កីឡាទិហេតុនា យំ កិញ្ចិ សំសយាយេវ យទិ បយុជ្ជតេតិ សម្ពន្ធោ។

១១១. “**សំសយាយេវេ**”ច្ចាទិ។ **កីឡាទិហេតុនា** កីឡាសល្លាបសម្មន្តនាទិការណេន **យំ កិញ្ចិ** សំសយុប្បាទនសមត្ថំ យំ កិញ្ចិ បទំ **សំសយាយ ឯវ** សោតូនំ ឧប្បជ្ជមានសំសយត្ថមេវ **យទិ បយុជ្ជតេ** គស្មិំ ពន្ធនេ វត្តារេហិ បយុជ្ជតេ ចេ, **សសំសយសមប្បិតោ** សសំសយទោសសហិតោ ពន្ធោ **ន ទោសោវ** អទុដ្ឋោវាតិ។ សសំសយេន សមប្បិតោតិ វិគ្គហោ។

យថា –

១១២. យាតេ ទុតិយំនិលយំ, គុរុម្ហិ សកគេហតោ;
បាបុណេយ្យាម និយតំ, សុខ’មជ្ឈយនាទិនា។

១១២. “**យាតេ**”ច្ចាទិ។ **គុរុម្ហិ** អជ្ឈាបកេ **សកគេហតោ** អត្តនោ មូលនិលយតោ **ទុតិយំ និលយំ** ទុតិយំ ឃរំ យាតេ សតិ **និយត**មេកន្តមជ្ឈយនាទិនា សុខំ បាបុណេយ្យាមាតិ អយមនិច្ឆិតត្ថោ។ **គុរុម្ហិ** សុរាចរិយេ [សុរច្ចាចរិយេ (ក.)] **សកគេហតោ** អត្តនោ ជាតរាសិតោ **ទុតិយំ និលយំ** ទុតិយំ រាសិ យាតេ សតិ និយតមជ្ឈយនាទិនា សុខំ បាបុណេយ្យាមាតិ អយមេត្ថ ឥច្ឆិតត្ថោ។

១១២. “**យាតេ**”ច្ចាទិ។ **គុរុម្ហិ** អាចរិយេ **សកគេហតោ** អត្តនោ វាសាគារតោ **ទុតិយំ និលយំ** ទុតិយំ ឃរំយាតេ សតិ, អយមនិច្ឆិតត្ថោ។ **គុរុម្ហិ** សុរាចរិយេ **សកគេហតោ** អត្តនោ ជាតរាសិតោ **ទុតិយំ និលយំ** ទុតិយំ រាសិ **យាតេ** គតេ សតិ អនុកូលត្តា **និយត**មេកន្តេន **អជ្ឈយនាទិនា** ឧគ្គហណាទិនា **សុខំ** មានសិកសុខំ, នោ ចេ សុខការណំ គន្ថបរិសមត្តិំ បាបុណេយ្យាមាតិ។ ឧភយបក្ខស្សាបិ អបរត្ថេ អត្ថោ សាធារណោ ហោតិ។ ឯត្ថ **អជ្ឈយន**សទ្ទសន្និធានេន បយុត្តគុរុសទ្ទស្ស អាចរិយត្ថវាចកត្តេបិ ឥច្ឆិតត្ថគោបនត្ថំ បយុត្តត្តា អទុដ្ឋោតិ។

១១៣. សុភគា ភគិនី សា’យំ, ឯតស្សិ’ច្ចេវមាទិកំ;
ន “គាម្ម”មិតិ និទ្ទិដ្ឋំ, ករីហិ សកលេហិបិ។

១១៣. “**សុភគា**”ឥច្ចាទិ។ **ឥច្ចេវមាទិកំ** ភគិនីឥច្ចេវមាទិកំ។

១១៣. “**សុភគេ**”ច្ចាទិ។ **ឯតស្ស** បុរិសស្ស សា អយំ ភគិនី **សុភគា** សុន្ទរាតិ ឥច្ចេវមាទិកំ សកលេហិ ករីហិ អបិ **ន គាម្មមិតិ** គាម្មទោសេន ន ទុដ្ឋមិតិ និទ្ទិដ្ឋន្តិ។ សុភំ សុន្ទរភាវំ គតាតិ “សុភគា”តិ អត្ថហេត្វា ពហុព្ពីហិសមាសេ កតេ លព្ភមានត្ថស្ស អសព្ភភាវេបិ ករីនំ ចិត្តខេទំ ន ជនេតីតិ អធិប្បាយោ។ ឥតិ ឯវំ អយំ បការោ អាទិ អស្ស ឰទិសស្ស វាក្យស្សាតិ វាក្យំ។

១១៤. ទុដ្ឋាលង្ការវិគមេ, សោភនាលង្កតិក្កមោ;
អលង្ការបរិច្ឆេទេ, អាវិភាវំ គមិស្សតិ។

១១៤. “**ទុដ្ឋ**”ឥច្ចាទិ។ ទុដ្ឋាលង្ការស្ស ទោសទូសិតស្ស អលង្ការស្ស **វិគមេ** អបគមេ សតិ។

១១៤. “**ទុដ្ឋិ**”ច្ចាទិ។ **ទុដ្ឋាលង្ការវិគមេ** ទោសទុដ្ឋស្ស អលង្ការស្ស អបគមេ សតិ **សោភនាលង្កតិក្កមោ** បសត្ថានមលង្ការានំ បវត្តិអាការោ **អលង្ការបរិច្ឆេទេ** អលង្ការបកាសកត្តា តន្នាមកេ បរិច្ឆេទេ **អាវិភាវំ** បកាសត្តំ **គមិស្សតិ** បាបុណិស្សតីតិ។ បរិច្ឆិជ្ជតីតិ បរិច្ឆេទោ។ អលង្ការបកាសកត្តា តទត្ថេន អលង្ការោ ច សោ បរិច្ឆេទោ ចេតិ វិគ្គហោ។

១១៥. **ទោសេ បរីហរិតុមេស វរោ’បទេសោ,**
សត្ថន្តរានុសរណេន កតោ មយេវំ;
វិញ្ញាយិ’មំ គុរុវរាន’ធិកប្បសាទា,
ទោសេ បរំ បរិហរេយ្យ យសោភិលាសី។

ឥតិ សង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទវិរចិតេ

សុពោធាលង្ការេ

ទោសបរិហារាវពោធោ នាម

ទុតិយោ បរិច្ឆេទោ។

១១៥. “**ទោសេ**”ឥច្ចាទិ។ **ទោសេ** យថាវុត្តេ បទទោសាទិកេ **បរិហរិតុំ** បរិច្ចជិតុំ ឯសោ **វរោ** ឧត្តមោ ឧបទេសោ សត្ថន្តរានំ ពហូនំ **អនុសរណេន** អនុគមេន [អនុបគមេន (ក.)] មយា ឯវំ **កតោ** និប្ផាទិតោ, **ឥមំ** ឧបទេសំ គុរុវរានំ **អធិកប្បសាទា** មហតា បសាទេន ន អប្បកេន, តថាវិធេន តាទិសស្ស មហតោ អត្ថស្ស អបសិជ្ឈនតោ, **វិញ្ញាយ** ជានិត្វា អាទរតោ ករេយ្យ **ទោសេ** យថាវុត្តេ ទោសេ **យសោ** បរិសុទ្ធពន្ធនំ ក្រិយាលក្ខណតោ ឯកន្តេន កិត្តិហេតុត្តា, តំសញ្ញាវា កិត្តិ វា, តំ អភិលសតិ សីលេនេតិ **យសោភិលាសី បរំ** អច្ចន្តមេវ **បរិហរេយ្យ** ទូរតោ ករេយ្យ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការេ មហាសាមិនាមិកាយំ ដីកាយំ

ទោសបរិហារាវពោធបរិច្ឆេទោ ទុតិយោ។

១១៥. “**ទោសេ**”ច្ចាទិ។ **ទោសេ** យថាវុត្តបទទោសាទិកេ **បរិហរិតុ**មបនេតុំ **វរោ** ឧត្តមោ **ឯសោ** ឧបទេសោ **សត្ថន្តរានុសរណេន** ពហូនំ ពាហិរសត្ថានំ អនុស្សតិយា មយា ឯវំ អនន្តរុទ្ទិដ្ឋក្កមេន **កតោ** វិរចិតោ, **ឥមំ** ឧបទេសំ គុរុវរានំ **អធិកប្បសាទា** អធិកប្បសាទេន **វិញ្ញាយ** សភាវតោ ញត្វា **យសោភិលាសី** យសបដិលាភការណត្តា ការណេ ការិយោបចារេន ទោសាបគមេន បរិសុទ្ធពន្ធនំ វា តាទិសពន្ធនហេតុ ឧប្បជ្ជមានកិត្តិ វា ឥច្ឆន្តោ បញ្ញវា **ទោសេ** យថាវុត្តទោសេ **បរំ** អតិសយេន **បរិហរេយ្យ** ទូរតោ ករេយ្យាតិ។ ឯត្ថ បុព្ពទ្ធេន ទោសបរិហារបរិច្ឆេទស្ស បសត្ថភាវោ ទស្សិតោ, អបរទ្ធេន សិស្សជនានុសាសនំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា បុព្ពទ្ធេន ករុណាបុព្ពង្គមបញ្ញាកិច្ចំ ទស្សិតំ, អបរទ្ធេន បញ្ញាបុព្ពង្គមករុណាកិច្ចំ ទស្សិតំ។ តថា បុព្ពទ្ធេន អត្តហិតសម្បត្តិ, អបរទ្ធេន បរហិតសម្បត្តិ ទស្សិតាតិ។ ឯវមនេកាការទីបិកាយ ឥមាយ គាថាយ បរិច្ឆេទំ និគមេតិ។ អញ្ញេ សត្ថា **សត្ថន្តរា**, **អន្តរ**សទ្ទោ ហិ **អញ្ញ**សទ្ទបរិយាយោ។ យថា “គាមន្តរំ ន គច្ឆេយ្យា”តិ។ យសំ អភិលសតិ សីលេនាតិ វាក្យំ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការនិស្សយេ

ទុតិយោ បរិច្ឆេទោ។

៣. គុណាវពោធបរិច្ឆេទ

អនុសន្ធិវណ្ណនា

១១៦. **សម្ភវន្តិ គុណា យស្មា,**
ទោសានេ’វ’មតិក្កមេ;
ទស្សេស្សំ តេ តតោ ទានិ,
សទ្ទេ សម្ភូសយន្តិ យេ។

១១៦. ឯវំ ទោសបរិហារោបទេសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ទោសបរិហារា សមុបគតគុណំ ឧបទស្សិតុមធិការំ វិរចយន្តោ អាហ “**សម្ភវន្តិ**”ឥច្ចាទិ។ **ទោសានំ** យថាវុត្តានំ បទទោសាទីនំ **ឯវំ** យថាវុត្តនយេន អតិក្កមេ សតិ **គុណា** ធម្មា សទ្ទាលង្ការសភាវា បសាទាទយោ **យស្មា** ការណា **សម្ភវន្តិ** សិជ្ឈន្តិ, តញ្ច “បសាទោ កិលិដ្ឋាទីនំ វជ្ជនា សម្ភវតី”ត្យាទិនា យថាយោគំ វិញ្ញេយ្យំ, **តតោ** តស្មា ការណា **យេ** គុណា សទ្ទេ **សម្ភូសយន្តិ** អលង្ករោន្តិ, **តេ** សទ្ទាលង្ការសង្ខាតេ គុណេ ឥទានិ **ទស្សេស្សំ** ឧបទិសិស្សាមិ។

១១៦. ឯវំ ទោសបរិហារបវេសោបាយំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យថាវុត្តទោសានំ បរិហារេន “ពន្ធនិស្សិតគុណា ឯតេ”តិ ទស្សេតុំ បុព្ពាបរបរិច្ឆេទានំ សម្ពន្ធំ ឃដេន្តោ “**សម្ភវន្តិ**”ច្ចាទិគាថមាហ។ **ទោសានំ** និទ្ទិដ្ឋបទទោសាទីនំ **ឯវំ** អនន្តរបរិច្ឆេទេ និទ្ទិដ្ឋក្កមេន អតិក្កមេ សតិ **គុណា** បសាទាទិសទ្ទាលង្ការសង្ខាតា បសាទាទយោ សទ្ទធម្មា យស្មា សម្ភវន្តិ, តតោ **យេ** សទ្ទធម្មា សទ្ទេ **សម្ភូសយន្តិ** សជ្ជេន្តិ, **តេ** សទ្ទធម្មេ **ទស្សេស្សំ** បកាសិស្សាមីតិ។ ឯត្ថ កិលិដ្ឋទោសព្យាកិណ្ណទោសបរិហារេហិ បសាទាលង្ការោ សិជ្ឈតិ, សេសាបិ យថាលាភតោ ញាតព្ពា។

សទ្ទាលង្ការឧទ្ទេសវណ្ណនា

១១៧. **បសាទោ’ជោ មធុរតា,**
សមតា សុខុមាលតា;
សិលេសោ’ទារតា កន្តិ,
អត្ថព្យត្តិសមាធយោ។

១១៧. ឥទានិ តេ វិភជតិ “**បសាទោ**”ឥច្ចាទិនា បសត្តិ **បសាទោ** បកាសត្ថតា, **ឱជោ** សមាសវុត្តិពាហុល្លំ អត្ថបារិណត្យញ្ច, **មធុរតា** សទ្ទានំ រសវន្តតា, **សមតា** បជ្ជាបេក្ខាយ ចតុន្នំ បាទានមេកជាតិយសម្ពន្ធតា, គជ្ជាបេក្ខាយ តុ បទានំ, **សុខុមាលតា** អផរុសក្ខរពាហុល្លំ, សិលេសនំ **សិលេសោ** ពន្ធគារវំ, **ឧទារតា** ឧក្កំសតា កេនចិ អត្ថេន សនាថតា វិសិដ្ឋវិសេសនយុត្តតា ច, **កន្តិ** សព្ពលោកមនោហរតា, **អត្ថព្យត្តិ** សិទ្ធេន ញាយេន វា អភិធេយ្យស្ស គហណំ, **សមាធិ** លោកប្បតីត្យនុសារិអមុខ្យត្ថតា, តេសុ ឱជឧទារតា សទ្ទត្ថគុណា, សមាធិ អត្ថគុណោ, អត្ថានុគាមិត្តា ឯត្ថ សទ្ទានំ, អញ្ញេ តុ សទ្ទគុណាវ។

១១៧. ឥទានិ “**បសាទោជោ**”ឥច្ចាទិនា តេ សទ្ទាលង្ការេ កមេន វិភជិតុំ ឧទ្ទិសតិ។ **បសាទោ** បសន្នផឡិការលិ អត្ថនិ អារុនិតរត្តកម្ពលសុត្តមិវ សទ្ទានំ អត្ថស្ស បសាទនសង្ខាតោ បសាទាលង្ការោ ច, **ឱជោ** សមាសវុត្តិពាហុល្យអត្ថបារិណត្យសង្ខតោ សទ្ទត្ថានំ គុណោ ច, **មធុរតា** សទ្ទានំ រសវន្តភាវសង្ខាតកណ្ណមធុរតា ច, **សមតា** បជ្ជេ បាទស្ស សុតិតោ សទិសតា ច, គជ្ជេ បទានំ តថេវ សទិសតាតិ ឯវំ បាទានំ បទានញ្ច តុល្យគុណតា ច, **សុខុមាលតា** វណ្ណានំ អតិផរុសអតិសិថិលភាវំ វិនា សមប្បមាណមុទុគុណោ ច, **សិលេសោ** ឋានករណាទិសម្ភូតសភាគវណ្ណសុតីហិ អច្ឆិទ្ទគ្គុរុគុណោ ច, **ឧទារតា** ឧក្កដ្ឋេន កេនចិ អត្ថេន ពន្ធស្ស សជ្ជិតភាវោ ច, វិសិដ្ឋវិសេសនបទេន យុត្តតា ច, **កន្តិ** សព្ពេសំ បិយគុណតា ច, **អត្ថព្យត្តិ** ឥច្ឆិតត្ថស្ស សិទ្ធេន វា ន្យាយេន វា សុបាកដភាវោ ច, **សមាធយោ** លោកប្បតីតិអនតិក្កន្តអញ្ញធម្មារោបនេន អមុខ្យត្ថតា ចាតិ ឥមេ សទ្ទត្ថគុណា ទស ហោន្តិ។ “សមាធយោ”តិ តស្សេវ ពហុត្តំ ទីបេតិ, ឥមេសុ ទសសុ ឱជោទារតាតិ ទ្វេ សទ្ទត្ថគុណា, សមាធិ អត្ថគុណោ បរិយាយេន តទត្ថជោតកសទ្ទគុណោបិ, សេសា សត្ត សទ្ទគុណា ឯវ, ឯតេ សព្ពេបិ អលង្ករោន្តិ ពន្ធមនេនាតិ វាក្យេន **អលង្ការា** នាម។

សទ្ទាលង្ការបយោជនវណ្ណនា

១១៨. គុណេហេ’តេហិ សម្បន្នោ, ពន្ធោ ករិមនោហរោ;
សម្បាទយតិ កត្តូនំ, កិត្តិមច្ចន្តនិម្មលំ។

១១៨. “**គុណេហិ**”ច្ចាទិ។ **ឯតេហិ**យេវ វុត្តេហិ ទសហិ **គុណេហិ** ធម្មេហិ សទ្ទាលង្ការសព្ភាវេហិ **សម្បន្នោ** យុត្តោ សមិទ្ធោ វា ករីនំ មនោ ហរតិ សវសេ វត្តេតីតិ **ករិមនោហរោ** ករិហទយហិលាទការី ពន្ធោ **កត្តូនំ** ពន្ធន្តានំ ករីនំ **អច្ចន្តនិម្មលំ** អតិសយបរិសុទ្ធំ អគុណលេសេនាប’នាលិម្បត្តា **កិត្តឹ** គុណឃោសំ **សម្បាទយតិ** និប្ផាទេតិ។

១១៨. “**គុណោ**”ច្ចាទិ។ **ឯតេហិ គុណេហិ** ឥមេហិ សទ្ទាលង្ការសង្ខាតទសវិធសទ្ទធម្មេហិ **សម្បន្នោ** សមន្នាគតោ សមិទ្ធោ វា **ពន្ធោ** បជ្ជាទិពន្ធោ **ករិមនោហរោ** អត្តនោ និរវជ្ជត្តា ករីនំ ចិត្តំ បីណេន្តោ **កត្តូនំ** រចយន្តានំ **អច្ចន្តនិម្មលំ** អប្បកទោសេនាបិ អសម្មិស្សត្តា អតិបរិសុទ្ធំ **កិត្តឹ** ពន្ធនវិសយភូតយសោរាសឹ **សម្បាទយតិ** និប្ផាទេតីតិ។ ឥមិនា ការណេន ពន្ធស្ស យថាវុត្តទសវិធគុណបរិគ្គហោ សឧស្សាហំ កាតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។ មនោ ហរតីតិ មនោហរោ, ករីនំ មនោហរោ **ករិមនោហរោ**តិ វិគ្គហោ។

សទ្ទាលង្ការនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១៩. អទូរាហិតសម្ពន្ធ-សុភគា យា បទាវលិ;
សុបសិទ្ធាភិធេយ្យា’យំ, បសាទំ ជនយេ យថា។

១១៩. ឥទានិ យថោទ្ទេសានមេសំ និទ្ទេសំ សោទាហរណំ ករោន្តោ អាហ “**អទូរ**”ឥច្ចាទិ។ **អទូរេ** អាសន្នេ អទូរេន វា អទូរាហិតក្រិយាកត្តុកម្មាទិបទវសេន **អាហិតោ** ឋបិតោ កតោ **សម្ពន្ធោ** អន្វយោ, តេន **សុភគា** មនោហរា **សុបសិទ្ធោ** សុប្បកាសោ សុគម្មោ **អភិធេយ្យោ** អត្ថោ យស្សា សាតិ តថា, ន តុ ភាវត្ថោ តស្ស សភាវគម្ភីរត្តា។ វុត្តញ្ហិ –

> “ករីន’ធិប្បាយ’មសទ្ទគោចរំ,
> បទេ ផុរន្តំ មុទុកម្ហិ កេវលំ;
> វិសន្តិ ភាវាវគមា កតស្សមា,
> បកាសយន្ត្យា’កតិយោ តុ តាទិសា”តិ។

តាទិសា យា **បទាវលិ** បទបន្តិ អយំ **បសាទំ** តន្នាមកំ គុណំ **ជនយេ** ឧប្បាទយតិ។ **យថា**តិ តមុទាហរតិ។

១១៩. ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេន ឯតេសំ សទ្ទាលង្ការាទីនំ និទ្ទេសំ សោទាហរណំ ទស្សេន្តោ អាហ “**អទូរាហិតេ**”ច្ចាទិ។ **អទូរេ** អាសន្នបទេសេ តទុបចារេន អាសន្នេ វា **អាហិតោ** ក្រិយាយ, លទ្ធក្រិយាយោគកត្តុកម្មាទិបទានំ វសេន ច កតោ, នោ ចេ វិន្យាសវសេន ឋបិតោ វា **សម្ពន្ធោ** ឥច្ឆិតត្ថបតីតិក្កមេន អញ្ញមញ្ញាបេក្ខលក្ខណក្រិយាការកយោគោ តេន **សុភគា** មនោហរា, **សុបសិទ្ធោ** បសិទ្ធត្ថវិសយេ សទ្ទបយោគតោ អតិបាកដោ **អភិធេយ្យោ** សទ្ទត្ថោ យស្សា សា អយំ **បទាវលិ** បទបន្តិ **បសាទំ** បសាទនាមកំ គុណំ **ជនយេ** ឧប្បាទយតិ។ **យថា**តិ លក្ខិយំ ទស្សេតិ។ អទូរេ អាហិតោតិ វា, ឧបចរិតត្តា អទូរោ ច សោ អាហិតោ ចាតិ វា, សោ ច សោ សម្ពន្ធោ ចេតិ ច, តេន សុភគាតិ ច, **សុ** អតិសយេន បសិទ្ធោតិ ច, សោ អភិធេយ្យោ អស្សេតិ ច វាក្យំ។ ឯត្ថ សុបសិទ្ធោ នាម សទ្ទត្ថោ, អធិប្បាយត្ថោ បន បកតិគម្ភីរោ។ វុត្តញ្ហិ –

> “ករីន’ធិប្បាយ’មសទ្ទគោចរំ,
> បទេ ផុរន្តំ មុទុកម្ហិ កេវលំ;
> វិសន្តិ ភាវាវគមា កតស្សមា,
> បកាសយន្ត្យា’កតិយោ តុ តាទិសា”តិ។

តស្សត្ថោ – **អសទ្ទគោចរំ** សទ្ទស្ស អវិសយំ ហុត្វា មុទុកម្ហិ បទេ **កេវលំ** វិសុំ **ផុរន្តំ** ចាបេន្តំ **ករីនធិប្បាយំ** ករីនមជ្ឈាសយំ **កតស្សមា** សទ្ទត្ថវិសយេ កតបរិចយា បណ្ឌិតា **ភាវាវគមា** បទត្ថាវពោធេន **វិសន្តិ** បវិសន្តិ, តាទិសា **អាកតិយោ** តុ សទ្ទសទ្ទត្ថានំ អាការា **បកាសយន្តិ** អធិប្បាយត្ថំ ជោតេន្តីតិ។

១២០. អលង្ការោន្តា វទនំ, មុនិនោ’ធរវំសិយោ;
សោភន្តេ’រុណរំសី’វ, សម្បតន្តា’ម្ពុជោទរេ។

១២០. “**អលង្ករោន្តា**”តិច្ចាទិ។ **មុនិនោ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស **វទនំ** សភាវមធុរបកតិមុខំ **អលង្ករោន្តា** សជ្ជេន្តា សោភយមានា អធរានំ **រំសិយោ** សុបក្កពិម្ពផលោបមឱដ្ឋយុគឡនិស្សដពហុតរកន្តិច្ឆិតាភា មុនិនោតិ វិញ្ញាយតិ សុគត្តា។ **អម្ពុជោទរេ** តា កាលោបនតបុប្ផកាសរមណីយេ បទុមព្ភន្តរេ **សម្បតន្តា** បវត្តមានា **អរុណរំសីវ** ពាលសូរិយរំសិយោ វិយ **សោភន្តេ** វិរាជន្តិ។

១២០. “**អលង្ករោន្តេ**”ច្ចាទិ។ មុនិនោ វទនំ បកតិសុន្ទរមុខំ អលង្ករោន្តា សជ្ជេន្តា **អធររំសិយោ** តស្សេវ មុនិនោ ឱដ្ឋទ្វយតោ និក្ខន្តកន្តិសមូហា **អម្ពុជោទរេ** វិកសនានុរូបកាលាភិមុខេ បទុមគព្ភេ ឧបឌ្ឍវិកសិតេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សម្បតន្តា** បវត្តមានា **អរុណរំសី ឥវ** ពាលសូរិយរំសីវ **សោភន្តេ** ទិព្ពន្តីតិ។ ឯត្ថ អទូរសម្ពន្ធំ បសិទ្ធត្តញ្ច និស្សាយ បសាទគុណោ បាកដោ។ អធររំសីនំ មុនិសម្ពន្ធោ សុតានុមិតសម្ពន្ធេសុ សុតសម្ពន្ធស្ស ពលវត្តា [សុតានុមិតេសុ សុតសម្ពន្ធោ ពលវា (បរិភាសេន្ទុសេរ ១១២)], កាកក្ខិគោឡកនយេន វា លព្ភតីតិ។ អធរេ រំសីតិ ច, អម្ពុជស្ស ឧទរន្តិ ច វាក្យំ។

១២១. **ឱជោ សមាសពាហុល្យ-**
មេសោ គជ្ជស្ស ជីវិតំ;
បជ្ជេប្យ’នាកុលោ សោ’យំ,
កន្តោ កាមីយតេ យថា។

១២១. “**ឱជោ**”តិច្ចាទិ។ **សមាសស្ស** ឯកត្ថវុត្តិយា **ពាហុល្យំ** ភិយ្យោភាវោ តត្យនុវទិត្វា បុន ឱជោ វិធីយតេ, **ឯសោ** ឱជោ សមាសពាហុល្លលក្ខណោ **គជ្ជស្ស** វុត្តិរូបស្ស **ជីវិតំ** ហទយំ សារំ តប្បធានត្តា គជ្ជស្ស, ន បជ្ជស្ស, **សោយំ** ឱជោ **អនាកុលោ** អគហនោ អតោយេវ **កន្តោ** ហទយង្គមោ, **បជ្ជេបិ** ន កេវលំ គជ្ជេ **កាមីយតេ** បយុជ្ជតេ។ **យថេ**ត្យុទាហរតិ។

១២១. ឥទានិ ឱជគុណំ ទស្សេតិ “**ឱជោ**”ច្ចាទិនា។ ឱជោ នាម **សមាសពាហុល្យំ** ភិន្នត្ថេសុ បវត្តសទ្ទានំ ឯកត្ថបវត្តិលក្ខណស្ស សមាសស្ស ពហុលតា, **ឯសោ** ឱជោ **គជ្ជស្ស** គជ្ជពន្ធស្ស **ជីវិតំ** ហទយំ, ជីវិតសីសេន ហទយសង្ខតំ ចិត្តំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សោ អយំ** ឱជោ **អនាកុលោ** និព្យាកុលោ **កន្តោ** តតោយេវ វិញ្ញូនំ បិយភូតោ **បជ្ជេបិ** បជ្ជពន្ធេបិ **កាមីយតេ** ករីហិ បយុជ្ជតេតិ។ ពហុលស្ស ភាវោ ពាហុល្យំ, សមាសស្ស ពាហុល្យន្តិ វិគ្គហោ។ គជ្ជពន្ធាធិការស្សាភាវា បជ្ជវិសយស្ស ឱជគុណស្ស លក្ខិយំ ទស្សេតិ “**យថេ**”ច្ចាទិនា។

១២២. **មុនិន្ទមន្ទសញ្ជាត-ហាសចន្ទនលិម្បិតា;**
បល្លវា ធវលា តស្សេ-វេកោនា’ធរបល្លវោ។

១២២. “**មុនិន្ទ**”តិច្ចាទិ។ មុនិន្ទស្ស **មន្ទំ** អ្លសកំ **សញ្ជាតោ** បវត្តោ តំសភាវត្តា ភគវតោ ហាសស្ស [យសស្ស (ក.)] **ហាសោ** ហសិតំ សោវ ចន្ទនមិវ **ចន្ទនំ** ធវលត្តរូបត្តា, តេន **លិម្បិតា** ឧបទេហិតា **បល្លវា** សព្ពានិ កិលសយានិ “ឥទមេវេ”តិ និយមាភាវតោ, **ធវលា** បកតិវណ្ណបរិច្ចាគេន សុក្កា អហេសុំ តាហាបិតត្តា សគុណស្ស តាទិសវិសិដ្ឋស្ស បដិលាភតោ, ឯវំ សន្តេបិ **តស្ស** មុនិន្ទស្សេវ **ឯកោ** អញ្ញស្ស តាទិសស្សាភាវា **អធរបល្លវោ ន ធវលោ** ធវលោ នាហោសិ។ អច្ចាសន្នទេសិយោបិ ពហុមន្តព្ពោ’យ’មស្សានុភាវោតិ។

> “បេមាវពន្ធហទយេ សទយេ ជិនស្មិំ,
> តស្មិំ នុ កឹ កុមតយោ ភវថ’ប្បសន្នា;
> កឹ តេន វោ **ន** វិហិតំ ហិត’មុក្កទុក្ក-
> សំសារសាគរសមុត្តរណាវសានំ”។

ឥច្ចបរមុទាហរណំ។ ឯវមេតាទិសោ អនាកុលោ កន្តោ ឱជោ ជានិតព្ពោតិ។ ននុ ច **យ-ត**សទ្ទានំ និច្ចោ សម្ពន្ធោ, តស្មា កថំ “តស្សេវេកោ នាធរបល្លវោ”តិ ឯត្ថ **យ**សទ្ទាភាវោតិ? សច្ចំ, កិន្តុ បក្កន្តវិសយោ, តថា បសិទ្ធវិសយោ, អនុភូតវិសយោ ច **ត**សទ្ទោ **យ**សទ្ទំ នាបេក្ខតេ។ យថា –

> “សវាសនេ កិលេសេ សោ, ឯកោ សព្ពេ និឃាតិយ;
> អហុ សុសុទ្ធសន្តានោ, បូជានញ្ច សទារហោ”។

ឥច្ចាទិ។ ឯត្ថ ពុទ្ធោ “ពុទ្ធានុស្សតិមាទិតោ”តិ **បក្កន្តោ**។

បសិទ្ធវិសយោ យថា –

> “អគ្គិ បក្ខន្ទ’ អថ វា, ‘បព្ពតគ្គា បតេ’តិ វា;
> យទិ វក្ខតិ កត្តព្ពំ, ញាតការីហិ សោ ជិនោ”។

តច្ចាទិ។

អនុភូតវិសយោ យថា –

> “អតីតំ នានុសោចាមិ, នប្បជប្បាម’នាគតំ;
> បច្ចុប្បន្នេន យាបេមិ, តេន វណ្ណោ បសីទតិ”។

តច្ចាទិ។

យសទ្ទោ ឥត្តរវាក្យង្គោ បុព្ពវាក្យេ **ត**សទ្ទមេវ គមយតិ។ យថា –

> “ពោធឹ នមាមិ នតិភាជនមច្ចុឡារំ,
> បុញ្ញាករំ ភុវនមណ្ឌលសោត្ថិភូតំ;
> យោ ចក្ខុសោតសតិគោចរតំ សមេតោ,
> ទោសាវិទប្បមថនេ’ករសោ ពុធានំ”។

តច្ចាទិ។

បុព្ពវាក្យោបាត្តោ តុ **យ**សទ្ទោ ឧត្តរវាក្យេ**ត**សទ្ទោបាទានំ វិនា សាកង្ខេ វាក្យស្ស ឩនត្តំ ជនេតិ។ ឯត្ថ បក្កន្តវិសយោ **ត**សទ្ទោ។

១២២. មុនិន្ទស្ស **មន្ទំ** ព្លសកំ **សញ្ជាតោ** បវត្តោ **ហាសោ**យេវ សិតំ ចន្ទនចុណ្ណមិវ តេន **លិម្បិតា** អាលេបិតា **បល្លវា** រុក្ខលតាទីនំ បកតិរត្តានិ កិសលយានិ **ធវលា** សគុណបរិច្ចាគេន សេតា អហេសុំ, តថាបិ **តស្សេវ** តថាគតស្ស **ឯកោ** អតុលោ អសហាយោ វា **អធរបល្លវោ** ទន្តាវរណសង្ខាតបល្លវោ **ន** រំសិសំសគ្គោបិ សមីបគ្គោបិ **ធវលោ** សេតោ នាហោសិ។ ឯវមេត្ថ អគហនសមាសពាហុល្យំ ទីបិតំ ហោតិ។

> “បេមាវពន្ធហទយេ សទយេ ជិនស្មឹ,
> តស្មឹ នុ កឹ កុមតយោ ភវថ’ប្បសន្នា;
> កឹ តេន វោ ន វិហិតំ ហិត’មុគ្គទុគ្គ-
> សំសារសាគរសមុត្តរណាវសាន”ន្តិ។

អបរមុទាហរណំ។ តស្សត្ថោ – **កុមតយោ** ហេ អញ្ញាណា! **បេមាវពន្ធហទយេ** សព្ពេសុ តុម្ហេសុ និច្ចំ បវត្តិត ទឡ្ហបេមានុពន្ធចិត្តេ **សទយេ** តតោយេវ ទយាសហិតេ **តស្មឹ ជិនស្មឹ** វិសយភូតេ **កឹ នុ** កស្មា អប្បសន្នា ភវថ, តថា ហិ **វោ** តុម្ហាកំ **តេន** ជិនេន **ឧគ្គោ** ទារុណោ ច, **ទុគ្គោ** គន្តុមសក្កុណេយ្យោ ច, សោយេវ សំសារសាគរោ តស្ស សមុត្តរណំ បរិយន្តប្បត្តិយេវ **អវសានំ** យស្ស តំ **ន វិហិតំ** អកតំ **ហិតំ** វុទ្ធិ នាម កឹ ហោតិ, ន ហោតេវ។ ឯត្ថាបិ សមាសស្ស បាកដត្តា ឱជោ គុណោ កន្តោ ហោតីតិ។

ននុ **យ-ត**សទ្ទានំ និច្ចសម្ពន្ធោតិ កថំ “តស្សេវេកោ”តិ ច “តស្មឹ នុ កឹ កុមតយោ”តិ ច តច្ចាទីសុ ហេដ្ឋា វុត្ត**យ**សទ្ទោ នត្ថីតិ? សច្ចំ, តថាបិ បក្កន្តត្ថវិសយោ, បសិទ្ធត្ថវិសយោ, អនុភូតត្ថវិសយោ វា **ត**សទ្ទោ **យ**សទ្ទំ នាបេក្ខតិ។ តថា ហិ –

> “សវាសនេ កិលេសេ សោ, ឯកោ សព្ពេ និឃាតិយ;
> អហុ សុសុទ្ធសន្តានោ, បូជានញ្ច សទារហោ”តិ។

ឯវមាទីសុ **“សោ”**តិ និទ្ទិដ្ឋ**ត**សទ្ទោ “ពុទ្ធានុស្សតិមាទិតោ”តិ ឯត្ថ អតីតេន ពុទ្ធសទ្ទេន វចនីយវិសយោ ហោតិ។

“អគ្គិំ បក្ខន្ទ’ អថវា, ‘បព្ពតគ្គា បតេ’តិ វា;
យទិ វក្ខតិ កត្តព្ពំ, ញាតការីហិ សោ ជិនោ”តិ។

ឯវមាទីសុ **ត**សទ្ទោ ញាតការីហិ កត្តព្ពត្តា បសិទ្ធពុទ្ធបទត្ថវិសយោ។

“អតីតំ នានុសោចាមិ, នប្បជប្បាម’នាគតំ;
បច្ចុប្បន្នេន យាបេមិ, តេន វណ្ណោ បសីទតី”តិ។

ឯវមាទីសុ **ត**សទ្ទោ អននុសោចននប្បជប្បនយាបនសង្ខាតវិធាននវសេន អនុភូតត្ថវិសយោ, តស្មា តីសុបិ ឋានេសុ **ត**សទ្ទោ **យ**សទ្ទំ នាបេក្ខតេ។ ឯត្ថ បន បក្កន្តវិសយោ **ត**សទ្ទោ អធិប្បេតោ។ អបិច ឧត្តរវាក្យេ ឋិតោ **យ**សទ្ទោ បុព្ពវាក្យេ **ត**សទ្ទេ អសតិបិ តមេវ ទីបេតិ។ តថា ហិ –

ពោធិ នមាមិ នតិភាជនមច្ចុឡារំ,
បុញ្ញាករំ ភុវនមណ្ឌលសោត្ថិភូតំ;
យោ ចក្ខុសោតសតិគោចរតំ សមេតោ,
ទោសារិទប្បមថនេ’ករសោ ពុធានន្តិ។

យោ ពុធានំ ចក្ខុសោតសតីនំ **គោចរតំ** វិសយភាវំ **សមេតោ** បត្តោ, តេសំយេវ **ទោសារីនំ** កិលេសបច្ចត្ថិកានំ **ទប្បមថនេ** ទប្បមទ្ទនេ **ឯករសោ** បធានកិច្ចោ សមិទ្ធិវន្តោ វា ហោតិ, តំ ពោធិ នមាមីតិ សម្ពន្ធោ។ បុព្ពវាក្យេ បយោជិតោ **យ**សទ្ទោ ឧត្តរវាក្យេ **ត**សទ្ទោបាទានេ អសតិ សំសយមុប្បាទយមានោ វាក្យស្ស ឩនត្តំ ករោតិ។ ឧទាហរណំ បន បាកដំ។

១២៣. បទាភិធេយ្យវិសយំ,
សមាសព្យាសសម្ភវំ;
យំ បារិណត្យំ ហោតិ’ហ,
សោបិ ឱជោវ តំ យថា។

១២៣. “**បទិ**”ច្ចាទិ។ បទស្ស **អភិធេយ្យោ** អត្ថោ សោ វិសយោ យស្ស។ យត្ថ បចុរសទ្ទាភិធេយ្យោ អត្ថោ សំខិត្តបទេហិ វុច្ចតេ, សោ **សមាសោ**។ យត្ថប្បកេហិ បទេហិ អភិធេយ្យត្ថោ បចុរបទេហិ វុច្ចតេ, សោ **ព្យាសោ**។ តតោ សមាសព្យាសតោ សម្ភវោ យស្ស។ តំ តថាវិធំ យំ **បារិណត្យំ** បរិណតភាវោ ហោតីតិ អនុវទិត្វា សោបិ **ឥហ** សសត្ថេ **ឱជោវា**តិ វិធីយតេ។ **តំ យថេ**ត្យុភយម្បិ ឧទាហរតិ។

១២៣. “**បទេ**”ច្ចាទិ។ **បទានំ** ពហូនំ អប្បកានំ វា បទានំ **អភិធេយ្យវិសយំ** វិត្ថារសំខិត្តត្ថវិសយវន្តំ **សមាសព្យាសសម្ភវំ** យថាក្កមំ សង្ខេបវិត្ថារទ្វយេន និប្ផន្នំ និប្ផត្តិវន្តំ វា **យំ បារិណត្យំ** កត្តូនំ គន្ថវិសយេ បរិណតិប្បកាសកោ យោ សទ្ទធម្មោ អត្ថធម្មោ ហោតិ, សទ្ទគុណោ អត្ថគុណោតិ វុត្តំ ហោតិ, សោបិ **ឥហ** សុពោធាលង្ការេ **ឱជោ** នាម សទ្ទគុណោ អត្ថគុណោ។ **តំ យថា**តិ ទ្វីសុ លក្ខិយំ ទស្សេតិ, បទានំ អភិធេយ្យោ វិសយោ យស្ស បារិណត្យស្សេតិ ច, សមាសោ ច ព្យាសោ ចាតិ ច, តតោ សម្ភវន្តិ ច, តតោ សម្ភវោ អស្សាតិ ច, បរិណតស្ស កត្តុនោ គន្ថស្ស ឯវ វា ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។ កត្តុ បារិណត្យបក្ខេ តប្បកាសកគន្ថស្ស តទត្ថេន បារិណត្យំ សិទ្ធំ។

១២៤. ជោតយិត្វាន សទ្ធម្មំ,
សន្តារេត្វា សទេវកេ;
ជលិត្វា អគ្គិខន្ធោ’វ,
និព្ពុតោ សោ សសាវកោ។

១២៤. “**ជោតយិត្វានេ**”ច្ចាទិ។ ឥមិនា ហេដ្ឋា បចុរបទាភិហិតោ ពុទ្ធវំសោ សង្ខេបរូបេន វុត្តោ។

១២៤. “**ជោតយិ**”ច្ចាទិ។ **សោ** តថាគតោ **សទ្ធម្មំ** សបរិយត្តិកំ នវលោកុត្តរសទ្ធម្មំ **ជោតយិត្វាន** ញាណាលោកេន ឱភាសេត្វា **សទេវកេ** សត្តេ **សន្តារេត្វា** សំសារសាគរបរិយន្តមុបនេត្វា **អគ្គិខន្ធោវ** មហាតេជេន អគ្គិក្ខន្ធោ វិយ **ជលិត្វា** អនញ្ញសាធារណរូបកាយសម្បត្តិយា បជ្ជលិត្វា អន្តេ **សសាវកោ** សាវកេហិ សហ **និព្ពុតោ**

ខន្ធបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពុតោតិ។ ឥមិនា សកលពុទ្ធវំសេ ពហូហិ បទេហិ វុត្តត្ថោ សង្ខេបក្កមេន វុត្តោ។ សតំ ធម្មោ, សន្តោ សំវិជ្ជមានោ វា ធម្មោតិ ច, សហ ទេវេហិ វត្តមានាតិ ច, សហ សាវកេហិ វត្តមានោតិ ច វិគ្គហោ។

១២៥. មត្ថកជ្ជី មតស្សាបិ, រជោភារំ វជន្តុ មេ;
យតោ បុញ្ញេន តេ សេន្តិ [សេន្តុ (ក.)], **ជេនបាទម្ពុជទ្វយេ។**

១២៥. “**មត្ថកជ្ជី**”ឥច្ចាទិ។ **មតស្សាបិ** មរណមាបន្នស្សាបិ មេ **មត្ថកេ** មុទ្ធនិ អជ្ជី **រជោភារំ** ធូលិត្ថំ **វជន្តុ** បាបុណន្តុ។ កស្មាតិ ចេ? **យតោ** យស្មា ការណា **បុញ្ញេន** កុសលេន កម្មេន ហេតុនា **តេ** រជា ជិនស្ស ឥមេ **ជេនា**, បាទា, តេយេវ អម្ពុជានិវ អម្ពុជានិ, តេសំ ទ្វយេ **សេន្តិ** បវត្តន្តិ, តថា ហោតុ វា មា វា, បណតិគេធេនេវ វទតិ។ ឯត្ថ “កថមហំ ភគវតោ បាទេ និច្ចំ សិរសា បណមាមី”ត្យធិប្បាយោ វិត្ថារេន វុត្តោ។

១២៥. “**មត្ថកិ**”ច្ចាទិ, មតស្សាបិ **មេ** មយ្ហំ **មត្ថកជ្ជី** មុទ្ធនិ អជ្ជីនិ **រជោភារំ** អតិសុខុមរជត្ថំ **វជន្តុ** បាបុណន្តុ។ កស្មា អាសីសនំ ករោតីតិ ចេ? **យតោ** យស្មា ការណា **បុញ្ញេន** មយ្ហំ តថាវិធេន កុសលកម្មេន ហេតុនា **តេ** រជា **ជេនបាទម្ពុជទ្វយេ** ជិនបដិពទ្ធចរណបទុមយុគឡេ **សេន្តិ** បវត្តន្តិ, ពុទ្ធស្ស សិរិបាទេ កិញ្ចិបិ រជោជល្លំ ន ឧបលិម្បតេវ, តថាបិ វន្ទនាភិលាសេន ឯវំ វុត្តំ។ ឯត្ថ “កថមហំ ភគវតោ សិរិបាទេ មុទ្ធនា និច្ចំ បណមាមី”ត្យភិលាសោ វិត្ថារេន វុត្តោ។ មត្ថកេ អជ្ជីតិ ច, រជសោ ភារោតិ ច, ជិនស្ស ឥមេតិ ច, ជេនា ច តេ បាទា ចេតិ ច, តេយេវ អម្ពុជានីតិ ច, តេសំ ទ្វយន្តិ ច វិគ្គហោ។

១២៦. ឥច្ចត្រ និច្ចំបណតិ-គេហោ សាធុ បទិស្សតិ;
ជាយតេ'យំ គុណោ តិក្ខ-បញ្ញាន'មភិយោគតោ។

១២៦. ព្យាសត្តមេវស្ស វិវរតិ “**ឥច្ចត្រិ**”ច្ចាទិនា។ ឥច្ចេវំ **អត្រ** គាថាយំ **បណតិយំ** បណាមេ **គេហោ** អធិកច្ឆន្ទោ **សាធុ** សុន្ទរំ **បទិស្សតិ** វិញ្ញាយតេ, **អយំ** យថាវុត្តោ ឱជោ **គុណោ** បរិណតភាវសង្ខាតោ **តិក្ខបញ្ញានំ** សាតិសយមតីនំ ឯវំ សន្តេបិ **អភិយោគតោ** បុនប្បុនប្បវត្តិតបរិចយពលេន **ជាយតេ** ឧប្បជ្ជតិ។

១២៦. ឥទានិ សំខិត្តស្សត្ថស្ស វិត្ថារេន បកាសិតភាវំ “**ឥច្ចត្រ**”ឥច្ចាទិនា និទ្ទិសតិ។ **ឥតិ** ឥមិនា អនន្តរ គាថាយំ វុត្តក្កមេន **អត្រ** ឥមិស្សំ គាថាយំ **និច្ចំបណតិគេហោ** និរន្តរបណាមេ អធិកកត្តុកាមតាកុសលច្ឆន្ទោ **សាធុ** វិភូតោ វិភូតំ វា **បទិស្សតិ** បញ្ញាយតិ, **អយំ គុណោ** យថាវុត្តោ អយំ បរិណតភាវសង្ខាតោ ឱជោ នាម សទ្ទត្ថគុណោ **តិក្ខបញ្ញានំ** សុខុមពុទ្ធិមន្តានំ **អភិយោគតោ** គន្ថវិសយភូតេន និរន្តរាភ្យាសេនេវ **ជាយតេ** សិជ្ឈតិ, វត្តុ បារិណតេ្យនេវ ភវនតោ យេសំ កេសញ្ចិ យេន កេនចិ បការេន ន សិជ្ឈតីតិ។ និច្ចំ បវត្តា បណតីតិ ច, តស្សំ គេធោតិ ច, តិក្ខា បញ្ញា យេសន្តិ ច, អភិ បុនប្បុនំ យោគោ យុញ្ជនន្តិ ច វិគ្គហោ។

១២៧. មធុរត្តំ បទាសត្តិ-រនុប្បាសវសា ទ្វិធា;
សិយា សមសុតិ បុព្វា, វណ្ណាវុត្តិ បរោ យថា។

១២៧. មាធុរិយមវធារយមាហ “**មធុរត្ត**”មិច្ចាទិ។ សវនីយត្តេន មនោហរត្តំ **មធុរត្តំ**។ តំ **បទានិ** វាក្យាលង្ការានិ សមានានិ ឧត្តរុត្តរេហិ, តេសំ **អាសត្តិ** ឋានាទិនាយថាកថញ្ចិ សមសុតីនំ អាសន្នតា **បទាសត្តិ**, បឋមប្បយុត្តស្សក្ខរស្ស បច្ឆា បាសោ បក្ខេបោ **អនុប្បាសោ**, បទាសត្តិ ច អនុប្បាសោ ច, តេសំ វសេន ទ្វិធា ហោតិ។ “កីទិសា តេ”តិ អាហ “**សិយា**”តិអាទិ។ **បុព្វា** បឋមាភិហិតា បទាសត្តិ **សមា** យេន កេនចិ ឋានមត្តាសំយោគាទិនា បទន្តរេន **សុតិ** វណ្ណោ យស្សា សា សិយា ភវេយ្យ, **បរោ** បច្ឆិមោ អនុប្បាសោ តុ **វណ្ណស្ស** សរព្យញ្ជនលក្ខណស្ស **អាវុត្តិ** បុនប្បុនុច្ចារណំ សិយាតិ។ ឯវំ កត្ថចិ ពន្ធេ សមានបទាសត្តិ កត្ថចិ អនុប្បាសោ កត្ថចិ តទុភយំ, ទ្វយេន រហិតោ វិរសោ ពន្ធោ នស្សាទីយតេ កវីហិ, តាទិសំ មធុរត្តំ ទុវិធំ បដិបជ្ជិតព្ពំ, សិលេសសមតាទ្វិតន្តច្ចន្តមេវ រមណីយំ សិយាតិ លក្ខណំ ទស្សេត្វា “**យថេ**”តិ លក្ខិយមុភយត្ថោទាហរតិ “យទេ”ច្ចាទិនា, “មុនិន្ទិ”ច្ចាទិនា ច។

១២៧. ឥទានិ មធុរគុណំ ទស្សេតិ “**មធុរិ**”ច្ចាទិនា។ **មធុរត្តំ** សវនីយភាវតោ មនោហរត្តំ មធុរគុណំ, **បទានំ** វាក្យាវយវសង្ខាតានំ ស្យាទ្យន្តាទីនំ ឧបរូបរិបទេហិ សមានានំ **អាសត្តិ** ឋានករណាទិនា យេន កេនចិ បការេន អញ្ញមញ្ញំ អាសន្នតា, **អនុប្បាសោ** បុព្ពុច្ចារិតវណ្ណានំ បុន បក្ខិបនញ្ចាតិ ទ្វិន្នំ **វសា** វិភាគេន ទ្វិធា ហោតិ។ តត្ថ **បុព្វា** បទាសត្តិ សមសុតិ សិយា, បុព្វាបរវណ្ណានំ ឋានមត្តាករណាទីហិ អាសន្នសុតិសង្ខតវណ្ណវុត្តិ ហោតិ, **បរោ** អនុប្បាសោ បន វណ្ណាវុត្តិ សរព្យញ្ជនសភាវានំ បុព្ពុច្ចារិតវណ្ណានំ បុនប្បុនុច្ចារណំ សិយាតិ។ **យថា**តិ ទ្វីសុ ឧទាហរណមាទិសតិ។ ឯវំ កត្ថចិ ពន្ធេ បទាសត្តិ កត្ថចិ អនុប្បាសោ កត្ថចិ តទុភយំ, ទ្វីហិ វិនិមុត្តោ បន

ពន្ទោ វិញ្ញូហិ អស្សាទនីយោ ន ហោតិ។ ឧបរិ វក្ខមានាហិ សិលេសសមតាហិ យុត្តំ មធុរត្តំ បន វិសេសតោ អស្សាទនីយំ ហោតីតិ។ មធុរស្ស ពន្ធស្ស ភាវោតិ ច, បទានំ អាសត្តីតិ ច, អនុ បច្ឆា បាសោ បក្ខេបោតិ ច, បទាសត្តិ ច អនុប្បាសោ ចាតិ ច, តេសំ វសោ ភេទោតិ ច, សមា សុតិ វណ្ណោ យស្សាតិ ច, វណ្ណស្ស អាវុត្តីតិ ច វិគ្គហោ។

១២៨. **យទា ឯសោ’ភិសម្ពោធី,**
សម្បត្តោ មុនិបុង្គវោ;
តទា បភុតិ ធម្មស្ស,
លោកេ ជាតោ មហុស្សវោ។

១២៨. ឯសោ មុនិបុង្គវោ **យទា** យតោ បភុតិ **អភិសម្ពោធី** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ **សម្បត្តោ** សមធិគតោ, **តទា បភុតិ** តតោ អារព្ភ **ធម្មស្ស** ចតុសតិបដ្ឋានាទិភេទស្ស សត្តតឹសពោធិបក្ខិយសង្ខាតស្ស **មហុស្សវោ** មហន្តោ អព្ភុទយោ និប្បជិបក្ខា បវត្តិ **លោកេ** តិវិធេ **ជាតោ** អហោសីតិ។ ឥហ ក្វចិ ទីឃតាកតំ សទិសត្តំ, ក្វចិ ឋានកតំ, ក្វចិ សំយោគកតំ, ក្វចិ អញ្ញថា, តេនាហ “សិយា សមសុតិ បុព្ពា”តិ។

១២៨. **“យទិ”**ច្ចាទិ។ ឯសោ មុនិបុង្គវោ យទា **អភិសម្ពោធី** សព្ពញ្ញុតំ **សម្បត្តោ** សសន្តានេ ឧប្បាទនវសេន សម្បាបុណិ, **តទា បភុតិ** តតោ បដ្ឋាយ **ធម្មស្ស** កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានាទិបភេទស្ស សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មស្ស **មហុស្សវោ** មហាភិវុទ្ធិ **លោកេ** កាមាទិលោកត្តយេ ជាតោតិ។ ឥហ “យទា ឯសោ”តិ ទីឃកាលវសេន អាសន្នតា, “យ ឯ”តិ ឋានវសេន អាសន្នតា, “អភិសម្ពោធី សម្បត្តោ”តិ សំយោគវសេន អាសន្នតា, “ភិ ធិ”ន្តិ ធនិតតោ អាសន្នតាតិ ឥច្ចាទិនា បទាសត្តិ ទដ្ឋព្ពា។ អភិសម្ពុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ ច, បុមា ច សោ គោចេតិ ច, មុនីនំ បុង្គវោតិ ច, មហន្តោ ច សោ ឧស្សវោ ចាតិ ច វិគ្គហោ។

១២៩. **មុនិន្ទមន្ទហាសា តេ, កុន្ទសន្ទោហវិព្ភមា;**
ទិសន្ត’មនុធាវន្តិ, ហសន្តា ចន្ទកន្តិយោ។

១២៩. **កុន្ទានំ** កុសុមានំ **សន្ទោហោ** សមូហោ, តស្ស វិព្ភមោ យេសំ តេ, មុនិន្ទស្ស **មន្ទហាសា** មនុញ្ញា ហសិតានិ ចន្ទស្ស **កន្តិយោ** សោភាយោ **ហសន្តា** វិឌម្ពយន្តា ទិសន្តម**នុធាវន្តិ** អនុវិចរន្តិ។ ឥច្ចត្រ **ន**ការសហិតស្ស **ទ**ការស្ស, **ត**ការស្ស ចានុវត្តនំ។

“ឥន្ទនីលទលទ្វន្ទ-សុន្ទរំ សិរិមន្ទិរំ;
មុនិន្ទនយនទ្វន្ទំ, វិន្ទតិ’ន្ទីវរជ្ជុតី”។

ឥច្ចបរមុទាហរណំ។

១២៩. **“មុនិន្ទិ”**ច្ចាទិ។ **កុន្ទសន្ទោហវិព្ភមា** សុបុប្ផិតកុន្ទកុសុមរាសិសទិសលីលាវន្តា តេ **មុនិន្ទមន្ទហាសា** ពុទ្ធស្ស មនុញ្ញា ហសិតា **ចន្ទកន្តិយោ** និម្មលចន្ទកិរណេ **ហសន្តា** និន្ទន្តា **ទិសន្តំ** តំ តំ ទិសំ, ទិសាបរិយន្តំ វា **អនុធាវន្តិ** វិធាវន្តីតិ។ ឯត្ថ **ន**ការសហិត**ទ**ការស្ស, **ន**ការសហិត**ត**ការស្ស ច អាវុត្តិ ទដ្ឋព្ពា។ មន្ទា ច តេ ហាសា ចេតិ ច, មុនិន្ទស្ស មន្ទហាសាតិ ច, កុន្ទានំ សន្ទោហោតិ ច, តស្ស វិព្ភមោ យេសន្តិ ច, ទិសាយេវ ទិសន្តំ, ទិសានំ វា អន្តន្តិ ច វិគ្គហោ។

“ឥន្ទនីលទលទ្វន្ទ-សុន្ទរំ សិរិមន្ទិរំ;
មុនិន្ទនយនទ្វន្ទំ, វិន្ទតិ’ន្ទីវរជ្ជុតី”ន្តិ។

ឥទម្បិ **ន**ការសហិត**ទ**ការវណ្ណាវុត្តិយា អបរមុទាហរណំ។

តត្ថ **ឥន្ទនីលទលទ្វន្ទសុន្ទរំ** ឥន្ទនីលមណិសកលិកាយុគឡមិវ មនោហរំ **សិរិមន្ទិរំ** តតោយេវ សោភាយ និវាសដ្ឋានភូតំ មុនិន្ទនយនទ្វន្ទំ **ឥន្ទីវរជ្ជុតី** នីលុប្បលកន្តី **វិន្ទតិ** អនុភោតិ, ឥន្ទីវរជ្ជុតិសមានាតិ អធិប្បាយោ។

១៣០. **សព្ពកោមលវណ្ណេហិ, នា’នុប្បាសោ បសំសិយោ;**
យថា’យំ មាលតីមាលា, លិនលោលាលិមាលិនី។

១៣០. យេហិ កេហិចិ អាវុត្តិតោ អនុប្បាសោតិ ចេ? នេត្យាហ “**សព្ព**”ឥច្ចាទិ។ សព្ពេហិ **កោមលេហិ** សុកុមារេហិ **វណ្ណេហិ** អក្ខរេហិ អនុប្បាសោ **ន បសំសិយោ** សិលាឃនីយោ ន ហោតិ សិលេសវិរោធិត្តា។ “**យថេ**”តិ តំ ឧទាហរតិ។ **អយំ មាលតីមាលា** ជាតិកុសុមទាមំ **លិនានំ** ព្យាធិតានំ **លោលានំ** កុសុមរសារព្ព លោលុបានំ **អលីនំ** ភមរានំ **មាលា** បន្តិ សា អស្សា អត្ថីតិ លិនលោលាលិមាលិនី។

១៣០. វុត្តានុប្បាសោបិ សព្ពកោមលវណ្ណេហិ វិរចិតោ ន បសំសិយោតិ ទស្សេតុំ “**សព្ពកោមលវណ្ណេហី**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពកោមលវណ្ណេហិ** សព្ពេហិ សុកុមារក្ខរេហិ កតោ **អនុប្បាសោ** វណ្ណាវុត្តិលក្ខណោ **ន បសំសិយោ** សិលេសាលង្ការវិរុទ្ធត្តា បសត្ថោ ន ហោតិ។ “**យថា**”តិ តមុទាហរតិ។ **អយំ មាលតីមាលា** ឯសា ជាតិសុមនមាលិកា **លិនានំ** ព្យាវដានំ បតន្តានំ **លោលានំ** គន្ធលុទ្ធានំ **អលីនំ** ភមរានំ **មាលិនី** បន្តិយុត្តាតិ។ ឯត្ថ **ល**ការស្សេវ បុនប្បុនប្បយោគេន កោមលវណ្ណាវុត្តិ។ មាលតីនំ មាលាតិ ច, លោលា ច តេ អលយោ ចាតិ ច, លិនា ច តេ លោលាលយោ ចាតិ ច, តេសំ មាលាតិ ច, សា អស្ស អត្ថីតិ ច វិគ្គហោ។

១៣១. **មុទូហិ វា កេវលេហិ,**
កេវលេហិ ផុដេហិ វា;
មិស្សេហិ វា តិធា ហោតិ,
វណ្ណេហិ សមតា យថា។

១៣១. សមតំ សម្ភាវេតិ “**មុទូហិ**”ច្ចាទិនា។ **កេវលេហិ** កេវលផុដាទិភាវាបរវត្តេហិ សកលេហិ **មុទូហិ** ចតូសុបិ បាទេសុ សជាតិយេហិ អសិថិលកោមលេហិ វា **ក**ការាទីហិ វា សិថិលកោមលស្ស សិលេសបដិបក្ខត្តា **កេវលេហិ ផុដេហិ វា** អធិមត្តសុតីហិ **ភ**ការាទីហិ [ភគាទីហិ (ក.)] វា អកិច្ចវចនីយេ កិច្ចវចនីយស្ស សុខុមាលវិបរិយយត្តា **មិស្សេហិ** វា មជ្ឈិមសុតីហិ មុទុភូតសំសដ្ឋេហិ វា **វណ្ណេហិ** អក្ខរេហិ ករណភូតេហិ សមតា តិធា ហោតិ គជ្ជេ បជ្ជេ វា។ “**យថេ**”តិ តិវិធមុទាហរតិ។

១៣១. ឥទានិ សមតំ វិភាវេតុំ “**មុទូហិ**”ច្ចាទិមាហ។ **កេវលេហិ** ផុដមិស្សេហិ អញ្ញត្តា សកលេហិ **មុទូហិ** សិថិលកោមលេហិ វណ្ណេហិ **ក**ការាទីហិ វា **កេវលេហិ ផុដេហិ** កេវលកោមលវណ្ណរហិតត្តា សកលេហិ អកិច្ចុច្ចារណីយេហិ អធិមត្តសុតីហិ **ភ**ការាទីហិ វណ្ណេហិ វា **មិស្សេហិ** យថាវុត្តមុទុផុដសម្មិស្សេហិ វណ្ណេហិ វា ករណភូតេហិ សមតា គជ្ជេ វា បជ្ជេ វា តិធា ហោតីតិ។ យទិ សិថិលកោមលវណ្ណេហិ វិចរិតំ សិលេសាលង្ការស្ស, កិច្ចុច្ចារណីយេហិ ផុដវណ្ណេហិ កតំ សុខុមាលាលង្ការស្ស ច វិរុជ្ឈតីតិ។ “**យថា**”តិ តិវិធមុទាហរតិ។

កេវលមុទុសមតា

១៣២. **កោកិលាលាបសំវាទី,**
មុនិន្ទាលាបវិព្ភមោ;
ហទយង្គមតំ យាតិ,
សតំ ទេតិ ច និព្ពុតឹ។

១៣២. “**កោកិលេ**”ច្ចាទិ។ **កោកិលានំ** ករវីកសកុណានំ **អាលាបោ** កូជិតំ, តំ សំវទតិ បកាសតិ សីលេនាតិ **កោកិលាលាបសំវាទី**, តំសទិសោតិ អត្ថោ, មុនិន្ទស្ស **អាលាបោ** វិសដ្ឋាទិអដ្ឋង្គិកោ សរោ តស្ស **វិព្ភមោ** វិលាសោ **សតំ** សប្បុរិសានំ **ហទយង្គមតំ** មនោនុសារិតំ មធុរភាវំ យាតិ, **និព្ពុតឹ** និព្ពានញ្ច តេសំ ទេតិ។

១៣២. “**កោកិលិ**”ច្ចាទិ។ **កោកិលានំ** ករវីកសកុណានំ **អាលាបំ** នាទលីលំ **សំវាទី** បកាសនសីលោ, តំសទិសោតិ អធិប្បាយោ, **មុនិន្ទស្ស** សព្ពញ្ញុនោ **អាលាបស្ស** វិសដ្ឋាទិអដ្ឋង្គិកនាទស្ស **វិព្ភមោ** វិលាសោ **សតំ** សប្បុរិសានំ **ហទយង្គមតំ** ចិត្តារាធិតភាវំ **យាតិ** ច, **និព្ពុតឹ** សុគតសម្ពន្ធេន តេសំយេវ សាធូនំ និព្ពានំ **ទេតិ ច** ទេន្តោបិ ហោតីតិ។ ឯត្ថ **កោកិលាលាប**សទ្ទេន និស្សិតោ និស្សយវោហារេន លីលា គហិតា។

កេវលផុដសមតា

១៣៣. **សម្ភាវនីយសម្ភាវំ,**
ភគវន្តំ ភវន្តគុំ;
ភវន្តសាធនាកង្ខី,
កោ ន សម្ភាវយេ វិភុំ។

១៣៣. “**សម្ភាវនីយេ**”ច្ចាទិ។ **សម្ភាវនីយោ** អាទរណីយោ។ សទេវកេ លោកេ សន្តោ សោភនោ ភាវោ អធិប្បាយោ យស្ស តំ។ ភវន្តំ និព្ពានំ គតោតិ **ភវន្តគុ,** តំ វិភុំ។ **ភគវន្តំ** សម្មាសម្ពុទ្ធំ។ ភវស្ស សំសារស្ស អន្តោ អវសានំ និព្ពានំ, តស្ស សាធនំ សម្បាទនមាកង្ខតិ សីលេនាតិ **ភវន្តសាធនាកង្ខី, កោ** នាម សំសារវត្តិជនោ។ **ន សម្ភាវយេ** អាទរំ ន ករេយ្យ, ករោតេវ្យាតិ អត្ថោ។

១៣៣. “**សម្ភាវនីយំ**”ច្ចាទិ។ **សម្ភាវនីយសម្ភាវំ** សទេវកេន លោកេន អាទរណីយសោភនាធិប្បាយំ **ភវន្តគុំ** ភវស្ស អន្តសង្ខាតំ និព្ពានំ គតំ **វិភុំ** បភុំ **ភគវន្តំ** សម្មាសម្ពុទ្ធំ **ភវន្តសាធនាកង្ខី** និព្ពានសាធនាភិលាសី **កោ** កតមោ សំសារវត្តិជនោ **ន សម្ភាវយេ** អាទរំ ន ករេយ្យ, ករោតេវ្យ។ សន្តោ ច សោ ភាវោ ចាតិ ច, សម្ភាវនីយោ សម្ភាវោ យស្សេតិ ច, ភវស្ស អន្តន្តិ ច, ភវន្តំ គតោតិ ច, តស្ស សាធនន្តិ ច, តំ អាកង្ខតិ សីលេនាតិ ច វិគ្គហោ។

មិស្សកសមតា

១៣៤. **លទ្ធចន្ទនសំសគ្គ-សុគន្ធិមលយានិលោ;**
មន្ទ’មាយាតិ ភីតោវ, មុនិន្ទមុខមារុតា។

១៣៤. “**លទ្ធិ**”ច្ចាទិ។ លទ្ធោ ចន្ទនតរូនំ សំសគ្គោ បរិចយោ តេន សោភនោ គន្ធោ អស្សាតិ **សុគន្ធី** សុរភិ មលយានិលោទក្ខិណបវមានោ មុនិន្ទស្ស មុខមារុតា ភីតោវ តាទិសមុខុត្តសីតលត្តសុគន្ធសម្បត្តិយា អត្តនោ ទូរតរត្តា **អាយាតិ** អនុវត្តតិ។ **មន្ទ**ន្តិ អាគមនក្រិយាវិសេសនំ។

១៣៤. “**លទ្ធិ**”ច្ចាទិ។ **លទ្ធចន្ទនសំសគ្គសុគន្ធិមលយានិលោ** បដិលទ្ធចន្ទនតរុសារសមវាយេន សោភនគន្ធសមន្នាគតោ មលយទេសតោ អាគច្ឆមានមាលុតោ **មុនិន្ទមុខមារុតា** ពុទ្ធស្ស មុខសុរភិវាសិតបវនតោ **ភីតោ ឥវ** តាទិសមុខសុរភិសីតលត្តស្ស អត្តនិ អសម្ភវតោ ភីតោវ **មន្ទំ** សណិកំ **យាតិ** អភិមុខមេតីតិ។ ចន្ទនានំ សំសគ្គោតិ ច, លទ្ធោ ច សោ ចន្ទនសំសគ្គោតិ ច, សោភនោ គន្ធោ យស្សាតិ ច, លទ្ធចន្ទនសំសគ្គេន សុគន្ធីតិ ច, មលយតោ អាគតោ អនិលោតិ ច, មុនិន្ទមុខតោ និក្ខន្តោ មារុតោតិ ច វិគ្គហោ។ **មន្ទ**ន្តិ ក្រិយាវិសេសនំ។ ឯត្ថ តិវិធសមតាយំ “កោកិលាលាបសំវាទិ”ច្ចាទិតិវិធលក្ខិយស្សាបិ “មុទូហិ វា កេវលេហិ”ច្ចាទិនា ទស្សិតលក្ខណត្តយេន តុល្យតា សុបាកដាវាតិ។

១៣៥. **អនិដ្ឋុរក្ខរប្បាយា, សព្ពកោមលនិស្សដា;**
កិំច្ចមុច្ចារណាបេត-ព្យញ្ជនា សុខុមាលតា។

១៣៥. សុខុមាលតា កថីយតិ “**អនិដ្ឋុរក្ខរេ**”ច្ចាទិនា។ **អនិដ្ឋុរានិ** អផរុសានិ **អក្ខរានិ** វណ្ណានិ **បាយានិ** ពហូនិ យស្សា សា តថា, “និដ្ឋុរានិ អប្បកានី”តិ **បាយ**គ្គហណេន សូចិតំ, តតោយេវ **សព្ពេហិ** កេវលេហិ **កោមលេហិ** សិថិលេហិ លឃូហិ អក្ខរេហិ **និស្សដា** និគ្គតា **កិច្ឆេន** ទុក្ខេន ឧច្ចារណា តតោ អបេតានិ អបគតានិ ព្យញ្ជនានិ យស្សា សាតិ អនុវទិត្វា សុខុមាលតា វិធីយតេ។

១៣៥. ឥទានិ សុខុមាលតំ ទស្សេតិ “**អនិដ្ឋុរេ**”ច្ចាទិនា។ **អនិដ្ឋុរក្ខរប្បាយា** អកក្កសវណ្ណពហុលា **សព្ពកោមលនិស្សដា** អនិដ្ឋុរក្ខរានំ យេភុយ្យគ្គហណតោយេវ សកលសិថិលវណ្ណវិរហិតា **កិច្ឆមុច្ចារណាបេតព្យញ្ជនា** ទុក្ខុច្ចារណីយវណ្ណេហិ វិគតអក្ខរសមន្នាគតា សុខុមាលតា នាមាតិ។ អនិដ្ឋុរានិ អក្ខរានិ បាយានិ ពហូនិ យស្សន្តិ ច, សព្ពេ ច តេ កោមលា ចេតិ ច, តេហិ និស្សដាតិ ច, កិច្ឆេន ឧច្ចារណាតិ ច, តេហិ អបេតានីតិ ច, តានិ ព្យញ្ជនានិ យស្សាតិ ច វិគ្គហោ។ និគ្គហីតាគមោ។

១៣៦. **បស្សន្តា រូបវិភវំ, សុណន្តា មធុរំ គិរំ;**
ចរន្តិ សាធូ សម្ពុទ្ធ-កាលេ កេឡិបរម្មុខា។

១៣៦. ឧទាហរតិ “**បស្សន្តា**”ឥច្ចាទិ។ **រូបវិភវំ** រូបសម្បត្តឹ បស្សន្តា មធុរំ **គិរំ** វាចំ សុណន្តា សាធវោ **កេឡិបរម្មុខា** កីឡាយ និច្ឆន្ទា ចរន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ កត្ថាតិ អាហ “**សម្ពុទ្ធកាលេ**”តិ។

១៣៦. “**បស្សន្តិ**”ច្ចាទិនា លក្ខិយមុទាហរតិ, តំ វុត្តត្ថមេវ។

១៣៧. **អលង្ការវិហីនាបិ, សតំ សម្មុខតេ’ទិសី;**
អារោហតិ វិសេសេន, រមណីយា តទុជ្ជលា។

១៣៧. វិសិដ្ឋស្សាញ្ញធម្មស្ស អភាវេបិមិនាវោបាទេយោ ពន្ធោតិ អាហ “**អលង្ការេ**”ច្ចាទិ។ អលង្ការេហិ វិហីនាបិ ឯទិសី សុខុមាលតា **សតំ** បណ្ឌិតជនានំ **សម្មុខតំ** អភិមុខភាវំ វាចាគោចរត្តំ **អារោហតិ** ឧបគច្ឆតិ, កិមុតអត្ថាលង្ការាលង្កិតេ**ត្យបិ**សទ្ទោ។ **តេន** សភាវវុត្យាទិនា អលង្ការេន **ឧជ្ជលា** ទិត្តា បន **វិសេសេនា**តិសយេន **រមណីយា** មនុញ្ញាតិ។

១៣៧. “**អលង្ការេ**”ច្ចាទិ។ **ឯទិសី** ឯវំវិធា សុខុមាលតា **អលង្ការវិហីនាបិ** អត្ថាលង្ការវិរហិតាបិ **សតំ** បញ្ញវន្តានំ **សម្មុខតំ** អភិមុខភាវំ តេសំ វចនវិសយភាវន្តិ អត្ថោ **អារោហតិ** បាបុណាតិ។ **តទុជ្ជលា** តេន សភាវវុត្តិវង្កវុត្តិសម្ភូតេន អត្ថាលង្ការេន ជោតមានា **វិសេសេន** អតិសយេន **រមណីយា** មនុញ្ញា ហោតិ។ អលង្ការេហិ វិហីនាតិ ច, តេន ឧជ្ជលាតិ ច វិគ្គហោ។

១៣៨. **រោមញ្ចបិញ្ឆរចនា, សាធុវាទាហិតទ្ធនី;**
លឡន្តិ’មេ មុនីមេឃុ-ម្មទា សាធុ សិខាវលា។

១៣៨. តមុទាហរតិ “**រោមញ្ចេ**”ច្ចាទិនា។ **រោមញ្ច** លោមហំសា ឥវ រោមញ្ចា ឯវ វា, **បិញ្ឆានិ** ពរិហានិ [បរិហារានិ (ក.)] តេសំ **រចនា** ឆត្តាការេន វិធានំ យេសំ តេ តថា, “សាធូ”តិ **វាទោ** វចនំ តំសទិសោយេវ វា, អាហិតោ **ធនិ** កេកាសង្ខាតោ យេសំ តេ តថា, **មុនិមេឃេន** មុនិសទិសេន មុនិសង្ខាតេន វា វារិទេន **ឧម្មទា** មត្តា សាធុសទិសា សាធុ ឯវ វា **សិខាវលា** មយូរា **លឡន្តិ** លីលោបេតា វិចរន្តិ, អញ្ញមញ្ញំ រមន្តីតិ អត្ថោ។

១៣៨. អត្ថាលង្ការយុត្តសុខុមាលតមុទាហរតិ “**រោមេ**”ច្ចាទិនា។ **រោមញ្ចបិញ្ឆរចនា** លោមហំសសទិសា រោមា ឯវ វា បិញ្ឆានំ ពរិហានំ រចនា ឆត្តាការេន វិត្ថារវន្តា **សាធុវាទាហិតទ្ធនី** “សាធូ”តិ វចនសទិសេហិ សាធុវាទេហិ វា បវត្តកេកានិន្នាទេហិ សមន្នាគតា **មុនិមេឃុម្មទា** មុនិសទិសេន មុនិសង្ខាតេន វា មេឃេន សញ្ជាតមទា **ឥមេ សាធុសិខាវលា** សជ្ជនសទិសា សាធុនោ ឯវ វា មយូរា **លឡន្តិ** លីលោបេតា ភវន្តីតិ។ ឥទំ អសេសវត្ថុវិសយំ សមាសរូបកំ អមុខ្យបក្ខេ “រោមញ្ចា វិយ សាធុវាទោ វិយ មុនិ វិយ សាធវោ វិយា”តិ ច, មុខ្យបក្ខេ “បិញ្ឆរចនា វិយ អាហិតទ្ធនី វិយ មេឃោ វិយ សិខាវលា វិយា”តិ ឧបចរិតព្ពំ។ រោមញ្ចា ឯវ បិញ្ឆានីតិ ច, តេសំ រចនា យេសន្តិ ច, “សាធុ”ឥតិ វាទោតិ ច, អាហិតោ ច សោ ធនិ ចេតិ ច, សាធុវាទោ អាហិតទ្ធនិ យេសន្តិ ច, មុនិ ឯវ មេឃោតិ ច, តេន ឧម្មទាតិ ច, សាធវោ ឯវ សិខាវលាតិ ច វាក្យំ។ “មុនីមេឃោ”តិ ឯត្ថ ទីឃត្តំ ឆន្ទានុរក្ខណត្ថំ។

១៣៩. **សុខុមាលត្តមត្ថេវ, បទត្ថវិសយម្បិ ច;**
យថា មតាទិសទ្ទេសុ, កិត្តិសេសាទិកិត្តនំ។

១៣៩. ន កេវលំ សុខុមាលតា សទ្ទេវ, អត្ថេបីតិ ទស្សេតុមាហ “**សុខុមាលត្ត**”មិច្ចាទិ។ **អត្ថេវា**តិ វិជ្ជតេវ, តំ តុ អនោចិត្យគាម្មាទិវជ្ជនា សម្ភវតិ។ “**យថេ**”តិ តមុទាហរតិ។ **មតា**ទិសទ្ទេសុ វត្តព្ពេសុ **កិត្តិសេសា**ទីនំ សទ្ទានំ **កិត្តនំ** កថនំ។

១៣៩. អយំ សុខុមាលតា ន កេវលំ សទ្ទេវ, អត្ថេបីតិ ទស្សេតុំ អាហ “**សុខុមាលត្ត**”មិច្ចាទិ។ **សុខុមាលត្តមត្ថេវ បទត្ថវិសយម្បិ ច** បទាភិធេយ្យគោចរម្បិ សុខុមាលត្តំ អត្ថេវ, តញ្ច ឱចិត្យហីនគាម្មទោសបរិហារេន សិជ្ឈតិ។ “**យថា**”តិ តមុទាហរតិ។ **មតា**ទិសទ្ទេសុ វត្តព្ពេសុ **កិត្តិសេសា**ទិសទ្ទានំ **កិត្តនំ** កថនន្តិ។ មតោ ឥតិអាទិ យេសំ “ជីវិតក្ខយំ បត្តោ” ឥច្ចាទីនមិតិ ច, កិត្តិសេសោ ឥតិអាទិយេសំ “ទេវត្តំ គតោ, សគ្គកាយមលង្ករិ”ត្យាទីនមិតិ ច វិគ្គហោ។

១៤០. **សិលិដ្ឋបទសំសគ្គ-**
រមណីយគុណាលយោ;
សពន្ធគារវោ សោ’យំ,
សិលេសោ នាម តំ យថា។

១៤០. សិលេសំ ទស្សេតិ “**សិលិដ្ឋេ**”ច្ចាទិនា។ សិលិដ្ឋានំ ពន្ធលាឃវាភាវេន អញ្ញមញ្ញំ សិលិដ្ឋានំ បទានំ សំសគ្គេន **រមណីយោ** មនុញ្ញោ គុណោ តស្ស **អាលយោ** បវត្តិដ្ឋានំ។ **ពន្ធស្ស** រចនាយ **គារវោ** អសិថិលតា, សហ តេន វត្តតីតិ **សពន្ធគារវោ**តិ អនុវទិត្វា សោយំ សិលេសោ នាមាតិ វិធីយតេ។ “**តំ យថេ**”ត្យុទាហរតិ។ យថា អយំ សិលេសោ, តថា អញ្ញោបិ តាទិសោ ទដ្ឋព្ពោ, ន ត្វយមេវេតិ “**តំ យថា**” សទ្ទស្សត្ថោ។

១៤០. ឥទានិ សិលេសំ និទ្ទិសតិ “**សិលិដ្ឋេ**”ច្ចាទិនា។ **សិលិដ្ឋបទសំសគ្គរមណីយគុណាលយោ** ឋានករណាទីហិ អាសន្នវណ្ណានំ វិន្យាសហេតុ អញ្ញមញ្ញនិស្សិតានំ បទានំ សមវាយេន មនុញ្ញគុណស្ស បវត្តិដ្ឋានភូតោ **សពន្ធគារវោ** ពន្ធគារវសង្ខាតរចនាយ អសិថិលភាវេន សហ បវត្តោ **សោ អយំ** ពន្ធោ សិលេសោ នាមាតិ។ សិលេសោ នាម ពន្ធគារវោ, តប្បដិបាទកពន្ធោបេ្យត្ថ សិលេសោតិ វុច្ចតិ។ សិលិដ្ឋា ច តេ បទា ចេតិ ច, តេសំ សំសគ្គោតិ ច, តេន រមណីយោតិ ច, សោ ឯវ គុណោតិ ច, តស្ស អាលយោតិ ច, ពន្ធស្ស គរុនោ ភាវោតិ ច, តេន សហ បវត្តតីតិ ច វាក្យំ។ តំ យថា “**ពាលិន្ទុ**”ឥច្ចាទិ។

១៤១. **ពាលិន្ទុវិព្ភមច្ឆេទិ-នខរាវលិកន្តិភិ;**
សា មុនិន្ទបទម្ភោជ-កន្តិ វោ វលិតា’វតំ។

១៤១. “**ពាលិន្ទុ**”ឥច្ចាទិ។ ពាលិន្ទុនោ បញ្ចមី [បញ្ចមីចន្ទស្ស (?)] បញ្ចទសកលស្ស វិព្ភមោ មនោហរត្តំ, តំ ឆិន្ទតិ សីលេនាតិ **ពាលិន្ទុវិព្ភមច្ឆេទិយោ** បញ្ចមីចន្ទស្ស កលាសទិ្ធភានំ **នខរានំ** នខានំ អាវលិយោ តាសំ **កន្តិភិ** សោភាហិ សហ **វលិតា** សំយុត្តា សា, មុនិន្ទស្ស បទានិយេវ អម្ភោជានិ បទុមានិ តេសំ កន្តិ។ **វោ** តុម្ហេ សាមញ្ញេន វទតិ។ **អវតំ** បាលយតុ។

១៤១. **ពាលិន្ទុ…បេ…. កន្តិភិ** តរុណចន្ទវិលាសវិនាសនសភាវសមន្នាគតនខបន្តិសោភាហិ សហ **វលិតា** សំយុត្តា **សា មុនិន្ទបទម្ភោជកន្តិ** សា សម្ពុទ្ធបាទបទុមសោភា **វោ** តុម្ហេ **អវតំ** រក្ខតូតិ។ ពាលោ ច សោ ឥន្ទុ ចាតិ ច, តស្ស វិព្ភមោតិ ច, តំ ឆិន្ទតិ សីលេនាតិ ច, នខានំ អាវលិយោតិ ច, តាសំ កន្តីតិ ច, ពាលិន្ទុវិព្ភមច្ឆេទិយោ ច តា នខរាវលិកន្តិយោ ចាតិ ច, មុនិន្ទស្ស បទានីតិ ច, តានិយេវ អម្ភោជានីតិ ច, តេសំ កន្តីតិ ច វិគ្គហោ។

១៤២. **ឧក្កំសវន្តោ យោ កោចិ,**
គុណោ យទិ បតីយតេ;
ឧទារោ’យំ ភវេ តេន,
សនាថា ពន្ធបទ្ធតិ។

១៤២. ឧទារត្តមវធារយមាហ “**ឧក្កំសវន្តោ**”ឥច្ចាទិ។ **យោ កោចិ** “ឥទមេវេ”តិ និយមាភាវា **គុណោ** ចាគាតិសយាទិកោ **ឧក្កំសវន្តោ** អធិមត្តោ យទិ **បតីយតេ** វិញ្ញាយតេ ពន្ធេតិ វិញ្ញាយតិ “ពន្ធបទ្ធតី”តិ វត្តមានត្តា, អយំ ឧទារោ ភវេតិ វិធិ។ ឧទារោយំ ហោតុ, កឹ តតោ សិយាតិ អាហ “**តេនិ**”ច្ចាទិ។ **តេន** ឧក្កំសវតា គុណេន **ពន្ធបទ្ធតិ** រចនក្កមោ នាថភូតេន ឧទារគុណេន សហ វត្តតីតិ **សនាថា**, សម្បទាវាតិ [សម្បទាវតីតិ (?)] វុត្តំ ហោតិ។

១៤២. ឥទានិ ឧទារត្តមុទ្ទិសតិ “**ឧក្កំសេ**”ច្ចាទិនា។ **ឧក្កំសវន្តោ** អតិសយវា **យោកោចិ គុណោ** ចាគាតិសយាទិកោ សទ្ទាវលិយា បដិបាទនីយោ អានុភាវោ **យទិ បតីយតេ** សចេ កត្ថចិ ពន្ធេ វិញ្ញាយតេ, **អយំ** យថាវុត្តគុណោ **ឧទារោ** នាម ភវេ។ តេន កឹ បយោជនន្តិ ចេ? **ពន្ធពន្ធតិ** បទាវលិ **តេន** ឧក្កំសវតា គុណេន **សនាថា** សប្បតិដ្ឋា ហោតិ។ ឧក្កំសោ អស្ស អត្ថីតិ ច, នាថេន សហ វត្តតីតិ ច, ពន្ធស្ស បទ្ធតីតិ ច វិគ្គហោ។

១៤៣. **បាទម្ភោជរជោលិត្ត-គត្តា យេតវ គោតម;**
អហោ តេ ជន្តវោ យន្តិ, សព្ពថា និរជត្តនំ។

១៤៣. តមុទាហរតិ “**បាទេ**”ច្ចាទិនា។ **គោតមា**តិ ភគវន្តំ គោត្តេន អាលបតិ។ **តវ** ភគវតោ បាទម្ភោជានំ រជានិ រេណវោ, តេហិ **លិត្តានិ** ឧបទេហិតានិ គត្តានិ យេសន្តិ វិគ្គហោ។ **យេ** ជនា តេ ជន្តវោ សព្ពប្បការេន រជោលវេនាប្យនុបលិត្តត្តា រជេហិ កិលេសសង្ខាតេហិ និគ្គតា និរជា, តេសំ ភាវោ **និរជត្តនំ** និក្កិលេសភាវំ **យន្តិ** បាបុណន្តិ។ **អហោ** អច្ឆរិយំ យតោ រជសា លិត្តា នាម សំកិលិដ្ឋាយេវ សិយុំ, ភវំ បន បាទរជសា វិលេបនេ ជនេ និរជេ ករោតិ។ អច្ឆរិយំ ភវតោ ឥទន្តិ អត្ថោ។

១៤៣. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**បាទម្ភោជេ**”ច្ចាទិនា។ ភោ គោតម **យេ** សត្តា **តវ** តុយ្ហំ **បាទម្ភោជរជោលិត្តគត្តា** បាទបទុមរេណុលិត្តមត្តកនលាដាទិសរីរាវយវយុត្តា តេ **ជន្តវោ** សត្តា **សព្ពថា** កិលេសសង្ខាតរជោជល្លេហិ អនុបលិត្តត្តា សព្ពប្បការេន **និរជត្តនំ** វិគតកិលេសរជោភាវំ **យន្តិ** បាបុណន្តិ, **អហោ** អច្ឆរិយំ។ រជោលិត្តា នាម សំកិលិដ្ឋា សិយុំ, ត្វំ បន បាទរជសា ឧបលិត្តេបិ សត្តេ និរជេ ករោសីតិ ភាវោ។ ឥហ

ភគវតោ ឧក្កំសគុណោ ទីបិតោ ហោតិ។ បាទានិយេវ អម្ភោជានីតិ ច, តេសំ រជានីតិ ច, តេហិ លិត្តានិ គត្តានិ យេសន្តិ ច, រជេហិ កិលេសេហិ និគ្គតាតិ ច, តេសំ ភារោតិ ច វាក្យំ។

១៤៤. ឯវំ ជិនានុភាវស្ស, សមុក្កំសោ’ត្រទិស្សតិ;
បញ្ញវា វិធិនា’នេន, ចិន្តយេ បរមីទិសំ។

១៤៤. កោ បនេត្ថ ឧក្កំសវន្តោ គុណោ យេន ពន្ធោ សនាថោ សិយាតិ ចេ? អាហ “**ឯវ**”មិច្ចាទិ។ **ឯវ**មិតិ **ជិនានុភាវស្ស** សម្មាសម្ពុទ្ធបភាវស្ស **សមុក្កំសោ** អតិសយោ **ទិស្សតិ** បទិស្សតេ **អត្រ** ពន្ធេ, តស្មា **ជិនានុភាវេន** ឧក្កំសវតា គុណេន ពន្ធោ សនាថោ សិយាតិ។ បការមិមមញ្ញត្រាបិអតិទិសន្តោ អាហ “**បញ្ញវា**”តិអាទិ។ **បញ្ញវា** បញ្ញាសម្បន្នោ **អនេន វិធិនា** ឥមិនា បការេន **ឯទិសំ** ឯវរូបំ **បរំ** អញ្ញំ **ចិន្តយេ** វិតក្កេយ្យ។

១៤៤. ឥទានិ យថាវុត្តគុណនិទស្សនញ្ច សិស្សានុសាសនញ្ច ទស្សេតិ “**ឯវ**”មិច្ចាទិនា។ **អត្រ** ឥមិស្សំ អនន្តរគាថាយំ **ឯវំ** យថាវុត្តក្កមេន **ជិនានុភាវស្ស** តថាគតប្បភាវស្ស **សមុក្កំសោ** អាធិក្កំ **ទិស្សតិ** បទិស្សតេ, តស្មា ជិនានុភាវសង្ខាតេន ឧក្កំសវតា គុណេន ពន្ធោ សនាថោ ភវេយ្យ។ **បញ្ញវា** បសត្ថញាណវន្តោ **អនេន វិធិនា** ឥមិនា កមេន ឦទិសំ **បរំ** អញ្ញំ **ចិន្តយេ** កប្បេយ្យ។

១៤៥. ឧទារោ សោបិ វិញ្ញេយ្យោ,
យំ បសត្ថវិសេសនំ;
យថា កីឡាសរោ លីលា-
ហាស [ហាសោ (ក.)] **ហេមង្គទាទយោ។**

១៤៥. អបរមុទារប្បការំ ទស្សេតុមាហ “**ឧទារោ**”ឥច្ចាទិ។ យំ **បសត្ថំ** សិលាឃនីយំ វិសេសនំ ឧបាទិយតិ, **សោបិ** ន បន យថាវុត្តោវ ឧទារោ វិញ្ញេយ្យោ។ “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ។ កីឡាយ កីឡត្ថំ សរោ, លីលាយ យុត្តោ ហាសោ, ហេមំ ហេមមយមង្គទន្តិ សមាសោ, តំ អាទិ យេសន្តិ ពាហិរត្ថោ។ **អាទិ**សទ្ទេន កុសុមទាមមណិមេខលាទីនំ សង្គហោ។ អយំ តុ ពន្ធផរុសតាម្មបរិច្ចាគា សម្ភវតិ។

១៤៥. អញ្ញមបិ ឧទារំ ទស្សេតិ “**ឧទារោ**”ច្ចាទិនា។ យំ **បសត្ថវិសេសនំ** បសំសនីយវិសេសនំ ហោតិ, សោបិ ឧទារោតិ វិញ្ញេយ្យោ។ “**យថា**”តិ តមុទាហរតិ។ **កីឡាសរោ** កីឡាយ កតោ សរោ។ **លីលាហាសោ** លីលាយ យុត្តោ ហាសោ។ **ហេមង្គទាទយោ** សុវណ្ណកេយូរាឥច្ចាទយោតិ។ កីឡត្ថាយ សរោតិ ច, លីលាយ យុត្តោ ហាសោតិ ច, ហេមំ ហេមមយំ អង្គទន្តិ ច, លីលាហាសោ ច ហេមង្គទញ្ចាតិ ច, តានិ អាទីនិ យេសំ កុសុមទាមមណិមេខលាទីនន្តិ ច វិគ្គហោ។ អយមុទារោ ពន្ធផរុសតាម្មាទិទោសបរិច្ចាគេន សិជ្ឈតិ។

១៤៦. លោកិយត្ថានតិក្កន្តា,
កន្តា សព្ពជនានបិ;
កន្តិ នាមា’តិវុត្តស្ស,
វុត្តា សា បរិហារតោ។

យថា “មុនិន្ទ”ឥច្ចាទិ។

១៤៦. កន្តឹ កថយតិ “**លោកិយិ**”ច្ចាទិនា។ លោកេ វិទិតោ **លោកិយោ**, តំ លោកិយំ **អត្ថំ** អភិធេយ្យំ **អនតិក្កន្តា** អនតីតា សព្ពេសំ កវីនមិតរេសំ វា ជនានំ ឯវ **កន្តា** មនោហរា កន្តិ នាមាតិ វុច្ចតិ។ អយំ បន សទ្ទគុណោ អតិវុត្តស្ស វាក្យទោសស្ស បរិច្ចាគេន សម្ភវតិ។ តេនាហ “**អតិវុត្តស្សា**”តិអាទិ។ ឧទាហរណត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

១៤៦. ឥទានិ កន្តឹ ទស្សេតិ “**លោកិយិ**”ច្ចាទិនា។ **លោកិយត្ថានតិក្កន្តា** លោកេ បសិទ្ធសទ្ទត្ថមនតិក្កន្តា **សព្ពជនានំ** សកលកវីនំ **កន្តា** មនុញ្ញា **កន្តិ នាម** វុច្ចតេ, សា **អតិវុត្តស្ស** អតិវុត្តទោសស្ស **បរិហារតោ វុត្តា** ទោសបរិហារបរិច្ឆេទេ កថិតា ហោតិ។ អតិវុត្តទោសបរិហារតោ ឯវ កន្តិយា សិទ្ធត្តា តស្ស លក្ខិយោ ឯវ ឯតិស្សា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ លោកេ វិទិតោតិ ច, សោ ច សោ អត្ថោ ចេតិ ច វិគ្គហោ។ “**យថា**”តិ កន្តិយា ឧទាហរណំ ទស្សេតិ “**មុនិន្ទ**”ឥច្ចាទិ។ តំ វុត្តមេវ។

១៤៧. អត្ថព្យត្តា’ភិធេយ្យស្សា-
នេយ្យតា សទ្ទតោ’ត្ថតោ;

សា’យំ តទុភយា នេយ្យ-
បរិហារេ បទស្សិតា។

យថា “មរីចិ”ច្ចាទិ ច, “មនោនុវញ្ចនោ”ច្ចាទិ ច។

១៤៧. អត្ថព្យត្តិំ ព្យញ្ជយតិ “**អត្ថព្យត្តាភិធេយ្យេ**”ច្ចាទិនា។ **អភិធេយ្យស្ស** សម្ពន្ធអត្ថស្ស សទ្ទតោ **អត្ថតោ** វា សាមត្ថិយតោ វា **អនេយ្យតា** បតីតិ អញ្ញថា វកមោ គត្យន្តរាភាវា, យតោ វុត្តំ “ទុល្លភាវគតី សទ្ទ-សាមត្ថិយវិលង្ឃិនី”តិ។ តមនុវទិត្វា អត្ថព្យត្តិ វិធីយតេ។ សា បន ព្យាកិណ្ណនេយ្យាទិទោសវជ្ជនាយ ជាយតេ។ តទុភយា ជាតា **សាយំ** អនេយ្យតា នេយ្យបរិហារេ **បទស្សិតា** បកាសិតា។ បឋមទុតិយោទាហរណស្សត្ថោ វុត្តោ។

១៤៧. ឥទានិ អត្ថព្យត្តិំ ទស្សេតិ “**អត្ថព្យត្តិ**”ច្ចាទិនា។ **អភិធេយ្យស្ស** អត្ថស្ស សទ្ទតោ **អត្ថតោ** អត្ថសាមត្ថិយតោ ច **អនេយ្យតា** តត្ថេវ វិជ្ជមានត្តា សទ្ទស្ស អត្ថស្ស វា អាហរិត្វា វត្តព្ពស្ស អភាវោ **អត្ថព្យត្តិ** នាម, **តទុភយា** តេហិ ទ្វីហិ ជាតា **សា អយំ** អនេយ្យតាសង្ខាតា អត្ថព្យត្តិ **នេយ្យបរិហារេ** នេយ្យទោសបរិហារបទេសេ **បទស្សិតា** បកាសិតាតិ។ “ទុល្លភាវគតី សទ្ទ-សាមត្ថិយវិលង្ឃិនី”តិ វុត្តត្តា អត្ថបតីតិ បន វិនា សទ្ទញ្ច សាមត្ថិយញ្ច អញ្ញថានុបលព្ភតីតិ ឥហ “សទ្ទតោ អត្ថតោ”តិ វុត្តំ។ អត្ថស្ស ព្យត្តិ បតីតីតិ ច, នត្ថិ នេយ្យំ អាហរិតព្ពំ អស្ស អភិធេយ្យស្សាតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច, តេ ច តេ ឧភោ សទ្ទត្ថា ចាតិ ច, តេ អវយវា ឯតិស្សាតិ ច, នេយ្យស្ស បរិហារោតិ ច វាក្យំ។ ឥទានិ “**យថេ**”ច្ចាទិនា ទ្វិប្បការាយ អត្ថព្យត្តិយា យថាក្កមំ ឧទាហរណមនុស្សារេតិ “**មរិ**”ច្ចាទិគាថាទ្វយេន, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

បុន អត្ថេន យថា –

១៤៨. **សភាវាមលតា ធីរ,**
មុធា បាទនខេសុ តេ;
យតោ តេ’វនតានន្ត-
មោឡិច្ឆាយា ជហន្តិ នោ។

១៤៨. បុន ទុតិយេ តុ **ធីរា**តិ អាមន្តនំ។ **តេ** តវ បាទនខេសុ **សភាវាមលតា** បកតិបរិសុទ្ធតា **មុធា** តុច្ឆា។ កស្មាតិ ចេ? **យតោ** យស្មា ការណា **តេ** បាទនខា **អវនតស្ស** សន្នតស្ស **អនន្តស្ស** នាគរាជស្ស **មោឡិនោ** កិរីដស្ស **អវនតានំ** វា នរមរានំ **អនន្តានំ** មោឡីនំ **ឆាយា** ឆវិយោ **នោ ជហន្តិ ន** បរិច្ចជន្តិ, សព្ពវិយោ បន ជហន្តីតិ។ ឯត្ថ នខេសុ សញ្ចរិត្តា បាទនខស្ស មោឡីនំ និរន្តរប្បណាមាព្យភិចារានរមរាទីនំ ភគវតោ បាទារវិន្ទវន្ទនំ សាមត្ថិយា ផុដំ គម្យតេ។

១៤៨. “**បុន អត្ថេន យថា សភាវិ**”ច្ចាទិ។ ធីរ **តេ** តវ បាទនខេសុ **សភាវាមលតា** បកតិបរិសុទ្ធតា **មុធា** តុច្ឆា។ កស្មាតិ ចេ? **យតោ** យស្មា **តេ** ចរណនខា **អវនតានន្តមោឡិច្ឆាយា** បាទានតស្ស អនន្តនាគរាជស្ស កិរីដស្ស សម្ពន្ធិនី, អវនតានំ វា អនន្តានំ ទេវមនុស្សានំ មោឡីនំ ឆាយា កន្តិយោ **នោ ជហន្តិ** ន វិជហន្តិ, បកតិវណ្ណំ បហាយ កិរីដកន្តិសទិសា តេ ហោន្តិ, តស្មា ឯត្ថ ចន្ទកិរណសន្និភានំ នខរំសីនំ សមីបេ មោឡីនំ នខរំសីហិ អមទ្ទិតសកកន្តិយុត្តភាវមាបជ្ជនំ តាទិសានំ និរន្តរប្បណាមាភាវាភាវតោ ខត្តិយាទីនំ មុនិន្ទបាទារវិន្ទទ្វន្ទេ និរន្តរប្បណាមោ សាមត្ថិយា វិភូតំ គម្យតេ។ សស្ស ភាវោតិ ច, តេន អមលាតិ ច, តេសំ ភាវោតិ ច, បឋមបក្ខេ អវនតោ ច សោ អនន្តោ ចាតិ ច, តស្ស មោឡីតិ ច, តស្ស ឆាយាយោតិ ច, ទុតិយបក្ខេ អនន្តា ច តេ មោឡី ចេតិ ច, អវនតានំ អនន្តមោឡីតិ ច, តេសំ ឆាយាយោតិ ច វាក្យំ។

១៤៩. **“ពន្ធសារោ”តិ មញ្ញន្តិ, យំ សមគ្គាបិ វិញ្ញុនោ;**
ទស្សនាវសរំ បត្តោ, សមាធិ នាម’យំ គុណោ។

១៤៩. សមាធិផលំ កិច្ចាហ “**ពន្ធេ**”ច្ចាទិ។ **យន្តិ** យំ សមាធី **ពន្ធស្ស** គជ្ជបជ្ជមិស្សភាវស្ស **សារោតិ** សព្ពស្ស ជីវិតំ តប្បរាយត្តា ពន្ធស្ស **សមគ្គាបិ វិញ្ញុនោ** សព្ពេបិ កវិនោ **មញ្ញន្តិ** ចិន្តេន្តិ ជានន្តិ, អយំ **សមាធិ នាម** សមាធិខ្យោ គុណោ **ទស្សនេ** បកាសនេ **អវសរំ** ឱកាសំ អនោត្តរត្តា បរស្ស សម្បត្តោ ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេនាតិ។

១៤៩. ឥទានិ សមាធយោ និទ្ទិសតិ “**ពន្ធិ**”ច្ចាទិនា។ **សមគ្គា អបិ វិញ្ញុនោ** សព្ពេបិ កវយោ **យំ** សមាធី “**ពន្ធសារោ**”តិ បជ្ជគជ្ជវិមិស្សសង្ខាតស្ស ពន្ធស្ស ជីវិតមិតិ មញ្ញន្តិ, អយំ សមាធិ នាម គុណោ **ទស្សនាវសរំ**

បត្តោ ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេន ទស្សនោកាសំ បត្តោ ហោតិ។ ពន្ធស្ស សារោតិ ច, ទស្សនេ អវសរន្តិ ច, តំ បត្តោតិ ច វិគ្គហោ។

១៥០. **អញ្ញធម្មោ តតោ’ញ្ញត្ថ,**
លោកសីមានុរោធតោ;
សម្មា អាធីយតេ’ច្ចេ’សោ,
សមាធីតិ និរុច្ចតិ។

១៥០. កថមយំ សទ្ទវោហារោ ពន្ធេ “សមាធី”តិ វុច្ចតីត្យាហ **“អញ្ញោ”**ច្ចាទិ។ **អញ្ញស្ស** វត្ថុនោ បកតាបេក្ខាយ **ធម្មោ** គុណោ បសិទ្ធោ, **តតោ** តស្មា មុខ្យវិសយា **អញ្ញត្ថ** អមុខ្យេ វិសយេ **លោកសីមានុរោធតោ** លោកប្បតីត្យនុវត្តនេន **សម្មា** សាធុ លោកសីមានុវត្តនមេវេហ សាធុត្តំ **អាធីយតេ** អារោប្យតេ, **ឥតិ** ឥមិនា ការណេន **ឯសោ** ឯវំវិធោ ធម្មោ **“សមាធី”តិ និរុច្ចតី**តិច សម្មា អាធីយតីតិ ឯវំ នីហរិត្វា វុច្ចតីតិ អត្ថោ។

១៥០. “សមាធី”តិ អយំ វោហារោ ពន្ធវិសយេ កថំ បវត្តតីតិ អាសង្កាយំ បឋមំ និព្ពចនំ ទស្សេតុំ អាហ **“អញ្ញិ”**ច្ចាទិ។ យស្មា **អញ្ញធម្មោ** សមាធានស្ស វិសយភូតអមុខ្យតោ អញ្ញស្ស មុខ្យវត្ថុនោ បសិទ្ធគុណោ, **តតោ** មុខ្យវិសយតោ **អញ្ញត្ថ** អមុខ្យវិសយេ **លោកសីមានុរោធតោ** លោកវោហារមរិយាទាវិរោធភាវេន លោកប្បតីត្យនុវត្តនេនេវ សម្មា **អាធីយតិ** ឋបីយតិ, **ឥតិ** ឥមិនា ការណេន **ឯសោ** យថាវុត្តគុណោ **“សមាធី”តិ និរុច្ចតិ** វុច្ចតីតិ។ អញ្ញស្ស ធម្មោតិ ច, លោកស្ស សីមាតិ ច, តស្សា អនុរោធោតិ ច វិគ្គហោ។

សមាធិឧទ្ទេស

១៥១. **អបាណោ បាណិនំ ធម្មោ, សម្មា អាធីយតេ ក្វចិ;**
និរូបេ រូបយុត្តស្ស, និរសេ សរសស្ស ច។

១៥២. **អទ្រវេ ទ្រវយុត្តស្ស, អកត្តរិបិ កត្តុតា;**
កឋិនស្សា’សរីរេបិ, រូបំ តេសំ កមា សិយា។

១៥១-១៥២. សមាធានវិសយមាហ **“អបាណោ”**ឥច្ចាទិ។ **ក្វចិ** ឋានេ **បាណិនំ** បាណវន្តានំ បទត្ថានំ **ធម្មោ** គុណោ **អបាណោ** បាណវិរហិតេ វត្ថុនិ **សម្មា** លោកបតីត្យនុវត្តនេន **អាធីយតេ** អារោប្យតេ, ឯវមុបរិបិ យថានុរូបំ។ **និរូបេ**តិ រូបវិរហិតេ វត្ថុនិ, **ក្វចី**តិ សព្ពត្ថ អនុវត្តតិ។ **អសរីរេ** អឃនេ អសំហតេ វត្ថុនិ **កឋិនស្ស** ទឡ្ហស្ស, **តេសំ** យថាវុត្តានំ សមាធីនំ **រូបំ** ឧទាហរណំ **កមា** ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេន។

១៥១-១៥២. ឧទ្ទេសេ “សមាធយោ”តិ ពហុវចនេន និទ្ទិដ្ឋានំ សមាធីនំ វិសយមុបទស្សេតិ **“អបាណោ”**ច្ចាទិនា។ **ក្វចិ** កិស្មិញ្ចិ ឋានេ **បាណិនំ ធម្មោ** ឥន្ទ្រិយពទ្ធានំ គុណោ **អបាណោ** បាណរហិតវត្ថុម្ហិ **សម្មា** លោកបតីតិអនុសារេន **អាធីយតេ** អារោប្យតេ, ក្វចិ **រូបយុត្តស្ស** រូបវន្តវត្ថុនោ ធម្មោ **និរូបេ** រូបរហិតវត្ថុម្ហិ, ក្វចិ **សរសស្ស** រសវន្តស្ស វត្ថុនោ ធម្មោ **និរសេ** រសរហិតេ ច, ក្វចិ **ទ្រវយុត្តស្ស** ទ្រវវន្តវត្ថុនោ ធម្មោ **អទ្រវេ** ទ្រវរហិតេ ច, ក្វចិ **កត្តុតា** កត្តុគុណោ **អកត្តរិបិ**, ក្វចិ **កឋិនស្ស** ថទ្ធស្ស វត្ថុនោ ធម្មោ **អសរីរេបិ** សរីររហិតេបិ សម្មា អាធីយតេ។ **តេសំ** ឆន្នំ សមាធីនំ **រូបំ** ឧទាហរណំ **កមា** “អបាណោ បាណិន”ន្តិ ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេន **សិយា** ភវេយ្យាតិ។ ន សន្តិ បាណា អស្សេតិ ច, រូបា និគ្គតោតិ ច, រូបេន យុត្តោតិ ច, រសា និគ្គតោតិ ច, រសេន សហ វត្តមានោតិ ច, ទ្រវាអញ្ញោតិ ច, ទ្រវេន ទ្រវភាវេន យុត្តោតិ ច, កត្តុតោ អញ្ញោតិ ច, កត្តុនោ ភាវោតិ ច, នត្ថិ សរីរំ អស្សាតិ ច វិគ្គហោ។

សមាធិនិទ្ទេស

អបាណោ បាណិនំ ធម្មោ

១៥៣. **ឧណ្ណាបុណ្ណិន្ទុនា នាថ, ទិវាបិ សហ សង្គមា;**
វិនិទ្ទា សម្បមោទន្តិ, មញ្ញេ កុមុទិនី តវ។

១៥៣. **“ឧណ្ណា”**ឥច្ចាទិ។ **នាថា**តិ លោកត្តយេកបដិសរណភូតតាយ ភគវន្តំ អាលបតិ។ តវ ឧណ្ណារោមធាតុសង្ខាតេន បុណ្ណិន្ទុនា **សហ សង្គមា** សំយោគេន **កុមុទិនី** កុមុទិនិយោ កុមុទាករា ទិវាបិ **វិនិទ្ទា** វិគតសោប្បា **សម្បមោទន្តិ មញ្ញេ** សុដ្ឋុយេវ បមោទន្តីតិ បរិកប្បេមីតិ។ ឯត្ថ បាណិធម្មស្ស សុរតរូបស្ស

សង្គមស្ស វិនិទ្ទាយ សម្បីណនស្ស ច អបាណិនិ អារោបិតបុម្ភាវេ ឧណ្ណាបុណ្ណិន្ទម្ហិ, តថា អារោបិតឥត្ថិភាវាសុ កុមុទិនីសុ លោកសីមានុរោធេន សមាធានតោ សោយំ បសិទ្ធោ ធម្មោ “សមាធី”តិ វុច្ចតិ។ តទភិធាយី សទ្ទោ ច ឧបចារតោ អត្ថានុគាមិត្តា សទ្ទិកវោហារំ ទស្សេតិ, ឯវមុបរិបិ យថាយោគំ។

១៥៣. តេសុ បាណិធម្មសមាធិនោ ឧទាហរណមាទិសតិ “**ឧណ្ណា**”ឥច្ចាទិនា។ នាថ **តវ** តុយ្ហំ **ឧណ្ណា បុណ្ណិន្ទុនា** ឧណ្ណារោមមណ្ឌលសង្ខាតបុណ្ណចន្ទេន **សហ សង្គមា** អញ្ញមញ្ញសមវាយហេតុនា **កុមុទិនី** កេរវាករសង្ខាតា កុមុទិនិយោ ទិវាបិ **វិនិទ្ទា** វិកសិតា **សម្បមោទន្តិ មញ្ញេ** អតិសន្តុដ្ឋា ហោន្តីតិ កប្បេមីតិ ឥន្ទុសម្បមោទោ **សហ**សទ្ទេន ញាយតេ។ ឯត្ថ បាណិធម្មសង្ខាតោ សុរតសង្គមោ ច និទ្ទាបគមោ ច សម្បមោទនញ្ចាតិ តិណ្ណំ ឧណ្ណាបុណ្ណិន្ទុកុមុទិនីសង្ខាតេសុ អបាណេសុ លោកវោហារានតិក្កម្ម ពុទ្ធិយា អារោបនេន បាណិធម្មតោ បសិទ្ធា តយោ អត្ថា ឥធ សមាធយោ នាម, តប្បដិបាទកគន្ថោបិ អត្ថានុគាមិត្តា តទុបចារេន សមាធីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ បុណ្ណោ ច សោ ឥន្ទុ ចេតិ ច, ឧណ្ណា ឯវ បុណ្ណិន្ទុ ចាតិ ច, វិគតា និទ្ទា យេហីតិ ច វិគ្គហោ។

និរូបេ រូបយុត្តស្ស

១៥៤. **ទយារសេសុ មុជ្ជន្តា, ជនា’មតរសេស្វិ’វ;**
សុខិតា ហតទោសា តេ, នាថ បាទម្ពុជានតា។

១៥៤. “**ទយា**”ឥច្ចាទិ។ នាថ តេ បាទម្ពុជេសុ អានតា បណាមវសេន **ជនា** តិលោកកុហរបវត្តិនោ សត្តា **អមតរសេស្វិវ** បីយូសរសេសុ វិយ **ទយារសេសុ** ករុណារសេសុ គុណេសុ។ “សិង្គារាទោ វិសេ វីរិយេ, គុណេ រាគេ ទ្រវេ រសោ”តិ [អមរកោស ៣.៣.២២៦] ហិ និឃណ្ដុ។ **មុជ្ជន្តា** និមុជ្ជមានា **ហតា** នដ្ឋា **ទោសា** វាតាទយោ អមតបក្ខេ, អញ្ញត្ថ តុ **ហតា** នដ្ឋា **ទោសា** រាគាទយោ យេសន្តិ វិគ្គហោ, តតោយេវ **សុខិតា** សុខំ កាយិកចេតសិកសុខំ ឥតា បត្តា គតាតិ អត្ថោ។

១៥៤. ឥទានិ រូបធម្មសមាធិនោ ឧទាហរណំ ឧទ្ទិសតិ “**ទយា**”ឥច្ចាទិនា។ នាថ **តេ** តវ **បាទម្ពុជានតា** ចរណបទុមេ បណតា **ជនា** ទេវមនុស្សា **អមតរសេសុ ឥវ** សុធាជលេសុ វិយ **ទយារសេសុ** អនញ្ញសាធារណករុណាគុណេសុ **មុជ្ជន្តា** និមុជ្ជមានា **ហតទោសា** វិនដ្ឋវាតបិត្តាទយោ វិនដ្ឋរាគាទិទោសា វា **សុខិតា** តតោយេវ អជរាមរសង្ខាតសុខំ ឥតា បត្តាតិ។ ឯត្ថ រូបយុត្តជលេ លព្ភមានំ មុជ្ជនំ និរូបេ ទយាគុណេ អារោបិតំ ហោតិ។ ទយា ឯវ រសា គុណាតិ ច, អមតា ឯវ រសាតិ ច, ហតា វាតាទយោ រាគាទយោ វា ទោសា យេសន្តិ ច, បាទានិ ឯវ អម្ពុជានីតិ ច, តេសុ អានតាតិ ច វិគ្គហោ។

“សិង្គារាទោវិសេ វីរិយេ, គុណេ រាគេ ទ្រវេរសោ”តិ [អមរកោស ៣.៣.២២៦] ឯត្ថ **រស**សទ្ទោ គុណជលេសុ វត្តតិ។

និរសេ សរសស្ស

១៥៥. **មធុរេបិ គុណេ ធីរ, នប្បសីទន្តិ យេ តវ;**
កីទិសីមនសោ វុត្តិ, តេសំ ខារគុណានភោ [ហេ (សី.)]។

១៥៥. “**មធុរេ**”ច្ចាទិ។ ធិយា ព្លូវតីតិ **ធីរោ**, ភោ ធីរ តវ **មធុរេបិ** មនោហរេបិ **គុណេ** ករុណាទិកេ **យេ នប្បសីទន្តិ** បសាទំ ន ករោន្តិ, **ខារគុណានំ** អមធុរគុណានំ **តេសំ** ជនានំ **មនសោ វុត្តិ** ចិត្តប្បវត្តិ **កីទិសី**តិ កិមិវ ទិស្សតិ, ន វិញ្ញាយតេ “ព្លូទិសី”តិ។ យតោ តាទិសគុណាវពោធបរម្មុខា មោហន្ធការសម្ពន្ធិតាតិ។

១៥៥. ឥទានិ សរសធម្មសមាធិនោ ឧទាហរណមុទ្ទិសតិ “**មធុរិ**”ច្ចាទិនា។ ភោ **ធីរ តវ** តេ **មធុរេ អបិ គុណេ** បកតិសុន្ទរេ ករុណាបញ្ញាគុណេបិ **យេ** ហីនាធិមុត្តិកា ជនា នប្បសីទន្តិ, **ខារគុណានំ** អមធុរគុណានំ **តេសំ** ជនានំ **មនសោ វុត្តិ** ចិត្តប្បវត្តិ **កីទិសី** កថំ រុហតិ។ ធិយា ព្លូរតិ បវត្តតីតិ ច, កា វិយ សា ទិស្សតីតិ ច, ខារា គុណា យេសន្តិ ច វិគ្គហោ។ ឯត្ថ សមាធិ នាម រសហីនេ អារោបិតរសយុត្តធម្មភូតំ មធុរខារគុណទ្វយំ។

អទ្រវេ ទ្រវយុត្តស្ស

១៥៦. **សព្ពត្ថសិទ្ធ ចូឡក-បុដបេយ្យា មហាគុណា;**
ទិសា សមន្តា ធាវន្តិ, កុន្ទសោភាសលក្ខណា។

១៥៦. “**សព្ពត្ថសិទ្ធ**”ច្ចាទិ។ សព្ពត្ថសិទ្ធស្ស មហាមុនិនោ ចូឡកបុដេន **បេយ្យា** បាតព្ពា **កុន្ទសោភាស លក្ខណា** កុន្ទកុសុមស្ស សោភាសវន្តា ជុតិវិជម្ភិនោ **មហាគុណា សមន្តា** បរិតោ **ទិសា** ទិសន្តានិ ធាវន្តិ។

១៥៦. ឥទានិ ទ្រវយុត្តសមាធិនោ ឧទាហរណមុទ្ទិសតិ “**សព្ពត្ថិ**”ច្ចាទិនា។ **សព្ពត្ថសិទ្ធ** សព្ពកិច្ចេ បរិនិប្ផន្ន, និប្ផន្នេហិ សព្ពត្ថេហិ វា សមន្នាគត ហេ តថាគត **តវ ចូឡកបុដបេយ្យា** ចូឡកបុដេន បាតព្ពា **កុន្ទសោភាស លក្ខណា** កុន្ទសោភាហិ សមានលក្ខណា កុន្ទសោភាសទិសា វា **មហាគុណា** សង្ខ្យាមហន្តត្តា អានុភាវមហន្តត្តា វា មហន្តា វា អរហត្តាទយោ គុណា **សមន្តា** សមន្តតោ **ទិសា** ទសទិសាសុ ធាវន្តីតិ។ ឯត្ថ ទ្រវយុត្តគុណភូតោ ចូឡកបុដបេយ្យភាវោ ទ្រវរហិតេ គុណេ អារោបិតោ សមាធិ នាម ហោតិ។ សព្ពេ ច តេ អត្ថា ចេតិ ច, តេ សិទ្ធា យស្សេតិ ច, ចូឡកមេវ បុដមិតិ ច, តេន បេយ្យាតិ ច, មហន្តា ច តេ គុណា ចេតិ ច, កុន្ទានំ សោភាតិ ច, តាហិ សមានំ លក្ខណំ យេសន្តិ ច វិគ្គហោ។

អកត្តរិ កត្តុតា

១៥៧. **មារារិពលវិស្សដ្ឋា, កុណ្ឋា នានាវិធា’យុធា;**
លជ្ជមានា’ញ្ញវេសេន, ជិន បាទានតា តវ។

១៥៧. “**មារា**”ឥច្ចាទិ។ មារោយេវ អរិ សត្តុត្តិ **មារារិ**, តេន, **ពលេន** អត្តនោ សត្តិយា, តស្ស វា **ពលេន** សេនាយ **វិស្សដ្ឋា** អភិមុខំ ឆឌ្ឌិតា **នានាវិធា** អនេកប្បការា **អាយុធា** ភិន្ទិវាឡាទយោ **កុណ្ឋា** [ភេណ្ឌិវាលាទយោ (ក.)] បរិច្ឆត្តតិខិណភាវា តាយេវ កុណ្ឋភាវប្បត្តិយា **លជ្ជមានា** “លោកប្បតីតានុភាវានមម្ហាកម្បិ ឯវរូបំ ជាត”ន្តិ លជ្ជន្តា **អញ្ញវេសេន** “កថំ នាម បរេ អម្ហេ ន ជានេយ្យុ”ន្តិ អត្តនោ អាវុធវេសំ បរិវត្តិត្វា កុសុមវេសេន, **ជិនា**តិ អាមន្តនំ, តវ **បាទានតា** បាទេសុ សន្នតា។

១៥៧. ឥទានិ កត្តុធម្មសមាធិនោ ឧទាហរណមុទ្ទិសតិ “**មារារិ**”ច្ចាទិនា។ ហេ **ជិន មារារិពលវិស្សដ្ឋា** មារសត្តុនា អត្តនោ សត្តិយា វិស្សដ្ឋា, មារារិនោ វា សេនាយ វិស្សដ្ឋា អភិមុខេ បាតិតា **នានាវិធាយុធា** អនេកប្បការភិន្ទិវាឡខុសុសត្តិតោមរាទយោ អាវុធា **កុណ្ឋា** អតិខិណា **លជ្ជមានា** “កស្មា ឯវំ លោកបសិទ្ធានុភាវានមម្ហាកម្បិ ឦទិសំ វិប្បការមហោសី”តិ លជ្ជន្តា **អញ្ញវេសេន** “កថមម្ហេ បរេ ន ជានេយ្យុ”ន្តិ អាវុធវេសំ ហិត្វា តទញ្ញភូតេន បុប្ផវេសេន តវ **បាទានតា** បាទសមីបេ នតា អហេសុន្តិ។ ឯត្ថ កត្តុធម្មភូតំ លជ្ជនញ្ច អញ្ញវេសេន បរិវត្តនញ្ច អានតញ្ចេតិ ឥមេ លជ្ជនាទីនំ អកត្តុភូតេសុ វិសយេសុ អារោបិតា សមាធយោ នាម ហោន្តិ។ មារោ ឯវ អរីតិ ច, ពលេន វិស្សដ្ឋាតិ ច, មារារិនា ពលវិស្សដ្ឋាតិ ច មារារិនោ ពលំ សេនាតិ ច, តេន វិស្សដ្ឋាតិ ច, នានា អនេកវិធា បការា យេសន្តិ ច, អញ្ញេសំ វេសោតិ ច, អញ្ញោ ច សោ វេសោ ចាតិ ច, បាទេសុ អានតាតិ ច វិគ្គហោ។

កឋិនស្ស អសរីរេ

១៥៨. **មុនិន្ទភាណុមា កាលោ-**
ទិតោ ពោធោទយាចលេ;
សទ្ធម្មរំសិនា ភាតិ,
ហិន្នមន្ទតមំ បរំ។

១៥៨. “**មុនិន្ទ**”ឥច្ចាទិ។ **ពោធោ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសទិសោ សោយេវ វា **ឧទយាចលោ** ឧទយបព្ពតោ តស្មឹ **កាលេ** វត្តិបរិយន្តេ អភិនិក្ខន្តសមយេ **ឧទិតោ** បាតុភូតោ **មុនិន្ទោ** មុនិន្ទសទិសោ សោយេវ វា **ភាណុមា** សូរិយោ **អន្ធតមំ** អន្ធការំ មោហំ វា **បរំ** អច្ចន្តមេវ **សទ្ធម្មរំសិនា** សទ្ធម្មសទិសេន សទ្ធម្មសង្ខតេន វា រំសិនា **ភិន្នំ** បទាលេន្តោ **ភាតិ** សោភតីតិ។

១៥៨. ឥទានិ កឋិនធម្មសមាធិនោ ឧទាហរណមុទ្ទិសតិ “**មុនិន្ទ**”ច្ចាទិនា។ **ពោធោទយាចលេ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសទិសេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសង្ខាតេ វា ឧទយបព្ពតេ **កាលោទិតោ** វត្តិក្ខយេ មារបរាជិតសមយេ វា ឧទិតោ បាតុភូតោ **មុនិន្ទភានុមា** មុនិន្ទសទិសោ មុនិន្ទោយេវ វា សូរិយោ **អន្ធតមំ** បកតិយនន្ធការំ ពហលមោហន្ធការំ **សទ្ធម្មរំសិនា** សទ្ធម្មសទិសេន សទ្ធម្មភូតេន វា កិរណេន **បរ**មតិសយេន **ភិន្នំ** បទាលេន្តោ **ភាតិ** សោភតីតិ។ ឯត្ថ ថទ្ធធម្មភូតំ ភេទនំ អសរីរភូតេ អន្ធការេ ពុទ្ធិយា អារោបិតំ សមាធិ នាម ហោតិ។ មុនីនំ ឥន្ទោតិ ច, សោយេវ ភានុមាតិ ច, ពោធោ ឯវ ឧទយាចលោតិ ច, សទ្ធម្មោ ឯវ រំសីតិ ច វិគ្គហោ។

១៥៩. វិមនុក្កិរនាទ្យេ'តំ, គុណវុត្យបរិច្ឆុតំ;
អតិសុន្ទរមញ្ញំ តុ, កាមំ វិន្ទតិ គាម្ហតំ។

១៥៩. កោចិ ធម្មោ អមុខ្យវិសយេ ពន្ធេ សោភតេ, ន មុខ្យវិសយេតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"វិមនំ"**ឥច្ចាទិ។ វិមនញ្ច ឧក្កិរនញ្ច, **អាទិ**សទ្ទេន វិរេចនាទិបរិគ្គហោ។ **ឯតំ** យថាវុត្តំ **គុណា** បធានេតរា បសិទ្ធវិសយា វិសយន្តរបរិគ្គហលក្ខណា **វុត្តិ** បយោគរូបា, តតោ **អបរិច្ឆុតំ** អបរិគឡិតំ សន្តំ អមុខ្យភូតំ **អតិសុន្ទរំ** អច្ចន្តមនោហរមលង្ការរូបត្តា, **អញ្ញំ តុ** ឥតរំ បន មុខ្យន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **កាមំ** ឯកន្តេន **គាម្ហតំ** អសព្ភសភាវំ ពន្ធេ តស្សានុចិតភាវតោ **វិន្ទតិ** បដិលភតិ បសវតីតិ អត្ថោ។

១៥៩. ឥទានិ ឥមេសុយេវ បាណិធម្មាទីសុ កោចិ ធម្មោ អមុខ្យវិសយេ បយុត្តោ បសត្ថោ, មុខ្យវិសយេ បយុត្តោ អបសត្ថោតិ ទស្សេន្តោ **"វិមនុក្កិ"**ច្ចាទិមាហ។ **ឯតំ វិមនុក្កិរនាទិ** វិមនឧក្កិរនវិរេចនាទិកំ **គុណវុត្យបរិច្ឆុតំ** អមុខ្យបយោគតោ អគឡិតំ អមុខ្យភូតំ **អតិសុន្ទរំ** សព្ពេសំ អតិបិយំ ហោតិ, **អញ្ញំ តុ** ឧត្តតោ ព្យតិរេកំ មុខ្យវិសយេ បយុត្តំ វិមនុក្កិរនាទិកំ បន **កាមំ** ឯកន្តេន **គាម្ហតំ** សភាវអប្បិយគាម្ហទោសតំ **វិន្ទតិ** សេវតីតិ។ វិមនញ្ច ឧក្កិរនញ្ចេតិ ច, តានិ អាទីនិ យស្សេតិ ច, គុណា អប្បធានា វុត្តីតិ ច, តតោ អបរិច្ឆុតន្តិ ច វិគ្គហោ។

១៦០. កន្តីនំ វិមនព្យាជា, មុនិបាទនខាវលី;
ចន្ទកន្តី បិវន្តីវ, និប្បុភំ តំ ករោន្តិយោ។

១៦០. ឧទាហរតិ **"កន្តីន"**មិច្ចាទិ។ **មុនិនោ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បាទនខានំ **អាវលី** សេណិយោ **កន្តីនំ** អត្តនោ និរន្តរំ និស្សរន្តីនំ សោភាវិសេសានំ **វិមនព្យាជា** ឧក្កិរនលេសេន **ចន្ទកន្តី** ចន្ទច្ឆវិយោ សព្ពត្ថ បត្ថដត្តា **បិវន្តីវ** បានំ ករោន្តីតិ តក្កេមិ។ កីទិសី វិយាតិ បរិកប្បនាពីជមាហ **"និប្បុភ"**ន្តិអាទិ។ **តំ** ចន្ទំ **និប្បុភំ** បភាវិរហិតំ **ករោន្តិយោ** វិទហមានា។ ឥទញ្ហិ កប្បនាពីជំ យតោ នខសោភាលិង្គនេន ចន្ទស្ស សោភាវតោ និប្បុភត្តំ បស្សិត្វា មហត្តញ្ច តស្សា នខាវលិយោ ចន្ទកន្តី បិវន្តីតិ បរិកប្បេតិ កន្តីនញ្ច វិមនព្យាជំ។

១៦០. ឥដ្ឋវិសយេ បយុត្តវិមនុក្កិរនាទីនមុទាហរណមុទ្ទិសតិ **"កន្តីន"**មិច្ចាទិនា។ **មុនិបាទនខាវលី** មុនិបាទនខសេណិយោ **កន្តីនំ** អត្តនោ ចន្ទមរីចិសទិសសោភានំ **វិមនព្យាជា** ឧក្កិរនលេសេន **តំ** និម្មលចន្ទំ **និប្បុភំ ករោន្តិយោ** អត្តនោ សព្ពត្ថ បត្ថដត្តា និប្បុភំ ករោន្តិយោ **ចន្ទកន្តី** ចន្ទរំសិយោ បិវន្តិ មញ្ញេ។ នខរំសីនំ សព្ពត្ថ បត្ថដត្តា សប្បភស្សាបិ ចន្ទស្ស និប្បភត្តញ្ច នខរំសីនំ អធិកត្តញ្ច ទិស្វា ចន្ទកន្តី បិវន្តិ ឥវេតិ នខាវលីនំ ចន្ទកន្តិបិវនញ្ច សកកន្តិវិមនញ្ច បកតិ ន ហោតិ, ព្យាជមិតិ កវិនា បរិកប្បិតំ ហោតិ។ ឯត្ថ ភត្តសិត្ថាទិមុខ្យវិសយតោ អញ្ញកន្តិសង្ខតអមុខ្យវិសយេ បយុត្តំ វិមនំ គុណវុត្តីតិ ញាតព្ពំ។ វិមនមេវ ព្យាជមិតិ ច, មុនិនោ បាទាតិ ច, តេសុ នខាតិ ច, តេសំ អាវលិយោតិ ច, ចន្ទស្ស កន្តិយោតិ ច, និគ្គតោ បភាហីតិ ច វិគ្គហោ។

១៦១. អចិត្តកត្តុកំ វុឈ-មិច្ចេវំ គុណកម្ម តំ [គុណកម្មកំ (សី.)]**;**
សចិត្តកត្តុកំ បេ'តំ, គុណកម្មំ យទុ'ត្តមំ។

១៦១. យថាវុត្តំ និគមេតិ **"អចិត្ត"**ឥច្ចាទិនា។ ឥច្ចេវំ អចិត្តោ កត្តា យស្ស តំ **អចិត្តកត្តុកំ**។ គុណោ កម្មំ យស្ស តំ **គុណកម្មំ។ តញ្ច** វិមនាទិ **វុឈ**មតិមនោហរំ ភវតិ ពន្ធោចិតត្តា។ នខាវលិយោ ហិ អចិត្តកត្តារោ, កន្តិយោ គុណកម្មន្តិ វិមនមត្រាតិសុន្ទរំ។ នេទមេវ វុឈន្តិ អាហ **"សចិត្ត"**ឥច្ចាទិ។ **ឯតំ** វិមនាទិកំ សចិត្តកត្តុកម្បិយទិគុណកម្មំ, **ឧត្តមំ** សេដ្ឋំ ពន្ធោចិតត្តា។

១៦១. អនន្តរោទាហរណស្ស បសត្ថត្តញ្ច កម្មនិ គុណេ សតិ សចិត្តកត្តុកវិមនាទិកញ្ច ឥដ្ឋមិតិ ទស្សេន្តោ **"អចិត្តកត្តុក"**មិច្ចាទិមាហ។ **ឥច្ចេវំ** ឥមិនា បការេន **អចិត្តកត្តុកំ** នខាវលិសង្ខាតអវិញ្ញាណកកត្តុវន្តំ **គុណកម្មំ** នខកន្តិសង្ខាតអប្បធានកម្មវន្តំ វិមនាទិកំ **វុឈំ** រចនាយ ឧចិតត្តា រុចិជនកំ ហោតិ, **ឯតំ** វិមនាទិកំ **សចិត្តកត្តុកម្បិ** សវិញ្ញាណកកត្តុវន្តម្បិ **យទិ គុណកម្មំ** អមុខ្យកម្មំ ចេ, **ឧត្តមំ** វិសិដ្ឋមេវ, "កន្តីន"ន្តិ ភាវសម្ពន្ធេ ឆដ្ឋីយា សតិបិ វិមនក្រិយាយ កម្មត្តំ នាតិវត្តតិ។ នត្ថិ ចិត្តំ យេសន្តិ ច, អចិត្តា កត្តារោ យស្សាតិ ច, គុណោ កម្មំ យស្សេតិ ច, សហ ចិត្តេន វត្តមានោតិ ច វាក្យំ។ **ឥតិ** និទស្សនេ **ឯវំ** បការេ និបាតោ, អថ វា វចនវចនីយានំ [វចនវចនីយាទីនំ (ក.)] និគមារម្ភេ និបាតសមុទាយោ។

១៦២. ឧក្កិរន្តោវ ស ស្នេហ-រសំ ជិនវរោ ជនេ;
ភាសន្តោ មធុរំ ធម្មំ, កំ ន សម្បីណយេ ជនំ។

១៦២. តទុទាហរតិ “**ឧត្តិរន្តោវា**”តិអាទិនា។ **សោ** ជិនវរោ **ជនេ** សកលសត្តនិកាយេ **ស្នេហរសំ** អត្តនោ បេមសង្ខាតំ អនុរាគំ **ឧត្តិរន្តោវ** វមន្តោ វិយ **មធុរំ** អតិបណីតំ ធម្មំ ភាសន្តោ **កំ ជនំ ន សម្បីណយេ**, សព្ពមេវ សម្បីណេតិ។ ឯត្ថ ជិនវរោ កត្តា សចិត្តោ, ស្នេហរសោ គុណកម្មំ។

១៦២. ឥទានិ សចិត្តកកត្តុបក្ខេ ឧទាហរណមុទ្ទិសតិ “**ឧត្តិរន្តោ**”ច្ចាទិនា។ **សោ** ជិនវរោ **ជនេ** សកលសត្តនិកាយេ **ស្នេហរសំ** អត្តនោ បេមសង្ខាតអនុរាគំ **ឧត្តិរន្តោ ឥវ** វមន្តោ វិយ **មធុរំ** អាទិកល្យាណាទិភាវេន បណីតំ **ធម្មំ** សទ្ធម្មំ **ភាសន្តោ** ទេសេន្តោ យថាសយំ វទន្តោ **កំ ជនំ** កីទិសំ បុគ្គលំ **ន សម្បីណយេ**, បីណេតិ ឯវាតិ។ ឯត្ថ ឧត្តិរនំ ជិនវរសង្ខតសចិត្តកកត្តុវន្តម្បិ ស្នេហរសសង្ខាតអមុខ្យកម្មយុត្តត្តា បសត្ថំ ហោតិ។ ស្នេហោ ឯវ រសោ អនុរាគោតិ វិគ្គហោ។

១៦៣. **យោ សទ្ទសត្ថកុសលោ កុសលោ និឃណ្ឌុ-**
ឆន្ទោអលង្កតិសុ និច្ចកតាភិយោគោ;
សោ’យំ កវិត្តវិកលោបិ កវីសុ សង្ខ្យ-
មោឃេយ្យ វិន្ទតិ ហិ កិត្តិ’មមន្ទរូបំ។

ឥតិ សង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទវិរចិតេ

សុពោធាលង្ការេ

គុណាវពោធោ នាម តតិយោ បរិច្ឆេទោ។

១៦៣. គន្ថន្តរាហិតវាសនាយ, តទនុពន្ធបដិភានេ ចាវិជ្ជមានេបិ សុតេន អភិយោគពលេន កវិតា កិត្តិ ច តទនុគតា សមុបលព្ភតីតិ សមនុសាសតិ “**យោ**”តច្ចាទិនា។ **សទ្ទសត្ថេ** ព្យាករណេ កិស្មិញ្ចិ “ឥទមេវេ”តិ និយមាភាវា **កុសលោ** ឆេកោ **និឃណ្ឌុម្ហិ** អភិធានសត្ថេ ច **ឆន្ទសិ** វុត្តិជាតិប្បបញ្ចបកាសកឆន្ទោវិចិតិសត្ថេ ច **អលង្កតិសុ** អលង្ការសត្ថេ ច កុសលោ ន កេវលំ សទ្ទសត្ថេយេវ, អថ ច បន **និច្ច**មនវរតំ ទិវា ច រត្តោ ច កតោ **អភិយោគោ** វាយាមោ រចនាវិសយេ យស្ស សោយំ **កវិត្តវិកលោបិ** ពន្ធករណសង្ខាតកវិគុណបរិហីនោបិ **កវីសុ** កវិគុណោបេតេសុ **សង្ខ្យំ** គណនំ **ឱឃេយ្យ** បដិលភិត្វា **អមន្ទរូបំ** អតិពហុំ **កិត្តិំ** បរិសុទ្ធពន្ធរចនាលក្ខណំ តប្បភវំ ខ្យាតំ **វិន្ទតិ** បដិលភតេវាតិ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការេ មហាសាមិនាមិកាយំ

សុពោធាលង្ការដីកាយំ

គុណាវពោធបរិច្ឆេទោ តតិយោ។

១៦៣. ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេន សទ្ទាលង្ការេ និទ្ទិសិត្វា ព្យាករណនិឃណ្ឌុឆន្ទោបរិវារិតេ ឥមស្មឹ និរន្តរាភិយោគោ ឥហលោកិយាទិមហន្តយសស្ស ការណមិតិ សិស្សានមនុសាសន្តោ “**យោ សទ្ទសត្ថកុសលោ**”ច្ចាទិមាហ។ **យោ** ថេរនវមជ្ឈិមេសុ កោចិ **សទ្ទសត្ថកុសលោ** សទ្ទានុសាសនព្យាករណវិសយេ បកតិបច្ចយាទិវិភាគកប្បនាយ ឆេកោ **និឃណ្ឌុឆន្ទោអលង្កតីសុ** អភិធានឆន្ទោអលង្ការសត្ថេសុបិ **កុសលោ** តំតំវិភាគពុទ្ធីនំ បដិបាទនេន ឆេកោ **និច្ចកតាភិយោគោ** ធារណមនសិការវសេន និច្ចំ កតុស្សាហោ ហោតិ។ **សោ អយំ** អប្បមាទី **កវិត្តវិកលោបិ** បកតិសិទ្ធកព្ពរចនគុណរហិតោបិ **កវីសុ សង្ខ្យំ** កព្ពកត្តូសុ គណនំ **ឱឃេយ្យ** កព្ពករណដីកាករណាទិបការេន ឱគាហេត្វា តំ គណនំ បាបុណិត្វា **អមន្ទរូបំ** អនប្បកសភាវំ អតិពហុំ **កិត្តឹ** និទ្ទោសំ សត្ថរចនលក្ខណំ បុញ្ញសញ្ចយំ, តប្បភវំ បសិទ្ធឹ វា **វិន្ទតិ** លភតេវាតិ។ យថាវុត្តសត្ថេសុ អភិយោគោ ពន្ធស្ស ឯកន្តការណមេវ។ វុត្តំ ហិ–

“សាភាវិកី ច បដិភា,
សុតញ្ច ពហុនិម្មលំ;
អមន្ទោ ចាភិយោគោ’យំ,
ហេតុ ហោតិ’ហ ពន្ធនេ”តិ [កាព្យាទាស ១.១០៣]។

តត្ថ **សាភាវិកី** សភាវសិទ្ធា **បដិភា ច** បញ្ញា ច **ពហុ និម្មលំ** អនប្បកំ និជ្ជដំ **សុតញ្ច អមន្ទោ អភិយោគោ** ច អនប្បកោ អភ្យាសោ ចេតិ អយមេសោ សព្ពោបិ **ឥហ ពន្ធនេ** ឥមិស្សំ កព្ពរចនាយំ **ហេតុ ហោតិ** ការណំ ភវតីតិ។ សទ្ទេ សាសតិ ឯត្ថ ឯតេនាតិ ឥមស្មឹ អត្ថេ តប្បច្ចយញ្ច **តស្ស ថា**ទេសញ្ច កត្វា សទ្ទសត្ថន្តិ ញាតព្ពំ, សទ្ទសត្ថេ កុសលោតិ ច, និឃណ្ឌុ ច ឆន្ទោ ច អលង្កតិ អលង្ការញ្ចេតិ ច វិគ្គហោ, ឯត្ថ **អលង្កតិ**សទ្ទោ សត្ថាបេក្ខាយ នបុំសកោ ហោតិ, និច្ចំ កតោ អភិយោគោ អស្សេតិ ច, កវិនោ ភាវោតិ ច, តេន វិកលោតិ ច, អមន្ទំ រូបំ សភាវោ យស្សេតិ ច វាក្យំ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការនិស្សយេ

តតិយោ បរិច្ឆេទោ។

៤. អត្ថាលង្ការវោធបរិច្ឆេទ

១៦៤. អត្ថាលង្ការសហិតា, សគុណា ពន្ធបទ្ធតិ;
អច្ចន្តកន្តា កន្តាវ [យតោអច្ចន្តកន្តាវ (ក.)], វុច្ចន្តេតេ តតោ'ធុនា។

១៦៤. ឯវំ សទ្ទាលង្ការេ បរិច្ឆិជ្ជ សម្បត្យត្ថាលង្ការំ ពោធយិតុមាហ "**អត្ថាលង្ការ**"ឥច្ចាទិ។ **សគុណា** យថាវុត្តេហិ បសាទាទីហិ សទ្ទគុណេហិ សហិតា **ពន្ធបទ្ធតិ** កព្ពរចនំ។ អលង្ករីយតិ កន្តី នីយតិ ពន្ធោ ឯតេហិ សរីរមិវ ហារាទីហីតិ អលង្ការា, តេហិ អត្ថាលង្ការេហិ ជាត្យាទិលក្ខណេហិ **សហិតា** សំយុត្តា សតី **សគុណា** បតិព្ពតាទិគុណោបេតា **អត្ថេន** ធនេន **អលង្ការេន** អាភរណេន **សហិតា** យុត្តា **កន្តាវ** អង្គនា វិយ។ យតោ **អច្ចន្តកន្តា** អតិសយរមណីយា សិយា, **តតោ** តេន ការណេន យេ អត្ថាលង្ការា អវស្សំ បត្តា, តេ **អធុនា** ឥទានិ **វុច្ចន្តេ** កថិយន្តិ។

១៦៤. ឯវំ សទ្ទាលង្ការវិភាគំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តន្និស្សយំយេវ អត្ថាលង្ការពន្ធមារភន្តោ "**អត្ថាលង្ការ**"ច្ចាទិមាហ។ **សគុណា** យថាវុត្តបសាទាទិសទ្ទគុណយុត្តា **ពន្ធបទ្ធតិ** បជ្ជគជ្ជាទិបភេទា រចនាវលិ **អត្ថាលង្ការសហិតា** សភាវវុត្តិវង្កវុត្តិសង្ខាតេន អត្ថាលង្ការេន សំយុត្តា **សគុណា អត្ថាលង្ការសហិតា កន្តា ឥវ** បតិព្ពតាទីហិ គុណេហិ យុត្តា សុវណ្ណរជតមណិមុត្តាទិធនេហិ គីវេយ្យកដកន្ទុបុរាទីហិ អាភរណេហិ ច យុត្តា អង្គនាវ **អច្ចន្តកន្តា** យតោ អតិសយេន រមណីយា, **តតោ** តស្មា **តេ** អត្ថាលង្ការា **អធុនា** ទានិ វុច្ចន្តេ។ អលង្ករោន្តិ ពន្ធំ សរីរំ វា ឯតេហីតិ ច, អត្ថស្ស អលង្ការាតិ ច, តេហិ សហិតាតិ ច, គុណេហិ សហ វត្តតីតិ ច, ពន្ធស្ស បទ្ធតីតិ ច, អច្ចន្តំ អតិសយេន កន្តាតិ ច វិគ្គហោ។

១៦៥. សភាវវង្កវុត្តីនំ, ភេទា ទ្វិធា អលំក្រិយា;
បឋមា តត្ថ វត្ថូនំ, នានាវត្ថាវិភាវិនី។

១៦៥. កតិប្បភេទា តេ ឥច្ចាហ "សភាវ"ឥច្ចាទិ។ សភាវវុត្តិ វង្កវុត្តីតិ ឥមេសំ **ភេទា** បភេទេន **អលំក្រិយា** អត្ថាលង្ការាទ្វិ**ធា**ទ្វិប្បការា។ តេសុ សភាវវុត្តិ កីទិសីតិ អាហ "**បឋមា**"តិអាទិ។ **តត្ថ** តាសុ **បឋមា** សភាវវុត្តិ **វត្ថូនំ** បទត្ថានំ ជាតិគុណក្រិយាទព្ពសភាវានំ **នានា** វិចិត្តា, ន ទ្វេការ **អវត្ថា** អវសរា វិភាវិនី បកាសិកា វិញ្ញេយ្យា។ ជាត្យាទីនំ បទត្ថានំ យថាសភាវមនេកប្បការំ សម្មទេវ វិវរន្តី សភាវំ បទត្ថានំ វិចិត្តំ វទតីតិ សភាវវុត្តិ នាមាតិ អធិប្បាយោ, សាវ ជាតិយា បទត្ថសរូបស្ស តថាតថាបដិបាទកត្តេន វុត្តិយា [ទត្តិយា (ក.)] ជាតិបិ វុច្ចតិ។

១៦៥. បសត្ថាលង្ការា [បសត្ថាទិអលង្ការា (ក.)] បភេទតោ ឯត្តកាតិ ទស្សេន្តោ "**សភាវ**"ច្ចាទិមាហ។ **អលំក្រិយា** អត្ថាលង្ការា សភាវវង្កវុត្តីនំ **ភេទា** បភេទតោ **ទ្វិធា** ទ្វិប្បការា ហោន្តិ។ **តត្ថ** តាសុទ្វីសុ **បឋមា** សភាវវុត្តិ **វត្ថូនំ** ជាតិគុណក្រិយាទព្ពលក្ខណានំ បទត្ថានំ **នានាវត្ថាវិភាវិនី** អនេកប្បការស្ស បកាសិនី ហោតិ។ ឯត្ថ ជាត្យាទីនំ បទត្ថានំ អនេកប្បការសភាវបកាសិនី សភាវវុត្តិ នាម។ ឯសាវ ជាតិ គុណាទិចតុព្ពិធបទត្ថានំ សរូបសង្ខាតជាតិយា តេហិ អាការេហិ បដិបាទនតោ ឧបចារតោ ជាតិ នាម ហោតិ។ ជាត្យាទិបទត្ថានំយេវ យថាសភាវំ ហិត្វា វត្តុបរិកប្បិតអតិសយោបមារូបកាទិសរូបសង្ខាតំ វង្កសភាវំ បកាសេន្តី វង្កវុត្តិ នាម។ យភាវោ ច វង្កោ ចាតិ ច, តេសំ វុត្តីតិ ច, អលំករោន្តិ ឯតាហីតិ ច, នានា អនេកា ច សា អវត្ថា ចាតិ ច វាក្យំ។

យថា –

១៦៦. លីលាវិកន្តិសុភគោ,
ទិសាចិរវិលោកនោ;
ពោធិសត្តង្កុរោ ភាសំ,
វិរោចិ វាចមាសភី។

១៦៦. "**យថេ**"តិ តំ ឧទាហរតិ។ **លីលាយ** វិលាសេន វិហិតាយ **វិកន្តិយា** គមនេន សត្តបទវីតិហារសង្ខាតេន **សុភគោ** សុន្ទរោ **ទិសាសុ** ទសសុ **ចិរ**មចលំ វិលោកនំ យស្ស សោ **ពោធិសត្តង្កុរោ** តទហុជាតោ មហាពោធិសត្តោ **អាសភី វាចំ** "អគ្គោហមស្មី"តិអាទិកមុត្តមំ និព្ភយវចនំ **ភាសំ** វទន្តោ **វិរោចិ** វិសេសេន រមណីយត្តំ បត្តោ។ អយំ សភាវវុត្តិ។ ឯវំ ជាតិសភាវវុត្យាទយោបិ បរិកប្បនីយា។

១៦៦. ឥទានិ សភាវវុត្តិយា ឧទាហរណំ អាហ “**យថា – លីលាវិកន្តិ**”ច្ចាទិ។ **លីលាវិកន្តិសុភគោ** វិលាសគមនេន សត្តបទវីតិហារេន សុន្ទរោ **ទិសាចិរវិលោកនោ** ទសទិសាសុ អចលឱលោកនោ **ពោធិសត្តង្កុរោ** មហាពោធិសត្តង្កុរោ **អាសភី វាចំ** “អគ្គោហមស្មី”តិអាទិនា អភីតវចនំ **ភាសំ** វទន្តោ **វិរោចិ** អសោភីតិ។ ឥហ ពោធិសត្តសង្ខាតស្ស ទព្ពស្ស លីលាវិកន្តិទិសាចិរវិលោកនវចោនិច្ឆារណសង្ខតានំ អវត្ថានំ បកាសិតត្តា ទព្ពសភាវវុត្តីតិ ញាតព្ពា។ ឯសាយេវ ទព្ពគតគត្យាទិវិចិត្រសរូបំ អលង្ករណតោ អលង្ការោ នាម, ទព្ពគតគត្យាទយោ បន អលំកិរិយមានត្តា អលំកិរិយា នាម។ ជាតិគុណក្រិយាសភាវវុត្តិយោបិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពា។ លីលាយ យុត្តា វិកន្តីតិ ច, តាយ សុភគោតិ ច, ទិសាសុ ចិរំ វិលោកនំ យស្សេតិ ច, ពោធិយា បញ្ញាយ សត្តោតិ ច, សោយេវ អង្កុរោតិ ច, ឧសភស្ស ភាវោតិ ច វាក្យំ។ ឧសភស្ស ភាវសង្ខាតា អកម្បនីយា ឋិតិ អាសភំ នាម, អកម្បភាវតោ តេន សមាបិ វាចា ឧបចារតោ អាសភី នាម ហោតិ។

១៦៧. **វុត្តិ វត្ថុសភាវស្ស, យា’ញ្ញថា សា បរាភវេ;**
តស្សា’នន្តវិកប្បត្តា, ហោតិ ពីជោបទស្សនំ។

១៦៧. ទុតិយមាហ “**វុត្តិ**”ច្ចាទិនា។ **វត្ថុនោ** ជាត្យាទិរូបស្ស បទត្ថស្ស **សភាវោ** យស្សំ អវត្ថាយំ យាទិសំ រូបំ តស្ស អញ្ញថាភាវេន តស្ស រូបស្ស តថេតំ ទព្ពាបនេន **វុត្តិ** វចនំ។ **បរា ភវេ** អញ្ញា វង្កវុត្តិ នាម សិយា។ កី សា សាកល្លេន វត្តុំ សក្កាតិ អាហ “**តស្សា**”ឥច្ចាទិ។ **តស្សា** វង្កវុត្តិយា **អនន្តវិកប្បត្តា** អបរិមិតភេទកត្តា **ពីជស្ស** ការណត្តា សកលព្យត្តិព្យាបិសាមញ្ញរូបស្ស យតោ បរេ វិចិត្តាលង្ការា បសវន្តិ, **ឧបទស្សនំ** កថនំ ហោតិ និរវសេសាភិធានស្ស កេនាប្យសក្កុណេយ្យត្តា។

១៦៧. ឥទានិ វង្កវុត្តី ទស្សេតិ “**វុត្តិ**”ច្ចាទិនា។ **វត្ថុសភាវស្ស** ជាត្យាទិបទត្ថសម្ពន្ធិនោ តាសុ តាសុ អវត្ថាសុ យោ សភាវោ វិជ្ជតិ, តស្ស សភាវស្ស **អញ្ញថា** វិជ្ជមានាការំ ហិត្វា វត្តុបរិកប្បិតេន អតិសយឧបមារូបកាទិអញ្ញបការេន **យា វុត្តិ** យំ កថនំ អត្ថិ, **សា បរាភវេ** សភាវវុត្តិតោ អញ្ញា វង្កវុត្តិ នាម សិយា។ **តស្សា** វង្កវុត្តិយា **អនន្តវិកប្បត្តា** អប្បមាណបក្ខត្តា កថនេន បរិសមាបេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា នយតោ តស្ស អនន្តបក្ខស្ស បរិគ្គហណត្ថំ **ពីជោបទស្សនំ** ការណមត្តស្ស និទស្សនំ ហោតិ។ វក្ខមានភេទតោ ឯកមេកម្បិ អត្តនា សទិសំ អនន្តភេទបរិគ្គហជាននត្ថំ បហោតីតិ អធិប្បាយោ។ វត្ថូនំ សភាវោតិ ច, អនន្តា វិកប្បា យស្ស សភាវស្សេតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច, ពីជស្ស ឧបទស្សនន្តិ ច វិគ្គហោ។

វង្កវុត្តិអត្ថាលង្ការឧទ្ទេសវណ្ណនា

១៦៨. **ភត្វា’តិសយឧបមា-**
រូបកាវុត្តិទីបកំ;
អក្ខេបោ’ត្ថន្តរន្យាសោ,
ព្យតិរេកោ វិភាវនា។

១៦៩. **ហេតុក្កមោ បិយតរំ, សមាសបរិកប្បនា;**
សមាហិតំ បរិយាយ-វុត្តិព្យាជោបវណ្ណនំ។

១៧០. **វិសេស រុឡ្ហាហង្ការា,**
សិលេសោ តុល្យយោគិតា;
និទស្សនំ មហន្តត្តំ,
វញ្ចនា’ប្បុកតត្ថុតិ។

១៧១. **ឯកាវលិ អញ្ញមញ្ញំ, សហវុត្តិ វិរោធិតា;**
បរិវុត្តិព្ភមោភាវោ, មិស្ស’មាសី រសី ឥតិ។

១៧២. **ឯតេ ភេទា សមុទ្ទិដ្ឋា, ភាវោ ជីវិតមុច្ចតេ;**
វង្កវុត្តីសុ បោសេតិ, សិលេសោ តុ សិរិំ បរំ។

១៦៨-១៧២. យថោទ្ទេសំ និទ្ទិសិតុកាមោ ឧទ្ទិសតិ “**តត្ថេ**”ច្ចាទិ។ **តត្ថា**តិ តស្សំ វង្កវុត្តិយំ “ឯតេ ភេទា សមុទ្ទិដ្ឋា”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **សមុទ្ទិដ្ឋា**តិ សង្ខេបនយេន វុត្តា។ អតិសយោ ឧបមា រូបកំ អាវុត្តិ ទីបកញ្ច, **សមាសោ** សមាសវុត្តិ បរិកប្បនា ច, វិសេសោ រុឡ្ហាហង្ការោ ច, **ជីវិតមុច្ចតេ**តិ តទភាវេ ពន្ធស្ស ឆវស្សេវ

ហេយ្យត្តា វុត្តំ, សិលេសោ តុ **វង្កវុត្តីសុ** សភាវវុត្តី ហិត្វា វត្តសភាវតោ អញ្ញថា យថា តថា បរិកប្បនរូបាសុ អតិសយាទីសុ វុត្តីសុ **បរំ សិរិំ** កន្តិំ បោសេតិ តំ បូរេតិ អាវហតីតិ។

១៦៨-១៧២. ភេទវន្តានំ បទត្ថានំ សភាវកថនំ ឧទ្ទេសក្កមេន បាកដំ ហោតីតិ វត្តមានេហិ អលង្ការេហិ ឧទ្ទិសន្តោ "**តត្ថាតិសយ…បេ…. វសី**"តិ គាថាចតុក្កមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តិស្សំ វង្កវុត្តិយំ **ឥតិ** ឯវំ **ឯតេ** បញ្ចតឹស **ភេទា សមុទ្ទិដ្ឋា** សង្ខេបេន វុត្តាតិ។ ឯតេសំ បន បទានំ អត្ថោ និទ្ទេសេ អាវិភវិស្សតិ។ ឥមិនា ភាវោ ច សិលេសោ ច អតិប្បសត្តោតិ ទីបេតិ។ **ភាវោ** ភាវាលង្ការោ **ជីវិតំ** ពន្ធស្ស បាណភូតោតិ វុច្ចតេ, ភាវរហិតស្ស ពន្ធស្ស ធវសវិរស្ស វិយ អនុបាទេយ្យត្តា, **សិលេសោ តុ** សិលេសាលង្ការោ បន **វង្កវុត្តីសុ** អតិសយោបមាទិវង្កវុត្តីសុ **បរ**មុក្កំសភូតំ **សិរិំ** សោភំ **បោសេតិ** បូរេតិ។

និទ្ទេសវណ្ណនា

១៧៣. **បកាសិកា វិសេសស្ស,**
សិយា'តិសយវុត្តិ យា;
លោកាតិក្កន្តវិសយា,
លោកិយាតិ ច សា ទ្វិធា។

១៧៣. តត្ថាតិសយវុត្តីនំ តាវ និទ្ទិសន្តោ អាហ "**បកាសិកា**"ឥច្ចាទិ។ **វិសេសស្ស** វត្ថុគតស្សាតិមត្តស្ស បកាសិកាយាតិ អនុវទិត្វា សា អតិសយវុត្តិ សិយាតិ វិធីយតេ, អតិសយស្ស វត្តនោ ឧក្កំសស្ស បដិបាទិកា វុត្តិ **អតិសយវុត្តិ**។ សា ច ទុវិធាតិ អាហ "**លោក**"ឥច្ចាទិ។ លោកំ លោកប្បតីតិំ អតិក្កន្តោ វិសយោ គោចរោ យស្សា សា **លោកាតិក្កន្តវិសយា** ច លោកេ ភវា លោកបិតិមនតិក្កន្តត្តាតិ **លោកិយា** ចាតិ អតិសយវុត្តិ **ទ្វិធា** ទ្វិប្បការា ភវតិ។

១៧៣. ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេន អតិសយវុត្តិំ ទស្សេតិ "**បកាសិ**"ច្ចាទិនា។ **វិសេសស្ស** ជាត្យាទិបទត្ថគតអធិកវិសេសស្ស **យា** វុត្តិ បកាសិកា, សា អតិសយវុត្តិ នាម សិយា, **សា** អតិសយវុត្តិ **លោកាតិក្កន្តវិសយា** ច ជាត្យាទិបទត្ថានំ យថាសភាវសង្ខតលោកបិត្យាតិក្កន្តវិសយត្តា លោកាតិក្កន្ត វិសយាតិ ច **លោកិយាតិ** ច យថាវុត្តលោកមនតិក្កម្ម បវត្តនតោ លោកិយាតិ ចេវំ **ទ្វិធា** ទ្វិប្បការា ហោន្តិ។ វទតីតិ វុត្តិ, អតិសយស្ស វុត្តីតិ ច, លោកំ អតិក្កន្តោ វិសយោ ឯតិស្សាតិ ច, លោកេ ភវាតិ ច វិគ្គហោ។ "វិសេសស្ស បកាសិកា"តិ បសិទ្ធគុណានុវាទេន សា អតិសយវុត្តិ សិយាតិ អបសិទ្ធំ អតិសយវុត្តិវិធានំ ករោតិ, យថា "យោ កុណ្ឌលី, សោ ទេវទត្តោ"តិ។ អនុវាទកអនុវាទនីយភេទោ ឧបរិប្បេវមេវ ទដ្ឋព្ពោ។

១៧៤. **លោកិយាតិសយស្សេ'តេ,**
ភេទា យេ ជាតិអាទយោ;
បដិបាទីយតេ ត្វ'ជ្ជ,
លោកាតិក្កន្តគោចរា។

១៧៤. អយំ ទ្វិប្បការា អតិសយវុត្តិ សភាវវុត្យាទីហិ ភិន្នាតិ ចេ? អាហ "**លោក**"ឥច្ចាទិ។ **ជាតិអាទយោ** យតោ បទត្ថស្ស វិចិត្តំ សរូបំ វទតីតិ វិចិត្តសរូបបដិបាទិកា សភាវវុត្តិបិ អលង្ការោ, អលង្ការិយំ តុ វត្ថុមត្តំ, តតោ សភាវវុត្យាទយោ **យេ ភេទា** វិសេសា, **ឯតេ** លោកិយាតិសយស្ស ភេទា, យថា សរីរ យំ សហជំ សុន្ទរត្តំ, តស្ស បោសកាបិ មុត្តាវលិប្បភុតិ អលង្ការោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ ពន្ធេប្បលង្ការិយវត្ថុនិមិត្តំ ធម្មត្តំ យាយ ឧក្កំសីយតិ, សា ឧក្កំសោតិ វុច្ចតិ។ សា ច វុត្តិ **អលង្ការ**សទ្ទេន វុច្ចតេ។ សា បន អតិសយវុត្តិយេវ។ តេនេវាហ "**លោកិយាតិសយស្សេតេ, ភេទា យេ ជាតិអាទយោ**"តិ។ យតោ ឯវំ, តតោ លោកាតិក្កន្តវិសយា ច វិសុំ ទស្សនីយាតិ អាហ "**បដី**"តិអាទិ។ **តុ**សទ្ទោ ភេទេ។ **អជ្ជ តុ** ឥទានិ បន លោកាតិក្កន្តគោចរា បដិបាទីយតេតិ សម្ពន្ធោ។

១៧៤. ឥទានិ ឯសា ទ្វិប្បការាបិ អតិសយវុត្តិសភាវវុត្យាទីហិ អនញ្ញាតិ ទស្សេតុំ "**លោកិយេ**"ច្ចាទិមាហ។ **ជាតិអាទយោ** ជាតិគុណាទិបទត្ថគតវិចិត្តសរូបស្ស បកាសនតោ និស្សយវោហារេន "ជាត្យាទយោ"តិ និទ្ទិដ្ឋា ជាតិសភាវវុត្តិគុណសភាវវុត្យាទយោ **យេ ភេទា** វិសេសា, **ឯតេ លោកិយាតិសយស្ស** លោកិយាតិសយវុត្តិយាយេវ **ភេទា** អវយវា។ តត្ថ លោកិយាតិសយវុត្តិ នាម ជាតិសភាវវុត្តិគុណសភាវវុត្យាទយោយេវាតិ។ ឯសាយេវ វិចិត្ររូបបដិបាទិកា ឧក្កំសាតិ ច វុច្ចតិ។ ឯវំ លោកិយាតិសយវុត្តិយា "លីលាវិកន្តិសុភគោ"តិ ឧទាហរណស្ស គម្យមានត្តា វត្ថមានំ បដិជានាតិ "**បដិបាទីយតេ**"ច្ចាទិនា។ **អជ្ជ តុ** ឥទានិ បន **លោកាតិក្កន្តគោចរា** អតិសយវុត្តិ **បដិបាទីយតេ** ឧទាហរណតោ និប្ផាទីយតិ។ លោកេ ភវោតិ ច, តស្ស អតិសយោ អាធិក្កមិតិ ច វាក្យំ។

១៧៥. បិវន្តិ ទេហកន្តី យេ,
នេត្តញ្ជលិបុដេន តេ;
នា'លំ ហន្តុំ ជិនេ'សំ ត្វំ,
តណ្ហំ តណ្ហាហរោបិ កឹ។

១៧៥. តមុទាហរតិ “**បិវន្តិ**”ច្ចាទិនា។ ជិន តេ **ទេហកន្តី** សរីរសោភាយោ **យេ** ជនា **នេត្តញ្ជលិបុដេន** អត្តនោ នយនទ្វន្ទសង្ខាតេន អញ្ជលិបុដេន បិវន្តិ, **ឯសំ** ជនានំ **តណ្ហំ** បិបាសំ លោភមេវ វា ហរតិ អនុបគតិ [អបនយតិ (?)]។ **តណ្ហាហរោបិ** សមានោ ត្វំ **ហន្តុំ** និវត្តិតុំ **កឹ នាលំ** កស្មា អសមត្ថោសិ។ តណ្ហាហរា នាម តណ្ហមេវ នុទន្តិ។ អត្រ ហនន្តាមបិហ សម្បនុទតិ លោកបិតី អតិក្កម្ម ទេហកន្តិយា ពហុត្តនធម្មោ វុត្តោ។

១៧៥. ឥទានិ បដិញ្ញាតានុសារេន បដិបាទេតិ “**បិវន្តិ**”ច្ចាទិនា។ ភោ **ជិន តេ** តុយ្ហំ **ទេហកន្តី** សរីរសោភាយោ **យេ** ជនា **នេត្តញ្ជលិបុដេន** នេត្តសង្ខាតេន ហត្ថបុដេន បិវន្តិ, **ឯសំ** សាធុជនានំ **តណ្ហំ** បិបាសំ លោភមេវ វា **តណ្ហាហរោបិ** ត្វំ សព្ពេសំ តណ្ហាវិនាសកោបិ **ហន្តុំ** និវារេតុំ **កឹ នាលំ** កស្មា អសមត្ថោសីតិ។ ឯត្ថ បិវនំ នាម បិបាសំ វិនេតីតិ លោកសភាវោ។ តណ្ហំ ហន្តុំ នាលមិតិ លោកសភាវមតិក្កន្តត្ថោ។ កន្តីនំ អធិកបិយតា អតិសយធម្មោ, តស្ស វុត្តិ បន តណ្ហំ ហន្តុំ នាលមិតិ លោកាតិក្កន្តអត្ថំ វិសយំ កត្វា បវត្តោ ហោតិ។ សា បន កថេតុមិច្ឆិតំ កន្តីនំ អធិកបិយតំ តណ្ហាហននេ អសមត្ថំ វត្វា ទីបេតីតិ វង្កវុត្តិ នាម។ វុច្ចមានានំ ឧបមារូបកាទីនម្បិ វង្កវុត្តិតា ឥច្ឆិតត្ថស្ស បការន្តរេន បកាសនតោយេវ។ យថា នាម សរីរសហជំ បីនត្ថនាទិសុន្ទរត្តំ ឧទ្ទីបនាការេន បិតា កដកកុណ្ឌលហារាទយោ អលង្ការា នាម ភវន្តិ, ឯវំ ពន្ធសរីរសង្ខាតេ អលង្ករណីយវត្ថុម្ហិ វិជ្ជមានអតិបិយតាទិមេវ ឧទ្ទីបេត្វា អលង្ករុមានា “តណ្ហាហរោសិ ត្វំ ឯសំ កន្តី បិវន្តានំ តណ្ហំ ហន្តុំ នាល”មិតិ វាចាភង្គី អលង្ការោ នាម។ អលង្ការិយំ នាម អលង្កាតព្ពកន្តិបិយតាយ ពហុត្តន្តិ។ ឧត្តរិបិ អលង្ការអលង្ការិយវិភាគោ ច អនុរូបតោ យោជនក្កមោ ច ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ។ ទេហេ កន្តីតិ ច, អញ្ជលីយេវ បុដោតិ ច, នេត្តានិយេវ អញ្ជលិបុដោតិ ច, តណ្ហំ ហរតីតិ ច វិគ្គហោ។

១៧៦. ឧបមានោបមេយ្យានំ, សធម្មត្តំ សិយោ'បមា;
សទ្ទត្ថគម្មា វាក្យត្ថ-វិសយាតិ ច សា តិធា។

១៧៦. ឧបមំ និទ្ទិសតិ “**ឧបមានេ**”ច្ចាទិនា។ ឧបមីយតេ អនេនាតិ ឧបមានំ, បទុមាទិកវត្ថុ។ បទុមាទិកោ តុ សទ្ទោ ឧបមានវាចកោ។ ឧបមីយតីតិ ឧបមេយ្យំ, មុខាទិកវត្ថុ។ មុខាទិកោ សទ្ទោ តុ ឧបមេយ្យវាចកោ។ តេសំ ឧបមានោបមេយ្យានំ បទុមាទិមុខាទិវត្ថូនញ្ច។ **សធម្មត្ត**ន្តិ សមានោ ធម្មោ កន្តិមន្តតា យស្ស សោ សធម្មោ, តស្ស ភាវោ សធម្មសទ្ទស្ស បវត្តិនិមិត្តសមានេន ធម្មេន សហ សម្ពន្ធោ **សធម្មត្តំ** ឧបមានោបមេយ្យបតិដ្ឋិតំ ឧបមា សិយា, ឧបមីយតិ យថាវុត្តោ សម្ពន្ធោតិ កត្វា។ សា បនាលង្ការិយស្ស ធម្មស្សាតិសយបដិបាទនប្បការោ។ កតិវិធា សាតិ អាហ “**សទ្ទ**”ឥច្ចាទិ។ សទ្ទោ ច អត្ថោ ច, តេហិ គម្មា បតីយមានា **សទ្ទត្ថគម្មា។ វាក្យំ** បទសមុទាយោ។ តស្ស អត្ថោ វិសយោ គោចរោ យស្សា **វាក្យត្ថវិសយា**តិ ច **សា** ឧបមា **តិវិធា** សទ្ទគម្មអត្ថគម្មវាក្យត្ថវិសយាតិ តិធា ហោតិ។

១៧៦. ឥទានិ ឧបមាលង្ការំ និទ្ទិសតិ “**ឧបមានោ**”ច្ចាទិនា។ **ឧបមានោបមេយ្យានំ** ចន្ទនីលុប្បលទលាភាទីនំ អាននានយនាទីនញ្ច បទត្ថានំ **សធម្មត្តំ** កន្តិមន្តតាបីនតាទិតុល្យធម្មសម្ពន្ធោ ឧបមា នាម សិយា, **សា** អលង្ករណីយវត្ថុនោ អាធិក្កបដិបាទនប្បការា ឧបមា **សទ្ទត្ថគម្មា** សទ្ទគម្មា ច អត្ថគម្មា ច វាក្យត្ថវិសយា ច, **ឥតិ** ឯវំ **តិធា** តិប្បការា ហោតិ។ ឯត្ថ ឧបមានោបមេយ្យភូតានំ ចន្ទាននាទិបទត្ថានំ សធម្មសង្ខាតោ អញ្ញមញ្ញតុល្យកន្តិមន្តតាបីនតាទិធម្មយោគោ បទត្ថានំ ឧបមត្ថស្ស បតិដ្ឋិតត្តា ឧបដ្ឋានតាយ ឧបមា នាម ហោតិ, តន្និស្សយចន្ទាទយោ បន និស្សិតវោហារេន ឧបមា នាម ហោតិ, ឧបមានភូតចន្ទាទិអត្ថបដិបាទកោ **ចន្ទិមា**ទិសទ្ទោបិ តទត្ថេន ឧបមា នាម ហោតិ, ឧបមេយ្យបមេយ្យនិស្សយតប្បដិបាទកានម្បិ ឧបមេយ្យភាវោ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧបមីយតេ អនេនាតិ ឧបមានន្តិ កត្វា ចន្ទាទិ ឧបមានំ វុច្ចតិ, ឧបមីយតីតិ ឧបមេយ្យំ, អាននាទិ, ឧបមានញ្ច ឧបមេយ្យញ្ចាតិ ច, សមានោ ច សោ ធម្មោ ចេតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច, សទ្ទោ ច អត្ថោ ចាតិ ច, តេហិ គម្មាតិ ច, វាក្យស្ស អត្ថោតិ ច, សោ វិសយោ យស្សា ឧបមាយាតិ ច វាក្យំ។

១៧៧. សមាសបច្ចយេវាទី, សទ្ទា តេសំ វសា តិធា;
សទ្ទគម្មា សមាសេន, មុខិន្ទោ ចន្ទិមាននោ។

១៧៧. តត្ថ សទ្ទគម្មាបិ តិធា សិយាតិ ទស្សេតុមាហ “**សមាស**”ឥច្ចាទិ។ សមាសោ ច បច្ចយោ ច ឥវាទិ ច, តេ សទ្ទា នាម, **សទ្ទ**សទ្ទេន សមាសាទយោ វុត្តមធិប្បេតាតិ អត្ថោ។ **តេសំ** សមាសាទីនំ វសា សទ្ទគម្មា តិធា ហោតិ សមាសសទ្ទគម្មា បច្ចយសទ្ទគម្មា ឥវាទិសទ្ទគម្មាតិ, **សមាសេន** សមាសសទ្ទេន គម្មា ឧបមា វុច្ចតីតិ សេសោ។ ឧទាហរតិ “**មុនិន្ទោ ចន្ទិមាននោ**”តិ, ចន្ទិមា វិយ រុចិរមាននំ មុខំ យស្ស សោ **ចន្ទិមាននោ**។ ឯត្ថ ច ចន្ទិមំ ឧបមានំ, អាននំ ឧបមេយ្យំ, រុចិរត្តំ ធម្មោ, ចន្ទិមាននានំ សមានធម្មសម្ពន្ធិជោតកោ **វិយ**សទ្ទោ, តេសុ សាធារណធម្មវាចកស្ស **វិយ**សទ្ទស្ស ចោបមាជោតកស្សាប្បយោគោ សមាសេនេវ វុត្តត្ថា, ឯត្ថ បន **វិយ** សទ្ទោ **ចន្ទិមា**សទ្ទេន ឧបមានវាចកេន សម្ពន្ធមុបគតោ ចន្ទគតមេវ សទិសត្តំ វទតិ, មុខគតំ បន សាមត្ថិយា បទីយតេ, ឯវមីទិសំ ទដ្ឋព្ពំ។

១៧៧. តេសុ យថាវុត្តេសុ សទ្ទគម្មស្ស តិវិធត្តំ ទស្សេតុំ អាហ “**សមាសេ**”ច្ចាទិ។ **សមាសបច្ចយេវាទី** សមាសោ, អាយាទិបច្ចយា, ឥវាទយោ ច សទ្ទា នាម, **តេសំ** សមាសាទីនំ **វសា** ភេទេន **សទ្ទគម្មា តិធា** សមាសសទ្ទគម្មា បច្ចយសទ្ទគម្មា ឥវាទិសទ្ទគម្មាតិ តិវិធា ហោតិ។ **សមាសេន** សមាសសទ្ទេន គម្មោបមា វុច្ចតិ “**មុនិន្ទោ ចន្ទិមាននោ**”តិ។ **មុនិន្ទោ** សម្មាសម្ពុទ្ធោ **ចន្ទិមាននោ** ចន្ទសមានមនោហរមុខមណ្ឌលេន យុត្តោ ហោតិ, សមាសោ ច បច្ចយោ ច ឥវឥតិ ឥទំ អាទិ យេសំ វាទីនន្តិ ច, សទ្ទេន គម្មាតិ ច, មុនីនំ ឥន្ទោតិ ច, ចន្ទិមា វិយ រុចិរំ អាននំ មុខំ យស្សេតិ ច វិគ្គហោ។ ឯត្ថ “ចន្ទិមា”តិ ឧបមានំ, “អានន”ន្តិ ឧបមេយ្យំ, រុចិរត្តំ ឧបមានោបមេយ្យានំ សាធារណធម្មោ, “វិយា”តិ សទ្ទោ ចន្ទាននានំ ទ្វិន្នំ អាននគតរុចិរត្តំ ចន្ទេ ច, ចន្ទគតរុចិរត្តំ អាននេ ច អត្ថីតិ សមានធម្មសម្ពន្ធំ ជោតេតិ, ឥហ សាធារណធម្មវាចកស្ស **រុចិរ**សទ្ទស្ស, តុល្យធម្មសង្ខាតោបមាជោតកស្ស **វិយ**សទ្ទស្ស ច អប្បយោគោ តេសំ អត្ថានំ សមាសេន វុត្តត្ថា។ ឯត្ថ ឧបមានវាចកេន **ចន្ទិមា**សទ្ទេន យុត្តោ **វិយ** សទ្ទោ ចន្ទគតសទិសត្តំ ជោតេតិ, មុខគតសទិសត្តំ បន សាមត្ថិយា បតីយតេ។ តថា ហិ មុខំ ចន្ទសមានមាគច្ឆន្តំ ចន្ទស្ស មុខសទិសត្តំ វិនា ន ភវតីតិ អញ្ញថានុបបត្តិ សាមត្ថិយន្តិ។

១៧៨. អាយាទី បច្ចយា តេហិ, វទនំ បង្កជាយតេ;
មុនិន្ទនយនទ្វន្ទំ, នីលុប្បលទលីយតិ។

១៧៨. ឥទានិ បច្ចយសទ្ទគម្មំ ទស្សេតិ “**អាយាទិ**”ច្ចាទិនា។ **អាយាទី**តិ **អាយត្តិយក**បច្ចយាទយោ **បច្ចយា** បច្ចយសទ្ទា នាម, **តេហិ** បច្ចយសទ្ទេហិ គម្មា ឧបមា វុច្ចតិ។ ឧទាហរតិ “**វទន**”មិច្ចាទិ។ បង្កជមិវ រុចិរមាចរតិ **បង្កជាយតេ**។ ឯត្ថាបិ បង្កជមុបមានំ, អាចរណក្រិយាយ កត្តុភូតំ អាននមុបមេយ្យំ, រុចិរត្តំ សធម្មោ, បង្កជាននានំ សមានធម្មសម្ពន្ធជោតកោ **ឥវ**សទ្ទោ។ តត្ថ **រុចិរ ឥវ**សទ្ទានំ បុព្ពេ វិយាប្បយោគោ បច្ចយេន វុត្តត្ថាតិ សព្ពត្ថ វិញ្ញេយ្យំ។ ឯវមុបរិបិ។

១៧៨. ឥទានិ បច្ចយសទ្ទគម្មោបមំ និទស្សេតិ “**អាយាទិ**”ច្ចាទិនា។ **អាយាទី** “អាយ ត្តិយ ក”ឥតិអាទយោ **បច្ចយា** បច្ចយសទ្ទា នាម, **តេហិ** បច្ចយសទ្ទេហិ គម្មោបមា វុច្ចតិ “**វទនំ...បេ.... ទលីយតី**”តិ។ **វទនំ** មុខំ **បង្កជាយតេ** បទុមមិវ រុចិរំ អាចរតិ។ **មុនិន្ទនយនទ្វន្ទំ** សព្ពញ្ញុនោ នេត្តយុគឡំ **នីលុប្បលទលីយតិ** នីលុប្បលបត្តមិវ រុចិរមាចរតិ។ អាយោ អាទិ យេសំ ត្តិយាទីនន្តិ ច, បង្កជមិវ រុចិរមាចរតិ បវត្តតីតិ ច, មុនិន្ទស្ស នយនទ្វន្ទមិតិ ច, នីលុប្បលស្ស ទលមិតិ ច, តមិវ រុចិរមាចរតីតិ ច វាក្យំ។ ឯត្ថ “បង្កជ”មិតិ ច “នីលុប្បល”មិតិ ច ឧបមានំ, អាចរណក្រិយាយ កត្តុភូតំ វទនំ នយនទ្វន្ទញ្ច ឧបមេយ្យំ, រុចិរត្តំ ឧបមានោបមេយ្យានំ សធម្មោ, ឧបមានោបមេយ្យានំ សមានធម្មជោតកោ **ឥវ**សទ្ទោ, តេសំ អត្ថានំ បច្ចយេន វុត្តត្តា តេសមប្បយោគោ។ ឯវរូបេសុ អញ្ញេសុបិ ឯវមេវ វេទិតព្ពោ។

១៧៩. ឥវាទី ឥវ វា តុល្យ-សមាន និភ សន្និភា;
យថាសង្កាស តុលិត-ប្បកាស បតិរូបកា។

១៨០. សរីសវិក្ខ សំវាទី, វិរោធី សទិសា វិយ;
បដិបក្ខបច្ចនីក-សបក្ខោ'បមិតោ'បមា។

១៨១. បដិពិម្ព បដិច្ឆន្ទ-សរូប សម សម្មិតា;
សវណ្ណា'ភា បដិនិធិ, សធម្មាទិ សលក្ខណា។

១៨២. ជយត្យ'ក្កោសតិ ហសតិ, បតិគជ្ជតិ ទូភតិ;
ឧសូយត្យ'វជានាតិ, និន្ទតិ'ស្សតិ រុន្ធតិ។

១៨៣. តស្ស ចោរេតិ សោភគ្គំ, តស្ស កន្តី វិលុម្បតិ;
តេន សទ្ធី វិវទតិ, តុល្យំ តេនាធិរោហតិ។

១៨៤. ភច្ចំវិគាហតេ តស្ស, តមន្វេត្យ’នុពន្ធតិ;
តំសីលំ, តំ និសេធេតិ, តស្ស ចានុករោតិ’មេ។

១៧៩-១៨៤. ឥវាទី ឥវាទយោ នាម ឥមេតិ សម្ពន្ធោ។ ឥវោ ច វា ច តុល្យោ ច សមានោ ច និភោ ច សន្និភោ ចាតិ ទ្វន្ទេ **ឥវ...បេ.... សន្និភា**។ សទ្ទមបេក្ខិយ បុល្លិង្គតា។ ឯវមុបរិបិ យថាយោគំ។ “សជម្មាទី”តិ **អាទិ**សទ្ទេន សាធារណសច្ឆាយាទីនំ បរិគ្គហោ។ ជយតិច្ចាទីសុ កម្មំ។

១៧៩- ១៨៤. ឥវាទិសទ្ទគម្មោបមាធិការេ បឋមំ តាវ “ឥវាទយោ នាម ឯតេ”តិ ទស្សេតិ “**ឥវាទិ**”ច្ចាទិនា។ **ឥវាទី**តិ បទស្ស ឆដ្ឋមគាថាយ **ឥមេ**តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ, **តស្ស ចា**តិ **ច**សទ្ទំ យុជ្ជនដ្ឋានេ យោជេត្វា **សន្និភា ចា**តិអាទយោ យោជេតព្ពា។ “សជម្មាទី”តិ**អាទិ**សទ្ទេន សាធារណសច្ឆាយាទយោ គហិតា។ **និន្ទតិ ឥស្សតី**តិ បទច្ឆេទោ, **ឥមេ** ទ្វេបញ្ញាស ឥវាទយោ នាម។ “ជយតិ អក្កោសតិ ហសតិ”ឥច្ចាទិកំ តំតំក្រិយាបទសង្ខតអនុការិយានំ អនុករណន្តិ កត្វា ទ្វន្ទោយេវ, “សន្ធិសមាសា អទ្ទស្សា”តិ [សន្ធិសមាសោ តទទ្ទស្សាតិ (ក.)] វុត្តត្តា សន្ធិសមាសានំ គាថទ្ទស្ស វិនា ឧភយទ្ទមជ្ឈេ អលព្ភនតោ **ទូភតិ**បទតោ បុព្ពេយេវ សមាសោ កាតព្ពោ, នោ ចេ, អសមាសោតិ គហេតព្ពោ។ **តស្ស ចោរេតិ សោភគ្គ**មិច្ចាទិកម្បិ វាក្យានុករណន្តិ កត្វា តត្ថ សមាសោ, វាក្យេ កេវលបទានីតិ វា គហេតព្ពោ។ ឥមេសំ សព្ពេសម្បិ **ឥវ** សទ្ទបរិយាយត្តា សទិសត្ថាតិ សព្ពត្ថ ភាវត្ថោ, អវយវត្ថោ បន បាកដោយេវ។

១៨៥. ឧបមានោបមេយ្យានំ, សធម្មត្តំ វិភាវិហិ;
ឥមេហិ ឧបមាភេទា, កេចិ និយ្យន្តិ សម្បតិ។

១៨៥. ឥវាទីនំ វិនិយោគវិសយំ ទស្សេត្វា ឧបមាភេទំ ទស្សេតុំ បដិជានាតិ “**ឧបមាន**”ឥច្ចាទិ។ **កេចី**តិ ឥមិនា អបរិយន្តត្តមេសំ [អបរិយន្តបភេទំ (ក.)] ទស្សេតិ។ តថា ច វក្ខតិ “បរិយន្តោ វិកប្បាន”ន្តិអាទិ។ **និយ្យន្តិ** ឧទាហរីយន្តិ។

១៨៥. ឥទានិ ឥវាទិសទ្ទគម្មោបមំ ទស្សេតុំ បដិជានាតិ “**ឧបមានោ**”ច្ចាទិនា។ ឧបមានោបមេយ្យានំ **សធម្មត្តំ** សមានធម្មសម្ពន្ធោ។ **វិភាវិហិ** បកាសកេហិ។ **ឥមេហិ** ឥវាទីហិ សទ្ទេហិ ជានិតព្ពា កេចិ ឧបមាភេទា អបរិយន្តត្តា **សម្បតិ** ទានិ លទ្ធាវសរេ **និយ្យន្តិ** ឧទាហរណមត្តេន បដិបាទីយន្តិ។

១៨៦. វិកាសិបទុមំ’វា’តិ-សុន្ទរំ សុគតាននំ;
ឥតិ ធម្មោបមា នាម, តុល្យធម្មនិទស្សនា។

១៨៦. “***វិកាសិ***”ច្ចាទិ។ **សុគតាននំ** មុនិន្ទស្ស វទនំ **អតិសុន្ទរំ** អច្ចន្តរមណីយំ។ កិមិវ? ***វិកាសិបទុមំវ*** បពុជ្ឈមានបទុមំវិយ។ **ឥតិ** អយមេវំវិធា ធម្មោបមា នាម ហោតិ។ កស្មា? អាននបទុមានំ សមានស្ស ធម្មស្ស គុណស្ស សុន្ទរស្ស លក្ខណស្ស និទស្សនា សុន្ទរត្តន្តិ បដិបាទនតោ។

១៨៦. ឧទាហរណមាហ “***វិកាសិ***”ច្ចាទិនា។ **សុគតាននំ** ភគវតោ មុខំ ***វិកាសិបទុមំវ*** ពុជ្ឈមានបង្កជមិវ អតិសុន្ទរំ ហោតិ។ **ឥតិ** ឰទិសា ឧបមា **តុល្យធម្មនិទស្សនា** អតិសុន្ទរមិតិ សមានគុណទស្សនេន **ធម្មោបមា** នាម ហោតិ។ បទុមានានំ សាធារណគុណស្ស បកាសនតោ អតិសុន្ទរមិតិ តុល្យធម្មោ នាម ហោតិ។ ឯត្ថ បទុមគតតុល្យធម្មសម្ពន្ធសង្ខាតាយ ឧបមាយ **ឥវ**សទ្ទេន ជោតិយមានត្តេបិ អតិសុន្ទរន្តិ វុត្តត្តា យថា វុត្តោបមាយ ធម្មេន យុត្តត្តា ធម្មោបមា នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

១៨៧. ធម្មហីនា មុខ’ម្ភោជ-សទិសំ មុនិនោ ឥតិ;
វិបរីតោបមា តុល្យ-មាននេន’ម្ពុជំ តវ។

១៨៧. “**ធម្ម**”ឥច្ចាទិ។ **មុនិនោ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស មុខំ **អម្ភោជេន** បទុមេន **សទិសំ** សមានំ។ **ឥតិ** អយំ ធម្មហីនោបមា នាម សុន្ទរសង្ខាតស្ស គុណស្ស អនិទ្ទិដ្ឋត្តា, សា តុ អត្ថវសា គម្យតេ។ កថមញ្ញថា យុជ្ជតីតិ? ឯត្ថ បន **សទិស**សទ្ទោ ឧបមេយ្យស្ស មុខស្ស វិសេសនន្តិ មុខគតមេវ សទិសត្តំ វទតិ, អម្ភោជគតំ តុ សាមត្ថិយា គម្យតេ។ ឯវមីទិសំ ញេយ្យំ។ “**វិបរីតេ**”ច្ចាទិ។ មុនីតិ គម្យតេ សុតត្តា, ភោ មុនិ តវ **អាននេន**

មុខេន អម្ពុជំ តុល្យន្តិ អយំ វិបរីតោបមា។ ធម្មហីនត្តេបិ បសិទ្ធិវិបរិយយេនាភិហិតត្តា តន្នាមេនេវ វុត្តា។ ឯវមុបរិបិ។

១៨៧. “**ធម្មហីនេ**”ច្ចាទិ។ “មុខម្ភោជសទិសំ មុនិនោ”ត្យយំ ឧបមា។ **ធម្មហីនា** តុល្យធម្មបកាសក**សុន្ទរា**ទិសទ្ទហីនត្តា ធម្មហីនា នាម។ វាចកាភាវេ តុល្យធម្មោ កថំ បតីយតីតិ ចេ? មុនិនោ **មុខំ** វទនំ **អម្ភោជសទិសំ** បទុមសទិសមិតិ។ ឯត្ថ មុខស្ស អម្ភោជសមានត្តំ មុខម្ភោជានំ សាធារណធម្មេ អសតិ កថំ ភវតីតិ? អញ្ញថានុបបត្តិលក្ខណសាមត្ថិយាតិ, **ឥវ**បរិយាយោ **សទិស**សទ្ទោ មុខស្ស វិសេសនំ យស្មា ហោតិ, តស្មា មុខគតសទិសត្តំ វទតិ, អម្ភោជគតសទិសត្តំ បន សាមត្ថិយា ឯវ វិញ្ញាយតេ។ ហេ មុនិ **តវ** តុយ្ហំ អាននេន អម្ភោជំ **តុល្យំ** សមានន្តិ អយំ វិបរីតោបមា។ “អម្ពុជេន អាននំ តុល្យ”ន្តិ លោកប្បសិទ្ធិយា វិបរិយយេន “អាននេន អម្ពុជំ តុល្យ”ន្តិ វុត្តត្តា ធម្មហីនត្តេ សតិបិ វិបរីតោបមា នាម ហោតិ។ “សុគានុមិតេសុ សុគតសម្ពន្ធោ ពលវា”តិ [បរិភាសេន្ទុសេខរ ១១២] វុត្តត្តា ឯត្ថ “មុនី”តិ អវិជ្ជមានេបិ បុព្ពទ្ធេ “មុនិនោ”តិ សុគតត្តា លព្ភមានោ “តវា”តិ **តុម្ហ**សទ្ទសន្និធានេន អាមន្តនត្តោ វិញ្ញាយតិ។ ឯត្ថ **ឥវ**បរិយាយោ **តុល្យ**សទ្ទោ អម្ពុជវិសេសនភូតោ អម្ពុជគតសទិសត្តំ វទតិ, អាននគតសទិសត្តញ្ច អម្ពុជាននានំ សាធារណធម្មោ ច សាមត្ថិយា ញាយតិច្ចាទិកំ វុត្តនយេន ញាតព្ពំ។ ឧបរិបិ បាកដដ្ឋានំ យថារហំ យោជេតព្ពំ។

១៨៨. **ត្វាននេ’មិវ’ម្ភោជំ, អម្ភោជ’មិវ តេ មុខំ;**
អញ្ញមញ្ញោបមា សា’យំ, អញ្ញមញ្ញោបមានតោ។

១៨៨. “**តវ**”តច្ចាទិ។ **អញ្ញមញ្ញោបមានតោ**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស មុខស្ស អម្ភោជស្ស ច អញ្ញមញ្ញេន តំទ្វយេន ឧបមានតោ។

១៨៨. “**តវាននិ**”ច្ចាទិ។ “អម្ភោជំ តវាននមិវ, តេ មុខំ អម្ភោជមិវា”តិ អយមុបមា។ **អញ្ញមញ្ញោបមានតោ** អញ្ញមញ្ញស្ស ឧបមានត្តា អញ្ញមញ្ញោបមា នាម ហោតិ។ អញ្ញមញ្ញស្ស ឧបមាតិ ច, អញ្ញមញ្ញស្ស ឧបមានន្តិ ច វិគ្គហោ។ វិគ្គហទ្វយេបិ បុព្ពវិភត្តិលោបោ។ សព្ពាទីនំ ព្យតិហារលក្ខណេន ឧត្តរវិភត្តិលោបោ។ សមាសលក្ខណេន អញ្ញត្ថស្ស អបេក្ខាសិទ្ធត្តា មុខាបេក្ខាយ អញ្ញំ អម្ភោជញ្ច, អម្ភោជាបេក្ខាយ អញ្ញំ មុខញ្ច កមេន ឧបមេយ្យា នាម។ អម្ភោជាបេក្ខាយ អញ្ញំ មុខញ្ច, មុខាបេក្ខាយ អញ្ញំ អម្ភោជញ្ច ឧបមានំ នាម។

១៨៩. **យទិ កិញ្ចិ ភវេ’ម្ភោជំ,**
លោចនព្ភមុវិព្ភមំ;
ធារេតុំ មុខសោភំ តំ,
តវេ’តិ អព្ភុតោបមា។

១៨៩. “**យទិ**”ច្ចាទិ។ លោចនានិ ច ភមុយោ ច, តាសំ វិព្ភមោ យស្មិំ, តំ, តាទិសមម្ភោជំ **កិញ្ចិ** កិមបិ យទិ ភវេ។ **ត**មីទិសមម្ភោជំ តវ **មុខសោភំ** វទនកន្តី ធារេតុំ និសិជ្ឈតេ។ កឹ ទ្វច្ឆរិយមីទិសន្តិ អព្ភុតត្ថវិភាវនេន វទនមម្ពុជេនោបមីយតីតិ អយមព្ភុតោបមា ញាតព្ពាតិ។

១៨៩. “**យទិ**”ច្ចាទិ។ **លោចនព្ភមុវិព្ភមំ** លោចនភមូនំ លីលាវន្តំ **កិញ្ចិ អម្ភោជំ** កិញ្ចិ អច្ឆរិយំ បទុមំ **យទិ ភវេ** ចេ សិយា, **ត**មម្ភោជំ តវ **មុខសោភំ** វទនកន្តី ធារេតុំ សមត្ថោ ហោតិ។ **ឥតិ** ឦទិសី ឧបមា **អព្ភុតោបមា** អព្ភុតធម្មបកាសកត្តា អព្ភុតោបមា នាម។ ឯត្ថ អវិជ្ជមានោបិ វិជ្ជមានត្តេន បរិកប្បិតោ បទុមគតោ លោចនព្ភមុវិព្ភមសម្ពន្ធោ អម្ភោជវិសេសនេន “លោចនព្ភមុវិព្ភម”ន្តិ ឥមិនា ជោតិតោ។ តស្មា អម្ភោជំ លោចនព្ភមុវិព្ភមសម្ពន្ធសង្ខតឧបមាយ ជោតកត្តា និស្សិតវោហារេន ឧបមា, មុខំ ឧបមេយ្យន្តិ មុខគតោ លោចនព្ភមុវិព្ភមសម្ពន្ធោ យទិ មុខេ ន ភវេយ្យ, តាទិសំ មុខសោភំ ធារេតុំ កថំ សមត្ថោតិ សាមត្ថិយា ញាយតិ។ លោចនព្ភមុវិព្ភមសង្ខាតសាធារណធម្មោ បន “លោចនានិ ច ភមុយោ ចេតិ ច, តាសំ វិព្ភមោ យស្មិ”ន្តិ ច វិគ្គហេ និប្ផន្នេន ភិន្នាធិករណអញ្ញបទត្ថសមាសេន គុណីភូតស្សាបិ គហិតត្តា វិញ្ញាយតិ [គហណស្ស វិញ្ញាយមានត្តា (ក.)]។

១៩០. **សុគន្ធិ សោភសម្ពន្ធិ, សិសិរំសុវិរោធិ ច;**
មុខំ តវ’ម្ពុជំវេ’តិ, សា សិលេសោបមា មតា។

១៩០. “**សុគន្ធិ**”ច្ចាទិ។ តវ មុខំ អម្ភោជមិវ **សិសិរំសុនោ**ចន្ទស្ស **វិរោធិ** បច្ចនីកំ, មុខំ តំសមានកន្តិត្តា អម្ពុជញ្ច តទុទយេ សង្កោចភជនតោ។ **សោភសម្ពន្ធិ** កន្តិយុត្តំ, មុខមម្ពុជញ្ច។ សុគន្ធោ អស្ស អត្ថីតិ **សុគន្ធិ** ច

ទ្វយមបីតិ ឯវំ សិលេសបរិគ្គហេន មុខម្ពុជានំ ឧបមាយោគតោ **សា** យថាវុត្តា សិលេសោបមា មតា។

១៩០. “**សុគន្ធិ**”ច្ចាទិ។ តវ មុខំ អម្ភោជមិវ **សិសិរំសុវិរោធិ** ចន្ទស្ស វិរុទ្ធំ ហោតិ តុល្យត្តា។ បទុមំ បន ចន្ទោទយេន អត្តនោ សង្កោចនត្តា តស្ស វិរុទ្ធំ ហោតិ។ **សោភសម្ពន្ធិ** ច អនញ្ញសាធារណមុខគតកន្តិសម្ពន្ធយុត្តញ្ច ហោតិ។ បទុមំ បន បទុមគតកន្តិសម្ពន្ធិនា យុត្តំ ហោតិ។ **សុគន្ធិ** ច ចតុជ្ជាតិសុគន្ធវហនតោ [...វមនតោ (ក.)] សុគន្ធិ ច ហោតិ។ អម្ពុជំ បន បទុមសុគន្ធេនេវ យុត្តំ ហោតិ។ **ឥតិ** ឦទិសី ឧបមា **សិលេសោបមា** ឯកបទាតិហិតឧភយត្ថលក្ខណេន សិលេសវសេន វុត្តត្តា សិលេសោបមា នាម ហោតិ។ សិសិរា សីតលា អំសុ កន្តិ អស្សេតិ ច, តស្ស វិរុជ្ឈតិ សីលេនេតិ ច, បច្ចយសាមត្ថិយវសេន ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ អត្ថានំ លព្ភនតោ សិលិស្សតិ អបរោបិ អត្ថោ ឯត្ថ អលង្ការេតិ ច, សិលេសវសេន វុត្តា ឧបមាតិ ច វិគ្គហោ។ ឯត្ថ សុគន្ធោ ច សោតសម្ពន្ធោ ច សិសិរំសុវិរោធិត្តញ្ចេតិ ឥមេ ឧបមានោបមេយ្យានមម្ពុជមុខានំ តុល្យធម្មោ, តេសុ អម្ពុជគតតុល្យធម្មសម្ពន្ធោ សធម្មត្តា ឧបមា នាម ហោតិ, សា អម្ពុជសម្ពន្ធិនា **ឥវ**សទ្ទេន ជោតិតា, មុខគតតុល្យធម្មោ បន អស្សត្ថិតស្សីលត្ថេ កតបច្ចយេ សតិបិ សាមត្ថិយាយេវ គម្យតេ។

១៩១ សរូបសទ្ទវាច្ចត្តា, សា សន្តានោបមា យថា;
ពាលា’វុ’យ្យានមាលា’យំ, សាលកាននសោភិនី។

១៩១. “**សរូប**”ឥច្ចាទិ។ អយមុយ្យានមាលា **ពាលាវ** ឥត្ថី វិយ។ កថំ? **សាលកាននសោភិនី** ពាលា តាវ សហាលកេន កេសសន្និវេសវិសេសេន វត្តតេ សាលកមាននំ តេន សោភតេ។ **សាលកាននសោភិនី** ឧយ្យានមាលាបិ សាលានំ រុក្ខវិសេសានំ កាននេន គហនេន សោភតេ, ឯវរូបា **សា** តាទិសី សន្តានោបមា អាខ្យាយតេ, កស្មា? សិលេសោបមត្តសភាវេបិ **សរូបេន** សទិសេន **សទ្ទេន** “សាលកាននសោភិនី”ត្វេវំវិធេន សទ្ទសន្តានេន វិសេសភូតេន **វាច្ចត្តា** បកាសិយត្តា តស្សាឥតិ គម្យតេ។ **យថេ**តិ និទស្សនេ។

១៩១. “**សរូបេ**”ច្ចាទិ។ **សរូបសទ្ទវាច្ចត្តា** តុល្យសុតិយា អច្ឆិន្នសម្ពន្ធវចនមាលាយ វុច្ចមានត្តា **សា** ឧបមា សន្តានោបមា នាម ហោតិ, សិលេសត្ថេ សតិបិ កតសមាសេហិ បទសន្តានេហិ វុច្ចមានត្តា សន្តានោបមា នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ “**យថេ**”តិ ឧទាហរតិ។ **អយំ ឧយ្យានមាលា** ឯសា ឧយ្យានបន្តិ **សាលកាននសោភិនី** អលកសង្ខាតកេសសន្និវេសសហិតេន មុខេន សោភមានា **ពាលាវ** អង្គនា ឥវ **សាលកាននសោភិនី** សាលវនេហិ សោភមានា ហោតិ។ ឧបមានោបមេយ្យានំ សមានំ រូបំ យេសន្តិ ច, សរូបា ច តេ សទ្ទា ចេតិ ច, តេហិ វាច្ចា ឧបមាតិ ច, តស្សា ភាវោតិ ច, សន្តានេន យុត្តា ឧបមាតិ ច, ឧយ្យានានំ មាលាតិ ច, សហ អលកេន វត្តមានន្តិ ច, តញ្ច តំ អាននញ្ចាតិ ច, តេន សោភតិ សីលេនាតិ ច, សាលានំ កាននន្តិ ច, តេន សោភតិ សីលេនាតិ ច វាក្យំ។

១៩២ ខយី ចន្ទោ ពហុរជំ, បទុមំ តេហិ តេ មុខំ;
សមានម្បិ សមុក្កំសី-ត្យ’យំ និន្ទោបមា មតា។

១៩២. “**ខយី**”ឥច្ចាទិ។ ចន្ទោ **ខយី** ខយោ អច្ចយោ យស្សេតិ, បទុមំ **ពហុរជំ** ពហូនិ រជានិ បរាគាវយវា យស្មិន្តិ, **តេហិ** ឯវំភូតេហិ ចន្ទបទុមេហិ កន្តិអាទិនា **សមានម្បិ** សទិសម្បិ សន្តំ តវ មុខំ **សមុក្កំសិ** បរមុក្កំសវន្តំ, **ខយ**សទ្ទស្ស ច រជស្ស ច ទោសេបិ វត្តនតោ, សទ្ទច្ឆលេន ខយស្ស ទោសរូបស្ស ពហុរជត្តស្ស ច តត្ថាភាវតោតិ។ **ឥតិ** ឯវរូបា អយំ និន្ទោបមា មតា និន្ទិតេន ចន្ទាទិនា ខយស្សោបមិតត្តា។

១៩២. “**ខយិ**”ច្ចាទិ។ **ចន្ទោ ខយី** បាដិបទតោ បដ្ឋាយ ទិនេ ទិនេ ឯកមេកាយ កលាយ សូរិយស្ស អាសន្នហេតុ ខីយនសភាវយុត្តោ ហោតិ, **បទុមំ ពហុរជំ** ពហុរេណុសមន្នាគតំ ហោតិ, **តេហិ** ចន្ទបទុមេហិ **សមានម្បិ** កន្តិសុគន្ធាទីហិ សទិសម្បិ **តេ មុខំ** តវាននំ **សមុក្កំសិ ខយរជ**សទ្ទេហិ ទោសស្សាបិ វាច្ចត្តា សទ្ទច្ឆលេហិ គម្យមានស្ស តាទិសស្ស ទោសស្ស មុខេ អវិជ្ជមានត្តា អធិកុក្កំសគុណវន្តំ ហោតិ, **ឥតិ** ឦទិសី **អយំ** ឧបមា និន្ទោបមា និន្ទិតា**នំ** ចន្ទបទុមានំ មុខស្ស ឧបមិតាតិ និន្ទោបមា នាម ហោតិ, មុខវិសេសនេន **ឥវ**សទ្ទបរិយាយេន **សមាន**សទ្ទេន មុខគតសធម្មោ ជោតិតោ ហោតិ, ឧបមាសង្ខតចន្ទបទុមគតសធម្មោបិ ទ្វីសុ តុល្យធម្មោបិ សាមត្ថិយា គម្យតេ, **អបិ**សទ្ទោ ចេត្ថ វត្តព្ពន្តរសមុច្ចយេ, សមុក្កំសោតិ វត្តព្ពន្តរោ។

១៩៣ អសមត្ថោ មុខេនិ’ន្ទុ, ជិន តេ បដិគជ្ជិតុំ;
ជឡោ កលង្កី’តិ អយំ, បដិសេធោបមា សិយា។

១៨៣. “**អសមត្ថោ**”ឥច្ចាទិ។ ជិន តេ មុខេន **ជន្ទោ** សីតោ អកុសលោ ច កលង្កោ មិគលញ្ឆនលក្ខណោ ទោសោ អស្ស អត្ថីតិ **កលង្កី**។ សទ្ទច្ឆលេន ទោសកថនំ។ តាទិសោ **ឥន្ទុ** ចន្ទោ **បដិគជ្ជិតុំ** វិវទិតុំ អសមត្ថោ, មុខន្តុ វិសទំ អលង្កតញ្ចេតិ កថមនេនាយំ សទិសោតិ និសេធទ្វារេន សធម្មតាវ គម្មតេ, អយំ បដិសេធោបមា សិយា។

១៨៣. “**អសមត្ថោ**”ច្ចាទិ។ ហេ **ជិន តេ** តុយ្ហំ មុខេន **បដិគជ្ជិតុំ** វិវទិតុំ **ជន្ទោ** សីតលោ អវិសទោ **កលង្កី** សសលក្ខណោ វា សទោសោ វា **ឥន្ទុ** ចន្ទោ អសមត្ថោ ហោតីតិ, **អយំ** ឯទិសី ឧបមា បដិសេធោបមា នាម។ កលង្កោ អស្ស អត្ថីតិ វាក្យំ។ ឯត្ថ វិសទេន កលង្ករហិតេន មុខេន សីតលោ អវិសទោ សទោសោ ចន្ទោ សមានោ ភវិតុមសមត្ថោតិ ឯវំ បដិសេធទ្វយេន ឥន្ទុមុខសង្ខាតានំ ឧបមានោបមេយ្យានំ តុល្យ ធម្មសម្ពន្ធស្ស បកាសិតត្តា សតិបិ និន្ទោបមាភាវេ បដិសេធោបមា នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ “បដិគជ្ជិតុ”ន្តិ ឥទំ ចន្ទស្ស វិសេសនត្តា ចន្ទគតសធម្មំ ជោតេតិ។

១៨៤. ភិច្ចំ ចន្ទារវិន្ទានំ, អតិក្កម្ម មុខំ តវ;
អត្តនាវ សមំ ជាត-មិត្យ’សាធារណោបមា។

១៨៤. “**កច្ច**”មិច្ចាទិ។ ចន្ទស្ស អរវិន្ទស្ស ច **កច្ចំ** បទវី អតិក្កម្ម អវត្ថុវិយ តេស’មវកំសតោ [អវត្ថុយតេសមណំសតោ (ក.)], តវ មុខំ អត្តនោ សរូបេនេវ សមំ ជាតមិតិ ឯវរូបា អសាធារណតាភិធានេន សទិសត្ថបតីតិយា អសាធារណោបមេតិ និគទ្យតេ។

១៨៤. “**កច្ច**”មិច្ចាទិ។ ហេ មុនិ តវ មុខំ **ចន្ទារវិន្ទានំ** លោកបូជិតានំ សសិអម្ពុជានំ **កច្ចំ** បទវឹ អវត្ថុំ វា អតិក្កម្ម អត្តនោ អតុល្យត្តេន អត្តនា ឯវ សមានត្តវត្ថុនោ អភាវា សមំ ជាតំ, **ឥតិ** ឦទិសា ឧបមា **អសាធារណោបមា** អតុល្យធម្មភាវស្ស បកាសនតោ អសាធារណោបមា នាម ហោតិ។ ឥហ ឧបមាភូតានំ ចន្ទារវិន្ទានំ មុខស្ស ហីនភាវបដិបាទនទ្វារេន ចន្ទារវិន្ទេហិ មុខំ តុល្យន្តិ បញ្ញាបនតោ ចន្ទារវិន្ទា អសាធារណោបមា នាម ហោតិ។ **សម**សទ្ទោ មុខគតស្ស សាធារណធម្មំ ជោតេតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យំ។

១៨៥. សព្ពម្ភោជប្បភាសារោ, រាសិភូតោវ កត្ថចិ;
តវា’ននំ វិភាតីតិ, ហោតា’ភូតោបមា អយំ។

១៨៥. “**សព្ព**”ឥច្ចាទិ។ **កត្ថចិ** ឯកដ្ឋានេ រាសិភូតោ សព្ពេសមម្ភោជានំ បភាសារោវ តវាននំ វិភាតីតិ ឯវំភូតា អយំ អភូតោបមា ហោតិ។

១៨៥. “**សព្ព**”មិច្ចាទិ។ **កត្ថចិ** ឋានេ រាសិភូតោ **សព្ពម្ភោជប្បភាសារោវ** សកលបទុមានំ ឧត្តមកន្តិបុញ្ជោ វិយ តវាននំ **វិភាតិ** វិសេសេន បភាតិ, **ឥតិ** ឦទិសី ឧបមា **អភូតោបមា** អវិជ្ជមានវត្ថុនោ ឧបមិតត្តា អភូតោបមា នាម ហោតិ។ អរាសិ រាសិភូតោតិ វិគ្គហោ។ ឯត្ថ យោជនាវិភូតោ តាទិសបភាសារាភាវតោ អវិជ្ជមានត្តេន បរិកប្បិតោ។

១៨៦. បតីយតេ’ត្ថគម្មា តុ, សទ្ទសាមត្ថិយា ក្វចិ;
សមាសប្បច្ចយេវាទិ-សទ្ទយោគំ វិនា អបិ។

១៨៦. អត្ថគម្មោបមំ ទស្សេតិ “**បតីយតេ**”ឥច្ចាទិ។ **អត្ថគម្មា** តុ’បមា **ក្វចិ** កិស្មិញ្ចិ ឋានេ សមាសាទិ សទ្ទានំ យោគំ វិនា អបិ សទ្ទានំ បយោគវិសេសាទិកាឡេន អញ្ញថានុបបត្តិលក្ខណេន សាមត្ថិយេន បតីយតេ។

១៨៦. តិវិធំ សទ្ទគម្មោបមំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អត្ថគម្មោបមំ ទស្សេតិ “**បតីយតេ**”ត្យាទិនា។ **អត្ថគម្មា តុ** អត្ថគម្មោបមា បន **ក្វចិ** ឋានេ សមាសបច្ចយេវាទិសទ្ទយោគំ **វិនាបិ** តេសំ សទ្ទានំ សម្ពន្ធំ ហិត្វាបិ **សទ្ទសាមត្ថិយា** សម្ពន្ធេ បយុត្តាវសេសសទ្ទានំ អត្ថសត្តិយា បតីយតេ។ សទ្ទានំ សាមត្ថិយន្តិ វិគ្គហោ។

១៨៧. ភិង្គានេ’មានិ ចក្ខូនិ, នា’ម្ពុជំ មុខ’មេវិ’ទំ;
សុព្យត្តសទិសត្តេន, សា សរូបោបមា មតា។

១៨៧. ឧទាហរតិ “**ភិង្គេ**”ច្ចាទិនា។ ន ភិង្គា ឯតេ, កិញ្ចរហិ ចក្ខូនិមានិ, នម្ពុជមេតំ, កិន្តុ មុខមេវិទន្តិ ឯវរូបា សា សរូបោបមា មតា ភិង្គាទីនមវិបរីតសរូបស្ស ទីបនតោ។ តេនាហ “**សុព្យត្តេ**”ត្យាទិ។ **សុព្យត្តេន** ភិង្គចក្ខូនំ អម្ពុជមុខានញ្ច បរិផុដេន **សទិសត្តេន** ចញ្ចលត្តកន្តាទិលក្ខណេន តេនេវាភេទសង្កាបុព្ពមេវ

វិវេចិតំ អញ្ញត្រ ចក្ខាទីសុ យំ ភិង្គាទិញ្ញាណមុប្បន្នំ, តស្ស បច្ចក្ខានតោ ឧបមាជោតកានមិវាទីនមភាវេបិ ភិង្គលោចនាទីនំ សទិសត្តំ បតីយតេ សាមត្ថិយតោ។ ឯវមុបរិបិ យថាយោគំ។

១៩៧. ឥទានិ ឧទាហរណមាហរតិ "**ភិង្គានិ**"ច្ចាទិនា។ ឥមានិ **ភិង្គានិ** ភមរា ន ភវន្តិ, កិញ្ចរហិ ចក្ខូនិ។ អម្ពុជំ ន ឥទំ បទុមំ ន ហោតិ, កិន្តុ មុខមេវាតិ។ ឦទិសី សា ឧបមា **សុព្យត្តសទិសត្តេន** សុបាកដេន ភិង្គលោចនានំ អម្ពុជមុខានញ្ច តុល្យភាវេន សរូបោបមា នាម ហោតិ។ ឯត្ថ សមាសបច្ចយតវាទិសទ្ទបយោគាភាវេបិ "ភិង្គានេមានិ ចក្ខូនិ"ច្ចាទិនា ចក្ខុមុខេសុ ភិង្គអម្ពុជន្តិ វិបរីតបវត្តពុទ្ធី បដិសេធេត្វា ចក្ខុមុខវិធានតោ ចញ្ចលត្តកន្តិមត្តាទីសុ សុព្យត្តំ តុល្យត្តំ វិនា ចក្ខុមុខេសុ ភិង្គម្ពុជពុទ្ធី កីទិសមុប្បជ្ជតីតិ អញ្ញថានុបបត្តិលក្ខណសាមត្ថិយា ឧបមានភូតានំ ភិង្គម្ពុជានំ ឧបមេយ្យភូតានំ ចក្ខុមុខានញ្ច សទិសត្តំ ញាយតិ។ សុដ្ឋុ ព្យត្តំ បាកដន្តិ ច, តញ្ច តំ សទិសត្តញ្ចាតិ ច, សមានំ រូបំ សភាវោ យស្សា ឧបមាយាតិ ច, សា ច សា ឧបមា ចាតិ ច វាក្យំ។

១៩៨ **មយេវ មុខសោភា'ស្សេ-ត្យល'មិន្ទុ វិកត្ថនា;**
យតោ'ម្ពុជេបិសា'ត្ថីតិ, បរិកប្បោបមា អយំ។

១៩៨. "**មយេវិ**"ច្ចាទិ។ **ឥន្ទុ** ចន្ទ, **អស្ស** មុនិនោ **មុខសោភា** វទនជុតិ **មយេវ**, នាញ្ញត្រាតិ ឯវរូបា **វិកត្ថនា** អត្តបសំសនេន **អល**មិតិ បដិសេធោ។ កិមិតិ? **យតោ** យស្មា ការណា សា មុខសោភា អម្ពុជេបិ ន កេវលមិន្ទុម្ហិ **អត្ថិ,** នោ នត្ថីតិ អសតោបិ តថា វិកត្ថនស្ស បរិកប្បនតោ វទនមិន្ទុនោបមីយតីតិ ឯវរូបា អយំ បរិកប្បោបមា។

១៩៨. "**មយេ**"ច្ចាទិ។ ហេ ឥន្ទុ **អស្ស** ឥមស្ស លោកសាមិនោ **មុខសោភា** វទនកន្តិ ឯកកេ មយិ ឯវ, ឦទិសី វិកត្ថនា អត្តសិលាឃេន **អលំ** និប្បយោជនំ។ កស្មាតិ ចេ? យតោ **សា** មុខសោភា អម្ពុជេបិ អត្ថិ, តស្មាតិ។ **ឥតិ** ឦទិសា អយំ ឧបមា បរិកប្បោបមា នាម ហោតិ។ **យតោ**តិ អនិយមនិទ្ទិដ្ឋការណំ បន អម្ពុជេបិ សា អត្ថីតិ ទស្សិយមានំ បទមេបិ តស្ស អត្ថិត្តមេវ។ បរិកប្បនាយ វុត្តា ឧបមាតិ វិគ្គហោ។ ឥធ ចន្ទស្ស អវិជ្ជមានវិកត្ថនស្ស វិជ្ជមានត្តេន បរិកប្បនតោ សធម្មជោតកសទ្ទន្តរេ អសតិបិ ឧបមានភូតឥន្ទុនោ ច ឧបមេយ្យភូតមុខស្ស ច សទិសត្តំ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ សទិសត្តំ វិនា វត្តុនោ តាទិសកប្បនា កថំ ហោតីតិ ឥមាយ អត្ថសត្តិយា គម្យតេ។

១៩៩ **ភី វា'ម្ពុជ'ន្តោភន្តាលិ,**
ភី លោលនយនំ មុខំ;
មម ទោលាយតេ ចិត្ត-
មិច្ច'យំ សំសយោបមា។

១៩៩. "**ភី វា**"ឥច្ចាទិ។ អន្តោ ភន្តា អលី ភមរា យស្មិំ, តមីទិសមម្ពុជំ ភី វា។ លោលានិ ចបលានិ នយនានិ យស្មិំ, តាទិសំ វា។ ជិន តវេទំ មុខំ កិន្តិ មម ចិត្តំ **ទោលាយតេ** ទោលេវាចរតិ។ ឯវំ បក្ខទ្វយបរិគ្គហេន សំសយតីតិ អត្ថោ។ **ឥច្ចយ**មីទិសី សំសយវសេន អម្ពុជមុខានមោបមាវគមា សំសយោបមា។

១៩៩. "**ភី វា'ម្ពុជេ**"ច្ចាទិ។ **អន្តោភន្តាលិ** អព្ភន្តរេ ភមមានភមរវន្តំ អម្ពុជំ ភី វា, តុយ្ហំ **លោលនយនំ** ចញ្ចលនេត្តំ មុខំ ភី វាតិ មម ចិត្តំ **ទោលាយតេ** ឧភយសម្ភមជននតោ ទោលា វិយ ហោតិ។ **ឥតិ អយំ** ឯវរូបា ឧបមា **សំសយោបមា** ទ្វិន្នំ សទិសត្តស្ស សំសយេន បកាសិតត្តា សំសយោបមា នាម ហោតិ។ អន្តោ ភន្តា អលី យស្មិន្តិ ច, លោលានិ នយនានិ យស្មិន្តិ ច, ទោលា វិយ អាចរតីតិ ច, សំសយេន វុត្តា ឧបមាតិ ច វិគ្គហោ។ ឥហាបិ សធម្មបកាសកេ សទ្ទន្តរេ អសតិបិ យថាវុត្តវិសេសនទ្វយេន វិសិដ្ឋានំ ទ្វិន្នំ អម្ពុជមុខានំ សំសយនិមិត្តេ តុល្យត្តេ អសតិ កថំ សំសយោ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥមិនា សាមត្ថិយេនេវ តុល្យធម្មសម្ពន្ធោ គម្យតេ។

២០០ **កិញ្ចិ វត្ថុំ បទស្សេត្វា,**
សធម្មស្សា'ភិធានតោ;
សាម្យប្បតីតិសព្ភាវា,
បតិវត្ថូបមា យថា។

២០០. "**កិញ្ចិ**"ឥច្ចាទិ។ **កិញ្ចិ វត្ថុ**មិច្ឆិតំ សម្ពុទ្ធាទិកំ ឧបទស្សេត្វា **សធម្មស្ស** តេន វត្ថុនា កេនចិ អាការេន សទិសស្ស អញ្ញស្ស វត្ថុនោ អភិធានតោ **សាម្យស្ស** តេសំ ទ្វិន្នំ សទិសត្តស្ស **បតីតិយា** អវសាយស្ស **សព្ភាវា**

វិជ្ជមានត្តេន បតិវត្ថូបមា វុច្ចតេ។ បតិវត្ថុនា តថាវិធេនាធិគតស្ស វត្ថុនោ តុល្យតា បដិបាទិតា។ **យថេ**ត្យុទាហរតិ។

២០០. “**កិញ្ចិ**”ច្ចាទិ។ **កិញ្ចិ វត្ថុ**មិច្ចិតំ ជិនាទិកិញ្ចិបទត្ថំ **ឧបទស្សេត្វា** បឋមំ និទស្សេត្វា **សធម្មស្ស** បដិបាទនីយអត្ថេន សហ កិញ្ចិ អាការេន សទិសភាវស្ស កស្សចិ វត្ថុនោ **អភិធានតោ** កថនតោ **សាម្យប្បតីតិសព្ភាវា** សទិសតាសម្ពន្ធិនោ បរិជាននស្ស វិជ្ជមានត្តា **បតិវត្ថូបមា** វត្ថុនោ ឧបដ្ឋិតស្ស ជិនាទិបទត្ថស្ស តុល្យត្ថបកាសនតោ នាមេន បតិវត្ថូបមា នាម។ សមានោ ធម្មោ យស្ស វា បារិជាតាទិនោ ឥតិ ច, សមានានំ តុល្យានំ ឧបមានោបមេយ្យានំ ភាវោតិ ច, សាម្យស្ស បតីតិ ច, សាម្យប្បតីតិយា សព្ភាវោតិ ច, បតិវត្ថុនា វុត្តា ឧបមាតិ ច វាក្យំ។ **យថា**តិ ឧទាហរតិ។

២០១. **ជនេសុ ជាយមានេសុ,**
នេ’កោបិ ជិនសាទិសោ;
ទុតិយោ ននុ នត្ថេវ,
បារិជាតស្ស បាទបោ។

២០១. “**ជនេសុ**”ច្ចាទិ។ ជាយមានេសុ ជនេសុ មជ្ឈេ ឯកោបិ ជនោ គុណវា **ជិនសាទិសោ** សម្មាសម្ពុទ្ធសមានោ ន វិជ្ជតីត្យេកំ តាវ វត្ថុ ឧបទស្សិតំ, **ទុតិយោ** ឥច្ចាទិ បតិវត្ថូបមទស្សនំ, **ននូ**ត្យនុមតិយំ, **បារិជាតស្ស** ទិព្ពរុក្ខវិសេសស្ស **ទុតិយោ** សមានោ បាទបោ នត្ថេវ។ បារិជាតោយេវ រុក្ខជាតីសុ ឧត្តមោ, តថា ជិនោ ជនេសូតិ។

២០១. “**ជនេសុ**”ច្ចាទិ។ ជាយមានេសុ ជនេសុ ឯកោបិ **ជិនសាទិសោ** សម្ពុទ្ធសទិសោ នត្ថិ, **បារិជាតស្ស** រុក្ខស្ស **ទុតិយោ** តេន សមោ ទុតិយោ **បាទបោ** រុក្ខោ នត្ថិ ឯវ ននុ, **ននូ**តិ អនុញ្ញាយំ។ តេន សព្ពញ្ញុនោ អញ្ញេន អតុល្យភាវំ អនុជានាតិ។ ឥហ បារិជាតរុក្ខស្ស អញ្ញេហិ រុក្ខេហិ ឧត្តមត្តញ្ច ពុទ្ធស្ស អញ្ញេសុ សត្តេសុ ឧត្តមត្តញ្ចាតិ ឥទំ ទ្វយំ ឧបមានោបមេយ្យភូតានំ ទ្វិន្នំ វត្ថូនំ សាម្យំ នាម, ឯតំ សាម្យំ វុត្តត្ថស្ស សមត្ថនវសេន បតិវត្ថុភូតបារិជាតស្ស រុក្ខេហិ អសមានត្តកថនេនេវ ជោតិតំ ហោតិ។

២០២. **វាក្យត្ថេនេវ វាក្យត្ថោ,**
យទិ កោច្យុ’បមីយតេ;
ឥវយុត្តវិយុត្តត្តា,
សា វាក្យត្ថោបមា ទ្វិធា។

២០២. វាក្យត្ថវិសយោបមំ ទស្សេតិ “**វាក្យត្ថេនេវិ**”ច្ចាទិនា។ **វាក្យត្ថោ** ក្រិយាការកសម្ពន្ធវិសេសោ, តេនេវ, ន បទត្ថមត្តេន **វាក្យត្ថោ** វុត្តលក្ខណោ **កោចិ** វត្ថុមិច្ឆិតោ កោចិ យទិ **ឧបមីយតេ** សទិសោ កថ្យតេ, សា វាក្យត្ថោបមា ទ្វិធា ភិជ្ជតេ។ កថំ? យុត្តា ច វិយុត្តា ច **យុត្តវិយុត្តា, ឥវេន** អត្ថនិទ្ទេសោយំ យុត្តវិយុត្តា ឧបមា, តស្សា ភាវា ការណា ទ្វិធាតិ អធិកតំ។

២០២. ឥទានិ វាក្យត្ថវិសយោបមំ ទស្សេតិ “**វាក្យត្ថេ**”ច្ចាទិនា។ **វាក្យត្ថេនេវ** ក្រិយាការកសម្ពន្ធវិសេសសង្ខតសមុទាយភូតេន វាក្យត្ថេន **កោចិ** វត្ថុមិច្ឆិតោ យោ កោចិ **វាក្យត្ថោ** វុត្តលក្ខណោ យទិ **ឧបមីយតេ** សទិសភាវេន កថីយតេ, **សា** ឧបមា **វាក្យត្ថោបមា** នាម ហោតិ។ **ឥវយុត្តវិយុត្តត្តា ឥវ**យុត្តវិយុត្តវសេន **ទ្វិធា** ទ្វិប្បការា។ ឯត្ថ “ឥវា”តិ **ឥវា**ទីនមត្ថស្ស គហិតត្តា **ឥវ**សទ្ទោបិ តប្បរិយាយសទ្ទាបិ គយ្ហន្តេ។

ឥវយុត្ត

២០៣. **ជិនោ សំក្លេសតត្តានំ,**
អាវិភូតោ ជនាន’យំ;
ឃម្មសន្តាបតត្តានំ,
ឃម្មកាលេ’ម្ពុទោ វិយ។

២០៣. ឧទាហរតិ “**ជិនោ**”ឥច្ចាទិ។ សំក្លេសេហិ ទសវិធេហិ **តត្តានំ** សន្តាបំ អនុប្បត្តានំ ជនានំ អយំ **ជិនោ** សម្មាសម្ពុទ្ធោ **អាវិភូតោ** កតកិច្ចត្តា សម្មាសម្ពោធាធិគមេន លោកេ បាតុភូតោ។ ឯកំ តាវ វាក្យមុបមេយ្យភូតំ។ កិមិវេត្យាហ “**ឃម្មេ**”ច្ចាទិ។ ឃម្មសន្តាបេន តត្តានំ ជនានំ **ឃម្មកាលេ** គិម្ហានសមយេ **អម្ពុទោ**

មេឃោ វិយាតិ ទុតិយវាក្យមុបមានភូតមិត្យយមិវយុត្តា វាក្យត្ថោបមា។ ឯត្ថ បុព្ពុត្តរវាក្យត្ថានំ វិសេស្ស វិសេសនភាវោ ឯកវាក្យត្ថត្តាវ វេទិតព្ពោ។ ឯវមុបរិបិ។

២០៣. ឧទាហរតិ "**ជិនោ**"ច្ចាទិនា។ **អយំ ជិនោ** ឯសោ ជិតបញ្ចមារោ សត្ថា **សំក្លេសតត្តានំ** អនេកប្បការកិលេសសន្តាបតត្តានំ ជនានំ **អាវិភូតោ** កតកិច្ចោ ហុត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាធិគមេន លោកេ ឧបដ្ឋិតោ។ កេន សន្តត្តស្ស កស្សចិ កិមិវេតិ ចេ? ឃម្មសន្តាបតត្តានំ ជនានំ **ឃម្មកាលេ** គិម្ហសមយេ **អម្ពុទោវិយ** មេឃោ ឥវ។ ឥហ ឧត្តរវាក្យត្ថោ ភេទកត្តា វិសេសនំ ហោតិ, បុព្ពវាក្យត្ថោ បន ភេទ្យត្តា វិសេស្សោ ហោតិ។ ឯវំ វាក្យភេទេ សតិបិ វាក្យត្ថោ ឯកោវេតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯវមុត្តរត្រាបិ។ ឧត្តរវាក្យេ ឥវសទ្ទោ តស្មីយេវ គុណគុណីបទត្ថានំ សទិសត្តំ ទីបេតិ, បុព្ពវាក្យេ គុណគុណីនំ សទិសត្តំ បន ឧត្តរវាក្យត្ថស្ស បុព្ពវាក្យេន សមានត្តំ វិនា អញ្ញថានុបបត្តិយា ញាយតិ។ សំក្លេសេហិ តត្តាតិ ច, ឃម្មោ ឯវ សន្តាបោតិ ច, តេន តត្តាតិ ច, ឃម្មោ ឯវ កាលោតិ ច វាក្យំ។

ឥវវិយុត្ត

២០៤. ***មុខិន្ទានន'មាភាតិ, វិលាសេកមនោហរំ;***
ឧទ្ធំ សមុគ្គតស្សាបិ, កឹ តេ ចន្ទ វិជម្ភនា។

២០៤. ទុតិយមាហ "**មុខិន្ទុ**"ឥច្ចាទិនា។ វិលាសេន **ឯក**មតុល្យំ មនោហរំ ទុតិយស្ស តាទិសស្សាភាវតោ មុខិន្ទានន្ទំ **អាភាតិ** អតិសយេន សោភតេតិ ឯកំ តាវ វាក្យមុបមេយ្យភូតំ។ ភោ **ចន្ទ ឧទ្ធំ** គគនតលំ **សមុគ្គតស្សាបិ** អព្ភុដ្ឋិតស្សាបិ **តេ** តវ **វិជម្ភនា** សាហំការបរិព្ភមនេន **កឹ បយោជនំ** ន កឹបិ, តំសទិសសោភាសម្បត្តិយាភាវតោ។ អសទិសត្តំ មុខិន្ទានន្ទស្ស តស្ស តតោបិ ឧទ្ធមុគ្គច្ឆតោ វិលាសមត្តមេវ [បិយាសមត្តមេវ (ក.)] ផលសម្ភវតោតិ ទុតិយវាក្យមុបមានភូតំ។ តថា ហេត្ថ សព្ពថា សទិសតាបតីតិយា ករិយមានានមុត្តមនវិជម្ភនានំ បដិក្ខេបេន កថញ្ចិបិ មុខចន្ទានំ សាជម្មបតីតិ ឧបមាវគមោតិ អយមិវវិយុត្តវាក្យត្ថោបមា។

២០៤. ឥទានិ ឥវវិយុត្តវាក្យត្ថោបមំយេវ ឧទាហរតិ "**មុខិន្ទាននិ**"ច្ចាទិនា។ **វិលាសេកមនោហរំ** លីលាយ អតុល្យំ តតោយេវ មនោហរំ **មុខិន្ទានន្ទំ** សព្ពញ្ញុនោ វទនំ **អាភាតិ** អតិទិព្ពតិ, តស្មា ហេ **ចន្ទ ឧទ្ធំ** ឧច្ចំ នភំ សមុគ្គតស្សាបិ **តេ** តុយ្ហំ **វិជម្ភនា** អហំការេន បរិព្ភមនេន កឹ បយោជនំ។ ឥហ បុព្ពវាក្យត្ថស្ស ឧត្តរវាក្យត្ថោ ឥវវិយុត្តោបមា នាម ហោតិ។ តថា ហិ "សព្ពថា មុខេន សទិសោ ភវាមី"តិ មានំ ករោន្តស្ស ចន្ទស្ស គគនតលារោហោបិ វិជម្ភនព្ភោតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បដិក្ខេបេន មុខចន្ទានំ វិលាសេកមនោហរត្តំ កន្តិមត្តសង្ខាតសទិសត្តំ ឥវាទិនមភាវេបិ វិញ្ញាយតីតិ កត្វា ឧត្តរវាក្យត្ថោ បុព្ពវាក្យត្ថស្ស ឧបមា ច វិសេសនញ្ច ហោតិ។ វិលាសេន ឯកមតុល្យន្តិ ច, តញ្ច តំ មនោហរញ្ចាតិ ច វិគ្គហោ។ **អបិ**សទ្ទោ សម្ភាវនត្ថោ។

២០៥. ***សមុព្ពេជេតិ ធីមន្តំ, ភិន្នលិង្គាទិកំ តុ យំ;***
ឧបមាទូសនាយា'ល-មេតំ កត្ថចិ តំ យថា។

២០៥. ទោសបរិច្ឆេទេ ទុដ្ឋាលង្កតីតិមុបមាលង្ការទូសនំ ទស្សេតុមាហ "**សមុព្ពេជេតិ**"ច្ចាទិ។ យំ ភិន្នលិង្គាទិកំ តុ, **អាទិ**សទ្ទេន ភិន្នវចនហីនតាអធិកតាទីនំ បរិគ្គហោ។ **តុ**សទ្ទោ អត្ថជោតកោ, តថាបីតិ អត្ថោ។ **ធីមន្តំ** មេធាវឹ **សមុព្ពេជេតិ** ន បីណេតិ, **ឯតំ** ភិន្នលិង្គទិកំ **កត្ថចិ** ន សព្ពត្ថ **ឧបមាទូសនាយ** វិរោធត្តំ **អលំ** សមត្ថំ។ "**តំ យថេ**"តិ ឧទាហរតិ។

២០៥. ទោសបរិច្ឆេទេ ទោសានមនុទ្ទេសាវសានេ និទ្ទិដ្ឋាយ ទុដ្ឋាលង្កតិយា ទស្សេតព្ពឧទាហរណេ –

"ទុដ្ឋាលង្ករណំ តេតំ, យត្ថាលង្ការទូសនំ;
តស្សាលង្ការនិទ្ទេសេ, រូបមាវិភវិស្សតី"តិ។

កតបដិញ្ញានុសារេន ឥទានិ ទស្សេតុមាហ "**សមុព្ពេជេតិ**"ច្ចាទិ។ **យំ ភិន្នលិង្គាទិកំ តុ** វត្ថុមានំ យំ ភិន្នលិង្គវចនាទិកំ បន **ធីមន្តំ** បញ្ញវន្តំ កវឹ **សមុព្ពេជេតិ** "ឯវំ នាម វត្តព្ពំ សិយា"តិ ឧព្ពេគំ ជនេតិ, **ឯតំ** ភិន្នលិង្គាទិកំ **ឧបមាទូសនាយ** យថាវុត្តឧបមាវិនាសនត្ថំ **កត្ថចិ** "ឥត្ថីវាយំ ជនោ យាតិ"ឥច្ចាទិវត្តព្ពវិសយតោ អញ្ញត្ថ **អលំ** សមត្ថំ។ "**តំ យថា**"តិ ឧទាហរតិ។ ភិន្នំ វិសទិសញ្ច តំ លិង្គញ្ចេតិ ច, តំ អាទិ យស្ស វិសទិសវចនាទិនោតិ ច, ឧបមាយ ទូសនមិតិ ច វាក្យំ។

២០៦. **ហំសីវា'យំ សសី ភិន្ន-**
លិង្គា'កាសំ សរានិវ;
វិជាតិវចនា ហីនា,
សា'វ ភត្តោ ភដោ'ធិបេ។

២០៦. **"ហំសីវាយ"**ន្តិ អយំ **សសី** ចន្ទោ **ហំសីវ** ហំសីសទិសោ។ **ភិន្នលិង្គា** ភិន្នលិង្គោបមា។ "អាកាសំ សរានិវា"តិ **វិជាតិវចនា** វិសទិសវចនោបមា។ "ភដោ **អធិបេ** សាមិនិ សាវ ភត្តោ"តិ **ហីនា** ហីនោបមា កុក្កុរស្ស ហីនេន ជាត្យាទិនា អធិកស្ស ឧបមិតត្តា។

២០៦. **"ហំសិ"**ច្චាទិ។ អយំ **សសី** ចន្ទោ **ហំសី ឥវ** ហំសិធេនូវ ហោតិ។ ឥច្ចាទិកោបមា **ភិន្នលិង្គា** ឧបមេយ្យតោ ភិន្នលិង្គត្តា ភិន្នលិង្គោបមា នាម ហោតិ។ **អាកាសំ** នភំ សរានិវាតិ អយំ **វិជាតិវចនា** ឧបមេយ្យេន វិសទិសវចនត្តា វិជាតិវចនោបមា នាម ហោតិ។ **អធិបេ** សាមិនិ **ភដោ** សេវកោ **សាវ** សុនខោ ឥវ ភត្តោតិ អយំ **ហីនា** ជាតិហីនេន សុនខេន ឧត្តមស្ស បុរិសស្ស ឧបមិតត្តា ហីនោបមា នាម ហោតិ។ ភិន្នំ លិង្គមេតិស្សាតិ ច, វិវិធា ជាតិ សភាវោ អស្សេតិ ច, វិជាតិ វចនំ អស្សា ឧបមាយាតិ ច វិគ្គហោ។

២០៧. **ខជ្ជោតោ ភានុមាលីវ,**
វិភាតីត្យធិកោបមា;
អផុដ្ឋត្ថា ពលម្ភោធិ,
សាគរោ វិយ សំខុភិ។

២០៧. **"ខជ្ជោតោ"**ឥច្ចាទិ។ ខជ្ជោតោ **ភានុមាលីវ** សូរិយោ វិយ វិភាតីត្យ**ធិកោបមា** អធិកេន ហីនស្ស ឧបមិតត្តា។ **ពលម្ភោធិ** សេនាសាគរោ សាគរោ វិយ សំខុភីតិ អផុដ្ឋត្ថោបមា "ពលម្ភោធី"តិ រូបកេន សេនាយ មហន្តត្តាវគមតោ បុន "សាគរោ វិយា"តិ ឧបមាយ កស្សចិ វិសេសត្ថស្ស អសំផុដ្ឋត្តា។

២០៧. **"ខជ្ជោតោ"**ច្ចាទិ។ "ខជ្ជោតោ ភានុមាលីវ វិភាតី"តិ អយំ **អធិកោបមា** អធិកាយ ឧបមាយ ឧបមិតត្តា អធិកោបមា នាម ហោតិ។ **"ពលម្ភោធិ** សេនាសមុទ្ទោ សាគរោ វិយ សំខុភី"តិ អយំ **អផុដ្ឋត្ថា** សេនាយ មហត្តំ "ពលម្ភោធី"តិ តិរោភូតឧបមាយេវ អវគតំ, តស្មា បុន "សាគរោ វិយា"តិ ឧបមាយ ផុសិតព្ពត្ថស្សាភាវា អផុដ្ឋត្ថោបមា នាម ហោតិ។ អផុដ្ឋោ អត្ថោ ឯតិស្សាតិ ច, ពលំ ឯវ អម្ភោធីតិ ច វាក្យំ។

២០៨. **ចន្ទេ កលង្កោ ភិង្គោវេ-**
ត្យ'បមាបេក្ខិនី អយំ;
ខណ្ឌិតា កេរវាការោ,
សកលង្កោ និសាករោ។

២០៨. **"ចន្ទេ"**ឥច្ចាទិ។ កលង្កោ ភិង្គោ វិយាត្យយមុបមា "ចន្ទេ កុសុមគច្ឆសទិសេ" ឥត្យុប មន្តរមបេក្ខតេតិ យតោ ចន្ទេ ភិង្គោ ន សម្ភវតិ, បុប្ផគច្ឆេ តុ សម្ភវតីតិ អយមុបមា ឧបមាបេក្ខិនី។ **សកលង្កោ** សសលក្ខណោ **និសាករោ** ចន្ទោ **កេរវាការោ** កុមុទសន្និភោតិ ខណ្ឌិតោបមា កេរវស្ស អន្តោកណ្ហត្តំ បដិបាទេតុំ "សភិង្គកេរវាការោ"តិ វត្តព្ពត្តា។

២០៨. **"ចន្ទេ"**ច្ចាទិ។ "ចន្ទេ កលង្កោ ភិង្គោ ឥវា"តិ អយំ **ឧបមាបេក្ខិនី** ចន្ទស្សឧបមាភូត បុប្ផគច្ឆកាទិអបេក្ខនតោ ឧបមាបេក្ខិនី នាម ហោតិ។ ចន្ទេ ភិង្គបវត្តិយា អភាវតោ តស្ស វិសយភូត បុប្ផគច្ឆកាទិ ចន្ទស្ស ឧបមត្តេន គហេត្វា អវុត្តត្តា ទុដ្ឋាតិ អធិប្បាយោ។ **សកលង្កោ** កលង្កសហិតោ **និសាករោ** ចន្ទោ **កេរវាការោ** កុមុទសទិសោតិ អយំ **ខណ្ឌិតា** ចន្ទគតំ កណ្ហត្តំ បកាសេតុំ "សភិង្គកេរវាការោ"តិ វត្តព្ពេ ភិង្គោបមាភាវស្ស ខណ្ឌិតត្តា ខណ្ឌិតោបមា នាម ហោតិ។ ឧបមំ អបេក្ខតីតិ ច, ខណ្ឌំ ឥតា គតាតិ ច, ខណ្ឌេន ឥតា យុត្តា វាតិ ច, កេរវស្សាការោ អស្សេតិ ច, សហ កលង្កេន វត្តតីតិ ច វាក្យំ។

២០៩. **ឥច្ចេវមាទិរូបេសុ, ភវន្តិ វិគតាទរា;**
ករោន្តិ ចា'ទរំ ធីរា, បយោគេ ក្វចិទេវ តុ។

២០៩. វុត្តំ និគមេតិ **"ឥច្ចេវ"**មាទិនា។ **រូបេសុ** បយោគេសុ។ វិគតោ អបគតោ អាទរោ សម្ភាវនា យេសំ តថា ភវន្តិ។ កឹ ភិន្នលិង្គាទិកំ និយមេនានាទរណីយមេវ, អនិយមេនេតិ [និយមេនេតិ (ក.)] ចេ គយ្ហូបគម្បិ

អត្ថីតិ អាហ “ករោន្តិ”ច្ចាទី។ ក្វចិទេវ តុ បយោគេ **ធីរា** ករយោ អាទរំ ករោន្តិ ចាតិ។ **ច**សទ្ទោ វត្តព្ពន្តរត្ថំ សមុច្ចិនោតិ។

២០៩. **“ឥច្ចេ”**ច្ចាទិ។ **ឥតិ** អនន្តរំ និទ្ទិដ្ឋេសុ **ឯវមាទិរូបេសុ** បយោគេសុ ធីរា វិគតាទរា ភវន្តិ។ ឥមេយេវ ធីរា ក្វចិទេវ តុ បយោគេ ភិន្នលិង្គាទិកេ អាទរំ ករោន្តិ ច។ ឥតិ ឯវំ អយំ បការោ អាទិ យេសមិតិ ច, តានិ ច តានិ រូបានិ ចេតិ ច, វិគតោ អាទរោ យេសមិតិ ច វិគ្គហោ។ **ច**សទ្ទោ វាក្យន្តរសមុច្ចយេ។ តស្មា វិគតាទរត្តេន អញ្ញមាទរករណំ វុច្ចមានកថាសន្តតី អាកឌ្ឍតិ។

២១០
ឥត្ថីវា’យំ ជនោ យាតិ,
វទត្យេសា បុមា វិយ;
បិយោ បាណា ឥវា’យំ មេ,
វិជ្ជា ធនមិវ’ច្ចិតា។

២១០. ឧទាហរតិ **“ឥត្ថិ”**ច្ចាទិ។ អយំ ជនោ ឥត្ថីវ យាតិ ក្រិយានុវត្តិតោ។ **ឯសា** ឥត្ថី **បុមាវ** បុរិសោ វិយ វទតិ តាទិសស្ស បាគព្ភិយយោគតោ។ ឯត្ថ លិង្គនានត្តមុបមានោបមេយ្យានំ។ **អយ**មិច្ចិតោ កោចិ មេ បាណា ឥវ **បិយោ** ឥដ្ឋោ, **វិជ្ជា** ព្យាករណាទយោ ធនមិវ **អច្ចិតា** រាសិកតាតិ វចនភេទោ។

២១០. ឥទានិ ភិន្នលិង្គានំ គហេតព្ពវិសយំ ទស្សេតិ **“ឥត្ថីវា’យ”**មិច្ចាទិនា។ អយំ ជនោ **ឥត្ថីវ** អវិសទគមនេន មហិលា វិយ យាតិ។ **ឯសា** ឥត្ថី **បុមា វិយ** តាទិសបាគព្ភិយយុត្តត្តា បុរិសោ វិយ វទតីតិ។ ឥហ ទ្វិន្នំ ឧបមានោបមេយ្យានំ លិង្គភេទេ សតិបិ ករយោ អាទរំ ករោន្តិ។ **អយំ** បុរិសោ **មេ** មម **បាណា ឥវ** [បាណា ឥវ ជីវោ ឥវ (ក.)] អាយរោវ បិយោ។ **អច្ចិតា** សញ្ចិតា **វិជ្ជា** ព្យាករណនិឃណ្ឌុអាទយោ ធនមិវ ហោន្តីតិ។ ឯត្ថ ឧបមានោបមេយ្យានំ វចនតោ វិសេសត្តេ សតិបិ ឥដ្ឋមេវ។

២១១
ភវំ វិយ មហីបាល, ទេវរាជា វិរាជតេ;
អល’មំសុមតោ កច្ឆំ, តេជសា រោហិតុំ អយំ។

២១១. ហីនាធិកមុត្តមុទាហរណមាហ **“ភវំ វិយិ”**ច្ចាទិ។ **មហីបាលេ**ត្យាមន្តនំ, ទេវរាជា ភវំ វិយ វិរាជតេ។ ឥតិ ហីនេនាបិ ហោតិ។ ឯវំវិធេ សមុចិតេ វិសយេ លិង្គវចនភេទាទិកំ នោបមំ ទូសេតីតិ [ទស្សេតីតិ (ក.)]។

២១១. **“ភវ”**មិច្ចាទិ។ **មហីបាល** ភោ រាជ, **ទេវរាជា** សក្កោ ទេវរាជា ភវំ វិយ វិរាជតេតិ។ ឯត្ថ សក្កមុបាទាយ “ភវំ វិយា”តិ ហីនត្តេបិ ឥដ្ឋមេវ។ **អយំ** រាជា **អំសុមតោ** សូរិយស្ស **កច្ឆំ** បទវិំ តេជសា **អារោហិតុំ** បត្តុំ **អលំ** សមត្ថោតិ។ ឯត្ថ តេជសា អធិកោបិ សូរិយោ ឧបមាភូតោ ឥដ្ឋោវ, “កច្ឆំ អារោហិតុ”ន្តិ **ឥវ**សទ្ទបរិយាយោ។ ឦទិសំ ភិន្នលិង្គាទិកោបមាទិកំ ឧបមាទូសនំ ន ករោតិ។

២១២
ឧបមានោបមេយ្យានំ, អភេទស្ស និរូបនា;
ឧបមេវ [ឧបមាវ (សី. ក.)] **តិរោភូត-ភេទា រូបកមុច្ចតេ។**

២១២. រូបកំ និរូបយតិ **“ឧបមានេ”**ច្ចាទិនា។ ឧបមានោបមេយ្យានំ យថាវុត្តានំ **អភេទស្ស** នានត្តាភាវស្ស **និរូបនា** អារោបនេន ឧបមានោបមេយ្យានមភេទំ រូបយតិ ទស្សេតីតិ **រូបក**មុច្ចតេ។ ឧបមានស្ស ឧបមានោបមេយ្យានមភេទារោបនេន **តិរោភូតោ** អបាកដោ **ភេទោ** នានត្តំ យស្សាតិ តាទិសី **ឧបមេវ** យថាវុត្តលក្ខណា **រូបក**មុច្ចតេ “រូបក”ន្តិ។ “បទម្ពុជ”ន្តិ ឯត្ថ បទមេវ អម្ពុជសទិសត្តា អម្ពុជំ រុប្យតេ។ ឥត្យុបមេយ្យោបមានភូតានំ បទម្ពុជានមភេទារោបនេន ឧបមានោបមេយ្យគតសាធម្មសង្ខាតាយបិ ឧបមាយ ភេទោ វិជ្ជមានោបិ តិរោហិតោ។ ន តុ អាវិភូតោ [អព្ភុតោ (ក.)] “បទំ អម្ពុជមិវេ”តិ។ សា ចោបមា តថាវិធា ឧបមានោបមេយ្យានមភេទមាយាតិ នាមាតិ រូបកមុច្ចតេតិ អធិប្បាយោ។

២១២. ឥទានិ ឧទ្ទិដ្ឋក្កមេន រូបកាលង្ការំ ទស្សេតិ **“ឧបមានោ”**ច្ចាទិនា។ **ឧបមានោបមេយ្យានំ** អនន្តរនិទ្ទិដ្ឋឧបមានោបមេយ្យានំ **អភេទស្ស** សភាវតោ ភេទេ សតិបិ វិភូតសទិសត្តំ និស្សាយ “សោ ឯសោ, ឯសោ សោ”តិ វត្តារេហិ បរិកប្បិតស្ស អភេទស្ស **និរូបនា** ឧបមានោបមេយ្យបទត្ថេសុ ពុទ្ធិយា អារោបនំ និស្សាយ **តិរោភូតភេទា** “បទំ អម្ពុជមិវា”តិ ឯវំ បាកដនានត្តំ វិនា “បទម្ពុជ”ន្តិ តិរោហិតភេទា **ឧបមេវ** បទត្ថានំ សាធម្មសង្ខាតា ឧបមា ឯវ **រូបកំ** ឥតិ វុច្ចតេ។ វិភូតសទិសត្តំ និស្សាយ ឧបមានោបមេយ្យវត្ថូនិ អភេទេន គយ្ហន្តិ។ តេសមភេទគ្គហណេនេវ តេ និស្សាយ បវត្តមានភិន្នសាធម្មសង្ខាតាយ ឧបមាយបិ ភេទោ តិរោហិតោ

ហោតិ។ ឯវំ តិរោភូតនានត្តវន្តសាធម្មសង្ខាតា ឧបមា ឯវ វត្ថូនមភេទំ ទីបេតីតិ រូបកំ នាម ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ តិរោភូតោ ភេទោ យស្សេតិ ច, អភេទំ រូបយតិ បកាសេតីតិ ច វាក្យំ។

២១៣. អសេសវត្ថុវិសយំ, ឯកទេសវិវត្តិ ច;
តំ ទ្វិធា បុន បច្ចេកំ, សមាសាទិវសា តិធា។

២១៣. តស្ស ភេទំ និទ្ទិសតិ "**អសេស**"ឥច្ចាទិនា។ អសេសវត្ថុ វិសយោ យស្ស តំ តថាវិធញ្ច, **ឯកទេសេ** អវយវេ វិវត្តតីតិ ឯកទេសវិវត្តិ ចេតិ តំ រូបកំ ទ្វិធា, បុន **បច្ចេកំ** វិសុំ វិសុំ **សមាសាទិវសា** ឧបមានោបមេយ្យានំ កតសមាសត្តា សមាសរូបក អសមាសរូបក សមាសាសមាសរូបកវសេន តិធា សិយា។

២១៣. "**អសេសិ**"ច្ចាទិ។ **តំ** រូបកំ អសេសវត្ថុវិសយំ ឯកទេសវិវត្តិ ចាតិ ទ្វិធា ហោតិ, បុន បច្ចេកំ តំ ទ្វយម្បិ **សមាសាទិវសា** សមាសរូបកំ អសមាសរូបកំ សមាសាសមាសរូបកញ្ចេតិ ឥមេសំ ភេទេន តិធា ហោតិ។ អសេសំ វត្ថុ វិសយោ អស្សេតិ ច, ឯកទេសេ វិវត្តតីតិ ច, ឯកំ ឯកំ បតីតិ ច, សមាសោ សមាសរូបកំ អាទិ យេសមិតិ ច, តេសំ វសោ ភេទោតិ ច, តីហិ បការេហីតិ ច វិគ្គហោ។

អសេសវត្ថុវិសយសមាស

២១៤. អង្គុលីទលសំសោភី, នខទីធិតិកេសរំ;
សិរសា ន បិឡន្ធន្តិ, កេ មុនិន្ទបទម្ពុជំ។

២១៤. ឧទាហរតិ "**អង្គុលិ**"ច្ចាទិ។ អង្គុលីហិយេវ ឧបមានភូតត្តា សិនិទ្ធតម្ពាហិ **ទលេហិ** បត្តេហិ **សំសោភី** អច្ចន្តំ វិរោចមានំ នខានំ **ទីធិតិយោ** កិរណា ឯវ កេសរានិ យត្ថ តាទិសំ មុនិន្ទស្ស បទមេវ អម្ពុជំ **សិរសា** មុទ្ធនា **កេ** នាម ជនា **ន បិឡន្ធន្តិ** បសាធនវសេន ន ធារេន្តីតិ។ ឥទមសេសវត្ថុវិសយំ សមាសរូបកំ អង្គិនោ បទស្ស អង្គានមង្គុល្យាទីនមសេសានំ រូបនតោ។ ឯវមុបរិបិ យថាយោគំ។

២១៤. ឥទានិ ឧទាហរតិ "**អង្គុលិ**"ច្ចាទិ។ **អង្គុលីទលសំសោភី** អង្គុលិសង្ខាតេហិ បត្តេហិ សំសោភី **នខទីធិតិកេសរំ** នខរំសិសង្ខាតកេសរំ មុនិន្ទបទម្ពុជំ សិរសា កេ ន បិឡន្ធន្តិ។ វិសេស្សភូតំ ចរណំ វិសេសនភូតា អង្គុលី នខទីធិតិ ចេតិ ឥមេសំ ឧបមាភូតេហិ អម្ពុជទលកេសរេហិ អភេទកប្បនាយ ឯកត្តំ គហេត្វា សមាសេនេវ និទ្ទិដ្ឋត្តា ឥទំ អសេសវត្ថុវិសយសមាសរូបកំ នាម។ អង្គុលិយោ ឯវ ទលានីតិ ច, តេហិ សំសោភីតិ ច, នខេសុ ទីធិតិយោតិ ច, តា ឯវ កេសរានិ អស្សេតិ ច វាក្យំ។

អសេសវត្ថុវិសយអសមាស

២១៥. រតនានិ គុណា ភូរី, ករុណា សីតលំ ជលំ;
គម្ភីរត្តមគាធត្តំ, បច្ចក្ខោ'យំ ជិនោ'ម្ពុធិ។

២១៥. "**រតនានិ**"ឥច្ចាទិ។ អយំ **ជិនោ** សម្មាសម្ពុទ្ធោ, **បច្ចក្ខោ** ន បរោក្ខោ អម្ហាកំ **អម្ពុធិ** សាគរោ។ កថំ? យេ តស្ស **ភូរី** ពហវោ **គុណា** មេត្តាទយោ, តេ **រតនានិ** អតុល្យទុល្លភទស្សនាទិសាធម្មេន។ យា តស្ស ករុណា, សា សីតលំ ជលំ សកលជនសន្តាបាបហត្តសាធម្មេន។ យំ តស្ស **គម្ភីរត្ត**មនុត្តានតា លាភាទីសុ, តំ **អគាធត្ត**មកលលម្ពសោ អម្ពុធិដ្ឋតាសាធម្មេនាតិ ឥទមសេសវត្ថុវិសយំ អសមាសរូបកំ។

២១៥. "**រតនានិ**"ច្ចាទិ។ អយំ ជិនោ អម្ហាកំ បច្ចក្ខោ **អម្ពុធិ** សាគរោ, តថា ហិ តស្ស **ភូរី គុណា** សីល សមាធិអាទយោ **រតនានិ** ចិត្តីកតាទិសាធម្មតោ រតនានេវ, **ករុណា** អនញ្ញសាធារណករុណា **សីតលំ ជលំ** សន្តាបវិនោទនសាធម្មេន សីតលជលមេវ ហោតិ, **គម្ភីរត្តំ** លាភាលាភាទីសុ ឯកាការតា **អគាធត្តំ** គម្ភីរតា ឯវ ហោតិ។ ឥទំ អសេសវត្ថុវិសយអសមាសរូបកំ។ "ភូរី"តិ អព្យយំ។

អសេសវត្ថុវិសយមិស្សក

២១៦. ចន្ទិកា មន្ទហាសា តេ, មុនិន្ទ វទនិន្ទុនោ;
បពោធយត្យ'យំ សាធុ-មនោកុមុទកាននំ។

២១៦. “**ចន្ទិកា**”ឥច្ចាទិ។ “**មុនិន្ទ**”ឥច្ចាមន្តនំ, តេ វទនមេវ ឥន្ទុ **វទនិន្ទុនោ** ឥតិ សមាសរូបកំ, អយំ មន្ទហាសា **ចន្ទិកា** ចន្ទកន្តិយោ, អសមាសរូបកំ។ សាធូនំ មនានិយេវ **កុមុទានិ** កេរវានិ, សមាសរូបកំ។ តេសំ **កាននំ វនំ, បពោធយតិ** វិកាសយតីតិ ឥទំ សមាសាសមាសរូបកំ។

២១៦. “**ចន្ទិ**”ច្ចាទិ។ ហេ **មុនិន្ទតេ** តុយ្ហំ **វទនិន្ទុនោ** មុខចន្ទស្ស **មន្ទហាសា** មន្ទមិហិតភូតា **ចន្ទិកា** ចន្ទកន្តិយោ, “អយ”ន្តិ ជាតេ្យកវចនេន មន្ទហាសចន្ទិកា និទ្ទិដ្ឋា។ អថ វា **អយំ** វទនិន្ទុ។ **សាធុមនោកុមុទកាននំ** សប្បុរិសានំ ចិត្តសង្ខាតកេរវកាននំ **បពោធយតិ** វិកាសយតិ។ “ចន្ទិកា មន្ទហាសា”តិ អសមាសរូបកំ។ “វទនិន្ទុនោ”តិ ច “មនោកុមុទកានន”ន្តិ ច សមាសរូបកំ។ តស្មា ឥទំ អសេសវត្ថុវិសយសមាសាសមាសរូបកំ។ មន្ទា ច តេ ហាសា ចាតិ ច, វទនមេវ ឥន្ទូតិ ច, សាធូនំ មនានីតិ ច, តានិយេវ កុមុទានីតិ ច, តេសំ កាននមិតិ ច វិគ្គហោ។

២១៧. **អសេសវត្ថុវិសយេ, បភេទោ រូបកេ អយំ;**
ឯកទេសវិវត្តិម្ហិ, ភេទោ ទានិ បវុច្ចតិ។

២១៧. និគមយតិ “**អសេសិ**”ច្ចាទិនា។ ទុតិយស្ស បភេទំ វត្តុំ បដិជានាតិ “**ឯកិ**”ច្ចាទិនា។

២១៧. “**អសេសេ**”ច្ចាទិ។ អសេសវត្ថុវិសយេ រូបកេ **អយំ** “អង្គុលីទលសំសោភី”ឥច្ចាទិកំ ឧទាហរណត្តយំ បភេទោ ហោតិ។ ឥទានិ ឯកទេសវិវត្តិម្ហិ រូបកេ **ភេទោ** វិសេសោ បវុច្ចតិ។

ឯកទេសវិវត្តិសមាស

២១៨. **វិលាសហាសកុសុមំ, រុចិរាធរបល្លវំ;**
សុខំ កេ វា ន វិន្ទន្តិ, បស្សន្តា មុនិនោ មុខំ។

២១៨. “**វិលាស**”ឥច្ចាទិ។ វិលាសេន យុត្តោ ហាសោយេវ កុសុមំ យស្ស។ **រុចិរោ** មនុញ្ញោ អធរោយេវ បល្លវោ យស្ស។ តាទិសំ មុនិនោ មុខំ បស្សន្តា **កេ** នាម ជនា សុខំ ន វិន្ទន្តិ សព្ពេបីតិ។ ឥទំ អង្គានិ ហាសាទីនិ រូបយិត្វា មុខមង្គិ ន រូបិតន្តិ ឯកទេសវិវត្តិសមាសរូបកំ។ ឯវំ ឧបរិបិ យថាយោគំ។

២១៨. “**វិលាសិ**”ច្ចាទិ។ **វិលាសហាសកុសុមំ** លីលាយុត្តហាសសង្ខាតបុប្ផំ **រុចិរាធរបល្លវំ** មនុញ្ញអធរសង្ខាតកិសលយំ មុនិនោ មុខំ បស្សន្តា **កេ វា** កេ នាម ជនា **សុខំ ន វិន្ទន្តិ** បីតិសុខំ នានុភោន្តិ, អនុភវន្តេវ។ វិសេសនភូតានំ ហាសអធរានំ ឧបមាភូតកុសុមបល្លវេហិ អភេទំ ទស្សេត្វា វិសេស្យភូតស្ស មុខស្ស អញ្ញតរឧបមាវត្ថុនា អភេទេន អវុត្តត្តា អភេទារោបនំ ឯកទេសេយេវ វិវត្តីតិ ឥទំ ឯកទេសវិវត្តិសមាសរូបកំ។ វិលាសេន យុត្តោ ហាសោតិ ច, សោយេវ កុសុមំ អស្សេតិ ច, រុចិរោ ច សោ អធរោ ចេតិ ច, សោយេវ បល្លវោ អស្សេតិ ច វាក្យំ។

ឯកទេសវិវត្តិអសមាស

២១៩. **បាទទ្វន្ទំ មុនិន្ទស្ស, ទទាតុ វិជយំ តវ;**
នខរំសី បរំ កន្តា, យស្ស បាបជយទ្ធជា។

២១៩. “**បាទ**”ឥច្ចាទិ។ **មុនិន្ទស្ស** វិជយិនោ បាទទ្វន្ទំ តវ **វិជយំ** បដិបក្ខបរាភវំ ទទាតុ។ កីទិសំ? យស្ស **បរ**មច្ចន្តំ **កន្តា** មនុញ្ញា នខរំសី **បាបានំ** លោភាទីនំ ជយេ ឧស្សិតា **ធជា** កេតវោតិ។ ឥទមេកទេសវិវត្តិអសមាសរូបកំ។

២១៩. “**បាទេ**”ច្ចាទិ។ **យស្ស** សម្ពុទ្ធស្ស **បរំ** អតិសយេន **កន្តា** មនុញ្ញា **នខរំសី** ចរណនខកន្តិយោ **បាបជយទ្ធជា** បាបវិជយេ ឧស្សាបិតធជាយេវ ហោន្តិ, តស្ស មុនិន្ទស្ស **បាទទ្វន្ទំ** ចរណយុគឡំ **តវ** តុយ្ហំ **វិជយំ** បដិបក្ខបរាភវំ ទទាតូតិ។ នខរំសីនំ ឧបមាភូតធជេហិ អភេទមារោបេត្វា “បាទទ្វន្ទ”មិតិ អនិរូបិតត្តា ឯកទេសវិវត្តិអសមាសរូបកំ នាម។ បាបានំ ជយោតិ ច, តស្មិំ ធជាតិ ច វិគ្គហោ។

ឯកទេសវិវត្តិមិស្សក

២២០. **សុនិម្មលកបោលស្ស, មុនិន្ទវទនិន្ទុនោ;**

សាធុប្បពុទ្ធហទយំ, ជាតំ កេរវកាននំ។

២២០. “**សុនិម្មល**”ឥច្ចាទិ។ សុនិម្មលោ កបោលោ យស្ស, តស្ស មុនិន្ទវទនិន្ទុនោ សាធូនំ **បពុទ្ធំ** ធម្មាវពោធវសេន វិកសិតំ **ហទយំ** ចិត្តំ កេរវកាននំ ជាតន្តិ ឯកទេសវិវត្តិសមាសាសមាសរូបកំ។

២២០. “**សុនិម្មលិ**”ច្ចាទិ។ សុនិម្មលកបោលស្ស មុនិន្ទវទនិន្ទុនោ **សាធុប្បពុទ្ធហទយំ** សជ្ជនានំ ចតុសច្ចាវពោធេន បសន្នមានសំ **កេរវកាននំ** កុមុទវនំ ជាតន្តិ។ វទនហទយានំ ឧបមាភូតេហិ ឥន្ទុកេរវេហិ អភេទារោបនំ កត្វា កបោលស្ស មណ្ឌលាទីហិ ឧបមាវិសេសេហិ អនិរូបិតត្តា ឯកទេសវិវត្តិសមាសាសមាសរូបកំ។ ឯត្ថ សមាសោ នាម វទនិន្ទុនមេវ។ អសមាសោ នាម ហទយកេរវានមេវាតិ។ តថា ហិ រូបកវិសយេ សមាសាសមាសត្តំ ឧបមានោបមេយ្យបទានំ ទ្វិន្នមេវាតិ។ សុដ្ឋុ និម្មលោតិ ច, សោ កបោលោ អស្សាតិ ច, មុនិន្ទវទនមេវ ឥន្ទូតិ ច, បពុទ្ធញ្ច តំ ហទយញ្ចាតិ ច, សាធូនំ បពុទ្ធហទយមិតិ ច, កេរវានំ កាននមិតិ ច វាក្យំ។

២២១. **រូបកានិ ពហូន្យេវ, យុត្តាយុត្តាទិភេទតោ;**
វិសុំ ន តានិ វុត្តានិ, ឯត្ថេ’វ’ន្តោគធានិ’តិ។

២២១. ឯត្តកោយេវ កឹ រូបកភេទោតិ អាហ
“**រូបកានិ**”ច្ចាទិ; សុពោធំ; តត្ថ –

“សិតបុប្ផុជ្ជលំ លោល-នេត្តភិង្គំ តវាននំ;
កស្ស នាម មនោ ធីរ, នាកឌ្ឍតិ មនោហរ”ន្តិ។

យុត្តរូបកំ យុត្តត្តា បុប្ផភិង្គានំ, តទនុសារេន អយុត្តរូបកាទិបិ វិញ្ញេយ្យន្តិ។

២២១. រូបកានិ បុនបិ សន្តីតិ ទស្សេតុមាហ “**រូបកានិ**”ច្ចាទិ។ រូបកានិ **យុត្តាយុត្តាទិភេទតោ** យុត្តរូបកអយុត្តរូបកាទិភេទេន ពហូនិ ឯវ ហោន្តិ, **តានិ** រូបកានិ **ឯត្ថេវ** រូបកេ អន្តោគធានិ។ **ឥតិ** តស្មា ការណា តានិ វិសុំ ន វុត្តានិ។ អន្តោ មជ្ឈេ គធានិ បវត្តានីតិ វិគ្គហោ។

“សិតបុប្ផុជ្ជលំ លោល-នេត្តភិង្គំ តវាននំ;
កស្ស នាម មនោ ធីរ, នាកឌ្ឍតិ មនោហរ”ន្តិ។

ឯត្ថ បុប្ផភិង្គានំ អញ្ញមញ្ញយុត្តត្តា យុត្តរូបកំ នាម។

ហេ ធីរ **សិតបុប្ផុជ្ជលំ** មន្ទហសិតសង្ខាតេហិ កុសុមេហិ វិជោតន្តំ លោលនេត្តភិង្គំ មនោហរំ តវាននំ កស្ស នាម មនោ នាកឌ្ឍតីតិ។ ឥមស្ស បដិបក្ខតោ អយុត្តរូបកំ វេទិតព្ពំ។

២២២. **ចន្ទិមា’កាសបទុម-មិច្ចេតំ ខណ្ឌរូបកំ;**
ទុដ្ឋ’មម្ភោរុហវនំ, នេត្តានិ’ច្ចាទិ សុន្ទរំ។

២២២. រូបកស្ស វិរោធាវិរោធោ ឧបមាយមិវោ’ហិតុំ សក្កាតិ ឧបលក្ខេតិ “**ចន្ទិមា**”ឥច្ចាទិនា។ ឯត្ថ អាកាសស្ស តឡាកេ រូបិតេ ចន្ទស្ស បទុមត្តំ រូបកំ យុត្តន្តិ ឯតំ ខណ្ឌរូបកំ ទុដ្ឋំ, “អម្ភោរុហវនំ នេត្តានិ”ច្ចាទិ តុ វចនភេទេបិ សុន្ទរំ។

២២២. រូបកេ ទោសាទោសំ ឧបមាយំ វិយ បរិកប្បេត្វា គហេតព្ពន្តិ ឧបទិសន្តោ អាហ “**ចន្ទិមិ**”ច្ចាទិ។ “**ចន្ទិមា** ចន្ទោ អាកាសបទុម”ន្តិ ឯតំ **ខណ្ឌរូបកំ** អាកាសស្ស តឡាកត្តេន អនិរូបិតត្តា ខណ្ឌរូបកំ នាម។ **ទុដ្ឋំ** ខណ្ឌិតោបមា វិយ ទោសទុដ្ឋំ នាម។ “**អម្ភោរុហវនំ** នីលុប្បលវនំ នេត្តានី”តិអាទិកំ ឧបមានោបមេយ្យានំ វចននានត្តេបិ សុន្ទរមេវ។

២២៣. **បរិយន្តោ វិកប្បានំ, រូបកស្សោ’បមាយ ច;**
នត្ថិ យំ តេន វិញ្ញេយ្យំ, អវុត្ត’មនុមានតោ។

២២៣. កិមេត្ថកា ឯវោបមារូបកភេទា? នេតិ បរិទីបេន្តោ អវុត្តំ អតិទិសតិ **"បរិយន្តោ"**តច្ចាទិនា។ រូបកស្ស ឧបមាយ ច **វិកប្បានំ** បភេទានំ **បរិយន្តោ** អវសានំ នត្ថិ **យំ** យស្មា ការណា, **តេន** ការណេន **អវុត្តំ** ឥហានុបាតំ វិកប្បជាតំ សព្ពវិកប្បព្យាបកសាមញ្ញលក្ខណានុគតរូបកវិកប្បានុសារេន វិញ្ញេយ្យំ។ កស្មា? **អនុមានតោ** យថាវុត្តវិកប្បសង្ខាតលិង្គតោ អវុត្តសេសរូបការគមសង្ខាតេន អនុមានញាណេនាតិ អត្ថោ។

២២៣. ឥទានិ ឥមេសមេវ ឧបមារូបកានំ អវុត្តានន្តភេទោ វុត្តានុសារេនេវ ញាតព្ពោតិ ទស្សេតុមាហ **"បរិយន្តោ"**តច្ចាទិ។ **រូបកស្ស ច** រូបកាលង្ការស្ស ច **ឧបមាយ ច** ឧបមាលង្ការស្ស ច **វិកប្បានំ** វិវិធាការេន កប្បិតបក្ខានំ **បរិយន្តោ** កោដិ **យំ** យស្មា នត្ថិ, **តេន** ការណេន **អវុត្តំ** ឥមស្មិំ សុពោធាលង្ការេ អវុត្តបក្ខំ សម្ពហំ **អនុមានតោ** អនុមានញាណេន វិញ្ញេយ្យន្តិ។ ឧបមារូបកានំ សកលមវុត្តបក្ខំ ព្យាបេត្វា ឋិតំ សាមញ្ញលក្ខណំ អនតិក្កមិត្វា វុត្តេហិ តេហិ តេហិ បក្ខសង្ខាតេហិ លិង្គេហិ សិទ្ធានុមានញាណេន សាមញ្ញលក្ខណេ អន្តោគធានមនុត្តរូបកសង្ខាតានុមេយ្យានំ អវពោធោ សក្កាតិ អធិប្បាយោ។ រូបកស្ស បន ឧបមន្តោគធត្តា ឧបមាយ និទ្ទិដ្ឋទោសាទោសំ ទ្វិន្នមបិ ឧត្តានុត្តបក្ខស្ស សាធារណំ ហោតិ។

២២៤. បុនប្បុនមុច្ចារណំ, យ'មត្ថស្ស បទស្ស ច;
ឧភយេសញ្ច វិញ្ញេយ្យា, សា'យ'មាវុត្តិ នាមតោ។

២២៤. អាវុត្តិមធិកិច្ចាហ **"បុន"**តច្ចាទិនា។ **អត្ថស្ស** អភិធេយ្យស្ស **បទស្ស** សទ្ទស្ស ច **ឧភយេសំ** អត្ថបទានញ្ច **បុនប្បុនំ** ភិយ្យោ ភិយ្យោ យំ ឧច្ចារណំ, **សាយំ** តិវិធា នាមតោ អាវុត្តិ វិញ្ញេយ្យា, ឧច្ចារណវសេន អា បុនប្បុនំ វត្តន**មាវុត្តី**តិ។

២២៤. ឥទានិ អាវុត្តិំ ទស្សេតិ **"បុនប្បុនេ"**ច្ចាទិនា។ **អត្ថស្ស** សទ្ទាភិហិតអត្ថស្ស ច បទស្ស ច **ឧភយេសំ** អត្ថបទានញ្ច យំ បុនប្បុនុច្ចារណំ, **សា អយំ** តិវិធា នាមតោ អាវុត្តិ ឥតិ វិញ្ញេយ្យា។ **បុនប្បុនេ**តិ ឯតទព្យយំ ក្រិយាពាហុល្លេ វត្តតេ។ ឧច្ចារណវសេន អា បុនប្បុនំ វត្តន**មាវុត្តិ**។

អត្ថាវុត្តិ

២២៥. មនោ ហរតិ សព្ពេសំ, អាទទាតិ ទិសា ទស;
គណ្ហាតិ និម្មលត្តញ្ច, យសោរាសិ ជិនស្ស'យំ។

២២៥. ឧទាហរតិ **"មនោ"**តច្ចាទិ។ ជិនស្ស អយំ យសោរាសិ **សព្ពេសំ** ជនានំ **មនោ** ចិត្តំ ហរតិ, ទស ទិសា អាទទាតិ សព្ពទា [សព្ពធា (ក.)] តំវិសយត្តា, **និម្មលត្តំ** និម្មលភាវំ គណ្ហាតិ, ឯត្ថ គហណលក្ខណស្ស [ទសគហណលក្ខណស្ស (ក.)] អត្ថស្ស អនេកេហិ បរិយាយវចនេហិ អាវត្តិតត្តា អយំ អត្ថាវុត្តិ។

២២៥. ឧទាហរតិ **"មនោ ហរតិ"**ច្ចាទិនា។ ជិនស្ស អយំ យសោរាសិ **សព្ពេសំ** សត្តានំ **មនោ** ចិត្តំ **ហរតិ** គណ្ហាតិ, ទស ទិសា **អាទទាតិ** អវិសយដ្ឋានាភាវតោ គណ្ហាតិ, **និម្មលត្តញ្ច** ភូតបរិសុទ្ធគុណេន និប្ផន្នត្តា គណ្ហាតិ។ ឯត្ថ "គណ្ហាតី"តិ ឯកស្សេវត្ថស្ស "ហរតិ, អាទទាតិ, គណ្ហាតី"តិ អញ្ញេហិ បរិយាយវចនេហិ អាវត្តិតត្តា អយមត្ថាវុត្តិ នាម។ និក្កតោ មលេហីតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច, យសសោ រាសិឥតិ ច វិគ្គហោ។

បទាវុត្តិ

២២៦. វិភាសេន្តិ ទិសា សព្ពា, មុនិនោ ទេហកន្តិយោ;
វិភា សេន្តិ ច សព្ពាបិ, ចន្ទាទីនំ ហតា វិយ។

២២៦. **"វិភាសេន្តិ"**ច្ចាទិ។ មុនិនោ ទេហកន្តិយោ សព្ពា ទិសា **វិភាសេន្តិ** វិសេសេន ទីបេន្តិ, យតោ ឯវំ តស្មា ការណា ចន្ទាទីនំ សព្ពាបិ **វិភា** សោភា **ហតា** បហតា វិយ **សេន្តិ** បវត្តន្តីតិ បទាវុត្តិ។

២២៦. **"វិភាសេន្តិ"**ច្ចាទិ។ មុនិនោ ទេហកន្តិយោ សព្ពា ទិសា **វិភាសេន្តិ** យស្មា វិសេសេន បកាសេន្តិ, តស្មា ចន្ទាទីនំ សព្ពាបិ **វិភា** កន្តិយោ **ហតា** បហតា វិយ **សេន្តិ** បវត្តន្តិ ច, "វិភាសេន្តី"តិ បទស្សេវ អាវត្តនតោ អយំ បទាវុត្តិ នាម។ ទេហេ កន្តិយោតិ វាក្យំ។

ឧភយាវុត្តិ

២២៧. ជិត្វា វិហរតិ ក្លេស-រិបុំ លោកេ ជិនោ អយំ;
វិហរត្យា’រិវគ្គោ’យំ, រាសីភូតោវ ទុជ្ជនេ។

២២៧. “**ជិត្វា**”តច្ចាទិ។ អយំ ជិនោ ក្លេសរិបុំ ជិត្វា លោកេ **វិហរតិ** បវត្តតិ, អយំ តេន ជិតោ **អរិវគ្គោ** សត្តុសមូហោ ទុជ្ជនេ រាសីភូតោ វិយ តតោ អលទ្ធប្បតិដ្ឋត្តា។ “វិហរតី”តិ អត្ថស្ស បទានញ្ច អាវុត្តិតោ ឧភយាវុត្តិ។

២២៧. “**ជិត្វា**”តច្ចាទិ។ អយំ ជិនោ ក្លេសរិបុំ ជិត្វា លោកេ វិហរតិ, អយំ **អរិវគ្គោ** ក្លេសរិបុសមូហោ ទុជ្ជនេ រាសីភូតោវ វិហរតីតិ។ វាសសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស ច “វិហរតី”តិ បទស្ស ច បុន [បុនប្បុនំ (?)] ឧច្ចារណតោ អយំ ឧភយាវុត្តិ នាម ហោតិ។ ក្លេសោ ឯវ រិបូតិ ច, អរីនំ វគ្គោតិ ច, អរាសិ រាសិ អភវីតិ ច, កុច្ឆិតោ ជនោតិ ច វាក្យំ។

២២៨. ឯកត្ថ វត្តមានម្បិ, សព្ពវាក្យោបការកំ;
ទីបកំ នាម តញ្ចាទិ-មជ្ឈន្តវិសយំ តិធា។

២២៨. ទីបកំ បរិទីបយមាហ “**ឯកត្ថេ**”ច្ចាទិ។ **ឯកត្ថ** វាក្យស្សាទោ មជ្ឈេ អន្តេ វា **វត្តមានម្បិ** ក្រិយាជាត្យាទិកំ **សព្ពស្ស** អភិមតស្ស កស្សចិ **វាក្យស្ស** ក្រិយាការកសម្ពន្ធាភិធាយិនោ បទសន្តានស្ស ឧបការកំ វាក្យត្ថាន្វយវសេន **ទីបកំ នាម**, ទីបោ វិយ ឯកទេសេ វត្តិតោបិ សកលបទត្ថវសេន សព្ពវាក្យំ ទីបយតិ បកាសេតីតិ។ **តញ្ច** ទីបកំ អាទិ ច មជ្ឈញ្ច អន្តញ្ច វិសយោ គោចរោ យស្ស តាទិសំ **តិធា** អាទិទីបកំ មជ្ឈទីបកំ អន្តទីបកន្តិ តិវិធំ ហោតីតិ អត្ថោ, តម្បិ ក្រិយាទីនំ វសេន បច្ចេកំ តិវិធំ ហោតិ។

២២៨. ឥទានិ ទីបកាលង្ការំ ទស្សេតិ “**ឯកត្ថេ**”ច្ចាទិនា។ **ឯកត្ថ** វាក្យស្ស អាទិមជ្ឈាវសានេស្វេកស្មឹ **វត្តមានម្បិ** ក្រិយាជាតិគុណត្ថយំ **សព្ពវាក្យោបការកំ** វត្តុមិច្ឆិតក្រិយាការកសម្ពន្ធប្បកាសកបទសន្តានសង្ខាតវាក្យស្ស វាក្យត្ថាវពោធវសេន បយោជនំ **ទីបកំ នាម** ឯកដ្ឋានេ ឋត្វា វិសយីភូតសព្ពដ្ឋានគតទព្ពបកាសកបទីបសមានត្តា ទីបកំ នាម ហោតិ។ **តញ្ច** ទីបកំ **អាទិមជ្ឈន្តវិសយំ** វាក្យស្ស អាទិវិសយំ មជ្ឈវិសយំ អន្តវិសយញ្ចេតិ តិធា ហោតិ។ ឯតេសុ ឯកេកមបិ ក្រិយាជាតិគុណភេទេន បុនបិ តិវិធំ ហោតីតិ វិញ្ញេយ្យំ។ ទីបេតីតិ ទីបោ, បទីបោ។ បដិភាគត្ថេ កប្បច្ចយេន ទីបោ វិយាតិ **ទីបកំ**។ វាក្យស្ស អាទិ ច មជ្ឈញ្ច អន្តញ្ចេតិ ច, តំ វិសយោ អស្សេតិ ច វាក្យំ។

អាទិទីបក

២២៩. អកាសិ ពុទ្ធោ វេនេយ្យ-ពន្ធូនមមិតោទយំ;
សព្ពបាបេហិ ច សមំ-នេកតិត្ថិយមទ្ទនំ។

២២៩. ឧទាហរតិ “**អកាសិ**”ច្ចាទិ។ ពុទ្ធោ **វេនេយ្យា** វិនេតព្ពាយេវ ពន្ធវោ តេសំ **អមិត**មបរិមិតំ **ឧទយ**មភិវុឌ្ឍឹ អកាសិ។ ន កេវលំ តមេវ, សព្ពបាបេហិ **សមំ** ឯកតោ អនេកានំ តិត្ថិយានំ មទ្ទនញ្ច អកាសីតិ។ ឥហ “អកាសី”តិ ក្រិយាបទេនាទិវត្តិនា សព្ពមេវ វាក្យំ ទីបយតីតិ ក្រិយាទិទីបកមេតំ។

២២៩. “**អកាសិ**”ច្ចាទិ។ ពុទ្ធោ វេនេយ្យពន្ធូនំ **អមិតោទយំ** បមាណរហិតាភិវុឌ្ឍឹ អកាសិ។ ន កេវលំ តមេវ, **សមំ** ឯកក្ខណេ សព្ពបាបេហិ សហានេកតិត្ថិយមទ្ទនញ្ច អកាសីតិ។ វាក្យាទិម្ហិ ក្រិយាយ ឋិតត្តា ឥទំ ក្រិយាទិទីបកំ នាម។ អមិតោ ច សោ ឧទយោ ចេតិ ច, អនេកា ច តេ តិត្ថិយា ចេតិ ច, តេសំ មទ្ទនមិតិ ច វិគ្គហោ។

មជ្ឈេទីបក

២៣០. ទស្សនំ មុនិនោ សាធុ-ជនានំ ជាយតេ’មតំ;
តទញ្ញេសំ តុ ជន្តូនំ, វិសំ និច្ចោបតាបនំ។

២៣០. “**ទស្សន**”មិច្ចាទិ។ មុនិនោ ទស្សនំ សាធុជនានំ **អមតំ** និព្ពានំ នាម ជាយតេ អមតស្ស សាធនតោ, **តេហិ** សាធុជនេហិ អញ្ញេសំ ជន្តូនំ និច្ចមុបតាបេតីតិ **និច្ចោបតាបនំ** វិសំ ជាយតេ, តស្មឹ មនោបទោសស្ស វិសសទិសត្តា និរយាទិទុក្ខាវហភាវតោតិ។ ក្រិយាមជ្ឈទីបកមេតំ។

២៣០. “**ទស្សន**”មិច្ចាទិ។ មុនិនោ ទស្សនំ សាធុជនានំ **អមតំ** អមតសង្ខាតនិព្ពានស្ស ឯកន្តការណត្តា ការិយោបចារេន អមតំ ភូតំ ជាយតេ, **តទញ្ញេសំ** តេហិ សាធុជនេហិ អញ្ញេសំ ជន្តូនំ តុ **និច្ចោបតាបនំ** សតតមុបតាបករណតោ **វិសំ ជាយតេ** វិសតុល្យបដិយការណត្តា ការិយោបចារេន វិសំ ភវតីតិ។ ឥទំ ក្រិយាយ មជ្ឈេ ឋិតត្តា ក្រិយាមជ្ឈទីបកំ។ សាធវោ ច តេ ជនា ចេតិ ច, តេហិ អញ្ញេតិ ច វាក្យំ។

អន្តទីបក

២៣១. **អច្ចន្តកន្តលាវណ្យ-ចន្ទាតបមនោហរោ;**
ជិនាននិន្ទុ ឥន្ទុ ច, កស្ស នា’នន្ទកោ ភវេ។

២៣១. “**អច្ចន្តេ**”ច្ចាទិ។ អច្ចន្តំ **កន្តំ** មនុញ្ញំ **លាវណ្យំ** បិយភាវោ, តមេវ, តមិវ វា**ចន្ទាតបោ** ចន្ទិកា, តេន មនោហរោ ជិនាននិន្ទុ **ឥន្ទុ** ចន្ទោ ច **កស្ស** ជនស្ស អានន្ទកោ ន ភវតីតិ។ ក្រិយាន្តទីបកំ។

២៣១. “**អច្ចន្តិ**”ច្ចាទិ។ **អច្ចន្តកន្តលាវណ្យចន្ទាតបមនោហរោ** អតិសយេន មនុញ្ញបិយភាវសង្ខាតវិលាស នាមកេន ចន្ទកិរណេន, នោ ចេ, អតិសយេន មនុញ្ញបិយតាសង្ខាតវិលាសសទិសេន ចន្ទកិរណេន មនោហរោ **ជិនាននិន្ទុ** សម្ពុទ្ធស្ស មុខចន្ទោ **ច ឥន្ទុ** ច បកតិចន្ទោ ច កស្ស អានន្ទកោ ន ភវេ។ ឥទំ ក្រិយាយ អន្តេ ឋិតត្តា ក្រិយាន្តទីបកំ នាម។ អន្តំ អតិក្កន្តន្តិ ច, តញ្ច តំ កន្តញ្ចេតិ ច, លវណស្ស ភាវោ លាវណ្យំ, មធុរភាវោ, តំ សទិសត្តា អច្ចន្តកន្តញ្ច តំ លាវណ្យញ្ចាតិ ច, ចន្ទស្ស អាតបោ កិរណោតិ ច, អច្ចន្តកន្តលាវណ្យមេវ ចន្ទាតបោតិ ច, ចន្ទបក្ខេ អច្ចន្តកន្តលាវណ្យមិវ ច សោ ចន្ទាតបោ ចាតិ ច, តេន មនោហរោតិ ច, ជិនានន មេវ ឥន្ទូតិ ច វាក្យំ។ ឥមិនា ក្រិយាទីបកត្តយេនេវ អវុត្តជាតិទីបកគុណទីបកានិបិ ញាតព្ពានិ។

មាលាទីបក

២៣២. **ហោតា’វិប្បដិសារាយ,**
សីលំ បាមោជ្ជហេតុ សោ;
តំ បីតិហេតុ, សា ចា’យំ,
បស្សទ្ធាទិបសិទ្ធិយា។

២៣២. អាទិទីបកាទីសុបិ តេសុ បយោគក្កមេន បការន្តរមត្ថីតិ វទតិ “**ហោតិ**”ច្ចាទិ។ **សីលំ** បញ្ច សីលាទិកំ, **អវិប្បដិសារាយ** បច្ឆានុតាបាភាវាយ ហោតិ, **សោ** អវិប្បដិសារោ **បាមោជ្ជស្ស** ឧប្បន្នមត្តាយ បីតិយា ហេតុ ហោតិ, **តំ** បាមោជ្ជំ **បីតិយា** ពលវភូតាយ ហេតុ ហោតិ, **សា ចាយំ** បីតិ **បស្សទ្ធាទីនំ** បស្សទ្ធិសុខាទីនំ **បសិទ្ធិយា** និប្ផត្តិយា ហោតីតិ យោជនីយំ។

២៣២. ឥទានិ នវសុ ទីបកេសុ បយោគវិសេសេន សាធេតព្ពេ អញ្ញប្បការេ ទស្សេតុំ “**ហោតិ**”ច្ចាទិនា។ **សីលំ** សុរក្ខិតំ បញ្ចង្គទសង្គាទិសីលំ អវិប្បដិសារាយ ហោតិ, **សោ** អវិប្បដិសារោ **បាមោជ្ជហេតុ** ហោតិ ឧប្បន្នមត្តាយ តរុណបីតិយា ការណំ ភវតិ, **តំ** បាមោជ្ជំ **បីតិហេតុ** ពលវបីតិការណំ ហោតិ, **សា អយញ្ច** បីតិ **បស្សទ្ធាទិបសិទ្ធិយា** កាយបស្សទ្ធិចិត្តបស្សទ្ធិអាទីនំ សិទ្ធិយា ហេតុ ហោតិ។ ន វិប្បដិសារោ អវិប្បដិសារោ, **ន** សទ្ទោ បសជ្ជបដិសេធេ វត្តតេ។ បមុទិតស្ស ភាវោតិ ច, តស្ស ហេតូតិ ច, បស្សទ្ធិ អាទិ យេសំ សុខាទីនន្តិ ច, តេសំ បសិទ្ធីតិ ច វិគ្គហោ។

២៣៣. **ឥច្ចា’ទិទីបកត្តេបិ, បុព្ពំ បុព្ពមបេក្ខិនី;**
វាក្យមាលា បវត្តាតិ, តំ មាលាទីបកំ មតំ។

២៣៣. កិមិទំ តវ បការន្តរមិច្ចាហ “**ឥច្ចាទិ**”ច្ចាទិ។ **ឥច្ចេវ**មិមំ យំ តំ មាលាទីបកំ មតំ។ ននុ ក្រិយាទិទីបកមេតមិច្ចាហ “**អាទិទីបកត្តេបី**”តិ។ យជ្ជប្យាទិទីបកមេតំ **បុព្ពំ បុព្ពំ** វាក្យំ “ហោតាវិប្បដិសារាយ សីល”ន្តិអាទិកំ អបេក្ខិនី អបេក្ខមានា **វាក្យានំ** យថាវុត្តានំ **មាលា** បរម្បរា បវត្តាតិ។ តំ យថាវុត្តំ មាលាទីបកំ មតំ, នាទិទីបកន្តិ។

២៣៣. “**ឥច្ចាទិ**”ច្ចាទិ។ **អាទិទីបកត្តេបិ** ក្រិយាទិទីបកភាវេ សតិបិ **វាក្យមាលា** អនេកវាក្យេន សម្ពជ្ឈមានា បរម្បរា **បុព្ពំ បុព្ពំ** “ហោតាវិប្បដិសារាយា”តិអាទិកំ វាក្យំ អបេក្ខិនី បវត្តា។ **ឥតិ** ឥទំ អនន្តរគតប្បការំ

ទីបកំ “មាលាទីបក”ន្តិ មតន្តិ។ អាទិម្ហិ ទីបកមិតិ ច, វិសយោបចារេន អាទិ ច តំ ទីបកញ្ចាតិ ច, មាលា ឯវ ទីបកមិតិ ច វាក្យំ។

២៣៤. អនេនេវ បការេន, សេសានមបិ ទីបកេ;
វិកប្បានំ វិធាតព្ពា-នុគតី សុទ្ធពុទ្ធិភិ។

២៣៤. អវុត្តេ ទីបកវិកប្បេ អតិទិសន្តោ និគមេតិ “**អនេនិ**”ច្ចាទិនា។ **អនេនេវ** អនន្តរា វុត្តេន **បការេន** វិធិនា **ទីបកេ** ទីបកវិសយេ [ទីបកវិសេសេ (ក.)] **សេសាន**មវុត្តានំ **វិកប្បានំ** ជាត្យាទិទីបកាទិភេទានំ **អនុគតិ** អវពោធោ **សុទ្ធពុទ្ធិភិ** បរិសុទ្ធមតីហិ កវីហិ **វិធាតព្ពា** កាតព្ពាតិ។

២៣៤. ឥទានិ អវុត្តទីបកានិបិ អតិទិសតិ “**អនេនេវិ**”ច្ចាទិនា។ **អនេនេវ បការេន** យថាវុត្តទីបកប្បការេន **ទីបកេ** ទីបកវិសយេ **សេសានំ អបិ** វិកប្បានំ អវុត្តជាតិទីបកគុណទីបកសង្ខាតានំ បក្ខានំ ជាត្យាទិទីបកគុណាទិទីបកាទីនំ ឆន្នំ មាលាទីបកានញ្ច **អនុគតិ** អវពោធោ **សុទ្ធពុទ្ធិភិ** កវីហិ **វិធាតព្ពា** វុត្តានុសារេនេវ កាតព្ពា។ វិសេសតោ អសង្កុរតោ កប្បីយន្តីតិ ច, សុទ្ធា ពុទ្ធិ យេសន្តិ ច វាក្យំ។

២៣៥. វិសេសវចនិច្ឆាយំ,
និសេធវចនំ តុ យំ;
អក្ខេបោ នាម សោ’យញ្ច,
តិធា កាលប្បភេទតោ។

២៣៥. អក្ខេបមុបក្ខិបតិ “**វិសេសិ**”ច្ចាទិនា។ **វិសេសស្ស** យស្ស កស្សចិ វចនិច្ឆាយំ យំ **និសេធស្ស** បដិសេធស្ស **វចនំ** វុត្តិ, **សោ** អក្ខេបោ នាម អក្ខិបនំ បដិសេធោតិ កត្វា។ **សោយ**មក្ខេបោ ច **កាលប្បភេទតោ** អតីតាទិតោ **តិធា** តិប្បការោ។

២៣៥. ឥទានិ អក្ខេបំ ទស្សេតិ “**វិសេសេ**”ច្ចាទិនា។ **វិសេសវចនិច្ឆាយំ តុ** យស្ស កស្សចិ បទត្ថវិសេសស្ស កថនិច្ឆាយ ឯវ យំ **និសេធវចនំ** បដិសេធវចនំ អត្ថិ, **សោ** បដិសេធោ **អក្ខេបោ** នាម អក្ខេបាលង្ការោ នាម។ **អយញ្ច** អក្ខេបោ **កាលប្បភេទតោ** អតីតាទិកាលវិសេសេន តិធា ហោតិ។ វិសេសស្ស កស្សចិ វចនន្តិ ច, តស្មិំ ឥច្ឆាតិ ច, និសេធស្ស បដិសេធស្ស វចនមិតិ ច, អក្ខិបនំ បដិក្ខិបនន្តិ ច, កាលស្ស ក្រិយាយ វា បភេទោតិ ច វាក្យំ។

២៣៦. ឯកាកី’នេកសេនំ តំ, មារំសវិជយីជិនោ;
កថំ ត’មថ វា តស្ស, បារមីពលមីទិសំ។

អតីតក្ខេបោ។

២៣៦. “**ឯកាកិ**”ច្ចាទិ។ សោ ជិនោ **ឯកាកី** ឯកោ សមានោ អនេកសេនំ តំ មារំ **វិជយិ** បរាជេសិ, តំ កថំ យុជ្ជតេ។ អថ វា កឹ ន យុជ្ជតេ, យតោ **តស្ស** ជិនស្ស **បារមី** សមតឹសវិធា បារមិតា ឯវ ពលំ **ឦទិសំ** យាទិសំ តស្ស វិជយការណន្តិ។ ឯត្ថ ឯកាកិត្តការណសាមត្ថិយា មារវិជយាយោគពុទ្ធិ “សសេនំ មារំ វិជិតវាតិ កថំ យុជ្ជតី”តិ ឯវមាការា អតីតា អក្ខិត្តាតិ អតីតក្ខេបោយំ។

២៣៦. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**ឯកាកិ**”ច្ចាទិនា។ **ស ជិនោ** សោ សព្ពញ្ញូ **ឯកាកី** អសហាយោ អទុតិយោ អនេកសេនំ តំ មារំ **វិជយី** អជិនីតិ, តំ កថំ យុជ្ជតិ។ អថ វា យុជ្ជតេវ, **តស្ស** ជិនស្ស **បារមីពលំ** សមតឹស បារមីពលំ សមតឹសបារមីតាសង្ខតសេនា **ឦទិស**មីទិសាតិ។ ពុទ្ធស្ស អទុតិយភាវញ្ច មារស្ស សបរិវារភាវញ្ច និស្សាយ កស្សចិ ឧប្បន្នា “ឯកាកិនា កថមនេកសេនោ មារោ ជិតោ”តិ វិបរីតពុទ្ធិ អតីតមារវិជយវិសយត្តា អតីតា ហោតិ, “តស្ស បារមីពលំ ឦទិស”ន្តិ អត្ថវិសេសស្ស កថនិច្ឆាយ “អថ វា”តិ និទ្ទិដ្ឋបដិសេធវចនេន អក្ខិត្តន្តិ អតីតស្ស អក្ខេបនតោ អតីតក្ខេបោ នាម។

២៣៧. ភីរុ ចិត្តោ’ជាសមុគ្ឃាតំ,
អប្បត្តោ’ស្មិតិ ខិជ្ជសេ;
បណាមោ ននុ សោយេវ,
សកិម្បិ សុគតេ កតោ។

វត្តមានក្ខេបោ។

២៣៧. “**កឹ ចិត្តោ**”ច្ចាទិ។ ចិត្ត **ឯជាយ** តណ្ហាយ សមុគ្ឃាតំ សព្ពថា អប្បវត្តិំ អប្បត្តោស្មីតិ កឹ ខិជ្ជសេ, តុច្ឆោ តវ ខេទោ។ សុគតេ **សកិម្បិ** ឯកវារម្បិ កតោ បណាមោ **សោយេវ** តណ្ហាយ សមុគ្ឃាតោយេវ ននុ ឯកន្ត ការណត្តា តស្សាតិ វត្តមានក្ខេបោយំ វត្តមានស្ស ខេទស្សាក្ខិត្តត្តា។

២៣៧. “**កឹ ចិត្តោ**”ច្ចាទិ។ ហេ **ចិត្ត ឯជាសមុគ្ឃាតំ** ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ សមុច្ឆេទបហានំ អប្បត្តោស្មីតិ កឹ ខិជ្ជសេ, តុច្ឆោ តវ ខេទោ។ តថា ហិ **សុគតេ** ពុទ្ធវិសយេ សកិម្បិ កតោ បណាមោ **សោយេវ ននុ** តណ្ហាសមុច្ឆេទស្ស ឯកន្តការណត្តា ការណការិយានមភេទពុទ្ធិយា សោ ឯជាសមុគ្ឃាតោយេវ កឹ ន ភវតិ, ភវត្យេវ។ “បណាមោ”ត្យាទិវិសេសកថនាធិប្បាយេន “កឹ ខិជ្ជសេ”តិ ចិត្តស្ស វត្តមានខេទស្ស បដិសេធិតត្តា អយំ វត្តមានក្ខេបោ នាម។ ឯជាយ សមុគ្ឃាតោតិ វាក្យំ។

២៣៨. **សច្ចំ ន តេ គមិស្សន្តិ, សិវំ សុជនគោចរំ;**
មិច្ឆាទិដ្ឋិបរិក្កន្ត-មានសា យេ សុទុជ្ជនា។

អនាគតក្ខេបោ។

២៣៨. “**សច្ចំ**”មិច្ឆាទិ។ សុជនគោចរំ **សិវំ** សន្តិបទំ តេ **សច្ចំ** និយតំ ន គមិស្សន្តិ។ យេ **មិច្ឆាទិដ្ឋិយា** សស្សតាទិកាយ **បរិក្កន្តំ** អភិភូតំ **មានសំ** ចិត្តំ យេសំ តាទិសា សុដ្ឋុ អតិសយេន ទុជ្ជនាតិ យោជនីយំ។ អយមនាគតក្ខេបោ ភាវិនោ គមនស្សាក្ខិត្តត្តា។

“ជីវិតាសា ពលវតី, ធនាសា ទុព្ពលា មម;
គច្ឆ វា តិដ្ឋ វា កន្ត, មមាវត្ថា និវេទិតា”តិ [កាព្យាទាស ២.១៣៩]។

អយមនាទរក្ខេបោតិ ឯវមាទយោ តុ តព្ភេទាយេវាតិ ឧបេក្ខិតា។

២៣៨. “**សច្ចំ**”មិច្ឆាទិ។ **សុជនគោចរំ** សាធូនំ វិសយភូតំ **សិវំ** សន្តិបទំ តេ **សច្ចំ** ឯកន្តេន ន គមិស្សន្តិ។ កេ? យេ មិច្ឆាទិដ្ឋិបរិក្កន្តមានសា សុទុជ្ជនា, តេយេវាតិ។ “មិច្ឆាទិដ្ឋិ”តិអាទិវិសេសស្ស កថនាធិប្បាយេន “តេ ន គមិស្សន្តិ”តិ តិត្ថិយានំ ភាវិនោ និព្ពានគមនស្ស ពុទ្ធិយា បដិសិទ្ធត្តា អយំ អនាគតក្ខេបោ នាម។ មិច្ឆា វិបរីតា ច សា ទិដ្ឋិ ចាតិ ច, តាយ បរិក្កន្តំ មានសំ យេសន្តិ ច វាក្យំ។

“ជីវិតាសា ពលវតី, ធនាសា ទុព្ពលា មម;
គច្ឆ វា តិដ្ឋ វា កន្ត, មមាវត្ថា និវេទិតា” –

ត្យាទិកោ អនាទរក្ខេបោបិ ទស្សិតាតីតក្ខេបាទីហិ អនញ្ញត្តា វិសុំ ន វុត្តោ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – ហេ **កន្ត** វល្លភ មម ជីវិតាសា ពលវតី ហោតិ, ធនាសា ទុព្ពលា, ត្វំ គច្ឆ វា តិដ្ឋ វា, **មមាវត្ថា** មម បកតិ **និវេទិតា** វិញ្ញាបិតា។ “ឯត្ថ មមាវត្ថា និវេទិតា”តិ វិសេសស្ស កថនាធិប្បាយេន “គច្ឆ វា តិដ្ឋ វា”តិ ឥមិនា អនាទរវចនេន អត្តនោ វល្លភស្ស វត្តមានស្ស អនាគតស្ស វា គមនស្ស បដិសេធិតត្តា វត្តមានក្ខេបោ វា អនាគតក្ខេបោ វា ហោតិ។

២៣៩. **ញេយ្យោ សោត្ថន្តរន្យាសោ,**
យោ’ញ្ញវាក្យត្ថសាធនោ;
សព្ពព្យាបី វិសេសដ្ឋោ,
ហិវិសិដ្ឋ’ស្ស ភេទតោ។

២៣៩. អត្ថន្តរន្យាសំ ន្យាសយតិ “**ញេយ្យោ**”ច្ចាទិនា។ **អញ្ញវាក្យត្ថសាធនោ** អញ្ញស្ស វត្ថុមិច្ឆិតស្ស កស្សចិ វាក្យត្ថស្ស សាធនោ សមត្ថកោ កស្សចិទេវ អត្ថស្ស បរស្ស ន្យាសោ យោ, សោ អត្ថន្តរន្យាសោ ញេយ្យោ អត្ថន្តរស្ស កស្សចិ វត្ថុនោ ន្យាសោ បយោគោតិ កត្វា។ តស្ស ភេទមាហ “**សព្ពេ**”ច្ចាទិនា។ **អស្ស** អត្ថន្តរន្យាសស្ស **ភេទតោ** វិកប្បតោ **ហិវិសិដ្ឋា ហិ**សទ្ទេន វិសេសិតា សព្ពព្យាបី ច វិសេសដ្ឋោ ចាតិ ឥមេ ភវន្តិ។ ននុ បតិវត្ថូបមាយ ឥមស្ស ច កោ ភេទោតិ? សច្ចំ, តថាបិ ឧភយត្ថ អត្ថន្តរន្យាសមត្តេន សទិសត្តេបិ យត្ថ មុខ្យតោ

សាម្យប្បត្តីតិសព្ពាវោ, សា បតិវត្ថុបមា។ យត្ថ បន សាធនរូបស្សេវត្ថន្តរន្យាសោ, សោ អត្ថន្តរន្យាសោតិ បាកដោយេវុភិន្នំ ភេទោតិ។

២៣៩. ឥទានិ អត្ថន្តរន្យាសំ ទស្សេតិ "**ញេយ្យោ**"ច្ចាទិនា។ **យោ អញ្ញវាក្យត្ថសាធនោ** អញ្ញវាក្យត្ថស្ស សាធនោ ហោតិ, អញ្ញវាក្យត្ថំ សាធេតិ, សោ អត្ថន្តរន្យាសោ សាធិយវាក្យត្ថតោ អញ្ញត្ថស្ស បបនំ កថនំ "អត្ថន្តរន្យាសោ"តិ ញេយ្យោ, **អស្ស** អត្ថន្តរន្យាសស្ស **ភេទតោ** បភេទេន សព្ពព្យាបី វិសេសដ្ឋោ ច, ឯតេយេវ **ហិ**វិសិដ្ឋា ចាតិ ចត្តារោ ភវន្តិ។ អត្ថោ ច សោ អន្តរោ អញ្ញោ ចេតិ ច, តស្ស ន្យាសោតិ ច, សព្ពំ ព្យាបេតិ សីលេនាតិ ច, វិសេសេ បទេសេ តិដ្ឋតីតិ ច, **ហិ**សទ្ទេន វិសិដ្ឋាតិ ច វាក្យំ។

ហិ-រហិតសព្ពព្យាបី

២៤០. **គេបិ លោកហិតាសត្តា, សូរិយោ ចន្ទិមា អបិ** [ចន្ទិមារបិ (សី.)];
អត្ថំ បស្ស គមិស្សន្តិ, និយមោ កេន លង្ឃ្យតេ។

២៤០. ឧទាហរតិ "**គេបិ**"ច្ចាទិ។ លោកស្ស **ហិតេ** អភិវុទ្ធិយំ **អាសត្តា** អភិរត្តា សូរិយោ ចន្ទិមា អបីតិ តេ មហន្តាបិ **អត្ថំ** ឧទយវិបរិយាសមភាវំ គមិស្សន្តិ, ន [គមិស្សន្តា បុន (ក.)] តថេវ តិដ្ឋន្តិ, "បស្សេ"តិ តមវពោធយតិ។ តថា ហិ និយមោ "ភាវោ នាម ន បាយិនិ។ សព្ពេ សង្ខារា វយធម្មិនោ"តិ អយំ និយតិ។ **កេន** នាម វត្ថុនា **លង្ឃ្យតេ** អតិក្កមិតុំ សក្កាតិ។ អយំ **ហិ**សទ្ទរហិតោ សព្ពព្យាបី អត្ថន្តរន្យាសោ តាទិសស្ស និយមស្ស សព្ពគតត្តា។

២៤០. "**គេបិ**"ច្ចាទិ។ **លោកហិតាសត្តា** លោកាភិវុទ្ធិយំ លគ្គា សូរិយោ អបិ ចន្ទិមា អបិ តេបិ មហានុភាវា **អត្ថំ** វិនាសំ គមិស្សន្តិ, **បស្ស** ឯតេសំ បាកដំ វិនាសំ ឱលោកេហិ។ តថា ហិ **និយមោ** "សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា"តិ សព្ពបទត្ថមនតិក្កម្ម បវត្តនិយមោ **កេន លង្ឃ្យតេ** បច្ចយសមុប្បន្នេន កេន បទត្ថេន អតិក្កម្យតេតិ។ អយំ **ហិ**សទ្ទរហិតោ អត្ថគមនសង្ខាតោ និយមោ សព្ពត្ថ គតោតិ សព្ពព្យាបី អត្ថន្តរន្យាសោ។ បតិវត្ថុបមាយ ច អត្ថន្តរន្យាសស្ស ច អត្ថន្តរន្យាសត្តេន តុល្យត្តេបិ តត្ថ សាធម្មបកាសត្តសភាវោ, ឯត្ថ វុត្តត្ថស្ស សាធនសភាវោតិ ឯវមិមេសំ នានត្តំ សុព្យត្តំ។ **អបី**តិ សម្ភាវនាយំ, ទុតិយោ **អបិ**សទ្ទោ សមុច្ចយេ។

ហិ-សហិតសព្ពព្យាបី

២៤១. **សត្តា ទេវមនុស្សានំ, វសី សោបិ មុនិស្សរោ;**
គតោវ និព្ពុតឹ សព្ពេ, សង្ខារា ន ហិ សស្សតា។

២៤១. "**សត្តា**"ឥច្ចាទិ។ **ទេវមនុស្សានំ** ទេវានញ្ច មនុស្សានញ្ច ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន **សត្ថា** ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកេហិ បរមត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសតីតិ, **វសី** បញ្ចហិ វសិតាហិ អតិសយវសីហិ វសិប្បត្តោ សោបិ មុនិស្សរោ **និព្ពុតឹ** ខន្ធបរិនិព្ពានសង្ខាតំ **គតោ** បត្តោយេវ, **ហិ**សទ្ទោ សមត្ថនេ។ សព្ពេ **សង្ខារា** បច្ចយសមុប្បន្នា **ន សស្សតា** ន និច្ចា ឧប្បាទវយធម្មត្តា អនិច្ចា។ អយម្បិ **ហិ**សទ្ទសហិតសព្ពព្យាបី អត្ថន្តរន្យាសោ អនិច្ចតាយ សព្ពគតត្តាតិ។

២៤១. "**សត្តា**"ឥច្ចាទិ។ ទេវមនុស្សានំ ឧក្កដ្ឋវសេន **សត្ថា** ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេហិ យថារហមនុសាសកោ **វសី** វុដ្ឋានអធិដ្ឋានាទីសុ បញ្ចសុ វសិភាវេសុ សាតិសយំ ឥស្សរិយវា សោ មុនិស្សរោ អបិ **និព្ពុតឹ** ខន្ធនិព្ពានំ គតោ ឯវ។ **ហិ** តថេវ, សព្ពេ សង្ខារា សស្សតា ន ហោន្តីតិ។ អយំ **ហិ**សទ្ទសហិតោ អនិច្ចតាយ សព្ពគតត្តា សព្ពព្យាបី អត្ថន្តរន្យាសោ។ វសោ អស្ស អត្ថីតិ វាក្យំ។

ហិ-រហិតវិសេសដ្ឋ

២៤២. **ជិនោ សំសារកន្តារា, ជនំ បាបេតិ និព្ពុតឹ;**
ននុ យុត្តា គតិ សា'យំ, វេសារជ្ជសមង្គិនំ។

២៤២. "**ជិនោ**"ឥច្ចាទិ។ ជិនោ សំសារោយេវ កន្តារោ ទុគ្គមត្តា, តតោ **ជនំ** សកលម្បិ លោកំ និព្ពុតឹ បាបេតិ។ **ននុ** បសិទ្ធិយមនុមតិយំ វា។ សាយំ **គតិ** និព្ពុតិបាបនសង្ខាតា បវត្តិ, វិគតោ សារទោ ភយមស្សាតិ វិសារទោ, តស្ស ភាវោ និព្ពុយតា [និព្ពុយតាយ (ក.)] **វេសារជ្ជំ**, តេន **សមង្គីនំ** យុត្តានំ។ **យុត្តា**តិ អនុរូបាតិ។ អយំ **ហិ**សទ្ទវិរហិតោ វិសេសដ្ឋោ អត្ថន្តរន្យាសោ, វេសារជ្ជសមង្គីនមេវ តថាភាវតោ ន សព្ពព្យាបី។

២៤២. “**ជិនោ**”តច្ចាទិ។ ជិនោ **ជនំ** សត្តលោកំ សំសារកន្តារា និព្ពុតិំ បាបេតិ, សា អយំ **គតិ** បវត្តិ **វេសារជ្ជសមង្គីនំ** ចតុវេសារជ្ជគុណសមន្នាគតានំ តថាគតានំ យុត្តា ននូតិ។ អយំ ជនានំ និព្ពានំ បាបនា វេសារជ្ជសមង្គីនំយេវ អាវេណិកត្តា វិសេសង្គោ **ហិ**សទ្ទវហិតោ អត្ថន្តរន្យាសោ។ វិគតោ សារទោ ភយំ អស្សេតិ ច, កស្ស ភាវោតិ ច, តេន សមង្គិនោតិ ច វាក្យំ។ **ននូ**តិ បសិទ្ធិយំ អនុមតិយំ វា វត្តតេ។ ទ្វិន្នម្បិ អត្ថោ វុត្តនយេន ញាតព្ពោ។

ហិ-សហិតវិសេសង្គ

២៤៣. សុរត្តំ តេ’ធរបុដំ, ជិន រញ្ជេតិ មានសំ;
សយំ រាគបរីតា ហិ, បរេ រញ្ជេន្តិ សង្គតេ។

២៤៣. “**សុរត្ត**”មិច្ចាទិ។ ជិន **តេ** តវ **សុរត្តំ** ពិម្ពផលសមានវណ្ណត្តា អធរបុដំ **មានសំ** បស្សតំ យេសំ កេសញ្ចិ **រញ្ជេតិ** បីណេតីតិ។ **ហិ** សមត្ថនេ, តថា ហីតិ អត្ថោ។ សយំ យេន កេនចិ **រាគេន** រត្តវណ្ណេន អនុរាគេន វា **បរីតា** គតា **សង្គតេ** អត្តនា សំសគ្គេ **បរេ** អញ្ញេ រញ្ជេន្តិ រត្តវណ្ណេ អនុរត្តេ វា ករោន្តីតិ សសិលេសោ សាធនោ។ អយញ្ច **ហិ**សទ្ទសហិតោ វិសេសង្គោ អត្ថន្តរន្យាសោ តថាភាវស្ស តថាវិធានមេវ សម្ភវតោ។

២៤៣. “**សុរត្ត**”មិច្ចាទិ។ ភោ **ជិន** តេ តវ **សុរត្តំ** អធរបុដំ ឱដ្ឋយុគឡំ **មានសំ** បស្សន្តានំ [បសន្នចិត្តំ (ក.)] ចិត្តំ **រញ្ជេតិ** បីណយតិ។ **ហិ** តថេវ, សយំ **រាគបរីតា** រត្តវណ្ណេន អនុរាគេន វា យុត្តា **សង្គតេ** អត្តនា សំសគ្គេ **បរេ** អញ្ញេ **រញ្ជេន្តិ** រត្តវណ្ណេ អនុរត្តេ វា ករោន្តិ។ ឥទំ តេសំ សភាវមេវេតិ។ អយំ ញ្លទិសានមេវ អាវេណិកត្តា វិសេសង្គោ **ហិ**សទ្ទសហិតោ អត្ថន្តរន្យាសោ។ បុដសទិសត្តា អធរោ ឯវ បុដមិតិ ច, រាគេន បរីតា យុត្តាតិ ច វិគ្គហោ។

២៤៤. វាច្ចេ គម្មេ’ថ វត្ថូនំ,
សទិសត្តេ បភេទនំ;
ព្យតិរេកោ’យ’មប្យេ’កោ-
ភយភេទា ចតុព្ពិធោ។

២៤៤. ព្យតិរេកវិកប្បមាហ “**វាច្ចេ**”ឥច្ចាទិនា។ **វត្ថូនំ** វត្ថុមិច្ឆិតានំ កេសញ្ចិ វត្ថូនំ **សទិសត្តេ** កថញ្ចិ វត្ថូនំ តុល្យត្តេ **វាច្ចេ** សទ្ទេន វាចកេន បដិបាទិតេ អថ **គម្មេ** អសទ្ទបដិបាទិតេ សព្ពត្ថពលេន បករណាទិនា ញាតេ វា, ន កេវលំ សទ្ទបដិបាទិតេ។ **បភេទនំ** តេសមេវ វត្ថូនំ វិសេសកថនំ **ព្យតិរេកោ** ព្យតិរេចនំ បុថក្ករណន្តិ កត្វា។ **អយំ** ព្យតិរេកោបិ **ឯកោភយភេទា** ឯកព្យតិរេកោ ឧភយព្យតិរេកោតិ វាច្ចគម្មានំ បច្ចេកំ វិសេសេន ចតុព្ពិធោ។

២៤៤. ឥទានិ ព្យតិរេកំ ទស្សេតិ “**វាច្ចេ**”ឥច្ចាទិនា។ **វត្ថូនំ** វត្ថុមិច្ឆិតានំ កេសញ្ចិ បទត្ថានំ **សទិសត្តេ** យេន កេនចិ អាការេន សមានត្តេ **វាច្ចេ** វាចកសទ្ទេន បដិបាទនីយេ **អថ** បុន **គម្មេ** តស្មីយេវ សទិសត្តេ អត្ថសត្តិសង្ខាតសាមត្ថិយេន គម្មមានេ **បភេទនំ** តេសំយេវ វត្ថូនំ នានត្តកថនំ ព្យតិរេកោ នាម។ **អយម្បិ** ព្យតិរេកោ **ឯកោភយភេទា** ព្យតិរេចនសង្ខាតបុថក្ករណសាមញ្ញេន អភិន្នោបិ វាច្ចគម្មានំ ទ្វិន្នំ បច្ចេកមេវ ឯកព្យតិរេកោ ឧភយព្យតិរេកោតិ វិសេសេន ចតុព្ពិធោ ហោតិ។ សទិសានំ ភាវោតិ ច, បការេន ភេទនំ កថនមិតិ ច, ព្យតិរេចនំ បុថក្ករណមិតិ ច, ឯកោ ច ឧភយោ ចាតិ ច, តេសំ ភេទោ វិសេសនន្តិ ច វិគ្គហោ។

វាច្ចឯកព្យតិរេក

២៤៥. គម្ភីរត្តមហត្តាទិ-
គុណា ជលធិនា ជិន;
តុល្យោ ត្វ’មសិ ភេទោ តុ,
សរីរេនេ’ទិសេន តេ។

២៤៥. ឧទាហរតិ “**គម្ភីរ**”ឥច្ចាទិ។ ត្វំ **គម្ភីរត្តំ** អគាធតា អជ្ឈាសយវិសិដ្ឋតា ច **មហត្តំ** វេបុល្លំ គុណមហន្តតា ច តំ អាទិ យស្ស ឧបការិតាទិនោ, តស្មា គុណា **ជលធិនា** សាគរេន តុល្យោ។ “អសី”តិសទ្ទបដិបាទិតំ សទិសត្តំ វុត្តំ។ ភេទំ ទស្សេតិ “**ភេទោ តុ**”ឥច្ចាទិនា។ **ភេទោ តុ** វិសេសោ បន សាគរេន សហ **ញ្លទិសេន** ទិស្សមានេន ករចរណាទិមតា រុចិរេន តេ **សរីរេនេវ** ហេតុនា, នាញ្ញថា, តស្សេទិសំ សរីរំ នត្ថីតិ។ សទិសត្តេ បដិ

បាទិតេ ឯកព្យតិរេកោយំ ឯកស្មឹ ជិនេ វត្តមានេន ធម្មេន ឧបមេយ្យោបមានភូតជិនសាគរានំ តស្ស ភេទស្ស បតីយមានត្តា។

២៤៥. ឥទានិ តមុទាហរតិ “**គម្ភីរត្តិ**”ច្ចាទិនា។ ហេ **ជិន** ត្វំ គម្ភីរត្តមហត្តាទិគុណា ជលធិនា តុល្យោ អសិ។ ឥមិនា វាក្យេន ជិនសាគរានំ ទ្វិន្នំ សទ្ទេន វាច្ចសទិសត្តំ វុត្តំ។ **ភេទោ តុ** សាគរេន សហ តវ វិសេសោ បន **តេ** តុយ្ហំ **ព្លទិសេន** ឯវរូបេន ទិស្សមានហត្ថបាទាទិអវយវយុត្តេន **សរីរេន** សរីរហេតុនា ហោតិ។ ទ្វិន្នំ វត្ថូនំ វត្តព្ព សទិសត្តំ វត្វា ឥមិនា វាក្យេន “ព្លទិសេន សរីរេនា”តិ ឯកស្មឹយេវ ជិនបទត្ថេ វិសេសកថនេន ជលធិតោ ជិនបទត្ថស្ស វិសុំ កតត្តា សទិសត្តេ សទ្ទេន វាច្ចេ សតិ អយមេកព្យតិរេកោ នាម។ គម្ភីរស្ស គម្ភីរគុណយុត្តស្ស សាគរស្ស វា គម្ភីរជ្ឈាសយសមង្គិនោ ជិនស្ស វា ភាវោតិ ច, មហតោ បកតិយា មហតោ សាគរស្ស វា គុណេហិ មហតោ ជិនស្ស វា ភាវោតិ ច, គម្ភីរត្តញ្ច មហត្តញ្ចាតិ ច, តំ អាទិ យស្ស ឧបការិតាទិនោតិ ច, សោ ច សោ គុណោ ចេតិ ច វាក្យំ។

វាច្ចឧភយព្យតិរេក

២៤៦. **មហាសត្តា’តិគម្ភីរា, សាគរោ សុគតោបិ ច;**
សាគរោ’ញ្ជនសង្កាសោ, ជិនោ ចាមីករជ្ជុតិ។

២៤៦. “**មហា**”ឥច្ចាទិ។ សាគរោ សុគតោបិ ចាតិ តេ ឧភោ **មហន្តា សត្តា** មករាទយោ យត្ថ សាគរេ, **មហន្តំ** វា **សត្តំ** សម្មប្បធានំ យស្ស សុគតស្ស, **អតិគម្ភីរា** អតិសយេន អគាធា ឥតិ។ សទិសតាភេទមាហ “**សាគរោ**”ឥច្ចាទិនា។ សាគរោ **អញ្ជនសង្កាសោ** អញ្ជនេន តុល្យោ, កណ្ហោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ជិនោ តុ ចាមីករស្ស សុវណ្ណស្សេវ ជុតិ សោភា អស្សេតិ **ចាមីករជ្ជុតិ**។ វាច្ចេ សទិសត្តេ ឧភយព្យតិរេកោយំ ឧភយត្ថ វត្តមានេន គុណេន ឧភិន្នមុបមានោបមេយ្យានំ ភេទស្ស បតីយមានត្តា។

២៤៦. “**មហា**”ឥច្ចាទិ។ សាគរោ សុគតោបិ ចាតិ ឥមេ ទ្វេ **មហាសត្តា** កមេន តិមិតិមិង្គលាទិមហាសត្តា ច, លាភាលាភាទីសុ អនញ្ញសាធារណត្តា មហន្តតាទិភាវសង្ខាតសទិសត្តយុត្តា ច, **អតិគម្ភីរា** អវគាហិតុម សក្កុណេយ្យត្តា ច, អជ្ឈាសយគម្ភីរត្តា ច ទ្វេបិ អតិគម្ភីរា ហោន្តិ។ តេសុ សាគរោ អញ្ជនសង្កាសោ, ជិនោ **ចាមីករជ្ជុតិ** សុវណ្ណសទិសកន្តិយុត្តោ ហោតិ។ ឯត្ថ បុព្ពទ្ធេន ទ្វិន្នំ វត្ថូនំ សទិសត្តំ វត្វា អបរទ្ធេន តទុភយវត្ថុគត វិសេសេន តេសំ ទ្វិន្នមញ្ញមញ្ញតោ វិសេសិតត្តា សទិសត្តេ សទ្ទេន វត្តព្ពេ សតិ អយំ ឧភយព្យតិរេកោ នាម។ មហន្តា សត្តា មច្ឆកច្ឆបាទយោ យត្ថ សាគរេតិ វា, មហន្តំ សត្តំ សមានភាវោ យស្ស សុគតស្សាតិ វា, អតិសយេន គម្ភីរាតិ ច, អញ្ជនេន សង្កាសោ សទិសោតិ ច, ចាមីករស្ស ឥវ ជុតិ អស្សេតិ ច វាក្យំ។

កម្មឯកព្យតិរេក

២៤៧. **ន សន្តាបាបហំ នេវិ-ច្ឆិតទំ មិគលោចនំ;**
មុនិន្ទ នយនទ្វន្ទំ, តវ តគ្គុណភូសិតំ។

២៤៧. “**និ**”ច្ចាទិ។ មិគស្ស លោចនំ សន្តាបំ កិលេសបរិឡាហំ អបហនតិ ហីសតីតិ **សន្តាបាបហំ** ន ភវតិ។ នេវ ឥច្ឆិតំ សគ្គមោក្ខសម្បត្តឹ ទទាតីតិ **នេវិច្ឆិតទំ**។ មុនិន្ទ តវ នយនានំ ទ្វន្ទំ យុគឡំ តុ **តេហិ** យថាវុត្តេហិ សន្តាបាបហត្តឥច្ឆិតទត្ត**គុណេហិ ភូសិត**មលង្កតំ។ ឯត្ថ បន មិគលោចននយនានំ ទីយត្តាទិនា សទិសត្តំ បតីយតេ។ កម្មេ សទិសត្តេ ឯកព្យតិរេកោយំ វុត្តនយេន។

២៤៧. “**ន សន្តា**”ឥច្ចាទិ។ **មិគលោចនំ** មិគបោតកចក្ខុយុគឡំ **សន្តាបាបហំ** កិលេសសន្តាបាបហំ ន ហោតិ។ **ឥច្ឆិតទំ** លោកេហិ បត្ថិតលោកិយលោកុត្តរត្ថានំ ទាយកំ ន ហោតិ។ ហេ **មុនិន្ទ** តវ នយនទ្វន្ទំ បន **តគ្គុណភូសិតំ** ជនសន្តាបាបហានាទិយថាវុត្តគុណេហិ សោភិតំ ហោតិ, ឥហ សន្តាបាបហននាទីនំ បដិសេធ ទ្វារេន ឧបមានោបមេយ្យភូតឧភយលោចនសង្ខាតវត្ថូនំ ទីឃបុថុលតាទិសទិសធម្មំ សាមត្ថិយេន បកាសេត្វា អបរទ្ធេន សន្តាបាបហននាទិគុណហេតុ ជិននយនានំ វិសុំ កតត្តា សទិសត្តេ គម្មមានេ អយមេកព្យតិរេកោ នាម។ សន្តាបំ អបហនតិ ហី សតីតិ ច, ឥច្ឆិតំ ទទាតីតិ ច, តេ ច តេ គុណា ចាតិ ច, តេហិ ភូសិតន្តិ ច វាក្យំ។

កម្មឧភយព្យតិរេក

២៤៨. **មុនិន្ទានន’មម្ភោជ-មេសំ នានត្ត’មីទិសំ;**

សុរុត្តាមតសន្ទាយិ, វទនំ នេ'ទិស'ម្ពុជំ។

២៤៨. "**មុនិន្ទ**"ឥច្ចាទិ។ មុនិន្ទាននំ អម្ភោជញ្ចេតិ យានិ វត្ថូនិ កន្តាទិនា បតីយមានត្តា សទិសត្ថានិ, ឯសំ **នានត្តំ** ភេទោ ព្លទិសំ។ កថំ? វទនំ សុរុត្តាមតំ សទ្ទម្មាមតំ សន្ទទាតីតិ **សុរុត្តាមតសន្ទាយិ,** អម្ពុជំ តុ នេទិសន្តិ។ ឥមិនា ភេទេន ឥមេសំ វិសទិសត្តា "ឯស"ន្ត្យាទិនាហុ។ បតីយមានេន សទិសានីតិ គម្មេ សទិសត្តេ ឧភយព្យតិរេកោយំ វុត្តនយេនេតិ។

២៤៨. "**មុនិន្ទ**"ឥច្ចាទិ។ មុនិន្ទាននំ អម្ភោជញ្ចេតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ នានត្តំ ព្លទិសំ។ កថន្តិ ចេ? **ឯសំ** ទ្វិន្នំ វទនំ **សុរុត្តាមតសន្ទាយិ** សុដ្ឋុ វុត្តត្តា សុរុត្តសង្ខាតស្ស សទ្ទម្មាមតស្ស ទាយកំ ហោតិ, អម្ពុជំ តុ **ឯទិសំ ន** ព្លទិសំ ន ហោតិ, តាទិសំ ធម្មាមតំ ន ទទាតីតិ អធិប្បាយោ។ "ឯសំ នានត្តមីទិស"ន្តិ វចនេន សុគន្ធកន្តិមត្តាទីហិ គុណេហិ ទ្វិន្នម្បិ ភេទោ នត្ថីតិ គម្មមានត្តា តំ បកាសេត្វា អបរទ្វេន វទនតោ អម្ពុជស្ស, អម្ពុជតោ វទនស្ស វិសុំ កតត្តា សទិសត្តេ គម្មមានេ អយមុភយព្យតិរេកោ នាម។ នានា អនេកប្បការានំ ភាវោតិ ច, សាធុ វុត្តមិតិ ច, តមេវ អមតន្តិ ច, តំ សម្មា ទេតិ សីលេនាតិ ច វាក្យំ។

២៤៩. **បសិទ្ធំ ការណំ យត្ថ, និវត្តេត្វា'ញ្ញការណំ;**
សាភាវិកត្ត'មថ វា, វិភាព្យំ សា វិភាវនា។

២៤៩. វិភាវនំ សម្ភាវេតិ "**បសិទ្ធ**"មិច្ចាទិនា។ **យត្ថ** អលង្កតិយំ **បសិទ្ធំ** លោកប្បតីតំ **ការណំ** កិញ្ចិ **និវត្តេត្វា** និវស្ស **អញ្ញំ ការណំ** បសិទ្ធការណតោ អញ្ញំ និមិត្តំ **វិភាព្យំ** អវគម្យតេ។ យត្ថ ការណន្តរំ នត្ថិ, តត្ថ កា គតីតិ អាហ "**សាភាវិកត្ត**"ន្តិអាទិ។ **អថ វា** បក្ខន្តរេ, សាភាវិកំ [សាភាវិកត្តំ (ក.)] ធម្មតាសិទ្ធំ, តស្ស ភាវោ **សាភាវិកត្តំ** វិភាព្យំ, **សា** តាទិសី **វិភាវនា** វិញ្ញេយ្យា, វិភាវីយតេ បកាសីយតេ ការណន្តរំ សាភាវិកត្តំ វា ឯតាយាតិ, ឯតិស្សន្តិ វា កត្វា។

២៤៩. ឥទានិ វិភាវនំ ទស្សេតិ "**បសិទ្ធ**"មិច្ចាទិនា។ **យត្ថ** អលង្ការេ **បសិទ្ធំ** លោកប្បតីតំ **ការណំ** តំតំគុណសាធនហេតុំ **និវត្តេត្វា** បដិសេធេត្វា **អញ្ញការណំ** លោកប្បសិទ្ធការណតោ អញ្ញំ ការណំ, **អថ វា** នោ ចេ បសិទ្ធការណតោ អញ្ញការណេ លព្ភមានេ **សាភាវិកត្តំ** ធម្មតាសិទ្ធគុណំ **វិភាព្យំ** បកាសនីយំ ហោតិ, សា វិភាវនា នាម ហោតិ, ការណន្តរវិភាវនា សាភាវិកវិភាវនាតិ ទុវិធា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ អញ្ញញ្ច តំ ការណញ្ចេតិ ច, សស្ស អត្តនោ ភាវោតិ ច, តេន សម្ភូតមិតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច, វិភាវីយតិ អញ្ញការណំ សាភាវិកត្តំ វា ឯតាយ វិភាវនាយ, ឯតិស្សំ វិភាវនាយន្តិ ច វាតិ វិគ្គហោ។

ការណន្តរវិភាវនា

២៥០. **អនញ្ជិតា'សិតំ នេត្តំ, អធរោ រញ្ជិតា'រុណោ;**
សមានតា ភមុ ចា'យំ, ជិនា'នាវញ្ជិតា តវ។

២៥០. ឧទាហរតិ "**អនញ្ជិត**"ឥច្ចាទិ។ ជិន តវ នេត្តញ្ច **អនញ្ជិតំ** អញ្ជនសលាកាយ យវតង្ខីនមជុង្ខមេវ **អសិតំ** កណ្ហំ, អធរោ ច **អនញ្ជិតោ**យេវ លាខារាគាទិនា **អរុណោ** រត្តោ, អយំ ភមុ ច **អនាវញ្ជិតា** ឧស្សាហេន យេន កេនចិ អនាមិតា សមានា **សមានតា** សុដ្ឋុ អានតា, តតោ សព្ពំ លោកិយំ តវេតិ។ ឯត្ថ បសិទ្ធការណមញ្ជនាទិ, តន្និវត្តនេបិ ការណន្តរមត្ថាទិនាវគម្យតេ, តញ្ច កម្មំ, ការិយស្ស អការណត្តាយោគតោតិ ការណន្តរវិភាវនា'យំ។

២៥០. ឥទានិ ឧទាហរតិ "**អនញ្ជិ**"ច្ចាទិនា។ ហេ **ជិន** តវ **នេត្តំ** បកតិមធុរំ នយននយុគឡញ្ច **អនញ្ជិតំ** វិលោចនានំ កណ្ហត្តសាធនត្ថំ លោកប្បសិទ្ធអញ្ជនេហិ អនញ្ជិតំ សមានំ **អសិតំ** ភវន្តរសិទ្ធេន កុសលកម្មេន នីលំ ហោតិ, អធរោ **ច អរញ្ជិតោ** កេនចិ រាគេន អរញ្ជិតោ សមានោ **អរុណោ** រត្តោហោតិ, អយំ ភមុ ច **អនាវញ្ជិតា** កេនចិ វាយាមេន អនាមិតា សមានា **សមានតា** សុដ្ឋុ អានតា ហោតីតិ។ ឯត្ថ នយនអធរភមូនំ កណ្ហរត្តកុដិលគុណសាធនេ លោកប្បសិទ្ធានិ អញ្ជនានិ ការណានិ បដិសេធេត្វា នេត្តាទីនំ អសិតាទិភាវកថនេនេវ ការណវិនិមុត្តស្ស ការិយស្ស លោកេ អវិជ្ជមានត្តា អត្ថប្បករណាទិនា អសិតាទិភាវស្ស ការណំ នាម បុព្ពជាតិយំ សិទ្ធកុសលកម្មមេវាតិ បតីយមានត្តា អយំ ការណន្តរវិភាវនា នាម។ ន អញ្ជិតន្តិ ច, ន រញ្ជិតោតិ ច, ន អាវញ្ជិតោតិ ច វាក្យំ។ នសទ្ទោ បសជ្ជបដិសេធេ វត្តតេ។ សំ សម្មា អានតាតិ វិគ្គហោ។

សាភាវិកវិភាវនា

២៥១ ន ហោតិ ខលុ ទុជ្ជន្យ-
មបិ ទុជ្ជនសង្គមេ;
សភាវនិម្មលតរេ,
សាធុជន្តូន ចេតសិ។

២៥១. **“ន ហោតិ”**ច្ចាទិ។ ទុជ្ជនេហិ សហ **សង្គមេ** សមាគមេ សត្យបិ **សាធុជន្តូនំ** សប្បុរិសានំ សភាវេន តាទិសេន បយោគេន វិនាវ **និម្មលតរេ** អតិសយេន និម្មលេ ចេតសិ **ទុជ្ជន្យំ** សុជនេតរភាវោ ន ហោតិ តាទិសាតិសយសាធុត្តសមាយោគតោតិ។ ឥហ កិញ្ចាបិ **សភាវ**សទ្ទេន សព្ពថា ហេតុនិវត្តនំ កតំ, តថាបិ យោនិសោមនសិការាទិតថាវិធនិមិត្តមត្ថេវ។ តថាបិ លោកោ តមនបេក្ខមានោ, បសិទ្ធញ្ច ការណំ តាទិសមបស្សន្តោ សាភាវិកំ ផលំ វោហរតិ, តទនុសារេន ច សាភាវិកំ ផលំ វិភាព្យតេតិ, អយំ សាភាវិកផលវិភាវនា។

២៥១. **“ន ហោតិ”**ច្ចាទិ។ **ទុជ្ជនសង្គមេ អបិ** ទុជ្ជនេហិ សហ វាសេ សតិបិ សាធុជន្តូនំ **សភាវនិម្មលតរេ** កិញ្ចិ បយោគំ វិនា បកតិយា ឯវ អតិនិម្មលេ ចេតសិ **ទុជ្ជន្យំ** ទុជ្ជនគុណំ **ខលុ** ឯកន្តេន ន ហោតីតិ។ ឥហ ចិត្តនិម្មលហេតុភូតានំ យោនិសោមនសិការាទីនំ វិជ្ជមានត្តេបិ លោកេន តំ ការណំ អនបេក្ខិត្វា អញ្ញម្បិ បសិទ្ធការណំ ចិត្តនិម្មលការណមទិស្វា សភាវសិទ្ធំ និម្មលន្តិ វោហរិយមានត្តាតេនេវ លោកវោហារានុសារេន “សភាវនិម្មលតរេ”តិ សព្ពាការេន ការណំ បដិសេធំ កត្វា សភាវសិទ្ធនិម្មលត្តសង្ខាតផលស្ស បកាសិតត្តា អយំ សាភាវិកផលវិភាវនា នាម។ ទុជ្ជនានំ ភាវោតិ ច, សស្ស អត្តនោ ភាវោតិ ច, តេន និម្មលតរន្តិ ច វាក្យំ។

២៥២ ជនកោ [ការកោ (សី.)] **ញាបកោ ចេតិ,**
ទុវិធា ហេតវោ សិយុំ;
បដិសង្ខរណំ តេសំ,
អលង្ការតយោ’ទិតំ។

២៥២. ហេតុំ និទ្ទិសតិ **“ជនកោ”**តច្ចាទិនា។ **ជនកោ** ភាវាភាវរូបស្ស និព្ពត្យាទិការិយស្ស ការកោ **ញាបកោ** វិជ្ជមានស្សេវ កស្សចិ សម្ពន្ធតោ កុតោចិ បដិពោធកោ ចាតិ ហេតវោ ទុវិធា សិយុំ។ ននុ កិមេត្ថ អសនំ [ភូសនំ (?)], កេវលំ “អនេនេតំ ករិយតី”តិ សរូបកថនមត្ត, [ន តុ (?)] វិសេសោ តុ ន [ន តុ (?)] កោចិ វិសេសរូបោ វាចាលង្ការោតិ វិសេសំ យោជយតិ **“បដី”**តិអាទិនា។ **តេសំ** ការិយុប្បាទយោគីនំ ហេតូនំ **បដិសង្ខរណំ** ឧបព្រូហនំ វិសិដ្ឋភាវេន បរិផុដំ កត្វា យាថាវតោ កថនំ **អលង្ការតាយ** ពន្ធភូសនរូបេន **ឧទិតំ** អភិហិតំ វិសេសរូបត្តា, ន បនេតេនេតំ ករិយតីតិ។

២៥២. ឥទានិ ហេត្វាលង្ការំ ទស្សេតិ **“ជនកោ”**ច្ចាទិនា។ **ជនកោ** ច កស្សចិ “សត្តា អសត្តា”តិ វុត្តស្ស ភាវាភាវសង្ខាតការិយស្ស ជនកហេតុ ច **ញាបកោ ច** កស្សចិ វិជ្ជមានត្តំ អញ្ញេន កេនចិ សម្ពន្ធេន អវពោធេន្តោ ញាបកហេតុ ចាតិ ឯវំ ហេតវោ ទុវិធា សិយុំ។ ឥហ ផលបកាសកហេតុម្ហិ វុច្ចមានេ “ឥមិនា ហេតុនា ឥទំ ផលំ ជាត”ន្តិ សរូបកថនមត្តំ វិនា វិសេសរូបាលង្ការោ ឥធ នត្ថីតិ អាសង្កិយ អលង្ការសរូបវិសេសោ ឯសោតិ ទស្សេតុមបរទ្ធមាហ។ **តេសំ** ផលបកាសនខមានំ ហេតូនំ **បដិសង្ខរណំ** វិសិដ្ឋភាវេន បកាសំ កត្វា តត្វតោ កថនំ **អលង្ការតាយ** អលង្ការសភាវេន **ឧទិតំ** បសិទ្ធំ ហោតិ, ករីហិ បត្ថិតំ វា ហោតិ។ សាលិអង្កុរាទីនំ សាលិពីជាទយោ វិយ ជន្យស្ស អច្ចន្តោបការកោ ជនកហេតុ នាម, វិជ្ជមានអគ្គិអាទីនំ ធូមាទយោ វិយ កស្សចិ វិជ្ជមានត្តញាបកោ ញាបកហេតុ នាម។ អលង្ការស្ស ភាវោ អលង្ការតា។ អលង្ការតយាតិ ឆន្ទំ និស្សាយ មត្តាហានិ។

២៥៣ ភាវាភាវកិច្ចវសា,
ចិត្តហេតុវសាបិ ច;
ភេទា’នន្តា ឥទំ តេសំ,
មុខមត្តនិទស្សនំ។

២៥៣. ឧទាហរតិ **“ភាវ”**តច្ចាទិ។ **ភាវោ** សត្តា ច, **អភាវោ** អសត្តា ច, តេយេវ កិច្ចានិ តេសំ វសេន ច, **ចិត្តា** បសិទ្ធហេតុវិបរីតា អច្ចរិយាវហា ហេតវោ តេសំ វសេនាបិ ច **ភេទា** ហេតុវិកប្បា **អនន្តា** អនវរិយោ [អនវធយោ (?)], យតោ ឯវំ តស្មា **តេសំ** ហេតូនំ ឥទំ មុខមត្តនិទស្សនំ, តស្មា តម្មុខេន សក្កា ហេតុវិសេសេ បរិសិតុន្តិ។

២៥៣. “**ភាវា**”ឥច្ចាទិ។ **ភាវាភាវកិច្ចវសា** ភាវអភាវសង្ខតសត្តាអសត្តាក្រិយាវសេន ច, **ចិត្តហេតុវសាបិ ច** បសិទ្ធហេតុនោ វិរុទ្ធេន អច្ឆរិយហេតូនំ បភេទេន ច, **ភេទា** ហេតុវិសេសា **អនន្តា** យស្មា អបរិយន្តា ហោន្តិ, តស្មា **ឥទំ** វក្ខមានំ **តេសំ** ហេតូនំ **មុខមត្តនិទស្សនំ** អវសេសហេតូនំ ឱគាហណទ្វារមត្តស្ស និទស្សនំ ហោតិ។ ភាវោ ច អភាវោ ចាតិ ច, តេយេវ កិច្ចានីតិ ច, តេសំ វសោ ភេទោតិ ច, ចិត្តា វិចិត្តា ច តេ ហេតវោ ចាតិ ច, តេសំ វសោតិ ច, មុខមេវ មុខមត្តំ, មុខញ្ច តំ វា មត្តំ សាមញ្ញញ្ចេតិ ច, តស្ស និទស្សនមិតិ ច វាក្យំ។ **មត្ត**សទ្ទោ អវធារណេ សាមញ្ញេ វា វត្តតេ។

២៥៤. **បរមត្ថបកាសេក-**
វសា សព្ពមនោហរា;
មុនិនោ ទេសនា’យំ មេ,
កាមំ តោសេតិ មានសំ។

ភាវកិច្ចោ ការកហេតុ។

២៥៤. ឧទាហរតិ “**បរមត្ថ**”ឥច្ចាទិ។ បរមត្ថសភាវស្ស នាមរូបាទិនោ បកាសោយេវ **ឯករសោ** អសហាយកិច្ចំ យស្សា សា តាទិសី។ សព្ពេសំ មនោ ហរតីតិ **សព្ពមនោហរា** មុនិនោ អយំ ទេសនា មេ **មានសំ** ចិត្តំ **កាម**មេកន្តេន តោសេតីតិ អយំ ភាវកិច្ចោ ការកហេតុ សន្តោសសត្តាយ ការណតោ។

២៥៤. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**បរមត្ថ**”ឥច្ចាទិនា។ **បរមត្ថបកាសេករសា** នាមរូបខន្ធអាយតនាទិឧត្តមត្ថានំ បកាសនសង្ខាត អសហាយកិច្ចវតី **សព្ពមនោហរា** វោហារានុរូបេន វិសយភាវូបគមនេន សព្ពេសំ មនោហរា មុនិនោ អយំ ទេសនា **មេ** មយ្ហំ មានសំ **កាមំ** ឯកន្តេន តោសេតីតិ។ ពុទ្ធស្ស ធម្មទេសនា បុព្ពេ អវិជ្ជមានស្ស សន្តោសស្ស សត្តាសង្ខាតសមុប្បាទំ ករោតីតិ ការកហេតុ នាម ហោតិ។ សា ច ទេសនា “មានសំ តោសេតី”តិ ឯត្តកេន អទស្សេត្វា “បរមត្ថបកាសេករសា”តិ សវិសេសនំ កត្វា វុត្តត្តា អលង្ការោតិ អភិមតា។ ឯកោ ច សោ រសោ ចេតិ ច, បរមត្ថបកាសោយេវ ឯករសោ ឯកកិច្ចមស្សេតិ ច វិគ្គហោ។ **ភាវកិច្ចោ** ភាវសង្ខាតំ សត្តាកិច្ចំ កត្វា បវត្តោ **ការកហេតុ** ជនកហេតុ។

២៥៥. **ធីរេហិ សហ សំវាសា, សទ្ធម្មស្សា’ភិយោគតោ;**
នីគ្គហេនិ’ន្ទ្រិយានញ្ច, ទុក្ខស្សូ’បសមោ សិយា។

អភាវកិច្ចោ ការកហេតុ។

២៥៥. “**ធីរេហិ**”ច្ចាទិ។ **ធីរេហិ** សប្បញ្ញេហិ សហ **សំវាសា** សំសគ្គេន ច, **សទ្ធម្មស្ស** សម្ពុទ្ធទេសិតស្ស **អភិយោគតោ** អភ្យាសេន ច, **ឥន្ទ្រិយានំ** ចក្ខាទីនំ **និគ្គហេន** វិសយប្បវត្តិនិរោធរូបេន វិជយេន ច ហេតុនា **ទុក្ខស្ស** បញ្ចក្ខន្ធសង្ខតស្ស អនុប្បាទនិរោធសង្ខាតោ **ឧបសមោ សិយា** ភវេយ្យាតិ អយំ អភាវកិច្ចោ ការកហេតុ អនុប្បាទនិរោធសង្ខាតស្ស អភាវស្ស ការណតោ។

២៥៥. “**ធីរេហិ**”ច្ចាទិ។ ធីរេហិ សហ **សំវាសា** សមគ្គវាសេន ច, **សទ្ធម្មស្ស** ពុទ្ធទេសិតស្ស **អភិយោគតោ** និរន្តរាភ្យាសេន ច, **ឥន្ទ្រិយានំ** ចក្ខុអាទីនំ **និគ្គហេន** រូបាទិអារម្មណេសុ សុភាទិគ្គហណស្ស និវារណេន ចាតិ ឥមេហិ ការណេហិ **ទុក្ខស្ស** ខន្ធាយតនាទិកស្ស **ឧបសមោ** អនុប្បាទនិរោធោ ខន្ធបរិនិព្ពានំ វា សិយាតិ។ អភិណ្ហសោ យោគោតិ វិគ្គហោ។ **អភាវកិច្ចោ** ទុក្ខស្ស ឧបសមសង្ខាតំ អសត្តាកិច្ចំ កត្វា បវត្តោ **ការកហេតុ** អវិជ្ជមានសង្ខាតាយ អសត្តាយ ឧប្បាទនតោ ជនកហេតុ នាម។ អភាវោ កិច្ចមស្សេតិ ច, ការកោ ច សោ ហេតុ ចាតិ ច វាក្យំ។ ភាវកិច្ចោបិ វុត្តព្យតិរេកតោ ញាយតិ។

២៥៦. **មុនិន្ទ ចន្ទសំវាទិ-កន្តភាវោបសោភិនា;**
មុខេនេវ សុពោធំ តេ, មនំ បាបាភិនិស្សដំ។

ភាវកិច្ចោ ញាបកហេតុ។

២៥៦. “**មុនិន្ទ**”ច្ចាទិ។ **មុនិន្ទេ**តិ អាមន្តនំ។ **តេ** តវ **ចន្ទសំវាទិនា** ចន្ទសទិសេន កន្តភាវេន **ឧបសោភិនា** សោភមានេន មុខេនេវ **បាបេហិ** រាគាទីហិ **អភិនិស្សដំ** ព្យបគតំ **មនំ** ចិត្តំ **សុពោធំ** សុដ្ឋុ វិញ្ញាយតីតិ អយំ ភាវកិច្ចោ ញាបកហេតុ អវពោធសត្តាយ ញាបនតោ។

២៥៦. “**មុនិន្ទ**”តច្ចាទិ។ ហេ **មុនិន្ទ តេ** តវ **ចន្ទសំវាទិកន្តិភាវោបសោភិនា** ចន្ទកន្តិភាវសទិសេន កន្តិភាវេន សោភមានេន មុខេន **មនំ** តុយ្ហំ ចិត្តំ **បាបាភិនិស្សដំ** រាគាទីហិ កិលេសេហិ និក្ខន្តន្តិ **សុពោធំ** សុដ្ឋុ វិញ្ញាយតីតិ។ ឥហ មុខំ មនកន្តិភាវសម្ពន្ធេន សមន្នាគតំ សយំ វិជ្ជមានមេវ កិលេសាបគមស្ស អវពោធសត្តំ ញាបេតីតិ ភាវកិច្ចោ ញាបកហេតុ នាម ជាតោ។ ចន្ទេន អភេទោបចារតោ ចន្ទលាវណ្យេន សំវាទី សទិសោតិ ច, សោ ច សោ កន្តិភាវោ ចេតិ ច, តេន ឧបសោភិតោតិ ច, បាបេហិ អភិនិស្សដន្តិ ច វាក្យំ។

២៥៧. **សាធុហត្ថារវិន្ទានិ, សង្កោចយតិតេ កថំ;**
មុនិន្ទ ចរណទ្វន្ទ-រាគពាលាតបោ ផុសំ។

អយុត្តការី ចិត្តហេតុ។

២៥៧. “**សាធុ**”តច្ចាទិ។ មុនិន្ទ តេ ចរណានំ ទ្វន្ទស្ស រាគោ ពាលោ ច សោ អាតបោ ចេតិ **រាគពាលាតបោ** តរុណកិរណសមូហោ លោហិតត្តាទិនា សាធូនំ ហត្ថារវិន្ទានិ កន្តាទិនា **ផុសំ** វិសារិត្តេនា’មសន្តោ កថំ **សង្កោចយតិ** មកុលយតិ, អញ្ជលិបណាមពន្ធេន អយុត្តមេតំ។ ពាលាតបោ ហិ បទុមានមុម្មីលនហេតុ, អយំ តុ អបុព្ពោ ពាលាតបោ យោ បទុមានិ និមីលេតីតិ អនុចិតការិយការណា អយុត្តការី ចិត្តហេតុ, ឯវំវិធោ វិញ្ញេយ្យោ ភាវកិច្ចត្តេបីតិ។

២៥៧. “**សាធុ**”តច្ចាទិ។ ហេ **មុនិន្ទ តេ** តវ **ចរណទ្វន្ទរាគពាលាតបោ** បាទយុគឡស្ស អរុណវណ្ណសង្ខាតអភិនវសូរិយកិរណោ **សាធុហត្ថារវិន្ទានិ** សុជនានំករបទុមានិ **ផុសំ** អត្តនោ សព្ពព្យាបិត្តា ផុសន្តោ កថំ **សង្កោចយតិ** ករសម្បុដរូបេន មកុលយតីតិ។ ពាលាតបោ នាម បទុមវិកសនំ វិនា សង្កោចនំ ន ករោតិ, ឯសោ អាតបោ អច្ឆរិយោ វិចិត្តោតិ គម្យមានត្តា អយុត្តសង្កោចសត្តាករណតោ អយំ អយុត្តការី ចិត្តហេតុ នាម។ អយុត្តំ ករោតីតិ ច, ចិត្តញ្ច តំ ហេតុ ចាតិ ច វាក្យំ។

២៥៨. **សង្កោចយន្តិ ជន្តូនំ, បាណិបង្កេរុហានិ’ហ;**
មុនិន្ទចរណទ្វន្ទ-នខចន្ទាន’មំសវោ។

យុត្តការី ចិត្តហេតុ។

២៥៨. “**សង្កោចយន្តិ**”ច្ចាទិ។ មុនិន្ទស្ស បាទានំ ទ្វន្ទេ នខា ឯវ ចន្ទា កន្តាទិនា តេសំ **អំសវោ** កិរណា **ឥហ** លោកេ **ជន្តូនំ** សត្តានំ បាណយោ ឯវ បង្កេរុហានិ កន្តាទិនា សង្កោចយន្តិ បណាមករណសម្បុដរូបេន មិលីយន្តីតិ [មិលាយយន្តីតិ (?)] យុត្តការី ចិត្តហេតុ ចន្ទតោ បង្កជសង្កោចស្ស ឧចិតត្តា។ វុត្តនយេបីតិ។

២៥៨. “**សង្កោ**”តច្ចាទិ។ **មុនិន្ទចរណទ្វន្ទនខចន្ទានំ** សម្ពុទ្ធស្ស បាទទ្វន្ទេ នខាវលិសង្ខាតានំ ចន្ទានំ **អំសវោ** រំសយោ **ឥហ** លោកេ ជន្តូនំ បាណិបង្កេរុហានិ **សង្កោចយន្តិ** ករសម្បុដាការេន សង្កោចយន្តិ មកុលំ ករោន្តីតិ។ ចន្ទកិរណេហិ កត្តព្ពាយ ឯវ បទុមសង្កោចសត្តាយ កតត្តា ច, បកតិចន្ទកិរណកត្តព្ពកិច្ចស្ស ចន្ទមរីចិសមានអញ្ញាទិដ្ឋបុព្ពវិចិត្រអំសូហិ កតត្តា ច អយំ យុត្តការី ចិត្តហេតុ នាម។ បាណយោ ច តេ បង្កេរុហានិ ចេតិ ច, មុនិន្ទស្ស ចរណទ្វន្ទមិតិ ច, តស្មិំ នខានីតិ ច, តេវ ចន្ទាតិ ច វាក្យំ។

២៥៩. **ឧទ្ទិដ្ឋានំ បទត្ថានំ, អនុទ្ទេសោ** [អនុទេសោ (?)] **យថាក្កមំ;**
សង្ខ្យាន’មិតិ និទ្ទិដ្ឋំ, យថាសង្ខ្យំ កមោបិ ច។

២៥៩. កមំ វិវរិតុមុបក្កមតិ “**ឧទ្ទិដ្ឋាន**”មិច្ចាទិ។ **ឧទ្ទិដ្ឋានំ** បុព្ពេ វុត្តានំ **បទត្ថានំ** វត្ថូនំ កេសញ្ចិ **យថាក្កមំ** ឧទ្ទេសក្កមានតិក្កមេន **អនុទ្ទេសោ** បុន អត្ថន្តរនិទ្ទេសនយេន អនុកថនំ [កថនំ (?)] “សង្ខ្យាន”មិត្យបិ ច, “យថាសង្ខ្យ”មិត្យបិ ច **និទ្ទិដ្ឋំ** វុត្តំ។ វិធេយ្យត្តា តេសំ បធានត្តមិតិ តទបេក្ខាយ នបុំសកត្តំ, អនុវទិតព្ពត្តានុទ្ទេសស្សាប្បធានត្តមិតិ ន បុល្លិង្គបរិគ្គហោ។ “កមោ”តច្ចបិ និទ្ទិដ្ឋោតិ លិង្គវិបរិណាមោ។

២៥៩. តទានិ កមាលង្ការំ ឧទ្ទិសតិ “**ឧទ្ទិដ្ឋាន**”មិច្ចាទិនា។ **ឧទ្ទិដ្ឋានំ** បឋមកថិតានំ បទត្ថានំ **យថាក្កមំ** ឧទ្ទិដ្ឋក្កមមនតិក្កម្ម **អនុទ្ទេសោ** អត្ថន្តរំ និស្សាយ បុនកថនំ “សង្ខ្យាន”មិតិ ច, “យថាសង្ខ្យ”មិតិ ច និទ្ទិដ្ឋំ, កមោបិ ច និទ្ទិដ្ឋោ។ ឯត្ថ បសិទ្ធំ អនុទ្ទេសំ បុព្ពទ្វេន អនុវទិត្វា អប្បសិទ្ធំ កមម្បិ កមបរិយាយំ សង្ខ្យានយថាសង្ខ្យទ្វយម្បិ អបរទ្វេន វិទធាតិ។ ឯត្ថ វិធាតព្ពំ ទស្សេតុំ អនុវាទស្ស អាហរិយមានត្តា អនុវាទោ អប្បធានោ, វិធាតព្ពោ បធានោ។ យញ្ហិ វិធាតព្ពំ, តំ បធានំ, តតរមប្បធានន្តិ តមិនា ការណេន វុច្ចតិ។ តស្មា

“និទ្ទិដ្ឋ”ន្តិ “សង្ខានំ, យថាសង្ខ្យ”ន្តិ ទ្វយំ អបេក្ខាយ (តស្ស អប្បធានត្តា) [តទំ បទទ្វយំ សីហឡព្យាខ្យាយំ ន ទិស្សតិ] នបុំសកំ ហោតិ។ “កមោ”តិ អបេក្ខាយ “និទ្ទិដ្ឋោ”តិ បុល្លិង្គោ ហោតិ។ អប្បធានោ អនុទ្ទេសោតិ នាបេក្ខតិ។ កមមនតិក្កម្មាតិ ច, សង្ខ្យាយ អនតិក្កមោតិ ច វាក្យំ។

២៦០. អាលាបហាសលីលាហិ, មុនិន្ទ វិជយា តវ;
កោកិលា កុមុទានិ ចោ-បសេវន្តេ វនំ ជលំ។

២៦០. តមុទាហរតិ “**អាលាបិ**”ច្ចាទិនា។ មុនិន្ទ តវ អាលាបហាសា ច តេសំ លីលាហិ, ឧទ្ទេសោយំ។ **វិជយា** កោកិលកុមុទានំ បរាភវេន **កោកិលា** ករវីកា កុមុទានិ ច, យថោទ្ទេសមនុទ្ទេសោយំ វុត្តាបេក្ខាយ។ វក្ខមានាបេក្ខាយ តុ អយម្បិ ឧទ្ទេសោវ, “កោកិលា វនំ, កុមុទានិ ជល”មិតិ យថោទ្ទេសមនុទ្ទេសោយំ។ **ឧបសេវន្តេ តវ** និស្សយន្តិ មញ្ញេ។ ឥតិ វុត្តតោ ឯវ សម្ភវោ **ឥវេ**តិ បរិកប្បតេ។ យជ្ជេវំ បរិកប្បនាយ កថំ យថាសង្ខ្យន្តិ ចេ? អត្រោច្ចតេ – យត្ថាលង្ការន្តរមបិ បតីយតេ។ តត្ថុទ្ទេសានុរូបានុទ្ទេសសម្ភវេ សង្ខានមេវាលង្ការោ វោហរីយតេ តស្សេវ មុខ្យតោ វុត្តមិច្ឆិតត្តា។ យត្ថាលង្ការន្តរំ ន គម្យតេ, តត្ថ អច្ចន្តមេវ កមោតិ វិញ្ញេយ្យំ។

២៦០. ឧទាហរតិ “**អាលាបិ**”ច្ចាទិនា។ ហេ **មុនិន្ទ តេ** តវ **អាលាបហាសលីលាហិ** មធុរសរលីលាហិ សទ្ធិ មន្ទហសិតលីលាហិ សញ្ជាតា **វិជយា** ជយហេតុ **កោកិលា** ករវីកា ច **កុមុទានិ** កេរវានិ ច វនំ ជលញ្ច កមេន **ឧបសេវន្តេ តវ** និស្សយំ ករោន្តីតិ មញ្ញេតិ។ ឯត្ថ “អាលាបហាសលីលាហី”តិ ឧទ្ទេសោ, “កោកិលា កុមុទានី”តិ វុត្តាបេក្ខាយ អនុទ្ទេសោ, “វនំ ជល”ន្តិ វក្ខមានាបេក្ខាយ ឧទ្ទេសោវ ហោតិ, តត្វតោ ព្លទិសវិជយេន កោកិលាទីនំ វនាទិនិស្សយការណាភាវតោ **ឥវ**សទ្ទបយោគេន និទ្ទិដ្ឋោ។ ឯវំ សតិ អយំ បរិកប្បនា ន ភវតិ។ កស្មា? នានាលង្ការសន្និបាតេ សតិ យោ យោ អលង្ការោ វត្តនា ឥច្ឆិតោ, តស្សេវ មុខ្យតោ វោហរិយមានត្តា។ ឯវំ បរិកប្បនាលង្ការសំសគ្គេ សតិបិ ឧទ្ទេសក្កមេន ទស្សិតស្ស អនុទ្ទេសស្ស មុខ្យត្តា អយំ កមាលង្ការោ នាម។ ព្លទិសញ្ញម្បិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្វំ។ អាលាបោ ច ហាសោ ចេតិ ច, តេសំ លីលាយោតិ ច វិគ្គហោ។

២៦១. សិយា បិយតរំ នាម, អត្ថរូបស្ស កស្សចិ;
បិយស្សា’តិសយេនេ’កំ, យំ ហោតិ បដិបាទនំ។

២៦១. បិយតរមាហរតិ “**សិយា**”ឥច្ចាទិនា។ អតិសយេន បិយស្ស កស្សចិ **អត្ថរូបស្ស** អភិធេយ្យសភាវស្ស យំ **បដិបាទន**មាខ្យានំ ហោតិ, ឯតំ បិយតរំ នាម សិយា។

២៦១. ឥទានិ បិយតរាលង្ការំ ទស្សេតិ “**សិយា**”ឥច្ចាទិនា, អតិសយេន បិយស្ស កស្សចិ **អត្ថរូបស្ស** អភិធេយ្យសភាវស្ស យំ **បដិបាទនំ** កថនំ ហោតិ, ឯតំ បដិបាទនំ **បិយតរំ** នាម បិយតរាលង្ការោ នាម ហោតិ។ អតិសយេន បិយន្តិ ច, អត្ថោ ឯវ រូបំ សភាវោតិ ច វាក្យំ។

២៦២. បីតិ យា មេ សមុប្បន្នា, សន្ត សន្ទស្សនា តវ;
កាលេនា’យំ ភវេ បីតិ, តវេវ បុន ទស្សនា។

២៦២. ឧទាហរតិ “**បីតិ**”ច្ចាទិ។ **សន្ត** សប្បុរិស មហាមុនិ តវ **សន្ទស្សនា** ចក្ខុបថាបាថមគ្គេន មធុរកថាសវនា យា បីតិ **មេ** មម សមុប្បន្នា, អយំ បីតិ **កាលេន** ព្លទិសេន សុខេន [សុខណនេ (?)] **តវេវ** នាញ្ញស្ស កស្សចិ, កោ ហិ នាមោញ្ញោ តវាទិសោតិ, បុន ទស្សនា ភវេយ្យាតិ។

២៦២. “**បីតិ**”ច្ចាទិ។ ហេ **សន្ត** សប្បុរិស តថាគត តវ **សន្ទស្សនា** មម នេត្តេ អាបាថគមនតោ យា បីតិ មេ សមុប្បន្នា, **អយំ** បីតិ **កាលេន** ព្លទិសក្ខណេន តយា សទិសស្ស អញ្ញស្សាភាវា **តវេវ** បុន **ទស្សនា** ទស្សនតោ ភវេតិ។ ឯត្ថ បីតិយា’តិសយហេតុភូតំ អតិឥដ្ឋារម្មណញ្ច ទស្សនេ អតិគេធញ្ច បកាសនេន អតិបីតីតិ បទត្ថំ [អតិបិយំ បីតិបទត្ថំ (ក.)], បកាសិតំ ហោតិ។ “អយំ បីតិ ភវេ”តិ បុព្ពកាលេ ឧប្បន្នបីតិយា បុនាសម្ភវតោ តំសទិសាយេវ បីតិ គហិតា យថា “សោយេវ វឌ្ឍកោ [វទ្ធកោ (សី. ព្យាខ្យាយំ)], តានិយេវ ឱសធានី”តិ។

២៦៣. វណ្ណិតេនោ’បមានេន, វុត្យា’ធិប្បេតវត្ថុនោ;
សមាសវុត្តិ នាមា’យំ, អត្ថសង្ខេបរូបតោ។

២៦៣. សមាសវុត្តិវុត្តមាហ “**វណ្ណិតេនិ**”ច្ចាទិ។ **វណ្ណិតេន** បសំសិតេន ឧបមានេន **អធិប្បេតស្ស** មនសិនិហិតស្ស **វត្ថុនោ** អត្ថស្ស **វុត្យា** កថនេន **អយំ** វុត្តលក្ខណា សមាសវុត្តិ នាម។ កស្មា? **អត្ថស្ស** វត្តុមិច្ឆិតស្ស

សង្ខេបោ សង្ខិបិត្វា កថនំ **រូបំ** សភាវោ, តស្មា តគោយមន្ទត្ថសញ្ញា សង្ខេបវុត្តិ សមាសវុត្តីតិ កត្វា។ កស្មា? អយំ គុណីភូតា សកត្ថា អត្ថន្តរំ វិទធាតិ, ន តុ សកត្ថបធានា។

២៦៣. ឥទានិ សមាសវុត្តិំ និទ្ទិសតិ "**វណ្ណិតេ**"ច្ចាទិនា។ **វណ្ណិតេន** បសំសិតេន **ឧបមានេន** ឧបមានវត្ថុនា ករណភូតេន **អធិប្បេតវត្ថុនោ** ឥច្ឆិតត្ថស្ស **វុត្យា** កថនេន **អត្ថសង្ខេបរូបតោ** វត្តុមិច្ឆិតត្ថស្ស សង្គហរូបត្តា **អយំ** យថាវុត្តលក្ខណា សមាសវុត្តិ នាម ហោតិ។ ឯត្ថ វត្តុមិច្ឆិតត្ថំ សង្គហេត្វា មនសិ កត្វា តស្ស ឧបមាភូតត្ថស្ស វណ្ណនាយ មនសិ កតស្ស បកាសនតោ អយំ សមាសវុត្តិ នាម។ ឯតិស្សា បទាភិហិតោ សកត្ថោ អប្បធានោ, គម្មមានត្ថោ បន បធានោ ហោតិ។ អធិប្បេតញ្ច តំ វត្ថុ ចេតិ ច, សមាសេន សង្ខេបេន វុត្តិ កថនមិតិ ច, សង្ខេបោយេវ រូបំ សរូបន្តិ ច, អត្ថស្ស សង្ខេបរូបន្តិ ច វិគ្គហោ។

២៦៤. **សា'យំ វិសេស្សមត្តេន, ភិន្នា'ភិន្នវិសេសនា;**
អត្ថេវ អបរាប្យ'ត្ថិ, ភិន្នាភិន្នវិសេសនា។

២៦៤. តស្សា បភេទំ ទស្សេតិ "**សាយ**"មិច្ចាទិនា។ **សា អយំ** សមាសវុត្តិ យំកិញ្ចិ វត្ថុ សាមញ្ញាការប្បតីតំ "ព្លទិសមិទំ នាញ្ញថា"តិ កុតោចិ ព្យវច្ឆិជ្ជតេ កេនចិ គុណាទិនា វវត្ថាបីយតេ, តំ **វិសេស្សំ**, តមេវ **មត្តំ** វិសេសនភេទព្យវច្ឆេទតោ, តេន។ **ភិន្នា** អតុល្យា អវយវធម្មស្ស សមុទាយេ វត្តនតោ។ អភិន្នំ តុល្យាការំ វិសេសនំ យស្សំ សា **អភិន្នវិសេសនាបិ** អត្ថេវ។ **អបរាប្យត្ថិ, ន** កេវលំ សាយេវ។ កីទិសី? ភិន្នញ្ច អភិន្នញ្ច វិសេសនំ យស្សន្តិ **ភិន្នាភិន្នវិសេសនា**។ វិសេស្សំ តុ ភិន្នន្តិ។

២៦៤. ឥទានិ តស្សា សមាសវុត្តិយា ភេទំ ទស្សេតិ "**សាយ**"មិច្ចាទិនា។ **សា អយំ** សមាសវុត្តិ **វិសេស្សមត្តេន** គុណាទិសទិសធម្មេន ករណភូតេន កេនចិ ឧបមានវត្ថុនា មនសិ កតំ "ឥទំ ឧបមេយ្យវត្ថុ ព្លទិស"ន្តិ សាមញ្ញវត្ថុតោ វិសុំ កតវិសេស្សេន **ភិន្នា** វិសុំ ជាតា, តត្ថកេន អតុល្យា វា, **អភិន្នវិសេសនា** តុល្យវិសេសនយុត្តា អត្ថេវ **ភិន្នាភិន្នវិសេសនា** អតុល្យតុល្យវិសេសនយុត្តា ភិន្នវិសេស្សយុត្តា អបរាបិ អត្ថិ។ ឯវំ សមាសវុត្តិ ទ្វិធា ហោតិ។ វិសេស្សមេវ មត្តមិតិ ច, អវយវេន សម្ភវភេទសភាវស្ស សមុទាយេបិ បវត្តត្តា ភិន្នាតិ វុត្តា។ អភិន្នានិ វិសេសនានិ យស្សមិតិ ច, ភិន្នានិ ច អភិន្នានិ ចេតិ ច, តានិ វិសេសនានិ យស្សមិតិ ច វិគ្គហោ។

អភិន្នវិសេសន

២៦៥. **វិសុទ្ធាមតសន្នាយី,**
បសត្ថរតនាលយោ;
គម្ភីរោ ចា'យ'មម្ភោធិ,
បុញ្ញេនា'បាទិតោ [បុញ្ញេនាសាទិតោ (សី.)] **មយា**។

២៦៥. ឧភយមុទាហរតិ "**វិសុទ្ធ**"ឥច្ចាទិនា។ អយ**មម្ភោធិ** សាគរោ **បុញ្ញេន** ចិរានុចិតកុសលមូលេន ហេតុនា មយា **អាបាទិតោ** បត្តោ, កីទិសោ? **វិសុទ្ធំ** លោកវោហារតោ ទេវាសុរានំ មថនេ វិសេនាសម្មិស្សត្តា **អមតំ** បីយូសំ សន្នទាតីតិ **វិសុទ្ធាមតសន្នាយី,** អម្ភោធិ។ **វិសុទ្ធំ** ទោសលេសេនាប្យសម្ពុដ្ឋត្តា អច្ចន្តនិម្មលំ **អមតំ** មរណាភាវេន អមតសង្ខាតំ និព្ពានធាតុំ សន្នទាតិ ឧបទេសកភាវេនាតិ **វិសុទ្ធាមតសន្នាយី,** សទ្ធម្មោ។ **បសត្ថានិ** និរវជ្ជត្តា **រតនានិ** មុត្តាមណិអាទីនិ, តេសំ **អាលយោ** បវត្តិដ្ឋានំ, អម្ភោធិ។ **បសត្ថានិ** ពុទ្ធាទីហិ អនេកធា, វណ្ណិតានិ **រតនានិ** សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មសង្ខាតានិ, តេសំ អាលយោ, សទ្ធម្មោ។ **គម្ភីរោ** ច អគាធត្តា សាគរោ សទ្ធម្មោ ច អយមាបាទិតោតិ បកតំ។ អយំ វិសេស្សមត្តភិន្នា អភិន្នវិសេសនា វិសេស្សស្ស អម្ភោធិនោ វិវច្ឆិតា សទ្ធម្មា ភិន្នត្តា, វិសុទ្ធាមតសន្នាយិត្តាទិនោ ច វិសេសនស្ស វុត្តេន បការេនាភិន្នត្តាតិ។

២៦៥. ឥទានិ ឧទាហរតិ "**វិសុទ្ធា**"ឥច្ចាទិនា។ **វិសុទ្ធាមតសន្នាយី** លោកវោហារតោ ទេវាសុរានំ សមុទ្ទមថនេ វិសេន អមិស្សត្តា វិសុទ្ធភូតបីយូសទាយកោ, ឧបមាភូតសមុទ្ទវណ្ណនាយ ពុទ្ធិយំ វត្តមានស្ស សទ្ធម្មស្ស បកាសនតោ វិសុទ្ធាមតសន្នាយី កាមាមិសាទិទោសលវេនាបិ អមិស្សិតត្តា អតិនិម្មលំ ជរាមរណរហិតំ និព្ពានំ ឧបទេសទានេន វេនេយ្យានំ ទាយកោ, **បសត្ថរតនាលយោ** និទ្ទោសត្តា បសត្ថានំ មុត្តាមណិអាទីនំ រតនានំ បវត្តិដ្ឋានភូតោ សមុទ្ទបក្ខេ, សទ្ធម្មបក្ខេ បន **បសត្ថរតនាលយោ** ពុទ្ធាទីហិ បសត្ថានំ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មសង្ខតរតនានំ បវត្តិទេសភូតោ, **គម្ភីរោ** បកតិយាយេវ អគាធោ, ឯកត្ថនយាទិចតុព្ពិធនយេហិ **គម្ភីរោ អយំ អម្ភោធិ ច** ឯសោ សមុទ្ទោ ច, ចិត្តេន គហិតសទ្ធម្មោ ច **បុញ្ញេន** ភវន្តរោបចិតកុសលកម្មេន មយា **អាបាទិតោ** បត្តោតិ វិសេស្សភូតស្ស អម្ភោធិនោ វត្តុមិច្ឆិតសទ្ធម្មតោ ភិន្នត្តា

ច, “វិសុទ្ធាមគសន្ទាយី”តិ ឥច្ចាទិកានំ វិសេសនានំ ឧភយវិសេសស្សេបិ យថាវុត្តនយេន អភិន្នត្តា ច អយំ សមាសវុត្តិ វិសេស្សមត្តេន ភិន្នា អភិន្នវិសេសនា ហោតិ។

ភិន្នាភិន្នវិសេសន

២៦៦.ឥច្ចិតត្ថបទោ សារោ,
ផលបុប្ផោបសោភិតោ;
សច្ឆាយោ’យ’មបុព្ពោវ,
កប្បរុក្ខោ សមុដ្ឋិតោ។

២៦៦. “**ឥច្ចិតេ**”ច្ចាទិ។ អយ**មបុព្ពោវ** វុត្តគុណយោគេន អច្ឆរិយរូបត្តា កប្បរុក្ខោ សមុដ្ឋិតោ, កីទិសោ? ឥច្ចិតំ លោកិយំ យំ កិញ្ចិ អត្ថំ បទទាតីតិ **ឥច្ចិតត្ថបទោ**, កប្បរុក្ខោ។ ឥច្ចិតំ លោកិយលោកុត្តរំ យំ កិញ្ចិ អត្ថំ បទទាតីតិ **ឥច្ចិតត្ថបទោ**, ជិនោ។ **សារោ** សេដ្ឋោ, កប្បរុក្ខោ ជិនោ ច។ ផលានិ បុប្ផានិ, តេហិ ឧបសោភិតោ, កប្បរុក្ខោ។ សហ ឆាយាយ ចន្ទសូរិយាលោកវិលោមរូបាយ វត្តតេ **សច្ឆាយោ**, កប្បរុក្ខោ។ ជិនោ តុ បុព្ពេ វុត្តាយ កាយកន្តាទិរូបាយ ឆាយាយ យុត្តោតិ **សច្ឆាយោ**តិ។ អយំ វិសេស្សមត្តភិន្នា ភិន្នាភិន្នវិសេសនា ជិនតោ វិសេស្សស្ស កប្បរុក្ខស្ស ភិន្នត្តា, ផលបុប្ផោបសោភិតត្ថស្ស កប្បរុក្ខេយេវ សម្ភវា, ឥច្ចិតត្ថបទត្ថស្ស សារតាយ សច្ឆាយតាយ ឧភយត្ថេវ ភាវតោ វុត្តវិធិនាតិ។

២៦៦. “**ឥច្ចិតត្ថិ**”ច្ចាទិ។ **ឥច្ចិតត្ថបទោ** សត្តេហិ ឥច្ចិតានំ លោកិយអវិញ្ញាណកវត្ថាភរណាទីនំ ទាយកោ កប្បរុក្ខវណ្ណនាយ ចិត្តេ បតិដ្ឋិតស្ស ជិនបទត្ថស្ស កថេតុកាមតាយ **ឥច្ចិតត្ថបទោ** សត្តេហិ បត្ថិតានំ លោកិយលោកុត្តរានំ សកលត្ថានំ អនុរូបវសេន តេសំ តេសំ សត្តានំ ទាយកោ, **សារោ** រុក្ខេសុ ព្លទិសរុក្ខស្សាភាវតោ ឧត្តមោ, **សារោ** សទេវកាទិសត្តលោកេសុ តាទិសសត្តវិសេសាភាវតោ ឧត្តមោ, **ផលបុប្ផោបសោភិតោ** កប្បទ្ទុមានុរូបផលេហិ បុប្ផេហិ ច ឧបសោភិតោ, **សច្ឆាយោ** ចន្ទសូរិយាលោកេហិ អាវរណីយរុក្ខច្ឆាយាយ សមន្នាគតោ, **សច្ឆាយោ** នីលបីតាទិឆព្ពិធរំសិជាលេហិ សមន្នាគតោ, **អបុព្ពោ** បុព្ពេ អសញ្ជាតោ **អយំ កប្បរុក្ខោ** ឯសោ បច្ចក្ខោ កប្បបាទបោ **សមុដ្ឋិតោ** សត្តានំ បុញ្ញានុភាវេន លោកេ បាតុភូតោតិ។ វត្តមិច្ឆិតត្ថជិនបទត្ថតោ វិសេស្សស្ស កប្បរុក្ខស្ស ភិន្នត្តា ច, ឥច្ឆិតត្ថទានសារភាវសច្ឆាយសង្ខាតានំ វិសេសនានំ ឧភយសាធារណត្តា ច, ផលបុប្ផោបសោភិតតាយ រុក្ខស្សេវ វិសេសនត្តា ច អយំ សមាសវុត្តិ វិសេស្សភិន្នាវ ភិន្នាភិន្នវិសេសនា ហោតិ។ ឥច្ឆិតោ ច សោ អត្ថោ ចេតិ ច, តំ បទទាតីតិ ច, ផលបុប្ផេហិ ឧបសោភិតោតិ ច, សហ ឆាយាយ វត្តមានោតិ ច វាក្យំ។

២៦៧.សាគរត្តេន សទ្ទម្មោ,
រុក្ខត្តេនោ’ទិតោ ជិនោ;
សព្ពេ សាធារណា ធម្មា,
បុព្ពត្រា’ញ្ញត្រ តុ’ត្តយំ។

២៦៧. តទុភយំ វិវរតិ “**សាគរត្តេនិ**”ច្ចាទិនា។ **សទ្ធម្មោ** សម្ពុទ្ធភាសិតោ **សាគរត្តេន** សាគរគុណសទិសត្តា សាគររូបេន ឧទិតោតិ សម្ពន្ធោ, កិត្តិតោតិ អត្ថោ។ ជិនោ **រុក្ខត្តេន** យថាវុត្តនយេន **ឧទិតោ** តំ បត្តោ អនុបេក្ខិតស្ស កក្ខវុត្តិយា អម្ភោធិអាទិសទ្ទានំ។ បករណាទិនា តុ តថា បតីត្យុទយោ, អញ្ញថា កថំ អម្ភោធិអាទិសទ្ទានំ ធម្មាទិសច្ឆាយកត្តំ សិយា។ ភេទោ តុ អយំ **បុព្ពត្រ** “វិសុទ្ធាមគសន្ទាយិ”ច្ចាទិកេ **សព្ពេ** យេ កេចិ តត្រោបាត្តា វិសុទ្ធាមគសន្ទាយិត្តាទយោ **សាធារណា** តុល្យា **ធម្មា** វិសេសនានិ ឧភយត្រាបិ សម្ភវា, **អញ្ញត្រ តុ** អនន្តរវុត្ត “ឥច្ចិតត្ថបទោ”ឥច្ចាទោ បន តយំ សាធារណំ [ទ្វយំ សាធារណញ្ច (ក.)], អសាធារណញ្ច វិសេសនំ វុត្តនយេនេតិ។

២៦៧. ឥទានិ តេហិ ទ្វីហិ សមាសវុត្តេហិ វុត្តត្ថទ្វយំ បកាសេតិ “**សាគរិ**”ច្ចាទិនា។ **សាគរត្តេន** សាគររូបេន **សទ្ធម្មោ** សម្មាសម្ពុទ្ធេន ទេសិតបរិយត្តិសទ្ធម្មោ **ឧទិតោ** កថិតោ, រុក្ខត្តេន ជិនោ ឧទិតោ។ សាគរកប្បរុក្ខាទិសទ្ទា អត្តនោ អភិធេយ្យភូតសាគររុក្ខាទិកេ អត្ថេ មុខ្យភាវេន អបរិត្តិត្វា ពុទ្ធិយំ បវត្តអត្ថស្សាបិ សាធារណភូតវិសេសនបរិគ្គហេន គម្ភមានេ វត្តមិច្ឆិតសទ្ធម្មជិនបទត្ថេយេវ បករណាទិតោ តាទិស អត្ថប្បតីតិយាសម្ភវតោ មុខ្យភាវេន បវត្តន្តីតិ អធិប្បាយោ។ តថា ហិ យទិ ឯតេ មុខ្យត្តេន ន បវត្តន្តិ, អម្ភោធិកប្បរុក្ខសទ្ទា សទ្ធម្មជិនបទត្ថេ កថំ បកាសេន្តីតិ តេសុ ទ្វីសុ ឧទាហរណេសុ **បុព្ពត្រ** “វិសុទ្ធាមគសន្ទាយី”ឥច្ចាទិបុព្ពុទាហរណេ **សព្ពេ ធម្មា** “វិសុទ្ធាមគសន្ទាយី”តិ សព្ពេ វិសេសនធម្មា **សាធារណា** អម្ភោធិសទ្ទម្មានំ សមានា, **អញ្ញត្រ តុ** “ឥច្ចិតត្ថបទោ”តិអាទិកេ អញ្ញស្មឹ ឧទាហរណេ បន **តយំ**

“ឥច្ឆិតត្ថបទោ, សារោ, សច្ឆាយោ”តិ វិសេសនត្តយំ សាធារណំ។ ផលបុប្ផោបសោភិតភាវោ បន រុក្ខាវេណិកោ, “អបុព្ពោ”ឥច្ចាទិកំ វិសេសនមេវ។ តថា ហិ ឥមិនា រុក្ខធម្មភូតោ កោចិ វិសេសោ បកាសិតោ ន ហោតីតិ វិសេសនត្តំ អញ្ញេសុយេវ វុត្តំ។

២៦៨. វត្ថុនោ’ញ្ញប្បការេន, ឋិតា វុត្តិ តទញ្ញថា;
បរិកប្បីយតេ យត្ថ, សា ហោតិ បរិកប្បនា។

២៦៨. បរិកប្បនំ បរិកប្បេតិ **“វត្ថុនោ”**ច្ចាទិនា។ **វត្ថុនោ** សជីវស្ស និជ្ជីវស្ស វា **វុត្តិ** អវត្ថា **អញ្ញប្បការេន** វត្ថុមិច្ឆិតប្បការាបេក្ខាយ អញ្ញេនេវ រូបេន ឋិតា, តស្សេវ តតោ យថាវដ្ឋិតប្បការតោ **អញ្ញថា** អញ្ញេន បការេន បរិកប្បីយតេ **យត្ថ** វុត្តិយំ, សា **បរិកប្បនា** ហោតិ, បរិកប្បីយតេ អញ្ញថា ករីយតេ វត្ថុដ្ឋិតិ ឯតិស្សន្តិ កត្វា។

២៦៨. ឥទានិ បរិកប្បនំ ទស្សេតិ **“វត្ថុនោ”**ឥច្ចាទិនា។ **វត្ថុនោ** យស្ស កស្សចិ សវិញ្ញាណកអវិញ្ញាណកបទត្ថស្ស **វុត្តិ** បវត្តិ **អញ្ញប្បការេន** កប្បនីយប្បការតោ អញ្ញេន វិជ្ជមានប្បការេន **ឋិតា** បវត្តមានា, **តទញ្ញថា** តតោ វិជ្ជមានប្បការតោ អញ្ញេនាវិជ្ជមានប្បការេន **យត្ថ** វុត្តិយំ បរិកប្បីយតេ, សា បរិកប្បនា នាម ហោតិ។ បរិកប្បីយតេ អញ្ញថា ករីយតេ វត្ថុដ្ឋិតិ ឯតិស្សមិតិ វិគ្គហោ។

២៦៩. ឧបមាព្ភន្តរត្តេន, កិរិយាទិវសេន ច;
កមេនោ’ទាហរិស្សាមិ, វិវិធា បរិកប្បនា។

២៦៩. ភេទំ តស្សា ទស្សេតិ **“ឧបមា”**ឥច្ចាទិនា។ ឧបមា អព្ភន្តរេ យស្សា, តស្សា ភាវោ, តេន ច, កិរិយាទិវសេន ច **វិវិធា** នានប្បការា បរិកប្បនា ឥទានិ កមេន ឧទាហរិស្សាមិ។

២៦៩. ឥទានិ តស្ស ភេទំ ទស្សេតិ **“ឧបមាព្ភន្តរេ”**ច្ចាទិនា។ **ឧបមាព្ភន្តរត្តេន** ឧបមាយ អព្ភន្តរេ វិជ្ជមានត្តា ច កិរិយាទិវសេន ច វិវិធា បរិកប្បនា កមេន ឧទាហរិស្សាមិ។ ឧបមា អព្ភន្តរេ អស្សា បរិកប្បនាយេតិ ច, តស្សា ភាវោតិ ច, អនេកេ វិធា បការា យាសមិតិ ច វិគ្គហោ។

ឧបមាព្ភន្តរបរិកប្បនា

២៧០. ឥច្ឆាភង្គាតុរា’សីនា,
តា’តិនិច្ចល’មច្ឆរា;
វសំ នេន្តីវ ធីរំ តំ,
តទា យោគាភិយោគតោ។

២៧០. ឧទាហរតិ **“ឥច្ឆា”**ឥច្ចាទិ។ ឥច្ឆាភង្គេន “ពុទ្ធំ ភគវន្តំ វសេ វត្តេស្សាមា”តិ ពោធិមូលេ កតាភិលាសវិនាសេន **អាតុរា** ទុក្ខិតា អតិនិច្ចលសភាវប្បត្តា **អតិនិច្ចលំ** នាសិកគ្គេ នយនេ កតានតាវសេន អច្ចន្តមក្រិយ **មាសីនា** និសិន្នា **តា អច្ឆរា** យោគិនិសង្កាសា មារង្គនាតិ យថាវដ្ឋិតាយ សចេតនានំ មារង្គនាលក្ខណានំ [មារង្គនាវលក្ខណានំ (ក.)] វត្ថូនំ វុត្តិ វុត្តា, សាយមញ្ញថា បរិកប្បីយតេ។ **ធីរំ** ទេវង្គនានម្បិ សិង្គារភាវោបចរិតវិលាសាតិសយេនាបិ អកម្បត្តា។ **តំ** ភគវន្តំ។ **យោគោ** មន្តានុដ្ឋានំ, តត្ថ អភិយោគតោ យុញ្ជនេន **វស**មត្តនោ អាយត្តភាវំ តទា **នេន្តីវ** វហន្តិ មញ្ញេតិ។ ឯត្ថ **ឥវ** សទ្ទសុតិយា ឧបមាសន្ទេហោ ន កាតព្ពោ, សវសានយនមកុព្ពន្តិយោ មារង្គនា វសំ នេន្តីវាតិ បរិកប្បីយន្តេ។ ហោតិ ច–

“វសំ នេន្តីវ ធីរ”ន្តិ, នយនេ នោ’បមានតា;
ន ហិ កត្តុក្រិយាយ’ត្ថិ, ឧបមានោបមេយ្យតាតិ។

ក្រិយាបរិកប្បត្តេបិ អយមុបមាព្ភន្តរា បរិកប្បនា, ន កេវលក្រិយាបរិកប្បនា មារង្គនានមចលោបវេសនស្ស យោគាភិយោគេន សាម្យសន្ទស្សនតោ, តថាភូតាយ ចោបវេសនក្រិយាយ ធីរស្សាបិ តាទិសស្ស ភគវតោ អវសានយនត្តន្តិ បរិកប្បនតោតិ។

២៧០. ឥទានិ ឧទាហរតិ **“ឥច្ឆា”**ឥច្ចាទិនា។ **ឥច្ឆាភង្គាតុរា** អជបាលនិគ្រោធមូលេ និសិន្នំ ភគវន្តំ “បលោភេស្សាមា”តិ មារង្គនា អត្តនាយេវ កតាយ ឥច្ឆាយ អនិព្ពត្តិយា បីឡិតា, អតិនិច្ចលំ ហុត្វា នាសិកគ្គេ បតិតទិដ្ឋេហិ សមន្នាគតានញ្ញវុត្តិយា ក្រិយន្តរវិរហតោ។ **អាសីនា** ឈាយមានា និសិន្នា **តា អច្ឆរា** យោគិនិសទិសា តណ្ហាអរតិរគាសង្ខាតា មារង្គនាយោ **ធីរំ** សិង្គារាធិប្បាយេន កតានេកលីលាវិលាសេនាបិ អកម្បមានំ

តំ ភគវន្តំ **យោគាភិយោគតោ** មន្តជប្បនសង្ខាតយោគេ យុញ្ជនេន **វសំ** អត្តនោ វសំ **តទា** អត្តនោ បរាជិតកាលេ **នេន្តីវ** បាបេន្តិ មញ្ញេតិ។ ឯត្ថ បុព្ពទ្ធេន មារង្គនាសង្ខាតសជីវបទត្ថានំ វិជ្ជមានប្បការំ ទស្សិតំ។ បុន អបរទ្ធេន តេសមេវ អវិជ្ជមានយោគាភិយោគេន វសីករណំ កប្បិតំ។ មារង្គនានំ និច្ចលនិសជ្ជាយ យោគិនីនំ មន្តជប្បនសទិសត្តា មារង្គនានំ យោគិនីនំ ឧបមានោបមេយ្យត្តំ សាមត្ថិយា គម្យតេតិ ឯសា ឧបមាព្ភន្តរបរិកប្បនា នាម។ “នេន្តិ ឥវា”តិ បយោគេ កតេបិ ក្រិយាបរិកប្បនំ ន ហោតេវ។ ឥច្ឆាយ ភង្គោតិ ច, តេន អាតុរាតិ ច, និក្កតំ ចលំ ចលនំ អស្មា អាសនស្មាតិ ច, អតិសយេន និច្ចលន្តិ ច, ក្រិយាវិសេសនំ, យោគេ អភិយោគោតិ ច វាក្យំ។

“នេន្តិ ឥវា”តិ ឥធ **ឥវ**សទ្ទសុតិយា ឧបមាជោតនត្តំ ចេតិ សំសយោ ន កាតព្ពោ, សាធម្មសង្ខាតគុណវិសេសស្ស សម្ពន្ធេ អសតិ ក្រិយាមត្តស្ស ឧបមាភាវតោ។ វុត្តំ ហិ–

> “វសំ នេន្តីវ ធីរ”ន្តិ, នយេន នោ’បមានតា;
> ន ហិ កត្តុក្រិយាយ’ត្ថិ, ឧបមានោបមេយ្យតាតិ។

“វសំ នេន្តីវ ធីរ”ន្តិ ឯត្ថ **នយេន** គម្យមានេ បាបនេ **ឧបមានតា** ឧបមានភាវោ នត្ថិ, **ហិ** តថេវ, **កត្តុក្រិយាយ** កត្តុសម្ពន្ធិយា ក្រិយាយ **ឧបមានោបមេយ្យតា** ឧបមានភាវោ ឧបមេយ្យភាវោ នត្ថីតិ អយំ ហេត្ថត្ថោ។

ក្រិយាបរិកប្បនា

> **២៧១. គជំ មារោ សមារុឡ្ហោ, យុទ្ធាយ’ច្ចន្ត’មុន្នតំ;**
> **មគ្គ’មន្វេសតិ នូន, ជិនភីតោ បលាយិតុំ។**

២៧១. **“គជ”**មិច្ចាទិ។ យុទ្ធាយ **អច្ចន្ត**មតិសយេន **ឧន្នត**មុច្ចំ **គជំ** ហត្ថឹ សមារុឡ្ហោ **មារោ** វសវត្តី តំ ជិនាតីតិ អត្ថេន **ជិនតោ** ភីតោ បលាយិតុំ កិញ្ចិ និលីយនដ្ឋានំ **មគ្គំ** បថំ អន្វេសតិ **នូន** មញ្ញេ។ ឥតិ ក្រិយាបរិកប្បនា អារោហនក្រិយាយ មគ្គមន្វេសនត្ថន្តិ បរិកប្បិតត្តា។

២៧១. **“គជ”**មិច្ចាទិ។ **យុទ្ធាយ** យុទ្ធត្ថំ **អច្ចន្តំ** អតិសយេន **ឧន្នតំ** ទិយឌ្ឍសតយោជនាយាមានុរូបឧច្ចគុណសមន្នាគតំ **គជំ** គិរិមេខលំ សមារុឡ្ហោ មារោ ជិនា ភីតោ បលាយិតុំ **មគ្គំ** និព្ភយំ បថំ **អន្វេសតិ នូន** គវេសតិ មញ្ញេ។ យុទ្ធត្ថំ កុរុមានោ គជារោហនំ មគ្គាន្វេសនត្ថមិតិ ករិនា បរិកប្បិតត្តា ឯសា ក្រិយាបរិកប្បនា នាម។ អច្ចន្តមិតិ អសង្ខ្យ សសង្ខ្យភាវេបិ បករណតោ អាធិក្កេ ឯវ វត្តតិ។

គុណបរិកប្បនា

> **២៧២. មុនិន្ទ បាទទ្វន្ទេ តេ, ចារុរាជីវសុន្ទរេ;**
> **មញ្ញេ បាបាភិសម្មទ្ទ-ជាតសោណេន សោណិមា។**

២៧២. មុនិន្ទ តេ ចារុ ច តំ រាជីវំ បទុមញ្ច តមិវ សុន្ទរំ តស្មឹតេ បាទទ្វន្ទេ **សោណិមា** លោហិតត្តគុណោ, ឥតិ យថាវដ្ឋិតា អចេតនស្ស លោហិតត្តលក្ខណស្ស វត្ថុនោ វុត្តិ វុត្តា, សាយមញ្ញថា បរិកប្បីយតេ។ **បាបានំ** កិលេសារីនំ **អភិសម្មទ្ទេន** អតិសយំ សម្បិសនេន ជាតំ **សោណំ** រុធិរំ, តេន ជាតោតិ មញ្ញេ។ ឥតិ គុណបរិកប្បនា បាទទ្វន្ទសន្និហិតលោហិតត្តគុណស្ស “បាបា…បេ…. សោណេនេ”តិ បរិកប្បិតត្តា។

២៧២. **“មុនិន្ទេ”**ច្ចាទិ។ ហេ **មុនិន្ទ តេ** តវ **ចារុរាជីវសុន្ទរេ** មនុញ្ញបទុមសុន្ទរេ បាទទ្វន្ទេ **សោណិមា** រត្តវណ្ណំ **បាបាភិសម្មទ្ទជាតសោណេន មញ្ញេ** សបរសន្តានគតបាបានំ សម្មទ្ទនេន ជាតេន រុធិរេនាតិ មញ្ញេ។ សព្ពញ្ញុនោ បាទេ ភវន្តរសិទ្ធបុញ្ញកម្មានុភាវេន ជាតរត្តវណ្ណំ “បាបាភិសម្មទ្ទនេនា”តិ បរិកប្បិតត្តា អយំ គុណបរិកប្បនា នាម។ ចារុ ច តំ រាជីវញ្ចាតិ ច, បាបានំ អភិសម្មទ្ទោតិ ច, តេន ជាតញ្ចាតិ ច, តញ្ច តំ សោណញ្ចាតិ ច, សោណស្ស ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។

> **២៧៣. មញ្ញេ សង្កេ ធុវំ នូន-មិវ’មិច្ចេវមាទិហិ;**
> **សា’យំ ព្យញ្ជីយតេ ក្វាបិ, ក្វាបិ វាក្យេន គម្យតេ។**

២៧៣. វោហារត្ថំ បរិកប្បនាសូចកេ សទ្ទេ ទស្សេន្តោ អាហ “**មញ្ញេ**”ឥច្ចាទិ។ **ឥតិ** ឯវរូបោ សទ្ទរាសិ អាទិ យេសំ “តក្កេមិ, បរិកប្បេមិ, ចិន្តយាមិ, យថេ”ត្យេវមាទីនំ, តេហិ **សាយំ** បរិកប្បនា **ក្វាបិ** យថារុត្តេ **ព្យញ្ជីយតេ** បកាសីយតេ, **ក្វាបិ** កត្ថចិ បន វាក្យេន គម្យតេ **មញ្ញេ**ឥច្ចាទីនមភាវេបីតិ។

២៧៣. វោហារសុខត្ថំ បរិកប្បនាបកាសកេ សទ្ទេ ទស្សេតិ “**មញ្ញេ**”ច្ចាទិនា។ មញ្ញេ, សង្កេ, ធុវំ, នូន, ឥវ, ឯវមាទីហិ សទ្ទេហិ **សាយំ** បរិកប្បនា **ក្វាបិ** ឯត្ថ វិយ កត្ថចិ **ព្យញ្ជីយតេ** បកាសីយតេ, **ក្វាបិ** កត្ថចិ **វាក្យេន** ក្រិយាការកសម្ពន្ធសហិតបទសមុទាយេន **គម្យតេ ឥវា**ទិសទ្ទយោគាភាវេបិ កេវលំ វាក្យសាមត្ថិយេនេវ ញាយតេ។ “**មញ្ញេ**”ច្ចាទិបទបញ្ចកំទ្វន្ទសមាសេន និទ្ទិដ្ឋំ។ **ឥតិ ឯវំ** បការោ សទ្ទសមុទាយោ អាទិ យេសំ “តក្កេមិ, បរិកប្បេមិ, ចិន្តយាមិ, យថា”តិអានីនន្តិ វិគ្គហោ។

គម្មបរិកប្បនា

២៧៤. **ទយាសញ្ញារសរសា** [ទយាសញ្ញាតសរសា (ក.)], **ទេហា និក្ខន្តកន្តិយោ;**
បីណេន្តា ជិន តេ សាធុ-ជនំ សរសតំ នយុំ។

២៧៤. ឧទាហរតិ “**ទយា**”ឥច្ចាទិ។ **រសោ** សិនេហោ, តេន សហ វត្តមានោ **សរសោ**។ ទេហោ។ **ទយាយ** ករុណាយ **សញ្ញារោ** ទុក្ខិតសត្តវិសយា និរន្តរប្បវត្តិ, តេន សរសោ, តតោ។ ជិន តេ **ទេហា** សរីរតោ និក្ខន្តកន្តិយោ សាធុជនំ **បីណេន្តា** តប្បេន្តា តមេវ ជនំ **សរសតំ** សបេមតំ **នយុំ** បាបេសុំ, តាទិសំ តថាវិធ ទេហនិក្ខន្តកន្តី នំ សាធុជនំ បីណេន្តិ។ គម្មមានបរិកប្បនាយំ យតោ កន្តិយោ លទ្ធសរសសរីរសំសគ្គា សយម្បិ សរសា ឥវ អត្តានំ សេវមានម្បិ សាធុជនំ សរសតំ នេន្តីតិ គម្យតេ។

២៧៤. វាក្យគម្មបរិកប្បនមុទាហរតិ “**ទយេ**”ច្ចាទិនា។ ហេ **ជិន** តេ **ទយាសញ្ញារសរសា** ទុក្ខិតសត្តវិសយាយ ករុណាយ សវិសយេ និរន្តរប្បវត្តិយា សញ្ជាតស្នេហតោ **ទេហា** សរីរតោ **និក្ខន្តកន្តិយោ** ទសទិសាសុ និគ្គតា នីលាទិឆព្ពណ្ណរំសិយោ **សាធុជនំ** កតបុញ្ញំ ឧត្តមជនំ បីណេន្តា **សរសតំ**សស្នេហភាវំ បេមសហិតត្តំ **នយុំ** តមេវ សាធុជនំ បាបេសុំ។ “សរសតំ នយុ”ន្តិ ឯត្ថ “សាធុជន”ន្តិ សុតសម្ពន្ធេន ញាយតិ។ ករុណាសិនេហសោម្មទេហសំសគ្គតោ កន្តិយោ សយម្បិ និស្សយគុណតោ សោម្មភូតា អត្តានំ វិសយំ កត្វា បវត្តជនេបិ មុទុំ ករោន្តេវាតិ **ឥវា**ទីនំ អភាវេបិ វាក្យគម្មបរិកប្បនា។ ឯត្ថ អចេតនានំ កន្តិវត្តូនំ ជនបសាទសង្ខាតវត្ថុដ្ឋិតិ “ទយាសញ្ញារសរសា ឥវា”តិ ឯវមាទិអញ្ញប្បការេន បរិកប្បិតោ។ ទយាយ សញ្ញារោ បុនប្បុនំ បវត្តីតិ ច, សហ រសេន ស្នេហេន វត្តមានោតិ ច, ទយាសញ្ញារេន សរសោតិ ច, និក្ខន្តា ច តា កន្តិយោ ចេតិ ច, សាធុ ច សោ ជនោ ចេតិ ច, សរសស្ស ភាវោតិ ច វាក្យំ។

២៧៥. **អារភន្តស្ស យំ កិញ្ចិ, កត្តុំ បុញ្ញវសា បុន;**
សាធនន្តរលាភោ យោ, តំ វទន្តិ សមាហិតំ។

២៧៥. សមាហិតំ សមាហរតិ “**អារភន្តស្សេ**”ច្ចាទិនា។ **យំ កិញ្ចិ** ការិយំ **កត្តុំ** សត្តុភង្គាទិកំ **អារភន្តស្ស** សជ្ជីភូតស្ស យស្ស កស្សចិ បុមុនោ **បុញ្ញវសា** កុសលពលេន ការណេន កុសលសាមត្ថិយេន បុន សាធ្យតេ សាធិយមនេនេតិ **សាធនំ**, តតោ តមេវ វា **អន្តរ**មញ្ញំ, តស្ស លាភោ, អញ្ញការណលាភោតិ អត្ថោ។ តំ សមាហិតំ វទន្តិ, សមាធានំ **សមាហិតំ**។

២៧៥. ឥទានិ សមាហិតាលង្ការំ ទស្សេតិ “**អារភ**”មិច្ចាទិនា។ **យំ កិញ្ចិ** អមិត្តវិជយាទិកំ កត្តុំ អារភន្តស្ស យស្ស **បុញ្ញវសា** កុសលពលេន បុន **យោ សាធនន្តរលាភោ** តស្សេវ ការិយសិទ្ធិយា ឧបការកស្ស អញ្ញសាធនស្ស យោ លាភោ អត្ថិ, តំ ការណលាភំ **សមាហិតំ វទន្តិ** តស្សេវ ការិយស្ស សមាធានត្តា បតិដ្ឋិតត្តា សមាហិតំ ឥតិ កវិនោ កថេន្តិ។ សាធ្យតេ សាធិយមនេនេតិ ច, តញ្ច តំ អន្តរមញ្ញញ្ចេតិ ច, តស្ស លាភោតិ ច, សមាធានមិតិ ច វាក្យំ។

២៧៦. **មារារិភង្គាភិមុខ-មនសោ តស្ស សត្ថុនោ;**
មហាមហី មហារាវំ, វរី’យ’មុបការិកា។

២៧៦. ឧទាហរតិ “**មារ**”ឥច្ចាទិ។ **មារារិនោ** មារសត្តុនោ **ភង្គេ** អភិភវេ **អភិមុខំ** ន បរម្មុខំ មនំ យស្ស តស្ស សត្ថុនោ **ឧបការិកា** អារទ្ធមារភង្គក្រិយានុគ្គាហិកា មហាមហី អយំ **មហារាវំ** មារារិទុស្សហំ មហានាទំ **រវី**

អកាសិ។ ឥធ មារារិភញ្ជនំ ការិយមារទ្ធំ, តស្ស បុញ្ញវសេនេវ មហីរាវោ អបរំ សាធនំ សមាបន្នន្តិ លក្ខណំ យោជនីយំ។

២៧៦. “**មារារិ**”ច្ចាទិ។ **មារារិភង្គាភិមុខមនសោ** មារសង្ខាតស្ស សត្តុនោ មទ្ទនេ អភិមុខចិត្តស្ស តស្ស សត្ថុនោ **ឧបការិកា** អារទ្ធមារវិជយស្ស ឧបត្ថម្ភិកា អយំ មហាមហី **មហារាវំ** មារស្ស ហទយវត្ថុំ មទ្ទន្តោ [មទ្ទន្តី (?)] វិយ សហិតុមសក្កុណេយ្យំ មហានាទំ **រវី** អកាសិ។ ឯត្ថ មារភង្គជននំ សត្ថុហិ អារទ្ធការិយំ, តស្សេវ សិទ្ធិយា ហេតុភូតំ អញ្ញការណំ នាម មហីរាវោ។ មារោ ឯវ អរិ សត្តូតិ ច, តស្ស ភង្គោតិ ច, តស្មិំ អភិមុខំ មនំ យស្សេតិ ច, មហន្តី ច សា មហី ចេតិ ច វិគ្គហោ។

២៧៧. អវត្វា’ភិមតំ តស្ស, សិទ្ធិយា ទស្សន’ញ្ញថា;
វទន្តិ តំ បរិយាយ-វុត្តីតិ សុចិពុទ្ធយោ។

២៧៧. បរិយាយវុត្តិំ បដិបាទេតិ “**អវត្វា**”ឥច្ចាទិនា។ **អភិមតំ** កិញ្ចិ អត្ថំ ធនទានាទិលក្ខណំ **អវត្វា** អញ្ជសា វាចកព្យាបារេន អនាខ្យាយ **តស្សា**ភិមតស្សត្ថស្ស **សិទ្ធិយា** និប្ផាទនត្ថំ **អញ្ញថា** អញ្ញេន បការេន តន្និព្ពត្តិអនុគុណេន យំ **ទស្សនំ** វចនំ, តំ សុចិពុទ្ធយោ បរិយាយវុត្តីតិ វទន្តិ។ បរិយាយេន វចនំ **បរិយាយវុត្តី**តិ។

២៧៧. ឥទានិ បរិយាយវុត្តិំ ទស្សេតិ “**អវត្វា**”ឥច្ចាទិនា។ **អភិមតំ** ឥដ្ឋំ ធនទានាទិសរូបំ [ធនជញ្ញាទី (សីហឡព្យាខ្យាយំ)] យំ កិញ្ចិ អត្ថំ **អវត្វា** ឧជុមកថេត្វា **តស្ស** អភិមតត្ថស្ស **សិទ្ធិយា** និប្ផត្តិយា **អញ្ញថា** វត្តុមិច្ឆិតត្ថស្សានុរូបេនាញ្ញប្បការេន **ទស្សនំ** យំ កិញ្ចិ ទស្សនំ កថនមត្ថិ, សុចិពុទ្ធយោ បរិយាយវុត្តីតិ តំ វទន្តិ។ បរិយាយេន វុត្តិ កថនមិតិ ច, សុចិ ពុទ្ធិ យេសមិតិ ច វាក្យំ។

២៧៨. វិដង្គណនិក្ខិត្តំ, ធន’មារក្ខវជ្ជិតំ;
ធនកាម យថាកាមំ, តុវំ គច្ឆ យទិ’ច្ឆសិ។

២៧៨. ឧទាហរតិ “**វិដង្គណេ**”ច្ចាទិ។ ធនំ **វិដេ** កេនចិ អនាវដត្តា **អង្គណេ** បកាសប្បទេសេ និក្ខិត្តំ អថ ច បន អារក្ខវជ្ជិតំ។ **ធនំ** កាមេតីតិ **ធនកាមា**តិ អាមន្តនំ។ តុវំ យទិ ឥច្ឆសិ គន្តុំ ធនំ វា, យថាកាមំ គច្ឆេតិ ធនាវហរណមិច្ឆិតមញ្ជសា អវត្វា តំសិទ្ធិយា ព្យាជេន វទតិ។ បរិយាយវុត្តិ។

២៧៨. ឧទាហរតិ “**វិដ**”មិច្ចាទិនា។ **ធនំ** មុត្តាមណិអាទិ **វិដង្គណនិក្ខិត្តំ** បាការាទិបរិក្ខេបរហិតត្តា និរាវរណដ្ឋានេ យេន កេនចិ ឋបិតំ អបិច អារក្ខវជ្ជិតំ។ ភោ **ធនកាម** តុវំ យទិច្ឆសិ ធនំ គមនំ វា, យថាកាមំ គច្ឆាតិ ចិត្តេនិច្ឆិតធនាវហរណវិធានំ “ធនមាហរា”តិ ឧជុមវត្វា ឯវំ ព្យាជេន វុត្តត្តា ឥទំ បរិយាយវុត្តិ នាម។ វិដញ្ច តំ អង្គណញ្ចេតិ ច, តស្មិំ និក្ខិត្តន្តិ ច, អារក្ខេន វជ្ជិតមិតិ ច, ធនំ កាមេតីតិ ច, កាមំ តណ្ហំ តំសម្បយុត្តំ វា ចិត្តមនតិក្កម្មាតិ ច វាក្យំ។

២៧៩. ថុតី ករោតិ និន្ទន្តោ, វិយ តំ ព្យាជវណ្ណនំ;
ទោសាភាសា គុណា ឯវ, យន្តិ សន្និធិ’មត្រហិ។

២៧៩. ព្យាជវណ្ណនំ វណ្ណេតិ “**ថុតិ**”មិច្ចាទិនា។ **និន្ទន្តោ វិយ** ទោសំ និទស្សេន្តោ វិយ **ថុតី ករោតិ** វណ្ណំ ភាសតិ, តំ ព្យាជថុតិលក្ខណំ ព្យាជវណ្ណនំ នាម។ កថមេត្ថ គុណា បតីយន្តីតិ អាហ “**ទោសិ**”ច្ចាទិ។ **អត្រ** វុត្តិ វិសេសេ ទោសា វិយ អាភាសន្តិ បដិភន្តិ។ តាទិសបទាទិនា **ទោសាភាសា** គុណា ឯវ ឥទ្ធិមន្តតាទយោ ន ទោសោបិ កោចិ **សន្និធិ**មវដ្ឋានំ យន្តិ។ ហីតិ អវធារណេ អត្រ ព្យាជវណ្ណនមេវិទំ, ន និន្ទកមិតិ។

២៧៩. ឥទានិ ព្យាជវណ្ណនំ ទស្សេតិ “**ថុតិ**”ច្ចាទិនា។ **និន្ទន្តោ វិយ** ទោសំ ទស្សេន្តោ វិយ **ថុតី ករោតិ** វណ្ណនំ ករោតិ, **តំ** វណ្ណនាករណំ ព្យាជវណ្ណនំ នាម ហោតិ។ និន្ទាសភាវេន បវត្តថុតិត្តា និន្ទា ឯវេតិ ចេ? អត្រ អស្មិំ វុត្តិ វិសេសេ **ទោសាភាសា** ទោសា វិយ បដិភាសមានា **គុណា ឯវ** តាទិសបទប្បយោគេន ឥទ្ធិមន្តតាទយោ គុណាវ **សន្និធី** គុណសភាវាវដ្ឋានំ **យន្តិ** បាបុណន្តីតិ។ ព្យាជេន វណ្ណនមិតិ ច, ទោសា ឥវ អាភាសន្តិ បដិភាសន្តីតិ ច វាក្យំ។

២៨០. សញ្ញាលេតុ’មលំ ត្វំ’សិ, ភុសំ កុវលយា’ខិលំ;
វិសេសំ តាវតា នាថ, គុណានំ តេ វទាម កឹ។

២៨០. ឧទាហរតិ “**សញ្ញាលេតុ**”មិច្ចាទិនា។ នាថ តុំ អខិលំ **កុវលយំ** ឧប្បលំ បថវីវលយញ្ចេតិ សិលិដ្ឋំ **សញ្ញាលេតុំ** ភមយិតុមិតោ ចិតោ ច **ភុស**មច្ចន្តំ **អលំ** សមត្ថោបិ **តាវតា** តំមត្តេន តេ គុណានំ **វិសេសំ** អតិសយលក្ខណំ **កឹ** កេន ការណេន វទាម។ ឥហ ឧប្បលចាលនសាមត្ថិយវិភាវនវសេន និន្ទតិ, តាវ និខិលភូមណ្ឌលសញ្ញាលាវិករណតោ បរមាយ ថុតិយា សំយោជិតោយំ ភគវា មហានុភាវំ វិចិតវាតិ ភុវនមណ្ឌលសិខាមណីតិ។ ព្យាជវណ្ណនមិទិសមច្ចន្តំ រមណីយំ, តទិទញ្ច សព្ពថា សិលេសមុបជីវតិ។

២៨០. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**សញ្ញាលេតុ**”មិច្ចាទិនា។ នាថ តុំ **អខិលំ កុវលយំ** និស្សេសំ នីលុប្បលវនំ បថវីមណ្ឌលំ វា **សញ្ញាលេតុំ** កម្បេតុំ **ភុស**មតិសយេន **អលំ** សមត្ថោ, តាវតា តេ គុណានំ **វិសេស**មតិសយំ **កឹ វទាម** កថំ ភណាមាតិ។ **កុវលយ**សទ្ទស្ស ឧប្បលវិសេសវាចកត្តា បឋមំ និន្ទាវ, តស្សេវ សទ្ទស្ស បថវីមណ្ឌលវាចកត្តា “ឥទ្ធិមតោ តវ ឥទំ កឹ វិសេស”ន្តិ ឧត្តមគុណវណ្ណនា កតា ហោតិ។ ឦទិសា ព្យាជវណ្ណនា បសត្ថា, សា ច សព្ពថា សិលេសំ និស្សាយ បវត្តតីតិ។ កុយា បថវិយា វលយំ មណ្ឌលមិតិ សមាសោ។

២៨១. **វិសេសិ’ច្ឆាយំ ទព្ពស្ស, ក្រិយាជាតិគុណស្ស ច;**
វេកល្លទស្សនំ យត្រ, វិសេសោ នាម’យំ ភវេ។

២៨១. វិសេសវុត្តឹ វត្តេតិ “**វិសេសិច្ឆាយ**”មិច្ចាទិនា។ **វិសេសេ** អតិសយេ កិស្មិញ្ចិបិ ការិយវិសេសេ ឥច្ឆាយំ ទព្ពាទីនំ យត្រ **វេកល្លស្ស** អភាវស្ស **ទស្សនំ** វចនំ, អយំ **វិសេសោ នាម** វិសេសវុត្តិ នាម ភវេ។

២៨១. ឥទានិ វិសេសាលង្ការំ ទស្សេតិ “**វិសេសិ**”ច្ឆាទិនា។ **វិសេសិច្ឆាយំ** អតិសយេ ការិយវិសេសេ ឥច្ឆាយំ សតិ ទព្ពស្ស ច ក្រិយាជាតិគុណស្ស ច **យត្រ** យស្មឹ វុត្តិវិសេសេ **វេកល្លទស្សនំ** អភាវកថនមត្ថិ, អយំ **វិសេសោ** នាម **ភវេ** វិសេសវុត្តិ នាម សិយាតិ។ វិកលស្ស ភាវោតិ ច, តស្ស ទស្សនមិតិ ច វាក្យំ។

២៨២. **ន រថា ន ច មាតង្គា, ន ហយា ន បទាតយោ;**
ជិតោ មារារិ មុនិនា, សម្ភារាវជ្ជនេន ហិ។

ទព្ពវិសេសវុត្តិ។

២៨២. ឧទាហរតិ “**ន រថា**”ឥច្ចាទិ។ សុពោធំ។ អត្រ ច វិជយោបករណចតុរង្គានីកលក្ខណទព្ពាភាវេន សមតឹសបារមិតាសង្ខតសម្ភារាវជ្ជនស្សេវ មារារិវិជយលក្ខណោ វិសេសោ វុត្តោ។

២៨២. “**ន រថា**”ឥច្ចាទិ។ **រថា តយោ** អន្តមសោ សបរិវារានំ តិណ្ណំ រថានំ អនីកវោហារតោ តាទិសា តយោ រថា ច នត្ថិ។ **មាតង្គា តយោ** វុត្តនយេន អនីកសង្ខាតា តយោ មាតង្គា ច នត្ថិ។ **ន ហយា តយោ** តាទិសា អនីកសង្ខាតា តយោ អស្សា ច នត្ថិ។ **បទា ន** អន្តមសោ សាយុធានំ ចតុន្នំ បុរិសានំ អនីកវោហារតោ តាទិសា ចត្តារោ បុរិសា បទា ច នត្ថិ។ តថាបិ មុនិនា **សម្ភារាវជ្ជនេន ហិ** សមតឹសបារមិជម្ពានំ អាភោគករណេនេវ **មារារិ** មារបច្ចត្ថិកោ **ជិតោ** អភិភវិតោ។ ឥហ ជយោបករណភាវេន បិតានំ រថានិកាទីនំ ទព្ពានំ វេកល្លំ ទស្សេត្វា សត្តុវិជយសភាវានំ សម្ភារានំ អាវជ្ជនវិសេសស្ស វុត្តត្តា ឯសា ទព្ពវិសេសវុត្តិ នាម។ រថោ នាម ចតុបុរិសបរិវារោ, តាទិសំ រថត្តយំ រថានីកំ នាម។ ហត្ថី បន ទ្វាទសបុរិសបរិវារោ ហោតិ, តាទិសំ ហត្ថិត្តយំ ហត្ថានីកំ នាម។ អស្សោ តិបុរិសបរិវារោ, តាទិសំ ហយត្តយំ ហយានីកំ នាម។ សាយុធា ចត្តារោ បុរិសា បទានីកំ នាម។ ឥហ រថាទីសុ ឋិតា វិយ សីឃំ បាទពលេន គន្ត្វា យុជ្ឈមានា បុរិសា បាទោបចារេន “បាទា”តិ វុត្តា។ រថាទីនំ បមាណំ តយោតិ អនីកដ្ឋានេ ទស្សេត្វា បុរិសបមាណស្សាវុត្តេបិ អន្តមសោ ចត្តារោ បុរិសា អនីកំ នាម ហោន្តីតិ បករណតោ ចត្តារោតិ ញាយតិ។ នោ ចេ? សាវុធបុរិសវាចកស្ស **បទាតិ**សទ្ទស្ស “បទាតយោ”តិ ពហុវចនេន រូបសម្ភវតោ “រថា ន, មាតង្គា ន, ហយា ន, បទាតយោ ន” ឥតិ សម្ពន្ធោ។ **ទព្ពវិសេសវុត្តិ** ទព្ពេន ទព្ពបដិសេធនតោ វិសេសកថនំ វិសេសស្ស វុត្តីតិ ច, ទព្ពេន ទព្ពបដិសេធេន វិសេសវុត្តីតិ ច វាក្យំ។ ក្រិយាវិសេសវុត្យាទិត្តយម្បិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពំ។

២៨៣. **ន ពទ្ធា ភូកុដិនេវ, ផុរិតោ ទសនច្ឆទោ;**
មារារិភង្គញ្ញា’កាសិ, មុនិវីរោ វរោ សយំ។

ក្រិយាវិសេសវុត្តិ។

២៨៣. “**ន ពទ្ធា**”ឥច្ចាទិ។ **ភូកុដិ** ភមុភង្គោ កោបជនិតោ **ន ពទ្ធា** ន រចិតា, **ទសនច្ឆទោ** ចាធរោ **នេវ ផុរិតោ** នេវ កម្បិតោ កោបេន។ តថាបិ ច **វរោ** ឧត្តមោ មុនិវីរោ សយំ មារារិនោ **ភង្គំ** បរាជយំ អកាសីតិ។ ភូកុដិពន្ធនាទិក្រិយាវិគមេន និព្ពិការវិជយលក្ខណោ វិសេសោ ទស្សិតោ។

២៨៣. “**ន ពទ្ធា**”ឥច្ចាទិ។ **ភូកុដិ** កោបវិការភូតោ ភមុភង្គោបិ **ន ពទ្ធា** ន កតា, **ទសនច្ឆទោ** ទន្តាវរណោ **នេវ ផុរិតោ** ន កម្បាបិតោ។ តថាបិ **វរោ** ឧត្តមោ **មុនិវីរោ** មុនិគុណវីរគុណយុត្តោ តថាគតោ សយំ មារារិភង្គញ្ច អកាសីតិ។ ឯត្ថ ភមុភង្គរចនាទិកំ ក្រិយំ អកត្វា និព្ពិការស្ស មារភង្គសភាវវិសេសស្ស [និព្ពិការមារភង្គស្ស (ក.)] វុត្តត្តា ឯសា **ក្រិយាវិសេសវុត្តិ** នាម។ ភូនំ កុដិ វង្កតាតិ ច, មារោ ឯវ អរីតិ ច, តេសំ ភង្គោតិ ច វាក្យំ។

២៨៤. **ន ទិសាសុ ព្យត្តា** [គតា (សី.)] **រំសិ,**
នា’លោកោ លោកបត្ថដោ;
តថាប្យ’ន្ធតមហរំ,
បរំ សាធុសុភាសិតំ។

ជាតិវិសេសវុត្តិ។

២៨៤. “**និ**”ច្ចាទិ។ **ទិសាសុ** ទសសុ **ព្យត្តា** បត្ថដា រំសិ ន ភវតិ។ **លោកេ** សកលស្មិំ **បត្ថដោ** វិត្ថតោ អាលោកោន ភវតិ។ **តថាបីតិ** វិសេសនិច្ឆាយំ, តជ្ជាតិកត្តាភាវេបិ សាធូនំ **សុភាសិតំ** សទ្ធម្មសង្ខាតំ **បរ**មច្ចន្តមេវ អន្ធតមំ តជ្ជានិជ្ជាវេកល្លតោ បញ្ញាចក្ខុស្ស អន្ធការំ មោហន្ធការំ ហរតីតិ **អន្ធតមហរ**ន្តិ។ រំសិយា អន្ធការាបហារសមត្ថាយ និវត្តិយា វិសេសោ សុភាសិតស្ស ទស្សិតោ។

២៨៤. “**ន ទិសាសុ**”ឥច្ចាទិ។ ទិសាសុ ព្យត្តា បត្ថដា រំសិបិ នត្ថិ, **លោកបត្ថដោ** អាលោកោបិ នត្ថិ។ តថាបិ **សាធុសុភាសិតំ** សទ្ធម្មោ **បរ**មច្ចន្តំ **អន្ធតមហរំ** អត្តានត្ថគីរណក្ខមស្ស បញ្ញាចក្ខុស្ស អន្ធការកមោហតមំ ហរំ ហោតីតិ។ តេជ អន្ធការវិទ្ធំសនេ សមត្ថំ រំសិជាត្យាទិកំ បដិសេធេត្វា សុភាសិតស្ស អន្ធការាបហរណសង្ខាតស្ស វិសេសស្ស វុត្តត្តា អយំ **ជាតិវិសេសវុត្តិ** នាម។ លោកេ បត្ថដោតិ ច, អន្ធេតីតិ អន្ធោ មោហោ, តមសទិសត្តា អន្ធោយេវ តមោតិ ច, តំ ហរតីតិ ច, សាធូនំ សុភាសិតមិតិ ច វាក្យំ។

២៨៥. **ន ខរំ ន ហិ វា ថទ្ធំ, មុនិន្ទ វចនំ តវ;**
តថាបិ គាឡ្ហំ ខនតិ, និម្មូលំ ជនតាមទំ។

គុណវិសេសវុត្តិ។

២៨៥. “**ន ខរ**”មិច្ចាទិ។ មុនិន្ទ តវ វចនំ **ន ខរំ** ន លូខំ, **ន ថទ្ធំ វា** កឋិនញ្ច ន ហិ។ **តថាបិ** តាទិសខរត្តាទិគុណាភាវេបិ **ជនតាយ** ជនសមូហស្ស **មទំ គាឡ្ហំ** ទឡ្ហំ [តណ្ហំ (ក.)] កត្វា និម្មូលំ ខនតីតិ។ អយោសង្កម្ហិ បសិទ្ធខរត្តាទិគុណនិសេធេន មុនិន្ទវចនស្ស វិសេសោ អាវិកតោ។

២៨៥. “**ន ខរ**”មិច្ចាទិ។ ហេ **មុនិន្ទ** តវ វចនំ **ខរំ** កក្កសំ ន ហោតិ, ថទ្ធំ វា ន ហោតិ។ តថាបិ **ជនតាមទំ** ជនសមូហស្ស ជាត្យាទី និស្សាយ បវត្តំ គព្ពំ **គាឡ្ហំ** ទឡ្ហំ កត្វា **និម្មូលំ** មូលមសេសេត្វា ខនតីតិ។ ខណនក្ខមអយោសង្កុអាទិសុ លព្ភមានំ ខរត្តាទិគុណំ បដិសេធេត្វា ពុទ្ធវចនស្ស មទខណនសភាវសង្ខាតស្ស វិសេសស្ស វុត្តត្តា អយំ **គុណវិសេសវុត្តិ** នាម ហោតិ។ នត្ថិ មូលមស្ស ខណនស្សាតិ ច, ជនានំ សមូហោតិ ច, តាយ មទោតិ ច វិគ្គហោ។ “គាឡ្ហំ និម្មូល”ន្តិ ខណនក្រិយាយ វិសេសនត្តា គាឡ្ហំ និម្មូលំ ខណនំ ករោតីតិ យោជនា។

២៨៦. **ទស្សីយតេ’តិទិត្តំ** [...តិវិត្តំ (ក.)] **តុ,**
សូរវិរត្តនំ យហីំ;
វទន្តិ វិញ្ញូ វចនំ,
វុឡ្ហាហង្ការមីទិសំ។

២៨៦. វុឡ្ហាហង្ការំ វទន្តិ។

២៨៦. ឥទានិ រុឡ្ហាហង្ការំ ទស្សេតិ “**ទស្សិយតេ**” ឥច្ចាទិនា។ **សូរវីរត្តនំ** សូរភាវវីរភាវំ **អតិទិត្តំ តុ** អតិសយេន បន ទិត្តំ **យហិ** វាក្យេ ទស្សិយតេ, ត្ពិទិសំ វចនំ **វិញ្ញូ** ករយោ រុឡ្ហាហង្ការមិតិ វទន្តីតិ។ សូរោ ច វីរោ ចាតិ ច, តេសំ ភាវោតិ ច, រុឡ្ហោ ឧគ្គតោ អហង្ការោ ឯត្ថ វុត្តិវិសេសេតិ ច វាក្យំ។

២៨៧ ទមេ នន្ទោបនន្ទស្ស,
កឹ មេ ព្យាបារទស្សនា;
បុត្តា មេ បាទសម្ពត្តា,
សង្ឃា សន្តេវ តាទិសេ។

២៨៧. ឧទាហរតិ “**ទមេ**”ឥច្ចាទិនា។ **នន្ទោបនន្ទស្ស** នាគរាជស្ស អប្បមេយ្យមហានុភាវស្ស **ទមេ** ទមនេ **មេ** មម និរវធិសរន្តិប្បមេយ្យប្បភាវានុចរិតកិត្តិនោបិ បរស្ស **ព្យាបារទស្សនា** បយោគបដិបាទនេន **កឹ** បយោជនំ, ន កិម្បិ, យតោ មេ **បាទសម្ពត្តា** បាទាវនតា **តាទិសេ** កម្មនិ **សង្ឃា** ពទ្ធកច្ចា **សន្តេវ** វិជ្ជន្តេវ, តតោតិ យោជនីយំ។

២៨៧. “**ទមេ**”ច្ចាទិ។ **នន្ទោបនន្ទស្ស** នាគរញ្ញោ **ទមេ** ទមករណេ **ព្យាបារទស្សនា** ភុវនត្តយេ បវត្តមាន អានុភាវេន ច សម្បវត្តិតកិត្តិសម្ពូហេន ច សមន្នាគតស្ស មយ្ហំ តាទិសបយោគទស្សនេន **កឹ** បយោជនំ។ យស្មា **មេ បាទសម្ពត្តា** មយ្ហំ ចរណាវនតា **តាទិសេ** កិច្ចេ **សង្ឃា** សន្នទ្ធា **បុត្តា** ពហវោ សន្តិ ឯវ, តស្មាតិ។ ចេតោវសិតាយ សូរវីរភាវោ ឥហ អតិទិត្តោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ព្យាបារស្ស ទស្សនមិតិ ច, បាទេសុ សម្ពត្តាតិ ច វាក្យំ។

២៨៨ សិលេសោ វចនា’នេកា-
ភិធេយ្យេ’កបទាយុតំ;
អភិន្នបទវាក្យាទិ-
វសា តេធា’យ’មីរិតោ។

២៨៨. សិលេសំ និទ្ទិសតិ “**សិលេសោ**”ឥច្ចាទិនា។ អនេកំ ភិន្នមភិធេយ្យត្ថោ យស្សាត្យ**នេកាភិធេយ្យំ។ ឯកេន** សមានេន **បទេន** សរូបេន **អាយុត**មន្វិតំ យំ **វចនំ** វុត្តីតិ អនុវទិត្វា សោ សិលេសោតិ វិធីយតេ, យេន កេនចិ រូបេន ឧបមានោបមេយ្យលក្ខណត្ថានំ សិលេសនតោ។ **អយ**ញ្ចេវំលក្ខណោ សិលេសោ តេធា ត្ពិរិតោ។ កថំ? **អភិន្នបទវាក្យាទិវសា** អភិន្នមេកំ បទំ ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តរូបំ យត្រ, តមេវ វាក្យំ វាក្យលក្ខណោបេតត្ថា។ តំ អាទិ យេសំ, តេសំ វសាតិ អត្ថោ។

២៨៨. ឥទានិ សិលេសាលង្ការំ ទស្សេតិ “**សិលេសោ**”ច្ចាទិនា។ អនេកាភិធេយ្យំ **ឯកបទាយុតំ** ឧភយត្ថសាធារណត្តា តុល្យេន សទ្ទរូបេន យុត្តំ យំ វចនំ អត្ថិ, សោ សិលេសោ នាម។ សោ បន យេន កេនចិ សាធម្មរូបេន ឧបមានោបមេយ្យភូតានមត្ថានំ សិលិដ្ឋត្តា អញ្ញមញ្ញំ ផុសិត្វា ឋិតត្តា **សិលេសោ** នាម។ **អយំ** វុត្តលក្ខណោ សិលេសោ **អភិន្នបទវាក្យាទិវសា** អកតវិការានំ ស្យាទ្យន្តត្យាទ្យន្តបទសមន្នាគតានំ វាក្យលក្ខណោបេតវាក្យានំ បភេទេន តេធា ត្ពិរិតោតិ។ អនេកមភិធេយ្យំ យស្សេតិ ច, ឯកញ្ច តំ បទញ្ចេតិ ច, តេន អាយុតន្តិ ច, អភិន្នានិ បទានិ យស្មិន្តិ ច, តញ្ច តំ វាក្យញ្ចាតិ ច, តំ អាទិ យេសំ អភិន្នបទវាក្យានន្តិ ច, តេសំ វសោ ភេទោតិ ច វាក្យំ។

២៨៩ អន្ធន្តមហរោ ហារិ, សមារុឡ្ហោ មហោទយំ;
រាជតេ រំសិមាលី’យំ, ភគវា ពោធយំ ជនេ។

អភិន្នបទវាក្យសិលេសោ។

២៨៩. ឧទាហរតិ “**អន្ធន្តមិ**”ច្ចាទិ។ **អយំ ភគវា** សូរិយោ មហាមុនិ ច។ តត្ថ សូរិយោ តាវ **អន្ធន្តមហរោ** បកតិយន្ធការោបហារី, មហាមុនិ តុ អន្ធការមោហតមាបហារី។ **ហារី** មនុញ្ញោ សូរិយោ មហាមុនិ ច, សូរិយោ **មហោទយំ** មហន្តំ ឧទយំ បព្ពតំ សមារុឡ្ហោ, មហាមុនិ តុ **មហោទយំ** មហន្តមព្ភុទយំ សម្ពាសម្ពោធិសមធិគមរូបំ **សមារុឡ្ហោ** បត្តោ។ រំសីនំ មាលា, សា អស្ស អត្ថីតិ **រំសិមាលី**, សូរិយោ មហាមុនិ ច។ ជនេ **ពោធយំ** និទ្ទាបគមនេន កិលេសនិទ្ទាបគមនេន វា បពោធយន្តោ **រាជតេ** ទិព្ពតីតិ។ **អភិន្នបទវាក្យសិលេសោ** ភង្គេនវិនា យថាវដ្ឋានមុភយត្ថ បទយោជនតោ។

២៨៩. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**អន្ទ**”មិច្ចាទិនា។ **មហោទយំ** មហន្តំ ឧទយំ បត្តំ, សព្ពញ្ញុបទវិសង្ខាតមហាភិវុទ្ធឹ វា **សមារុឡ្ហោ** អារុឡ្ហោ, សម្បត្តោ វា, **អន្ទន្តមហរោ** ចក្កវាឡគព្ភេ បត្ថដបកតិយនន្ធការស្ស, ញាណលោចនស្ស អន្ធករណតោ អន្ធការោតិ វុត្តមោហស្ស វា វិទ្ធំសកោ, **ហារី** តេនេវ មនុញ្ញោ **រំសិមាលី** អត្តនោ រំសិមាលាយ សមន្នាគតោ **ជនេ** បកតិនិទ្ទាយ កិលេសនិទ្ទាយ វា សមន្នាគតេ សត្តេ **ពោធយំ** ពោធយន្តោ **អយំ ភគវា** ទិវាករោ, ឆហិ ភគធម្មេហិ សមន្នាគតោ ពុទ្ធោ វា **រាជតេ** ទិប្បតីតិ។ ទ្វីសុ បក្ខេសុ បទានំ សមានភាវេន ឋិតត្តា អយំ **អភិន្នបទវាក្យសិលេសោ**។ អន្ទោ ច សោ តមោ ចេតិ ច, តំ ហរតីតិ ច, មហន្តោ ច សោ ឧទយោ បត្តោ ចាតិ ច, មហន្តោ ច សោ ឧទយោ អព្ភុទយោ អភិវុទ្ធិ ចាតិ ច, រំសីនំ មាលាតិ ច, សា អស្ស អត្ថីតិ ច, ភគោ សិរី អស្ស សូរិយស្ស អត្ថីតិ ច, ភគោ សិរីកាមបយតនាទិប្បការោ អស្ស សត្ថុនោ អត្ថីតិ ច វិគ្គហោ។ អភិន្នបទវាក្យសង្ខាតោ សិលេសោ។ អបរោបិ អត្ថោ ឯត្ថ សិលិស្សតីតិ **សិលេសោ**។ “ភិន្នបទវាក្យសិលេសោ”តិអាទិកម្បិ ឥមិនា នយេន ញាតព្ពំ។

២៩០ **សារទាមលកាភាសោ, សមានីតបរិក្ខយោ;**
កុមុទាករសម្ភោជោ, បីណេតិ ជនតំ សុធី។

ភិន្នបទវាក្យសិលេសោ។

២៩០. “**សារទេ**”ច្ចាទិ។ សុធា អស្ស អត្ថីតិ **សុធី,** ចន្ទោ។ សោភនា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណរូបំ ធុទ្ធិ អស្ស អត្ថីតិ **សុធី**, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ **សារទោ** សរទកាលេ សម្ភូតោ **អមលកោ** និម្មលោ **អាភា** សោភា យស្ស សោ, ចន្ទោ។ បរេសំ និព្ពានសារំ ទទាតីតិ **សារទោ,** អមលកោ អាភាសោ, អមលកស្ស ហត្ថាមលកស្សេវ វា អាភាសោ អសេសញេយ្យាវពោធោ យស្ស សោ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ **សំ** សម្មា កមេនានីយមានត្តា អានីតោ **បរិក្ខយោ** កណ្ហបក្ខោ យេន សោ, ចន្ទោ។ **សមំ** វូបសមំ អានីតោ **បរិក្ខយោ** ហានិ កិលេសសត្តុកតោ អធិគតក្ខយត្តា យេនសោ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ កុមុទាករស្ស កុមុទស្ស រំសិយា សម្ភោធិ វិកាសោ យស្ស [រំសិយោ សម្ពោធិ វិកាស’ស្ស (ក.)] សោ, ចន្ទោ។ កុយា បថវិយា មុទំ បីតឹ ករោតីតិ **កុមុទាករោ, សម្ភោធោ** ចតុសច្ចាវពោធោ យស្ស សោ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ, **ជនតំ** ជនសមូហំ បីណេតីតិ។ អយំ **ភិន្នបទវាក្យសិលេសោ** វុត្តេន វិធិនា បទានំ ភិន្នត្តា។

២៩០. “**សារ**”ឥច្ចាទិ។ **សារទោ** សរទកាលេ សម្ភូតោ, វេនេយ្យានំ និព្ពានសារទាយកោ វា, **អមលកាភាសោ** និម្មលសោភោ, និម្មលកេតុមាលាសមន្នាគតត្តា តាទិសមត្ថកសោភោ វា, អថ វា **សារទាមលកាភាសោ** សរទកាលេ សញ្ជាតនិម្មលសោភោ, វេនេយ្យានំ និព្ពានសារទាយកនិម្មលសោភោ វា, អថ វា **សារទអាមលក អាភាសោ** និព្ពានសារទាយកហត្ថាមលកសទិសញេយ្យាវពោធោ។ **សមានីតបរិក្ខយោ** កណ្ហបក្ខេ សុដ្ឋុ កមេន អានីតោ បរិក្ខយោ បរិបុណ្ណោ វា ចន្ទោ, សមសង្ខតសន្តឹ អានីតកិលេសបរិហានិសង្ខាតបរិក្ខយោ វា។ **កុមុទាករសម្ភោធោ** កុមុទវិកាសនេន សមន្នាគតោ, កុសង្ខាតបថវីនិស្សិតានំ ជនានំ បីតិជននចតុសច្ចាវពោធេន សមន្នាគតោ វា។ **សុធី** សុធាសង្ខាតអមតវន្តតាយ តន្នាមកោ ចន្ទោ, សុន្ទរបញ្ញាវន្តតាយ តន្នាមកោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វា។ **ជនតំ** ជនសមូហំ បីណេតីតិ។ ឧភយបក្ខេសុ បទំ ភិន្ទិត្វា អត្ថស្ស យោជនតោ អយំ **ភិន្នបទវាក្យសិលេសោ**។ សរទេ ភវោ សារទោ, ចន្ទោ។ សារំ ទទាតីតិ សារទោ, ភគវា។ “សារទោ”តិ ឥទំ “អាភាសោ”តិ បទស្ស វិសេសនំ ហោតិ។ អមលកោនិម្មលោ អាភាសោ អស្ស ចន្ទស្សាតិ ច, កម្ហិ មត្ថកេ អាភាសោតិ ច, អមលោ កាភាសោ អស្ស សត្ថុនោតិ ច, សារទោ អមលកោ អាភាសោ យស្ស ចន្ទស្ស ភគវតោ វាតិ ច, សារទោ អាមលកស្ស វិយ អាភាសោ ញេយ្យាវពោធោ អស្ស ភគវតោតិ ច, សំ សម្មា អានីតោ បរិក្ខយោ កលាហានិ អនេនេតិ ច, សមំ វូបសមំ អានីតោ បរិក្ខយោ ហានិ កិលេសសត្តុតោ យេនេតិ ច, កុមុទានំ អាករោតិ ច, តេសំ សម្ភោធោ វិកាសោ យស្សេតិ ច, មុទំ បីតឹ ករោតីតិ មុទាករោ។ កុយា បថវិយា មុទាករោតិ ច, សោ សម្ពោធោ ចតុសច្ចាវពោធោ យស្សេតិ ច, សុធា អមតំ អស្ស ចន្ទស្ស អត្ថីតិ ច, សុ សោភនា ធី ពុទ្ធិ អស្ស សម្ពុទ្ធស្សាតិ ច វិគ្គហោ។

២៩១ **សមាហិតត្តវិនយោ, អហីនមទមទ្ទនោ;**
សុគតោ វិសទំ បាតុ, បាណិនំ សោ វិនាយកោ។

ភិន្នាភិន្នបទវាក្យសិលេសោ។

២៩១. “**សមាហិតេ**”ច្ចាទិ។ **សំ** សម្មា **អាហិតោ** បតិដ្ឋាបិតោ អត្តស្ស **វិនយោ** វិនយនំ សព្ពត្ថ សវិសយេ អប្បដិហតចារវសេន យស្ស សោ, គរុឡោ។ **វិនយនំ** បរិវត្តកាយចិត្តប្បវត្តិវសេន ទមនំ យស្ស សោ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ ឥតិ អភិន្នបទំ។ អហីនំ សប្បានំ ឥនា នាយកា, តេសំ មទំ មទ្ទតីតិ **អហីនមទមទ្ទនោ,** គរុឡោ។ អហីនានមុត្តមបុរិសានម្បិ មហាព្រហ្មាទីនំ មទំ មទ្ទតីតិ **អហីនមទមទ្ទនោ**, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ សុន្ទរំ

គតំ គមនំ សមុទ្ទំ ភិន្ទិត្វា ជលសង្គមតោ បឋមមេវឧត្តមនសាមត្ថិយយោគតោ យស្ស សោ, គរុឡោ។ សុន្ទរំ គមនមស្ស នាគវិក្កន្តចារត្តា **សុគតោ**, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ អភិន្នបទំ។ **សោ** វិនំ បក្ខីនំ នាយកោ, គរុឡោ។ វិសំ ទទាតីតិ **វិសទំ បាណិនំ** នាគលោកំ **បាតុ** អហិសនវសេន បាលយតុ, **សោ** វិនេតិ វេនេយ្យេតិ **វិនាយកោ**, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ **បាណិនំ** សកលសត្តលោកំ **វិសទំ** អសល្លីនំ បាតុ។ **ភិន្នាភិន្នបទវាក្យសិលេសោយំ** វុត្តនយេន បទានំ [បន (ក.)] ឧភយមិស្សត្តា។

២៨១. “**សមាហិតេ**”ច្ចាទិ។ **សមាហិតត្តវិនយោ** សម្មា អាហិតាយ ឋបិតាយ សរីរស្ស សរិសយេ គតិយា សមន្នាគតោ, សម្មា អាហិតេន ឋបិតេន ចិត្តទមនេន សមន្នាគតោ វា, **អហីនមទមទ្ទនោ** នាគរាជូនំ មទមទ្ទនោ, អហីនានំ ឧត្តមានំ ពកព្រហ្មាទីនម្បិ មទមទ្ទនោ វា, **សុគតោ** បក្ខវាតវេគេន សមុទ្ទជលំ ទ្វិធា កត្វា តស្មិំ ជលេ អនេកីភូតេយេវ នាគភវនំ គន្ធា នាគេ គហេត្វា គមនេ សមត្ថត្តា សុន្ទរគមនោ, សមន្តភទ្ទក អនេកប្បការគមនោ វា, **វិនាយកោ** បក្ខីនំ នាយកោ **សោ** គរុឡរាជា **វិសទំ** ឃោរវិសត្តា វិសទាយកំ **បាណិនំ** នាគលោកំ **បាតុ** អហីសនវសេន បាលេតុ។ នោ ចេ, **វិនាយកោ** វេនេយ្យេ វិនេន្តោ **សោ** សម្មាសម្ពុទ្ធោ **បាណិនំ** សកលសត្តលោកំ **វិសទំ** វិសារទំ កត្វា **បាតុ** អហិតាបនយនហិតោបនយនេន រក្ខតូតិ។ ឧភយបក្ខេសុ “អហីនមទមទ្ទនោ”ឥច្ចាទិកេហិ ភិន្នេហិ ច “សមាហិតត្តវិនយោ”ឥច្ចាទិកេហិ អភិន្នេហិ ច បទេហិ សមន្នាគតត្តា អយំ **ភិន្នាភិន្នបទវាក្យសិលេសោ**។ អត្តស្ស វិនយោតិ ច, សមាហិតោ អត្តវិនយោ យស្ស គរុឡស្ស តថាគតស្ស វាតិ ច, អហីនំ ឥនា នាយកាតិ ច, អហីនានំ នាគរាជូនំ មទោតិ ច, ហីនេហិ អញ្ញេ អហីនា ឧត្តមា, តេសំ មទោតិ ច, តំ មទ្ទតីតិ ច, វីនំ បក្ខីនំ នាយកោតិ ច, វេនេយ្យជនេ វិនេតីតិ ច វាក្យំ។ ទុតិយបក្ខេ “វិសទ”ន្តិ ក្រិយាវិសេសនំ។

២៨២. ***វិរុទ្ធាវិរុទ្ធាភិន្ន-កម្មា និយមវា បរោ;***
និយមក្ខេបវចនោ, អវិរោធិ វិរោធ្យ’បិ។

២៨៣. ***ឱចិត្យសម្បោសកាទិ, សិលេសោ បទជាទិ’តិ*** [បទជាតិបិ (ក.)];
ឯសំ និទស្សនេស្វេវ, រូប’មាវិភវិស្សតិ។

២៨២-៣. សិលេសភេទមញ្ញថាបិ ទស្សេតុមាហ “***វិរុទ្ធ***”ឥច្ចាទិ។ វិរុទ្ធានិ ចាវិរុទ្ធានិ ច អញ្ញមភិន្នញ្ច, តានិយេវ **កម្មានិ** ក្រិយានិ យេសំ, តេ តយោ សិលេសា។ និយមោ’វធារណមស្មិំ អត្ថីតិ **និយមវា**, **បរោ** អញ្ញោ សិលេសោបិ។ និយមស្ស **អក្ខេបោ** និសេធនំ យស្ស, តំ **វចន**មភិធានំ យស្ស, តាទិសោបិ។ នាស្ស វិរោធោ អត្ថីត្យ ***វិរោធិ***, សោបិ។ វិរោធោ អសង្គតិ ឯត្ថ វិជ្ជតីតិ ***វិរោធិ***, សោបិ។ ឱចិត្យំ សម្បោសេតីតិ ឱចិត្យសម្បោសកោ, សោ អាទិ យស្ស អលង្ការន្តរគោចរស្ស សិលេសស្ស, សោ បទតោ ជាតាទិសិលេសោបិ។ **ឥតិ**តេ បរេបិ សិលេសភេទា សន្តិ។ **ឯសំ** យថាវុត្តានំ **និទស្សនេសុ** បយោគេស្វេវ **រូបំ** សភាវោ លក្ខណំ អាវិភវិស្សតីតិ។

២៨២-៣. អវុត្តសិលេសវិសេសេ ទស្សេតុំ ឧទ្ទិសតិ “***វិរុទ្ធា***”ឥច្ចាទិ។ ***វិរុទ្ធាវិរុទ្ធាភិន្នកម្មា* អបិ** ឧភយត្ថស្ស វិរុទ្ធេន ច អវិរុទ្ធេន ច អភិន្នេន ច កម្មេន សមន្និតា តយោ សិលេសា ច, **បរោ** អញ្ញោ **និយមវាបិ** អវធារណេន យុត្តសិលេសោ ច, **និយមក្ខេបវចនោបិ** អវធារណស្ស បដិសេធបកាសកាភិធានសិលេសោ ច, ***អវិរោធិបិ*** ឧភយបក្ខាវិរោធិសិលេសោ ច, ***វិរោធិអបិ*** ឧភយត្ថស្ស វិរោធិសិលេសោ ច, **បទជាទិ** បទេន ជាតោ វាក្យេន ជាតោ ឱចិត្យសម្បោសកាទិសិលេសោបីតិ **ឯសំ** សិលេសានំ ***និទស្សនេស្វេវ*** និទស្សនសង្ខាតឧទាហរណេស្វេវ ***រូបំ*** សរូបំ តេសំ លក្ខណំ វា អាវិភវិស្សតិ, និទស្សិយមានឧទាហរណេនេវ លក្ខណស្ស គម្មមានត្តា វិសុំ ន កថេស្សាមីតិ អធិប្បាយោ។ វិរុទ្ធានិ ច អវិរុទ្ធានិ ច អភិន្នញ្ចេតិ ច, តមេវ កម្មំ ក្រិយា យេសំ សិលេសានមិតិ ច, និយមោ អវធារណំ អស្មិំ អត្ថីតិ ច, និយមស្ស អក្ខេបោ បដិសេធោ អស្ស អត្ថីតិ ច, តំ វចនំ អភិធានំ យស្ស សិលេសស្សាតិ ច, នាស្ស វិរោធោ អត្ថីតិ ច, ឱចិត្យំ សម្បោសេតីតិ ច, សោ អាទិ យស្ស ឧបមាសិលេសាទិនោតិ ច, បទតោ ជាតោតិ ច, សោ អាទិ យស្ស វាក្យស្សាតិ ច វិគ្គហោ។

វិរុទ្ធកម្មសិលេស

២៨៤. ***សវសេ វត្តយំ លោកំ, អខិលំ កល្លវិគ្គហោ*** [កលវិគ្គហោ (សី.)];
បរាភវតិ មារារិ, ធម្មរាជា វិជម្ភតេ។

២៨៤. តតោ កមេន តេទស្សិយន្តិ “***សវសេ***”ឥច្ចាទិ។ អខិលំ លោកំ សវសេ វត្តយំ មារារិ ធម្មរាជា ច, **កល្លោ** មនុញ្ញោ ***វិគ្គហោ*** កលហោ យស្ស មារារិនោ, ***វិគ្គហោ*** សរីរសម្បទា យស្ស ធម្មរាជស្ស, តេសុ មារារិ **បរាភវតិ**

បរាភវមបេតិ ពោធិយំ បដិលទ្ធបរាជយវសេន, **ធម្មរាជា** សមន្តភទ្ទោ តុ **វិជម្ភតេ** លោកត្តយព្យាបិសមុល្លបិតវិជយទ្ទនិបវត្តិវសេន សមំ ភវតីតិ អយំ វិរុទ្ធកម្មសិលេសោ បរាភវវិជម្ភនានមញ្ញោញ្ញវិរោធតោ។

២៨៤. ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេន ឧទាហរតិ “**សវសេ**”ឥច្ចាទិ។ អខិលំ លោកំ **សវសេ វត្តយំ** អនត្តេ យុញ្ជនតោ អត្តនោ វសេ វត្តយន្តោ, នោ ចេ, សកលលោកំ ហិតេ យុញ្ជនតោ អត្តនោ វសេ វត្តយន្តោ **កលិវិគ្គហោ** មនុញ្ញកលហោ, នោ ចេ, មនុញ្ញសរិរសម្បត្តិយុត្តោ មារារិ **បរាភវតិ** ពោធិមូលេ លទ្ធបរាជយវសេន បរាភវំ បាបុណាតិ, **ធម្មរាជា** តថាគតោ បន **វិជម្ភតេ** លោកត្តយេ បត្ថដជយឃោសវសេន វិជម្ភតីតិ។ បរាភវនវិជម្ភនក្រិយានំ អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធត្តា អយំ វិរុទ្ធកម្មសិលេសោ នាម។ សស្ស អត្តនោ វសោ ឥស្សរិយមិតិ ច, កល្លោ មនុញ្ញោ វិគ្គហោ វិវាទោ ទេហោ វា យស្សេតិ ច វាក្យំ។

អវិរុទ្ធកម្មសិលេស

២៨៥. សភាវមធុរំ បុញ្ញ-វិសេសោទយសម្ភវំ;
សុណន្តិ វាចំ មុនិនោ, ជនា បស្សន្តិ ចា’មតំ។

២៨៥. “**សភាវេ**”ច្ចាទិ។ សភាវេនេវ **មធុរា** បិយា វាចា, មធុរំ អមតំ, បុញ្ញវិសេសស្ស **ឧទយោ** អភិវឌ្ឍិ, តេន សម្ភវោ, យស្ស វា តំ, **មុនិនោ វាចំ** សទ្ធម្មសង្ខាតំ ជនា សុណន្តិ, តស្សយំ អមតញ្ច [តស្ស ច និស្សយំ អមតន្តិ (ក.)] បស្សន្តីតិ អយមវិរុទ្ធកម្មសិលេសោ សវនទស្សនានំ អវិរុទ្ធត្តាតិ។

២៨៥. “**សភាវ**”មិច្ចាទិ។ **សភាវមធុរំ** “វាចាមធុរំ ករិស្សាមី”តិ កត្តព្ពបយោគំ វិនាបិ មធុរត្តា បកតិមធុរំ, នោ ចេ, កេនចិ បច្ចយេន អនុប្បន្នត្តា សង្ខរវិសេសំ វិនាបិ បកតិបណីតំ, **បុញ្ញវិសេសោទយសម្ភវំ** បុញ្ញវិសេសទេសកស្ស មុនិនោ កស្សចិ កុសលវិសេសស្ស អភិវុទ្ធិយា សម្ភូតំ, នោ ចេ, វេនេយ្យជនានំ និព្ពានាធិប្បាយេន កតកុសលវិសេសស្ស អភិវុទ្ធិយា អារម្មណត្តេន បដិលទ្ធំ **មុនិនោ វាចំ** សទ្ធម្មសង្ខាតំ សុណន្តិ, **អមតំ** និព្ពានញ្ច **ជនា** វេនេយ្យជនា បស្សន្តីតិ។ សវនទស្សនក្រិយានំ អញ្ញមញ្ញាវិរុទ្ធត្តា អយំ អវិរុទ្ធកម្មសិលេសោ។ សស្ស អត្តនោ ភាវោតិ ច, តេន មធុរា, មធុរមិតិ ច, បុញ្ញមេវ វិសេសោតិ ច, តស្សោទយោតិ ច, តេន សម្ភវោ យស្សេតិ ច វិគ្គហោ។

អភិន្នកម្មសិលេស

២៨៦. អន្ធការាបហារាយ,
សភាវមធុរាយ ច;
មនោ បីណេតិ [ធិនោតិ (សី. អភិនវដីកា ច)] **ជន្តូនំ,**
ជិនោ វាចាយ ភាយ ច។

២៨៦. “**អន្ធការេ**”ច្ចាទិ។ អន្ធការំ មោហសង្ខាតំ បកតិអន្ធការំ វា អបហរតីតិ **អន្ធការាបហារា**, វាចា, ភា ច។ តាយ សភាវភាសាយ, សោភាយ ច ជិនោ ជន្តូនំ **មនោ** ចិត្តំ បីណេតីតិ អយមភិន្នកម្មសិលេសោ បីណនលក្ខណាយេកាយ ក្រិយាយ វាចាយ ភាយ ច សម្បន្នោតិ។

២៨៦. “**អន្ធការា**”ឥច្ចាទិ។ **អន្ធការាបហារាយ** មោហន្ធការំ បកតិអន្ធការំ វា អបហរណាយ **សភាវមធុរាយ** ច សភាវតោ កណ្ណសុខាយ, សភាវតោ នេត្តាភិរាមាយ **វាចាយ ភាយ** សរីរកន្តិយា ច ជិនោ ជន្តូនំ **មនោ** ចិត្តំ **ធិនោតិ** បីណេតីតិ។ បីណយនសភាវាយ ឯកាយ ក្រិយាយ សទ្ទី ករណភូតានំ ទ្វិន្នំ វាចាភានំ យោជិតត្តា អយំ អភិន្នកម្មសិលេសោ។ អន្ធការ’មបហរតីតិ ច, សភាវេន មធុរាតិ ច វាក្យំ។

និយមវន្តសិលេស

២៨៧. កេសក្ខីនំវ កណ្ហត្តំ, សមូនំយេវ វង្កតា;
បាណិបាទាធរានំវ, មុនិន្ទស្សា’តិរត្តតា។

២៨៧. “**កេសិ**”ច្ចាទិ។ កណ្ហត្តំ កេសក្ខីនំយេវ, ន មនសិ, កណ្ហត្តគុណោ បាបត្តញ្ច សិលិដ្ឋំ។ វង្កតា ភមូនំយេវ, ន អជ្ឈាសយេ, វង្កតានតត្តំ សបត្តញ្ច សិលិដ្ឋំ។ អតិរត្តតា បាណិបាទាធរានំយេវ, ន ចិត្តេ, អតិរត្តតាគុណោ រាគោ ច សិលិស្សតេ។ “មុនិន្ទស្សា”តិ “កណ្ហត្ត”ន្តិអាទីសុ សព្ពត្ថ សម្ពន្ធនីយំ។ និយមវា សិលេសោ កេសក្ខីនំវាតិ អវធារណប្បយោគាតិ។

២៨៧. “**កេសក្ខីន**”មិច្ចាទិ។ មុនិន្ទស្ស កណ្ហត្តំ កេសក្ខីនំ ឯវ ហោតិ, កណ្ហត្តសង្ខាតមកុសលំ ន ចិត្តេ។ វង្កតា ភមូនំយេវ, នជ្ឈាសយេ។ អតិរត្តតា បាណិបាទាធរានំ ឯវ, ន កេសុចិ វត្ថូសូតិ។ “កេសក្ខីនំវា”តិអាទីសុ និយមសង្ខាតអវធារណបទស្ស វិជ្ជមានត្តា កណ្ហភាវេន សទ្ទី បាបត្តស្ស ច, វង្កគុណេន សទ្ទី សាឋេយ្យស្ស ច, រត្តគុណេន សទ្ទី រាគស្ស ច សិលិដ្ឋត្តា អយំ និយមវន្តសិលេសោ នាម។ កេសានិ ច អក្ខីនិ ចេតិ ច, កណ្ហស្ស ភាវោតិ ច, វង្កស្ស ភាវោតិ ច, បាណយោ ច បាទានិ ច អធរានិ ចាតិ ច, អតិរត្តស្ស ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។

និយមក្ខេបសិលេស

២៨៨. **បាណិបាទាធរេស្វេវ, សារាគោ តវ ទិស្សតិ;**
ទិស្សតេ សោ’យ’មថ វា, នាថ សាធុគុណេស្វបិ។

២៨៨. “**បាណិ**”ច្ចាទិ។ នាថ តវ បាណិបាទាធរេស្វេវ **សារាគោ** សោភនោ រត្តវណ្ណោ ទិស្សតិ, ន ចិត្តេ, សារាគោ រត្តវណ្ណោ ឆន្ទរាគោ ចាតិ សិលិដ្ឋំ។ អយំ និយមោ អក្ខិប្បតេ។ **អថ វា** កថំ និយម្យតេ, យតោ **សោ អយំ** សារាគោ សាធូនំ គុណេស្វេវ វិរាគលក្ខណោ ទិស្សតេ ឥតិ។ តស្មា កថមវធារិយតីតិ និយមក្ខេបវចនោ សិលេសោយំ។

២៨៨. “**បាណិ**”ច្ចាទិ។ ហេ **នាថ** តវ **សារាគោ** សោភនោ រត្តវណ្ណោ បាណិបាទាធរេស្វេវ ទិស្សតិ, ចិត្តេ លោភោ បន ន ទិស្សតិ។ អថ វា **សោ អយំ** សារាគោ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទភូតោ **សាធុគុណេស្វបិ** សជ្ជនានំ សីលាទិគុណេសុបិ ទិស្សតិ។ “ឯវា”តិ ទស្សិតនិយមស្ស បដិសេធកេន “**អថ វា**”តិ វចនេន សមន្នាគតត្តា រត្តវណ្ណសង្ខាតរាគេន លោភស្ស សិលិដ្ឋត្តា ច អយំ និយមក្ខេបវចនសិលេសោ។ សំ សោភនោ រាគោតិ វិគ្គហោ។

អវិរោធិសិលេស

២៨៩. **សលក្ខណោ’តិសុភគោ,**
តេជស្សី និយតោទយោ;
លោកេសោ ជិតសំក្លេសោ,
វិភាតិ សមណិស្សរោ។

២៨៩. “**សលក្ខណោ**”ឥច្ចាទិ។ សហ លក្ខណេន សសរូបេន ទ្វត្តឹ សវរបុរិសលក្ខណេន វា វត្តមានោ **សលក្ខណោ**, ចន្ទោ មុនិន្ទោ ច, អតិសុភគោ សោ ច, **តេជស្សី** សូរិយោ បភាវិសេសយុត្តោ ច, និយតោ បតិទិនមុទយោ បភាលក្ខណោ យស្ស សោ **និយតោទយោ**, សូរិយោ, និយតោ ថិរោ ឧទយោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ សម្ពោធិរូបោ យស្ស សោ **និយតោទយោ**, មុនិន្ទោ, **លោកេសោ** ព្រហ្មា មុនិន្ទោ ច, ជិតោ សំក្លេសោ ឈានរតិរសេន កាយចិត្តាពាធោ យេន សោ, ព្រហ្មា, ជិតោ សំក្លេសោ ទសវិធោ អគ្គមគ្គញ្ញាណលាភា យេន សោ។ សោ មណីនំ ឥស្សរោ ឧបមណិ [ឧត្តមមណិ (?)], សមណានំ ឥស្សរោ មុនិន្ទោ វិភាតីតិ យោជ្ជំ។ អយម វិរោធិសិលេសោ លក្ខណសុភគាទីនមុភយត្ថាបិ អព្យវហិតត្តា។

២៨៩. “**សលក្ខណោ**”ឥច្ចាទិ។ **សលក្ខណោ** លក្ខណេន សហិតោ, **អតិសុភគោ** អតិសុន្ទរាយ លក្ខិយា សមន្នាគតោ, នោ ចេ, ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណេហិ សហិតោ អតិវិយ សោភាទីហិ យុត្តោ, **តេជស្សី** អន្ធការវិធមនសង្ខតមហានុភាវេន យុត្តោ, **និយតោទយោ** បតិទិនំ បុព្ពណ្ហកាលេ និយមិតគគនុគ្គមនោ, នោ ចេ, និរន្តរបវត្តពុទ្ធតេជសា យុត្តោ ចិរសព្ពញ្ញុបទវិសង្ខាតាភិវុឌ្ឍិយា សមន្នាគតោ, **លោកេសោ** ព្រហ្មភូតោ, **ជិតសំក្លេសោ** ឈានបីតិយា វិជិតកាយចិត្តទរថោ, នោ ចេ, តិលោកស្ស ឥស្សរភូតោ ចតុត្ថមគ្គញ្ញាណេន ហតទសវិធសំកិលេសោ, **សមណិស្សរោ** សោ ឧត្តមោ មណិ **វិភាតិ** សោភតិ, នោ ចេ, សមណានំ ឥស្សរោ **វិភាតិ** ទិព្ពតីតិ។ “សលក្ខណោ សុភគោ”ឥច្ចាទិកានំ ទ្វិន្នំ បទានំ អវិរុទ្ធត្តា ច, បឋមបាទេ ចន្ទេន ទុតិយេ សូរិយេន តតិយេ ព្រហ្មុនា ចតុត្ថេ មណិនា ច សព្ពញ្ញុបទត្ថស្ស សិលិដ្ឋត្តា ច អយំ អវិរោធិសិលេសោ នាម។ សហ លក្ខណេន វត្តមានោតិ ច, អតិសោភនោ ភគោ សិរី វា សិរីកាមបយតនាទិកោ វា អស្សាតិ ច, តេជោ អស្ស អត្ថីតិ ច, និយតោ ឧទយោ អស្សេតិ ច, លោកស្ស ឥសោ ឥស្សរោតិ ច, ជិតោ សំក្លេសោ យេនេតិ ច, មណីនំ សមណានំ វា ឥស្សរោតិ ច វាក្យំ។

វិរោធិសិលេស

៣០០. **អសមោបិ សមោ លោកេ,**

លោកេសោបិ នរុត្តមោ;
សទយោប្យ’ទយោ បាបេ,
ចិត្តា’យំ មុនិនោ គតិ។

៣០០. “**អសមោបិ**”ច្ចាទិ។ នត្ថិ សមោ រាជគុណាទីហិ អស្សាតិ **អសមោ,** កោចិ រាជាទិ, “អសមោ”តិ លោកេកសិខាមណិភាវេន មុនិ។ តត្ថ យទា អសមោ រាជាទិ, តទា លោកេ សមោតិ វិរុទ្ធំ អសមត្តា តស្ស។ **អបិ** សទ្ទោ វិរោធំ ជោតេតិ។ បក្ខន្តរេ ត្វវិរុទ្ធំ, លោកេ ទេវទត្តាទីនំ វិរោធិសត្តានំ រាហុលាទីនំ អវិរោធិសត្តានញ្ច សមត្តា, តតោយេវាយំ វិរោធាភាសានញ្ចសា វិរោធោយេវ។ **លោកេសោ** ព្រហ្មា មុនិ ច។ តត្ថ “ព្រហ្មា នរុត្តមោ”តិ វិរុទ្ធំ ទិព្ពយោនិត្តា តស្ស។ បក្ខន្តរេ ត្វព្យាឃាតោ ឧត្តមនរត្តា តស្ស។ ទយោ ទានំ, សហ ទយេនាតិ **សទយោ,** កោចិ បុរិសោ។ សហ ទយាយ វត្តតីតិ **សទយោ,** មុនិ។ តត្ថ បុរិសោ ទាយកោ បាបេ ជនេ កថមទយោតិ វិរុជ្ឈតិ។ មុនិ បាបេ រាគាទិកេ អទយោតិ វិរុជ្ឈតិ។ តស្មា មុនិនោ **អយំ** យថាវុត្តា **គតិ** បវត្តិ **ចិត្តា** អច្ឆរិយាតិ អយំ វុត្តនយេន វិរោធិសិលេសោ ឧទាហដោ។

៣០០. “**អសមោ**”តច្ចាទិ។ **អសមោបិ** អតុល្យោបិ កោចិ រាជាទិកោ លោកេ **សមោ** តុល្យោ, នោ ចេ, សទិស បុគ្គលរហិតោ ឯវ រាហុលភទ្រទេវទត្តាទិសព្ពលោកេ អនុនយបដិឃាភាវេន សមោ ហោតិ។ **លោកេសោបិ** ព្រហ្មភូតោបិ **នរុត្តមោ** នរវរោ ហោតិ, នោ ចេ, សកលលោកាធិបតិ ហុត្វា ឯវ នរុត្តមោ។ **សទយោបិ** យាចកេសុ ទយសង្ខាតេន ទានេន យុត្តោបិ **បាបេ** បាបិជ្ជេ **អទយោ** ទានរហិតោ, នោ ចេ, ទយាសហិតោ ឯវ អកុសលេ និទ្ទយោ។ មុនិនោ អយំ **គតិ** បវត្តិ **ចិត្តា** វិចិត្តាតិ រាជាទិនោ អសមសមតា ច, ព្រហ្មា ហុត្វា ឧត្តមនរភាវោ ច, ទានសហិតស្ស កស្សចិ បុរិសស្ស ទានរហិតភាវោ ច វិរុទ្ធោ ហោតិ។ តស្មា រាជព្រហ្មបុរិសេហិ មុនិនោ សិលិដ្ឋត្តា អយំ វិរោធិសិលេសោ នាម។ បុព្ពបុព្ពបក្ខេ វិរោធោ អបរាបរបក្ខេហិ និរាកតោ ហោតិ។ បុព្ពបក្ខេ **អបិ**សទ្ទោ វិរោធំ ជោតេតិ, អបរបក្ខេ អវធារណត្ថំ។ នត្ថិ សមោ យស្សេតិ ច, នរោ ច សោ ឧត្តមោ ចេតិ ច, សហ ទយេន ទយាយ វា វត្តមានោតិ ច, នត្ថិ ទយោ ទយា វា អស្សេតិ ច វិគ្គហោ។

ឱចិត្យសម្បោសកបទសិលេស

៣០១ **សំសារទុក្ខោបហតា-វនតា ជនតា ត្វយិ;**
សុខ’មិច្ឆិត’មច្ចន្តំ, អមតន្ទទ វិន្ទតិ។

៣០១. ឧទាហរតិ “**សំសារេ**”ច្ចាទិ។ **សំសារោ** អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា ខន្ធបដិបាដិយេវ **ទុក្ខំ** ទុក្ខមត្តាទិនា, តេន **ឧបហតា** បហដា ជនតា, អមតំ សុខំ អមតំ វា និព្ពានំ ទទាតីតិ **អមតន្ទទា**តិ អាមន្តនំ, ត្វយិ **អវនតា** បណាមវសេន **ឥច្ឆិត**មតិមតំ ទុក្ខាបគមនិព្ពត្តំ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច **សុខំ** អច្ចន្តំ **វិន្ទតិ** បដិលភតីតិ។ ឯត្ថ អមតំ សុធា និព្ពានញ្ច, អមតន្ទទោ ទុក្ខោបហតេ សុខយតីតិ ឧចិតត្ថិ “អមតំ ទទាតី”តិ បទមធិគតេ វត្ថុនិ ឱចិត្យំ សម្បោសយតីតិ ឱចិត្យសម្បោសកោ បទសិលេសោយំ។ **អាទិ**សទ្ទេន “សុគន្ធិសោភាសម្ពន្ធី”ត្យាទ្យុប មាសិលេសាទយោ សង្គហិតាតិ។

៣០១. “**សំសារ**”តច្ចាទិ។ **សំសារទុក្ខោបហតា** ខន្ធធាតុអាយតនានំ និរន្តរបវត្តិសង្ខាតេន ទុក្ខេន ឧបហតា ជនតា, **អមតន្ទទ** ហេ សុធាទាយក នោ ចេ, និព្ពានទាយក តថាគត ត្វយិ **អវនតា** បណមនវសេន ឱនតា **ឥច្ឆិតំ** អភិមតំ **សុខំ** កាយិកចេតសិកសុខំ **អច្ចន្តំ** អតិសយេន **វិន្ទតិ** សេវតីតិ។ អមតទាយកា ទុក្ខិតេ សុខិតេ ករោន្តីតិ តទំ ឧចិតមេវេតិ ឧភយត្ថស្សាបិ វាចកំ “អមតំ ទទាតី”តិ បទំ តាទិសជនស្ស សុខទានេ ឱចិត្យំ បោសេតីតិ អយំ ឱចិត្យសម្បោសកបទសិលេសោ។ សំសារោយេវ ទុក្ខន្តិ ច, តេន ឧបហតាតិ ច, អមតំ សុធំ និព្ពានំ វា ទទាតីតិ ច វាក្យំ។

៣០២ **គុណាយុត្តេហិ វត្ថូហិ, សមំ កត្វាន កស្សចិ;**
សំកិត្តនំ ភវតិ យំ, សា មតា តុល្យយោគិតា។

៣០២. តុល្យយោគិតំ យោជយតិ “**គុណោ**”ច្ចាទិនា។ **គុណោ** ធម្មោ សាធុ អសាធុ វា, តេន យុត្តេហិ វត្ថូហិ សហ **សមំ កត្វាន** វត្ថុតោ អសាម្យេបិ តថាភាវមារោប្យ **កស្សចិ** បុរិសាទិនោ ថុតិនិន្ទត្ថំ យំ **កិត្តន**មាខ្យានំ, **សា** តុល្យក្ខណា តុល្យយោគិតា មតា, វត្ថុមិច្ឆិតេន គុណេន តាទិសានំ តុល្យយោគិតាបដិបាទនតោ តទត្ថិយេន តុល្យយោគិតា តថា ទ្វិធា វត្តតិ។

៣០២. ឥទានិ តុល្យយោគិតាលង្ការំ ទស្សេតិ “**គុណាយុត្តេហិ**”ឥច្ចាទិនា។ **គុណាយុត្តេហិ** សុន្ទរាសុន្ទរេហិ យេហិ កេហិចិ គុណេហិ យុត្តេហិ វត្ថូហិ, **សមំ កត្វាន** ឥត្ថតោ អសមានេសុបិ សមានត្តពុទ្ធិយា អារោបនំ កត្វា, **កស្សចិ** បុរិសាទិនោ ថុតី និន្ទំ វា និស្សាយ យំ **សំកិត្តនំ** គុណាគុណកថនំ ភវតិ, សា តុល្យយោគិតាតិ មតាតិ។ គុណេហិ យុត្តាតិ ច, តុល្យេន គុណេន សហ យោគោតិ ច, សោ ឯតេសំ វំសិមាលីភគវន្តាទីនមត្ថីតិ ច, តេសំ ភាវោ តុល្យគុណសម្ពន្ធោតិ ច វិគ្គហោ។ ឯត្ថ តុល្យគុណយុត្តបទត្ថានំ តគ្គុណសម្ពន្ធស្ស តុល្យយោគិតាភាវតោ តប្បដិបាទកោ ឧត្តិវិសេសោ តទត្ថិយេន តុល្យយោគិតាតិ ញេយ្យា។

៣០៣. **សម្បត្តសម្មទោ លោកោ,**
សម្បត្តាលោកសម្បទោ;
ឧភោហិ វំសិមាលី ច,
ភគវា ច តមោនុទោ។

៣០៣. ឧទាហរតិ “**សម្បត្តេ**”ច្ចាទិ។ តមំ នុទតីតិ **តមោនុទោ។ វំសិមាលី** សូរិយោ ច, អថ វា សម្មាសម្ពុទ្ធោ ចាតិ **ឧភោហិ** ករណភូតេហិ ហេតុភូតេហិ វា **លោកោ** សត្តលោកោ, សម្បត្តោ សម្មទោ បីតិ យេន តថាវិធោ ច, សម្បត្តោ អាលោកស្ស សម្បទា យេន តថាវិធោ ចាបីតិ។ ឯត្ថ បីតិទានាទិគុណយុត្តេន វំសិមាលិនា សមំ កត្វា ភគវតោ ថុតិវសេន កិត្តនន្តិ លក្ខណំ យោជនីយំ។

៣០៣. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**សម្បត្តិ**”ច្ចាទិនា។ **តមោនុទោ** អន្ធការំ បហរន្តោ វំសិមាលី ច ភគវា ច **ឧភោហិ** ករណភូតេហិ ហេតុភូតេហិ វា, **លោកោ** សត្តលោកោ **សម្បត្តសម្មទោ** បដិលទ្ធបីតិកោ ច សម្បត្តា លោកសម្បទា ច ហោតីតិ។ ឯត្ថ បីតិទានាលោកករណសង្ខាតគុណយុត្តេន សូរិយេន តុល្យំ កត្វា ភគវតោ ថុតិវសេន គុណកថនំ ហោតិ។ សម្បត្តោ សម្មទោ បីតិ យេនេតិ ច, អាលោកស្ស សម្បទាតិ ច, សម្បត្តា អាលោកសម្បទា យេនេតិ ច, តមំ នុទតីតិ ច វាក្យំ។ ឧទាហរណេ អទស្សិតេបិ អសាធុគុណយុត្តេន កេនចិ វត្ថុនា សមំ កត្វា កស្សចិ កាតព្ពនិន្ទាបិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពា។

៣០៤. **អត្ថន្តរំ សាធយតា, កិញ្ចិ តំសទិសំ ផលំ;**
ទស្សីយតេ អសន្តំ វា, សន្តំ វា តំ និទស្សនំ។

៣០៤. និទស្សនំ បទស្សេតិ “**អត្ថន្តរ**”មិច្ចាទិនា។ **អត្ថន្តរំ** និទស្សេតព្ពាបេក្ខាយ អញ្ញំ កិញ្ចិ ឧចិតំ ការិយំ **សាធយតា** កេនចិ វត្ថុនា ហេតុភូតេន, តេន អត្ថន្តរេនេវ **សទិសំ** តុល្យំ ផលំ កិញ្ចិ **អសន្តំ** អនិដ្ឋំ វា **សន្តំ** ឥដ្ឋំ វា **ទស្សីយតេ** បដិបាទីយតេ, តំ ឯវំលក្ខណំ និទស្សនំ សិយា។

៣០៤. ឥទានិ និទស្សនាលង្ការំ និទស្សេតិ “**អត្ថន្តរំ**”ច្ចាទិនា។ **អត្ថន្តរំ** និទ្ទិសិតព្ពតោ អញ្ញំ ឧចិតការិយសង្ខាតមត្ថំ [ឧចិតកិច្ច... (ក.)] **សាធយតា** សាធយន្តេន កេនចិ វត្ថុនា **តំសទិសំ** តេន អត្ថន្តរេន សមានំ **អសន្តំ** អនិដ្ឋំ វា **សន្តំ** ឥដ្ឋំ វា កិញ្ចិ ផលំ **ទស្សីយតេ** វត្ថូហិ បដិបាទីយតេ, **តំ** តាទិសំ ផលំ និទស្សនំ នាមាតិ។ អត្ថោ ច សោ អន្តរោ អញ្ញោ ចាតិ ច, តេន អត្ថន្តរេន សទិសមិតិ ច, និទស្សីយតេតិ ច វិគ្គហោ។

អសន្តផលនិទស្សន

៣០៥. **ឧទយា សមណិន្ទស្ស, យន្តិ បាបា បរាភវំ;**
ធម្មរាជវិរុទ្ធានំ, សូចយន្តា [ទីបយន្តា (សី.)] **ទុរន្តតំ។**

៣០៥. “**ឧទយា**”ឥច្ចាទិ។ **សមណិន្ទស្ស** មហាមុនិនោ **ឧទយា** បាតុភាវេន **បាបា** លោភាទយោ **បរាភវំ** និធនំ យន្តិ, បរាភវន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧទយបុព្ពកេន បាបបរាភវនត្ថន្តរេន សទិសំ ផលំ និទស្សេតិ។ កី ករោន្តា? **ធម្មរាជា** ធម្មានបេតោ រាជា, មុនិន្ទោ ចាតិ សិលិដ្ឋំ, តេន វិរុទ្ធានំ, ទុដ្ឋោ វិរុទ្ធោ អន្តោ អវសានំ យស្ស, តស្ស ភាវោ, តំ សូចយន្តាតិ ធម្មរាជវិរោធហេតុកំ អសន្តផលមេតំ និទស្សនំ បរាភវស្សានិដ្ឋត្តា។

៣០៥. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**ឧទយា**”ឥច្ចាទិនា។ **សមណិន្ទស្ស** មុនិន្ទស្ស **ឧទយា** លោកេ បាតុភាវេន **បាបា** លោភាទយោ **ធម្មរាជវិរុទ្ធានំ** រាជធម្មេហិ សមន្នាគតរាជូហិ, ធម្មាធិបតិនា មុនិន្ទេន វា វិរុទ្ធានំ **ទុរន្តតំ** អនិដ្ឋាវសានតំ **សូចយន្តា** បកាសេន្តោ **បរាភវំ** បរិហានី **យន្តិ** បាបុណន្តីតិ។ ឯត្ថ បុព្ពទ្ធេន ឧទយបុព្ពកោ បាបបរាភវនសង្ខាតោ អត្ថន្តរោ ទស្សិតោ, អបរទ្ធេន តំសទិសវិរោធហេតុកំ ទុរន្តសង្ខាតំ អសន្តផលំ ទស្សេតិ។

ធម្មរាជវិរោចហេតុកំ អសន្តផលមេតំ បរាភវស្សានិដ្ឋត្តា។ សមណានមិន្ទោតិ ច, ធម្មេន យុត្តោ រាជាតិ វា ធម្មេសុ រាជាតិ វាតិ ច, តេន វិរុទ្ធាតិ ច, ទុដ្ឋោ វិរូបោ អន្តោ បរិយោសានំ យេសមិតិ ច, តេសំ ភាវោតិ ច វាក្យំ។

សន្តផលនិទស្សន

៣០៦. **សិរោនិក្ខិត្តចរណោ-**
ច្ចរិយាន’ម្ពុជាន’យំ;
បរមព្ភុតតំ លោកេ,
វិញ្ញាបេត’ត្តនោ ជិនោ។

៣០៦. “**សិរោ**”ច្ចាទិ។ **អច្ចរិយានំ** ភគវតោ ចរណារវិន្ទទ្វន្ទសម្បដិគ្គហណត្ថំ បថវឹ ភិន្ទិត្វា សមុគ្គតានមច្ចរិយគុណោបេតានមម្ពុជានំ **សិរសិ** មត្ថកេ និក្ខិត្តា ចរណា យេន សោ ជិនោ។ អម្ពុជោ បរិចរណនិក្ខេបលក្ខណេនត្ថន្តរេន សទិសំ ផលំ ទស្សេតិ។ អត្តនោ បរមច្ចរិយភាវំ វិញ្ញាបេតិ។ សន្តផលមិទំ និទស្សនំ ជិនព្ភុតត្ថទីបនស្ស ឥដ្ឋត្តាតិ។

៣០៦. “**សិរោ**”ឥច្ចាទិ។ អយំ ជិនោ **អច្ចរិយានំ** អត្តនោ បាទបដិគ្គហណត្ថំ បថវឹ ភិន្ទិត្វា ឧគ្គតត្តា អច្ចរា បហរណយោគ្គានំ អម្ពុជានំ **សិរោនិក្ខិត្តចរណោ** មត្ថកេ ឋបិតបាទោ **លោកេ** សត្តលោកេ អត្តនោ **បរមព្ភុតតំ** អតិអច្ចរិយគុណំ **វិញ្ញាបេតិ** អវពោធេតីតិ។ ឯត្ថ អច្ចរិយបទុមានំ មត្ថកេ ចរណនិក្ខេបសង្ខាតេន អត្ថន្តរេន បរមព្ភុតតំ វិញ្ញាបេតីតិ អយំ សទិសសន្តផលំ ជិនព្ភុតត្ថទីបនស្ស ឥដ្ឋត្តា។ សិរសិ និក្ខិត្តានិ ចរណានិ យេនេតិ ច, អច្ចរំ អច្ចរាសង្ឃាតំ អរហន្តីតិ ច, បរមោ ឧត្តមោ អព្ភុតោ គុណោ អស្សេតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។

៣០៧. **វិភូតិយាមហន្តត្តំ, អធិប្បាយស្ស វា សិយា;**
បរមុក្កំសតំ យាតំ, តំ មហន្តត្ត’មីរិតំ។

៣០៧. មហន្តត្តមុបទស្សេតិ “**វិភូតិយា**”ឥច្ចាទិនា។ **វិភូតិយា** សម្បត្តិយា **អធិប្បាយស្ស វា** អជ្ឈាសយស្ស វា **បរមុក្កំសតំ** បរមាតិសយភាវំ **យាតំ** ឧបគតំ មហន្តត្តំ នាម **ឦរិតំ** កថិតំ។

៣០៧. ឥទានិ មហន្តត្តាលង្ការំ ទស្សេតិ “**វិភូតិ**” ឥច្ចាទិនា។ **វិភូតិយា** សម្បត្តិយា វា **អធិប្បាយស្ស** អជ្ឈាសយស្ស វា **បរមុក្កំសតំ** អត្យុក្កំសភាវំ **យាតំ** យំ មហន្តត្តំ សិយា, **តំ** មហន្តត្តមិតិ ឦរិតន្តិ។ មហតោ ភាវោតិ ច, បរមោ ឧក្កំសោ អតិសយោ យស្សេតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច វាក្យំ។

វិភូតិមហន្តត្ត

៣០៨. **កិរីដរតនច្ឆាយា-នុវិទ្ធាតបវារណោ;**
បុរា បរំ សិរឹ វិន្ទិ, ពោធិសត្តោ’ភិនិក្ខមា។

៣០៨. ឧទាហរតិ “**កិរីដេ**”ច្ចាទិ។ អភិនិក្ខមា **បុរា** បុព្ពេ **ពោធិសត្តោ** មាយាទេវិយា បុត្តោ **បរ**មុក្កដ្ឋំ អនាញ្ញសាធារណំ **សិរឹ** វិភូតឹ **វិន្ទិ** បដិលភិ។ កីទិសោ? **កិរីដេ** មកុដេ រតនានំ **ឆាយាហិ** សោភាហិ **អនុវិទ្ធោ** ឆុរិតោ **អាតបវារណោ** សេតច្ឆត្តំ យស្ស សោ តាទិសោតិ វិភូតិយា មហន្តត្តំ វុត្តំ “អាតបវារណោ រតនច្ឆាយានុវិទ្ធោ”តិ។

៣០៨. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**កិរីដ**”ឥច្ចាទិនា។ **ពោធិសត្តោ** អន្តិមជាតិយំ មហាពោធិសត្តោ **អភិនិក្ខមា** អភិនិក្ខមនតោ **បុរា** បុព្ពេ **កិរីដរតនច្ឆាយានុវិទ្ធាតបវារណោ** មោលិរតនរំសីហិ រញ្ជិតសេតច្ឆត្តោ **បរ**មុក្កដ្ឋំ **សិរឹ** វិភូតឹ **វិន្ទិ** អនុភវីតិ។ ឯត្ថ មោលិរតនកន្តិយា សេតច្ឆត្តស្ស ឱវិទ្ធភាវកថនេន វិភូតិយា មហន្តត្តំ ហោតិ។ កិរីដេ រតនានីតិ ច, តេសំ ឆាយាយោតិ ច, តាហិ អនុវិទ្ធោ ឆុរិតោ អាតបវារណោ យស្សេតិ ច វាក្យំ។

អធិប្បាយមហន្តត្ត

៣០៩. **សត្តោ សម្ពោធិយំ ពោធិ-**
សត្តោ សត្តហិតាយ សោ;
ហិត្វា ស្នេហរសាពទ្ធ-
មបិ រាហុលមាតរំ។

៣០៩. “**សត្តោ**”ឥច្ចាទិ។ **ស្នេហេន** បិយភាវេន ជាតេន **រសេន** រាគេន អាពទ្ធមត្តនិ **រាហុលមាតរំ** ពិម្ពាទេវិម្បិ, កិមុតញ្ញំ យុវតិជនំ, **ហិត្វា** អនបេក្ខិត្វា អនាសត្តោ ហុត្វា **សត្តានំ ហិតាយ** លោកិយលោកុត្តរាយ វឌ្ឍិយា **ពោធិសត្តោ** សិទ្ធត្ថោ **សម្ពោធិយំ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណោយេវ **សត្តោ** អាសត្តោ, តត្ថេវ លគ្គោតិ អធិប្បាយោ។ មហន្តត្តមុក្កដ្ឋំ តាទិសវនិតារតនានាសជ្ជនលក្ខណមាលក្ខីយតីតិ។

៣០៩. “**សត្តោ**”ឥច្ចាទិ។ សោ ពោធិសត្តោ **ស្នេហរសាពទ្ធំ** បិយភាវសង្ខាតរាគេន អាពទ្ធំ **រាហុលមាតរំ អបិ** ពិម្ពាទេវិម្បិ ហិត្វា **សត្តហិតាយ** សត្តានំ លោកិយលោកុត្តរត្ថាយ **សម្ពោធិយំ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណោយេវ **សត្តោ** លគ្គោតិ។ តាទិសឥត្ថិរតនេបិ អលគ្គតាកថនេន ពោធិសត្តស្ស ឧក្កដ្ឋជ្ឈាសយមហន្តត្តំ វុត្តំ ហោតិ។ សម្ពាពុជ្ឈតិ ឯតាយាតិ ច, ពោធិយំ សត្តោ លគ្គោតិ ច, សត្តានំ ហិតមិតិ ច, ស្នេហេន បិយភាវេន ជាតោ រសោ រាគោតិ ច, តេន អាពទ្ធាតិ ច វិគ្គហោ។

៣១០ **គោបេត្វា វណ្ណនីយំ យំ,**
កិញ្ចិ ទស្សីយតេ បរំ;
អសមំ វា សមំ តស្ស,
យទិ សា វញ្ចនា មតា។

៣១០. វញ្ចនំ វទតិ “**គោបេត្វា**”ឥច្ចាទិនា, **វណ្ណនីយំ** កិញ្ចិ វត្ថុំ **គោបេត្វា** និរំកត្វា **តស្ស** វណ្ណនីយស្ស **អសមំ** វិសមំ វិសទិសំ **បរ**មញ្ញំ **យំ កិញ្ចិ** វត្ថុ យទិ ទស្សីយតេ ករិនាតិ អនុវទិត្វា សា វញ្ចនា មតាតិ វិធីយតេ។

៣១០. ឥទានិ វញ្ចនាលង្ការំ ទស្សេតិ “**គោបេត្វា**”ឥច្ចាទិនា។ **វណ្ណនីយំ** កិញ្ចិ វត្ថុំ គោបេត្វា **តស្ស** វណ្ណនីយស្ស **សមំ** សទិសំ វា **អសមំ** វិសទិសំ វា **បរំ យំ កិញ្ចិ** វត្ថុ យទិ ទស្សីយតេ ករិនា, សា វញ្ចនាឥតិ មតាតិ។ វញ្ចេតិ វណ្ណនីយំ ឯតាយ វុត្តិយាតិ វាក្យំ។

អសមវញ្ចនា

៣១១ **បុរតោ ន សហស្សេសុ,**
ន បញ្ចសុ ច តាទិនោ;
មារោ បរេសុ តស្សេ’សំ,
សហស្សំ ទសវឌ្ឍិតំ។

៣១១. ឧទាហរតិ “**បុរតោ**”ឥច្ចាទិ។ **មារោ** កាមោ **តាទិនោ** លោភាទីសុ តាទិសត្តា មុនិនោ **បុរតោ** សម្មុខេ សហស្សំ ឥសវោ អស្សាតិ **សហស្សេសុ** ច ន ហោតិ។ បញ្ច ឥសវោ អស្សាតិ **បញ្ចេសុ** ច ន ហោតីតិ វណ្ណនីយោ មារោត្រ គោប្យតេ។ **តស្ស** យោ តិភុវនំ ជយី។ **បរេសុ** អញ្ញសត្តេសុ សរាគេសុ **ឯស**មិសូនំ **ទសវឌ្ឍិតំ** ទសហិ គុណិតំ សហស្សំ, កថមញ្ញថាភុវនត្តយំ ជយេយ្យាតិ មារំ គោបេត្វា ទសសហស្សោបលក្ខិតវត្ថន្តរស្ស ទស្សិតត្តា អសមវញ្ចនាយំ។

៣១១. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**បុរតោ**”ឥច្ចាទិនា។ មារោ **តាទិនោ** លាភាលាភាទីសុ អវិការិនោ តថាគតស្ស **បុរតោ** អភិមុខេ **សហស្សេសុ** ច សហស្សសរោបិ ន ហោតិ, **បញ្ចេសុ** បញ្ច ឥសុ ច តាទិសេ ឋបេត្វា បញ្ច ឥសុ ន ហោតិ។ **បរេសុ** សុគតសម្មុខេ ឋិតទិសេសុបិ អញ្ញេសុ សំកិលេសេសុ **តស្ស** តិលោកជេតុនោ មារស្ស **ឯសំ** សរានំ **ទសវឌ្ឍិតំ** ទសគណនាយ វឌ្ឍិតំ **សហស្សំ** ហោតិ ទសសហស្សំ ហោតីតិ។ វណ្ណនីយំ មារំ គោបេត្វា ទសសហស្សសង្ខ្យាហិ គណិតស្ស អញ្ញស្ស សរសង្ខាតវត្ថុនោ ទស្សិតត្តា អយំ អសមវញ្ចនា នាម។ សហស្សំ ឥសវោ អស្សេតិ ច, បញ្ច ឥសវោ អស្សេតិ ច, ទសហិ វឌ្ឍិតន្តិ ច វាក្យំ។

សមវញ្ចនា

៣១២ **វិវាទ’មនុយុញ្ជន្តោ,**
មុនិន្ទវទនិន្ទុនា;
សម្បុណ្ណោ ចន្ទិមា នា’យំ;
ឆត្ត’មេតំ មនោភុនោ។

៣១២. “**វិវាទ**”មិច្ចាទិ។ **មនោភុនោ**តិ កាមស្ស។ សមវញ្ចនាយំ បុណ្ណចន្ទំ និរំកត្វា ឆត្តស្ស ទស្សិតត្តា។

៣១២. “**វិវាទ**”ឥច្ចាទិ។ **មុនិន្ទវទនិន្ទុនា** សព្ពញ្ញុនោ មុខចន្ទេន វិវាទំ អនុយុញ្ជន្តោ សម្បុណ្ណោ **អយំ** បច្ចក្ខោ ចន្ទិមា ន ហោតិ។ កិញ្ចរហិ **ឯតំ** ចន្ទមណ្ឌលំ **មនោភុនោ** អនង្គស្ស ឧព្ពូភិយំ **ឆត្តំ** សមុស្សិតសេតច្ឆត្តន្តិ។ វណ្ណនីយំ ចន្ទមណ្ឌលំ បបេត្វា តតោ អញ្ញស្ស ចន្ទសទិសស្ស ឆត្តស្ស ទស្សិតត្តា អយំ វុត្តិ សមវញ្ចនា នាម។ មុនីនំ ឥន្ទោតិ ច, តស្ស វទនមិតិ ច, ឥន្ទុសទិសោ ឥន្ទុ, មុនិន្ទវទនមេវ ឥន្ទូតិ ច, ស មន្តតោ បុណ្ណោតិ ច, មនសិ ភូតោតិ ច វិគ្គហោ។

៣១៣. បរានុវត្តនាទីហិ, និព្ពិន្ទេនិ’ហ យា កតា;
ថុតិរ’ប្បកតេ សា’យំ, សិយា អប្បកតត្ថុតិ។

៣១៣. អប្បកតត្ថុតឹ បកាសេតិ “**បរិ**”ច្ចាទិនា។ **បរេសំ** យេសំ កេសញ្ចិ **អនុវត្តនំ** សេវា, តមាទិ យេសំ តេហិ **និព្ពិន្ទេន** វិរត្តេន **អប្បកតេ** អសន្ទិហិតេ ពុទ្ធិវិសយេយេវ **ឥហ** កិស្មិញ្ចិ វត្ថុម្ហិ កតា យា **ថុតិ** សំរាធនំ, សាយំ អប្បកតត្ថុតិ សិយា។

៣១៣. ឥទានិ អប្បកតត្ថុតឹ ទស្សេតិ “**បរានុ**”ច្ចាទិនា។ **បរានុវត្តនាទីហិ** អញ្ញស្ស យស្ស កស្សចិ អនុវត្ត នាទីហិ **និព្ពិន្ទេន** ឧព្ពេគំ បត្តេន **អប្បកតេ** អនធិគតេ ពុទ្ធិវិសយេ ឯវ **ឥហ** ឥមស្មឹ កិស្មិញ្ចិ វត្ថុម្ហិ កតា យា **ថុតិ** សំរាធនសង្ខាតា បសំសា អត្ថិ, សា អយំ អប្បកតត្ថុតិ នាម សិយាតិ។ បរេសមនុវត្តនមិតិ ច, តំ អាទិ យេសំ បរបីឡាទីនមិតិ ច, ន បកតោតិ ច, រការោ សន្ធិជោ, អប្បកតេ កតា ថុតីតិ ច វាក្យំ។

៣១៤. សុខំ ជីវន្តិ ហរិណា, វនេស្វ’បរសេវិនោ;
អនាយាសោបលាភេហិ, ជលទព្ភង្កុរាទិភិ។

៣១៤. ឧទាហរតិ “**សុខ**”មិច្ចាទិ។ ជលេហិ **ទព្ភង្កុរេហិ** ទព្ពតិណគ្គមេហិ។ **អាទិ**សទ្ទេន តរុបល្លវាទីហិ។ កីទិសេហិ? **អនាយាសេន** សេវាបរិក្លេសាទិនា វិនា **ឧបលាភេហិ** បាបុណិតព្ពេហិ។ បរមញ្ញំ កិញ្ចិ ន សេវន្តិ សីលេនេតិ **អបរសេវិនោ**។ បរចិត្តារាធនព្យសនបរម្មុខា ហរិណា វនេសុ **សុខំ** និរាកុលំ ជីវន្តីតិ។ ឯត្ថ រាជានុវត្តនក្លេសនិព្ពិន្ទេន សន្ទិហិតា មិគវុត្តិ បសំសិតាតិ។

៣១៤. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**សុខ**”មិច្ចាទិនា។ **ហរិណា** មិគា **អបរសេវិនោ** វុត្តី និស្សាយ បរំ អសេវមានា **អនាយាសោបលាភេហិ** បរបរិគ្គហាភាវតោ បរសេវាបរិស្សមំ វិនា លព្ភនីយេហិ **ជលទព្ភង្កុរាទិភិ** ឧទកទព្ពង្កុរ វុក្ខលតាបល្លវាទីហិ **វនេសុ** ឥច្ឆិតិច្ឆិតារញ្ញេសុ **សុខំ ជីវន្តិ** សុខជីវនំ ករោន្តីតិ។ ឯត្ថ រាជសេវាព្យសនប្បត្តេន កេនចិ អនធិគតាបិ មិគជីវិកា បសំសិតា ហោតិ។ បរំ ន សេវន្តិ សីលេនាតិ ច, អភាវោ អាយាសស្សេតិ ច, តេន ឧបលភិតព្ពាតិ ច, ទព្ភានំ អង្កុរានីតិ ច, ជលញ្ច ទព្ភង្កុរានិ ចេតិ ច, តានិ អាទិ យេសំ បល្លវាទីនមិតិ ច វិគ្គហោ។

៣១៥. ឧត្តរំ ឧត្តរំ យត្ថ, បុព្ពបុព្ពវិសេសនំ;
សិយា ឯកាវលី សា’យំ, ទ្វិធា វិធិនិសេធតោ។

៣១៥. ឯកាវលឹ កថយតិ “**ឧត្តរ**”មិច្ចាទិនា។ **យត្ថ** វុត្តិយំ **ឧត្តរំ ឧត្តរំ** ឧបរិដ្ឋានមុបរិដ្ឋានំ បុព្ពស្ស បុព្ពស្ស វិសេសនំ វិធិនិសេធនវសេន ឯកាវលិ នាម សិយា។ **អយំ** ឯកាវលិ **វិធិនិសេធតោ** វិធិវសេន និសេធនវសេន ច ទ្វិធា។

៣១៥. ឥទានិ ឯកាវលឹ ទស្សេតិ “**ឧត្តរ**”មិច្ចាទិនា។ **យត្ថ** ឧត្តិយំ **ឧត្តរំ ឧត្តរំ** ឧបរូបរិភាវំ បទំ **បុព្ពបុព្ពវិសេសនំ** បុព្ពបុព្ពបទស្ស វិធិនិសេធនវសេន វិសេសនំ ហោតិ, សា ឯកាវលិ នាម សិយា។ **អយំ** ឯកាវលិ **វិធិនិសេធតោ** វិធិនិសេធវសេន ទ្វិធា ហោតីតិ។ ឧត្តរំ បុព្ពន្តិ ឋានូបចារេន ឋានីភូតំ បទមេវ វុច្ចតិ។ បុព្ពស្ស បុព្ពស្ស វិសេសនមិតិ ច, ឯកតោ អាវលិយន្តិ សំវលិយន្តិ បទានិ ឯតាយាតិ ច, វិធិវិធានញ្ច និសេធោ បដិសេធោ ចាតិ ច វាក្យំ។ ឯត្ថ “ឧត្តរំ ឧត្តរ”ន្តិ ច “បុព្ពស្ស បុព្ពស្ស”ឥតិ ច កមេន វិសេសនវិសេស្សគុណេន ព្យាបនិច្ឆាយំ និព្ពចនំ, វិសេស្សគុណំ គម្មមានមេវ។

វិធិឯកាវលិ

៣១៦. បាទា នខាលិរុចិរា,
នខាលី រំសិភាសុរា;
រំសី តមោបហានេក [...បហារេក (សី.)] -

វសា សោភន្តិ សត្ថុនោ។

៣១៦. ឧទាហរតិ “**បាទា**”ឥច្ចាទិ។ សុគមំ។ ឯត្ថ បាទាទីនំ វិសេស្យានំ នខាលិរុចិរត្តាទិវិធានេន វិសេសនេន វិសេសិតព្ពត្តា អយំ វិធិឯការលិ។

៣១៦. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**បាទា**”ឥច្ចាទិនា។ សត្ថុនោ បាទា **នខាលិរុចិរា** នខបន្តីហិ មនុញ្ញា **នខាលី** នខបន្តិយោ **វំសិភាសុរា** វំសីហិ ទិព្ពមានា **វំសី** កន្តិយោ **តមោបហានេករសា** អន្ធការវិធមនេ អសហាយកិច្ចា ហុត្វា សោភន្តីតិ។ ឯត្ថ បាទាទីនំ បុព្ពបទានំ នខាលិរុចិរត្តាទិវិធាយកេហិ ឧត្តរឧត្តរវិសេសនេហិ វិសេសិតត្តា អយំ វិធិឯការលិ នាម។ នខានំ អាលិ បាឡីតិ ច, នខាលីហិ រុចិរាតិ ច, វំសីហិ ភាសុរាតិ ច, តមសោ អបហារោ អបហរណមិតិ ច, សោ ឯកោ រសោ កិច្ចំ ឯតាសំ វំសីនមិតិ ច វិគ្គហោ។

និសេធឯការលិ

៣១៧. **អសន្តុដ្ឋោ យតី នេវ,**
សន្តោសោ នា’លយាហតោ;
នា’លយោ យោ សជន្តូនំ,
នា’នន្តព្យសនាវហោ។

៣១៧. “**អសន្តុដ្ឋោ**”ឥច្ចាទិ។ **អសន្តុដ្ឋោ** ចតុបច្ចយសន្តោសវសេន យោ កោចិ យតិ នាម នេវ សិយា។ **អាលយេន** តណ្ហាយ អាហតោ ច យោ, សោ សន្តោសោ នាម ន ហោតិ។ យោ **ជន្តូនំ** សត្តានំ អនន្តព្យសនាវហោ ន ហោតិ, សោ អាលយោ នាម ន ភវតីតិ។ អសន្តុដ្ឋាទីនំ យតិត្តាទិនិសេធនវសេន វិសេសនានំ បវត្តិយា និសេធឯការលិ អយំ។

៣១៧. “**អសន្តុដ្ឋោ**”ឥច្ចាទិ។ **អសន្តុដ្ឋោ** ចីវរាទីសុ ចតូសុ បច្ចយេសុ ទស្សិតទ្វាទសវិធសន្តោសានំ អញ្ញតរេន អសន្តុដ្ឋោ **យតិ ន ឯវ** ភិក្ខុ នាម ន ហោតិ។ **អាលយាហតោ** តណ្ហាយ បហតោ សន្តោសោ ន ហោតិ។ យោ ជន្តូនំ **អនន្តព្យសនាវហោ ន** យោ សត្តានំ អបរិយន្តបីឡាបាបកោ ន ហោតិ, សោ អាលយោ ន ហោតីតិ។ អសន្តុដ្ឋាទីនំ យតិភាវាទិបដិសេធវសេន វិសេសនានំ បវត្តត្តា អយំ និសេធឯការលិ នាម។ អសន្តុដ្ឋបទំ យតិសហិតសកលសត្តសមុទាយស្ស សាធារណភាវេន ឋិតំ, យតិ ន ភវតីតិ យតិតោ អញ្ញេសុ សកលសត្តសង្ខាតេសុ អវយវេសុ បតិដ្ឋាបនតោ “អសន្តុដ្ឋោ”តិ វិសេស្យោ, “យតិ នេ”តិ ឥទំ វិសេសនំ។ សេសេសុបិ វិសេសនវិសេស្យត្តំ វុត្តនិយាមេន យថារហំ យោជេតព្ពំ។ ន សន្តុស្សតីតិ ច, អាលយេន ហតោតិ ច, នត្ថិ អន្តោ ឯតេសមិតិ ច, តានិ ច តានិ ព្យសនានិ ចេតិ ច, តានិ អាវហតីតិ ច វាក្យំ។

៣១៨. **យហិ ភូសិយភូសត្តំ, អញ្ញមញ្ញំ តុ វត្ថុនំ;**
វិនាវ សទិសត្តំ តំ, អញ្ញមញ្ញវិភូសនំ។

៣១៨. អញ្ញមញ្ញមាហ “**យហិ**”មិច្ចាទិនា។ យហិ សទិសត្តំ វិនា ឯវ **វត្ថុនំ** បទត្ថានំ អញ្ញមញ្ញំ ភូសិយភូសត្តំ, តំ អញ្ញមញ្ញំ នាម វិភូសនមលង្ការោតិ។

៣១៨. ឥទានិ អញ្ញមញ្ញាលង្ការំ ទស្សេតិ “**យហិ**”មិច្ចាទិនា។ **យហិ** អលង្ការេ សទិសត្តំ វិនា ឯវ វត្ថូនំ អញ្ញមញ្ញំ តុ **ភូសិយភូសត្តំ** អលង្ការិយអលង្ការត្តំ ហោតិ, **តំ** អញ្ញមញ្ញវិភូសនំ ហោតីតិ។ ភូសិយញ្ច ភូសា ចាតិ ច, តាសំ ភាវោតិ ច, អញ្ញញ្ច អញ្ញញ្ចេតិ ច វិគ្គហោ។ “អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ ឯត្ថ ឆដ្ឋន្តអសង្ខ្យមព្យយំ, សសង្ខ្យេ ចេតិ “ភូសិយភូសត្ត”ន្តិ ឥមស្ស វិសេសនំ កត្វា វត្តព្ពំ។ អលង្ការិយមបេក្ខាយ អលង្ការវត្ថុ ច, តមបេក្ខាយ អលង្ការិយវត្ថុ ច អញ្ញមញ្ញំ នាម។ តន្ទីបកាលង្ការោបិ តទត្ថិយេន តន្នាមកោ ហោតិ។

៣១៩. **ព្យាមំសុមណ្ឌលំ តេន, មុនិនា លោកពន្ធុនា;**
មហន្តី វិន្ទតី កន្តី, សោបិ តេនេវ តាទិសី។

៣១៩. ឧទាហរតិ “**ព្យាមំសុ**”ឥច្ចាទិនា។ សុពោធំ។

៣១៩. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**ព្យាមំសុ**”ឥច្ចាទិនា។ **ព្យាមំសុមណ្ឌលំ** ព្យាមបភាមណ្ឌលំ **លោកពន្ធុនា តេន មុនិនា** ករណភូតេន **មហន្តី** មហតី បូជនីយំ វា **កន្តី** សោភំ **វិន្ទតិ** សេវតិ, **សោបិ** មុនិ **តេន ឯវ** ព្យាមំសុមណ្ឌលេន តាទិសី កន្តី វិន្ទតីតិ។ អញ្ញមញ្ញំ អសទិសានំ ព្យាមំសុមណ្ឌលមុនិសង្ខាតានំ ទ្វិន្នំ វត្ថូនំ ព្យាមំសុ

មណ្ឌលំ បឋមវាក្យេ អលង្ការិយំ ហោតិ, មុនិបទត្ថោ អលង្ការោ ហោតិ។ អបរវាក្យេ ឥមេ ទ្វេ វិបល្លាសេន អលង្ការិយអលង្ការា ហោន្តិ។ អំសូនំ មណ្ឌលមិតិ ច, ព្យាមំ ឯវ អំសុមណ្ឌលមិតិ ច, លោកោ ពន្ធុ អស្សេតិ ច, សា វិយ ទិស្សតីតិ ច វិគ្គហោ។

៣២០. កថនំ សហភាវស្ស, ក្រិយាយ ច គុណស្ស ច;
សហវុត្តីតិ វិញ្ញេយ្យំ, តទុទាហរណំ យថា។

៣២០. សហវុត្តី វទតិ **"កថន"**មិច្ចាទិនា។ សុពោធំ។

៣២០. ឥទានិ សហវុត្តី ទស្សេតិ **"កថន"**មិច្ចាទិនា។ ក្រិយាយ គុណស្ស ចាតិ ទ្វិន្នំ **សហភាវស្ស** សហត្ថស្ស កថនំ សហវុត្តីតិ វិញ្ញេយ្យំ។ **តទុទាហរណំ យថា** តស្ស ឧទាហរណំ ឯវំ វក្ខមាននយេន ទដ្ឋព្ពន្តិ។ សហ សទ្ទី ភវនមិតិ ច, សហភាវស្ស វុត្តិ កថនមិតិ ច, តស្ស ឧទាហរណមិតិ ច វិគ្គហោ។ សហភាវោ ចន្ទរស្មិនខំសុអាទីនំ បទត្ថានំ។ ឯវំ សន្តេបិ តេសំ តំសហត្ថំ យស្សំ ក្រិយាយំ គុណេ វា ភវតីតិ សហត្ថំ ក្រិយាគុណានំ ហោតីតិ កត្វា "កថនំ សហភាវស្ស ក្រិយាយ ច គុណស្ស ចា"តិ វុត្តំ។

ក្រិយាសហវុត្តិ

៣២១. ជលន្តិ ចន្ទរំសីហិ, សមំ សត្ថុ នខំសវោ;
វិជម្ភតិ ច ចន្ទេន, សមំ តម្មុខចន្ទិមា។

៣២១. **"ជលន្តិ"**ឥច្ចាទិ។ សមន្តិ សហ, តស្ស សត្ថុនោ មុខចន្ទិមា។ សេសំ សុពោធំ។ ឯត្ថ ជលនវិជម្ភនានំ ឧភយសាធារណានំ ក្រិយានំ សហភាវោ វិហិតោតិ ក្រិយាសហវុត្តិ អយន្តិ។

៣២១. ឥទានិ យថាបដិញ្ញាតឧទាហរណំ ទស្សេតិ **"ជលន្តិ"**ឥច្ចាទិនា។ **សត្ថុ** សត្ថុនោ **នខំសវោ** នខកិរណា ចន្ទរំសីហិ សមំ ជលន្តិ, តម្មុខចន្ទិមា ច ចន្ទេន សមំ វិជម្ភតីតិ។ ឯត្ថ ឧភយបទត្ថានំ សាធារណភូតជលនវិជម្ភនក្រិយានំ សហភាវស្ស វុត្តត្តា ឯសា ក្រិយាសហវុត្តិ នាម។ ចន្ទស្ស រំសិយោតិ ច, នខានំ អំសវោតិ ច, តស្ស សត្ថុនោ មុខន្តិ ច, តមេវ ចន្ទិមសទិសត្តា ចន្ទិមាតិ ច វាក្យំ។ **សមំ**ឥតិ **សហ** បរិយាយោ និបាតោ។

គុណសហវុត្តិ

៣២២. ជិនោទយេន មលិនំ, សហ ទុជ្ជនចេតសា;
បាបំ ទិសា សុវិមលា, សហ សជ្ជនចេតសា។

៣២២. **"ជិនោទយេន"**ច្ចាទិ។ **ជិនោទយេន** ករណភូតេន, ហេតុភូតេន វា ទុជ្ជនចេតសា សហ បាបំ **មលិនំ** កិលិដ្ឋំ, **សជ្ជនចេតសា** សហ **ទិសា** ទសវិធាបិ **សុវិមលា** អច្ចន្តនិម្មលា សុវិមលយសោមាលាវលយិតត្តា សជ្ជនចេតោ បាបាបគមេនេតិ។ ឯត្ថ មលិនត្តស្ស ច សុវិមលត្តស្ស ញាយសម្ពន្ធិនោ សហភាវោ វុត្តោតិ អយំ គុណសហវុត្តិ។

៣២២. **"ជិនោ"**ឥច្ចាទិ។ **ជិនោទយេន** ជិតមារស្ស ភគវតោ បាតុភាវេន, ករណភូតេន ហេតុភូតេន វា **បាបំ** លោភាទិធម្មំ **ទុជ្ជនចេតសា** ទុជ្ជនានំ ចិត្តេន សហ **មលិនំ** កិលិដ្ឋំ ហោតិ។ ឥមិនាយេវ ជិនោទយេន **ទិសា** ទស ទិសាយោ **សជ្ជនចេតសា សហ សុវិមលា** សជ្ជនចេតសន្តានតោ បាបានំ អបគមេន កិត្តិមាលាយ ភុវនត្តយេ បត្ថដត្តា អតិនិម្មលាតិ ឧភយបទត្ថានំ សាធារណភូតមលិនភាវសុវិមលភាវសង្ខាតស្ស គុណស្ស សហភាវស្ស វុត្តត្តា ឯសា គុណសហវុត្តិ នាម។ ជិនស្ស ឧទយោតិ ច, ទុជ្ជនានំ ចេតោតិ ច, វិគតំ មលំ ឯតាហិតិ ច, សុ អតិសយេន វិមលាតិ ច, សន្តោ ច តេ ជនា ចេតិ ច, តេសំ ចេតោតិ ច វាក្យំ។

៣២៣. វិរោធីនំ បទត្ថានំ, យត្ថ សំសគ្គទស្សនំ;
សមុក្កំសាភិធានត្ថំ, មតា សា'យំ វិរោធិតា។

៣២៣. វិរោធំ វិភាវេតិ **"វិរោធីន"**មិច្ចាទិ។ **វិរោធីនំ** អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធានំ ក្រិយាទីនំ **យត្ថ** វុត្តិវិសេសេ **សំសគ្គស្ស** សន្និធិនោ ទស្សនំ, កិមត្ថំ? **សមុក្កំសស្ស** អតិសយស្ស **អភិធានត្ថំ** កថនត្ថាយ, សា អយំ **វិរោធិតា** វិរោធីតិ មតា។

៣២៣. ឥទានិ វិរោធាលង្ការំ ទស្សេតិ “**វិរោធិន**”មិច្ចាទិនា។ **យត្ថ** ឧត្តិវិសេសេ **សមុក្កំសាភិធានត្ថំ** វណ្ណនីយ វត្ថុគតអធិកកថនាយ **វិរោធីនំ** អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធានំ **បទត្ថានំ** ក្រិយាគុណាទីនំ **សំសគ្គទស្សនំ** សន្និដ្ឋានទស្សនំ សម្ពន្ធទស្សនំ ហោតិ, **សា អយំ** ឧត្តិ វិរោធិតាតិ មតាតិ។ វិរោធោ ឯតេសំ គុណាទីនំ អត្ថីតិ ច, សំសគ្គស្ស សម្ពន្ធស្ស ទស្សនមិតិ ច, សមុក្កំសស្ស អធិកស្ស អភិធានន្តិ ច, វិរោធីនំ ភាវោ អសង្គហិតោតិ ច វាក្យំ។ វិរោធិតាទីបកវុត្តិ តទត្ថេន តន្នាមិកា ហោតិ។

៣២៤. **គុណា សភាវមធុរា, អបិ លោកេកពន្ធុនោ;**
សេវិតា បាបសេវីនំ, សម្បទូសេន្តិ [សម្បទូសន្តិ (ក.)] **មានសំ**។

៣២៤. ឧទាហរតិ “**គុណា**”តច្ចាទិ។ **លោកេកពន្ធុនោ** លោកនាថស្ស **សភាវមធុរា** សាធុជនសម្បីណនេកចាតុរា អបិ **គុណា** អរហន្តតាទយោ **សេវិតា** បាបសេវីហិ តេសំ បាបសេវីនំ មានសំ **សម្បទូសេន្តិ** ទោសទុដ្ឋាបាទនវសេនាវិករោន្តិ “តាទិសោ គុណាតិសយោ តស្សា”តិ។ ឯត្ថ គុណានំ សភាវ មធុរានំ បីតិវិសេសុប្បាទនយោគ្គានំ សម្បទូសនេន សហ វិរោធោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៣២៤. ឧទាហរតិ “**គុណា**”តច្ចាទិនា។ **លោកេកពន្ធុនោ** ពុទ្ធស្ស **គុណា** អរហត្តាទយោ **សភាវមធុរា អបិ** បកតិមធុរា អបិ **សេវិតា** បាបសេវីហិ សេវិតា សមានា បាបសេវីនំ មានសំ **សម្បទូសេន្តិ** អតិសយេន កោបេន្តីតិ។ ឯវំ ហីនាធិមុត្តិកេហិ សហិតុមសក្កុណេយ្យោ តស្ស គុណាតិសយោ វុត្តោតិ។ ននុ សភាវមធុរោ គុណោ បីតឹ វិនា សម្បទូសនំ ន ករេយ្យ, សម្បទូសនម្បិ តាទិសសភាវមធុរំ វិនា ន ភវេយ្យាតិ អញ្ញោញ្ញវិរុទ្ធានមេសំ មធុរគុណសម្បទូសនក្រិយានំ សំសគ្គគុណាធិកទស្សនត្ថន្តិ លក្ខណេន យោជេតព្ពំ។ **អបិ**សទ្ទោ វិរោធជោត្តោ វុត្តោ។ សភាវេន មធុរាតិ ច, ឯកោ ច សោ ពន្ធុ ចាតិ ច, លោកស្ស ឯកពន្ធូតិ ច, បាបំ សេវន្តិ សីលេនាតិ ច វាក្យំ។

៣២៥. **យស្ស កស្សចិ ទានេន, យស្ស កស្សចិ វត្ថុនោ;**
វិសិដ្ឋស្ស យ’មាទានំ, បរិវុត្តីតិ សា មតា។

៣២៥. បរិវុត្តិំ បវត្តេតិ “**យស្ស**”តច្ចាទិនា។ **យស្ស កស្សចី**តិ បដិគ្គាហកំ ទស្សេតិ។ វិសិដ្ឋស្ស យំ អាទានន្តិ សម្ពន្ធោ។ សេសំ សុពោធំ។

៣២៥. ឥទានិ បរិវុត្តិំ ទស្សេតិ “**យស្ស កស្សចិ**”ច្ចាទិនា។ **យស្ស កស្សចិ វត្ថុនោ** ឧទ្ទកវត្ថុនោ **យស្ស កស្សចិ** បដិគ្គាហកស្ស **ទានេន** ហេតុភូតេន **វិសិដ្ឋស្ស** ឧត្តមវត្ថុនោ យំ **អាទានំ** គហណំ អត្ថិ, សា បរិវុត្តីតិ មតាតិ។ ទានគ្គហណបរិវុត្តត្តា បរិវុត្តិ នាម។

៣២៦. **បុរា បរេសំ ទត្វាន, មនុញ្ញំ នយនាទិកំ;**
មុនិនា សមនុប្បត្តា, ទានិ សព្ពញ្ញុតាសិរី [មុនិន្ទ សមនុប្បត្តា, ទានិ សព្ពញ្ញុតាសិរី (ក.)]។

៣២៦. ឧទាហរតិ “**បុរា**”តច្ចាទិ។ សុពោធំ។ ឯត្ថ នយនាទិទានេន សព្ពញ្ញុតាសិរិយា អាទានន្តិ បរិវុត្តិ អយំ។

៣២៦. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**បុរា**”តច្ចាទិនា។ មុនិនា **បុរា** បុព្ពេ បរេសំ មនុញ្ញំ នយនាទិកំ ទត្វាន ឥទានិ **សព្ពញ្ញុតាសិរី** សព្ពញ្ញុតាសង្ខាតា អនញ្ញសាធារណា សិរី សមនុបត្តាតិ។ ឥហ យស្ស ទិន្នំ តតោ ឯវ គហណេ បរិវុត្តិសទ្ទស្ស និរុឡ្ហត្តា នយនាទីនំ ទានេន សព្ពញ្ញុតាសិរិយា អាទានតោ, ទានាភាវេ អាទានាភាវតោ ច បដិគ្គាហកជនេ អវិជ្ជមានេបិ សព្ពញ្ញុតា វិជ្ជមានត្តេន បរិកប្បិតាតិ បរិវុត្តិ ហោតិ។ តេនេវ ទណ្ឌិយំ–

“សត្ថប្បហារំ ទត្វា, ភុជេន តវ រាជុនំ;
ចិរំ ចិតាភដោ តេសំ, យសោ កុមុទបណ្ឌរោ”តិ [កាព្យាទាស ២.៣៥៦]។

ឥមស្មិំ ឧទាហរណេ បច្ចត្ថិកានំ អាយុធប្បហារំ ទត្វា តវ ពាហុនា តេសំ រាជូនំ ចិរំ រាសិកតោ កេរវនិម្មលោ យសោ អាភដោតិ។ ទទាតិ កម្មយុត្តតោ ឯវ អាទានំ ទស្សេត្វា បរិវុត្តិផុដា កតា។ នយនានិ អាទីនិ យស្ស ឧត្តមង្គាទិនោតិ ច, សព្ពំ ជានាតីតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច វាក្យំ។

៣២៧. **កិញ្ចិ ទិស្វាន វិញ្ញាតា,**
បដិបជ្ជតិ តំសមំ;
សំសយាបគតំ វត្ថុំ,

យត្ថ សោ’យំ ភមោ មតោ។

៣២៧. ភមំ សម្ភាវេតិ “**កិញ្ចិ**”តិអាទិនា។ **វិញ្ញាតា** បុរិសោ **កិញ្ចិ ទិស្វា** ឧជ្ជលនាទិកំ ទិស្វាន **តំសមំ** តស្ស បុរេ ទិស្សមានស្ស បទត្ថស្ស សទិសមញ្ញំ វត្ថុំ **សំសយាបគតំ** អសន្ទិទ្ធំ កត្វា **បដិបជ្ជតិ** ជានាតិ **យត្ថ** វិសេសេ, សាយំ ភមោ មតោ។

៣២៧. ឥទានិ ភមាលង្ការំ ទស្សេតិ “**កិញ្ចិ**”ឥច្ចាទិនា។ **យត្ថ** ឧត្តិវិសេសេ **វិញ្ញាតា** អវពោធការកោ **កិញ្ចិ** ទិសាវិលោចនាទិកំ ទិស្វាន **តំសមំ** វត្ថុំ តេន ទិស្សមានវត្ថុនា តុល្យមញ្ញំ វត្ថុំ **សំសយាបគតំ** និស្សំសយំ កត្វា **បដិបជ្ជតិ** ជានាតិ, **សោ អយំ** អលង្ការោ ភមោតិ មតោតិ។ តេន តស្ស វា សមន្តិ ច, សំសយោ អបគតោ ឯត ស្មាតិ ច, ភមនំ អនវដ្ឋានំ វត្ថូនន្តិ ច វិគ្គហោ។ សំសយាបគតន្តិ ក្រិយាវិសេសនំ។

៣២៨. **សមំ ទិសាសុ’ជ្ជលាសុ, ជិនបាទនខំសុនា;**
បស្សន្តា អភិនន្ទន្តិ, ចន្ទាតបមនា ជនា។

៣២៨. ឧទាហរតិ “**សម**”មិច្ចាទិ។ ជិនស្ស បាទេសុ នខំសុនា **ទិសាសុ** សព្ពាសុ **សមំ** ឯកតោ **ឧជ្ជលាសុ** សជោតីសុ តា ឧជ្ជលា ទិសា បស្សន្តា ជនា, ចន្ទាតបោតិ មនោ យេសំ តេ តថាវិធា។ **អភិនន្ទន្តិ** សន្តុស្សន្តីតិ។

៣២៨. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**សម**”មិច្ចាទិនា។ **ជិនបាទនខំសុនា** ករណភូតេន **ទិសាសុ** ទសសុ **សមំ** ឯកក្ខណេ ឧជ្ជលាសុ តា ឧជ្ជលា ទិសា បស្សន្តា ជនា **ចន្ទាតបមនា** ចន្ទាតបោតិ បវត្តចិត្តា អភិនន្ទន្តីតិ។ វិជ្ជមាននខមរីចិយំ ពុទ្ធិមកត្វា ចន្ទាតបេ ពុទ្ធិយា បវត្តាបនតោ ភមោ នាម។ **សម**ន្តិ អសង្ខ្យំ។ ចន្ទាតបោ ឥតិ មនោ យេសន្តិ វាក្យំ។

៣២៩. **បវុច្ចតេ យំ នាមាទិ,**
កវីនំ ភាវពោធនំ;
យេន កេនចិ វណ្ណេន,
ភាវោនាមា’យ’មីរិតោ។

៣២៩. ភាវំ ភាវេតិ “**បវុច្ចតេ**”ច្ចាទិនា។ កវីនំ **ភាវោ** អធិប្បាយោ, តំ ពោធេតីតិ **ភាវពោធនំ** យំ នាមាទិ។ **អាទិ**សទ្ទេន វិសេសនវាក្យានំ គហណំ។ **យេន កេនចិ** និសេធនរូបេន អាការេន បវុច្ចតេ, អយំ ភាវោ នាម ឦរិតោតិ។

៣២៩. ឥទានិ ភាវាលង្ការំ ទស្សេតិ “**បវុច្ចតេ**” ឥច្ចាទិនា។ កវីនំ វត្តុនំ **ភាវពោធនំ** អធិប្បាយបកាសកំ យំ **នាមាទិ** នាមបទវិសេសនបទាទិ យេន កេនចិ **វណ្ណេន** អាការេន សាគរាទិអត្ថន្តរំ បដិសេធេត្វា វា នោ វា បវុច្ចតេ, អយំ ភាវោ នាមាតិ ឦរិតោតិ។ នាមំ អាទិ យស្ស វិសេសនវាក្យទ្វយស្សេតិ ច, ភាវំ ពោធេតីតិ ច វាក្យំ។ កវីនំ អធិប្បាយសង្ខាតភាវបកាសកោ ឧត្តិវិសេសោ តទត្ថេន ភាវោ នាម, តស្ស និស្សយភូតំ នាមាទិបទ សន្តានំ ឥហ និស្សិតោបចារេន ភាវោ នាមាតិ ឦរិតំ។

៣៣០. **ននុ តេយេ’វ សន្តា នោ,**
សាគរា ន កុលាចលា;
មនម្បិ មរិយាទំ យេ,
សំវដ្ដេបិ ជហន្តិ នោ។

៣៣០. ឧទាហរតិ “**ននុ**”ច្ចាទិ។ **មនម្បី**តិ ឦសកម្បិ។ **មរិយាទ**ន្តិ អត្តនោ អាចារសីមំ, **សំវដ្ដេបិ** បលយ កាលេបិ។ សេសំ សុពោធំ។ ឯត្ថ ន ឥមេ បកតិសមុទ្ទាទយោ សមុទ្ទាទយោ ហោន្តិ, យេ បលយកាលេ អត្តនោ វេលានុល្លង្ឃនសង្ខាតំ អចលត្តសង្ខាតញ្ច មរិយាទំ បរិច្ចជន្តិ។ កិញ្ចរហិ សន្តា ឯវេតេ សមុទ្ទាទយោ, យេ យទិ បលយកាលេបិ សមាបតេយ្យុំ, តទាបិ អត្តនោ មរិយាទំ ន មុញ្ចន្តិ។ កោចិ វិបត្តិំ បត្តោ និរតិសយំ ធីរត្ត មត្តនោវពោធេតីតិ អញ្ញនិសេធេន កថិតំ នាមំ កវិសភាវំ យថាវុត្តំ ពោធេតីតិ ភាវោយមិតិ។

៣៣០. ឥទានិ ឧទាហរតិ “**ននុ**”ច្ចាទិនា។ **សាគរា** សំវដ្ដកាលេ តីរមរិយាទំ អតិក្កមេន្តា បកតិសមុទ្ទា សាគរា ន ភវន្តិ។ **កុលាចលា** តាទិសកាលេ អចលសង្ខាតមរិយាទមតិក្កមេន្តា សត្ត កុលបព្ពតា កុលាចលា នាម ន ភវន្តិ។ កិញ្ចរហិ សាគរាទយោ។ **យេ** សាធវោ **សំវដ្ដេបិ** សព្ពវត្ថុវិនាសកកប្បវិនាសកាលេបិ **មរិយាទំ**

អត្តនោ អាចារមរិយាទំ **មនម្បិ** ឦសកម្បិ នោ ជហន្តិ។ សន្តា ឯវ តេ សាគរាទយោ នាម ហោន្តិ នន្ទតិ។ កោចិ ព្យសនំ បត្តោ អត្តនោ អនញ្ញសាធារណំ ធីរត្តំ បកាសេតីតិ ឥហ សាគរាទិអត្ថន្តរបដិសេធរូបេន ទស្សិត សាគរាទិនា វត្ថុនោ អកម្បនាធិប្បាយំ អវពោធេតីតិ អយំ ភាវាលង្ការោ នាម។ **មន**ន្តិ អប្បកាល វាចកមសង្ខ្យំ។ **អបិ**តិ សម្ភាវនេ។

៣៣១. **អង្គង្គីភាវា សទិស-ពលភាវា ច ពន្ធនេ;**
សំសគ្គោ'លង្កតីនំ យោ, តំ មិស្សន្តិ បវុច្ចតិ។

៣៣១. មិស្សំ ទស្សេតិ "**អង្គ**"ឥច្ចាទិនា។ **អង្គ**មុបការកំ, **អង្គី** ឧបការិយំ, តេសំ ភាវោ **អង្គង្គិភាវោ** សាធិយ សាធនត្តំ, តតោ ច។ សទិសំ សមំ ពលំ យេសំ តេ, តេសំ ភាវោ អង្គង្គិភាវមន្តរេន អប្បធានភាវេនាវដ្ឋានំ តតោ ច ហេតុតោ។ **ពន្ធនេ** វិសយេ, យោ អលង្កតីនំ **សំសគ្គោ** ឯកត្ថ សន្និធានំ, តំ មិស្សន្តិ បវុច្ចតិ។

៣៣១. ឥទានិ មិស្សាលង្ការំ ទស្សេតិ "**អង្គង្គី**"ច្ចាទិនា។ **អង្គង្គីភាវា** ឧបការកឧបការិយសង្ខាតបដិបាទកបដិបាទនីយសភាវេន ហេតុភូតេន **សទិសពលភាវា** ច សាធិយសាធនភាវំ វិនា សមានពលវន្តភាវេន ច **ពន្ធនេ** បជ្ជាទិពន្ធនវិសយេ **អលង្កតីនំ** អលង្ការានំ យោ **សំសគ្គោ** សន្និធានំ, តំ មិស្សន្តិ បវុច្ចតីតិ។ អង្គំ សាធនំ អស្ស សាធិយស្ស អត្ថីតិ ច, អង្គញ្ច អង្គី ចេតិ ច, តេសំ ភាវោ សាធិយសាធនសង្ខាតោ សម្ពន្ធោតិ ច, សទិសំ ពលំ យេសមលង្ការានមិតិ ច, តេសំ ភាវោ អញ្ញមញ្ញនិរបេក្ខតាតិ ច, មិស្សនំ មិស្សីភវនមិតិ ច វាក្យំ។

អង្គង្គិភាវមិស្ស

៣៣២. **បសត្ថា មុនិនោ បាទ-នខរំសិមហានទី;**
អហោ កាឡំ និមុគ្គេបិ, សុខយត្យេ'វ តេ ជនេ។

៣៣២. ឧទាហរតិ "**បសត្ថា មុនិ**"ច្ចាទិ។ មុនិនោ បាទេសុ នខា តេសំ រំសិ ឯវ មហានទីសទិសត្តា **មហានទី**, សា **បសត្ថា** អច្ឆរិយប្បត្តិសព្ភាវតោ **កាឡ**មច្ចន្តំ និមុគ្គេបិ តេ ជនេ សុខយត្យេវ, **អហោ** អច្ឆរិយំ យតោ សេសនទីវិធុរំ។ "អយំ អត្តនិ កាឡំ និមុគ្គេបិ សុខយតី"តិ ឯត្ថ "និមុគ្គេបី"តិ សមាធិនោ សាធិយត្តេនង្គិតាយាវដ្ឋិតស្ស "បាទនខរំសិមហានទី"តិ រូបកំ សាធនត្តេនង្គតាយាវដ្ឋិតន្តិ មិស្សមិទមលង្ករណំ។

៣៣២. ឥទានិ ឧទាហរតិ "**បសត្ថា**" ឥច្ចាទិនា។ **មុនិនោ បសត្ថា** អច្ឆរិយត្តា បសំសនីយា **បាទនខរំសិមហានទី** ចរណនខកិរណសង្ខាតមហាគង្គា **កាឡំ** អតិសយេន និមុគ្គេបិ តេ **ជនេ** សាធុសប្បុរិសេ **សុខយតិ ឯវ** សុខិតេ កតោ ឯវ។ **អហោ** អច្ឆរិយំ សេសនទីនមេសា បវត្តិ វិរុទ្ធាតិ។ ឯត្ថ សាធនីយភាវេន អង្គីនោ "និមុគ្គេ"តិ សមាធិអលង្ការស្ស "បាទនខរំសិមហានទី"តិ រូបកាលង្ការោ សាធនភាវេន អង្គន្តិ កត្វា អង្គាអង្គីភាវេន ឥមេសំ អលង្ការានំ មិស្សិតា។ បាទេសុ នខាតិ ច, តេសំ រំសីតិ ច, មហតី ច សា នទី ចេតិ ច, មហានទី វិយ មហានទី បាទនខរំសិយោ ឯវ មហានទីតិ ច វាក្យំ។ **កាឡ**ន្តិ ក្រិយាវិសេសនំ។ កាឡំ និមុជ្ជនំ យេ អកំសុ, តេបីតិ យោជនា។ សុខសមង្គិនោ ជនា សុខិតេ សុខេ ករោតីតិ វាក្យំ។

សទិសពលភាវមិស្ស

៣៣៣. **វេសោ សភាវមធុរោ, រូបំ នេត្តរសាយនំ;**
មធុរមុនិនោ វាចា, ន សម្បីណេតិ កំ ជនំ។

៣៣៣. "**វេសោ**"ឥច្ចាទិ សុពោធំ។ ឥទំ បន សមាធិរូបកោបមាមិស្សសទិសពលន្តិ។

៣៣៣. "**វេសោ**"ឥច្ចាទិ។ មុនិនោ **សភាវមធុរោ** បកតិមធុរោ **វេសោ** ជិនាវេណិកោ ពុទ្ធវេសោ ច **នេត្តរសាយនំ រូបំ** លក្ខណានុព្យញ្ជនសម្បន្នំ រូបញ្ច **មធុរ** មធុរត្តេន មធុសមានា **វាចា** ភារតី ច កំ ជនំ ន សម្បីណេតីតិ។ "សភាវមធុរោ"តិ សមាធិអលង្ការោ ច, "នេត្តរសាយន"ន្តិ រូបកាលង្ការោ ច, "មធុរា"តិ ឧបមាលង្ការោ ចាតិ ឥមេ តយោ បីណនេ អញ្ញមញ្ញាបេក្ខរហិតត្តា តុល្យពលាតិ ឥមេសំ មិស្សត្តំ ហោតិ។ សភាវេន មធុរោតិ ច, រសីយតិ អស្សាទីយតីតិ ច, រសោ រសភូតោ អាយនំ គតិ បវត្តិ អស្សាតិ រសាយនំ, រសវត្ថុ។ រសាយនមិវ រូបំ រសាយនំ, នេត្តានំ រសាយនន្តិ ច វាក្យំ។

៣៣៥. **អាសី នាម សិយា'ត្ថស្ស,**

ឥដ្ឋស្សា’សីសនំ យថា;
តិលោកេកគតី នាថោ,
បាតុ លោក’មបាយតោ។

៣៣៤. អាសី ទស្សេតិ “**អាសិ**”ច្ចាទិនា។ **ឥដ្ឋស្ស** អភិមតស្ស វត្ថុនោ **អាសីសនំ** បត្ថនមិត្យនុវទិត្វា អាសី នាម សិយាតិ វិធីយតេ។ “**យថេ**”ត្យុទាហរតិ។ **តិលោកស្ស** លោកត្តយវត្តិនោ ជនស្ស **ឯកគតិ** អសហាយគតិ បដិសរណភូតោ នាថោ **លោកំ** សត្តលោកំ អបាយតោ **បាតុ** បាលេតូតិ។ ឯត្ថាតិលសិតំ បាលនមាសីសិតន្តិ។

៣៣៤. ឥទានិ អាសីអលង្ការំ ទស្សេតិ “**អាសី**” ឥច្ចាទិនា។ **ឥដ្ឋស្ស អត្ថស្ស** ឥច្ឆិតវត្ថុនោ **អាសីសនា** បត្ថនា អាសី នាម សិយា។ **យថា** តត្ថោទាហរណមេវំ។ **តិលោកេកគតិ** តិភវស្ស អសហាយសរណភូតោ **នាថោ** លោកសាមិ **លោកំ** សត្តលោកំ អបាយតោ **បាតុ** រក្ខតូតិ។ អាសី នាម បត្ថនា, តទ្ទីបិកាបិ ឧត្តិ តន្នាមិកាវ ហោតិ។ “តិលោកេកគតី”តិ ឥមស្មិំ ឧទាហរណេ បាលនំ អាសីសិតំ។ តិណ្ណំ លោកានំ សមាហារោតិ ច, ឯកោយេវ គតិ បដិសរណន្តិ ច, តិលោកស្ស ឯកគតីតិ ច វាក្យំ។

៣៣៥. រសប្បតីតិជនកំ, ជាយតេ យំ វិភូសនំ;
រសវន្តន្តិ តំ ញេយ្យំ, រសវន្តវិធានតោ។

៣៣៥. រសវន្តមុទាហរតិ “**រស**”ឥច្ចាទិនា។ **យំ វិភូសន**មលង្ករណំ រសាភាសាទិនោ **បតីតិជនកំ** អវគម សម្បាទកំ ជាយតេ, **តំ** វិភូសនំ **រសវន្តវិធានតោ** សម្បាទនតោ “រសវន្ត”ន្តិ វិញ្ញេយ្យំ យថា អត្ថប្បតីតិ ជនកោ សទ្ទោ “អត្ថវា”តិ។

៣៣៥. ឧទ្ទេសេ រសីតិ ឧទ្ទិដ្ឋរសាលង្ការំ ទស្សេតិ “**រស**”ឥច្ចាទិនា។ **យំ វិភូសនំ** វុត្តាលង្ការានមន្តរេ យោ កោចិ អលង្ការោ **រសប្បតីតិជនកំ** សិង្គារាទិនវវិធរសេសុ ឯកស្ស រសស្ស វា តស្សេវ រសាភាសស្ស វា អវពោធនំ សម្បាទេន្តោ ជាយតេ, **តំ** វិភូសនំ **រសវន្តវិធានតោ** អត្តនោ រសសហិតភាវស្ស បកាសនតោ **រសវន្តន្តិ** រសីតិ ញេយ្យន្តិ។ យថា អត្ថប្បតីតិជនកោ សទ្ទោ “អត្ថវា”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ រសប្បតីតិជនកោ អលង្ការោ រសវន្តោ “រសី”តិ ច វុច្ចតិ។ រសស្ស បតីតិ ច, តំ ជនេតីតិ ច, រសោ អស្ស អត្ថីតិ ច, រសវតោ ភាវោតិ ច, តស្ស វិធានំ សម្បាទនន្តិ ច វាក្យំ។

៣៣៦. រាគានតព្ភុតសរោជមុខំ ធរាយ,
បាទា តិលោកគុរុនោ’ធិកពទ្ធរាគា;
អាទាយ និច្ចសរសេន ករេន គាឡ្ហំ,
សញ្ចុម្ពយន្តិ សតតាហិតសម្ភមេន។

៣៣៦. ឧទាហរតិ “**រាគ**”ឥច្ចាទិ។ **ធរាយ** បថវីអង្គនាយ រាគេន អានតំ, មុខំ។ **រាគំ** រត្តវណ្ណំ **អានតំ** និន្នមិតំ, សរោជំ។ បឋមេ អព្ភុតសរោជសទិសតាយ មុខំ, តេន សមានាធិករណន្តិ រាគានតេន សមាសោ។ ទុតិយេ តុ រាគានតញ្ច តំ អព្ភុតសរោជំ បថវឹ ភិន្ទិត្វា សិរីបាទសម្បដិគ្គហណត្ថំ ឧដ្ឋហមច្ឆរិយបទុមញ្ច, តមេវ តស្សា មុខសទិសត្តា មុខន្តិ **រាគានតព្ភុតសរោជមុខំ។ តិលោកគុរុនោ** សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បាទា។ កីទិសា? អធិក ពទ្ធោ **រាគោ** អនុរាគោ, រត្តវណ្ណោ វា យេសំ តេ, តថាវិធា។ **និច្ច**មនវរតំ **សរសេន** រសវតា **ករេន** ហត្ថេន, រំសិនា វា គាឡ្ហំ **អាទាយ** គហេត្វា **សតតំ** និច្ចំ អាហិតោ **សម្ភមោ** អាទរោ, តទភិមុខតា វា, តេន សញ្ចុម្ពយន្តិ, និក្ខិបន្តិ វា។ ឯត្ថ សិលេសរូបកេហិ សម្ភោគសិង្គាររសាភាសោ ជន្យតេ។ សិង្គារោ ទុវិធោ វិប្បលម្ភោ, សម្ភោគោ ចេតិ។ តេសុ វិប្បលម្ភោវ សមគ្គវណ្ណនាធារត្តា មនោហរោ, នេទិសោ សម្ភោគោ។ សម្ភោគាភាសេ តុ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តថាបិ’ហា’ធិគតំ សម្ភោគាភាសោទាហរណំ ពាលប្បពោធនត្ថំ កិញ្ចិ វិចារេស្សាម។ តត្រ បាទានំ កាមុកត្តំ ធរាយ កាមិនិត្តញ្ច វាក្យសាមត្ថិយា វិញ្ញាយតេ។ សទ្ទេន វុច្ចមានំ បុន វុត្តំ សិយា។ អត្រ បាទានំ តំ វិញ្ញេយ្យំ, រត្យក្កំសាភាសោ យទិ ករិនា បដិបាទេតព្ពោ ន ភវេយ្យ, តទា គាថាយមននុបបន្នំ សិយាតិ ឯវំវិធវចនតោវ បាទា រត្យាភាសវន្តោតិ គម្យតេ។ រតិយា អាលម្ពណវិភាវាភាសោ ធរាកាមិនិ, រម្មទេសាទិវិសេសាភាវេ អច្ឆរិយ បទុមុគ្គមនាភាវតោ អព្ភុតសរោជសទ្ទសវនេន គម្មមានា រម្មទេសាទយោ ឧទ្ទីបនវិភាវាភាសា, ព្យភិ ចារីភាវាភាសពោធកានិ កវិរចនានិ អនុភាវាភាសោ។ តថា ហិ “និច្ចសរសេន ករេន គាឡ្ហំ អាទាយា”តិ ករស្ស សរសតាគាឡ្ហគ្គហណកថនេន ហរិសាទយោ គម្យន្តេ។ “សតតាហិតសម្ភមេនា”តិ ឥមិនា ឧស្សុក្កត្តាទយោ បហីយន្តីតិ ឯវំ ពន្ធវុត្តីតិ វិភាវាទីហិ ពន្ធត្ថាភាសានំ មនសិ យោ ឧប្បជ្ជតិ អានន្ទាភាសោ, សោ រសាភាសោ សម្ភោគរសាភាសោ វុត្តោតិ។

៣៣៦. ឥទានិ ឧទាហរណំ ទស្សេន្តោ ឧត្តរិបិ ទស្សេតព្ពសិង្គាររហស្សករុណាទិរសុទ្ទេសស្ស អនុរូបតោ សិង្គាររសយុត្តមេវ ទស្សេតិ “**រាគា**”ឥច្ចាទិនា។ **ធរាយ** មហីអង្គនាយ **រាគានតព្ភុតសរោជមុខំ** រាគេន អនុរាគេន អភិមុខំ កត្វា នមិតំ អច្ចរិយគុណោបេតបទុមសទិសាននំ នោ ចេ, វត្តវណ្ណំ អានតំ អព្ភុតសរោជសង្ខតមុខំ **តិលោកគ្គុរុនោ** ភុវនត្តយានុសាសកស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បាទា **អធិកពទ្ធរាគា** អធិកពទ្ធានុរាគវន្តា នោ ចេ, បុព្ពកម្មេន កតអធិករត្តវណ្ណា **និច្ចសរសេន ករេន** សតតានុរាគយុត្តេន ហត្ថេន នោ ចេ, អវិកលត្ថាសតតសម្បត្តិសហិតេន កិរណេន **គាឡ្ហំ អាទាយ** គាឡ្ហំ គហេត្វា នោ ចេ, ផុសិត្វា **សតតាហិតសម្ភមេន** និច្ចំ កតាទរេន នោ ចេ, និរន្តរាហិតអភិមុខភាវេន **សញ្ចុម្ពយន្តិ** ចុម្ពន្តិ នោ ចេ, បិតិក្រិយាសាធនត្តេន ផុសន្តីតិ។

រាគេន អនុរាគេន អានតំ អភិមុខីកតមិតិ ច, អព្ភុតញ្ច តំ សរោជញ្ចាតិ ច, តេន សទិសតាយ អព្ភុតសរោជញ្ច តំ មុខញ្ចាតិ ច, រាគានតញ្ច តំ អព្ភុតសរោជមុខញ្ចាតិ ច, រាគំ វត្តវណ្ណំ អានតំ និន្នមិតិ ច, តញ្ច តំ អព្ភុតសរោជញ្ចាតិ ច, តមេវ តាទិសមុខសទិសត្តា មុខមិតិ ច, តិលោកស្ស គរូតិ ច, អធិកំ កត្វា ពទ្ធោ, អត្តនោ បុព្ពកម្មេន វា កតោ, រាគោ អនុរាគោ វត្តវណ្ណោ វា យេសមិតិ ច, រសេន អនុរាគេន សម្បត្តិយា វា សហវត្តមានោតិ ច, អាហិតោ វិហិតោ ច សោ សម្ភមោ អាទរោ តទភិមុខភាវោ វា ចេតិ ច វិគ្គហោ។

ឯត្ថ “រាគានតា”តិអាទិកេន សិលេសាលង្ការេន ច “អព្ភុតសរោជមុខ”ន្តិ រូបកាលង្ការេន ច សម្ភោគសិង្គាររសាភាសោ ឧប្បាទីយតិ។ តាទិសំ ឥត្ថិបុរិសានំ សម្ភោគាភាវេន, ឥទាការេន ច កប្បិតត្តា រសាភាសោ នាមាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ សិង្គាររស្ស អាយោគវិប្បយោគសម្ភោគវសេន តិវិធត្តេបិ អាយោគវិប្បយោគទ្វយំ វិប្បលម្ភមេវាតិ វិប្បលម្ភោ, សម្ភោគោ ចេតិ ទុវិធោ ហោតិ។ តេសុ វិប្បលម្ភោវ អនូនវណ្ណនាយ ភូមិត្តា មនោហរោ។ សម្ភោគោ បន តាទិសោ ន ហោតិ។ សម្ភោគាភាសោបិ ហីនោ ហោតិ។ ឯវំ សន្តេ បយោគំ កត្វា កុរុមានាយ វណ្ណនាយ ឧចិតភាវេន ឥហាធិគតសម្ភោគសិង្គាររសាភាសេន រសិភូតាលង្ការស្ស ឧទាហរណេ រសាភាសោ ឯវំ វេទិតព្ពោ។ បាទានំ កាមុកភាវាភាសេ ច ធរាយ កាមិនីភាវាភាសេ ច វាចកបទេន អវុត្តេបិ “ធរាយ បាទា តិលោកគ្គុរុនោ”តិ ឥទំ ឋបេត្វា បាណិធម្មបកាសកេហិ អវសេសបទេហិ ញាយតេ។

ទ្វិន្នំ អញ្ញមញ្ញំ រតិអាភាសោ “អធិកពទ្ធរាគា រាគានត”ន្តិ ឥមេហិ វុត្តោ។ អយំ រតិអាភាសោ ឥធ ឋាយីភាវោ បុរិសរតិយា ឥត្ថិយា ច, ឥត្ថិរតិយា បុរិសស្ស ច អាលម្ពណត្តា បាទកាមុកធរាកាមិនិយោ ទ្វេ អញ្ញមញ្ញំ អាលម្ពណវិភាវាភាសា ហោន្តិ។ រម្មទេសាទិវិសេសំ វិនា អច្ចរិយបទុមោទយស្ស អភាវតោ អព្ភុតសរោជសទ្ទស្ស ឧច្ចារណេន គម្មមានា រម្មទេសាទយោ រតី ឧទ្ទីបយន្តីតិ ឧទ្ទីបនវិភាវាភាសា នាម។ “និច្ចសរសេន ករេន គាឡ្ហមាទាយា”តិ ឥមិនា ករស្ស សរសភាវស្ស ច គាឡ្ហំ គហណស្ស ច វុត្តត្តា ហរិសាទយោ ញាយន្តេ។ “សតតាហិតសម្ភមេនា”តិ ឥមិនា ឧស្សាហាទយោ ញាយន្តិ។ តត្ថ ហរិសឧស្សាហាទយោ ព្យភិចារីភាវាភាសា នាម ហោន្តិ។ តេ ព្យភិចារីភាវាភាសេ បកាសេន្តានិ យថាវុត្តករិចនានិ អនុភាវាភាសា នាមាតិ ឯវំ ពន្ធេ ទិស្សមានឋាយីភាវព្យភិចារីភាវវិភាវអនុភាវេហិ អត្ថាវពោធំ ករោន្តានំ បណ្ឌិតានំ ឧប្បជ្ជមានោ យោ សន្តោសាភាសសង្ខាតោ រសាភាសោ អត្ថិ, សោ ឥធ សម្ភោគរសាភាសោតិ កថិតោតិ។ ឋាយីភាវាទយោ ឧបរិ អាវិភវិស្សន្តិ។

៣៣៧. **ឥច្ចា’នុគម្ម បុរិមាចរិយានុភាវំ,**
សង្ខេបតោ និគទិតោ’យ’មលង្កតីនំ;
ភេទោ’បរូបរិ កវីហិ វិកប្បិយានំ,
កោ នាម បស្សិតុ’មលំ ខលុ តាស’មន្តំ។

ឥតិ សង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទវិរចិតេ

សុពោធាលង្ការេ

អត្ថាលង្ការាវពោធោ នាម

ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ។

៣៣៧. ឯវមុទ្ទេសានុក្កមេន យថាបដិញ្ញាតំ និដ្ឋបេត្វា ឥទានិ និគមនបុព្ពកំ ពហុត្ថមេសំ និទ្ទិសិតុមាហ “**ឥច្ចា**”ច្ចាទិ។ **ឥតិ** ឥមិនា វុត្តប្បការេន បុរិមានំ ទណ្ឌីអាទីនំ **អាចរិយានំ អានុភាវំ** ពន្ធលក្ខណានិ **អនុគម្ម** អនុគន្ត្វា **អលង្កតីន**មលង្ការានំ អយំ ភេទោ សង្ខេបតោ **និគទិតោ** កថិតោ។ សង្ខេបតោតិ វុត្តោ, កស្មាតិ

អាហ “**ឧបរូបរិ**”តិអាទិ។ **ឧបរូបរិ** ទីឃកាលមារព្ភ យាវទេវាទិ មត្ថកមត្ថកេ ករីហិ **វិកប្បិយានំ** បភេទិយមានានំ **តាស**មលង្កតីនំ **អន្តំ** បរិយន្តំ បស្សិតុំ **ខលុ ឯកន្តេន កោ នាម** ជនោ **អលំ** សមត្ថោ។

ឥតិ មហាសាមិនាមិកាយំ សុពោធាលង្ការដីកាយំ

ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ។

៣៣៧. ឯវំ ឧទ្ទេសក្កមេន យថាបដិញ្ញាតេ អត្ថាលង្ការេ និដ្ឋបេត្វា ឥទានិ និគមនមុខេន ឯសំ អត្ថាលង្ការានំ ពហុភាវំ ទស្សេតិ “**ឥច្ចានុគម្ម**”ឥច្ចាទិនា។ **ឥតិ** យថាវុត្តនយេន **បុរិមាចរិយានុភាវំ** បុព្ពកាលិកានំ ទណ្ឌីភទ្ទបាណាទីនំ អលង្ការសត្ថសង្ខាតានុភាវំ អនុគម្ម អលង្កតីនំ អយំ ភេទោ **សង្ខេបតោ និគទិតោ** មយា វុត្តោ សង្គហិតោ។ កស្មាតិ ចេ? **ឧបរូបរិ** ទីឃកាលតោ បដ្ឋាយ យាវជ្ជតនា **ករីហិ** រចនាកត្តារេហិ **វិកប្បិយានំ** អនេកប្បការតោ កប្បិយមានត្តា បុថក្ករិយមានានំ **តាស**មលង្កតីនំ **អន្តំ** បរិយន្តំ បស្សិតុំ **ខលុ** ឯកន្តេន **កោ នាម** បុគ្គលោ **អលំ** សមត្ថោតិ។ សង្គហមនាទិយិត្វា កេនាបិ បរិយន្តំ អធិគន្តុំ ន សក្កាតិ អធិប្បាយោ។ បុរេ ភវាតិ ច, បុរិមា ច តេ អាចរិយា ចេតិ ច, តេសមានុភាវោតិ ច, វិសេសតោ អសង្ករតោ កប្បិយន្តិ ច វាក្យំ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការនិស្សយេ

ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ។

៥. ភាវាវពោធបរិច្ឆេទ

៣៣៨. បដិភានវតា លោក-វោហារ’មនុសារិនា;
តតោ’ចិត្យសមុល្លាស-វេទិនា កវិនា បរំ។

៣៣៨. តទេវ យថាបដិញ្ញាតមលង្ការវិភាគំ ពោធេត្វា សម្បតិ រសវន្តាលង្ការប្បសង្គេនាធិគតំ រសំ សកលសំសារទុក្ខនិស្ស រណេកនិមិត្តវិមុត្តិរសេករសវិសុទ្ធសទ្ធម្មាគមវិគ្គាហសប្បីណនោណតមតីនំ បរមសទ្ធាលូនមនធិគតត្តេបិ លក្ខណមត្តេន លោកវោហារកោសល្លមត្តបរិគ្គហាយ កិញ្ចិមត្តមុបទិសិតុំ នសាកល្លេន **“បដិភានវតា”**តិអាទិមាហ។ **បដិភានំ** តំតំឋានានុរូបប្បវត្តា បញ្ញា។ សា ហិ សរសរចនាយច្ចន្តោបការិកា, តតោវ កព្ពំ “បដិភាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ **“បដិភានវតា”**តិ។ កវិនា លោកវោហារានុគន្តព្ពោ។ យោ ហិ សកលំ លោកវោហារំ នានុសរតិ, សោ កវិយេវ ន ហោតិ។ តេនាហ **“លោកវោហារមនុសារិនា”**តិ។ យតោ ឱចិត្យំ នាម កវីនំ បរមំ រហស្សំ លោកវោហារេបិ ឧចិតញ្ញុយេវ បសំសីយតេ, សមុចិតលោកវោហារានុសារេនេវ ច វត្ថុមានានុក្កមេន វិរចិតា រចនា សចេតនានំ រសស្សាទាយ សម្បជ្ជតេ, តស្មា ឱចិត្យេ សមុល្លសត្តំ ទិត្តំ ផុដមេវ ពន្ធនំ កាតុំ វដ្ដតិ។ តតោវច្ចន្តមោចិត្យសមុល្លាសវេទិនា កវិនា ភវិតព្ពំ។ តេនាហ **“បរំ ឱចិត្យសមុល្លាសវេទិនា”**តិ។ សព្ពញ្ចេតំ “កវិនា”តិ ឯត្ថ វិសេសនំ, **“កវិនា”**តិ ចេតំ “និពន្ធា”តិ ឯត្ថ អវុត្តោ កត្តា។

៣៣៨. ឯវំ យថាបដិញ្ញាតានមលង្ការានំ ទស្សនាវសរេ រសវន្តាលង្ការប្បសង្គេនាធិគតនវវិធសិង្គារាទិរសេ សកលសំសារទុក្ខនិស្សរណអសហាយករណភូតវិមុត្តិរសេន ឯករសភូតេ អតិបណីតេ សទ្ធម្មាមតរសេយេវ លុទ្ធានំ សទ្ធាពាហុល្លសុទ្ធសំយមានំ វិមុខេបិ លក្ខណមត្តបរិញ្ញាណេន លោកវោហារេសុ អសម្មោហត្ថំ សង្ខេបេន ទស្សេតុកាមោ ឥទានិ **“បដិភានវតា”**ឥច្ចាទិមាហ។ **បដិភានវតា** សរសរចនាយ អច្ចន្តោបការដ្ឋានោចិតបញ្ញាវិសេសវតា **លោកវោហារមនុសារិនា** សកលលោកេ វោហារានុរូបមនុគតេន **តតោ** យស្មា ឱចិត្យំ នាម ហទយតោ អពហិ កាតព្ពំ, រហស្សមិវ ពន្ធតោ វិយោជនីយំ ន ហោតិ។ តស្មា **បរ**មតិសយេន **ឱចិត្យសមុល្លាសវេទិនា** ឧចិតភាវេន វត្ថុមិច្ចិតត្ថស្ស ឧទ្ទីបនស្សេវ អន្វរូបប្បការេន ឥដ្ឋត្ថស្ស សមុល្លាសនំ ទិត្តិ ជានន្តេន **កវិនា** ពន្ធការកេន និពន្ធាតិ សម្ពន្ធោ។ បដិភា បដិភានន្តិ បញ្ញាយេតំ នាមំ, តតោ ជាតកព្ពស្សបិ បដិភាតិ វុច្ចមានត្តា អយំ បញ្ញាវិសេសោ រចនាយ អច្ចន្តោបការោតិ ញាតព្ពោ។ បដិភានមស្សត្ថីតិ ច, លោកស្ស វោហារោតិ ច, តំ អនុគច្ឆតិ សីលេនាតិ ច, ឱចិត្យេន សមុល្លាសោតិ ច, តំ វិជានាតិ សីលេនាតិ ច វិគ្គហោ។

៣៣៩. ឋាយីសម្ពន្ធិនោ ភាវ-វិភាវា សានុភាវកា;
សម្បជ្ជន្តិ និពន្ធា តេ, រសស្សាទាយ សាធុនំ។

៣៣៩. **“ឋាយិ”**ច្ចាទិ។ ឋាយិនោ វក្ខមានរត្យាទយោ តេហិ សហ សម្ពន្ធោ វិភាវាទីហិ យោគេ រត្យាទីនមស្សាទិយត្តមានីយមានត្តា ឯតេសមត្ថីតិ **ឋាយីសម្ពន្ធិនោ**។ សហ អនុភាវេហិ វក្ខមានលក្ខណេហីតិ **សានុភាវកា**, ភាវោ វិភាវោ ច, វក្ខមានោ ភាវេន ភាវាភាសោបិ ឥមិនាវ សង្គហិតោ, រសស្សាទាយ សម្បជ្ជន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

៣៣៩. **“ឋាយិ”**ច្ចាទិ។ **ឋាយីសម្ពន្ធិនោ** ឋាយីបទេន, តេន វាច្ចរតិហាសាទិអត្ថេន វា សម្ពន្ធុបគតា **សានុភាវកា** វក្ខមានានុភាវេហិ សហ បវត្តា **ភាវវិភាវា** វក្ខមានភាវវិភាវា **និពន្ធា** វុត្តគុណោបេតកវិនា ពន្ធិតា ឯកត្ថ អាហរិត្វា ទស្សិតា **សាធុនំ** ឥស្សាទិទោសរហិតានំ សជ្ជនានំ **រសស្សាទាយ** សិង្គារាទិវក្ខមានរសស្ស អស្សាទនត្ថំ **សម្បជ្ជន្តិ** បវត្តន្តីតិ។ ឥមាយ គាថាយ ឋាយីភាវោ ព្យភិចារីភាវោ កេវលភាវោ វិភាវោ អនុភាវោ រសោ ចេតិ ឥមេ ឧទ្ទិដ្ឋា ភវន្តិ, កថន្តិ ចេ? ភាវវិភាវានំ “ឋាយីសម្ពន្ធិនោ”តិ វិសេសនំ ភវតិ, តេន ភាវស្ស ឋាយី ច សោ ភាវោ ចេតិ ច ឋាយីបទេន សម្ពន្ធត្តា ឋាយីភាវោ ច, បុន ព្យភិចារីភាវេ សតិ “ឋាយីភាវោ”តិ ឥមស្ស សាធកត្តា ឥមស្សេវ ឋាយីភាវបទស្ស បយោគសាមត្ថិយេន គម្មមានោ ព្យភិចារីភាវោ ច, បុន ឋាយីបទេន សមាសមកត្វា វិសុំ ទស្សិតភាវសទ្ទសុតិយា ឋាយីភាវព្យភិចារីភាវេហិ អញ្ញោ ភាវោ ច, តថា ឯវំ ឋាយីបទេន វាច្ចរតិហាសាទិអត្ថស្ស ឧប្បត្តិឧទ្ទីបនទ្វយំ វិភូតំ កត្វា សជ្ជេត្វា ឋិតត្តា តេហិ រតិហាសាទីហិ អត្ថេហិ សម្ពន្ធិនោ អាលម្ពណឧទ្ទីបនសង្ខាតវិវិធវិភាវា ច, ឯវមេវ សានុភាវកបទេន សមាយោគេន ទស្សិតានុភាវោ ច, “រសស្សាទាយា”តិ ឥមិនា និទ្ទិដ្ឋរសោ ចាតិ ឯវមិមេ ឋាយីភាវាទយោ ឧទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ ឋាយិនា សហ សម្ពន្ធោតិ ច, សោ ឯតេសមត្ថីតិ ច, ភាវោ ច វិភាវោ ចេតិ ច, សហ អនុភាវេហិ វត្តន្តីតិ ច, រសស្ស អស្សាទោតិ ច វាក្យំ។

ភាវអធិប្បាយ

៣៤០. ចិត្តវុត្តិវិសេសា តុ, ភាវយន្តិ រសេ យតោ;
វត្យាទយោ តតោ ភាវ-សទ្ទេន បរិកិត្តិតា។

៣៤០. ឥទានិ យថាឧទ្ទិដ្ឋេសុ ឋាយាទីហិ ភាវវិភាវានុភាវវសេសុ បឋមំ ភាវំ វិភាវេតុំ ភាវសទ្ទមន្វត្ថយតិ **“ចិត្ត”**ឥច្ចាទិនា។ ចិត្តស្ស វុត្តិយោ រមណហសនាទិអាការេន បវត្តិយោ, តាវ វិសេសា វិសិដ្ឋសភាវត្តាតិ **ចិត្តវុត្តិវិសេសា**។ **វត្យាទយោ** ឋាយីព្យភិចារីសាត្តិកា។ **តុ**សទ្ទោ វិសេសេ។ យតោ **រសេ** សិង្គារាទយោ **ភាវយន្តិ** និប្ផាទេន្តិ។ តតោ ភាវសទ្ទេន **បរិកិត្តិតា** ភរតាទីហិ កថិតា។ ឯត្ថ ហិ ណ្យន្តោ ភូធាតុ ករណេ វត្តតេ។ យតោ ចាយំ ន កេវលំ ករណេយេវ វត្តតេ, អថ ខោ ព្យាបនេ, បដិបាទនេ ច, តស្មាស្ស បដិភានំ ចិត្តំ ភាវយន្តិ ព្យាបេន្តិ។ អថ វា កវិនោ លោកដ្ឋិតិញាណលក្ខណំ អធិប្បាយំ ភាវយន្តិ បដិបាទេន្តីតិ **ភាវា**តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

៣៤០. ឥទានិ ឧទ្ទិដ្ឋេសុ ឋាយីភាវាទីសុ ឋាយីអាទីនំ [ឋាយីភាវាទីនំ (ក.)] តិណ្ណំ សាធារណោ ភាវោ នាម ឯសោតិ ទស្សេន្តោ អន្វត្ថវសេន ទស្សេតិ **“ចិត្ត”**ឥច្ចាទិ។ **ចិត្តវុត្តិវិសេសា តុ** ចិត្តស្ស ឧត្តរិ វត្តមានារម្មណហសនសោចនាទីហិ, និព្ពេទាទីហិ, ថម្ភាទីហិ ច អាការេហិ បវត្តិសង្ខាតា អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករាការសង្ខាតា វិសេសា បន ឋាយីព្យភិចារីសាត្តិកា **យតោ** យស្មា **រសេ** សិង្គារាទិរសេ **ភាវយន្តិ** និប្ផាទេន្តិ ករោន្តិ។ នោ ចេ, **រសេ** សិង្គារាទិរសវិសយេ បណ្ឌិតានំ ចិត្តំ **ភាវយន្តិ** ព្យាបនំ ករោន្តិ។ នោ ចេ, តស្មិំយេវ រសវិសយេ កវិនោ លោកសភាវំ វិសយំ កត្វា បវត្តញាណលក្ខណំ អធិប្បាយំ **ភាវយន្តិ** បដិបាទនំ ករោន្តិ។ តតោ **ភាវសទ្ទេន** ហេតុកត្តរិ និប្ផន្នេន **វត្យាទយោ** រតិហាសាទយោ **បរិកិត្តិតា** ភរតាទីហិ វុត្តា ហោន្តីតិ។ “វត្យាទយោ”តិ ឯត្ថ **អាទិ**សទ្ទេន ហាសាទយោ ឋាយីភាវា ច, និព្ពេទាទយោ ព្យភិចារីភាវា ច, ថម្ភបលយាទយោ សាត្តិកភាវា ច សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ ចិត្តស្ស វុត្តិយោតិ ច, តា ឯវ វិសេសាតិ ច, ភាវោ ឥតិ សទ្ទោតិ ច វាក្យំ។

ឋាយីភាវអធិប្បាយ

៣៤១. វិរោធិនា’ញ្ញភាវេន,
យោ ភាវោ ន តិរោហិតោ;
សីលេន តិដ្ឋតិ’ច្ចេ’សោ,
ឋាយីភាវោតិ សទ្ទិតោ។

៣៤១. ឋាយាទិកេ តិវិធេ ភាវេ កមេនាហ **“វិរោធិនា”**ឥច្ចាទិនា។ វិរោធិនា **អញ្ញេន** ជិគុច្ឆាទិនា ភាវេន **យោ ភាវោ** រត្យាទិកោ **ន តិរោហិតោ** នច្ឆាទិតោ, **ឯសោ** ភាវោ អនុច្ឆិជ្ជមានត្តា ឯវ តិដ្ឋតិ សីលេនាតិ, ឋាយី ឯវ ភាវោតិ **ឋាយីភាវោតិ សទ្ទិតោ** កថិតោ។ យោ ភាវាទីហិ អាលោកិតស្សាទំ នីតោ សមានីតោ, សោ សាមាជិកេហិ អស្សាទិយមានត្តា រសោតិ វុច្ចតិ។ វក្ខតិ ហិ “សវិភាវ”ឥច្ចាទិ។

៣៤១. ឥទានិ ឋាយីអាទិកេ តិវិធភាវេ កមេន និទ្ទិសតិ **“វិរោធិ”**ឥច្ចាទិនា។ **វិរោធិនា អញ្ញភាវេន** រតិហាសាទីនំ វិរុទ្ធេន ជិគុច្ឆាទិនា អញ្ញភាវេន **យោ ភាវោ** រតិហាសាទិកោ **តិរោហិតោ ន** ព្យវហិតោ ន ហោតិ, **ឯសោ** វិរុទ្ធភាវេន អព្យវហិតោ ភាវោ តិដ្ឋតិ សីលេនាតិ ឥមិនា អត្ថេន ឋាយី នាម ហោតីតិ កត្វា **ឋាយីភាវោតិ សទ្ទិតោ** កថិតោតិ។ យោ វិភាវានុភាវាទីហិ អស្សាទនីយត្តំ បាបិតោ សព្ពេហិ អស្សាទនីយត្តា រសោតិ វុច្ចតិ, សោ ឋាយី នាមាតិ វុច្ចតិ។ អញ្ញោ ច សោ ភាវោ ចេតិ ច, តិរោ កយិរិត្ថាតិ ច, ឋាយី ច សោ ភាវោ ចេតិ ច វិគ្គហោ។

ឋាយីភាវប្បភេទឧទ្ទេស

៣៤២. រតិហាសា ច សោកោ ច,
កោធុស្សាហភយ’ម្បិ ច;
ជិគុច្ឆាវិម្ហយា ចេវ,
សមោ ច នវ ឋាយិនោ។

៣៤២. រត្យាទីនំ នវន្នមេវ ឋាយិត្តំ សម្ភវតីត្យាហ **“រតិ”**ច្ចាទិ។ សមោ ចេតិ ឯវំ ឋាយិនោ នវាតិ យោជនា។ នវេវេតេ សកសកវិភាវានុភាវេហិ សមុល្លសិតា វិសុម្បិ ពន្ធិតព្ពា កវិនា, អភិនេតព្ពា ច នដេន, តថា សេសភាវាបិ។ តត្ថ យទិ បនាយំ រតិ អសេសឥត្ថិបុរិសគុណយុត្តានំ ឥត្ថិបុរិសានំ អញ្ញមញ្ញំ ជនិតា, ចន្ទាទីហិ

ឧទ្ទីបនវិភាវេហិ ឧទ្ទីបិតា, ឧស្សុក្កតាទិពាធកេហិ អនុភាវេហិ បរិបោសិតា, សកសកានុភាវសាមត្ថិយា បតីយមានេហិ អនេករូបេហិ ព្យភិចារីហិ ចិត្តតា សិយា, តទា តុ ឋាយី រតិ នដាភិនយេន, សុពទ្ធសវនេន វា សព្ពេហិ អស្សាទិយមានា សិង្គាររសត្តមាបជ្ជតេ។ ឯវំ យថាយោគំ ហាសាទិឋាយីភាវានំ ហស្សរសាទិភាវាបជ្ជនេ យុត្តី សមន្នេយ្យា។

៣៤២. ឋាយីភាវោ នាម វត្យាទយោ នវេវេតិ ទស្សេតុំ **"រតិហាសា"**តិអាទិមាហ។ រតិហាសា ច សោកោ ច កោធុស្សាហភយម្បិ ច ជិគុច្ឆាវិម្ហយា ចេវ **សមោ** សន្តគុណោ ចាតិ ឯវំ ឋាយិនោ នវ ហោន្តិ។ ឥមេសំ វត្យាទីនំ នវន្នំ សរូបកថនំ "សិង្គារហស្សករុណា"តិអាទិកាយ ឧទ្ទេសគាថាយ អនន្តរេ និទ្ទេសេ បាកដោ ហោតិ។ រតិ ច ហាសោ ចាតិ ច, កោធោ ច ឧស្សាហោ ច ភយញ្ចេតិ ច, ជិគុច្ឆា ច វិម្ហយា ចេតិ ច វាក្យំ។ ឥមេ នវ ច ឯវំ ព្យភិចារីភាវសាត្តិកាភាវោ ចេតិ ឥមេ យថាសកមនុរូបវិភាវានុភាវេហិ ទិត្តំ កត្វា បច្ចេកំ កវិនា ពន្ធិតព្ពា, នដេន គហេត្វា ទស្សិតព្ពា ច។ ឥមេសុ តិវិធភាវេសុ អយំ រតិ អសេសបុមិត្ថិគុណេហិ យុត្តេហិ នរនារីហិ អញ្ញមញ្ញំ ឧប្បាទិតា, ចន្ទាទីហិ ឧទ្ទីបនវិភាវេហិ ឧទ្ទីបិតា, ឧស្សាហាទិបកាសកកាយិកវាចសិកបយោគសង្ខាតានុភាវេន បោសិតា, សកសកានុភាវសាមត្ថិយេហិ គម្មមានានេកប្បការព្យភិចារីភាវេហិ វិចិត្តកតា ហោតិ។ ឦទិសា'យំ រតិ នដស្ស អភិនយេន ច បសត្ថពន្ធសវនេន ច សព្ពេហិ អស្សាទិយមានសិង្គារាទិរសត្តំ បាបុណាតីតិ វិញ្ញាតព្ពា។ ហាសាទីនំ សេសឋាយីភាវានំ ហស្សរសាទិភាវាបត្តិយំ យុត្តិ ឯវំ យថារហំ វេទិតព្ពាតិ។

ព្យភិចារីភាវអធិប្បាយ

៣៤៣. **តិរោភាវាវិភាវាទិ-**
វិសេសេនា'ភិមុខ្យតោ;
យេតេ ចរន្តិ សីលេន,
តេ ហោន្តិ ព្យភិចារិនោ។

៣៤៣. ព្យភិចារិនោ អាហ **"តិរោភាវ"**ឥច្ចាទិនា។ **តិរោភាវោ** ឋាយីនំ ឯកស្សាបិ ភាវស្ស និព្ពេទាទិនោ អចិរដ្ឋាយិតា ច **អាវិភាវោ** បាកដតា ច នានារសនិស្សយត្តា តេ អាទយោ យស្ស។ **អាទិ**សទ្ទេន ឋាយីធម្មស្ស សុខទុក្ខាទិរូបស្ស គហណំ, សោវ វិសេសោ, តេន។ ឋាយីធម្មស្ស សុខទុក្ខរូបស្ស គហណំ, អត្តនោ ធម្មស្ស សុខទុក្ខរូបស្ស ឋាយិនិ សមារោបនញ្ចា**ភិមុខ្យំ**។ តថា ហិ រតិយំ បរិសមោ សុខានុវិទ្ធោ ភវតិ, សោកេ ទុក្ខានុវិទ្ធោ។ រតិយំ សុខសភាវាបិ គិលានិប្បភុតយោ ព្យភិចារិនោ សកម្មំ ទុក្ខមិមំ សមារោបយន្តេវ។ តតោ តេន អភិមុខភាវេន **យេ ឯតេ** ភាវា សីលេន **ចរន្តិ** បវត្តន្តិ, តេ ព្យភិចារិនោ ហោន្តីតិ។

៣៤៣. ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេន ព្យភិចារីភាវេ លក្ខណតោ ទស្សេតិ **"តិរោភាវា"**ឥច្ចាទិនា។ **តិរោភាវាវិភាវាទិវិសេសេន** ព្យភិចារីភាវានំ អត្តនោ អនេករសំ និស្សាយ បវត្តត្តា, លោកស្ស ភិន្នរុចិកត្តា ច កិស្មិញ្ចិ ឋាយីភាវេ ព្យភិចារីភាវានមត្តនោ គុណស្ស លីនត្តញ្ច កិស្មិញ្ចិ តស្សេវ គុណស្ស បាកដត្តញ្ចាតិអាទិកេន វិសេសេន **អភិមុខ្យតោ** ឋាយីភាវានំ សុខទុក្ខរូបំ អត្តនិ ច អត្តនោ សុខទុក្ខរូបំ ឋាយីភាវេសុ ច អារោបនសង្ខាតេន អភិមុខភាវេន **យេតេ** ភាវា **សីលេន ចរន្តិ** បកតិយា បវត្តន្តិ, **តេ** ភាវា ព្យភិចារិនោ នាម ហោន្តីតិ។ ឯវមេវ [ឯវរូបា (ក.)] បីឡា សរូបេន ឯកោ បរិសមសង្ខតព្យភិចារីភាវោ រតិយំ សគុណេន លីនោ សុខានុវិទ្ធោ ហុត្វា, សោកេ សគុណេន បាកដោ ទុក្ខានុវិទ្ធោ ច ហុត្វា បវត្តតេ។ ឯវមេវ សុខសភាវរតិយំ គិលានាទយោ ព្យភិចារិនោ សកិយំ ទុក្ខសរូបំ អារោបេន្តីតិ កត្វា តិរោភាវវិភាវាទិវិសេសេន អភិមុខំ បវត្តន្តិ។ តិរោភវនមិតិ ច, អាវិភវនមិតិ ច, តិរោភាវោ ច អាវិភាវោ ចេតិ ច, តេ អាទយោ យស្ស ឋាយីភាវេសុ វិជ្ជមានានំ សុខទុក្ខសភាវានំ អត្តនិ អារោបនស្សេតិ ច, សោយេវ វិសេសោតិ ច, អភិមុខានំ ភាវោតិ ច វិគ្គហោ។ ព្យភិចារីបទេ **វិ**សទ្ទោ វិសេសត្ថេ **អភិ**សទ្ទោ អភិមុខភាវេ វត្តតិ។

ព្យភិចារីភាវប្បភេទ

៣៤៤. **និព្ពេទោ តក្កសង្កា សម-**
ធីតិជឡតា ទីនតុក្កាលសត្តំ,
សុត្តំ តាសោ គិលានុ'ស្សុកហរិស-
សតិស្សាវិសាទាពហិត្ថា។

ចិន្តា គព្វា'បមារោ'មរិសមទ-
មតុម្មាទមោហា វិពោធោ,

និទ្ទាវេគា សពិឡំ មរណ-
សចបលាព្យាធិ តេត្តឹសមេ’តេ។

៣៤៤. តេ ទស្សេតិ “**និព្ពេទោ**”ឥច្ចាទិនា។ **ទីនតុគ្គាលសត្ត**ន្តិ ទីនតា ច ឧគ្គតញ្ច អាលសត្តញ្ច, គិលានិ **ឧស្សុក**ឥតិ ឧស្សុក្កំ។ ចបលឥតិ ចាបល្លំ, សហ ចបលេន សចបលោ, សោ ចាយំ ព្យាធិ ច, មរណញ្ច សចបលព្យាធិ ច សមាហារេ។ តញ្ច សហ ពិឡាយ វត្តតីតិ **សពិឡ**ន្តិ **ឯតេ** យថាវុត្តព្យភិចារីភាវា តេត្តឹស ហោន្តីតិ។ ឧស្សាហវតា វីរសោ តំវសេនេវ អស្សាទីយតិ។ ភីរុនា តុ សោវ ភយានករសវសេនេតិ លោកសភាវស្ស អនេកត្តា តទត្ថមេតេ ព្យភិចារិនោ ឯកេកស្សរសស្ស ពហវោ វណ្ណនីយា, យតោ តំវណ្ណនាទ្វារេន សព្ពោបិ តេសុ កិញ្ចិ អស្សាទេតីតិ។ តត្ថ យស្មា បន មារណោបគតវេរិទស្សនមេកមេវ តង្ខណេយេវ ភិន្នំ បកតិវសេន ភីរុនោ ភយស្ស ហេតុ, សង្គាមលោលស្ស តុ ឧស្សាហនិមិត្តំ សិយា។ តថា នដេន កតំ វិកតមាភរណំ ក្រិយាវា នីចបកតីនំ ឋាយិនោ ហាសស្ស ហេតុ, គម្ភីរបកតីនំ ព្យភិចារិនោ ហាសស្ស, តស្មា ភាវេ វណ្ណយតា កវិនា ភាវា តថា វណ្ណនីយា, យថោចិត្យបរិបោសោ សិយា។ ឱចិត្យភង្គោ តុ មហតា វាយាមេន បរិហរិតព្ពោ។

តេសុ **និព្ពេទោ** អត្តាវមាននំ។ តស្ស ច ឥត្ថីនញ្ច នីចានញ្ច ទាលិទ្ទិយំ វិភាវោ, យោគីនំ តុ តត្វសំវេទនំ វិភាវោ, អស្សុបតនចិន្តាទយោ ឯត្ថ អនុភាវា។

តក្កោ វិតក្កនំ។ តស្ស សន្ទេហោ វិភាវោ, សិរោកម្បាទិ អនុភាវោ។

សង្កាយ វិរុទ្ធចរណំ វិភាវោ, កម្បាទយោ អនុភាវោ។

សមោ ខេទោ។ តត្ថ គត្យាទិ វិភាវោ, សេទាទិ អនុភាវោ។

ធិតិ សន្តោសោ។ ញាណាទិ វិភាវោ, អនុភាវោ ភោគាលោលតាទិ។

ជឡតា អប្បដិបត្តិ។ តស្សា ឥដ្ឋានិដ្ឋទស្សនាទិ វិភាវោ, អនិមិសនយនាលោចនាទិ អនុភាវោ។

ទីនតា ចេតសោ អនោជតា។ តស្សា វិភាវោ ទុគ្គតតាទិ, អនុភាវោ មលិនវត្ថតាទិ។

ឧគ្គតា ទារុណត្តំ។ តស្សា វិភាវោ ពលវាបរាធាទិ, តស្ស អនុភាវោ តជ្ជនាទិ។

អាលសត្តស្ស បរិសមាទិ វិភាវោ, ជិម្ភតាទិ អនុភាវោ។

សុត្តស្ស និទ្ទា វិភាវោ, តស្សានាទយោ អនុភាវោ។

តាសោ ចិត្តក្ខោភោ។ វិភាវោ អស្ស គជ្ជិតាទិ, កម្បនាទិ អនុភាវោ។

អាយាសបិបាសាទិ វិភាវោ **គិលានិយា**, វិវណ្ណតាទយោ អនុភាវោ។

កាលក្ខមតា **ឧស្សុក្កំ**។ វិភាវោ តស្ស រមណីយទស្សនិច្ឆាទិ, អនុភាវោ តុរិតតាទិ។

ចេតោបសាទោ **ហរិតោ**។ តត្រ ឧស្សវាទិ វិភាវោ, អស្សុសេទាទយោ អនុភាវោ។

សទិសទស្សនាទិ វិភាវោ **សតិ**យា, អនុភាវោ ភមុសមុន្នមនាទិ។

បរេសមុក្កំសាសហនតា **ឥស្សា**។ តស្សា ទុដ្ឋនត្តគព្ពាទយោ វិភាវោ, ទោសកថនាវជាននាទយោ អនុភាវោ។

វិសាទោ ខេទោ។ វិភាវោ តស្ស អារទ្ធកាវិយាសិទ្ធាទិ, ពាធយតាបាទិ អនុភាវោ។

អពហិត្ថា កាយសំវរណំ។ តស្សា វិភាវោ លជ្ជាទិ, អនុភាវោ’ញ្ញវិក្រិយា។

ចិន្តា ឥដ្ឋាលាភាទីហិ, អនុភាវោ មុកុលិតនយនាទិ។

គព្ពោ អភិមានោ។ វិភាវោស្ស ឥស្សរិយាទិ, អនុភាវោ អវជាននាទិ។

អបមារោ គាហរុក្ខាទីហិ [គាហរុក្ខបតនាទីហិ (?)], ភូបាតាទយោ ឯត្ថ អនុភាវោ។

អមរិសោ អក្ខមតា។ វិភាវោ អស្សាវមាននាទិ, សិរោកម្បនតជ្ជនាទយោ អនុភាវោ។

មទោ បមាទុក្កំសោ។ តស្ស វិភាវោ បានំ, ចលមានង្គវចោគតិហាសាទយោ អនុភាវោ។

មតិ កង្ខច្ឆេទោ។ ឧបទេសាទិ វិភាវោ, មុខវិកាសាទិ ឯត្ថ អនុភាវោ។

អសមេក្ខិតការិតា **ឧម្មាទោ**។ តស្ស វិភាវោ សន្និបាតគហណាទិ, អង្គានវុទិតគីតហាសាទយោ អនុភាវោ។

មោហោ ភយាទីហិ, អនុភាវោ ថម្ភកម្បាទិ។

ទុរាចារាទីហិ **ពិឡំ**, អធោមុខតាទិ អនុភាវោ។

មរណំ វិភាវអនុភាវេហិ សុបសិទ្ធំ។

ចបលតា រាគទោសាទីហិ, សច្ឆន្ទចរណាទិ អនុភាវោ។ **ព្យាធិ** បាកដោ។

យេ វា បនញ្ញេ ឥជ និទ្ទិដ្ឋា ចិត្តវុត្តិវិសេសាបិ សំវិជ្ជន្តិ សុខុមភេទា, តេសុ កេចិ វុត្តេស្វន្តោគធា ហោន្តិ។ យថា ហិ ឥច្ឆាសភាវា សព្ពេ កាមា រតិយំ អន្តោគធា, តថា ទោសប្បការា កោធា មរិសឥស្សាទីស្វន្តោគធា, ទុក្ខសភាវា សោកសមព្យាធិគិលានិ វិសាទាទីស្វន្តោគធា។ បីត្យាទយោ សុខសភាវា ហរិសេតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេសុ ភយាតាសោ អញ្ញោ, សង្កា តថា អមរិសោ។ តស្មា ឥស្សា, តថា គិលានិតោ សមោ, និទ្ទាយ សុត្តំ, ឧស្សុកា ចបលតា, តថា មោហា បលយោ វក្ខមានោ អញ្ញោតិ មន្តព្ពំ។

៣៩៤. ឥទានិ តេ ព្យភិចារិភាវេ សរូបេន ទស្សេតិ “**និព្ពេទោ**”ឥច្ចាទិនា។ **និព្ពេទោ** អត្តនិន្ទាសង្ខាតោ ច, តក្កុសង្កា ច, **សមធិតិជឡតា** បរិសមោ សន្តោសលក្ខណា ធិតិ ជឡតា ច, **ទីនតុគ្គាលសត្តំ** ទីនភាវទារុណភាវអលសភាវា ច, **សុត្តំ** សយនញ្ច, **តាសោ** ចិត្តក្ខោភោ ច, គិលានបរិមទ្ទិតភាវោ ច, **ឧស្សុកហរិសសតិស្សាវិសាទាពហិត្ថា** ឧស្សាហបិតិសតិឥស្សាខេទអាការសំវរា ច, ចិន្តា ច, **គព្ពោ** អភិមានោ ច, អបមារោ ច, **អមរិសមទមតុម្មាទមោហា** អក្ខន្តិបមាទាធិក្កា កង្ខច្ឆេទឧម្មាទមោហា ច, **វិពោធោ** បពោធោ ច, **និទ្ទាវេគា** និទ្ទា ច, អាវេគសង្ខាតោ សម្ភមោ ច, **សពិឡំ** លជ្ជាសហិតំ **មរណសចបលាព្យាធិ** មរណញ្ច ចាបល្យសហិតា ព្យាធិ ចេតិ។ **ឯតេ តេត្តឹស** ព្យភិចារិភាវា នាម ហោន្តិ។ តក្កោ ច សង្កា ចេតិ ច, សមោ ច ធិតិ ច ជឡតា ចេតិ ច, ទីនតា ច ឧគ្គោ ច អលសត្តញ្ចាតិ ច, ឧស្សុកញ្ចហរិសោ ច សតិ ច ឥស្សា ច វិសាទោ ច អពហិត្ថា ចេតិ ច, អមរិសោ ច មទោ ច មតិ ច ឧម្មាទោ ច មោហោ ចេតិ ច, និទ្ទា ច អាវេគោ ចេតិ ច, សហ ពិឡាយ វត្តតីតិ ច, សហ ចបលេន ចាបល្យេន វត្តតីតិ ច, សចបលោ ច សោ ព្យាធិចេតិ ច, មរណញ្ច សចបលព្យាធិ ចេតិ ច វាក្យំ។ មរណសចបលាព្យាធីតិ សមាហារទ្វន្ទោ។ តស្មា “សពិឡ”ន្តិ បទំ ឯតស្ស វិសេសនំ ហោតិ។

លោកសភាវស្ស អនេកវិធត្តា ឯកោយេវ វីរសោ ឧស្សាហវតា វីរសាការេន អស្សាទនីយោ ហោតិ, សោយេវ ភីរុនា ភយាការេន អស្សាទនីយោ ហោតិ។ តស្មា ឯកេកស្ស រសស្ស ឥមេ ពហូ ព្យភិចារិនោ វណ្ណេតព្ពា ហោន្តិ។ ឯវំ សតិ អនេកាធិប្បាយកោ លោកោ តេសុ កិញ្ចិ អស្សាទេតិ។ ឯវំ សតិ ពន្ធោ សព្ពជនស្ស កន្តោ ហោតិ។ តស្សំ ភាវវណ្ណនាយំ យស្មា មារេតុមាគច្ឆន្តានំ សត្តូនំ ទស្សនមេកមេវ តង្ខណេ ជនាធិប្បាយតោ ភិជ្ជិត្វា បកតិភីរូនំ បុរិសានំ ភយស្ស ច យុទ្ធលោលស្ស ឧស្សាហនស្ស ច ការណំ ហោតិ។ ឯវំ នដេន ហសនត្ថំ កតវិកតមាភរណញ្ច តាទិសកិរិយា ច ឧត្តានបកតិកានំ បុរិសានំ ឋាយីហាសស្ស ច គម្ភីរបកតិកានំ ព្យភិចារីហាសស្ស ច ហេតុ ភវេយ្យ។ តស្មា ភាវេ វណ្ណេន្តេន កវិនា ឱចិត្យភង្គមកត្វា សក្កច្ចមោចិត្យំ សង្កេត្វា ភាវប្បកាសកានិ ស វិភាវានុភាវកវិរចនានិ វណ្ណេតព្ពានិ។ ឯត្ថ ភាវវពោធកវិភាវាទីនំ ជានិតព្ពត្តា តេហិ តេហិ ភាវេហិ សទ្ធឹ ឯវំ វេទិតព្ពា។

តេសុ ភាវេសុ អត្តាវមាននលក្ខណោ **និព្ពេទោ**។ ឥត្ថីនំ, ហីនានំ [ហីនាចារានំ (ក.)] វា ឧប្បជ្ជតិ ចេ, ទាលិទ្ទិយំ អាលម្ពណវិភាវោ នាម, យោគីនំ ចេ, តថាវពោធោ អាលម្ពណវិភាវោ, ឯត្ថ អស្សុបតនចិន្តាទិកំ អនុភាវោ នាម។

វិតក្កស្ស សន្ទេហោ ឧទ្ទីបនវិភាវោ នាម, សិរោកម្បាទិកំ អនុភាវោ នាម។

សង្កាយ វិរុទ្ធប្បវត្តិ ឧទ្ទីបនវិភាវោ, កម្បាទិកោ អនុភាវោ។ ឧបរិ “វិភាវោ”តិ វុត្តេ អាលម្ពណុទ្ទីបនេសុ ទ្វីសុ យំ យុជ្ជតិ, តំ គហេតព្ពំ។

ខេទលក្ខណស្ស **សមស្ស** គមនាទិកំ វិភាវោ, សេទាទិ អនុភាវោ។

សន្តោសលក្ខណាយ **ធិតិ**យា ញាណាទិ វិភាវោ, ភោគេសុ អលោលភាវាទិ អនុភាវោ។

អយោគ្គតាលក្ខណាយ **ជឡតា**យ ឥដ្ឋានិដ្ឋានំ អជាននាទិ វិភាវោ, វិរដនយនេហិ អភិមុខវិលោកនតាទិ អនុភាវោ។

ចិត្តស្សនិត្តេជលក្ខណាយ **ទីនតា**យ ទុគ្គតតាទិ វិភាវោ, មលិនវត្ថតាទិ អនុភាវោ។

ទារុណតាលក្ខណស្ស **ឧគ្គ**ភាវស្សាតិសយាបរាធាទិ វិភាវោ, តជ្ជនាទិ អនុភាវោ។

អលសត្តស្ស អឌ្ឍានបរិសមាទិ វិភាវោ, វង្កិកភាវោ អនុភាវោ។

សយនសង្ខាតស្ស **សុត្ត**ស្ស និទ្ទាទិ វិភាវោ, អស្សាទាទិ អនុភាវោ។ ឯត្ថ អស្សាទនំ នាម សេយ្យសុខបស្សុខាទិកំ។

ចិត្តក្ខោភសង្ខាតស្ស **តាសស្ស** គជ្ជិតាទិ វិភាវោ, គជ្ជិតំ នាម ភយជនករវចនំ។ កោបេន កម្បនា អនុភាវោ។

បីឡាសង្ខាតស្ស **គិលាន**ស្ស អាយាសបិបាសាទិ វិភាវោ, ទុព្ពណ្ណតាទិ អនុភាវោ។

អនុរូបកាលស្ស អនោលោកនស្ស ឧស្សុក្កស្ស រម្មវត្ថុទស្សនិច្ឆាទិ វិភាវោ, តុរិតតាទិ អនុភាវោ។

ចេតោបសាទលក្ខណស្ស **ហរិស**ស្ស មង្គលកីឡាទិ វិភាវោ, សន្តោសវចនាទិ អនុភាវោ។

សរណលក្ខណាយ **សតិ**យា សញ្ញាណទស្សនាទិ វិភាវោ, ភមុក្ខេបាទិ អនុភាវោ។

បរសម្បត្តិអសហនលក្ខណាយ **ឥស្សា**យ ទុជ្ជនភាវគព្ពាទិ វិភាវោ, ទោសកថនាវជាននាទិ អនុភវោ។

ខេទលក្ខណស្ស **វិសាទ**ស្ស អារទ្ធការិយាសិទ្ធិការិយព្យាបត្តិអាទិ វិភាវោ, មនោសន្តាបាទិ អនុភាវោ។

អាការសំវរណលក្ខណាយ, រសសភាវបដិច្ឆាទនលក្ខណាយ វា អពហិត្ថាយលជ្ជាទិ វិភាវោ, តទញ្ញក្រិយាករណំ, អធោមុខករណំ, បាទេហិ ភូមិខណនន្តិអាទិ អនុភាវោ។

ចិន្តាយ ឥដ្ឋត្ថាលាភាទី វិភាវោ, មកុលិតនយនាទិ អធោខិត្តចក្ខាទិ វា អនុភាវោ។

គព្ពស្ស ឥស្សរិយាទិ វិភាវោ, អវជាននាទិ អនុភាវោ។

អបមារស្ស យក្ខបីឡាទិ វិភាវោ, ភូមិបតនាទយោ អនុភាវោ។

អក្ខមលក្ខណស្ស **អមរិស**ស្ស អវមាននាទិ វិភាវោ, សិរោកម្បនតជ្ជនាទិ អនុភាវោ។

បមាទាធិក្កលក្ខណស្ស **មទ**ស្ស សន្តោសបានំ វិភាវោ, កម្បមានហត្ថបាទវចនគមនហាសាទី អនុភាវោ។

កង្ខាច្ឆេទនលក្ខណាយ **មតិ**យា ឧបទេសាទិ វិភាវោ, មុខសន្តោសាទិ អនុភាវោ។

អនុបបរិក្ខកាវិតាលក្ខណស្ស **ឧម្មាទ**ស្ស សន្និបាតជ្ជរយក្ខាទិ វិភាវោ, អការណរោទនហសនាទិ អនុភាវោ។

មុយ្ហនលក្ខណស្ស **មោហ**ស្ស អធិកភយាទិ វិភាវោ, សភាវានវពោធនាទិ អនុភាវោ។

និទ្ទាបគមសង្ខាតស្ស **វិពោធ**ស្ស កាលបរិណាមាទិ អាលោកសវណាទិ វា វិភាវោ, អក្ខិមទ្ទនាទិ អនុភាវោ។

មនោសម្មីឡនលក្ខណាយ **និទ្ទា**យ កស្សចិ អចិន្តនអករណាទិ វិភាវោ, អក្ខិបិទហនាទិ អនុភាវោ។

ភយាគមនលក្ខណស្ស **អាវេគ**ស្ស បច្ចត្ថិកទស្សនាទិ វិភាវោ, ឧត្រាសកម្បាទិ អនុភាវោ។

លជ្ជាលក្ខណាយ **ពិឡា**យ ទុរាចារាទិ វិភាវោ, អធោមុខតាទិ អនុភាវោ។

មរណស្ស សត្ថបហាររោគាទិ វិភាវោ, មុខវិការាទិ អនុភាវោ។

ចាបល្លស្ស រាគទោសាទិ វិភាវោ, អត្តនោ សច្ឆន្ទចរណាទិ អនុភាវោ។

ព្យាធិយា វាតបិត្តាទីនំ ឧស្សទភាវាទិ វិភាវោ, និត្ថុននាទិ អនុភាវោ។

ឥមស្មឹ សុពោធាលង្ការេ អទស្សិតសុខុមភេទា អញ្ញាបិ ចិត្តវុត្តិវិសេសា សន្តិ, តេសុ ឥច្ឆាសភាវា សព្ពេ ភេទា កាមរតិយញ្ច, ទោសបការា កោធអមរិសឥស្សាទីសុ ច, ទុក្ខសភាវា សោកសមព្យាធិគិលានវិសាទាទីសុ ច, បិតិអាទយោ ហរិសេ ច អន្តោគធាតិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ សមានានំ សង្គហេ សតិបិ តាសតោ ភយស្ស ច, សង្កាយ អមរិស្ស ច, អមរិសតោ ឥស្សាយ ច, គិលានតោ សមស្ស ច, និទ្ទាយ សុត្តស្ស ច, ឧស្សុក្កតោ ចបលតាយ ច, មោហតោ វក្ខមានបលយស្ស ច បាកដវិសេសេន អញ្ញថា វិសុំ វិសុំ ទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សាត្តិកភាវអធិប្បាយ

៣៤៥. **សមាហិតត្តប្បភវំ, សត្តំ តេនោ'បបាទិតា;**
សាត្តិកា'ប្យ'នុភាវត្តេ, វិសុំ ភាវាភវន្តិ តេ។

៣៤៥. សាត្តិកេ វទតិ "**សមាហិតេ**"ច្ចាទិនា។ **សមាហិតោ** ឯកគ្គតាភាវាបាទនេន កតសមាធានោ **អត្តា** ចិត្តំ តតោ **បភវំ** ឧប្បន្នំ យំ, តំ សត្តំ នាម។ **តេន** សត្តេន **ឧបបាទិតា** និព្ពត្តិតា ថម្ភាទយោ សាត្តិកា វុច្ចន្តេ។ តេ ច បុន អនុភាវាបិ ភវន្តិ ថម្ភាទិភាវសំសូចនសភាវវិការរូបត្តា។ តញ្ច "ចិត្តវុត្តិវិសេសត្តា"ឥច្ចាទិនា វក្ខតិ។ តេនាហ "**អនុភាវត្តេបី**"តិ។ ឯវំ សត្យបិ តេ សាត្តិកា **វិសុំ** បុថគេវ ភាវា ភវន្តិ, វុត្តនយេន ចិត្តភវត្តវិរូបត្តា តេ សន្តិ។

៣៤៥. ឥទានិ ឧទ្ទេសក្កមេនាធិគតកេវលភាវសង្ខាតំ សាត្តិកាភាវំ ទស្សេតិ "**សមាហិត**"ឥច្ចាទិនា។ **សមាហិតត្តប្បភវំ** ឯកគ្គតាភាវាបាទនេន កតសមាធានចិត្តតោ សម្ភូតំ សត្តំ នាម ហោតិ។ **តេន** លាភាលាភាទីសុ ឯកាការស្ស ហេតុនា ចិរភាវេន **ឧបបាទិតា** និប្ផាទិតា ថម្ភាទយោ សាត្តិកា នាម ភវន្តិ។ **តេ** សាត្តិកា **អនុភាវត្តេបិ** ចិត្តាការសង្ខាតថម្ភាទិបកាសនសភាវវិការសរូបត្តា អត្តនោ អនុភាវត្តេ សតិបិ វិសុំ **ភាវា ភវន្តិ** យថាវុត្ត "ចិត្តវុត្តិវិសេសា តុ, ភាវយន្តិ រសេ យតោ"តិអាទិនា ភាវា នាម ហោន្តីតិ។ ឥមេ សាត្តិកាភាវានុភាវវសេន ទុវិធា ហោន្តិ។ សមាហិតោ ច សោ អត្តា ចេតិ ច, តតោ បភវមិតិ ច, សន្តោ ឧប សន្តោ ច សោ អត្តា ចេតិ ច, សត្តតោ ភវន្តីតិ ច, សត្តេន ឧប្បាទិតាតិ ច, អនុភាវានំ ភាវោតិ ច វាក្យំ។ **អបី**តិ អនុគ្គហត្ថេ និបាតោ។

សាត្តិកភាវប្បភេទ

៣៤៦. **ថម្ភោ បលយរោមញ្ចា,**
តថា សេទស្សរវេបថុ;
វេវណ្ណិយំ វិស្សុរតា,
ភាវា'ដ្ឋេ'តេ តុ សាត្តិកា។

៣៤៦. តេ ទស្សេតិ “**ថម្ភោ**”តិច្ចាទិនា។ ឯត្ថ **ថម្ភោ** អវិស្សរកាយចិត្តតា។ **បលយោ** អស្សាសបស្សាសមត្តាវសេសោ សុត្តាវត្ថាសភាវោ និទ្ទាបភវោ។ សុព្យត្តលក្ខណា សេសា។

៣៤៦. ឥទានិ សាត្តិកេ ទស្សេតិ “**ថម្ភោ**”តិច្ចាទិនា។ **ថម្ភោ** កាយចិត្តានំ អវិសរភាវសង្ខាតោ ច **បលយរោមញ្ចា** និទ្ទាយ ឧប្បជ្ជមានអស្សាសបស្សាសមត្តាតិរិត្តសុត្តាវត្ថា ច បសាទាទិសម្ភវោ រោមុគ្គមោ ច **តថា** ឯវំ **សេទស្សុវេបថុ** ច ភយាទីហិ ឧប្បជ្ជមានទាហោ ច សន្តោសាទីហិ ឧប្បជ្ជមានអស្សុ ច កម្បោ ច **វេវណ្ណិយំ** វិរូបតា ច **វិស្សរតា** វិរូបសទ្ទតា ចាតិ ឯតេ អដ្ឋ សាត្តិកា ភាវា នាម ហោន្តិ។ រោមានំ អញ្ចោ ឧគ្គមោតិ ច, បលយោ ច រោមញ្ចោ ចេតិ ច, វេបនំ កម្បនមិតិ ច, សេទោ ច អស្សុ ច វេបថុ ចាតិ ច, វិរូបោ វណ្ណោ អស្សេតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច, វិរូបោ សរោ អស្សេតិ ច, តស្ស ភាវោតិ ច វាក្យំ។

៣៤៧. ***យទា រត្យាទយោ ភាវា,***
បីតិសីលា ន ហោន្តិ ចេ;
តទា សព្ពេបិ តេ ភាវា,
ភវន្តិ ព្យភិចារិនោ។

៣៤៧. ន កេវលំ វុត្តាយេវ ព្យភិចារិនោ, រត្យាទយោបីតិ អាហ “**យទា**”តិច្ចាទិ។ ***ភវន្តិ ព្យភិចារិនោ***តិ យថាយោគំ យថាសម្ភវំ ព្យភិចារិនោ ហោន្តីតិ អត្ថោ។ សេសំ សុពោធំ។

៣៤៧. ឥទានិ និព្ពេទាទយោ វិយ រតិហាសាទយោបិ កិស្មិញ្ចិ កាលេ ព្យភិចារិនោបិ ហោន្តីតិ ទស្សេតិ “**យទា**” តិច្ចាទិនា។ ***រត្យាទយោ*** រតិហាសាទយោ ***ភាវា*** នវ ឋាយីភាវា យទា ***បីតិសីលា ន ហោន្តិ ចេ*** វិរោធីហិ តេហិ តេហិ ភាវន្តរេហិ ព្យវហិតត្តា សភាវតោ បីតិសភាវា យទិ ន ហោន្តិ, តទា ***តេ ភាវា*** រត្យាទយោ សព្ពេបិ ព្យភិចារិនោ ភវន្តីតិ។ យថាសកំ ព្យភិចារិតានុរូបវិភាវានុភាវានំ យោគានុរូបេន ព្យភិចារីភាវា ហោន្តិ។ រតិអាទិ យេសំ ហាសាទីនមិតិ ច, បីតិ សីលំ យេសំ រត្យាទីនមិតិ ច វិគ្គហោ។

៣៤៨. ***វិភាវោ ការណំ តេសុ’-***
ប្បត្តិយុ’ទ្ទីបនេ តថា;
យោ សិយា ពោធកោ តេស-
មនុភាវោ’យ’មីរិតោ។

៣៤៨. ឥទានិ វិភាវានុភាវេ ទស្សេតិ “***វិភាវោ***”តិច្ចាទិនា។ ***តេសំ*** រត្យាទីនំ ភាវានំ ឧប្បត្តិយា, តថា ឧទ្ទីបនេ ច ***ការណំ*** អាលម្ពណឧទ្ទីបនវសេន ទុវិធោ វិភាវោ នាម។ តត្ថ អាលម្ពណវិភាវោ កន្តាទិ, ឧទ្ទីបនវិភាវោ ចន្ទាទិ។ តេសំ ***ពោធកោ*** ញាបកោ កាយិកោ ច វាចសិកោ ច ព្យាបារោ សិយា, អយំ អនុភាវោ ឦរិតោ។

៣៤៨. ឥទានិ វិភាវានុភាវេ ទស្សេតិ “***វិភាវោ***”តិច្ចាទិនា។ ***តេសំ*** ឋាយីភាវាទីនំ តិណ្ណំ ឧប្បត្តិយា ច តថា ***ឧទ្ទីបនេ ច*** ឧប្បន្នានំ ទីបនេ ច ***ការណំ*** អាលម្ពណឧទ្ទីបនវសេន ទុវិធោ ហេតុ វិភាវោ នាម, ***តេសំ*** ឋាយីភាវាទីនំ ***ពោធកោ*** កាយិកវាចសិកោ ***យោ សិយា*** នដកវីនំ ព្យាបារោ អត្ថិ, អយំ អនុភាវោតិ ឦរិតោតិ។ វិសេសេន ភាវេតិ វឌ្ឍេតីតិ ***វិភាវោ***។ អនុភាវេតិ ពោធេតីតិ ***អនុភាវោ***។ ឯត្ថ ***វិភាវោ*** នាម រតិវិសយេ នរនារីនំ អញ្ញមញ្ញំ អាលម្ពណវិភាវោ, ចន្ទរម្មទេសាទិ ឧទ្ទីបនវិភាវោ ចេតិ ទុវិធោ។ ហាសាទីនម្បិ ទុវិធវិភាវំ យថារហំ យោជេតព្ពំ។ ***អនុភាវោ*** នាម ឋាយីភាវាទីនំ តេសំ តេសំ ភាវានំ បកាសកវាចសិកព្យាបារសង្ខាតកវិបយោគោ ច កាយិកបយោគភូតោ នដានំ អភិនយសង្ខាតោ តំតំភាវស្សរូបនិរូបកោ ចេតិ ទុវិធោ ព្យាបារោ។

៣៤៩. ***នេកហេតុំ មនោវុត្តិ-វិសេសញ្ច វិភាវិតុំ;***
ភាវំ វិភាវានុភាវា, វណ្ណិយា ពន្ធនេ ផុដំ។

៣៤៩. វិភាវាទិវណ្ណនាយមេវ ភាវវិសេសាវពោធោ សិយា, អញ្ញថា “ទេវទត្តស្ស សាស្សុលោចនយុគំ សញ្ជាត”មិតិ វុត្តេ សោកា អានន្ទា រោគា ចេតិ កោ នាម សក្កោតិ ការណំ និច្ឆិតុំ, ចិត្តវុត្តិវិសេសញ្ច ភាវំ វិនា វិភាវានុភាវំ កវិ វណ្ណេតុំ នដោភិនេតុំ សាមជ្ជិកោ វា វិញ្ញាតុំ កោ សក្កោតីតិ ទស្សេតុមាហ “**នេក**”តិច្ចាទិ។ **នេកហេតុំ** ពហុហេតុំ មនោវុត្តិវិសេសញ្ច ភាវំ ***វិភាវិតុំ*** បកាសេតុំ ***វិភាវានុភាវា*** វុត្តលក្ខណា **ពន្ធនេ** សភាវនិរូបកបទេ ផុដំ វណ្ណនីយា, វិភាវាទិរូបកេនេវ អវុត្តម្បិ កិញ្ចិ បតីយតេ។

៣៤៩. “ទេវទត្តស្ស ចក្ខូនិ អស្សុបុណ្ណានី”តិ វុត្តេ សោកេន សន្តាសេន រោគេន វាតិ យថា អស្សុការណកថនំ វិនា ន ជានាតិ, ឯវំ ចិត្តស្ស បវត្តិសង្ខាតា រតិហាសាទយោ តេ តេ ភាវា អត្តនោ បតីតិយានុរូបំ វិភាវានុភាវកថនំ វិនា កវីហិ វណ្ណេតព្ពា, នដេហិ ទស្សេតព្ពា, សព្ភេហិ អស្សាទនីយា នត្ថីតិ ឋាយីអាទីនំ វណ្ណនមេវ កាតព្ពន្តិ ឥទានិ អនុសាសេន្តោ អាហ “**នេក**”ឥច្ចាទិ។ **នេកហេតុំ** តេសំ តេសំ ភាវានំ ឧប្បត្យាទោ អាលម្ពណវិភាវាទិពហុការណវន្តំ **មនោវុត្តិវិសេសំ ភាវញ្ច** ចិត្តស្ស បវត្តិវិសេសសង្ខាតភាវញ្ច **វិភាវិតុំ** បកាសេតុំ **វិភាវានុភាវា** អនន្តរនិទ្ទិដ្ឋា **ពន្ធនេ** រសភាវប្បកាសនេ **ផុដំ** បកាសំ កត្វា **វណ្ណិយា** កវិនា វណ្ណនីយា ហោន្តីតិ។ ន ឯកោតិ ច, សោ ហេតុ អស្សេតិ ច, មនសោ វុត្តីតិ ច, តាយ វិសេសោតិ ច, វិភាវោ ច អនុភាវោ ចេតិ ច វាក្យំ។

៣៥០. **សវិភាវានុភាវេហិ, ភាវា តេ តេ យថារហំ;**
វណ្ណនីយា យថោចិត្យំ, លោករូបានុគាមិនា។

៣៥០. ឥទានិ តេ ភាវា លោកសភាវានតិក្កមេន វិភាវាទីហិ វណ្ណនីយាតិ អាហ “**សវិភាវេ**”ច្ចាទិ។ សហ វិភាវេហិ សវិភាវា, តេ ច តេ អនុភាវា ច, តេហិ។ **យថារហ**ន្តិ អត្តនោ សម្ពន្ធីនំ វសេន យថារហំ វណ្ណនីយា។

៣៥០. ឥទានិ វិភាវានុភាវេ និស្សាយ វណ្ណនីយា តេ ភាវា លោកសភាវមនតិក្កម្ម កាតព្ពាតិ អនុសាសន្តោ អាហ “**សវិភាវា**”ឥច្ចាទិ។ **លោករូបានុគាមិនា** លោកវោហារមនុវត្តមានេន **តេ តេ ភាវា** ឋាយិភាវាទយោ តយោ **យថោចិត្យំ** ឱចិត្យានុរូបំ **សវិភាវានុភាវេហិ** វិភាវសហិតេហិ អនុភាវេហិ ករណភូតេហិ **យថារហំ** តេហិ តេហិ ភាវេហិ សម្ពន្ធីនំ វិភាវាទីនំ វសេន អនុរូបតោ **វណ្ណនីយា** វណ្ណេតព្ពា ហោន្តីតិ។ វិភាវេហិ សហ យេ វត្តន្តីតិ ច, តេ ច តេ អនុភាវា ចេតិ ច, អនតិក្កម្ម អរហន្តិ ច, អនតិក្កម្ម ឱចិត្យមិតិ ច, លោកស្ស រូបំ សរូបមិតិ ច, តំ អនុគច្ឆតិ សីលេនាតិ ច វិគ្គហោ។

៣៥១. **ចិត្តវុត្តិ វិសេសត្តា, មានសា សាត្តិក’ង្គតោ;**
ពាហិនិស្សដសេទាទិ-អនុភាវេហិ វណ្ណិយា។

៣៥១. សាត្តិកា កថំ វណ្ណនីយាតិ អាហ “**ចិត្តេ**”ច្ចាទិ។ ចិត្តស្ស វុត្តិវិសេសោ យេសំ, តេសំ ភាវោ, តស្មា **មានសា** មនសិ ភវា សាត្តិកា **អង្គតោ** សរីរតោ **ពាហិនិស្សដេហិ** និគ្គតេហិ សេទាទីហិ អនុភាវេហិ វណ្ណនីយា, ន បន សេទសលិលមេវ ភាវោតិ អធិប្បាយោ។

៣៥១. ឯវំ សាមញ្ញេន ភាវវណ្ណនក្កមំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសេសេន សាត្តិកភាវវណ្ណនា ព្លទិសាតិ ទស្សេតិ “**ចិត្ត**”ឥច្ចាទិនា។ **ចិត្តវុត្តិវិសេសត្តា** ចិត្តស្ស បវត្តិវិសេសត្តា **មានសា** ចិត្តេ ភវា សាត្តិកាភាវា **អង្គតោ** សរីរតោ **ពាហិនិស្សដសេទាទិអនុភាវេហិ** ពហិនិក្ខន្តសេទាទីហិ អនុភាវេហិ ករណភូតេហិ **វណ្ណិយា** វណ្ណនីយា ហោន្តីតិ, អង្គតោ ពហិ និស្សដន្តិ វិសេសនេន វិសិដ្ឋភូតសេទាទីនមេវ ភាវានុភាវត្តំ វិនា កេវលំ សេទាទយោ វុត្តា សមានា ភាវាទយោ នាម ន ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ ចិត្តស្ស វុត្តីតិ ច, សា ឯវ វិសេសោ យេសំ សាត្តិកានមិតិ ច, តេសំ ភាវោតិ ច, មនសិ ភវាតិ ច, សេទោ អាទិ យេសំ ខេឡាទីនមិតិ ច, និស្សដា និគ្គតា ច តេ សេទាទយោ ចេតិ ច, តេ ឯវ អនុភាវាតិ ច វាក្យំ។

រសអធិប្បាយ

៣៥២. **សាមជ្ឋិកាន’មានន្ទោ, យោ ពន្ធត្ថានុសារិនំ;**
រសីយតីតិ តញ្ញូហិ, រសោ នាមា’យ’មីរិតោ។

៣៥២. ឥទានិ “រសស្សាទាយ សាធូន”ន្តិ វុត្តត្តា រសេ និទ្ទិសន្តោ អាហ “**សាមជ្ឋិកាន**”មិច្ចាទិ។ ពន្ធស្ស អត្ថោ, តទនុស្សរន្តិ មនោភាវនាវសេនាតិ **ពន្ធត្ថានុសារិនោ**, តេសំ **សាមជ្ឋិកានំ** សព្ភានំ មនសិ យោ អានន្ទោ, អយំ លោកមធុរាទិរសោ វិយ ពន្ធេ សិង្គារាទិ រសោ នាម ព្លីរិតោ **តញ្ញូហិ** រសញ្ញូហិ។ កថមិត្យាហ “**រសីយតី**”តិ, អស្សាទីយតីតិ អត្ថោ។ កិញ្ច? យថា នានាព្យញ្ជនសង្ខតមន្នំ ភុញ្ជមានា រសេ អស្សាទិយន្តិ សុមានសា បុរិសា សន្តោសញ្ចាធិគច្ឆន្តិ, តថា នានាភិនយព្យញ្ជិតេ វាចង្គសត្តោបេតេ ឋាយីភាវេ អស្សាទេន្តិ សុមានសាបេក្ខកា, តស្មា ឯតេ នាដ្យាតិបិ វុច្ចន្តិ។

៣៥២. ឥទានិ “រសស្សាទាយ សាធូន”ន្តិ វត្វា ឧទ្ទិដ្ឋក្កមេន សម្បត្តំ រសំ ទស្សេតិ “**សាម**”ឥច្ចាទិនា។ **ពន្ធត្ថានុសារិនំ** ពន្ធស្ស អត្ថានុរូបសារីនំ ពុទ្ធិយា បវត្តានំ **សាមជ្ឋិកានំ** សព្ភានំ ចិត្តេ ភវោ យោ **អានន្ទោ** សន្តោសោ អត្ថិ, អយំ លោកេ មធុរាទិរសោ វិយ អស្សាទនីយោ ហោតីតិ អត្ថយុត្តេន “រសីយតី”តិ ឥមិនា

វចនត្ថេន រសោ នាមាតិ **តញ្ញូហិ**រសញ្ញូហិ **ឦរិតោ** កថិតោតិ។ សមជ្ឈាយំ និយុត្តាតិ ច, ពន្ធស្ស អត្ថោតិ ច, តំ អនុស្សរន្តីតិ ច, តំ ជានន្តីតិ ច វាក្យំ។ យថា នានាព្យញ្ជនេហិ អភិសង្ខតមាហារំ បរិភុញ្ជន្តា សត្តា លវណម្ពិលាទយោ តេ តេ រសេ អស្សាទេយ្យុំ, សន្តុដ្ឋា ច ភវេយ្យុំ, ឯវមេវ នានប្បការអភិនយេហិ បកាសិតវណ្ណនាយ អង្គភូតេហិ អនុរូបេហិ សត្តេហិ យុត្តេ ឋាយិភាវេ ឥស្សាទិរហិតបញ្ញវន្តា អស្សាទេន្តិ, តស្មា ឥមេ ឋាយិភាវា នដាភិនយេហិ ព្យញ្ជិតត្តា ច សព្ភានំ សន្តោសសង្ខតរសស្ស ហេតុត្តា ច នដរសាតិបិ វុច្ចន្តិ។

រសប្បភេទ

៣៥៣. **សវិភាវានុភាវេហិ,**
សាត្តិកាព្យភិចារិហិ;
អស្សាទិយត្ត'មានីយ-
មានោ ឋាយេវ សោ រសោ។

៣៥៣. ឋាយិនមេវ រសត្តាបត្តិមាហ "**សវិភាវេ**"ច្ចាទិនា។ **ឋាយេវ សោ**តិ សោ យថាវុត្តោ រសោ ឋាយិភាវោយេវ, នាញ្ញោតិ អត្ថោ។

៣៥៣. ឥទានិ ឋាយិភាវានមេវ រសសរូបស្ស បាបុណនត្ថំ វិភាវេតិ "**សវិភាវា**"ឥច្ចាទិនា។ **សោ រសោ** អនន្តរនិទ្ទិដ្ឋោ **សវិភាវានុភាវេហិ** តេសំ តេសំ ឋាយីនំ អនុរូបេហិ វិភាវសហិតេហិ អនុភាវេហិ ច, **សាត្តិកាព្យភិចារិហិ** បកាសេតព្ពឋាយិភាវស្សេវ អនុកូលសាត្តិកភាវព្យភិចារីភាវេហិ ករណភូតេហិ **អស្សាទិយត្តំ អានីយមានោ** ករិនោ សាមត្ថិយា បាបុណិយមានោ **ឋាយេវ** ឋាយិភាវោ ឯវាតិ ការិយោបចារេន រសោ នាមាតិ វេទិតព្ពោតិ។ សហ ភាវេហិ បវត្តន្តីតិ ច, សវិភាវា ច តេ អនុភាវា ចេតិ ច, សាត្តិកា ច ព្យភិចារិនោ ចេតិ ច, អស្សាទិយស្ស ភាវោតិ ច វាក្យំ។

៣៥៤. **សិង្គារហស្សករុណា, រុទ្ទវីរភយានកា;**
ពីភច្ឆព្ភុតសន្តា ច, រសា ឋាយីន'នុក្កមា។

៣៥៤. តេសំ នាមវសេន វិភាគមាហ "**សិង្គារេ**"ច្ចាទិនា។ **ឋាយីននុក្កមា**តិ "រតិហាសា ច សោកោ ចា"តិអាទិនា វុត្តានំ ឋាយិភាវានំ អនុក្កមា, បដិបាដិយាតិ អត្ថោ។

៣៥៤. រសាវត្ថាសម្បត្តរតិហាសាទីនំ ឋាយិភាវានំ ឥទានិ កមេន នាមន្តរំ ទស្សេតិ "**សិង្គារ**"ឥច្ចាទិនា។ **ឋាយីនំ** ហេដ្ឋា វុត្តានំ រតិហាសាទិឋាយិភាវានំ **អនុក្កមា** បដិបាដិយា **សិង្គារហស្សករុណា** សិង្គារោ ហស្សោ ករុណា ច **រុទ្ទវីរភយានកា** រុទ្ទោ វីរោ ភយានកោ ច **ពីភច្ឆព្ភុតសន្តា ច** ពីភច្ឆោ អព្ភុតោ សន្តោ ចេតិ នវ រសា នាម ហោន្តីតិ។ សិង្គាររសោ ហស្សរសោតិអាទិនា **រស**សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ សិង្គារោ ច ហស្សោ ច ករុណា ចេតិ ច វិគ្គហោ។ សេសេសុបិ លិង្គសមាសា ឥមេយេវ។ ឥមេ សិង្គារាទីនំ រត្យាទីហិ អនញ្ញត្តា ឧបរិ រត្យាទិវិវរណេយេវ ញាតព្ពា។

៣៥៥. **ទុក្ខរូបេ'យ'មានន្ទោ,**
កថំ នុ ករុណាទិកេ;
សិយា សោតូន'មានន្ទោ,
សោកោ វេស្សន្តរស្ស ហិ។

៣៥៥. សោកាទិរូបោករុណាទិ កថំ រសោ សិយាតិ អាហ "**ទុក្ខេ**"ច្ចាទិ។ វេស្សន្តរស្ស បុត្តទារវិយោគា ករុណា សោករូបោ ទុក្ខមេវ អហោសិ, សម្បតិ បន **សោតូនំ** សព្ភានំ អានន្ទោយេវាតិ ឯត្ថាធិប្បាយោ។

៣៥៥. ហេដ្ឋា វុត្តរសោ សន្តោសោវ, សោកកោធាទិលក្ខណោ ករុណារុទ្ទាទិកោ កថំ រសោ នាម ភវេយ្យាតិ អាសង្កាយមាហ "**ទុក្ខរូបេ**"ឥច្ចាទិ។ **អយំ អានន្ទោ** "សាមជ្ជិកានមានន្ទោ"តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋោ **ទុក្ខរូបេ** ទុក្ខលក្ខណេ **ករុណាទិកេ** ករុណារុទ្ទាទិកេ វិសយេ កថំ ភវេយ្យាតិ ចេ, នេស ទោសោ **ហិ** តថេវ **វេស្សន្តរស្ស** ពោធិសត្តស្ស **សោកោ** បុត្តទារវិរហតោ ជាតសោកោ **សោតូនំ** ឥទានិ សុណន្តានំ សព្ភានំ **អានន្ទោ សិយា** អានន្ទស្ស ការណត្តា ការិយោបចារេន សន្តោសោ នាម ភវេយ្យាតិ។ វត្តុនោ សាមត្ថិយា ករុណារសាទិកំ បាបេត្វា បកាសិយមានស្ស សោកាទិកស្ស ទុក្ខរូបេន បិតត្តា សុណន្តានំ បីតិ ឧប្បាទិយតោវាតិ អធិប្បាយោ។ ទុក្ខំ រូបំ សភាវោ យស្ស ករុណាទិនោតិ ច, ករុណា អាទិ យស្ស រុទ្ទាទិនោតិ ច វាក្យំ។

ឋាយីភាវនិទ្ទេស

រតិឋាយីភាវ

៣៥៦. រម្មទេសកលាកាល-វេសាទិបដិសេវនា;
យុវាន’ញ្ញោញ្ញរត្តានំ, បមោទោរតិ វុច្ចតេ។

៣៥៦. សិង្គារាទយោ វិភាគតោ ទស្សេតុមាហ **“រម្ម”**ច្ចាទិ។ តត្ថ **“រម្មទេស”**ឥច្ចាទិនា ឧទ្ទីបនវិភាវា ទស្សិតា។ **“យុវាន”**ន្តិ ឥមិនា អាលម្ពណវិភាវោ។ ឥត្ថី ហិ បុរិសស្ស, បុរិសោ ឥត្ថិយា អាលម្ពណវិភាវោ។ **បមោទោ**តិ អញ្ញមញ្ញាភិរមណវសេន អាមោទរូបោ។

៣៥៦. ឥទានិ សិង្គារាទិនាមកេ តេរត្យាទិកេ កមេន និទ្ទិសតិ **“រម្ម”**ឥច្ចាទិនា។ **រម្មទេសកលាកាលវេសាទិបដិសេវនា** រមណីយនិរាវរណសុចិបវិត្តវាសារហទេសោ រម្មគីតិកាទិកលា រតិជនកវសន្តាទិអនុរូបកាលោ មាលាគន្ធាទិ ឧបសោភិតកិរិយាទិ មនុញ្ញវេសោ, **អាទិ**សទ្ទេន និទ្ទិដ្ឋភាសិតមិហិតាទិចេតិ ឥមេសំ ទិដ្ឋសុតមុតាទីសុ ទិដ្ឋាទិមត្តមកត្វា បញ្ញាយ តេន តេនាការេន បុនប្បុនានុភវនេន **អញ្ញោញ្ញរត្តានំ** អញ្ញមញ្ញំ និមិត្តានុព្យញ្ជនសង្កប្បវសេនាតិរត្តានំ **យុវានំ** តរុណិត្ថិ បុរិសានំ **បមោទោ** អភិរមណវសេន សន្តោសោ បីតិ **រតិ វុច្ចតេ** វុច្ចនតោ “រតី”តិ វុច្ចតីតិ។ ឥមស្មិំ បក្ខេ រការោ សន្ធិជោ។ ទេសោ ច កលា ច កាលោ ច វេសោ ចេតិ ច, តេ អាទយោ យេសមិតិ ច, រម្មា ច តេ ទេស...បេ.... វេសាទយោ ចេតិ ច, តេសំ បដិ បុនប្បុនំ សេវនមិតិ ច, អញ្ញោ ច អញ្ញោ ចេតិ ច, តេសុ រត្តាតិ ច វាក្យំ។

៣៥៧. យុត្យា ភាវានុភាវា តេ,
នីពន្ធា បោសយន្តិ នំ;
សោប្យា’យោគវិប្បយោគ-
សម្ភោគានំ វសា តិធា។

៣៥៧. **“យុត្យា”**ឥច្ចាទិ។ **តេ** យថាវុត្តា **ភាវានុភាវា យុត្យា** អាលសិយឧគ្គតាជិគុច្ឆាវជ្ជិតា យេ សង្កាឧស្សុក្កាទយោ ភាវា តំព្យញ្ជកា តទនុរូបា អនុភាវា ច អយោគាទិកេ សិង្គារេ យថា យថា យុញ្ជន្តិ, តាទិសិយាវ យុត្តិយា និពន្ធា **នំ** រតី សម្បោសយន្តិ, **សោ**យេវមេវំ បោសិតោ សិង្គារោ នាម រសោ សម្បជ្ជតេ។ សោបិ តិធាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **អយោគោ** នាម បុព្ពេ អសង្គតានំ អនុរាគេន សង្គមមិច្ឆន្តានំ ឥត្ថិបុរិសានមសង្គមោ។ អតិសយវិរុទ្ធបេមានមុភិន្នម្បិ សិលេសោ **វិប្បយោគោ**។ ពលវកាមាវេសវិសេសានំ កាមីនំ ទស្សនាទិសមញ្ជនំ **សម្ភោគោ**។

៣៥៧. ឥទានិ រតិយា បុដ្ឋការណំ បុដ្ឋបយោគញ្ច ទស្សេតិ **“យុត្យា”**ឥច្ចាទិនា។ **តេ ភាវានុភាវា** និទ្ទិដ្ឋព្យភិចារិភាវេសុ រត្យានុរូបព្យភិចារិភាវោ តប្បកាសកោ អនុភាវោ ចេតិ ឥមេ ទ្វេ **យុត្យា** ហេតុភូតាយ អយោគវិប្បយោគសម្ភោគសង្ខាតានំ តិណ្ណំ សិង្គារានំ អនុកូលត្តេន រតិយា វិរុទ្ធត្តា អាលសិយឧគ្គជិគុច្ឆាទិកេ បរិវជ្ជេត្វា សង្កាឧស្សុក្កាទីនំ រត្យានុកូលភាវានំ វសេន យថាយោគំ **និពន្ធា** កវីហិ ពន្ធា **នំ** រតី **បោសយន្តិ** យថា តប្បកាសនេន បូរេន្តិ សជ្ជេន្តិ, ឯវំ សជ្ជិតោ រតិសិង្គារោ នាម រសោ ហោតិ។ **សោបិ** សាមញ្ញេន និទ្ទិដ្ឋសិង្គាររសោបិ **អយោគវិប្បយោគសម្ភោគានំ** សិង្គារានំ **វសា** ភេទេន តិធា ភវតីតិ។ តត្ថ **អយោគោ** នាម បុព្ពេ អញ្ញមញ្ញសង្គមរហិតានំ អភិនវានុរាគពលេន សង្គមំ បត្ថេន្តានំ ថីបុមានំ អសង្គមោ។ **វិប្បយោគោ** នាម សង្គមាតិសយេន វិរុទ្ធបេមានំ ថីបុមានំ អញ្ញមញ្ញវិសិលេសោ។ **សម្ភោគោ** នាម ពលវកាមតណ្ហាវិសេសវសេន យុត្តានំ កាមិនិកាមុកានំ អញ្ញមញ្ញំ ទស្សនាទិអស្សាទោ។ ភាវោ ច អនុភាវោ ចេតិ ច, អយោគោ ច វិប្បយោគោ ច សម្ភោគោ ចេតិ ច វាក្យំ។

ឥមមលង្ការំ ករោន្តេន អាចរិយសង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទេន បន បរមមធុរសទ្ទម្ពាមតលុទ្ធសុទ្ធសន្តានានំ តបោធនានំ អញ្ញរសាវពោធនេ បយោជនាភាវេបិ លោកិយេសុ តេសុ តេសុ វោហារេសុ អសម្មោហត្ថំ សិង្គារាទិនវវិធរសានំ លក្ខណមត្តស្សេវ ទស្សិតត្តា តទនុរូបលក្ខិយបរិគ្គហេ អសតិ លក្ខណាវពោធស្ស សុព្យត្តាភាវតោ វុត្តលក្ខណាវពោធត្ថំ តំតំលក្ខណកថនានន្តរំ តស្ស តស្ស លក្ខិយស្ស មុខមត្តំ ទស្សេតព្ពំ ហោតិ។ ហេដ្ឋា “រាគានតក្កុតសរោជមុខំ ធរាយា”តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋសម្ភោគសិង្គាររសាភាសេនេវ ហសាភាសាទីនំ អដ្ឋន្នំ រសាភាសរូបស្ស ភាវាភាសស្ស, វិភាវាភាសស្ស, អនុភាវាភាសស្ស ច ញាតព្ពត្តា សិង្គាររសស្ស លក្ខិយមេវំ វេទិតព្ពំ។

គីតស្សរេន ឧបកណ្ឋិយ នេត្តរស្មិ-
ពន្ធំ ករវំ វិរសញ្ច ករគ្គហេន;
យា តាទិសេបិ វិនិយោជយិ ទុក្ករេ មំ,
សេរន្ធតី អធិគតា វិធិនា មយជ្ជាតិ។

គីតស្សរេន ហត្ថីនំ គីតិកាយ បិយត្តា គីតិកាធនិនា **ឧបកណ្ឋិយ** អត្តនោ សមីបំ អាកឌ្ឍិត្វា **នេត្តរស្មិពន្ធំ** នេត្តសង្ខាតហត្ថាចរិយស្ស រជ្ជុនា ពន្ធំ **ករគ្គហេន** ហត្ថគ្គាហេន សោណ្ឌគ្គហណេន **វិរសញ្ច** អបគតឥច្ឆាចារំ បររសំ **ករំ ឥវ** ហត្ថំ ឥវ **គីតស្សរេន** អត្តនោ លីលោបេតគីតិកាធនិនា **ឧបកណ្ឋិយ** អត្តនោ សមីបំ នេត្វា **នេត្តរស្មិពន្ធំ** អត្តនោ នយនកន្តិយា បដិពន្ធំ **ករគ្គហេន** ហត្ថគ្គាហេន វិរសញ្ច អបគតធិតី មូឡ្ហំ **មំ យា** កន្តា តាទិសេបិ ទុក្ករេ វិនិយោជយិ, **សា ឥវន្ធតី** ឥវន្ធតី នាម នាគមានវិកា មយា អជ្ជ **វិធិនា** ភាគ្យេន **អធិគតា** លទ្ធាតិ។

ឯត្ថ គីតស្សរនេត្តរស្មិករគ្គហសង្ខាតាហិ ឥមាហិ បទាវលីហិ ឧទ្ទីបនវិភាវោ ទស្សិតោ។ ថិយា បុរិសោ ច, បុរិសស្ស ថី ច អាលម្ពណំ ហោតីតិ "សា ឥវន្ធតី មយា"តិ ឥមិនា អារម្មណវិភាវោ ទស្សិតោ។ "ឧបកណ្ឋិយ ពន្ធំ វិរស"ន្តិ ឥមេហិ កាមេន ឧទ្ទីបិតហាយីភាវសង្ខាតា រតិ ទស្សិតា។ "តាទិសេបិ ទុក្ករេ វិនិយោជយី"តិ ឥមេហិ ឧស្សាហាទិកា ច "វិធិនា អធិគតា មយជ្ជា"តិ ឥមេហិ ហរិសាទិកា ច ព្យភិចារិភាវា ទស្សិតា។ រតិយា វិរុទ្ធេ និព្ពេទអាលសិយឧគ្គតជិគុច្ឆាទិកេ ព្យភិចារិភាវេ វជ្ជេត្វា វុត្តប្បការវិភាវាទិកេ បកាសន្តោ "គីតស្សរេនេ"ច្ចាទិកា រតិប្បតីតិយា អនុរូបំ បយុត្តា កវិប្បយោគា ឥធ អនុភាវា នាម ហោន្តិ។ នាដកាទិទស្សនីយសត្ថេ អភិនយោ អនុភាវោ។ រម្មទេសរម្មកាលរម្មវេសាទយោ គទភាវេ រតិយា អនុប្បជ្ជនតោ សាមត្ថិយា គម្យា ភវន្តីតិ ឯវំ លក្ខណានុគតលក្ខិយបរិក្ខាហោ សព្ពត្ថ កាតព្ពោ។ ឯវំ សតិពន្ធត្ថាវពោធកានំ សញ្ញានំ ឧប្បជ្ជមានាយបីតិយា ការណត្តា ការិយោបចារេន ឯសោ ពន្ធោ រសោ នាម ហោតីតិ។ ឧបរិបិ ឯវមេវ។

ហស្សហាយីភាវ

៣៥៨. **វិការាគតិអាទីហិ,**
អត្តនោ’ថ បរស្ស វា;
ហាសោ និទ្ទា សមាលស្ស-
មុច្ឆាទិព្យភិចារិភិ;
បរិបោសេ សិយា ហស្សោ,
ភិយ្យោ’ត្ថិបកុតីន សោ។

៣៥៨. "**វិការេ**"ច្ចាទិ។ **វិការាគតិ** ទេសវយាទីនំ វិបរីតោ កេសពន្ធនាទិ, សោ អាទិ យេសំ អញ្ញាកត្យាទិនច្ចនាទីនំ, តេហិ វិការេហិ **ហាសោ** ចេតោវិកាសោ, សោបិ អត្តនោ សម្ពន្ធី វា អថ បរស្ស សម្ពន្ធី វា, តត្ថ យោ វិការសាមត្ថិយាយេវាភិព្យត្តឹ យាតិ, សោ អត្តដ្ឋោ។ យោ បន វិការទស្សនា ឧប្បន្នោបិ បុរិសស្ស គម្ភីរត្តាទិនា ឆាទិតោ សមានោ បុរិសន្តរេ ហសត្យាភិព្យត្តោ, សោ បរដ្ឋោ។ សោ ហាសោ និទ្ទាទីហិ ព្យភិចារីហិយេវ, អនុភាវបក្ខេ **អាទិ**សទ្ទេន អក្ខិផន្ទនាទយោ គហិតា។ បរិបោសេ សតិ ហស្សោ នាម រសោ សិយា។ សោ ហស្សោ ភិយ្យោ ឥត្ថិបកុតីនំ សិយាតិ សម្ពន្ធោ។ ឯត្ថ **បកុតិ**សទ្ទេន នីចបកតយោ សង្គណ្ហន្តិ។

៣៥៨. ឥទានិ ហស្សរសស្ស បោសនាការំ ទស្សេតុមាហ "**វិការ**"ឥច្ចាទិ។ **វិការាគតិអាទីហិ** ទេសវយោលិង្គានំ វិបរីតេហិ កេសពន្ធគតិជ្ឈិតិអាទិកេហិ, នច្ចគីតអាទិកេហិ ច ទុវិធេហិ អាកតិសង្ខតេហិ ហេតុភូតេហិ អត្តនោ វា អថ បរស្ស វា សម្ពន្ធី សោ **ហាសោ** ចេតោ វិកាសលក្ខណោ **និទ្ទាសមាលស្សមុច្ឆាទិព្យភិចារិភិ** និទ្ទាសមអាលស្យមុច្ឆាអក្ខិផន្ទនាទីហិ អនុភាវេហិ សុគសម្ពន្ធេន តេហេវ និទ្ទាសមាលស្យមុច្ឆាសង្ខតព្យភិចារីហិ ករណភូតេហិ បរិបោសេ សតិ **ហស្សោ** ហស្សោ នាម រសោ សិយា, **សោ** ហស្សោ ភិយ្យោ ឥត្ថិបកុតីនំ, នីចបកតីនញ្ច សិយាតិ។ វិការា ច សា អាគតិ ចេតិ ច, សោ អាទិ យេសន្តិ ច, និទ្ទា ច សមោ ច អាលស្យញ្ច មុច្ឆា ចេតិ ច, តេ អាទិ យេសំ អក្ខិផន្ទនាទីនំ អនុភាវានន្តិ ច, តេ ច ព្យភិចារិនោ ចេតិ ច, ឥត្ថិ បកុតិ យេសំ នីចបកតីនន្តិ ច វាក្យំ។

ហស្សប្បភេទ

៣៥៩. **សិតមិហ វិកាសិនយនំ,**
កិញ្ចិ’លក្ខិយទិជន្ត តំ ហសិតំ;

មធុរស្សរំ វិហសិតំ,
សំសសិរោកម្បមុបហសិតំ។

៣៦០. អបហសិតំ សញ្ជល’ក្ខិ,
វិក្ខិត្តង្គំ ភវត្យ’តិហសិតំ;
ទ្វេ ទ្វេ ហស្សា កថិតា ចេ’សំ,
ជេដ្ឋេ មជ្ឈេ’ធមេបិ ច កមសោ។

៣៥៩-៣៦០. ហស្សេ ភេទមាហ “**សិត**”មិច្ចាទិនា។ **ឥហ** ហស្សេ វិកាសីនិ នយនានិ យស្ស តំ សិតំ, កិញ្ចិ អាលក្ខិយា **ទិជា** ទន្តា យស្ស តំ ហសិតំ។ ឯវំ មធុរោ សរោ សទ្ទោ យស្ស តំ វិហសិតំ។ អំសសិរោកម្បេន សហ វត្តមានំ ឧបហសិតំ, សហ **ជលេន** អស្សុនា វត្តមានានិ អក្ខីនិ យស្ស តំ អបហសិតំ។ វិក្ខិត្តានិ ឥតោ ឥតោ បសារិតានិ អង្គានិ យស្ស តំ អតិហសិតំ នាម។ ឯសញ្ច សិតាទីនំ មជ្ឈេ ទ្វេ ទ្វេ ហស្សា អាទិតោ បដ្ឋាយ **កមសោ** យថាក្កមេន ជេដ្ឋេ មជ្ឈេ អធមេបិ ច កថិតាតិ សម្ពន្ធោ។ បុរាតនេហីតិ វិញ្ញាយតិ។

៣៥៩-៣៦០. ឥទានិ ហស្សភេទំ ទស្សេតិ “**សិត**”មិច្ចាទិនា។ **ឥហ** ឥមស្មឹ ហស្សវិសយេ **វិកាសិនយនំ** វិវដនយនំ សិតំ នាម។ **កិញ្ចិ អាលក្ខិយទិជំ តុ** កិញ្ចិ ទិស្សមានទន្តំ, តំ ហសិតំ នាម។ **មធុរស្សរំ** មធុរនាទំ វិហសិតំ នាម។ **សំសសិរោកម្បំ** អំសសិរោកម្បសហិតំ ឧបហសិតំ នាម។ **សជលក្ខិ** អស្សុវិលោចនសហិតំ អបហសិតំ នាម។ **វិក្ខិត្តង្គំ** អង្គានេ បសារណវសេន វិក្ខិត្តហត្ថបាទាទិអវយវន្តំ អតិហសិតំ នាម ភវតិ។ **ឯសំ** ឆន្នំ **កមសោ** កមេន ទ្វេ ទ្វេ ជេដ្ឋេ មជ្ឈេ អធមេបិ វិសយេ កថិតា បុរាតនេហិ ភាសិតាតិ។ វិកាសីនិ នយនានិ អស្សេតិ ច, កិញ្ចិ ឦសកំ អាលក្ខិយា ទិជា យស្សេតិ ច, មធុរោ សរោ អស្សេតិ ច, អំសោ ច សិរោ ចេតិ ច, អំសសិរសោ កម្បោតិ ច, តេន សហ វត្តតីតិ ច, សហ ជលេន វត្តមានានិ អក្ខីនិ យស្សេតិ ច, អនុស្វាគមោ។ វិក្ខិត្តានិ អង្គានិ យស្សេតិ ច វាក្យំ។ សិតហសិតទ្វយំ ឧត្តមេ, វិហសិតឧបហសិតទ្វយំ មជ្ឈិមេ, អបហសិតអតិហសិតទ្វយំ អធមេ វត្តតេ។ ឯវំ សិតាទយោ អនុរូបវិភាវាទិនា បយុត្តា ឥមេ រសា’វត្ថុំ ជាបុណន្តីតិ អធិប្បាយោ។

ហស្សរសស្ស ឯវមុទាហរណំ ញាតព្ពំ –

> បូជេសិ កណ្ឌមណិនា អបិ យោ បសន្នោ,
> ធម្មេ បុរា’សមធុរំ វិធុរំ ស ហន្តុំ;
> គោបេន្តិយាបិ វចនេន ថិយា សភាវំ;
> ភត្តឹ អកាសិ ផរុសេ មយិ នាគរាជាតិ។

យោ **បុរា** បុព្ពេ **ធម្មេ** តស្ស ធម្មកថនេ **បសន្នោ កណ្ឌមណិនា អបិ** អត្តនោ អនគ្ឃកណ្ឌមណិនាបិ តំ បូជេសិ, **សោ** នាគរាជា **សភាវំ** អត្តនោ អធិប្បាយំ គោបេន្តិយា អបិ ថិយា **វចនេន** ឥត្ថិយា វចនេន **អសមធុរំ** តុល្យរហិតំ **វិធុរំ** វិធុរបណ្ឌិតំ **ហន្តុំ** វិនាសនត្ថំ **ផរុសេ** ចណ្ឌេ មយិ ភត្តឹ អកាសីតិ។ ឥហ ឯកស្មឹយេវ វត្ថុនិ នាគរាជស្ស បសាទវធវិធានាទិវិបរីតប្បវត្តិ អាលម្ពណវិភាវោ, បឋមំ អនគ្ឃបិយវត្ថុហិ បូជិតភាវោ ច ពោធិសត្តស្ស អតុល្យភាវោ ច ឥត្ថិវចនស្ស សម្បដិច្ឆនភាវោ ច តស្សាធិប្បាយស្ស អញ្ញាតភាវោ ច បុណ្ណកស្ស ចណ្ឌភាវោ ចេតិ ឥមេហិ សព្ពវចនេហិ ឧទ្ទីបនវិភាវោ ទស្សិតោ។ ឥមេហិ ឧទ្ទីបិតឋាយិភាវសង្ខាតោ ហាសោ វាក្យសាមត្ថិយា បកាសិតោ ហាសវិរោធិនិព្ពេទាទិវជ្ជិតា សមាលសិយសន្តោសអស្សុវេបថាទិកា ព្យភិចារីភាវា សាត្តិកាភាវា ច ឯវំ សាមត្ថិយេន ទីបិតា។ តទនុរូបវិភាវាទិបកាសកា យថាវុត្តកវិប្បយោគា អនុភាវា នាម ហោន្តិ។ ហស្សភេទេន មជ្ឈិមេ បុរិសេ វត្តព្ពាបិ ហសិតឧបហសិតា ទ្វេ ឥមា ទដ្ឋព្ពា។

ករុណាឋាយីភាវ

៣៦១. សោករូបោ តុ ករុណោ-
និដ្ឋបត្តិដ្ឋនាសតោ;
តត្ថា’នុភាវា រុទិត-
បលយត្ថម្ភកាទយោ;
វិសាទាលស្យមរណ-
ចិន្តាទី ព្យភិចារិនោ។

៣៦១. “**សោកេ**”ច្ចាទិ។ **អនិដ្ឋស្ស** បុត្តវិយោគាទិនោ ទេសនិក្កឌ្ឍនាទិនោ បត្តិ ច **ឥដ្ឋស្ស** ធម្មស្ស, ធនាទិនោ វា នាសោ ច តតោ វិភាវភូតេហិ សម្បន្នោ **សោករូបោ** សោកសភាវោ តុ ករុណោ រសោ នាម។ តត្ថ ឧត្តមានំ សោកោ បុត្តវិយោគាទិអនិដ្ឋប្បត្តិតោ, ធម្មាទិឥដ្ឋនាសតោ ច ជាយតេ។ នីចានំ តុ ទេសនិក្កឌ្ឍនាទិអនិដ្ឋប្បត្តិតោ, ធនាទិឥដ្ឋនាសតោ ច, បរេសំ ធនាទិនាសតោ តុ ឧត្តមស្សេវ មហាការុណិកត្តា, សេសំ សុពោធំ។ អនុភាវោ បនេត្ថ យថោចិតំ និរូបយិតព្ពោ។

៣៦១. ឥទានិ ករុណារសបោសនក្កមំ ទស្សេតិ “**សោក**”ឥច្ចាទិនា។ **អនិដ្ឋប្បត្តិដ្ឋនាសតោ** បុត្តវិយោគាទិនោ, ទេសចាគាទិនោ វា អនិដ្ឋស្ស ឧប្បត្តិ ច សីលាទិនោ, ធនាទិនោ វា **ឥដ្ឋស្ស** កន្តិវត្ថុនោ វិនាសោ ចាតិ ឥមេហិ អាលម្ពណវិភាវេហិ ករណភូតេហិ ឧប្បន្នោ **សោករូបោ តុ** សោកសភាវោ បន **ករុណោ** ករុណារសោ នាម ហោតិ។ **តត្ថ** ករុណារសេ **រុទិតបលយត្ថម្ភកាទយោ** រុទិតោ បលយោ ថម្ភោតិអាទយោ អនុភាវា នាម ភវន្តីតិ។ ថម្ភាទីនំ សរូបោ ហេដ្ឋា វុត្តោវ។ វិសាទអាលស្សមរណចិន្តាទយោ ព្យភិចារិនោ តស្មិំយេវ ព្យភិចារិនោ ភវន្តិ។ ឥហ បុត្តវិយោគាទិអនិដ្ឋប្បត្តិយា ច សីលធម្មាទិឥដ្ឋនាសនេន ច ឧត្តមានំ សោកោ ឧប្បជ្ជតិ, ទេសចាគាទិអនិដ្ឋប្បត្តិយា ច ធនាទិឥដ្ឋនាសនេន ច នីចានំ។ អញ្ញេសំ ធនាទិវិនាសនេន បន មហាករុណិកត្តា ឧត្តមស្សេវ ឧប្បជ្ជតិ។ តស្មិំ វិសយេ សោ សោកោ សេសានំ នុប្បជ្ជតិ។ តស្មា យថារហំ បយោគោ កាតព្ពោ។ សោកស្ស រូបោ សភាវោតិ ច, អនិដ្ឋស្ស បត្តីតិ ច, ឥដ្ឋស្ស នាសោតិ ច, អនិដ្ឋប្បត្តិ ច ឥដ្ឋនាសោ ចេតិ ច, រុទិតញ្ច បលយោ ច ថម្ភកោ ចេតិ ច, តេ អាទិ យេសមិតិ ច, វិសាទោ ច អាលស្សញ្ច មរណញ្ច ចិន្តា ចេតិ ច, តា អាទិ យេសមិតិ ច វាក្យំ។ ឥមស្ស ករុណារសស្ស លក្ខិយមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

អាកឌ្ឍិតេ’កសតរាជបុរក្ខតោ យោ,
ធម្មេន អាសនមលំកុរុតេ ជិនោវ;
សោ អស្សវាលមវលម្ពិយ ទានិ នីតោ,
យក្ខេន លោកតិលកោ កុរុតេ កិមេកោតិ។

យោ **ឯកសតរាជបុរក្ខតោ** រាជូនំ ឯកសតេន បរិវារិតោ **ជិនោ ឥវ** ពុទ្ធោ ឥវ **ធម្មេន** មធុរធម្មកថនេន **អាសនំ** ធម្មាសនំ **អលំកុរុតេ** សជ្ជេតិ, **លោកតិលកោ** លោកស្ស បិយតាយ តិលកាលង្ការភូតោ **សោ** វិធុរបណ្ឌិតោ **យក្ខេន** បុណ្ណកេន អាកឌ្ឍិតោ ហុត្វា នីតោ អស្សវាលំ អវលម្ពិយ ឥទានិ ឯកោ កឹ កុរុតេតិ។ ឥហានីតោតិ ទស្សិតបិយវត្ថុវិយោគោ សោកស្ស អាលម្ពណវិភាវោ ហោតិ។ “អាកឌ្ឍិតេកសតរាជេ”ច្ចាទិនា សកលេន វាក្យេន ឧទ្ទីបនវិភាវោ ទស្សិតោ, ឧទ្ទីបិតសោកសង្ខាតឋាយីភាវោ ច វិសាទាលស្សចិន្តាទិកោ ព្យភិចារីភាវោ ច រុទិតបលយថម្ភកាទិកា វិភាវាទិពោធកអនុភាវា ច វាក្យសាមត្ថិយេន ទីបិតា ហោន្តិ។

រុទ្ទឋាយីភាវ

**៣៦២. កោធោ មច្ឆរិយាទីហិ, បោសេ តាសមទាទិភិ;
នយនារុណតាទីហិ, រុទ្ទោ នាម រសោ ភវេ។**

៣៦២. “**កោធោ**”ឥច្ចាទិ, សុពោធំ។ ឯត្ថ បឋមេន **អាទិ**សទ្ទេន អវិក្ខេបឧបហាសាទយោ វិភាវា គហិតា, ទុតិយេន ឧគ្គសម្ភមាទយោ ព្យភិចារិនោ, តតិយេន ភូកុដិបុរណឱដ្ឋនិប្បីឡនាទយោ អនុភាវា។

៣៦២. ឥទានិ រុទ្ទរសស្ស បោសនក្កមំ ទស្សេតិ “**កោធោ**”ឥច្ចាទិនា។ កោធោ **មច្ឆរិយាទីហិ** មច្ឆរិយអវិក្ខេបឧបហាសាទីហិ អាលម្ពណាទីហិ វិភាវេហិ ច ហេតុភូតេហិ **តាសមទាទីហិ** តាសមទឧគ្គតសម្ភមាទីហិ ព្យភិចារីភាវេហិ **ច នយនារុណតាទីហិ** នេត្តរត្តសុភង្គឱដ្ឋបីឡនាទីហិ អនុភាវេហិ ច ករណភូតេហិ បោសេ សតិ រុទ្ទោ នាម រសោ ភវេតិ។ មច្ឆរិយំ អាទិ យេសន្តិ ច, តាសោ ច មទោ ចេតិ ច, តេ អាទិ យេសមិតិ ច, នយនានិ ច តានិ អរុណានិ ចាតិ ច, តេសំ ភាវោតិ ច, សា អាទិ យេសមិតិ ច វាក្យំ។

រុទ្ទរសស្ស ឧទាហរណមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

យក្ខេន ភោ អធិគតោសិ មនុស្សភក្ខេ,
នា’ស្សស្ស វាល’មវលម្ព បុរំ អវេក្ខ;
វេរម្ភវាតមុខចុណ្ណិតសព្ពគត្តោ,
មច្ចោ កថំ បុនបិ បស្សតិ ជីវលោកន្តិ។

ភោ មនុស្សភក្ខេន យក្ខេន **អធិគតោសិ** គហិតោ អសិ, អស្សស្ស **វាលមវលម្ព** វាលធី គហេត្វា ឥទានេវ **បុរំ អវេក្ខ** តុយ្ហំ នគរំ ឱលោកេហិ, តថេវ ហិ **វេរម្ភវាតមុខចុណ្ណិតសព្ពគត្តោ** វេរម្ភវាតស្ស អភិមុខិចុណ្ណិតសកលសរីរោ **មច្ចោ** មនុស្សោ **ជីវលោកំ** សត្តលោកំ បុនបិ កថំ បស្សតីតិ។ ឥហ មច្ចុវិយោទិវិភាវា ច កោធាទិសង្ខាតោ ឋាយិភាវោ ច វាក្យសាមត្ថិយា ទីបិតា ហោន្តិ, អបរទ្វេន តាសមទឧគ្គតាទិព្យភិចារីភាវា វិភាវិតា ហោន្តិ។ សមុទាយេន នយនារុណតាទយោ អនុភាវា សូចិតា ហោន្តិ។

វីរឋាយីភាវ

៣៦៣. បតាបវិក្កមាទីហុ-ស្សាហោ វិភោតិ សញ្ញិតោ;
រណទានទយាយោគា, វីរោ'យំ តិវិធោ ភវេ;
តេវា'នុភាវា ធិតិម-ត្យាទយោ ព្យភិចារិនោ។

៣៦៣. “**បតាបិ**”ច្ចាទិ។ **បតាបោ** សត្តុសន្តាបការី តេជោ, **វិក្កមោ** បរមណ្ឌលក្កមន្តំ, តេ អាទយោ យេសំ ពលាវិក្ខេបាទីនំ បដិបុគ្គលគតានំ វិភាវានំ, តេហិ ជាតោ **ឧស្សាហោ** រសត្តមាបន្នោ វីរោ រសោតិ សញ្ញិតោ, អយំ វីរោ រណទានទយាយោគា តិវិធោ ភវេ យុទ្ធវីរោ ទានវីរោ ទយាវីរោតិ, **តេ** យុទ្ធករណាទយោ ឯវ តត្ថ អនុភាវា ភវន្តិ។ ធិតិមតិឧគ្គតាទយោ ព្យភិចារិនោ ភវន្តីតិ។

៣៦៣. ឥទានិ វីររសភេទំ, បោសនក្កមញ្ច ទស្សេតិ “**បតាប**”ឥច្ចាទិនា។ **បតាបវិក្កមាទីហិ** អញ្ញរាជូនំ ទណ្ឌជតេជសង្ខតបតាបោ, តេសមេវ បរមណ្ឌលក្កមនសង្ខាតវិក្កមោ ផលភេទោ ចេតិអាទីហិ ឧប្បន្នោ ឧស្សាហោ **វិភោតិ** វីររសោតិ **សញ្ញិតោ** កវីហិ ញាតោ, អយំ វីររសោ **រណទានទយាយោគា** យុទ្ធចាគករុណាយោគេន ហេតុភូតេន តិវិធោ ភវេ។ **តេ ឯវ** រណទានទយា ឯវ ឥមា អនុភាវា នាម ហោន្តិ។ **ធិតិមត្យាទយោ** ធិតិមតិឧគ្គតគព្ពាទយោ ព្យភិចារិនោ ភាវា ហោន្តីតិ។ យុទ្ធវីរទានវីរទយាវីរវសេន វីររសោ តិវិធោ ហោតិ។ បតាបោ ច វិក្កមោ ចេតិ ច, តេ អាទិ យេសមិតិ ច, រណោ ច ទានញ្ច ទយា ចេតិ ច, តាហិ យោគោតិ ច, តយោ វិធា បការា អស្សាតិ ច, ធិតិ ច មតិ ចេតិ ច, តា អាទិ យេសមិតិ ច វាក្យំ។

វីររសស្ស ឧទាហរណមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

វិញ្ញាបេត្វា កុវេរំ សុមហតិ-
មបិ ចេ'កោវកុម្ភណ្ឌសេនំ,
ឧត្តាសេត្វា គហេត្វា មណិរតនវរំ
លក្ខមាធាយ ជូតេ;
ជេត្វា កោរព្យរាជំ សចិវរតន-
មុទ្ទច្ច រញ្ញំ សតម្ហា,
ឯត្ថានេត្វា'ទិយិស្សំ សុយុវតិរតនំ
កោ មមេ'ត្ថ'ត្ថិ ភារោតិ។

កុវេរំ វេស្សវណមហារាជំ **វិញ្ញាបេត្វា** ពោធេត្វា **សុមហតិមបិ កុម្ភណ្ឌសេនំ** អតិមហន្តីំ កុម្ភណ្ឌសេនំ ឯកោវ **ឧត្តាសេត្វា** ភយំ ជនេត្វា មណិរតនវរំ គហេត្វា **ជូតេ** អក្ខកីឡាយំ លក្ខំ **អាធាយ** ឋបេត្វា កោរព្យរាជំ ជេត្វា **រញ្ញំ សតម្ហា** រាជសម្ពន្ធិនា សតេន **សចិវរតនំ** អមច្ចរតនំ **ឧទ្ទច្ច** ឧទ្ធរិត្វា ឯត្ថានេត្វា **សុយុវតិរតនំ** សោភនឥត្ថិរតនំ **អាទិយិស្សំ** គណ្ហិស្សាមិ, **ឯត្ថ** យថាវុត្តេសុ មម កោ ភារោ អត្ថីតិ។ ឯត្ថ “កោ មមេត្ថត្ថិ ភារោ”តិ ឥមិនា ឧស្សាហសង្ខាតោ ឋាយិភាវោ បកាសិតោ។ ឯតស្ស ឧប្បត្តិឧទ្ទីបនេសុ ការណភូតស្ស ឥត្ថិរតនស្ស អាទានខ្យាតនាគរាជគតបតាបវិក្កមាទិវិភាវោ ច, តំតំរូបប្បកាសកកវិវចនសង្ខាតានុភាវោ ច “វិញ្ញាបេត្វា”ឥច្ចាទិនា វាក្យសាមត្ថិយេន បដិបាទនីយា ហោន្តិ។ “សុមហតិមបិ កុម្ភណ្ឌសេនំ ឯកោ”តិ ច, “រញ្ញំ សតម្ហា សចិវរតនមុទ្ទច្ចា”តិ ច ឥមេហិ ធិតិឧគ្គតគព្ពាទយោ ច, “វិញ្ញាបេត្វា កុវេរ”ន្តិ ច, “ឧត្តាសេត្វា កោរព្យរាជ”ន្តិ ច, “ឯត្ថានេត្វា ឥច្ចាទយោ”តិ ច ឥមេហិ មត្យាទយោ ច ព្យភិចារិនោ ភាវា វិភាវិតា ហោន្តិ។ ឥមេហិ វិភាវានុភាវព្យភិចារីភាវេហិ យុទ្ធវីររសោ បោសិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥមិនាយេវ នយេន ទានវីរាទយោ វិញ្ញាតព្ពា។

ភយឋាយីភាវ

៣៦៤. វិការិសនសត្តាទិ-
ភយុក្កំសោ ភយានកោ;

សេទាទយោ’នុភាវេ’ត្ថ,
តាសាទី ព្យភិចារិនោ។

៣៦៤. “***វិការិ***”ច្ចាទិ។ ***វិការិ*** អសភាវប្បវត្តោ វិរុទ្ធោ **សនោ** សទ្ទោ សត្តោ ច, តេ អាទយោ យេសំ សុញ្ញារញ្ញាទីនំ តត្ថិនីចប្បកតិសម្ភវន្តានំ, វិភាវានំ, គរុអាទីនំ វា ឧត្តមានំ, តេហិ ជាតស្ស ភយស្ស, កិត្តិមស្ស វា ឧក្កំសោ ភយានកោ នាម រសោ។ ឯត្ថ សេទកម្បនបាទចលនាទយោ អនុភាវា, តាសាទយោ ព្យភិចារិនោ។

៣៦៤. ឥទានិ ភយានករសស្ស បោសនក្កមំ ទស្សេតិ “***វិការិ***”ច្ចាទិនា។ ***វិការិសនសត្តាទិភយុក្កំសោ*** បកតិវិរហេន វិការវន្តេហិ វិរុទ្ធេហិ អសនិសទ្ទាទិសទ្ទេហិ, រក្ខសាទិសត្តេហិ វា វិភាវេហិ ហេតុភូតេហិ សញ្ជាតោ សាភាវិកោ, កិត្តិមោ វា ភយបដិពន្ធោ ឧក្កំសោ ភយានករសោ នាម ហោតិ។ **ឯត្ថ** ភយានករសវិសយេ **សេទាទយោ** ទាហសរីរកម្បនាទយោ **អនុភាវា** កាយិកវាចសិកប្បយោគសង្ខាតា អនុភាវា ហោន្តិ។ **តាសាទី ព្យភិចារិនោ** តាសសង្កាទយោ ឥហ ព្យភិចារីភាវា ហោន្តីតិ។ សនោ ច សត្តោ ចេតិ ច, វិការោ ឯតេសំ អត្ថីតិ ច, វិការិនោ ច តេ សនសត្តា ចេតិ ច, តេ អាទយោ យេសំ សុញ្ញារញ្ញាទីនមិតិ ច, តេហិ ជាតំ ភយមិតិ ច, មជ្ឈេ បទលោបោ, តស្ស ឧក្កំសោតិ ច, សេទោ អាទិ យេសំ កម្បនាទីនមិតិ ច, តាសោ អាទិ យេសំ សង្កាទីនមិតិ ច វាក្យំ។ ឥត្ថិនីចប្បកតិកានំ ភយហេតុ វិការិសនសត្តាទិ, ឧត្តមានំ គរុអាទិ។

ឯត្ថ លក្ខិយមេវំ វេទិតព្ពំ –

យំ ទិដ្ឋិសត្តបតនេន បរិប្ផុរន្តី,
កុម្ភណ្ឌរក្ខសចមូ គមិតា សមន្តា;
អាចក្កវាឡនត’មស្សគតំ បុរីវ,
ភោតោ មុហុំ មុហុ’មបស្សិ ស បុណ្ណកោ’ហន្តិ។

ទិដ្ឋិសត្តបតនេន ទិដ្ឋិសល្លសម្បាតនេន **បរិប្ផុរន្តី** កម្បមានា **សមន្តា** បរិសមន្តតោ **អាចក្កវាឡនតំ** ចក្កវាឡបព្ពតាវធិ **គមិតា** បលាបិតា **កុម្ភណ្ឌរក្ខសចមូ** កុម្ភណ្ឌរក្ខសានំ សេនា យំ **អស្សគតំ** អស្សបិដ្ឋេ និសិន្នកំ **ភោតោ** ភវតំ តុម្ហាកំ **បុរី ឥវ** បុរិយា ទស្សនមិវ **មុហុំ មុហុំ អបស្សិ** ខណេ ខណេ អបស្សិត្ថ, **សោ** អហំ បុណ្ណកោ នាម យក្ខោតិ។ ឯត្ថ “ទិដ្ឋិសត្តបតនេនា”តិ ទិដ្ឋិសត្ថារោបនេន ច “ស បុណ្ណកោ អហ”ន្តិ ឥមិនា ច ភយជននស្ស ហេតុភូតវិរុទ្ធសត្តសង្ខាតា វិភាវា និទ្ទិដ្ឋា, “មុហុំ មុហុ’មបស្សី”តិ រសាវត្ថសម្បត្តភយុក្កំសសង្ខតោ ឋាយីភាវោ វិភាវិតោ, “កុម្ភណ្ឌរក្ខសចមូ គមិតា សមន្តា អាចក្កវាឡនត”ន្តិ តាសសង្កាទិកា ព្យភិចារិនោ ភាវា ជោតិតា។ “បរិប្ផុរន្តី”តិ សេទកម្បាទយោ អនុភាវា ទស្សិតា ហោន្តិ។

ជិគុច្ឆាឋាយីភាវ

៣៦៥. **ជិគុច្ឆា រុធិរាទីហិ,**
បូត្យាទីហិ វិរាគតោ;
ពីភច្ឆោ ខោភនុ’ព្ពេគី,
កមេន ករុណាយុតោ;
នាសាវិកុនទាទីហិ,
សង្កាទីហិ’ស្ស បោសនំ។

៣៦៥. “**ជិគុច្ឆា**”ឥច្ចាទិ។ រុធិរន្តាទីហិ បូតិកិមិអាទីហិ វិរាគតោ ច ជាតា **ជិគុច្ឆា** គរហា កមេន ខោភនោ ឧព្ពេគី ករុណាយុតោ ច ពីភច្ឆោ ភវតិ, នាសាវិកុនមុខច្ឆទនាទីហិ អនុភាវេហិ, សង្កាវេគាទីហិ ព្យភិចារីហិ ច អស្ស បោសនំ ភវតីតិ។

៣៦៥. ឥទានិ ពីភច្ឆរសស្ស បោសនក្កមំ ទស្សេតិ “**ជិគុច្ឆា**”ឥច្ចាទិនា។ **រុធិរាទីហិ** រត្តន្តគុណាទីហិ ច, **បូត្យាទីហិ** បូតិកិមិអាទីហិ ច, **វិរាគតោ** វិរត្តភាវេន ចាតិ ឥមេហិ តីហិ វិភាវេហិ ហេតុភូតេហិ ឧប្បជ្ជមានា ជិគុច្ឆា **កមេន** រុធិរាទីនំ តិណ្ណំ វិភាវានំ បដិបាដិយា **ខោភនោ** អនវដ្ឋានោ អសមាហិតោ **ឧព្ពេគី** ឧព្ពេគវា **ករុណាយុតោ** សោករូបេន សហិតោ ចាតិ ឯវំ ពីភច្ឆោ រសោ នាម ហោតិ។ **នាសាវិកុននាទីហិ** នាសសង្កោចន មុខបិទហនាទីហិ អនុភាវេហិ ច **សង្កាទីហិ** ច សង្កាអាវេគាទីហិ ព្យភិចារីភាវេហិ ច ករណភូតេហិ **អស្ស** ពីភច្ឆរសស្ស បោសនំ ហោតីតិ។ រុធិរាទីសុ តីសុ បទេសុ, ខោភនាទីសុ តីសុ ច គម្យមានត្ថា អវុត្តោបិ **ច**សទ្ទោ យោជេតព្ពោ, តស្មា ខោភនាទីហិ តីហិ យុត្តោវ ពីភច្ឆរសោ នាមាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ រុធិរំ អាទិ យេសំ អន្តាទីនមិតិ

ច, បូតិអាទិ យេសំ តិមិអាទីនមិតិ ច, ឧព្ពេគោ អស្ស ពីភច្ឆស្ស អត្ថីតិ ច, ករុណេន អាយុត្តោតិ ច, នាសាយ វិកុននំ សង្កោចនមិតិ ច, តំ អាទិ យេសំ មុខច្ឆាទនាទីនមិតិ ច, សង្កា អាទិ យេសំ អាវេគាទីនមិតិ ច វាក្យំ។

តមស្ស ពីភច្ឆស្សោទាហរណមេវំ វេទិតព្ពំ –

យក្ខា មច្ចករង្កកង្កនធរា យេ និម្មិតា បុណ្ណកេ-
ន'ត្តំសិកតបាណិបល្លវធរា ហារីកតន្តោរគា;
លិត្តា លោហិតកុង្កុមេហិ វិធុរេនេ'តេ បិវន្តា វសា-
មជ្ជំ សីសកបាលបាតិហិ បុរេ ធុត្តា វិយោ'បេក្ខិតាតិ។

បុណ្ណកេន យក្ខេន និម្មិតា **មច្ចករង្កកង្កនធរា** មនុស្សដ្ឋិសង្ខាតកករភូសនធារិនោ **ឧត្តំសិកតបាណិបល្លវធរា** មត្ថកមាលិកតហត្ថតលសង្ខតបល្លវធារិនោ **ហារីកតន្តោរគា** មុត្តាហារីកតមនុស្សន្តសង្ខាតឧរគសម្បយុត្តា **លោហិតកុង្កុមេហិ** រុធិរសង្ខាតកុង្កុមកក្កេហិ លិត្តា **សីសកបាលបាតិហិ** សីសកបាលសង្ខាតេហិ សរាវេហិ **វសាមជ្ជំ** វសាសង្ខាតសុរំ **បុរេ** អភិមុខេ បិវន្តា យេ យក្ខា សិយុំ, ឯតេ យក្ខា **វិធុរេន** បណ្ឌិតេន **ធុត្តា វិយ** នគរេ សុរាធុត្តា វិយ ឧបេក្ខិតា ហោន្តីតិ។ ឥហ “លិត្តា លោហិតកុង្កុមេហី”តិ ច “ឧត្តំសិកតបាណិបល្លវធរា”តិ ច “ហារីកតន្តោរគា”តិ ច ឥមេហិ ចិត្តក្ខោភការណភូតោ រុធិរាទិវិភាវោ ច, “មច្ចករង្កកង្កនធរោ”តិ ច “សីសកបាលបាតិហិ វសាមជ្ជំ បិវន្តា”តិ ច ឥមេហិ ឧព្ពេគវន្តសភាវស្ស ហេតុភូតោ បូត្យាទិវិភាវោ ច បកាសិតោ។ ករុណាយុតសភាវស្ស ការណភូតវិរជ្ជនវិភាវោ ច នាសាវិកុននាទិអនុភាវោ ច សង្កាវេគាទិព្យភិចារីភាវោ ច ពីភច្ឆសង្ខាតឋាយីភាវោ ចាតិ ឥមេ សព្ពេ វាក្យសាមត្ថិយេន គម្មាតិ វេទិតព្ពា។

វិម្ហយឋាយីភាវ

៣៦៦ **អតិលោកបទត្ថេហិ,**
វិម្ហយោ'យំ រសោ'ព្ភុតោ;
តស្សា'នុភាវា សេទស្សុ-
សាធុវាទាទយោ សិយុំ;
តាសាវេគធិតិប្បញ្ញា,
ហោន្តេ'ត្ថ ព្យភិចារិនោ។

៣៦៦. “**អតិ**”ច្ចាទិ។ **អតិលោកេហិ** លោកាតិវុត្តីហិ មាយាទិព្ពគេហារាមាទីហិ បទត្ថេហិ ជាតោ អយំ **វិម្ហយោ** ចិត្តវិការសង្ខាតោ ឋាយីភាវោ អព្ភុតោ រសោ នាម។ សេទអស្សុសាធុវាទរោមញ្ចាទយោ តស្ស អនុភាវា សិយុំ, តាសាទយោ ព្យភិចារិនោ ហោន្តីតិ។

៣៦៦. ឥទានិ វិម្ហយរសស្ស បោសនក្កមំ ទស្សេតិ “**អតិ**”ឥច្ចាទិនា។ **អតិលោកបទត្ថេហិ** លោកន្តិតិមតិក្កម្ម បវត្តេហិ មាយាទិព្ពភវនអារាមវិមានាទិបទត្ថេហិ ហេតុភូតេហិ ឧប្បជ្ជមានោ អយំ **វិម្ហយោ** ចិត្តព្យាបនសង្ខាតោ ឋាយីភាវោ **អព្ភុតោ រសោ** អព្ភុតរសោ នាម ភវេ, សេទស្សុសាធុវាទាទយោ **តស្ស** អព្ភុតរសស្ស អនុភាវា សិយុំ, តាសាវេគធិតិប្បញ្ញា **ឯត្ថ** អព្ភុតរសវិសយេ ព្យភិចារិនោ ភាវា ហោន្តីតិ។ អតិក្កន្តា លោកមិតិ ច, តេ ច តេ បទត្ថា ចេតិ ច, សាធុឥតិ វាទោតិ ច, សេទោ ច អស្សុ ច សាធុវាទោ ចេតិ ច, តេ អាទិ យេសំ រោមញ្ចាទីនមិតិ ច, តាសោ ច អាវេគោ ច ធិតិ ច បញ្ញា ចេតិ ច វាក្យំ។

តមស្ស អព្ភុតរសស្សោទាហរណមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

ស បុណ្ណកេនា'ហដនេកភីសនេ-
ស្វ'ហោ នដេនេវ សុនិច្ចលោ'ចលា;
និបាតិតោ តេន អវំសិរោបតំ,
អសន្តសំ តំ មិនិ ទិដ្ឋិយដ្ឋិយាតិ។

សោ វិធុរបណ្ឌិតោ **បុណ្ណកេន** យក្ខេន **នដេន** ឥវ អនេកវិការទស្សនកេន នាដកេន វិយ **អាហដនេកភីសនេសុ** ភយត្ថមានីតានេកវិធភីសនេសុ វត្តមានេសុ សុនិច្ចលោ **តេន** បុណ្ណកេន **អចលា** សង្ខិយោជនុព្ពេធកាឡាគិរិបព្ពតមត្ថកតោ និបាតិតោ **អវំសិរោបតំ** អធោសីសំ បតន្តោ **អសន្តសំ** ឯវំ អប្បតិដ្ឋេបិ អនុត្តសន្តោ **តំ** បព្ពតំ ទិដ្ឋិយដ្ឋិយា **មិនិ** បមាណមកាសិ, **អហោ** អច្ឆរិយន្តិ។ ឯត្ថ ភយហេតុម្ហិ សតិ

ភីតិយា ច តត្ថ បរិជាននាភាវស្ស ច លោកសភាវត្តា តមតិក្កម្ម ភយករណេ អសន្តាសស្ស ច ទិដ្ឋិយា បព្ពត មិនទនស្ស ច បវត្តភាវកថនេន លោកាតិក្កន្តបទត្ថសង្ខាតោ វិភាវោ "អសន្តសំ តំ មិនិ ទិដ្ឋិយដ្ឋិយា"តិ ឥមិនា បកាសិតោ។ "អហោ"តិ វចនេន, តស្ស សាមត្ថិយេន ច សាធុវាទសេទអស្សុអាទយោ អនុភាវា វិភាវិតា។ តាស អាវេគធិតិច្ចាទិព្យភិចារីភាវា, វិម្ហយសង្ខាតឋាយីភាវោ ច សមុទិតវាក្យសាមត្ថិយេន ជោតិតោ។

សមឋាយីភាវ

៣៦៧. ឋាយីភាវោ សមោ មេត្តា-
ទយាមោទាទិសម្ភវោ;
ភាវាទីហិ តទុ'ក្កំសោ,
សន្តោ សន្តនិសេវិតោ។

ឥតិ សង្ឃរក្ខិតមហាសាមិបាទវិរចិតេ

សុពោធាលង្ការេ

រសភាវាវពោធោ នាម បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ។

សុពោធាលង្ការោ សមត្តោ។

៣៦៧. **"ឋាយិ"**ច្ចាទិ។ មេត្តាទិសម្ភវោ **សមោ** ឧបសមសង្ខាតោ ឋាយីភាវោ ភវតិ, តទនុរូបេហិ ភាវានុភាវេហិ តស្ស ឧក្កំសោ យស្ស, សោ សន្តោ នាម រសោ ភវតិ, សោ ច សន្តនិសេវិតោតិ។

ឥតិ សុពោធាលង្ការេ មហាសាមិនាមិកាយំ ដីកាយំ

រសភាវាវពោធោ បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ។

៣៦៧. ឥទានិ សន្តរសស្ស បោសនក្កមំ ទស្សេតិ **"ឋាយិ"**ច្ចាទិនា។ **មេត្តាទយាមោទាទិសម្ភវោ** មេត្តា ករុណាបីតិអាទិវិភាវេហិ សម្ភូតោ **សមោ** កាយចិត្តោបសមោ ឋាយីភាវោ នាម ហោតិ, **ភាវាទីហិ** ព្យភិចារីភា វាទីហិ ករណភូតេហិ, អបិច តស្ស សមស្ស អនុរូបេហិ ព្យភិចារីភាវានុភាវេហិ **តទុក្កំសោ** តស្ស ឋាយីភាវស្ស ឧក្កំសយុត្តោ **សន្តនិសេវិតោ** សាធូហិ សេវិតោ **សន្តោ** សន្តរសោ នាម ហោតីតិ។ មេត្តា ច ទយា ច មោទោ ចេតិ ច, តេ អាទយោ យេសមិតិ ច, តេហិ សម្ភវោ យស្សេតិ ច, តស្ស ឧក្កំសោ អស្ស សន្តស្សេតិ ច, សតំ និសេវិតោតិ ច វាក្យំ។

អស្ស សន្តរសស្សោទាហរណមេវំ ទដ្ឋព្ពំ –

ឯន្តេសុ កេសរិករីស្វ'បិ វេបយន្តេ,
នាគេ នគំ មទគជេ វិយ វេឡុគុម្ពំ;
យក្ខេ វិចាលយតិ នោចលិ ព្លសកម្បិ,
សន្តី គតោវ វិធុរោ មធុរាបិ ភាវោតិ។

កេសរិករីសុ សីហហត្ថីសុ **ឯន្តេសុ អបិ** ភឹសនាការេន សមីបមាគច្ឆន្តេសុបិ **នាគេ វេបយន្តេបិ** នាគេសុ សរីរំ វេបយន្តេសុបិ។ ជាត្យាបេក្ខាយេកវចនំ, វេឡុគុម្ពំ **មទគជេ វិយ វិចាលយតិ** មទគឡិតហត្ថិម្ហិ ចាលេន្តេ ឥវ **យក្ខេ** បុណ្ណកេ **នគំ** កាឡាគិរិបព្ពតំ **វិចាលយតិបិ** អនេកប្បការេ ចាលេន្តេបិ **វិធុរោ** បណ្ឌិតោ **សន្តី គតោវ** និព្ពានំ អាលម្ពណករណវសេន សម្បត្តោ វិយ ផលសមាបត្តិសមាបន្នោ ឥវ អថ វា ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានសង្ខតនិរោធ សមាបត្តិសមាបន្នោ វិយ **ព្លសកម្បិ** អប្បកម្បិ **មធុរា ភាវា អបិ** មធុរសភាវតោបិ នោ ចលិ, និសិន្នដ្ឋានតោ ប គេវាតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថ ធាវនភេទនកម្បនាទីនំ ករណភូតំ សីហាទីនមាគមនំ នាគវេបនំ បព្ពតកម្បនន្តិអាទីសុ វត្តមានេសុបិ និព្ពិការត្តេន សន្តឹ គតោតិ ឥមិនា សន្តរសស្ស បកតិភូតេ ឧទ្ទេសេ ទស្សិតោ នវមោ ឋាយីភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ, ឯតស្ស ឧប្បត្តិឧទ្ទីបនានំ ការណភូតា មេត្តាទយាមោទាទិវិភាវា សាមត្ថិយា ទស្សិតា ហោន្តីតិ។ ធិតិមតិសតិអាទយោ តទនុរូបព្យភិចារីភាវា ច តាទិសានុភាវា ច "ឯន្តេសុ វេប យន្តេ វិចាលយតី"តិ ឥមិនា, សកលវាក្យសាមត្ថិយេន ច បកាសិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

ឥតិ សុពោធាលង្ការនិស្សយេ

រសភាវវពោធោ នាម បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ។

សុពោធាលង្ការដីកា សមត្តា។